

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00375

BAY DER VAYSL

Mendel Mann

*Permanent preservation of this book was made possible by
Rabbi Alan & Jean Loeb Lettovsky
in memory of
Phillip Lettovsky*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מענדל מאן * ביי דער ווייסל

מענדל מאן

ביי דער ווייסל

פארלאג
י.ל.פרץ
ביבליאטעק
תל-אביב, ישראל

ביי דער מיטהילף פון יידישן וועלט־קאנגרעס אין ישראל

1958

Mendel Mann
BY THE VISTULA

by Mendel Mann
Printed in Israel, 1958

נדפס בישראל

דפוס קואופ' „אחדות“, ת"א

קאפיטל איינעם

אין די מיטאָג־שעהן האָט דער שניי געטייעט. דער נאַקעטער סטעפּ האָט אויפגעלעבט. פון אַן אַלטער ווערבע האָבן געטריפט טראָפּנס אויף אַ ניט־געטראָטענעם שניי און אים אין אַ קרייז, אַרום בוים געשטופלט מיט געלע פּאַקן־גריבלעך. ערגעץ־וווּ האָט זיך געשוואַרצט דער רוקן פון אַ פּלאַך בערגל. אַ צעקנאָדערטער קוסט מיט פּאַראַיזיקטע צווייגן האָט אַ בלענד־געטאַן אין דער זון. די שניישפורן פון פּייגל־טריט זענען פּאַרפּולט געוואָרן מיט זונזילבער. זיי האָבן געוואונקען צו די ליכטיקע הימלען.

נאָר פון יענער זייט טאָל, וווּ עס זענען געלאָפּן די טעלעגראַפּן־סלופּעס, האָבן זיך געטונקלט שיפע דעכער, שוואַרצע קוימענס און באַראַקן. טונקל־ברוינע, זשאַווערדיקע רעלסן האָבן צעשניטן אַ שטיק שנייפּלאַך און זענען אָפּגעהאַקט געוואָרן ביי אַ בלינדער צוים. ערגעץ צווישן קוימענס און דעכער איז געהאַנגען אַ טויטער נעפל, אַ געדיכטער, אַ פּאַרגליווערטער, אַ ווייס־בלאַלעכער ווי אַ בעלמע.

ווען עס האָט זיך צעשרינען די סירענע, האָט פון די נידעריקע, האַלב־אָפּענע געביידעס געזעצט אַ פּייכטע פּאַרע. זי האָט זיך געקנולט, צווישן די שמאַלע דורכגענג, געוויקלט זיך אויף די מויערן און צוימען און דער־גרייכט צום נעפל איבער די דעכער.

די שאַכטעס זענען איצט פּאַרהילט געווען אין אַ טומאַן און פון דעם טומאַן אַרויס האָט זיך דורכגעשלאָגן אַ וועג, אַ טונקעלער קנויל — דאָס איז געווען אַ געזעמל מענטשן, איינגעפּאַלענע, איינגעיאָזשעטע, מיט וואַטענע שפעצערס שוואַרץ־גרויע, מיט אויגן פּאַרלאַשענע, ווי מאַטע קויל־שפּליטערס. אַז די מענטשן זענען אַריבער דעם צוים אין דער ריכטונג

מענדל מאן

צו די באַראַקן, האָט זיך די זון נאָך ניט געהאַט געזעצט. דער סטעפּ האָט איצט זיך געגאָלדיקט אין דער זון און דער אייבערשטער שניי וואָס האָט געטייעט איז מיט אַ מאָל פאַרגלאַזיקט געוואָרן און זיך געמיניעט ווי געשליפענער קרישטאַל.

אַז ס'איז שטיל געוואָרן, איז שוין די נידעריקע פאַרע געשוומען איבער די שנייפלאַכן און האָט זיך געפלאַנטערט ביי די קוסטעס נעבן די ווייטע בערגלעך. געבליבן איז נאָר דער פאַרגליווערטער נעפל איבער די טונקעלע דעכער און קוימענס.

ביים אַריינגאַנג צו די באַראַקן, אויפן שניי, איז געזעסן אַ פּויערטע און לעבן איר איז געלעגן אַ גרויסע טאַרבע. די פּויערטע האָט אומרוק געזוכט מיטן בליק און אידע ליפּן האָבן עפעס געמורמלט. ווייזט אויס, אַז זי איז געקומען פון גאַר ווייט. מען האָט דאָס געזען לויט די קליידער, לויטן קאַליריקן מירח־שפענצער. איר אַליוו פנים האָט געלויכטן מיט מילדקייט, מיט זוניקער גוטסקייט. ווי נאָר זי האָט דערזען דאָס געזעמל מענטשן וואָס איז אָנגעקומען פון דער שאַכטע, האָט זי זיך אויפגעהויבן. אַרום די שיפע אויגן אירע זענען געוואָרן ציטערנדיקע קאַרבן.

אַ מענטש האָט זיך האַסטיק אָפּגעטיילט פון קרענצל און אַראַפּגע־זעצט זיך אויף די פיס. די פּויערטע האָט זיך איבער אים איינגעבויגן און מיט וואַרצל־פינגער געפירט איבער זיין פנים.

— העי, שאַריפּין, זשינקאַ!... — כאַראַש!... — האָט עמעצער פון געזעמל מענטשן אויסגערופן.

— וואָט, באַבאַ... כאַראַש... — האָט מען געשעפטשעט.

שאַריפּין איז אַזוי געזעסן אויף די קני אַ שווייגנדיקער. פון די אויגן־ווינקלען האָבן זיך געקייקלט טרערן און זענען פאַרשוונדן אין די פנים־קאַרבן.

מנחם האָט זיך אַ וויילע פאַרהאַלטן. ער האָט געזען ווי די פּויערטע גלעט מיט ציטערנדיקע, פאַרפרוירענע פינגער דעם טאַטערס קינבאַקן, די שיפלעכע אויגן, די ברעמען, דעם רוקן. זי האָט צו אים קיין וואַרט ניט אַרויסגערעדט, צו שאַריפּינען, נאָר געזוכט מיט די פינגער, ווי זי וואַלט פּלוצעם געשלאָגן־געוואָרן מיט אַ בלינדקייט. שאַריפּין האָט לייכט געד־

ביי דער ווייסל

ציטערט מיט די שמאלע ליפן און מיט די נאָזלעפלעך, עס האָבן געבליאָסקעט זיינע צוויי גרויסע פעדערשטע ציין.

אין באַראַק איז געווען וואַרעם און פייכטלעך. מנחם האָט צעקניפלט די אַניטשעס און זיי צעשפרייט אויף דער פריטשע. פון דער אונטערשטער נאַרע האָט אַרויפגעלויכטן דער געגאַלטער קאַפּ פון קודאָדאָטאָון מיט די גרויסע אַפּשטייענדיקע אויערן.

אין דער צעעפנטער טיר האָט זיך באַוויזן שאַריפּין מיט זיין ווייב. ער האָט געשלעפט אונטערן אַרעם אַ פאַרבלאַטיקטן זאַק. אַרום די קליינע אייזערנע אייוועלעך האָבן זיך געזאַמלט מענטשן און געטריקנט אַניטשעס אויף נידעריקע אַנגעצויגענע דראַטן. אַלעמענס בליקן זענען געווענדט געווען צו שאַריפּינען. מען האָט אים אַפּגעטראַטן פּלאַץ אויבן אָן און פאַרבעטן זיין באַבע צום פייער.

— קום באלעבאָסטעטשקע... וואַרעם זיך אָן די ביינדעלעך... אַנגע־מוטשעט זיך... געשלעפט זיך איבער ראַסיי?... אין די וואַגאַנעלעך... דאָס האָט גערעדט אַנטיפּ צו דער טאַטערין. ער איז אומרויך געווען, דער דאָנער קאַזאַק, אין די שאַכטעס פון אוראַל. אָן אַדלער מיט אונטער־געבראַכענע פּליגל אין אַ וויסטן טאַל, האָט ער זיך איצט געשלאַנגן מיט זיינע גרויסע האַנטפלאַכן פאַר אַן אַרט ביים אייזערנעם אייוועלע.

— לאַז, זונעלע, לאַז די באַביאַנקע זיך אַנוואַרעמען...

אַנטיפּס נאָזלעכער האָבן געעטעמט, ווי ער וואָלט געוואָלט דערשפירן דעם ריח פון די רוסישע רחבותן, וואָס אָט די יונגע טאַטערקע האָט מיט זיך געבראַכט אין די פּאַלדן פון אירע קליידער. אַנטיפּ האָט זיך אין דער שאַכטע פאַרלאָזט אַ באַרד, ניט געשוירן דעם שוואַרץ־קודלאַטן קאַפּ. קיינער האָט ניט געקענט דערגיין זיין עלטער. אויפן ערשטן בליק האָט ער אַפּ־געשראַקן מענטשן מיט זיין נאַכלאַזיקן אויסזען. ערשט ווען דו האַסט אַריינגעקוקט אין זיינע גרינע סאַזשעלעק־אויגן האַסטו זיך דערמאַנט אָן וויגנדיקע טייכבלעטער, וואָס לאַקן צו זיך, און אַ נאַגנדיקע בענקשאַפט האָט זיך אַרומגענומען און דו האַסט ניט געוואוסט נאָך וואָס און נאָך וועמען, אָן אומרוי האָט זיך געוועקט נאָך ווייטקייטן, צו גרינע לאַנקעס, צו איינזאַמע כוּטאַרעס און צו פרייע אַפענע שליאַכן, שליאַכן אָן גרענעצן.

מענדל מאן

צעשניטענע פון רעדער־פאסן, ווו יעדער אַנטרייבער האָט זיך געהאַט זיינע רעדער־אַפּדורקן.

פון די פריטשעס האָט מען זיך מיט אַ מאָל אַ לאַז־געטאָן צו די טירן, קלימפּערנדיק מיט די בלעכערנע טעפלעך. דאָס איז מען געגאַנגען אָפּנעמען די פּאַרציע זופּ.

מנחם האָט געקוקט אויף דער טאַטערין. עס האָבן געקוקט אויף דעם טאַטערישן פּאַר די באַראַק־תּושבים. מנחם האָט געזען אירע שיפלעכע אויגן, די שאַרפע קינבאַקן, די טונקל־גערונצלטע אויגן־ווינקלען און ער האָט אויפגענומען אַ טיף־אַטעמדיק פּרעמד געשעפטש פון מאָן און פּרוי. עמעץ האָט אים אַ שטויס געטאָן.

— נו, טשעהאַ...

די געשטופלטע מאַרפע האָט געגאַסן זופּ פון אַ גרויסן קעסל. אַ קאַזאַך, אַ נידעריקער, אַ פליכעוואַטער, מיט עטלעכע שוואַרצע האָר אויף דער גאַמבע, האָט הייזעריק געלאַכט צו דער געשטופלטער און הכּנעהדיק אונטערגעטאַנצט אויפן אָרט. עמעצער האָט ביז אַ קלאַפּ געטאָן מיט די לאַפּטשעס אינעם קעסלבלעך, אַ צווייטער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין מיטן דורכגאַנג און מיט איין שלונג אַ זופּ־געטאָן דאָס ביסל שיטערס. דער־נאָך איז מען געזעסן אויף די נאַרעס. מען האָט פאַרראַכטן די שפענצערס, צוגענייט קנעפּ, געלייגט לאַטעס אויף אויסגעריבענע הויזן. אַנטיפּ האָט ניט געקענט אויסהאַקן קיין פּייער פון זיין שטיינדל. ער האָט געוואַלט פאַררייכערן און געפּוילט זיך אַראַפּצוקריכן פון דער פּריטשע. טייל מאָל האָט אַ שפרונג־געטאָן אַ פּונק ווי אַ שטערן וואָס פּאַלט אין דער פינצ־טערניש אַריין. די קנויט האָט זיך ניט אָנגעצונדן. ער איז געווען ניט־אויפגעלייגט, אַנטיפּ.

— דו זאַלט פּרגן... זאַלט קראַפּירן... אין דיין מאַמעס מאַמען

אַריין... חזיר־אויער... דו פּאַראַדע פּאַהאַנע...

דאָס האָט אַנטיפּ אזוי אַריינגעלייגט דעם קרעמען. ער האָט אים אַ וואַרף־געטאָן און זיך אויסגעצויגן, געלעגן מיט דער ניט־אָנגעצונדענער פּייקע און געסאַפּעט.

די געשטופלטע מאַרפע האָט אויפּגעהערט זיך חנדלען צו אַנטיפּן.

ביי דער ווייסל

ווען ער איז היינט פאַרבייגעגאַנגען לעבן קעסל, האָט זי אויפגעדעקט די שטאַרץ און געלאָזט אַ וואַלקן פאַרע. ער האָט ניט געזען איר פנים. זי האָט קוויטשיק אויסגערופן — ווייטער! ניט געשטאַנען! — אַזוי איז שוין אַ גאַנצע וואַך.

דער קאַזאַך האָט זיך צוגעשאַרט מיט זיין שטיל גענגעלע צו אַנטיפּ און אים אונטערגעטראָגן אַ טליענדיקע האַלאָוועשקע.
— אַנטיפּ... קיריל?... נייע קיריל... כאַ-כאַ-כאַ...

אַן ס'האָט זיך געטראָגן דער רויד פון אַנטיפּס פייקע, איז דער קאַזאַך אויפגעלייגטער געוואָרן. ער איז אַרויף אויף דער פריטשע און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן ראַנד.

— עך, אַנטיפּ... טי כאַראַש טשעלאָויעק... מאַרפּאַ נייע כאַראַש...
— דו, אייזל קאַזאַכישער! — האָט אַנטיפּ געזאָגט.

ביי דעם אייוועלע איז געזעסן דאָס טאַטערנישע פאַרפאַלק. אין באַראַק איז שוין געווען פינצטערלעך. פון די פריטשעס האָבן זיך אויסגעטיילט די פונקען פון פייקעס און פון די געוויקלטע „ציגנפילעך“. אַ געדיכטער טיטון־רויד האָט זיך געקנוילט אין דער האַלב־פינצטערניש און איז געבליבן הענגען אַרום די אויסגייענדיקע אייזערנע אייוועלעך. דער קאַזאַך האָט זיך איינגעקנוילט און אַריבערגעצויגן איבער זיך זיין לאַנגן מאַנטל. ער האָט ניט פאַר וועמען צו דערציילן וועגן זיין היים, וועגן די שיינע טאַלן, וווּ עס געפינט זיך דער הירשן־מעך, וועגן די זאַמד־דיונעס, וווּ דו זעסט די זמיע־פעטלעס — סימנים פון שלאַנגען וואָס שלייכן זיך דאָ דורך אין די לבנה־נעכט. ער וועט שוין מער ניט נייען סאַנדאַלן מיט אַקסענע אַדערן אין די קילע פאַרנאַכטן און ניט באַנעמען דאָס געזאַנג פון די מידבר־ווינטן. יעדעס מאָל האָט זיך עמעצער איבערגעוועקט. חידושיק געקוקט צום ניט־אויסגעגאַנגענעם אויוון און געזען אין קליינעם ליכטקרייז די פאַרמירמלטע פנימער פון טאַטערנישן פאַרפאַלק. זיי זענען איצט געזעסן אויף די פאַרלייגטע פיס און געוויגט זיך צום ריטעם פון אַ געמיינזאַמער שפּטשעריי.

די טאַטעריין האָט אַלעמען אומרויק געמאַכט. מען האָט ניט געקענט אַינשלאָפן. באלד וועט אַ רעווע־טאַן די סירענע. מען וועט זיך ווידער

שפארן צו די טירן, אויפשטעלן די קעלנער און מיט איינגעצויגענע אַקסלען טראָגן זיך צו די שאַכטעס. דאָרט וועלן קלימפערן די קייטן. מען וועט זיך אַראַפּלאָזן אין אַ קלעפיקער געדיכטעניש. עס וועט ווערן איבלדיק און אין די שלייפן וועט זיך הוינדן דאָס קליינע אַדערל אַזוי ווי אַן אומרו. דערנאָך וועט מען טרעטן איבער קויל־שטיינער, פאַרפּלאַנטערן זיך אין אַן אַלייע פון סלופעס, בלינד טאַפן מיט די הענט און אַרום וועלן ווידער ברענען אַרעמע, בלאַנדזשענדיקע פּלעמלעך. עמעצער וועט שעלטן אַלע הייליקע און אַ הירזשעריי, אַ האַרצשניידיקס פון אַ פּערד וועט זיך רייסן אין דעם שוואַרצן חלל. אַ גאַט, לאַז די נאַכט זיך היינט לענגער ציען. פאַרהאַלט זי... — האָט מנחם געשעפטשעט און אַ קוק־געטאַן צום קליינעם נעבעכדיקן ליכטקרייז אַרום אייוועלע. באַלד, באַלד, וועלן קומען צו לויפן די בריגאָדירן מיט געשרייען. זייערע קולות וועלן זיך אויסמישן מיט דער אומהיימלעכער סירענע. שאַרפּין וועט אויפשפּרינגען און אויסמישן זיך מיט דעם געזעמל און פאַרשלאַנגען ווערן. דערנאָך וועט די טאַטערין אַוועק איבערן צעטראָ טענעם שנייוועגל צום וואַקזאַלעכל. לאַז עס אַזוי דויערן ווי איצט. גוט איז צו קוקן פון דער פּריטשע אַראָפּ אויף דעם קליינעם היים־אינדזעלע לעבן אייוועלע.

— אַנטיפּ, שלאַפּסט ניט? — האָט מנחם געפרעגט.

מנחם האָט איצט ניט געקענט שווייגן. ער האָט געוואָלט ריידן, אַנטיפּ האָט ניט געענטפּערט, נאָר אַ וואָרף געטאַן זיך אויפן געלעגער און געקרעכצט.

שוין חדשים ווי מנחם געפינט זיך אין דער פאַרוואַרפענער העק פון אוראל. ווען ער איז אַהער געקומען פון מאַסקווער פּראָנט, האָט ער גענעכטיקט אין די ערדשטיבלעך. ער האָט זיך אויפגעהאַלטן צוזאַמען מיט פאַרשיקטע פון טשיטאַ. מען האָט זיי געבראַכט אין די שאַכטעס אַריין אויפן אָרט פון די מאַביליזירטע שאַכטיאָרן. אין די ערדשטיבלעך איז געווען ניט אויסצוהאַלטן. יעדן טאַג האָט מען פון דאָרט אַרויסגעטראָגן קראַנקע.

די טשיטאַ־מענטשן האָבן געטראָגן אַנשטאַט לאַפּטשעס שטיקער

צעשניטענע אויטאָאָפּאָנעס, צוגעבונדן מיט עלעקטרע־דראָטן צו די פּאַר־
וויקלטע אָניטשעס. אין די אָוונטן האָט מען געהייצט דאָס ערדשטיבל מיט
שטיין־קוילן, און אַז די לייז זאָלן פּאַרשווינדן, האָט מען פּאַרהאַמערט די
טיר און געלאָזט טשאַדן די שטיינקוילן — אַזוי האָבן געעצהט די אַלטע
בערדיקע שאַכטיאָרן. — דאָס איז אַ גוט מיטל פטור צו ווערן פון לייז, די
בעסטע דיזנפעקציע. דערנאָך האָט מען זיך געוואָלגערט פּאַרטשאַדעטע,
פּאַרחלשטע אויפן שניי.

מנחם האָט געטראָגן אויף די פיס שטיקער אויטאָאָפּאָנעס, געוואָשן
דאָס העמד אין צעלאָזענעם שניי, ער האָט געזען ווי זיין הויט ווערט
אויסטאָוירט פון שוואַרצע קוילן־שפּליטערס. די ערשטע וואָכן האָט ער
געקרענקט, ניט געקענט זיך האַלטן אויף די פיס. אָבער שוין אויפן דריטן
טאָג האָט ער געבעטן, אַז מען זאָל אים מיטנעמען אין די שאַכטעס. אין
דער פינצטערניש פון די שמאַלע טונעלן האָט זיך אים פּאַרדרייט דער קאָפּ
און ער איז געבליבן זיצן ביי אַ סטאַלב. ער איז אַזוי אָפּגעלעגן ביז אַ וואָגאָ
נעטקע האָט אים אויפגענומען און צוזאַמען מיט די שיכט־אַרבעטער האָט
ער זיך אויפגעהויבן פון דער שאַכטע. אויף דער אייבערפּלאַך האָט ער
געעטעמט מיט אַן אָפּן מויל און אין די שלייפן האָט אים געפרעסט, ווי מען
וואַלט זיי איינגעקלעמט אין אַן אייזערנעם רינג. דערנאָך איז ער געקומען
צו זיך. פּאַרטאָג האָט ער זיך צונויפגעדריקט מיטן געזעמל מענטשן, וואָס
האָט געשפּאַנט צו דער שאַכטע. ער האָט געעטעמט מיטן ריח פון מענטש־
לעכן שווייס, מיט טיטון־רויך. פון קורצן שלאָף איז ער פרישער געוואָרן.
עס האָבן אים געהיילט די פּאַרשנייטע סטעפעס, די אומענדלעכע, מיט די
טיפע הימלען איבער זיי. די טשיטאָ־מענטשן זענען גוט־געווען צו דעם
שמאַל־אַקסלדיקן ייִדישן בחור פון פוילן. זיי האָבן אים דערציילט וועגן די
היימען, די ליכטיקע, די וואַרעמע, וואָס עמעזער האָט זיי פון דאָרט פּאַר־
טריבן ערגעץ ווייט, ווייט און דערנאָך איז אויסגעבראַכן די מלחמה מיטן
גערמאַניען. מנחם האָט זיי אויסגעהערט. מיט אויגן פיבערדיקע האָט ער
געקוקט אויף זיי און אַן אָפּן האַרץ האָט ער זיי אַנטקעגן געטראָגן —
אַ האַרץ וואָס האָט אַריינגענומען אין זיך דעם גרויסן טרויער פון אומ־
גליקלעכע, און זיינע אויערן האָבן אויפגענומען דאָס שטומע געוויין.

און דערציילט האָבן זיי וועגן די קליינע היימען מיט אַלטע ווערבעס ביי די גאַניקלעך, מיט אַ גערטנדל אויף דער צווייטער זייט פלוּיט, מיט אַ זשוראַף־ברונעם און טריפנדיקן עמער, וואָס שפיגלט זיך אין גרינעם ברונעם־וואַסער... און אין איינער אַ נאַכט — טריט אויף די גאַניקל ברעטער און אַ שטיל קלאַפן אין טיר... און אויס. אויס היים... שלאָגט זיך דער ברייט־פנימדיקער, בינערדיקער אַבילעוּ אין דער צעכראַסטעטער ברוסט אַריין:

— דאָס האָט דער שיף־אויגיכער און הינקעדיקער פּרעדסעדאַטעל פון קאַלכאַז געטאַן... ער איז צו מיין באַביאַנקע געקראַכן... געשיקט מיך אין די נעכטעלעך אין סטעפּ אַריין און אַליין ביי מיין כאַטע זיך געדרייט, געזוכט אַ חנדעלע צו מאַכן צו מיין באַלעבאַסטעטשקע... דערנאָך מיך פאַרמסרט, אַז איך בין אַ ווראַג,* אַ ווראַג פון פאַלק...

— וואָס איז זי דיר אַ שאַד געווען... האָסט געדאַרפט לאָזן... איצט פאַפט זי מיט אים סיי ווי סיי... דאָ־דאָ... טשיסטאַיאַ פּראַוודאַ... — האָט דער קאַזאַך זיך געוויגט. זיין פנים האָט געגלאַנצט און די ליפן זענען אים פייכט געוואָרן.

— דו, טשאַרט געלער! — האָט עמעצער ביז אויסגעשרייען.
דער איינגעשרומפּענער מוסאַ האָט זיך געדרייט אונטער די פיס, געזוכט די רעשטלעך פון מאַכאַרקע, וואָס די רייכערער האָבן אַרויסגע־קלאַפט פון די פייקעס און זיי צונויפגעזאַמלט אויף דער האַנטפלאַך. די באַקן זיינע זענען געווען פאַרוואַקסן מיט אַ האַר־מעך און די נאַקעטע גאַמבע האָט געציטערט. פון אַפענעם מויל איז ניט אַרויס קיין קלאַנג, ער איז תמיד געווען אַ פאַרשלאַסענער, אַ זייטיקער. אויף דער אונטערשטער פריטשע, — וווּ ער האָט זיין געלעגער געהאַט, איז ער אין די נעכט געזעסן, געוויגט זיך און געדרימלט.

ווען מוסאַ האָט דאָס ערשטע מאַל דערזען מנחמען איז ער געבליבן אַ פאַרחידושטער. מנחם האָט געקוקט אויף מוסאַס שוואַרצע ברעמען, אויף די טיף־אַריינגעזעצטע מאַנדל־אויגן און לאַנג געדריקט מוסאַס געלע פינגער.

* ווראַג — שונא.

— טי טשעלאָויעק נייע רוסקי, דאָ, נייע רוסקי... — האָט מוסאַ געשעפטשעט.

— נייע רוסקי — האָט מנחם געשמייכלט.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך מוסאַ אָפט אַוועקגעלייגט ביי מנחם פריטשע און שווייגנדיק געקוקט אויף די קליינע פאַרקראַטעוועטע פענצ־טערלעך. דאָס לעבן אין די ערדשטיבלעך און באַראַקן איז געוואָרן מיט יעדן טאַג שווערער. אין די קוילן־שאַכטעס איז מען אַריבער אַרבעטן אויף נאַרמעס און לויט די אויסגעאַרבעטע נאַרמעס האָט מען באַקומען די ברויט־צוטיילונגען. דאָס ברויט איז געווען פייכט און קלעפיק, געמישט מיט אָפּפאַל, מיט קאַרטאַפּל־שאַלעכץ. די שוואַכע האָבן געהונגערט, די וואָס האָבן זיך געפלאַנטערט צווישן די וואַגאַנעטקעס, געדרייט זיך איבער די טונעלן, האָבן געזוכט אַרבעט אַרום די קאַשאַרן, אין די באַראַקן. עטלעכע טאַטערס האָבן זיך אַריסגעגנבעט צום וואַקזאַל און פאַרקויפט פון זיך די העמדער, פאַרהאַנדלט די לעצטע אַניצעס און זיך אָנגעשיכורט. מיליציאַ נערן האָבן זיי פון דאָרט געבראַכט און מיט עטלעכע טעג שפעטער האָט מען אַוועקגעשטעלט אַ וואַך ביים טויער. איצט איז מען שוין געגאַנגען צו דער שאַכטע אונטער אַ וואַך.

אין די שכנותדיקע קאַשאַרן זענען געווען יידן. מנחם האָט זיי זעלטן באַגעגנט. געווען דאָרט אַ ייד פון קראַקע, אַ ייד פון אַ וואַלינער שטעטל, אַ דייטשישער ייד פון דרעזדען, זיי זענען געווען דערשלאַגן. זיי האָבן אויסגעמיטן צו ריידן וועגן זיך, געפרעגט זיך נאָר אויף אייגענע און וווּ מען קען צוקויפן אַ פענעץ ברויט.

אין יענע טעג איז אַנטיפּ פריילעכער געוואָרן. ער האָט אין די אַוונטן געזונגען לידער פון דאָנער קאַזאַקן, פון העלהאַריקע דיוטשינעס. די גע־שטופלטע מאַרפּאַ האָט זיך מיט אים איבערגעבעטן. אין אַ זונטיק איז ער געקומען אָן אונטערגעשוירענער. ער ווערט אַ בריגאַדיר און וועט זיך אַליין צוקלייבן אַ קליינע בריגאַדע. ער האָט איבערגענומען אונטער זיין קאַמאַנדע די מענטשן פון די שכנותדיקע פריטשעס. אויך מנחם איז אַריין אין אַנטיפּס בריגאַדע.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן טעג פון שווערער אַרבעט און פון הונגער.

מענדל מאן

אזוי ווי בלינד־געוואָרענע שאַכט־פּערד זענען די מענטשן געגאַנגען אין דער נאַכט־פּינצערניש צו די באַראַקן. מען האָט געטאַפּטשעט אין אַ בלאַטיקן שניי, געוויגט זיך אויף די צעיוירענע לאַפּטשעס, אויף די שטיקער גומי און אוועקגעפאַלן אויף די קאַלטע נאַרעס. צווישן דעם געזעמל איז געווען עמעצער וואָס האָט ביז געשרייען:

— העי, מוזשיקעס, אַדלערלעך, לאַזט די פּליגעלעך ניט אַראָפּ!
האַלט זיך, זונעלעך!

מנחם האָט געריסן זיך פון דעם מי־און־מאַטן דרימל, צעקניפּלט די אָניטשעס, געטריקנט די פּיס, אַראַפּגעוואָרפּן פון זיך דעם צעצויטלטן וואַטענעם שפעצער און געהאַלפּן צינדן פּייערלעך אין די אייזערנע אייוועלעך. דערנאָך איז ער געזעסן אויף די פּאַרלייגטע פּיס מיט מוסאַן, מיט אַנטיפּן און שאַריפּינען און געקוקט אין דעם קוילן־זשאַר אַריין. ער האָט געשפּירט די וואַרעמקייט אויף זיינע באַקן, אויפן שטערן, ער האָט געשטרעקט די הענט צום פּייער. געוואָרן נאָך שמעלער אין די אַקסלען. זיין אַדלער־נאַז איז שאַרפּער געוואָרן און די גרויסע שוואַרצע אויגן זענען טיפּער אַריין אין די לעכער, נאָר די קינבאַקן, די אַפּגעברענטע פון טעפּ־זון און צעפּאַטשטע פון די שניי־וויגעס האַבן אַרויסגעסטאַרטשעט און דערמיט נאָך מערער אונטערגעשטראַכן די איינגעפּאַלנקייט פון די באַקן. טייל מאַל האָט ער זיך אויפּגעריסן פון קורצן און האַרטן שלאָף און צעעפּנט פּאַרחידושטע אויגן. ער האָט געזען: שוואַרצע שאַנסס אויף גאַרנדיקע פּריטשעס, פּאַרקנוילטע ווי קוסטעס ביי פּאַרפרוירענע נאַכטיקע טייכן, אַ פּאַרקראַטעוועט פענצטערל וואָס שווימט אַרום און אין מיט פון דער חשכות גליט אַ גרויס, רויט אויג. ער איז געפּאַנגען געוואָרן פונעם רויטן אויג און געוואַלט זיך צוטוליען צו דעם לאַקנדיקן זשאַר, וואָס טליצט אין מיט פון אַ שוואַרצן תּהום. ווער האָט אים אַריינגעשליידערט אַהער, אינעם תּהום אַריין? וואָסער געוויטער האָט אים פּאַרטראַגן פון ווייסל־לאַנד און טראַגט אים אזוי אַן אויפהער? אַט איז ער אין דאָרף טענגושיי. אייוואַניטש און מאַריאַ פּעריפּעראַוונאַ באַגלייטן אים... ליאַקסאַס הענט שענקען אים אַזאַ מיידלשע וואַרעמקייט... אַט גייט ער איבער די חורבות פון נאַויליקאַוואָ... יאַהאַן שטימלייער דער געפּאַנגענער און

ביי דער ווייסל

סווייעו דער שעף פון דער באַזע... וואָס איז ווייטער געשען? וואָס איז געשען? ווער איז דאָס גאַלינקאָוו מיט די קליינע אַקוואַריום-אויגן? פאַר וואָס שטייט פיעטראָוו אַזוי גלייכגילטיק מיט אַ פאַרשטיינערט פנים? העי, פיעטראָוו, פיעטראָוו, דו לענינגראַדער, דו פוטילאָוויץ, דו דערפאַרענער רוס! דערקענסט מיך ניט?... דאָס בין איך, מנחם... מיכאַל איסאַקאָוויטש... דערקענסט מיך ניט?... גיב מיר דיין האַנט... דו קענסט דאָך מיך... דערצייל זיי וועגן מיר, דערצייל דעם נאַטשאַלניק פון דער שאַכטע... סווייעוון... עס איז געשען אַ טעות... איך דאַרף איצטער זיין מיט דיר... אויפן פראָנט... גיט מיר אַפּ מיין אויטאָמאַט. לאַזט מיך מיט אייך גיין אויף סמאַלענסק, אויף ווייסרוסלאַנד... דו הערסט, פיעטראָוו?...

ער האָט געוואַלט אַ זעץ־טאָן דעם צעגליטן קאַפּ אָן די באַראַק־ווענט — און אַנגעטראָפּן אַ הלל. אַרום דער ברוסט האָט אים געקלעמט, ווי ער וואַלט איינגעשלאָסן געווען אין צוואַנגען.

עמעצער האָט זיך צעהוסט. דאָס איז געווען אַ טרוקענער הוסט, ווי מ'וואַלט געבראַכן פאַרפרוירענע שפענער. ערגעץ נאָענט האָט מען גער־קרעכצט און לאַנג געכאַרכלט. און איז דער נידער האָט זיך מיטגעוויגט מיט מוסאָן אויך זיין שאַטן, אַ קוים־אַנזעוודיקער שאַטן אויף דער באַראַק־פאַדלאַגע.

אין איינער פון אַזעלכע נעכט איז מנחם אַראַפּ פון דער פריטשע און זיך אַוועקגעזעצט ביים אויסגייענדיקן פייער פון אייוועלע. ער האָט צוגעוואַרפן שפענער און קוילן און עס איז ליכטיק געוואָרן פון אַן אויפ־גייענדיק פייערל.

דער קאַזאַך האָט זיך דערנענטערט מיט קעזישע טריט.

— פאַליאַק אומנאַי... פאַליאַק כאַראַש...

דעם קאַזאַכס שטערן איז פול געוואָרן מיט קניישן און די נאָר־לעכער האָבן זיך צעשפרייט. ער האָט געוויזן צוויי גרויסע פאַדערשטע ציין ווי ווידלעס. דאָס האָט ער אַזוי פריינדלעך געשמייכלט. זיי זענען געזעסן ביים פייער און שטיל געשמעסט. גערעדט האָט דער קאַזאַך. דאָס איז געווען אַ געמיש פון קאַזאַכיש און רוסיש. אַלץ האָט ער געווסט דער „געלער טשאַרט“. ער האָט געווסט, אַז אויפן וואַקזאַל דרייען זיך אַרום

מענדל מאן

„פאליאקן“, ביי זיי קען מען קריגן געקויפט א פענעץ ברויט און א גלאז מאכאָרקע; אַז דער גערמאַניעץ האַלט זיך פעסט; אַז ס'איז געקומען אַ מיליטערישע קאַמיסיע אין די שאַכטעס אַריין אויסצוקלייבן די געזונטע. — אונדזערע לייגן איצט די קעפעלעך די אומגליקלעכע — האָט ער זיך איבערגעבויען איבער מנחמען און געוויון מיט דער האַנטפלאַך אויף דער פּאַדלאַגע, — אַט אַזוי, קאַפּ אויף קאַפּ פּאַלן אונדזעריקע... יעי באַגו, פּאַליאַק... עך, אַט אַזוי ביי דעם פּייערל איבערויצן ביזן סוף פון דער מלחמהלע און דערנאָך צוריק אין קישלאַק אַריין קומען... איי, דו פּאַליאַק שוואַרצאויגיקער... מ'זאָגט אַז איר זענט אַ קלוג פּאַלק... פאַר וואָס ביסטו אַ דוראַק... אַזאַ גראַמאַטנער... יעי באַגו... געדאַרפט אין קאַנטאַר זיצן... אַלע אייעריקע זיצן אין קאַנטאַרן... עך, אַרעמער...

פון דער אייבערשטער פריטשע האָט זיך עמעצער צעשריען, דאָס איז אַנטיפּ.

אַנטיפּס קול האָט אומהיימלעך אָפּגעהילכט אין דעם שטיל-געוואָר-רענעם באַראַק. מנחם איז אויפגעשטאַנען און אויסגעקערעוועט זיך מיטן רוקן צום קאַזאַך. ער איז שוין מער ניט איינגעשלאָפּן. אַ מיליטער-קאַמיסיע איז דאָ אין די שאַכטעס! זי איז געקומען פון דער קרייז-שטאַט! — העי, קאַזאַך! דו ווייסט עס אויף זיכער? איז דאָס אמת?

— זיכער... זיכער פּאַליאַק... אַליין געזען... אַניט זאָל איך איינגער-טריקנט ווערן ווי בהמישער אָפּפּאַל אין סטעפּ...

אַנטיפּס האָט זיך הייזעריק צעלאַכט. זיין געלעכטער האָט זיך אויס-געמישט מיטן געוואָי פון דער סירענע.

אין דרויסן איז נאָך שטאַרק פינצטער. נאָר ווייט-ווייט אין סטעפּ גראַט שוין.

מנחם איז דעם טאָג ניט געגאַנגען צו דער אַרבעט. ער איז געבליבן אויף דער נאַרע און לאַנג געקניפלט די אַניטשעס; פאַרקניפט מיט שטריק די גומענע טרעטערס, איינגעצויגן דעם שפענצער, פאַרוואַרפּן אין פּאַלע אויף דער צווייטער, אַנגעטאָן דעם פוטערנעם הוט מיט די צעפלאַטערטע לאַפּן. ווען ער איז אַרויס פון באַראַק האָט שוין געליכטיקט, דער נעפל איבער די שאַכטע-קרימענס איז געוואָרן דורכזעוודיקער. אין קאַנטאַר איז

ביי דער ווייסל

קיינער ניט געווען. די געשטופלטע מאַרפע, אין אַ לאַנגן גרויען שיבעל און דער קאַפּ פאַרהילט אין אַ ווייסן וואַלענעם שאַל, איז פון ערגעץ אַנ־געקומען. דער גרוזינישער אויפזעער האָט זיך ביזו צעשרייען.

— ראַבאַטאַט נאַדאַ! פּאַנימאַיעש, יעוורעי!...

דאָס איז געווען כאַטשאַפּוּרידזע, דער אויפזעער איבער אַנטיפּס בריגאַדע, דער פאַרטימאַן און אַנפירער פון ספּעצאַפּטייל. מען האָט אים גערופן פאַרקירצט: כאַטשאַפּ. אומעטום איז ער אויסגעוואַקסן אומגע־ריכט ווי אַ שאַטן. אין די באַראַקן האָט ער געהאַט זיינע אייגענע מענטשן וואָס האָבן אים אַליץ צוגעטראָגן.

מנחם האָט אים געוואַלט אויסמיידן און ער איז אַריין אין דער געביידע פון שאַכטע־נאַטשאַלניק.

— אַוודאי קראַנק! ווילסט צום דאַקטאָר? — ער האָט זיך אומ־היימלעך צעלאַכט. די פאַרבייגייענדיקע מאַרפע האָט זיך פאַרהאַלטן און מיטגעלאַכט.

— אַ שוואַך האַרץ...

— וואָס שווייגסטו? גיי צו דער אַרבעט!

מנחם איז נאָענט צוגעגאַנגען צום גרוזינער, אַזוי נאָענט, אַזש יענער האָט זיך צוריקגעצויגן אויף אַ פאַר טריט.

— כּווייל צו דער מיליטערישער קאַמיסיע! איך וויל אין דער אַרמיי... מאַרפע האָט אַ ווונק־געטאַן מיט די וואַסער־אויגן. דער גרוזינער האָט זיך פאַרלאָרן און עפעס געשטאַמלט. דער שאַכטע־נאַטשאַלניק האָט געקוקט אויף מנחמען און ניט געלייגט קיין אַכט אויף זיינע רייד. מנחם איז אָבער ניט אָפּגעטראַטן אַ גאַנצן טאַג פון דער קאַנטאַר. נאָך מיטאַג זענען געקומען עטלעכע מיליטער־לייט. זיי האָבן שוין געהאַט צוגעגרייטע צעטלען: מען האָט גערופן אַנטיפּו, מוסאַן, שאַריפּנען און אַבילעוון.

— האַסט ניט מורא פאַר אַ ביקס? — האָט עמעצער געכיקעט אין

מנחמס אויערן אַריין.

פאַר נאַכט האָט מען אים גערופן צו דער קאַמיסיע.

— סעמיאַנאָוו! אַט איז דער פּרייוויליקער!

מנחם איז געשטאַנען אַן אויסגעגלייכטער פאַר די מיליטער־לייט.

מענדל מאן

- געווען אין דער אַרמיי ?
— געווען.
— ווי אַזוי ביסטו אַזש אַהער פאַרקראַכן ?
— כּווייט ניט ווי אַזוי. מען האָט מיך געשיקט. כּיבין געווען לייכט פאַרווונדעט. איצט בין איך געזונט.
צו ערשט איז מנחם שטיים געווען אַ געבראַכענע, אַבער מיט יעדער רגע איז זי קרעפטיקער געוואָרן. ער האָט הויך געהאַלטן דעם קאַפּ און אַלעמען געקוקט אין די אויגן.
דער שאַכטע־נאַטשאַלניק האָט זיך געשושקעט מיט דעם גרוזינער כאַטשאַפּורידזע. דער גרוזינער האָט פאַרקוועטשט דאָס רעכטע אויג און פון לינקן אויג האָט אַרויסגעקוקט אַ שמאַל, גרין פאַסיקל. איבער זיינע אויגן זענען געלעגן שווערע, געדיכטע ברעמען. מיט אַ מאָל האָבן זיך די שוואַרצע ברעמען אויפגעהויבן און כאַטשאַפּ האָט שפּאַטיש אַ פּרעג געטאַן :
— וועסט שייסן אויף גערמאַנצעס ?
מנחמען האָט דאָס בלוט אַ שלאַג־געטאַן אין פנים אַריין. ער האָט באַמערקט עמעצנס אַן איינגעהאַלטן געלעכטערל. דערנאָך איז שטיל געוואָרן. די מיליטער־לייט האָבן לאַנג געבלעטערט פאַפּירלעך. ער האָט זיך פאַר־האַלטן ביים לאַנגן טיש קעגן איבער דעם גרוזינער :
— דו האָסט ניט קיין רעכט צו ריידן... דו האָסט דאָך קיין שאַס ניט געהערט און אַפילו אין דער שאַכטע זיך ניט אַראָפּגעלאָזט ! דו ביסט עס דער פאַראַנטוואָרטלעכער ?... דו העלד צו דער געשטופלטער מאַרפע... עמעצער האָט אַנגענומען מנחמען פאַר די אַקסלען. דאָס איז געווען אַנטיפּ. פון וואָנען נעמט זיך אַנטיפּ אין קאַנטאַר ?
— מיכאַיל... מיכאַיל...
מיט אַ מאָל האָט זיך מנחם צעלאַכט מיט אַ בייז און טרוקן געלעכטער.
— כאַטשאַפּ ! ווילסט וויסן צי איך האָב מורא פאַר אַ ביקס ? העי, אַפיציר, גיט מיר אייער אויטאָמאַט, וועל איך אים ווייזן אַז איך קען טרעפן אין ציל !
מנחם איז געשטאַנען אַנטקעגן די אַפיצירן פון דער קאַמיסיע אַן אויסגעצויגענער, אויף דער ערד איז געלעגן זיין וואַטענער שפּענצער. ער

האָט אים אַ שאַר געטאַן מיט די פיס און אויסגערופן:
 — שיקט מיך אויפן פראַנט! וואָס האַלט איר מיך דאָ? איך וויל
 אין דער אַרמיי!
 — לאַדנאַ... לאַדנאַ... — האָט זיך אַנגערופן איינער פון דער קאַמפּ-
 סיע. — קענסט גיין. מיר וועלן באַטראַכטן.

די מיליטער־קאַמיסיע איז געקומען מאַביליזירן דעם איבעריקן
 אַדמיניסטראַטיוון פּערסאָנאַל פון די שאַכטעס. עס האָבן זיך דאָ אַנגעזאַמלט
 אַלערליי דירעקטאָרן, אויפזעערס, פּאַרטיי־פּונקציאָנערן, בוכהאַלטאָרן, פּלאַן־
 גאַוויקעס און סתּם מענטשן, וואָס האָבן זיך אַרויסגעדרייט פון מיליטער־
 דינסט. דער קאַמיסיעס אויפגאַבע איז ניט געווען קיין לייכטע. יעדער
 קאַמיסאַריאַט האָט געהאַט רעכט צו „פּאַרבאַנירן“ זיינע מענטשן. כאַטש
 געזונטע און מיליטעריש־צוגעגרייטע, זענען זיי אַרויסגענומען געוואָרן פון
 מאַביליזאַציע־געזעץ. אַזוי האָט דער קאַמיסאַריאַט פּאַרזיכערט דעם דירעקט־
 טאָר פון דעם שאַכט־אַפטייל און זיינע געהילפן פון דער ספּנה מאַביליזירט
 צו ווערן. די פּאַרטיי האָט געהאַט איר פּאַרשטייער — כאַטשאַפּורידזן. די
 זיכערהייטס־אַרגאַנען האָבן געהאַט זייערע „בראַנירטע“ פּאַרשטייער. פּדי
 אַבער צו דעקן דעם אַדמיניסטראַטיוון פּערסאָנאַל, האָט מען געזוכט מענטשן
 פּאַר דער מאַביליזאַציע צווישן די פּלערליי געהילפן. דאָך האָט דער שאַכט־
 אַפטייל ניט געקענט אויספילן דעם באַשטימטן קאַנטיגענט. און ווייל מען
 האָט מורא געהאַט פּאַרן צענטער, אַז מען באַהאַלט אויס אייגענע מענטשן,
 האָט דער דירעקטאָר אויסגעזוכט קאַנדידאַטן פּאַר דער קאַמיסיע צווישן די
 שאַכט־אַרבעטער, וואָס דאָס איז געווען שטרענג פּאַרבאַטן. די שאַכט־
 מענטשן זענען אַהער געשיקט געוואָרן מיט ספּעציעלע טראַנספּאָרטן, ווי ניט־
 זיכערע עלעמענטן וואָס דאַרפן אינטערנירט ווערן. זיי זענען דערפּאַר
 מאַביליזירט געוואָרן אין די שאַכטעס אַריין. איצט איז אַ גרופּע פון די
 דאָזיקע מענטשן צוגעטיילט געוואָרן צו דער מיליטער־קאַמיסיע דורכן
 דירעקטאָר פון דער שאַכטע, מיט דער שטילער הספּמה פון פּאַרטיי־פּאַר־
 שטייער. מנחם איז באַשטעטיקט געוואָרן דורך דער קאַמיסיע און ער האָט
 באַקומען אַ מאַביליזאַציע־בילעט. דעם אַנדערן טאָג איז אויך אַוועק צוזאַמען
 מיט מנחמען אַנטיפּ, דער האַלב רוס האַלב טאַטער אַבילעוון און מוסאַ. ביים

מענדל מאן

וואקזאל האָט זיך אַרומגעדרייט די געשטופלטע מאַרפע, זי האָט געטראָגן דאָס זונטיקדיקע קאָפטיכל, מיט לאַנגע געלע פראַנדזן, וואָס זענען געפאלן אויף איר סאַלדאַטסקן שינעל. זי האָט באַגלייט אַנטיפֿן און געווישט זיך די אויגן מיט אירע גרויסע מענערישע דלאַניעס.

אַנטיפֿ האָט פֿאַרכמורעט געקוקט אויף איר און הייזעריק געשעפֿ־

טשעט :

— נו דאָוואַלנאַ... דאָוואַלנאַ... מאַרפֿ...

מוסאַ האָט זיך איינגעיאָזשעט ביי די קיפּיאַטאַק־קראַנען און געוואַלט דערוואַרעמען זיין בלאַ פנים ביי דער פֿאַרע, וואָס האָט געזעצט פֿון קאַכעדיקן וואַסער. אַבילעוו האָט זיך אַרומגעדרייט אַן אויפגעלייגטער. צו האָט איינגעהאַנדלט אַ ביסל מאַכאַרקע.

— מאַרפֿאַ באַגלייט שוין אין דער מלחמה דעם צוואַנציקסטן. זי גאַט איז מיר ליב... כּ״אָב געוואַסט אַן אַנטיפֿ וועט אָפּגעשיקט ווערן... כּאַטשאַפּ זאָרגט זיך שוין, אַז דער, וואָס מאַרפֿאַ וואַרפט אויף אים אַן אויג, זאָל אָפּגעשיקט ווערן אין דער אַרמיי... זי וויל ניט דעם פֿאַרזשאַווערטן גרויזנער מיט דער איינגעשרומפּענער ראַזשע, און ער קריכט צו איר און קריכט... דערפֿאַר וויינט זי איצט... זי באַוויינט אַנטיפֿס דאָליע...

די מאַכאַרקע איז שאַרף. דער רויך האָט מנחמען אויפּגעהייטערט. כּאַטש ס׳איז אַ פֿראַסט, האָט ער ניט געשפּירט די קעלט. דער געדיכטער נעפל איבער די שאַכטע־קויעמעס האָט זיך געוויקלט און איז ניט צערוגען געוואָרן. אַ ביסל ווייטער, ממש מיט דער האַנט צו דערלאַנגען, זענען געלעגן די פֿאַרשנייטע פעלדער און איבער זיי אַ טיפּער בלאַער ווינטער־הימל מיט דורכזעוודיקע וואַלקנדלעך. ערגעץ אין פֿאַלד פֿון אַ טאַל האַבן זיך אַנגעזען די סאַסנע־שפיצן פֿון אַ וועלדל. אין דער נידער ליגט אַ קליין דערפל. אַ פּויער גייט פֿאַמעלעך, טריט ביי טריט. די וואַלקנדלעך שווימען נאָך דעם פּויער. די וואַקזאַל־פּענצטער זענען פֿאַרקלאַפט מיט ברעטער. אַ מיליציאַנער אין אַ רויט־היטל דרייט זיך אַרום. ער איז אַנגעטאַן אין אַ שובע פֿון ציגנפעל.

אין וואַגאַן איז ניט געהייצט, אַ פֿאַרקנאָדערטער מענטש רופּט הייזעריק ביי די וואַגאַנען און פֿאַכעט מיט אַ ברודיק געל פענדל. מוסאַ

ביי דער ווייסל

האָט זיך פֿאַרקליבן אויף דער אייבערשטער פּאַליצע און וויינט. ער האָט אַרײַנגעצויגן דעם קאַפּ אין דער וואַטענער פּופּיקע אַרײַן און וויינט. דאָס איז אַ פֿאַרטויבט העשען ווי פּון ווילדע סטעפּ־ציגן אין ווינטערדיקע נעכט. אַנטיפּ איז אומרוק און אויפגערעגט.

— סטופּי, מאַרפּאַ... — האָט ער אַ זאַג געטאַן און איז אַרײַן אין וואַגאַן. זי האָט אים געגלעט מיט ציטערנדיקע פינגער.

— הער אויף, מוסאַ, מען קען פּון זינען אַראַפּ! — האָט אַנטיפּ געזאָגט און זיך אַוועקגעלייגט מיט דער גאַנצער שווערקייט פּון זײַן גוף אויף דער באַנק.

אין דרויסן, ביי די פֿאַרשנייטע רעלסן, איז נאָך אַלץ געשטאַנען די געשטופּלטע.

מנחם האָט געלאָזט קנוילן רויך און געקוקט צו די פעלדער. ווען דער צוג האָט גערירט, האָט זיך אים געדאַכט, אַז דאָס טראַגט ער זיך נענטער צו דער היים, צו דער ווייטער היים ביי דער ווייסל. ער וועט פֿאַרבייפֿאַרן פּאַטמע און דאָרט איז ניט ווייט צו טענגושיי — — ווי קומט ער אָבער צו טענגושיי — וווּ איז איצט ליאַסקאַ? — —
— העי, אַנטיפּ, הייב זיך אויף, מאַרפּאַ שטייט אין דרויסן! זי רופּט דיך!

אַנטיפּ האָט זיך איבערגעקערט אויף דער צווייטער זייט און עפעס געמורמלט. מנחם האָט מיטן האַנט געגעבן אַ צייכן מאַרפּאַן. דורכן געדיכטן נעפל איבער די קוימענס האָט זיך דורכגעשניטן אַ וועג אַן איינזאַמער פּויגל. ער איז אַרויס פּונעם נעפל און געבליבן הענגען מיט צעשפּרייטע פּליגל איבערן ליכטיקן הימל.

פּון וואַקזאַל־טיר איז אַרויס כאַטשאַפּ. ער איז געשטאַנען לעבן מיליציאַנער און געקוקט צום צוג וואָס האָט זיך גערירט פּון אַרט. מנחם האָט געוואָלט אויפּפּראַלן דאָס פענצטער און אַ לעצט מאָל איינקוקן זיך אין דעם גרוינער. ער האָט אים געוואָלט אַרײַנלאַכן אין פּרצוף אַרײַן. דאָס פענצטער איז אָבער געווען צוגעפרוירן.

ער האָט געזען פֿאַרבייליפּן אַ פּלויט פּון טונקעלן געהילץ, ביימער — נאַקטע, צעבראַכענע, כאַטעס פֿאַרלאָזטע, הפּקריקע, אַ סטויג אַ פֿאַר-

מענדל מאן

שנייטן, א באפעלצטן מוזשיק מיט אומגעלומפערטע ווילאקעס, א פערד איינגעשפאנט אין אן איינגעפאלענעם שליטן און אויפן שליטן א קנויל איז דאס א פרוי אָדער אַ מאַן? ווידער כאַטעס פון רויע קלעצער, ניט געטעסעטע מיט מאַך־צויטן וואָס פלאַטערן אין ווינט.

מנחם האָט אַרויסגעלאָזט אַ געדיכטן רויך.

— וואָס האָסטו זיך אַזוי פאַרטראַכט? בענקסט נאָך דער שאַכטע? לעבן אים איז געשטאַנען אַבילעוו.

— גוטע מאַכאַרקע... שטאַרקע... — האָט מנחם געזאָגט סתם אַזוי, וועלנדיק איבעררייסן דאָס שווייגן. מוסאָ האָט זיך באַרויַקט. ער איז געלעגן אַן אויסגעלאַשענער. אויף די בענק זענען געזעסן מידע מענטשן און זיך געוויגט האַלב־וואַכעדיק און האַלב־דרימלדיק.

מנחם האָט אויפגעבונדן דאָס קליינע רענצל. ער האָט דערפילט הונגער. דאָס שוואַרצע ברויט האָט אים געשמעקט. ער האָט עס איינגעביסן מיט די ציין אַזש זיי האָבן אַ סקריפע געטאַן. אַבילעוו האָט פון בוזעם אַרויסגענומען אַ פלאַש סאַמאַגאַן. ביידע האָבן זיך אַראַפגעזעצט אויף דער פּאָדלאַגע און געטרונקען.

— עס איז פון בוראַקעס, דער סאַמאַגאַן — האָט אַבילעוו געזאָגט. זיי האָבן פאַרביסן מיט ברויט און זיך גוטברודעריש געקלאַפט אין די פלייצעס.

ניט ווייט פון קאַזאַן, אין דאָרף שאַרינינאָוו, שטייט זיין כאַטע. דאָס איז די דריטע כאַטע פון אָנהייב דאָרף. זי האָט אַ בלעכערנעם דאָך און אַ גאַנעק מיט געשניצטע אוואָרן. פאַר דער כאַטע איז פאַראַן אַ פּאָדוואַל, אַן ערדאַנשניט מיט אַן אייזערנער טיר. זומער איז דער פּאָדוואַל באַוואַקסן מיט גרינעם גראַז. אין הויף איז דאָ אַ טיפער ברונעם מיט קאַלט קוואַליק וואַסער. די באַלעבאַסטע איז אַ הויכע, אַ שלאַנקע, מיט גרויסע שוואַרצע אויגן, אַזעלכע טיפע, אַן אַ דנאָ, ווי דער ברונעם פון הויף. אין זיין שטוב איז נאָך קיין פרעמדער מאַן ניט אַריינגעקומען. מען קלאַפט אין טירל און זיין ווייב רעדט צו די פרעמדע דורך דעם טשולאַן־פענצטערל, פאַרהאַנגען מיט אַ טונקעלן פאַרהאַנג. זי האָט איין מאָל אַנטפלעקט איר פנים פאַר אַ פרעמדן מאַן, אַ שטאַטישן, איז יענער חדשים־לאַנג אין דאָרף פאַרבליבן

און ניט־אָפּגעטראָטן פון גאַניק, ער האָט זיך געוואָלגערט אַ שיכורער אין די זאַמדגעסלעך און געוואָיעט: זי האָט מיך פאַרפּישופּט, דעם אומגליקלעכן. אַבילעוו האָט דעמאָלט איינגעשפּאַנט זיין פּערד אין טאַראַנטאַס, אַרויפ־געוואָרפּן דעם שיכור און אים אַרויסגעפירט פון דאָרף, אַזש ביז די ווינט־מילן. דאָס איז געווען פאַר דער גערמאַנסקער מלחמה. איצט וויינט זי זיך אויס די אויגן נאָך אַבילעוו, און אַודאי אויך נאָכן פּרעמדן שיכור. איר פנים איז צעקנייטשט און די אויגן — אויסגעלאָשן.

— געדענק, מיכאַיל, אַז דו וועסט אַמאָל זיין אין קאַזאַן, טרעט אָפּ אין דאָרף שאַרינינאָוו, מיין כאַטע איז די דריטע פון עק... זאָלסט איר זאָגן, אַז אַבילעוו האָט דיך געשיקט, אַז אַבילעוו וויינט אין די נעכטעלעך... זי וועט דיך אַריינלאָזן אין דער כאַטע, אַוועקזעצן אויפן יום־טובדיקן טעפּעך און באַקן פאַר דיר בליענס... נאָר טו איר ניט קיין שלעכטס, ווייל מיין קינזשאַל וועט דיך אַפּזוכן אַפּילו אויף יענער וועלט... פאַרגעס ניט מיין נאָמען... אַבילעוו הייס איך... און דאָס דאָרף איז שאַרינינאָוו... און די באַלעבאַסטע ויצט אין דער דריטער כאַטע פון עק...

ער האָט אויף ס'ביי אַרויסגעשלעפט פון בוזעם אַ האַלב־ליידיקע פּלאַש און לאַנג געזשאַקעט. ער איז שוין איצט געווען שיכור און די אויגן האָבן זיך אים געקלעפט. אַבילעוו איז געלעגן אַנגעשפאַרט אַן דער וואַנט פון וואַגאַן און פון מויל האָט אים געזעצט אַ שוים.

אין וואַגאַן זענען די מענטשן געלעגן איינגעוויקלט און האָבן זיך מיטגעטרייסלט מיט די רעדער־שטויסן. איינער נאָר האָט ניט געקאַנט איינרוען, דאָס איז געווען מנחם. דאָס פּראַסט־ווינטל, וואָס האָט זיך אַריינגעבאַקומען דורך די פּענצטער־שפּאַלטן, האָט אים אויפגעפּרישט. פון סאַמאַגאַן איז ער געוואָרן מונטערער. ער האָט דערפּילט אַ לויזקייט אין די שלייפּן און דער ברסטקאַסטן איז ברייטער געוואָרן. ער האָט געוואָלט ריידן, שרייען, סתם אַזוי זיך, צו די פאַרשנייטע פּליינען, צו די דרימלענדיקע כאַטעס, צו די מידע מענטשן אינעם וואַגאַן, ער האָט חשק געהאַט צו זינגען, צוצולייגן דעם הייסן שטערן צו דער קאַלטער פּראַסטיקער שוים. דער צוג איז געלאָפּן פאַרביי קליינע וואַקזאַלעכלעך. זיי האָבן דורכ־געשווינדלט מיט די רויע ציגל־געביידעס, מיט דעם טונקעלן מענטשן־

געזעמל פון גרוי־שוואַרצע און ברודיק־גרינלעכע פלעקן — און אַרום דעם אַלעם פאַרשנייטע פעלדער, פאַרשנייטע דערפער און טיפע אויסגעפרוי־רענע הימלען.

אויף די בענק ליגט אַ קופּע מענטשן. ס'דערוואַרט זיי איין גורל. נעכטיקע שאַכטיאָרן, איצט מאַביליזירטע צום פּראָנט.

העי, דו מוסאָ, שטיי אויף! גלייך אויס דיינע אַקסלען! ווייז דיין צורה. שרעק זיך ניט, דו מיזרח־מענטש, פאַרן גרויליקן מערב! און דו, שאַרפיין, וואָס טראַכטסטו איצט אין דיין דרימל? חלומט זיך דיר דיין שטיל ווייב? די וואָס האָט אַזוי צאָרט געפירט אירע פינגער איבער דיין קאַנטיק פנים און עס אַזוי אויסגעאיידלט מיט אירע ציטערנדיקע הענט? און דו אַנטיפּ, דו דאָנער קאַזאַק, וואָס וועט פון דיר ווערן אויפן פּראָנט, — אַ לייב אַדער אַ היענע? ביידע חיות דרימלען אין דיר. פון דיינע אויגן קוקן זיי אַרויס. פון רעכטן אויג — דער לייב און פון לינקן — די היענע, דו טראַכטסט אַוודאי וואָס דו זאָלסט ווערן? העי, אַנטיפּ דו דרימלדיקער! וואָס פאַר אַ פרצוף וועסטו אָננעמען, אַז דו וועסט זיך אויפכאַפן פון דרימל? און איר, שאַכטיאָרן און באַאמטע, קליינע, אַרעמע, פאַרהונגערטע און מיידמאַטע מענטשן; איר אַלע, וואָס וואַרפט זיך מיט אויסגעהונגערטע מיילער אויפן ברויט, וואָס איז געבאַקן פון קלייען און פלעווע; איר, וואָס אייער חלום איז אַ הייסע קאַרטאַפּל; וואָס גייט אויס אין שלאַפּלאַזע וואָגל־נעכט נאָכן זידן פון היימישן סאַמאָואַר, — וואָס שלאַפט איר אַזוי ווי דערהרגעטע, ווי שעפּסן דערוואַרגענע, ווי אַדלער דערשטיקטע, ווי סטאַדעס פאַרלענדטע? איצט איז די צייט אויפצושטיין! מיר פאַרן צום פּלאַקערנדיקן מערב! צום גרויסן פייער פאַרן מיר! שרעקט אייך ניט, ברידער!...

די שיכרות האָט מנחמען געשלאָגן אין פנים אַריין, אין די אויגן. עס איז אים מיט אַ מאָל אַלץ פאַרנעפּלט געוואָרן. ער האָט אויסגעשטרעקט די הענט און זיך אָנגעהאַלטן אַן אַ שטאַנג ביי די בענק. די קני זענען לויז געוואָרן. און ס'האַט זיך אים געדוכט אַז ער שוועבט...

אַנטיפּ האָט זיך אויפגעזעצט און אָנגענומען מנחמען פאַר די הענט. — מיכאַיל... מיכאַיל... וואָס פּלאַפּלסטו? וואָס פּלאַפּלט דיין נאַרישע צונג... אָנגעזויפן זיך אַליין ווי אַ טערק... און אין אַנטיפּן פאַרגעסן...

ביי דער ווייסל

אויף דער פאָדלאַגע איז שוין אַ צייט לאַנג געלעגן אַבילעוו און
געשאַקלט דעם שיכורן קאַפּ מיט יעדן וויג פון וואַגאַן.
— ניט צוגעוויינט... ניט געוויינט זענען די שטאַטישע... נאָר אַ
שמעק געטאַן פון פלעשל... — האָט אַנטיפּ געמורמלט.

דער צוג האָט זיך געשניטן דורך בלאַלעכע שנייפעלדער. אויף טייל
ערטער, פּלאַכע און אָפענע, זענען אויפגעשטעלט געוואָרן לענגאויס די
רעלסן קעגנשניי־צוימען. די צוימען האָבן זיך געטונקלט אין דעם פּאַר־
נאַכט, ביז זיי האָבן זיך צונויפגעגאַסן מיט די הימלען. נאָר די לאַקאַמאַטיר
פונקען האָבן געשוועבט אין ווינט און באַלויכטן די געדיכטע וואַלקנס רויך
און פּאַרע וואָס האָבן באַגלייט די וואַגאַנען. דאָס איז געווען אַ צוג מיט
געמישטע וואַגאַנען: אַ שלאַף־וואַגאַן מיט פּאַרהעמערטע פענצטער און
טירן, אַן אָפגעשלאָסענער, נאָך אים אַן אָפענע פּלאַטפּאַרמע, אַ פּאַרשנייטע
מיט סטערטשענדיקע שטאַנגען צו וועלכע עס זענען געווען צוגעפעסטיקט
קייטן. די קייטן האָבן געקלימפערט טעמפּ, אומהיימלעך. נאָך דער פּלאַט־
פּאַרמע זענען געלאָפן דריי לאַסט־וואַגאַנען מיט פּאַרקראַטעוועטע פענצ־
טערלעך און גרויסע אייזערנע טירן. פון אַ שפּאַלט ביי די טירן האָבן
אַרויסגעקוקט קעפּ באַוואַקסענע, אויגן דערשראַקענע. פון די קליינע קראַטן
פענצטערלעך האָבן אַרויסגעשטעקט פּאַרקאַפטשטע טרובעס, פון וועלכע
עס האָט זיך געוויקלט אַ רויך־שלייערל. און נאָך די דריי וואַגאַנען —
ווידער אָפענע פּלאַטפּאַרמעס, לאַסט־וואַגאַנען מיט הויכע ווענט אַן דעכער,
פּאַסאַזשיר־וואַגאַנען פון דריטן קלאַס מיט אויסגעזעצטע שויבן, פּאַרקלאַפטע
מיט ברעטער, מיט בלעכן. פון אַזאַ האַלב־אויסגעהאַקטע פענצטער קוקט
אַרויס אַ מיליטערי־מאַן. דאָס באַגלייט ער אַוודאי די מאַביליזירטע. ווידער
אַן אָפגעשלאָסענער וואַגאַן מיט פּאַרהאַנגענע פענצטער און נאָך אים —
אַ קייט פון פּלאַטפּאַרמעס מיט לאַדונג, פּאַרדעקט מיט ברעזענטער און אין
די ברעזענט־פּאַלבן אַ ניט־געריטער שניי־פּוך.

מיט אַזאַ צוג איז מנהם אַנגעקומען קיין גאַרקיי. אין מיטן נאַכט האָט
ער דערפילט, אַז דער וואַגאַן האָט זיך אַ וואַקל־געטאַן אויף צוריק און די
טירן האָבן זיך צעפּראַלט. אַ שאַרפע קעלט האָט זיך אַריינגעריסן אין וואַגאַן.

מענדל מאן

עמעצער האָט אים געטרייסלט. אין דרויסן איז פינצטער. נאָר וואַנדערנדיקע געלע שיינדלעך שווימען אַרום אין דער פינצטערניש. לאַקאָמאַטיוון פייפן גאָר נאָענט. דאָס איז אַ יאָמערלעך געוויין וואָס נעמט דורך דעם מענטש דורך-און-דורך. מנחם פלאַנטערט זיך צווישן רעלסן. לעבן אים שאַרט זיך מוסאָ. אַנטיפּ איז ביז און שעלט גאָטס מאַמען. ער זידלט אַלע הייליקע פון דער פעטשאַרסקאַיאַ לאַווראַ אין קיעוו — פאַר וואָס זיי האָבן זיך ניט געמיט פאַר אַנטיפּן, אָן ער זאָל קענען איבערשלאָפן די נאַכט אין וואַגאַן ביז אין דער פרי, ניט אַרויסטרייבן מענטשן אין מיטן דער נאַכט אין אַ ביטערן פראַסט.

— אַנטיכריסטן אַזעלכע... אָנהערנערדיקע ביעסן...*
דער וועג צום וואַקזאַל איז פאַרשטעלט מיט עשאַלאַנגען. לאַנגע עשאַלאַנגען פון הונדערטער וואַגאַנען. מען קריכט אונטער די וואַגאַן-רעדער. — בייגט אייך איין, אַדלערלעך, מיט די אונטערגעבראַכענע פלי-געלעך!

מען קריכט אויף די הענט. גאָר נאָענט האָט זיך ביזו צעשריזען אַ לאַקאָמאַטיוו און פון צווישן די רעדער זעצט אַ וואַלקן פאַרע און רויך. עטלעכע וואַגאַנען האָבן זיך אַ טרייסל-געטאַן. דער שטויס גיט זיך איבער פון וואַגאַן צו וואַגאַן.

— טשערעפאַכעס! גיכער! איר'ט צעמאַרשטשעט ווערן פון די רעדער! — שרייט דער מיליטער-מאַן.

מוסאָ איז אַריינגעפאַלן אין אַ שנייגרוב און וואַיעט. זיין געוואַי ווערט צעשניטן פון אַ שאַרף געפייפעריי. באַלד וועט דער צוג רירן — און מוסאָ ליגט אונטער די רעלסן. מנחם האָט אים אָנגעכאַפט פאַר די הענט און אַרויסגעשלעפט אויף דעם אָפענעם וועג. צום וואַקזאַל איז געבליבן אַ פאַר טריט.

פון דער פינצטערניש טיילן זיך אויס טונקעלע געביידעס.

— מוסאָ! מוסאָ! — שרייט אים מנחם אַריין אין אויער. האַלט זיך!
— און אַליין שפירט ער ווי די לאַפטשעס זינקען אין שניי און ער קען פון

* ביעס — שד, טייוול.

דאָרט ניט אַרויסשלעפּן די פּיס. אַ פּייכטע קעלט שניידט אים די אברים. די פאַרקניפּלטע שטריק שלעפּן זיך נאָך און דער שניי ברייט זיינע פינגער. אין האַלדז איז טרוקן, פּראַסטיק. ער קען ניט אַטעמען. נאָך אַ טריט — און מען וועט אַריין אין וואַקזאַל.

אין די גרויסע טונקעלע זאַלן פון וואַקזאַל האָבן זיי קיין אַרט ניט געפונען. אַלע ווינקלען זענען פאַרלייגט מיט מענטשן, אַפילו די פּאָדלאַגעס און די דורכגענג.

די מאַביליזירטע פון די שאַכטעס האָבן זיך געפּלאַנטערט אין וואַקזאַל, געשטופּט זיך צווישן די פעק און די דרימלענדיקע מענטשן. מענער אין מיליטערישע שיגעלן האָבן זיך געוויגט אויף זייערע הילצערנע רענצלעך, פּרויען זענען געזעסן אויף די פעק און קינדער זענען געשלאָפּן ביי זיי אויף די הענט. אין וואַקזאַל האָט אַנגעהאַלטן אַ מאַנאַטאַנער מענטשן געזשום. טייל מאַל איז ער איבערגעריסן געוואָרן דורך אַ בייז קול, טייל מאַל דורך אַ פּלוצעם צעפּלאַקערט קריגעריי און אַפּט דורך אַ שניידיק געוויין פון אַן איבערגעוועקט קינד. דעמאָלט האָט אַ באַפעלצטע פּרוי אומרוק גענומען אַפּקניפּן דעם פעליץ, דעם וואַטניק, אַרויסגענומען איר וואַרעמע ברוסט און געגעבן דעם וויינענדיקן קינד.

מנחם איז געבליבן שטיין און געקוקט אויף דעם זייגנדיקן קינד. ער האָט אַ ציטער געטאָן. איז דער ציטער געקומען פון בענקשאַפּט אָדער פון דעם געפּיל, אַז ערגעץ זענען נאָך דאָ היימען, מאַמעס, קינדער? ער האָט זיך אַראַפּגעזעצט אויף דער פּאָדלאַגע און אַוועקגעלייגט אויף דער אייגענער שויס דאָס אַרעמע קליינע קלומעקל. לעבן אים האָט זיך עמעצער הייזעריק צעשרייען. שטימען אומהיימלעכע האָבן זיך געטראָגן אין דעם דעמפיקן חלל און דער מאַנאַטאַנער ריטעם פון וואַקזאַל-געזשום איז צער שטערט געוואָרן. און אַז ס'האָט זיך באַרויקט אַרום אים, האָט ער פּלוצעם דערהערט אַ שטיל פּרויען-קול:

— סאַשאַ, גיב אַכטונג אויף דעם פּאַרשוין... ער זעט אויס ווי אַ שפּאַנאַ...* וועט נאָך עפעס אַוועקגעבענען און נעלם ווערן...

* שפּאַנאַ — אַ גנב.

מענדל מאן

מנחם איז געזעסן מיט פארמאכטע אויגן. ער האָט געהערט יעדעס וואָרט, אָבער ניט געוואָלט אויפמאַכן די אויגן. עס איז אים געוואָרן ענג אין האַלדן. ער האָט אַ שלונג געטאָן טרערן. זענען דאָס טרערן פון באַר־ליידיקונג אָדער טרערן פון האַפענונג? זענען דאָס טרערן פון פרייד וואָס ער שלאָגט זיך דורך אַ וועג קיין מערב, אָדער אפשר זענען עס טרערן פון דעם אומצוטרוי וואָס די וואַקזאַל־מענטשן האָבן צו אים?
פאַר טאָג האָט עמעצער אים געטרייסלט ביי די אַקסל.

— אויפשטיין! דאָקומענטן!

דער וואַטענער שפענצער האָט זיך צעקנעפלט און עס האָט אַרויס־געקוקט אַ נאַקעטע ברוסט. פון אונטער דעם פוטערהוט איז אַראַפגעפאַלן אַ שוואַרצע קוטשמע האָר ביזן רעכטן קינבאַק. די אַניטשעס זענען געווען צעוויקלט און צויטן האָבן זיך געפלאַנטערט אונטער די פיס.

— אַוודאי אַוועקגעגנבעט? ... האַ? ... מיר קענען זיך שוין, גאַלוב־טשיק! ...!

אַ מיליציאַנער האָט פאַרקוועטשט דאָס רעכטע אויג און פול מיט שפּאַט, פאַרדאַכט און איבערגעשפיצטקייט געקוקט אויף מנחמען.

— כ״בין אַ מאַביליזירטער... די דאָקומענטן? ... כ״האַב ניט קיין דאָקומענטן... מען האָט זיי מיר צוגענומען ביי דער מיליטער־קאַמיסיע...

אין וואַקזאַל איז דאָ אונדזער באַגלייטער... ער קען זאָגן...

מנחם האָט דערווייל פאַרראַכטן אויף זיך די קליידער, צונויפגע־קניפלט די שטריקלעך ביי די לאַפטשעס און אַרונטערגעשאַרט די קוטשמע האָר אונטערן פוטערהוט.

ער איז אַוועק מיט די מיליציאַנערן.

די פרוי, וואָס האָט אים ביינאַכט חושד געווען אַז ער איז אַ שפּאַנאַ, האָט גערופן צו אים:

— העי, דו האָסט פאַרגעסן דיין רענצל!

מען האָט עס אַ שאַר־געטאָן מיט די פיס צו מנחמען. ער האָט זיך איינגעבויען און עס אויפגעהויבן. דאָס בלוט איז אים געקומען אין פנים אַריין פון באַליידיקונג.

— וואָס היט איר מיך? איך בין ניט קיין דעזערטיר!

ביי דער ווייסל

ביי די וואַקאַנאַל־טירן האָט שוין געוואַרט דער מיליטער־באַגלייטער מיט אַ לאַנגן צעמל אין דער האַנט.

— אָט איז אַן אונדזער־יקער... אָט איז מיכאַל...

די מיליציאַנערן זענען אַוועק. מנחם איז געבליבן מיט די מאַביל־זירטע. דערנאָך האָבן זיך אַלע אויסגעשטעלט צו פיר אין אַ ריי און זענען אַוועק דורך זייטיקע גאַסן פון דער שטאָט גאַרקי.

מיט אַ טאַג שפעטער איז שוין די גרופע מאַביל־זירטע געשטאַנען אין הויף פון אַן איבערשיקונגס־פּונקט. זיי זענען געשטאַנען אַנגעשפּאַרט ביי אַ בלינדער ציגל־וואַנט און געקוקט צו די פאַרהעמערטע טירן און פאַרקראַטעוועטע פענצטער פון די קאַוואַרמעס. מיטאַג־צייט זענען געקומען עטלעכע סערושאַנטן און איינגעאַרדנט די מענטשן אויף דרייגאַרנדיקע נאַרעס. דאָס זענען געווען נאַקעטע ברעטער, ניט געהובלטע. מען האָט זיך אַפילו ניט באַוויזן אויסצורוען, איז געקומען די צייט פון גיין אין סטאַלאַווע נאָך אַ ביסל וואַרעמס. אויף ס'ניי האַבן די סערושאַנטן אויס־געשטעלט אין הויף די מאַביל־זירטע און ווידער איז מען געגאַנגען דורך די שמאַלע געסלעך.

— זינגט! דאַוואַי, זאַפיעוואַלאַ! — האָט אַ באַגלייטער אויסגערופן.

עמעצער האָט הייזעריק פאַרצויגן:

קרעפּקא דראַליס נאַשי רעביאַטאַ

וואַגראַזש־אַנסקאַי וואַיניע

פאַר גאַראַדאַם וואַרשאַוואַי — — —

דאָס קול איז געקומען פון אַן עלטערן מענטש מיט גרויע וואַנצעס. אַוודאי אַ סאַלדאַט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. איצט איז ער מאַביל־זירט אין דער צווייטער וועלט־מלחמה. און אז ס'איז שטיל געוואָרן, האָט מען געהערט דאָס ניט־רעגלמעסיקע טאַפטשען פון פיס אין אַ פייכטן, בלאַטיקן שניי.

ביי דער סטאַלאַווע איז נאָך אויסגעקומען צו וואַרטן. אינעווייניק איז פול געווען מיט סאַלדאַטן. מען האָט זיך ווידער געשאַרט ביי די ווענט, איינער נאָענט צום אַנדערן. אין סטאַלאַווע איז מען געשטאַנען ביי די

מענדל מאן

טישן און געזופט פון בלעכערנע שיסלען אַ הייס, שיטער געטראַנק.
מנחם איז געזעסן אויף דער פריטשע און געוויקלט אין אַ שטיק
צייטונג מאַכאַרקע.

אין דעם שמאַלן און לאַנגן קאַזאַרמע־בלאַק איז פרי צוגעפאַלן די
נאַכט. אין דער אָפּענער טיר האָט זיך באַוויון אַ גוט־געקליידטער מיליטער־
מאַן. ער האָט הויך אויסגערופּן:

— זענען דאָ צווישן אייך סאַלדאַטן מיט מיליטער־ראַנגעס? אָפּצירן?
קיינער האָט זיך ניט אָפּגערופּן.

מנחם האָט אומרויך פאַרצויגן דעם רויך. ער האָט זיך אַוועקגעלייגט
אויפן רוקן. עס איז שוין פינצטער אויף דער אייבערשטער פריטשע. איבער
דער טיר ברענט אַ פאַרשטויבט עלעקטרע־לעמפל און באַלייכט נאָר דעם
אַריינגאַנג מיט אַ געל ליכט. ניין, ער וועט ניט אויפרודערן דאָס וואָס ס'איז
געווען הינטער מאַסקווע. ער וועט זיך ניט מעלדן. ער וויל אָנהייבן אויף
ס'ניי. וואָס פאַר אַן אָפּציר איז ער, אַז ער האָט דערויף ניט קיין שום
דאָקומענטן, אָפּילו אַ פּערווענלעכן דאָקומענט האָט ער ניט. אַלץ איז גע־
בליבן ביי כאַטשאַפּן. דער מיליטער־באַגלייטער האָט ניט מער ווי אַ רשימה
מיט נעמען פון די מאַביליזירטע. ער איז דאָך סיי ווי דעגראַדירט געוואָרן
נאָכן מישפט. ניין, ער איז איינער פון די שאַכטיאַרן... אַ שאַכטיאַר און ניט
מער. עס איז אים געווען דערווידער דאָס אויסטיילן זיך פון אַזאַ שטילער
מאַסע מאַביליזירטע. ער וואָלט געדאַרפט אַראָפּ פון דער פריטשע און זיך
מעלדן צום מיליטער־מאַן. הונדערטער אויגן וואָלטן אים נאָכגעקוקט. אַט
גיט אַן אָפּציר... אַט איז ער... דוכט זיך ניט קיין רוסישער... אַ פּאַליאַק...
ניין, ברודערל, ניט קיין פּאַליאַק... אַ יעוורעי... אַ יעוורעי... האַהאַ אומעטום
קריכן זיי... אָפּילו אין אָפּצירסטווע...

ער איז געלעגן שטיל אַן באַוועגונג. דער פּונק פון זיין ציגאַר האָט
שאַרף זיך אויסגעטיילט. ניט ווילנדיק איז אים געקומען אין זינען דער
אַלטער מאַביליזירטער רוס מיט די גראַע וואַנצעס. „פּאַד גאַראַדאַם וואַרשאַ־
וואַי“... ער האָט די ווערטער איבערגעחזרט עטלעכע מאָל און אַליין זיך
געזיידושט פאַר וואָס ער טוט דאָס. ער האָט זיך פון די דריי ווערטער ניט
געקענט באַפרייען. אפשר איז דאָס געווען דערפאַר ווייל וואַרשאַ איז זיין

ביי דער ווייסל

היים, דארט שווימט די ווייסל, דער ווונדערלעכער טייך וואָס טייל מאָל זענען די וואָסערן בלאָ און דורכזעוודיק, בלאָער ווי דער לויטערסטער הימל און דורכזעוודיקער ווי די לופט. טייל מאָל זענען די ווייסל-וואָסערן געל, מוטנע און שוימיק, אַ קראַנקע געלקייט פון צעלאָזענעם ליים, כאַטש די ברעגן זענען שטיל, גרין. איצט זענען אַוודאי די וואָסערן פון דער ווייסל צאָרנדיק און געל. און דער צאָרן שפיגלט זיך אין די פנימער פון די ביי-ווייסל-תושבים. און אַרום דער טרויעריקער און אומרוקער ווייסל טוליען זיך ייִדישע שטעטלעך... פאָד גאַראַדאָם וואַרשאַוואַי — — —

מנחם איז אומרוק געוואָרן. ער איז אַראָפּ פון דער פריטשע. אין אַ ווינקל זענען געזעסן עטלעכע מענטשן און געשמעסט. זיי זענען פאַר-שאַטנט. מנחם זעט נאָר איינגעבויענע רוקנס און אַנטבליזטע קעפּ. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן ראַנד פון אַ ברעט און זיך איינגעהערט. איינער האָט שטיל גערעדט:

— די אַזערעס זענען פול מיט ווילד־געפליגל. אוי, זענען דאָס אַזערעס... דאָס אויג האָט זיך וווּ אויסצורזען... דאָ — אויף אַ בעריאַזע אַ קראַסאָוויצע מיט געפלאַכטענע צווייגן ווי צעפּ מיידלשע, דאָ — אויף אַ זילבערטאָפּאָליע, דאָ — אויף דעם שפיגלפלאַך פון אַ גרינער אַזערע, אַזאַ גרין ווי פון די ערשטע בלעטער־ראַנדן וואָס קוקן אַרויס פון קנאַספּן אין וויעסנע, ניט ווי אין סטעפּ דעם וויסטיקן. קוקסט און אַ מידיקייט נעמט זיך אַרום, אַ לאַנגווייליקייט און ס'האַרץ קלעמט פאַר נודנעקייט. ס'איז ווי דו וואַלסט געלאָפעט די אויגן אויף אַ באַבע אַ פאַרוועלקטע, אַן איינ־געסאַכנעטע...

עטלעכע האָבן זיך צעלאַכט. אויך מנחם האָט געשמייכלט.

— קום צו נענטער, מאַלאַדאַי טשילאַוויטשע — האָט מען געזאָגט צו אים אויף אוקראַיניש. מען האָט געמאַכט פלאַץ. און דער זעלביקער מיטן שטילן קול האָט פאַרגעזעצט:

— און דאָס אויער נעמט אויף פייגלשע געזאַנגען און דעם גע-פלאַטער פון ווילדע קאַטשקעס. און ווילדע קאַטשקעס זענען דאָ ביי די אַזערעס מענגעס גאַנצע. נאָר קלוג זענען זיי! אַן כּיטרעקייט וועסטו זיי ניט פאַנגען! ווי נאָר זיי דערשמעקן פולווער, ווערן זיי נעלם, ווי אין זומפּן

מענדל מאן

פארזינקען זיי. פאראיאָרן, איידער מיין קו האָט זיך געקעלט. האָב איך צייט געהאַט. און ענג איז געווען אין כאַטע, פאַר דער אייגענער מילך איז עס געווען... טראַכט איך, ס'וועט צו נוץ קומען אַ פאַר ווילדע קאַטשקעס. מען וועט מאַכן אַ זונטיקדיקע פאַטראַווע. גיי איך אַוועק צום אַלטן זאַכאַר און זאַג אים: קומאַ זאַכאַר, ליי מיר אויס דיין ווילדע קאַטשקע וואָס איז ביי דיר אין הויף צוגעוויינט געוואָרן... כ'וועל זי נעמען צום יאַגד... בין איך אַוועק מיט זאַכאַרס קאַטשקע צו די אַזערעס, האָב זי צוגעבונדן צו אַ לאַנג שטריקל און פאַרקניפט דעם צווייטן עק ביי אַ בוים און געלאָזט אַרומשווימען אויף דער אַזערע. איך האָב זיך פאַרטייעט און אין אַ שעה אַרום האָט זי אַנגערופן אַ גאַנצע טשאַטע ווילדפייגל. איך האָב אויסגעשאַסן און ניט געטראַפּן. אַזאַ פעך! די טשאַטע איז נעלם געוואָרן. זעט אויס דער שרייט האָט ניט געטויגט, אפשר מיין האַנט איז שוין ניט יונג, זי ציטערט? איך קוק אויף דער אַזערע און זע: זאַכאַרס קאַטשקע איז ניטאָ. זי האָט זיך אַפּגעריסן פון שטריקל און איז אַוועקגעפלייגן מיט דער טשאַטע. גיי איך אַהיים אַ טרויעריקער. ער, וואָס וועל איך זאַגן זאַכאַרן? און וווּ נעמט מען אים אַפּצוגעבן אַ קאַטשקע? מיין באַלעבאַסטע וועט וואַרטשען: אַט אַ סטרעלאַק, אַ מוזשיק, אַ שאַנדע צו דערציילן! גיי איך פאַמעלעך אַזוי צום שכן און זאַג: זאַכאַר גאַווריליטש... האַ, זאַכאַר... דו ווייסט, איך האָב... נאָר זאַכאַר לאַכט... האַסט אַ סך אַוועקגעלייגט? ניין, קומאַ. ניט אַוועקגעלייגט... אויך דיינע איז ניטאָ... און ווי נאָר איך רייך אַזוי אַרויס די ווערטער, זע איך ווי אין הויף דרייט זיך אַרום די ווילדע קאַטשקע מיט אַ שטיקל שטריק אויף איין פיסל...

בשעת דער פויער האָט גערעדט איז געווען אַזוי שטיל אַזש מען האָט געהערט ווי די מענטשן עטעמען.

— אוי, ווען מען לאָזט אונדז אַפּ און מען זאַגט: גיי זיך, זונעלע, ווהיז דיינע אייגעלעך וועלן דיך פירן, וואָלט איך ווי די ווילדע קאַטשקע אַ פלאַטער געטאַן...

אויף אַן אַנדער פריטשע האָט עמעצער הויך גערעדט:
— ...ליג איך אַזוי אויפן פעלד און עס קומט אַן דער בריגאַדיר און זאַגט: סטיאַפּקאַ, גיי אין דאָרף אַריין און ברענג אַ לאַמטער... מ'טאָר ניט

ביי דער ווייסל

אַן אַ לאַמטער היטן דאָס דרעשפעלד... גיי איך און באַהאַלט זיך דערנעבן...
זע איך, ער שלעפט זעק קאָרן צו זיך אין דער בריטשקע, און היידאָ... אַט
ווי מען נאַרט אָפּ אַן אונדזעריקן...

און אויף דער אייבערשטער פריטשע לאַכט מען.

— ...און ווי אַזוי ביסטו אַרויס פון דער כאַטע ?

— ווי אַזוי ? זי האָט אים אַרויסגענאַרט... עך איז דאָס געווען אַ
בקבהלע... איך ליג איבער דעם אויוון אויף די הילצערנע פאַלאַטן און הער
ווי דער טויער סקריפעט. אויפן גאַנעק טריט... האָהאָ, דאָס איז ער...
ער... — צאַפלט זינעטשקאַ... מיין מאַן, דער כראַמאַי טשאַרט! אוי, מיין
אַרעם קעפעלע, וואָס וועט זיין ? ער וועט מיר די צעפּ אויסרייסן... ער וועט
מיר די ביינדעלעך צעברעכן... די טיר עפנט זיך האַסטיק, ער שטייט אויף
דער שוועל, און איבער דער שוועל, אויבן, אויף די ברעטער ליג איך.
זינעטשקאַ שטייט אין מיטן דער כאַטע און העלפט אים אויסטאַן דעם טולופ...
מיר זעצט דאָס האַרץ ווי אַ דרעשמאַשין...

מנחם זעט פינקלדיקע אויגן.

— צי ניט אַרויס דאָס נשמהלע... צי ניט אַרויס, האַרציקער... דער-
צייל... דערצייל... וואָס איז געוואָרן ? — האָט מען זיך געבעטן ביים מענטש
וואָס איז געזעסן אין דער מיט און געשמייכלט מיט גליענדיקע אייגעלעך.
— נו, טראַכט איך, אַריינגעפאַלן. דער כראַמאַי וועט מיך מיט אַ
ווידלע דערשטעכן. נאָר זינעטשקאַ איז קלוג, אוי איז זי קלוג! אַ געזונט
איר אין די ביינדעלעך די זיסע. זאַגט זי צום מאַן: די בהמה איז קראַנק...
זי שטייט שוין ניט אויף די פיס... גיי, נשמהלע, גיי ליבינקער... נעם מיט
דעם פּאַנאַר... גיב אַ קוק אפשר איז זי שוין געפאַלן... — דער אַלטער האָט
זיך אַ ריס געטאַן פון דער כאַטע און מיטגענומען דעם לאַמפּ. און איך —
דאָוואַי דורך דעם גאַנעקל, דורך די טרעפּלעך. דער אַלטער האָט זיך אומ-
געקוקט און געזען נאָר אַ שאַטן: — פרעמדע הינט נעכטיקן, דוכט זיך,
אין פּאַדערהויז! — האָט ער אויסגעוואַרטשעט. — ניט קיין פרעמדע —
האָט געזאַגט זינעטשקאַ, ס'איז אַוודאי דעם שכנס...

אַלע האָבן אויסגעשאַסן אין אַ הילכיקן געלעכטער.

— גיט קינדערלעך, צו פאַררייכערן.

מענדל מאן

עטלעכע הענט מיט זעקלעך מאכאַרקע האָבן זיך געשטרעקט צו אים.
— כ'האָב ליב שטאַרקע מאכאַרקע. גוט געשניטענע. לאַזט, כ'וועל
פאַררייכערן.

— דער גערמאַניעץ כאַפט קלעפּ.
— זיי קענען ניט מלחמה־האַלטן אין ווינטער.
— ניט צוגעוויינט צו די רוסישע פּרעסטעלעך.
— פון מאַסקווע האָט מען זיי פאַריאַגט, אַזש ביז סמאַלענסק.
— סמאַלענסק איז שוין באַפּרייט? — האָט מנחם אַ פּרעג געטאַן.
— נאָך ניט.
— אויב מ'וועט זיי ווינטער ניט פאַרטרייבן, וועט מען דאָס זומער
ניט קענען טאָן. — האָט עמעצער אַריינגעמישט זיך אין געשפּרעך.

די מענטשן זענען מידע אַוועקגעפאַלן אויף די האַרטע געלענערס
און האָבן געשוויגן. דאָס געשעפטשעריי, וואָס האָט נאָענט אָנגעהאַלטן, איז
אויסגעגאַנגען צוזאַמען מיט די ציגאַרן־פּונקען. אין האַלבע נאַכט האָט מנחם
דערהערט אַ שיסעריי ווי פון זעניט־האַרמאַטן. דאָס שיסעריי איז געקומען
פון די שטאַט־ראַנדן. ער האָט לויטן אַפּקלאַנג געקענט אונטערשיידן דעם
קאַליבער פון האַרמאַט און די ווייטקייט פון וואַנען עס קומט. אפשר גייט
איצטער אָן אַ שלאַכט ביי די פאַרשטעט פון גאַרקי מיט דייטשישע „יונג־
קערס“ אָדער דאָס זענען געוויינטלעכע מאַנעוורעס? אַרום אים זענען
שוין אַלע געשלאָפּן... עמעצער האָט גערעדט פון שלאָף, אָן אנדערער האָט
דעמפּיק־פאַרהוילן געהוסט ווי אין אַ ווייטער אַזערע וואַלט זיך אַפּגערופּן
אַ ראַפּוכע. די ברעטער זענען האַרט, נאָר ער פילט ניט די האַרטקייט. מיט
אָן איבערגעצויגענער פּאַלע פון זיין מאַנטל איבערן קאַפּ איז מנחם געלעגן
און געשפּירט די וואַרעמקייט פון זיין לייב. עס איז אים גוט געווען צווישן
די דאָזיקע מענטשן. עס האָט אים דערמאַנט אינעם רוסישן דאָרף טענגשווי,
אין די פאַרנאַכטיקע רוסישע שטיבער, צווישן בערדיקע פּויערים ביי די
נאַקעטע טישן, ביי די קליינע פענצטערלעך מיט ווייסע פאַרהאַנגלעך. ער
האַט דערשפּירט דעם ריח פון זשיוויצע וואָס טריפט פון די ניט־געטעסעטע
בעלקעס פון די ווענט. ליאַסקאַ, די מאַמע מאַלקינאַ, די אַלטיטשקע מאַריאַ

ביי דער ווייסל

פערפעראוואג, דאָס געוויין פון אַ שעפּסיכע... דאָס געוויין פון ליאַסקאַן
ביים געזעגענען זיך... פאַד גאַראַדאָם וואַרשאַוואַי... פון וואַנען נעמען זיך
צו אים די ווערטער דאָ, ביי דער שטאַט גאַרקי? — — שיסן וועסטו?...
האַסט ניט קיין מורא פאַר קיין ביקס?... עך! דו זשאַווערדיקער כאַטשאַ-
פּורידזע!... דו, אויך?... דו העלד!... העי, אַנטיפּ, פאַר וואָס זענען דייע
אויגן ניט קיין קלאַרע? דו קאַזאַק דאַנער!... סאַשאַ, גיב אַכטונג, אַ שפּאַנאַ,
ער וועט עפעס אַוועקשלעפּן... דאַקומענטן!... שטיי אויף, ווייז דייע דאַקור-
מענטן!... אַ צוג פייפט לאַנג — — —

ער האָט זיך געוואַרפן אויף די ברעטער און געשטאַמלט, געקרעכצט.
דערנאָך איז ער רוזק געוואָרן.

דער לאַמפּ ביי דער טיר איז אויסגעגאַנגען. אין קאַזאַרמע איז געוואָרן
שטאַק פינצטער. די שיסעריי פון זעניטקעס איז איינגעשטילט געוואָרן.
ניט ווייט האָבן געפייפט לאַקאַמאַטיוון. דאָס פייפּעריי איז געווען מאַנאַטאַן
און צעצויגן. עס האָט זיך אַזוי געוויקלט ווי פעדעם פון אַ שפינוועבס וואָס
פלאַנטערן זיך און וויקלען זיך אַזוי לאַנג ביז עס וויקלט זיך אויס אַ פאַדעם-
נעץ. אין האַלבשלאַף איז מנחמען אויסגעקומען, אַז די לאַקאַמאַטיוו-פייפּע-
רייען וועבן אויס אַ פאַרפלאַנטערטן געוועב, אין וועלכן ער צאַפּלט זיך
און קען זיך פון דאָרט ניט אַרויספלאַנטערן.

ווען ס'האַט נאָר געגרויט זענען אַריינגעפאַלן עטלעכע סערושאַנטן
און געשריען:

— פאַדיאַם!

זיי זענען געלאָפן לענגאויס די פריטשעס און געטריבן אַלעמען
אויפצוהייבן זיך. אין אַ האַלבער שעה שפעטער זענען געשטאַנען די גיי-
געקומענע אין הויף ביי דער הויכער מויער שווייגנדיקע און איינגעיאַ-
זשעטע.

עס איז געווען פּראַסטיק. די פאַרע פון די נאָזלעכער און פון די
מיילער האָט זיך געטראָגן אין פּראַסטיקן חלל.

מוסאַ איז געבליבן אויף דער פריטשע אַ פאַרקנאַדערטער ווי אַ בייגל.
ער האָט געוואַיעט:

— באַלנאַי!... מאַיאַ באַלנאַי!... מאַיאַ פאַמיראַיעט!...

מענדל מאן

אייבער פון די סערושאַנטן האָט זיך צוגעהאַלטן דעם בויך און געקייכט. ער האָט זיך אַזש אַראָפּגעזעצט אויף דער ערד ווי ער וואָלט פּלוצעם באַקומען בויך־קראַמפּן.

— טאַטאַרין... וועסט געזונט ווערן... וועסט באַקומען אַ פּערדישן הינטערחלק... וועסט זיך אַזש באַלעקן...

די מאַביליזירטע האָבן אויסגעשאַסן אין אַ געלעכטער. מוסאַ איז אָפּגעלעגן אַזוי אַ גאַנצן טאַג, ערשט פאַרנאַכט האָט אים אַבילעוו אוועקגעפירט צום דאַקטאָר.

אין אַ ליידיקן זאַל איז געהאַנגען סטאַלינס בילד. ביי אַ נאַקעטן טיש איז געזעסן אַ מענטש אין אַ ווייסן כאַלאַט און לעבן אים אַ יונגער פּיסאַר מיט אַ געגאַלטן קאַפּ. ביי דער אָפּענער טיר האָבן זיך אַרומגעפאַרעט מיליטער־לייט אין לאַנגע שינעלן. דער דעזשורנער האָט אַריינגעלאָזט צו צען מענטשן אין פּוסטן חדר אַריין.

— אַראָפּגעוואָרפּן פּון זיך די באַראַכלאַ!

דער מענטש אין ווייסן כאַלאַט איז פאַרבייגעגאַנגען די צען אויס־געשטעלטע נאַקעטע און יעדן אַריינגעקוקט אין פנים, געקוקט אויפן ברוסט־קאַסטן און געשוויגן. דער שרייבער מיטן נאַקעטן שאַרבן האָט געשריבן די נעמען פּון די מאַביליזירטע אין קליינע מיליטער־ביכעלעך. נעבן מנחמען האָט זיך דער דאַקטאָר פאַרהאַלטן. ער האָט געקוקט אויף רויט־בלאַלעכן געקניפּ אויף מנחמס אַקסל און געפרעגט:

— עס טוט דיר וויי?

דער דאַקטאָר האָט דערביי אַרױפּגעלייגט זיינע ביינערדיקע פינגער און אַ דריק געטאַן.

— ניין.

— המ... ניין? — האָט זיך דער דאַקטאָר געחידושט.

— פּון וואַנען האָסטו דאָס?

— פּון וואַנען? — האָט מנחם איבערגעחזרט — דאָס איז שוין

לאַנג... שוין פאַרהיילט. כּשפּיר שוין גאַרניט... אַפּילו אין קעלט... ס'איז פּון אַ שפּליטער... הינטער...

ער האָט אַבער ניט אַרױסגעזאָגט דאָס וואָרט מאַסקווע.

ביי דער ווייסל

איינער פון די מיליטער־לייט איז צוגעקומען און געפרעגט:

— ביסט געווען אויפן פראָנט?

— יאָ...

— פֿאַרוואָנדעט געוואָרן?

דער דאָקטאָר האָט אַ קלאַפּ געטאָן מנחמען איבער דער נאַקעטער

פלייצע. — נו, כאָטש איינער צווישן זיי אַ דערפֿאַרענער.

דער פּיסאַר האָט זיך עטלעכע מאָל פֿאַרהאַקט ביים שרייבן די נעמען

אין די מיליטער־ביכעלעך.

— מע—נאָ—כעם?

מנחם האָט צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ און געקוקט אויף דעם סריסישן

פרצוף פון שרייבערל.

דעם זעלבן טאָג האָט ער אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם צעריסענעם

וואַטענעם שפענצער, דעם אומגעלומפערטן פוטער־הוט, די גומענע רעדער־

לאַפּטשעס מיט די אַניטשעס, ער האָט דאָס אַלץ אַוועקגעוואָרפן ערגעץ

ביי דער גרויסער באַד וווּ דער גאַנצער פּריש־באַקליידטער אָפּטייל מאַר

ביליזירטע האָט באַקומען מיליטער־מלבושים. מען האָט זיך געבאַדן אין

אַ קאַלטער באַד. פון צעפלאַצטע רערן האָט געזעצט אַ פאַרע, און דערנאָך

האָט מען אָנגעטאָן צעקנאָדערטע הויזן, אַלטע זעלנערישע רובאַכעס, שיך

אויף לעדערנע זווילן — וואָס דאָס איז געווען מנחםס חלום — און שוואַרצע

וויקלערס. ביים פֿאַרלאָזן די באַד האָט ער באַקומען אַ גרויסן שינעל,

אַ לאַנגן, אַן קנעפּ, מיט אַ שפּאַלט פון הינטן און ניט געזיימטע, צויטלדיקע

פּאַלעס.

פון באַד איז מען שוין צוריקגעגאַנגען מיט געזאַנג.

מנחם האָט געשפּירט ווי די פּיס טרעטן אויפן ברוק און פון האַרץ

אַרויס האָט זיך געטראָגן אַ פּרייד, און אַז עס איז שטיל געוואָרן, האָט ער

דער ערשטער פֿאַרצויגן אַ ניי ליד.

פּראַשטשאַי מאַי מילי גאַראַד — — —

צענדליקער שטימען האָבן אונטערגעכאַפּט זיין געזאַנג. שטימען

הייזעריקע און שטימען שאַרפע וואָס האָבן זיך געריסן פון קעל אַרויס.

אַ טייל האָט נאָר באַוועגט מיט די ליפּן.

גוט איז צו שפאָנען איבער די פאַרפרוירענע גאַסן, די פאַרשנייטע, צווישן אַ המון און זיין אַ טייל פון אים. אַט גייט מען צו פיר אין אַ ריי. מנחם איז הויך און שלאַנק. ער גייט אין דער דריטער ריי, רעכטס. ער פאַרנעמט אַן אַרט אין דער מחנה מאַרשירנדיקע. עס מוז דאָך זיין אַ פערטער אין דער רייע. הייסט עס, אַז ווען ער איז איצט נישטאָ וואַלט עמעצער דאָ געפעלט. ער פילט אויס אַ חלל. און אַז ער האָט דערהערט איבער די גאַרק־גאַסן זיין אייגן קול איז עס אים אויסגעקומען פרעמד, דערנאָך האָט ער זיך אַליין דערקענט. ער האָט דערקענט זיין אייגענע שטים. זיינע טריט זענען שטייפער געוואָרן. דאָס איז שוין ניט ס'צעיריענע וויגן זיך אויף די לאַפטשעס. ער האָט טיפער געעטעמט און די קעלט איז צו אים ניט צוגעשטאַנען. די אַקסל האָבן זיך אויסגעלייכט, זיי זענען שוין מער ניט געווען צונויפגעצויגן און דער רוקן איינגעפאַלן. איצט גייט אַ הויכער סאָלדאַט, מיט אַן אָפן פנים, אַ צעפאַטשט פון ווינטער־וויגעס מיט אַ שאַרפן בליק, מיט שוואַרצע ברעמען, געדיכטע, אַראַפגעלאָזטע איבער די אויגן. און דאָס געפיל, אַז ער פאַרנעמט אַן אַרט אין דעם קליינעם אַפטייל ניי־מונדירטע, אַז ער פאַרנעמט אַן אַרט מאַרשירנדיק איבער די גאַסן — דאָס דאָזיקע געפיל האָט אים פלוצעם אויפגעהויבן אין די אייגענע אויגן, אויפגעהויבן אים צו דער הייך אין וועלכער עס געפינט זיך אַ מענטש וואָס האָט צוריקגעפונען, נאָך אַ לאַנגער שלאַפקייט, זיין פיזישע קראַפט. אַפילו דעם הונגער וואָס ער האָט דערשפירט איז שוין ניט געווען דער הונגער פון פריער, אַ הונגער וואָס האָט אים געליימט, אַ הונגער וואָס האָט אים גענידערט אַלץ מער און מער צו דעם באַדן, צו דער פריטשע, אַ הונגער וואָס האָט אים געבראַכן די קני און געצווונגען אַז ער זאָל אין די נעכט צעעפענען זיינע אַרעמס און זיי זענען שלאַבעריק געפאַלן פון די ברעטער, נידעריק, נידעריק צו דער ערד. דעם הונגער וואָס ער האָט איצטער דערשפירט איז געווען גאַר אַן אַנדערער. אַ הונגער וואָס האָט וואַך־געמאַכט זיינע גלידער. ער האָט זיך דערפילט לייכטער, באַוועגלעכער, אומגעדולדיקער. ער האָט דערשפירט דעם ריח פון פראַסט. און די פינגער פון די הענט האָבן זיך צונויפגעשלאָסן אין אַ פויסט. ער האָט דערשפירט ווי זיין גוף ציט זיך אַן אַזוי ווי אַ בויגן.

מנחם שטים איז הילכיק געוואָרן.

אַנטיפּן איז שווער געווען צו דערקענען. דער קורצער שינעל איז אים געווען צעפּאַטלט, דאָס פּוטערהיטל איז אים געזעסן אויפן שפיץ קאַפּ. ער האָט ביז געוואָרטשעט. דאָס איז געווען אַ געמיש פּון אוקראַינישע און רוסישע קללות. ער האָט זיך ערשט באַרויקט אין די קאַשאַרן, ביים ערשטן סאַלדאַטסקן אַוונט-עסן.

— קאַרמיאַט... ניטשעהאַ... מיכאַלאַ...

מנחם איז לאַנג געזעסן אין אַ ווינקל מיט דער בלעכענער שיסל און געזופּט דאָס שיטערס. ער האָט הנאה געהאַט פּון יעדן שלונג. אַ וואַרעמקייט איז זיך צעגאַנגען איבער זיינע גלידער. די געדיכטע הירושענע קאַשע האָט אים זאַט געמאַכט.

ווען ס'האַבן זיך אַנגעצונדן די ליכט, האָט מען זיך צעזעצט אויף די בעטלעך.

דער ערשטער טאַג איז געווען אַ פּרייער. מאַרגן גייט מען אַרויס אין פעלד אויף איבונגען. היינט דאַרף מען זיך פאַרגרייטן; צווייטע קנעפּ, פאַרריכטן די פּאַלעס פּון די שינעלן, אויסטוישן די ענגע שיד. דער קאַזאַך האָט זיך אַרומגעטראַגן מיט צוויי לינקע שיד און געזוכט איינעם פּון די סערזשאַנטן. ער האָט אַרומגעהיפּט אַ באַרוועסער איבער די קאַשאַרן און געשאַלטן אויף קאַזאַכיש מיט טויטע קללות.

אַנטיפּ האָט אַוועקגעגעבן זיין שינעל, צוגעצאַלט מאַכאַרקע, אַז מען זאָל אים טוישן אויף אַ גרעסערן. צווישן די פּריטשעס איז אַנגעגאַנגען אַ טויש-האַנדל. מנחם האָט ערגעץ באַקומען אַ נאָדל מיט פּאַדעם און צוגענייט די קנעפּ, פאַרראַכטן די פּאַלעס. איינער האָט זיך אויסגעצויגן אויפן בויד, און ליגנדיק געשריבן אַ בריוול. אַ צווייטער האָט צעוויקלט אַ פּאַטשיילע, לאַנג איר געוויקלט ביז ער האָט פּון דאָרט אַרויסגעוויקלט אַ שטיקל סאַלע. ער האָט פּון איר געשניטן קליינע פּירקאַנטיקע שטיקעלעך און זיי געטראַגן מיטן שפיץ-מעסער צום מויל. פּון דער אייבערשטער פּריטשע האָט זיך אַראַפּגעשאַטן זאַמד. דאָרט האָט זיך געפּאַרעט אַ סאַלדאַט מיט זיין טאַרבע. עס איז אויסגעבראַכן אַ ביז זידלעריי.

— וואָס קריכסטו אויף אַלע פּיר? זעסט ניט אַז מען עסט?

מענדל מאן

מען האָט זיך געטוישט אין אַ ווינקל מיט מאַכאַרקע. מכבד געווען מיט אַ שלונג בראַנפן, צוזאַמען געוויקלט פון צייטונגען גרויסע ציגאַרן. געווען אַזעלכע וואָס האָבן איינגעגראָבן זייערע קעפּ אין צונויפֿ־געוויקלטן שינעל און זענען געלעגן פאַרשטומטע, און געווען אַזעלכע וואָס זענען פּול געווען אין אַלע ווינקעלעך. אַלץ האָבן זיי שוין געוווּסט. ווער ס'איז דער פּאַלקאָוויק און ווי אַזוי מען קאַרמעט, און ווי לאַנג מען וועט דאָ האַלטן אין דער קאַזאַרמע און אַז די איבונגען זענען שווערע, גאַנצע טעג און אַפילו נעכט אין די פעלדער און וועלדער.

— נשמחלעך אַרעמע, קעפעלעך נייעשטשאַסטנע...

— הע-הע, באַטשיש, ווי דאָס גאַרויעט — האָט אַ דרייבער, קליינ־וויקסיקער אוקראַינער געזאַגט — לאַזט מיך אַזוי ביז דער פּאַביעדע, וואָלט איך אַלע נעכטעלעך וויאַרסטן געמאַכט, אין די גרעסטע זאַווייעס און שטורעמס... עך... דורנזע לודי... איר וועט נאָך בענקען אַמאַל צו די קאַשאַרן... איר וועט נאָך דערמאַנען די האַרטע ברעטעלעך...

און געווען איינער פון די שאַכטיאַרן וואָס האָט זיך אַ שטעל־געטאַן. — כאַכאַל! האַסט ניט קיין אַכאַטע צו שלאָגן זיך? דאָס זעט מען! איצט איז קלאַר פאַר וואָס די דייטשן האָבן פאַרנומען קיזעו און כאַרקאָוו, גאַנץ אוקראַינע! ווען ניט די רוסן וואָלט איר שוין לאַנג קיין כאַכאַלעס ניט געווען... די פּאַלסקע פּאַנעס און די טאַטערן וואָלטן אייך צעמאַרש־טשעט... בלינעס געמאַכט פון אייך... ראַסיע האָט אייך אויפגעהאַלטן... די סאַוועטסקע וואַסט האָט אייך אָפּגעהיטן און די שפּראַך געפּלעגט...

מנחם האָט מיט גרויס הידוש געקוקט צום שאַכטיאַר.

דאָס איז געווען אַ רוס, אַ הויכער, מיט שיפלעכע אויגן, טיף אַריינ־געזעצטע, מיט אַ שוואַרצן קאַפּ האַר און אַ צעשמייכלטן פנים. כאַטש ער האָט זיך געבייזערט איז אויף אים נאָך קענטיק געווען דער שמייכל.

און געווען איז צווישן די מאַביליזירטע אייבער, אַן עלטערער, האָט

ער זיך גוטמוטיק געבעטן:

— קינדערלעך, וואָס פּלאַפּלט איר? אַלץ איז אַ יערונדאָ, אַ

נאַרישקייט! גיט בעסער אַ זשאַקע צו טאַן...

— פּאַטערל, פּאַטערל, אַט האַסטו...

ביי דער ווייסל

דער אלטער האָט אויסגעטאָן דעם הוט ווי צו אַ תפילה.

— זדאַראָוו.

— זדאַראָוו, קינדערלעך...

ער האָט זיך אַראָפּגעזעצט אויף דער נאַרע און געשטאַמלט. — אוי, האָט דאָס דערוואַרעמט ס'אַרעמע נשמהלע. — ער איז געפאלן אויף אַ סאַלדאַטס אַרעם און געוואָלט זיך האַלדזן און קושן.

אין אַ דאָרף ביי פּערם האָט ער זיין היים. אַ הילצערן הויז מיט אַן אַמבאַר, מיט אַ באַד וואָס שטייט זיך אין מיטן עפל-סאָד. ער האָט אַמאל געטריבן טאַבונען פּערד. ווער האָט דען זיי געקענט איבערצייילן? זיי האָבן זיך געהאָדעוועט אויף די גרויסע פאַשע-פּעלדער און אין די ווינטערס האָט מען זיי פאַרטריבן צווישן די ריזיקע שטרוי-סטאַגעס, און צווישן די סטאַגעס שטרוי האָבן זיך די פּערד אויפגעהאַלטן דעם גאַנצן ווינטער. זיי האָבן אַליין אונטערגעבעט אונטער זיך פּרישן שטרוי, געריסן פון די סטאַגעס מיט די מאַרדעס, מיט די פאַדערשטע פיס. מען האָט ערשט אין פּרילינג געוואָסט וויפּל זשעבאַקעס עס זענען צוגעקומען אין ווינטער, און די פּערד זענען אַלע געווען געזונטע, אויסגערוטע, מיט גלאַנציקע פעלן, און אַ הירזשעריי האָט זיך געטראָגן איבער די ברויט-סטעפּעס און דאָס הירזשעריי האָט דערפרייט די נשמהלעך. ס'וועלן קומען די קופּצעס, די פּערד-אויפקויפּער פון גאַנץ ראָסיי. און איצט — אויס טאַבונען, אויס סטאַגעס שטרוי, אויס פּערדישער נאַוואָז, די טראַכט פון דער ערד איז פאַר-שלאָסן. עטלעכע קאַלכאַזנע פּערד, אויף גאַטס געלעכטער, שלעפּן זיך איבער די פאַרווילדעוועטע בוריאַן-פּעלדער. ריינע פון בהמה-אַפּפּאל זענען די וועגן, און די פּערד זעען אויס ווי די צעלעכצטע רייפּן פון איינגעטריקנטע פעסער, מען קען ציילן די רעברעס. פּגירות.

דער אלטער האָט געקלאַפט זיך אין האַרץ אַריין.

— סינאַק, נאָך אַ טראַפּנדל... סיי ווי...

און ווידער איז צוגעפאלן דער אלטער צום פלעשל.

— פּאַיעט אים ניט אַן! — האָט גוטמוטיק געזאָגט דער הויכער

רוס — מ'דאַרף ניט. די צונג וועט אים נאָך ווייט פאַרפירן. גאָר ווייט...

אין דער אָפּענער טיר האָט זיך באַוויזן דער סערזשאַנט און אַ

מענדל מאן

געשרייגעטאן. דאס איז געווען אַ ניט־קלאַרער אויסרוף. עטלעכע האָבן זיך אויפגעהויבן פון די ערטער. אין די קאָשאַרן איז אַריינגעקומען דער פּאַלקאַוויק יעפּימאַוו.

— אויפּשטיין!

פון די פריטשעס זענען אַראָפּ די סאַלדאַטן צום שמאַלן דורכגאַנג און זיך אויסגעשטעלט אין אַ רייע. טייל זענען געשטאַנען צעשראַקענע, מיט צעקנעפּלטע רובאַשקעס, מיט ניט־פאַרשנאַרוולטע שיד.

דאָס סערזשאַנטל איז געלאָפּן פאַרויס און געשטויסן מיט די הענט. — אויסגלייכן זיך, פאַרריכטן די קליידונג, לאַדירעס!

דער אַלטיטשקער האָט זיך אַ וואַקל־געטאַן, געוואַלט עפעס זאַגן, נאָר דער געוועזענער שאַכטיאַר האָט אים אַ שלעפֿ־געטאַן פאַרן אַרבל.

דער פּאַלקאַוויק יעפּימאַוו איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אין דער אָפּענער טיר אומבאַוועגלעך. ער האָט שטאַר געקוקט פאַר זיך. זיין ברייט פנים, דאָס געקאַרבטע מיט די צוויי שאַרפע שטריכן, וואָס האָבן געפירט פון די נאַזווינקלען ביז צו די מוילווינקלען האָט גאַרנישט אויסגעדריקט, ניט פּעס, ניט שטרענגקייט, ניט קיין מילדקייט. פון דער ווייטנס האָבן זיך אויסגעטיילט די צוויי טיפּע שטריכן און דאָס ברייטע מויל דאָס פאַר־שלאָסענע שאַפּנדיק אַזוי אַרום אַ דרייעק.

וואָס מער מנחם האָט געקוקט אויפן פּאַלקאַוויק יעפּימאַוו אַלץ בולטער איז אים געוואָרן דער האַרטער דרייעק פון פּאַלקאַוויק פנים און נעפּלדיקער דער איבעריקער טייל, ביז ער איז זיך צעשווומען. מנחם האָט געהאַט דאָס געפיל אַז ער קוקט אַריין אין אַ צילער פון אַ ביקס. די וועלט וועלכע גייט ניט אַריין אין דעם קליינעם צילער איז קיין וועלט ניט, זי פאַרשווינדט, צערינט. די שטאַלענע ראַם פון דרייעק וואַקסט אויס יעדער רגע גרעסער און דאָס אַריינגעפאַסטע אין דער ראַם ווערט די וועלט.

יעפּימאַוו איז געווען אַן אַלטער מיליטער־מאַן, נאָך פון דער ניקאַר לייעווסקער אַרמיי. נאָך דער אַקטאַבער רעוואָלוציע איז ער אַריבער אין דער רויטער אַרמיי און געווען אַ קאַדראַווער גאַרניזאַן־קאַמאַנדיר לאַנגע יאָרן ביז ער האָט אָפּגעטראָטן זיין אַרט פאַר יונגערע פון אים. האַרט פאַר דעם אַנפאַל פון די דייטשן איז ער געווען אַ דירעקטאָר פון אַ טראַקטאָר

ביי דער ווייסל

סטאציע אין אַ טשוואַשן־ראַיאָן. ער האָט זיך טעג אַרומגעדרייט צווישן די טראַקטאָר־סקעלעטן וואָס האָבן באַלייגט דעם גרויסן הויף פון „מ.ט.ס.“. דאָס זענען געווען שאַרבנס וואָס יעדן טאָג האָט מען פון זיי אַרויסגעשלעפט די לעצטע רעשטלעך פון זייערע געדערעם, ביז עס איז געבליבן אַן אומגע־לומפערטער סקעלעט, אַ זשאַווערנדיקער, מיט ציין־רעדער טיף איינגע־זונקענע אין דער ליימיקער ערד און פון די געדערעם־אויסהוילענישן האָבן אַרויסגעשפראַצט הויכע גרינע גראַזן. צווישן די טראַקטאָרן האָבן זיך אַרומגעדרייט טראַקטאָריסטן, פאַרשוואַרצטע, פאַרריסטע. פון נאָענט האָבן אָפּגעהילכט טעמפע קלעפּ אין זשאַווער־בלעכן. פון זעכציק טראַקטאָרן און צוואַנציק קאָמביינען זענען דורך עטלעכע יאָר כמעט אַלע אַרויס פון נוי. גאָר אָפט האָבן אויסגעפעלט טיילן האָט מען זיי דערווייל אויסגעבאָרגט ביי אַ צווייטן טראַקטאָר וואָס איז געשטאַנען אויף רעמאַנט. קיין נייע טיילן זענען ניט געקומען. טענדריק האָבן געפעלט די נייטיקסטע זאַפּאַס־טיילן. האָט מען גערופן יעפּימאָון אין פאַרטיי־צענטער און אים געזידלט, געדראַט, געקלאַפט אין טיש אַריין, און ער איז געשטאַנען מיט אַן אַראַפּגעלאַזטן קאַפּ און געשוויגן.

— ניטאָ קיין טיילן... שווער מיט זאַפּאַסנע טיילן... — האָט ער געפרוווט איינמאַל זיך פאַרטיידיקן.

— מען דאַרף זיך דערשלאָגן אַליין... דו ביסט אַן אינציאַטיוו... ניט אויפן אָרט...

צוריקוועגס פון ראַיאָן־צענטער האָט ער געממיתט דאָס פּערד, פאַרפאַרן צו דער אלמנה מאַקאַראָוואַ, געשיכורט, געשלאָגן זיך אין דער ברוסט אַריין, געוויינט, געזידלט זיך און דערמאַנט די גוטע סאַלדאַטסקע יאָרן ווען יעדעס וואָרט זיינס איז געווען אַ באַפעל. דווקא צוליב זיין שיכורן און דאָס קריכן צו מאַקאַראָוונען האָט מען אים אָנגענומען פאַר אַ ניי־געפערלעכן, פאַר אַ מענטש וואָס האָט ניט קיין בייעז פּוונות קעגן דער וולאַסט פון די סאַוועטן.

— יעפּימאָון? אַ יעפּימאָון האָט זיך נאָר זיינס אין זינען... די באַביאַנקע... אַזאַ אַלטער... — אַזוי האָט ער זיך דורכגעשלאָגן שיינע יאָרעלעך. ער האָט זיך לענגער געהאַלטן ביי די טראַקטאָר־שאַרבנס ווי די

מענדל מאן

אָנדערע. זיי האָט מען געטוישט, פאַרשיקט, געמישפט. גיי און מישפט יעפּימאָון, דער וואָס דרייט זיך אַרום צווישן דעם בית־הקברות פון טראַקטאָרן, זידלט די טראַקטאָריסטן און אין רגעס שפּעטער שמייכלט ער און דריקט צו אַ זשאָווערדיקן שאַרבן איינע פון די טראַקטאָריסטינס וועמען ס'איז שווער צו דערקענען אויב דאָס איז אַ מוּזשיק אָדער אַ באַבע — אַזוי געקליידט זענען זיי.

און אַז ס'איז אויסגעבראַכן די מלחמה איז יעפּימאָון גערופן געוואָרן אויסצושולן רעזערוו־סאָלדאַטן. ערשט איצט האָט ער ווידער אויפגעלעבט. — סמירנאַ! — האָט געשרייען דאָס סערזשאַנטל.

איצט זענען די סאָלדאַטן געשטאַנען אומבאַוועגלעך און געזען ווי עס שפּאַנט פאַמעלעך דער פּאַלקאָוויק מיט פּאַרלייגטע הענט אויף הינטן. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט ביים הויכן שאַכטיאַר, דער וואָס האָט זיך נאָר וואָס דורכגערעדט מיטן כאַכאַל.

— ווי רופט מען דיך ?

— לאַטישעו גריגאָרי אַפּאַנאַסאָוויטש.

— פון וואַנען קומסטו ?

— פון אוראַל. אַ מעכאַניקער אין די שאַכטעס.

יעפּימאָון האָט געמאַכט אַ טריט און אָפּגעשטעלט זיך ביים קאַזאַך.

— און דו ?

— קאַזאַכסטאַן... קאַזאַך... כאַראַש סטראַנאַ...

דער פּאַלקאָוויק האָט געשמייכלט.

דער שיכורלעכער פויער פון פערם, דער אַלטיטשקער, האָט זיך

אויסגעגלייכט, אַרויסגערוקט זיך פאַרויס און געזאַגט:

— קאַזאַך, זאַג דיין נאַמען... דער פּאַלקאָוויק פרעגט...

דער קאַזאַך האָט געוויזן אַ שורה פערדישע ציין; גרויסע, געלע.

ער האָט געמרוזשעט די אויגן. ס'איז אויסגעקומען ווי ער וואַלט שפּאַטיש געלאַכט.

דער אַלטיטשקער איז דרייטער געוואָרן, זעענדיק אַז דער פּאַל-

קאָוויק קוקט אויף אים האָט ער אויסגערופן:

— קאַזאַך, דייענגי יעסט, ביערי סערי! דייענגי ניעט — סערי נאַזאַד!

ביי דער ווייסל

די סאָלדאַטן זענען אויסגעבראַכן אין אַ געלעכטער. אויך דער
פּאָלקאָוויק האָט זיך צעלאַכט. דער דרייעק פון זיין פנים איז זיך צעפּאַלן.
מנחם איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אַן אַנגעשפּאַרטער און געקוקט
פאַר זיך. ער האָט חשק געהאַט אַנצונעמען דעם גוטמוטיקן אַלטיטשקן
פערמער ביי דעם אַרעם און אים אָפהאַלטן פון פּלאַפּלען. ער האָט דאָס
אַבער ניט געטאַן ווייל ער האָט דערפילט אויף זיך דעם פּאָלקאָוויקס בליק.

— וווּ האָסטו וואָדקע גענומען?

— ניט גענומען... ס'איז נאָך פון מיין כאַטע... פון פּערס... ס'איז

סאַמאַגאַן פון בוראַקעס...

— געדענק! ס'לעצטע מאָל!

יעפּימאַוס קול האָט זיך געטראָגן מיט אַזאַ שאַרפּקייט אַז ס'האַט
פאַרהאַקט די אַטעמס.

— איך וועל אייך מאַרגן אַ יאַג־טאַן דערפאַר! דאָס איז אַ קאַזאַרמע!

שיכורן זענט איר געקומען?

ער איז איצט געלאָפּן היין און צוריק אַ בייזער, אַן אַנגעצונדענער.
דאָס סערזשאַנטל האָט זיך אָפּגערוקט אָן אַ זייט, צוגעדריקט זיך צו דער
וואַנט און בלייב געוואָרן, נאָר די קליינע אייגעלעך זיינע האָבן געפּינקלט
דאָ אַהיין און דאָ צוריק, זיי זענען נאָכגעלאָפּן נאָך דעם פּאָלקאָוויקס
באַוועגונגען.

— און דו ווי הייסט?

— אַבילעוו.

— און דו?

— שאַריפּין?

— אַ טאַטאַרין? — האָט חידושדיק איבערגעפרעגט יעפּימאַוו.

— פון קאַזאַן.

שאַריפּינס אונטערשרייכן זיין אָפּשטאַמונג פון קאַזאַן האָט געהאַט
פאַר אים אַ באַזונדערע וויכטיקייט. ער ווייס אַז די טאַטערן פון קרים האָבן
פאַרראַטן אין דער מלחמה, אַז זיי האָבן אויפגענומען די דייטשן. דעריבער
האַט ער שטענדיק צוגעגעבן זיין אָפּשטאַם־אַרט. די קאַזאַנער טאַטערן
זענען געטרייע בירגער, סאָוועטישע פּאַטריאָטן.

מענדל מאן

דער פאלקאווניק איז געשטאנען נאָענט ביי מנחמען. ער האָט אים
עטלעכע מאָל איבערגעהיפט, גערעדט מיט אַנטיפּן און אומגעריכט, ביים
סאַמע סוף געוואָנדן זיך צו מנחמען.

— און אייך, ווי רופט מען?

מנחם האָט זיך פאַרווונדערט וואָס דער פאלקאווניק איז מיט אַ מאָל
אַריבער אויף „איר“. צו אַלעמען האָט ער זיך געוואָנדן אויף „דו“.

— מנחם איסאַקאָוויטש.

דער פאלקאווניק האָט גלייכגילטיק אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט
צום סערושאַנט.

— אַן אמתער אינטערנאַציאָנאַל... צום קאַמפלעט...

— סמירנאַ! — האָט זיך געריסן מיט אַלע כוחות דאָס סערושאַנטל.

דער פאלקאווניק איז אַוועק און געלאָזן נאָך זיך אַן אָפענע טיר.
אַ קאַלטער פראַסטיקער ווינט האָט זיך אַריינגעריסן אין דער טויט־שטילער
קאַזאַרמע.

נאָך האַלבער נאַכט האָט מען געטריבן פון דער קאַזאַרמע, מען איז
געלאָפּן איבער די בלאַע שנייפעלדער, געלאָפּן איבער דעם טאַל צווישן
די פאַרשנייטע דאַרן־קוסטעס, געקראַכן אויף אַלע פיר צום ברעג פון אַ
נאַקעטן טייך און אַראַפּגעלאָזט זיך צו די שוואַרצע וואַסערן, די פאַר־
פרוירענע. דערנאָך איז מען געלעגן אין אַ סאַסנע־וועלדל און געשפירט
ווי דער שווייס פון לייב פּרירט.

— ניט רייכערן! ניט ריידן!

ביים וואַלד־ראַנד איז געריטן אויף אַ ווייס פערד דער פאלקאווניק

יעפּימאַוו.

אויף יענער זייט טייך האָט שוין געגרויט. דער קליינער אָפטייל איז
פאַרבייגעגאַנגען נעבן דעם פאלקאווניק און אים הויך באַגריסט. יעפּימאַוו
פנים איז געווענדט געווען צום האַריוואַנט. ווען מנחם איז נאָענט פאַרביי
געגאַנגען האָט ער דערשפירט ווי פון פערדס נאָזערעס שלאַגט אַ וואַרעמע
פאַרע. די פיס־מוסקלען פון שייך־געבויטן פערד ציטערן פון אומגעדולד.
עך, וואַלט זיך איצט דאָס פערד אַ טראַג־געטאַן צו די פאַרטאַגיקע רחבותן,

ביי דער ווייסל

אנטקעגן דעם אויפֿוואַכנדיקן טאָג און זיך אַרײַנרײַסן אין סאַמע מיט פֿון האַרײַזאַנט וואָס ליכטיקט.

מנחמען איז אויסגעקומען אַז דער אומרו פֿון פֿערד האָט זיך איבער־געגעבן דעם אַלטן רוסישן סאָלדאַט — איליאַ אַלעקסאַנדראָװיטש יעפֿימאָװ, און עס איז געוואָרן איינס רײטער און פֿערד. אין דעם רוס יעפֿימאָװ האָט דערוואַכט דער מלחמה־מענטש פֿון דער דאָזיקער רוסישער ערד. ער האָט געוואַרט אויף דער דאָזיקער שעה און זי איז געקומען. ער האָט איר ניט אַרײַסגערופֿן. זי איז אַליין געקומען. ער וואַלט מסתמא ביזן סוף פֿון זײַן לעבן אַרומגעדרייט זיך צווישן די טראַקטאָר־שאַרבנס, צווישן די טראַקטאָר־ריסטן, עס וואַלט געוואַרט אויף אים די אלמנה מאַקאַראָװאַ מיט אַ גע־גרייטן סאַמאָװאַר, ער וואַלט געשיכורט און אויסגעהערט שטראַף־רײד — אַזוי וואַלט עס זיך געצויגן ביזן סוף פֿון זײַנע טעג ווען ניט די מלחמה. ווען די סאָלדאַטן האָבן זיך געשלעפט מיד און מאַט צוריק צו די קאַשאַרן איז שוין ליכטיק געווען.

דער פּאָלקאַװניק יעפֿימאָװ איז געשטאַנען מיט זײַן פֿערד אויף אַ בערגל אין סאַמע מיט פֿון פֿעלד. עס האָט אויסגעזען ווי ער וואַלט זיך יעדע רגע געגרייט אַ שפרונג צו טאָן אין די נידעריקע וואַלקס אַרײַן וואָס אויף יענער זײט טײך.

קאפיטל צוויי

אנהייב יאנואר 1942, ווען די סאָוועטישע אַרמייען ביי מאַסקווע זענען אַריבער אין אַ קאַנטראַפּענסיווע, האָבן גרויס הילף געגעבן די פּאַרטיזאַנער פון טולער, בראַנסקער און סמאַלענסקער געגנטן. זיי האָבן באַמרויקט די דייטשישע קאַנצענטראַציעס מיט די נאַכט־איבערפאַלן, מיט בלאַקירן וועגן, זיי האָבן צעשניטן די קאַמוניקאַציע־אַדערן און צעשטערט דייטשישע גאַרניזאַנען.

אין מיטן יאנואר האָט זיך אַנגעהויבן דער אַנגריף פון די רוסן אויף באַרווענקאַוואַ און אין פעברואַר האָבן די דייטשן געליטן אַ שווערע מפלה אין ראַיאָן פון דעמיאַנסק.

אין פעברואַר זענען די סאָוועטישע אַרמייען געגאַנגען פאַרויס מער ווי אויף פיר הונדערט קילאָמעטער און באַפרייט די געגנטן פון מאַסקווע, פון טולע, ראַיאָנען פון קאַלינין, פון לענינגראַד און אַריין אין סמאַלענסקער קרייז.

דער שונא האָט ניט אויסגעהאַלטן דעם דרוק פון סאָוועטישן מיליטער. די דייטשן זענען אָפגעטראָטן אין אומאַרדענונג וואַרפנדיק דאָס געווער. עלף טויזנט באַפעלקערטע פונקטן זענען באַפרייט געוואָרן, אין דעם 60 שטעט, צווישן זיי קאַלינין, קליין, קאַלוגע, מאַזשאַיסק.

אין יענע טעג האָבן זיך טייל פּאַרטיזאַנער־אַיינהייטן אַריינגעגאַסן אין דער סאָוועטישער אַרמיי. דאָס זענען געווען די איינהייטן וואָס האָבן זיך געפונען אין די וועלדער אַרום סמאַלענסק. אַ צווייטער טייל פון די דאָזיקע פּאַרטיזאַנער־גרופן האָט באַקומען אַ באַפעל פון דער סאָוועטישער הויפּט־קאָמאַנדירונג אַריינצודרינגען טיפער אין דייטשישן הינטערלאַנד, אַזש ביז וויסרוסלאַנד, ביז צו די וועלדער און זומפן ביי מינסק. דעם

ביי דער ווייסל

באפעל האבן באקומען די פארטיזאנער-איינהייטן וואס האבן, טראץ אלע שלאכטן, אויפגעהאלטן זייער קאמפס-פארעם און זענען געווען גוט בא-וואפנט.

אין איינער פון די דאזיקע איינהייטן האט זיך געפונען די יונגע דאקטארין פון מאסקווע אַננאַ סאַמועלאָוואַ קאַרינאַ.

זי איז אַריבערגעוואָרפן געוואָרן אין די סמאַלענסקער וועלדער אין די לעצטע טעג פון דעצעמבער 1941 אויף אַן אַפענעם אַוועק-פּאַפּלען.

מיט אַ צייט שפעטער האט זיך אין דער זעלבער פארטיזאנער-איינהייט געמאַלדן דער ניי-באַשטימטער פּאַליט-קאָמיסאַר. דאָס איז געווען ניקאָליי פּיאָדאַראָוויטש זשילין. גראַד האט זיך אַננאַ געפונען אין שטאַב פון דער איינהייט ווען עס האט זיך געמאַלדן זשילין. זי האט געקוקט אויף דעם יונגן העל-פּנימדיקן רוס, געזען ווי ער וואַרפט אַראָפּ פון זיך דעם שינעל און רייסט אויף פון אונטער דעם קאַלנער אַ נאַט און נעמט פון דאָרט אַרויס אַ פאַרוויקלט ווייס לייוונטל.

— דאָס איז דער באַפעל פון הויפשטאַב וועגן מיין נאַמינאַציע.

אַננאַ האט דערקענט זשילינען. זי איז געזעסן אין ווינקל אַ פאַר-שאַטנטע און געפאַרעט זיך אין איר דאָקטאָר-רענצל.

זי האט ניט געוואלט ציען אויף זיך די אויפמערקזאַמקייט ניט פון זשילינען און ניט פון קאַפיטאַן מיכאַילאַוו און ניט פון די דעזשורנע סאַלדאַטן.

מיט דריי חדשים צוריק.

דער „אָוועראַפּלאַן“ וויגט זיך איבער וואַלקנס, איבער וועלדער. דער פּראָסט שרפהט. אַ שטורעמווינט רייסט שטיקער וואַלד. איר פנים ווערט ווי גלאַז, ווי בלעך און אַ האַגל פּאַלט אויף דעם בלעך און עס הילכט דער האַגל-געפויק. די עראַפּלאַן-פּליגל רייסן זיך אָפּ. אַט זענען זיי געבליבן הינטער איר. זיי שוועבן באַזונדער. דער גוף פון עראַפּלאַן באַזונדער. אַננאַ פּאַלט... דערנאָך האט אַ ווייסער חלף געשניטן די שוואַרצע קנוילן וועלדער, צעשניטן דעם הימל און געפאַנגען דעם וויגנדיקן עראַפּלאַן... זי הענגט אין דער לופט און שפאַרט זיך אָן אַן דעם רעפּלעקטאַרס שאַרף ליכט.

מענדל מאן

דערנאך איז דער עראַפלאַן פאַרזונקען געוואָרן אין אַן אַפגרונט פון חשכות. די פליגל ברעכן די ביימער־שפיצן. אונטן ברענט. דריי שייטערס. איין שייטער נעבן דעם אַנדערן. דער עראַפלאַן נידערט. ער איז שוין ביים ערשטן שייטער. די רעדער פאַרטשעפען זיך אַן קוסטעס. שאַטנס באַוועגן זיך, זיי ווימלען. עמעצער בינדט אָפּ די פאַסן צו וועלכע זי איז באַפעסטיקט. שטאַרקע אַרעמס נעמען איר אַרום. מען טראַגט איר. ווער זענען די מענטשן ? וווּ איז זי ? זי האָט געעפנט די אויגן אין שטאַב פון דער פאַרטיזאָנער־איינהייט.

— מיר האָבן געוואַרט אויף אייך, דאַקטאָרין.

דאָס איז געווען איר ערשטע באַגעגעניש מיטן קאַפיטאַן מיכאַילאָו, דעם קאַמאַנדיר פון דער וואַלד־איינהייט.

מיט אַ שעה שפעטער האָט זי שוין דורכגעפירט די ערשטע אָפּער

ראַציע. — — —

ביי דעם קליינעם הילצערנעם טיש איז געזעסן זשילין מיטן רוקן צו אַנאָן. ער איז שנעל היימיש געוואָרן מיט די שטאַב־מענטשן. מען האָט געטרונקען צו גלעזלעך בראַנפן.

— עס גייען שווערע טעג.

— די דייטשן האָבן צובאַקומען נאָך פּערציק דיוויזיעס. זיי זענען

שוין אויפן פראַנט, אַנדערע זענען נאָך אויף די וועגן.

— מיר וועלן זיי אַנטקעגן גיין מיט פאַראַד... — האָט געזאָגט

זשילין. — דערצו זענען מיר דאָ. דאָס איז אונדזער אויפגאַבע...

אַננאָ האָט געוואַלט אַוועקגיין. זי דאַרף זיין אין סאַנאַפּטייל. זי האָט

זיך ניט געקענט אויפהייבן פון אַרט.

פאַרוואָס איז זשילין געקומען אין דער דאָזיקער איינהייט ? איז

עס אַ צופאַל ? אין מאַסקווער שפיטאַל האָט ער זיך געוואַלט מיט איר זען,

געוואַלט זיך מיט איר געזעגענען נאָר זי איז ניט אַרויס פון חדר. זי איז

געלעגן אין דער האַלב־פּינצטערניש און געהערט זיינע טריט. דאָס איז

געווען נאָך דעם געשפרעך וועגן מנחמען און זיינע צייכענונגען. „אַננאָ

סאַמועלאָוונאַ“ — האָט ער דעמאָלט גערופן. „אַננאָ סאַמועלאָוונאַ“. איר

איז אויסגעקומען אַז ער שטרייכט מיט אַ כוונה אונטער דעם פאַטערס

ביי דער ווייסל

נאָמען „סאָמועל“. דערנאָך איז געקומען דער אומגעריכטער מישפט איבער מנחמען און זיין פאַרשווינדן. אַננאָ האָט ניט געוויסט אַז מנחם איז געשיקט געוואָרן אין די קוילן־שאַכטעס פון אוראַל. זי האָט געוויסט אַז שולדיק איז מנחםס פאַרשווינדן איז געווען זשילין, אַז שולדיק איז אויך סוזיעוון. זשילינס שטים איז איר באַקאַנט. ער רעדט אַנגענעם, רוניק, אַקצענט־טירט יעדעס וואָרט.

— איר האָט מיך, דוכט זיך, ניט מיט אַלעמען באַקענט, חבר מיכאַילאָוו?

אין דער רגע האָט זיך אויפגעשטעלט אַננאָ און פאַרקנעפלט דעם שינעל. זי האָט לויט זשילינס רייד דערשפירט אַז די ווענדונג צו מיכאַילאָוו האָט אַ שייכות צו איר.

— אַט איז אונדזער דאַקטאָר.

זשילין האָט זיך האַסטיק אויפגעשטעלט.

אַננאָ האָט געזען ווי זיין פנים איז פאַרגאַסן געוואָרן מיט אַ רויטקייט. דאָס האָט אָבער געדויערט נאָר איין רגע. ער האָט זיך צעשמייכלט.
— כ׳האַב געוויסט, אַז איך וועל אייך דאָ טרעפן, אַננאָ סאָמועלאָוואָ. אַננאָס בליק, פול מיט חידוש און פאַרווינדערונג האָט אים אומרויך געמאַכט. זשילין האָט גענומען פון טיש אַ גלעזל בראַנפן און עס צוגעטראָגן אַננאָן.

— לאַמיר אויסטרינקען צו דער באַגעגעניש.

ער האָט געציטערט און פאַרגאַסן עטלעכע טראַפנס. דערנאָך האָט ער זיך אויסגעקערעוועט צו די מענטשן ביים טיש. אַננאָ האָט געפילט אַז דאָס איז נאָר פּדי צו פאַרדעקן פאַר איר די צעטומלעניש זיינע.

— אַדאַנק. איך מוז גיין צו די פאַרווינדעטע...

— איר האָט ניט געוואָלט מיט מיר זיך געזעגענען אין מאַסקווע און איצט ווילט איר ניט טרינקען צו דער באַגעגעניש...

כאָטש זשילינס ווערטער זענען געזאָגט געוואָרן האַלב־שמייכלענדיק האָט אַננאָ אַרויסגעפילט אין זיי פאַרביטערונג.

— אַ ווי איר געדענקט קלייניקייטן?

ווען זי איז שוין געשטאַנען ביי דער טיר האָט זשילין זיך אַנגערופן.

— דערלויבט מיר אייך צו באגלייטן... איך וויל אויך זען די פאָר-
ווונדעטע...

— איר וועט זיך פאָרפלאַנטערן, חבר פּאַליט־קאָמיסאַר, איר זענט
דאָ אַ פרעמדער. איר קענט ניט די וועגן. אַחוץ דעם דאַרפט איר רוען נאָך
אַזאַ פּלי...

אַננאַ האָט צוגעמאַכט די טיר פון דער כאַטע און געלאָזט זיך גיין
איבער דעם קוסט־וועגל. זי איז געגאַנגען שנעל ווי זי וואָלט פון עפעס
זיך געוואָלט דערווייטערן וואָס פּריער.

מיטאַג־צייט האָט אויף טייל ערטער דער שניי געטייעט. פאָר טאָג
זענען די צעטייעטע קאלוזשעס פאַרצויגן געוואָרן מיט פּראָסט־נאָדלען. זי
איז געלאָפּן איבער די האַלב־פאַרפרוירענע קאלוזשעס און דאָס דינע אייז־
גלאַז האָט זיך געבראַכן אונטער אירע טריט. די אייז־שפּליטערס האָבן
געקלימפּערט ווי גלאַז. אויך אין איר האָט זיך עפעס אויפגעבראַכן, אַזוי
ווי ס'ברעכט זיך אויף אַ שפּיגלדיקער פּאַנצער־שאַל פון אַ זומפּ און מען
דערזעט דעם ברוינעם תּהום — אַזוי האָט זי דערשפּירט אין זשילינס דער־
שיינען סכּנה.

אַננאַ האָט געבלאַנדזשעט. זי איז אַרויס אויף אַ זייט־וועג און דער־
גרייכט צו די ערד־טיבלעך וווּ עס האָט זיך אויפגעהאַלטן אַ רעזערוו־
אַפּטייל פון פּאַרטיזאַנער וואָס זענען גענוצט געוואָרן נאָר צו באַוואַכונגס־
דינסט. עס איז איר מיט אַ מאָל קלאַר געוואָרן אַז דאָס פּלוצעמדיקע
אַריבערוואַרפן איר אין דעם פּאַרטיזאַנען־אַפּטייל איז געשען צוליב
זשילינען. נאָך דעם ווי ער האָט באַקומען דעם באַפעל איבערצונעמען די
קאָמאַנדירונג פון דעם פּאַרטיזאַנער־אַפּטייל, האָט ער אויסגעפּועלט אַז אַננאַ
זאָל אַהין איבערגעשיקט ווערן. ער האָט דאָס צוגעגרייט, נאָך זייענדיק אין
מאָסקווע.

איצט איז אַננאַן קלאַר געוואָרן זיין זאַג: „איר האָט זיך ניט געוואָלט
געזעגענען אין מאָסקווע.“ ווי ער געדענקט יענע קליינע און צופעליקע
באַגעגעניש? זי האָט פאַרקערעוועט אויף רעכטס און געלאָזט זיך לויפן צום
סאָנאַפּטייל. עס איז איר אַנטקעגן־געקומען אַ סאַניטאַר.
— מיר וואַרטן שוין אויף אייך, אַננאַ.

ביי דער ווייסל

דער זעלנער איז געגאנגען פון פארנט און נאך אים אַנאַ. זי איז געווען גוט געקליידט, אין אַ וואַרעמען שינעל, אין קליינע שטייול, געפאלדעוועטע. איר פנים איז פריש, צעפלאַמט, דער גרויסער שטערן — ליכטיק, קלאַר ווי מירמל, אַ דינגעשניטענע נאַז מיט קליינע נאַזלעפלעך און אַ שיין געפאַרעמט מויל מיט פייכטע ליפן, נאָר די גוטמוטיקע גרויסע אויגן זענען פאַרוואַלקנט.

אין סאַנאַפטייל איז איר אַלץ געפאַלן פון די הענט. זי האָט ניט דערהערט די באַגריסונגען, ניט געענטפערט אויף פראַגן פון קראַנקע. זי האָט זיך לאַנג געפאַרעט ביי די קליינע שאַפקעס און גענישטערט צווישן פלעשלעך און שאַכטלעך. דער סאַניטאַר איז געשטאַנען ביי דער טיר אַ צעטומלטער און ניט געוויסט וואָס ער האָט צו טאָן. אַ קראַנקער האָט גערופן. דאָס רופן איז ענלעך געווען צו אַ געוויין.

— דאָקטאָר... דאָקטאָר... — האָט געשטאַמלט אַ קראַנקן־שוועסטער וואָס איז פלוצעם אַריין אין צימער.

אַנאַ האָט זיך אויפגעכאַפט. זי איז געלאָפן צו די קראַנקע.

— סעמיאַניטש, סעמיאַניטש. וואָס מאַכט איר...?

זי האָט אַנגענומען דעם קראַנקנס האַנט.

— זייט רוֹק... סעמיאַניטש... עס וועט ווערן בעסער... איר וועט

געזונט ווערן...

זי איז צוגעגאַנגען צום קליינעם פענצטערל און געשעפטשעט צו

דער קראַנקן־שוועסטער:

— גיב אים אויף צו באַרוֹקן... כ'קען ניט הערן זיין רופן... מיך

שוידערט...

אַנאַ האָט געציטערט. זי איז געווען נאָענט צו טרערן. ביינאַכט

קומען צוויי עראַפלאַנען. זיי וועלן אַוועקנעמען די שווער־פאַרווונדעטע.

מאָרגן גייט מען אַוועק פון דאַנען. מען גייט טיפער אין הינטערלאַנד פון

שונא.

די קראַנקן־שוועסטער האָט זיך געחידושט. זי האָט געזען ווי אַנאַס

ברעמען זענען זיך צונויפגעלאָפן און די אונטערשטע ליפ האָט אַ צוק־

געטאַן.

מענדל מאן

— איר זענט קראַנק, אַננאָ סאַמועלאָוואָ...
זי האָט ניט געענטפערט. אַננאָ האָט נאָר שאַרף אַ קוק־געטאַן אויף
דער שוועסטער.

ביינאַכט איז אַננאָ געלעגן אין דער זעמלאַנקע אויף אַ טעפּעך. דאָס
איז אַ טראַפּע־טעפּעך וואָס מען האָט געפונען אין אַ דעראַבערטן דייטשן
טאַנק. דערנעבן, אויף אַ קליין טישעלע האָט געברענט אַ קאַנעצל. דאָס
פלעמל האָט געצאַנקט. די זעמלאַנקע איז פול געווען מיט סאַסנע־ריחות
פון די געהילצער וואָס האָבן אונטערגעהאַלטן די ערד־אַנשיטן. שאַטנס
פון די קלעצער זענען געפאַלן אויף דעם געלעגער, אויפן דיל. צו פוסנס
איז געשטאַנען דער אויטאָמאַט. נאָר דער קיילעכיקער דיסק זיינער איז
באַלויכטן געווען פון קאַנעצל.

באַלד וועלן זיך צערווישן די עראַפלאַנען אויפן געהיימען פליפעלד.
דעמאָלט וועט זי אַרויס. איצט איז שטיל. אין קליינעם פענצטערל, קעגן
איבער, קוקט אַריין די וואַלד־פּינצטערניש. נאַענט שאַרכט עפעס. דאָס
איז אַוודאי דער ווינט. ער פאַרקנױלט זיך אַפּטמאַל אין אַ סאַסנע־שפיץ
און טרייסלט אים לאַנג און אומהיימלעך. זי פירט מיט די פינגער
איבערן קאַלטן שטאַל פון דיסק. די קראַנקן־שוועסטער נאַטאַשע האָט היינט
דיזשור. זי האָט ניט באַהייצט דאָס ערדשטיבל. אויף נאַטאַשאַס געלעגער
שטייט דאָס בילדל פון איר געליבטן איינגעפאַסט אין אַ רעמל. איצט פינקלט
דאָס גלאַז אין קאַרגן ליכט. זי איז לאַנג אַזוי געלעגן מיט אַפּענע אויגן
ביז דאָס קאַנעצל איז אויסגעגאַנגען. צו וואָס צינדן ליכט ? נאַטאַשאַ האָט
גאַרנישט פאַרגרייט, ניט קיין נאַפט, ניט קיין אַנגעהאַקט האַליץ. מען דאַרף
ניט הייצן. סיי ווי גייט מען מאַרגן פון דאַנען אַוועק. עמעץ רופט. גיין,
דאָס איז אַן עכאָ וואָס קומט פון ווייט און דער ווינט טראַגט אים אַרום.
וידער איז שטיל. וווּ איז איצט זשילין ? וועט סעמיאַנאָוו אויסהאַלטן
דעם פלי אין אַזאַ קעלט ? ער וועט אויסגיין. קען מען לאָזן די קראַנקע
אַן באַגלייטונג ? „איך האָב געוואוסט אַז כּוועל אייך דאָ טרעפן“... הייסט
עס, אַז זשילין האָט צוגעגרייט מיין אַפּפאַר פון מאַסקווע... איצט איז איר
קלאַר געוואָרן. אין איין צייט זענען זיי פאַרשיקט געוואָרן פון מאַסקווער

ביי דער ווייסל

פראַנט, מנחם און אַננאָ... פאַרוואָס איז עס געשען פמעט אין איין צייט? ...
אַננאָ איז געלעגן אין דער פינצטערניש מיט אַנגעשפיצטער דער-
וואַרטונג. באַלד. נאָך עטלעכע מינוטן. אַ ווינט וועט צעוויגן די ביימער-
שפיצן. נאָענט וועלן זיך צינדן פייערן און אַ רויך וועט זיך וויקלען, אַ
ליכטיקער רויך איבער דער וואַלד־פּאַליאַנע. דערנאָך וועט עס רוישן ווי
אומרוקע וואַסערן בעת זיי רייסן אויף די אייז־קריעס, און שאַטנס וועלן
ווימלען איבערן וואַלד, מען וועט הערן דעם געקייקל פון רעדער און אַ
הירושעריי פון פּערד.

זי האָט זיך ניט געקענט דערוואַרטן אויפן עראַפּלאַן־גערויש.
אַננאָ איז אַרויס פון דער זעמלאַנקע. אויפן אַקסל איז געהאַנגען דער
אויטאָמאָט. זי האָט אים אַפּגעפּילט דאָס מאָל מערער ווי שטענדיק. דער
וועג צום סאַנאַפּטייל פירט דורך אַ קליינער פּאַליאַנע. פּאַרטיזאַנער פּאַרן
זיך ביי אַ בערגל טרוקענע צווייגן. זיי וואַרטן אויף אַ באַפעל אַנצוצינדן
אַ שייטער. דאָס דאַרף זיין איינער פון די סימנים פאַר די עראַפּלאַנען וואָס
וועלן דאָ לאַנדן.

סעמיאַנאָו גוססט. די אַנדערע פּאַרווונדעטע ליגן שוין צוגעגרייט
צו דער נסיעה.

ווען אַננאָ איז אַוועק פון סאַנאַפּטייל האָט זי זיך אויף די טרעפּלעך
באַגעגנט מיט זשילינען.

— כּהאַב געוואָסט אַז כּוועל אייך דאָ טרעפּן — האָט אַננאָ געזאָגט
און זיך צעלאַכט. דאָס איז געווען אַ געלעכטער פּול מיט שפּאַט, אַ נצחון־
געלעכטער פון אַ פּרוי.

זשילין האָט דאָס אַפּגעפּילט.

— איר חורט איבער מיינע רייד פון נעכטן...

אַננאָ האָט איצט געלאַכט אויפּגעבונדענער, גוטמוטיקער.

— מיר וואַלטן געדאַרפט פּאַרזעצן דעם געשפרעך וואָס מיר האָבן
געהאַט אין מאַסקווער שפיטאַל.

— וואָסער געשפרעך?

— וועגן מאַלעריי... וועגן די צייכענונגען וואָס איר האָט געזען...

איר געדענקט?

מענדל מאן

ס'איז געוואָרן שטיל. אַננאָ האָט אויסגענוצט די שטילקייט און אומ־
געריכט געפרעגט:

— ווייסט איר עפעס וועגן מנחם איסאַקאוויטש?

זשילין איז געבליבן שטיל. אַננאָ איז געגאַנגען פאַרויס און מיט
אַ מאָל זיך האַסטיק אויסגעקערעוועט. זי האָט געמאַנט אַן ענטפער אויף
דער פראַגע מיט איר שווייגן, מיט דעם פּלוצעמדיקן אויסקערעווען זיך צו
זשילינען.

— אַ, דער דאָלמעטשער... ער איז געמישפט געוואָרן... עפעס אַ
געשיכטע מיט אַ געפאַנגענעם דייטש...

אַננאָ האָט געשוויגן. איר געשפרעך האָט זיך מער ניט געבונדן.

— ווהיין דאַרפט איר? — האָט אַננאָ געפרעגט — איך וועל אייך
צופירן. אוודאי אין שטאַב?

— צו דער פּאָלאַנע דאַרף איך.

— זי איז אַ הונדערט מעטער פון דאַנען, רעכטס...

אַננאָ האָט אָבער ניט געקענט אַוועקגיין. זי האָט געוואַלט וויסן
וואָס עס איז געוואָרן מיט מנחמען. זשילין ווייס. פרעגן אים קען זי ניט.
מען טאָר ניט. עס איז שעדלעך. זי שטעלט זיך נאָר אויס אויף אַ געפאַר,
אויך זשילין איז אין אַ ניט באַקוועמער לאַגע. איר ריידן וועגן מנחמען
נאָך דעם ווי ער איז געמישפט געוואָרן, באַדייט ווערן מיט זשילינען היימיש,
אַריבערגיין די גרענעץ פון אַפיציעלקייט און צווינגען אים צו אַ ניט־
לאַיאַלקייט, צו ברעכן די דיסציפּלין און אַליין זיין אויסגעשטעלט אויף
פאַרדאַכטן.

— דוכט זיך, אַז איך הער אַ רוישן, די עראַפּלאַנען קומען אָן.

אַ שייטער האָט זיך צעפּלאַקערט. דערנעבן האָט זיך מיט אַ טרוקענער
טרעסקעריי אַנגעצונדן אַ צווייטער פּלאַם.

צוויי עראַפּלאַנען זענען געפּלויגן נידעריק. זיי האָבן אַנגעצונדן
פייערלעך ביי די פּליגלען און זיי געלאָשן. דאָס גיבן זיי די אַפּגערעדטע
סימנים.

דאָס גערויש איז געוואָרן שטאַרקער. אַננאָ איז אַוועק. זי איז גע־
גאַנגען העלפן די סאַניטאַרן.

ביי דער ווייסל

זשילין איז איר פארלאָפן דעם וועג.

— איר האָט זיך געפרעגט אויף מנחם איסאָקאוויטש? — זיינע רייד זענען פאַרשרייען געוואָרן פון אַ שווערן עראָפלאַן־גערויש — ער לעבט! מען האָט אים איבערגעשיקט אין די „ספעצאַפטיילן“. ער איז אַוודאי געשיקט געוואָרן קיין גאַרקי און פון דאָרט אין די שאַכטעס...

זשילין האָט נאָך עפעס געוואָלט זאָגן, נאָר עס איז ניט מעגלעך געווען. דער עראָפלאַן־גערויש איז געווען אַזוי שטאַרק אַז מען האָט ניט געהערט דאָס אייגענע קול.

אַננאָ האָט געזען זשילינס פנים אַ באַלויכטנס פון די שייטער־פלאַך־מען. דער הימל איז איצט ווי אַש.

אַ רעפּלעקטאַר בלאַנדזשעט איבערן וואַלד, בויגט זיך אָן אויפהער און טרעפט אָן שוואַרצע סאַסנע־קרוינען, שאַרפע מיט אַפּגעהאַקטע צווייגן־שפיצן.

אַננאַס פאַרטיזאַנער־גרופע האָט זיך גערוקט אויף מערב. צוערשט זענען אַוועק די קליינע אויסשפיר־גרופן, דערנאָך די פאַרבינדלער, די רעגולערע שיסער־טיילן, דער שטאַב, און צום סאַמע סוף — די אינטענ־דאַטור און דער מעדיצינישער פערסאָנאַל מיט די וואַכפּאַסטנס וואָס האָבן אַפּגעשלאָסן דעם גרויסן פאַרטיזאַנער־טאַבאָר.

די קאַמאַנדירונג פון דער איינהייט איז געלעגן אין די הענט פון מיכאַילאַוון און זשילינען. היות אָבער זשילין האָט זיך נאָר וואָס באַוויזן פון מאַסקווע מיט נייע באַפעלן, און אויך דאָס וואָס ער איז באַשטימט געוואָרן ווי דער פּאַליט־קאָמיסאַר, האָט עס אים במילא אַוועקגעשטעלט אַלס דעם פּאַקטישן אָנפירער פון שטאַב.

מיכאַילאַו האָט געדינט ביז דעם מלחמה־אויסברוך אין בריסקער פעסטונג. ער איז דאָרט ניט לאַנג געווען, פון האַרבסט 1939 ביז יוני 1941, ווען ער איז אַריינגעפאַלן צו די דייטשן. ער איז אַרויסגעשפרונגען פון אַ לויפנדיקן צוג און אויסבאהאַלטן זיך אין די פּאַליעסער וועלדער. פון דעם פּאַלן פון צוג האָט ער באַקומען אַ פעלער — ער האָט געהינקט אויפן לינקן פוס און בשעתן ריידן איז אים באַפאַלן אַ צוקעניש ביי די אויגן

מענדל מאן

ווינקלען. ער איז געווען אַ וואַלד־אויפזעער, געבוירן געוואָרן אין קאַרעליע. צוגעוויינט צו אַ שווער ווינטער־לעבן אין די פּראָסטיקע וועלדער, איז געלונגען דעם קאַפיטאַן מיכאַילאַוו צונויפצוזאַמלען איינצלנע בלאַנזשענ־דיקע רויט־אַרמייער, די וואָס האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין די וואַלד־כּוּטאַרן און פון זיי צונויפשטעלן אַ קליינע רעגולערע אַרמיי. אין זיין איינהייט האָט ער אַריינגענומען נאָר רוסן, אָפּשטאַמיקע פון די מיזרח־געביטן פון רוסלאַנד. זיי וועלן זיך שלאָגן מיטן דייטש און וועלן ניט דעזערטירן אַזוי ווי די אוקראַינער, ווי די ווייסרוסן און ווי די רוסן וואָס זייערע היימען זענען צייטווייליק אין דייטשע הענט. מיכאַילאַוו האָט געוואוסט אַז אַלע די האָבן היימען צו וועלכע זיי בענקען און עס שטערט זיי ניט קיין פּראָנט־ליניע אַז זיי זאָלן זיך צו די היימען דערשלאָגן. זיין רוף איז געווען: דורכרייסן זיך דורכן דייטשן פּראָנט, דערשלאָגן זיך צו אייגענע און אויפן וועג — שלאָגן דייטשן. אין ווייסרוסלאַנד האָט ער געהאַט אויסצושטיין צרות פון די אַרטיקע פּויערים. זיי זענען געווען אומפּריינטלעך, זיי האָבן אויסבאַהאַלטן די שפּייז, אָפּטמאַל אינפּאַרמירט די דייטשן וווּ די פּאַרטי־זאַנער האַלטן זיך אויף און אויך אַנטיילגענומען אין אַבלאַועס קעגן די פּאַרטיזאַנער. מיכאַילאַוו האָט געטריבן פון זיך יעדן פּרעמדן וואַלד־וואַגלער וואָס האָט זיך דערשלאָגן צו זיין איינהייט. צוערשט האָט ער אים אַנט־וואַפנט און דערנאָך אָפּגעלאָזט. ס'האַט פּאַסירט, אַז עמעצער פון די אויס־שפּירער, וואָס האָט אַרויסבאַגלייט אַזאַ איינזאַמען וואַלד־מענטש פון דעם פּאַרטיזאַנער־אַביעקט, האָט באַרויבט דעם קרבן, צוגענומען ביי אים די שטיוול, די קליידער. די ערשטע צייטן האָט מיכאַילאַוו געשטראַפּט זיינע מענטשן פאַר אַזאַ רויב. דאָס איז אַבער געשען זעלטן. אויך ייִדן, אַנטלאַך פּענע פון די שחיטות האָבן ניט געהאַט קיין בעסערן מזל ווי די ווייסרוסן. מיכאַילאַוו האָט געטענהט:

— אַנטלאַפן און איבערגעלאָזט אויף הפּקר די אייגענע ברידער... געלאָזט זיי אויסמאַרדן... איצט קומט איר זוכן שוין... געגאַנגען ווי די שעפּסן... גייט צוריק און רייסט אויף באַן־וועגן, לייגט דינאַמיט אונטער רעלסן, באַווייזט עפעס... דערנאָך וועלן מיר ריידן... איינער נאָר פון די ייִדישע וואַלד־מענטשן איז צוגענומען געוואָרן

ביי דער ווייסל

אין דער איינהייט, דאָס איז געווען אַ פּוילישער ייד, אינזשעניר גראָס. אַ נידעריקער, קרעמפּער מאַן, מיט פּעך־שוואַרצע ברעמען און שוואַרצע געקרייזלטע וואַנצעס — אַ מענטש אין די דרייסיקער. ער האָט זיך געמאַלדן אין מיכאַילאָוס איינהייט מיט אַ דייטשישן אויטאָמאַט.

מען האָט אים לאַנג געפּאַרשט. כאָטש אינזשעניר גראָס האָט גערעדט האַלב־פּויליש האַלב רוישיש האָבן זיי אים פּאַרשטאַנען. ער איז געבליבן אין דער פּאַרטיזאַנער־גרופּע און מען האָט אים צוגעטיילט צו די אויס־שפּירער. מיכאַילאָוו האָט זיך געהאַט דערביי אַ באַזונדער אויסרעכענונג. ער האָט געדאַרפט האָבן כאָטש איינעם וואָס קען דייטש.

גראָס איז גיך היימיש געוואָרן מיט אַלעמען. איינמאַל האָט אים אַננאַ איבערגעבונדן אַ קליינע ווונד אויפן אַרעם. דאָס איז געווען נאָך אַ שיסעריי מיט אַ טראַנספּאַרט־אַפּטייל וואָס האָט געפירט שפּייז פּאַר דייטשן. די אַקציע איז ניט געלונגען. צוויי זענען געפּאַלן. גראָס האָט אויפגעריסן מיט אַ גראַנאַט אַ לאַסט־מאַשין און זיך צוריקגעקערט אַ פּאַרווונדעטער. נאָך דעם ווי מען האָט אים איבערגעבונדן האָט ער זיך פּרייוויליק געמאַלדן אויפצוזוכן די געפּאַלענע. אַננאַ האָט דעמאַלט באַגלייט די אויסשפּירער. זי איז געגאַנגען נעבן גראָסן. ער האָט איר דערציילט וועגן זיין היים אין פּוילן. — דו ביסט אַ ייד? — האָט זי אים געפרעגט.

— אַפּילו ווען איך וויל דאָס פּאַרלייקענען, קען איך עס אויך ניט.

— איר וואָלט דען דאָס געוואָלט פּאַרלייקענען?

ער איז איבעראַשט געוואָרן פון אַננאַס פּראַגע.

— פּאַרלייקענען? דאָס איז איצט פּחדנות. איך בין ניט קיין פּחדן.

אַננאַ האָט אים אָנגעקוקט מיט הידוש און געגעבן די האַנט. ווידער

האָט זי זיך דערמאַנט אָן מנתעמן און ווידער איז אויפגעשווומען זשילין.

דערנאָך האָט זי גראָסן מער ניט געזען. זי האָט געוויסט אַז ער איז

אין דער איינהייט און אַז ער פרעגט זיך אָפּט אויף איר. ער האָט דורך

נאַטאַשאַן געשיקט צו אַננאַן גרוסן. איין מאַל האָט ער אויסגעשניטן פון

אַ סאַסנע־צווייג אַ הירשן־קאַפּ און איר געשיקט אַ מתנה. דאָס האָט ער

געמאַכט בשעת ער איז אַריינגעפּאַלן אין אַן אַרומרינגלונג און דריי טעג

און נעכט אָפּגעלעגן צווישן טשערעט אין אַ זומפּ.

מענדל מאן

איצט גייט ער אין שפיץ פון דער אויסשפיר־גרופע. ער קען די געגנטן. אַ האַלב יאָר איז ער דאָ אַרומגעגאַנגען פון דאָרף צו דאָרף, פון כוּטאַר צו כוּטאַר. ער איז אַ שווייגער. וויפל מאָל מען האָט אים ניט געפרעגט ווי אַזוי ער האָט באַקומען דעם אויטאָמאַט — איז קיין מאָל ניט געקומען קיין תשובה. ער האָט נאָר אַ מאַך געטאַן מיט אַ האַנט.

— ניט פּדאי צו ריידן...

די פּאַרטיזאַנער זענען געגאַנגען דורך די פּאַרפרוירענע זומפֿ־פעלדער. אויף טייל ערטער איז דער שניי געווען אָפּגעקערט פון די פּאַר־פרוירענע אָזערעס און עס האָט זיך אַנטפלעקט אַ גרינלעכער אייזשפיגל, אַן אַ דנאָ. מען האָט געזען נאָר אַ גרינעם תּהום. ביי די זייטן זענען גע־וואַקסן דערנער, פּאַרשנייטע, פּאַרצויגענע מיט אייז, בלושטשן אויסגע־טריקנטע וואָס האָבן זיך געבראַכן ביי יעדן באַריר. נאָענט האָבן גע־סטערטשעט גאַנצע טשערעט־וועלדלעך. דאָס איז געווען אַ הויכער טשערעט, אַ שטייפּער פון אַן אויסגעלאָשענעם זילבער־קאַליר. דערנאָך האָבן זיך געצויגן די פּאַרפרוירענע באַגנעס, די טאַרף־פּאַליאַנעס מיט האַרט־גע־פרוירענע בערגלעך באַוואַקסענע מיט קאַמיש. און אַרום די בערגלעך — וואָסער־אַדערן מיט אַ דינעם, ברעכעדיקן אייז.

עס איז שווער געווען צו גיין איבער אַזאַ בערגליק פעלד. די פיס האָבן זיך געפּלאַנטערט ביי די בערגלעך, פּאַרזונקען אין די האַלב־פּאַר־פרוירענע קאַלזשעס, פּאַרטשעפעט זיך ביי די וויקלגראָזן. געגאַנגען איז מען אָפט אין פינצטערניש פון דער נאַכט. מען איז געפּאַלן, צעריסן זיך די פּנימער אַן די שאַרפע בלושטשן די פּאַראַיאַריקע, אַן די דערנער די נאַקעטע. טייל מאָל האָט מען אויסגעפונען קליינע זייטן־וועגלעך, די ברייט פון אַן אַקס. עס האָבן זיך אָנגעזען די רעדער־אָפּדרוקן. איצט זענען זיי געווען פּאַרצויגן מיט שייבלעך אייז און אין די פינצטערע נעכט האָבן זיי געשפיגלט דאָס קאַרגע ליכט פון די וואַנדערנדיקע וואַלקנס און די רעדער־אָפּדרוקן האָבן דערמאַנט אַן רעלסן.

די שטימונג פון די פּאַרטיזאַנער איז געווען אַ געדריקטע. אַט, אַזוי נאָענט. ממש מיט דער האַנט צו דערלאַנגען איז דער פּראַנט. אין די נעכט ה'רט מען שוין פון דאָרט די „קאַטיושעס“ און דאָ, נאָדיר גאַר, אַזאַ צוריק־

ציען זיך פון אייגענע, ערגעץ קיין מערב, ווידער צו די ווייסרוסן און פאליאקן. מען האט גענארט די גאנצע צייט, צוגעזאגט דורכצורייסן זיך צו די אייגענע... דער קאפיטאן האלט ניט זיין ווארט. מיט יעדן טאג ווערן זיי אלץ ווייטער און ווייטער פון די היימען. זיי האבן ארויפגעווארפן די שולד אויפן פאליט־קאמיסאר זשילין.

קיינער האט אבער די דאזיקע מחשבות ניט ארויסגעבראכט אויף די ליפן. מען איז געגאנגען פארביטערטע און דערשלאגענע. איין גראס איז געווען גוט אויפגעלייגט. ער האט דאס אבער קיינעם ניט געגעבן צו פילן. דער באפעל איז געווען דורכצורייסן זיך אַ וועג ביז די וועלדער, צפונדיק פון מינסק, און ערשט ווען די איינהייט וועט זיין ביי מינסק אנהייבן די אפעראציעס. ביז דעמאלס — אויסמיידן די דייטשן, אויסמיידן יעדער באגעגעניש מיט דייטשישע פארפאסטנס, „אפרייסן זיך פון זיי“ — אזוי האט באפוילן זשילין.

מיכאילאוו האט שווייגנדיק אקצעפטירט דעם פלאן. ווי אַ מיליטער־מאן, האט ער געוואלט דערפירן זיין אפטייל צום פראנט און ביי אַ פאסיקער געלעגנהייט דורכרייסן זיך צו די אייגענע פאזיציעס פון די סאָוועטישע פראַנטלער. דאָרט וואָלט ער זיך געמאָלדן אין שטאַב. „קאָפיטאַן מיכאָילאָוו, דער באַזע־שעף פון דער בריסקער פעסטונג האָט זיך דורכגעריסן דורכן פראַנט צוזאַמען מיט אַן איינהייט.“ ער וואָלט אויסגערעכנט די מיליטערישע אַפעראַציעס קעגן די דייטשן וואָס ער האָט דורכגעפירט אין הינטערלאַנד. ער האָט ניט איין מאָל איבערגעחזרט די דאָזיקע ווערטער און ווען ער איז שוין געווען נאָענט צום ציל איז געקומען זשילין — — —

ביינאָכט זענען אומגעריכט געקומען צו רייטן זשילין און מיכאילאָוו. זיי זענען געקומען פון די פאָדערשטע גרופּן. דער נידעריקער שליטן פון סאָנאַפטייל איז געשפרונגען איבער די גרודעס. נעבן שליטן איז געגאָנגען אַננאָ מיט נאַטאַשאָן. זשילין איז אַראָפּ פון פּערד.

— איר דערקענט ניט קיין אייגענע?

— מיר דערקענען — האט געזאָגט די שוועסטער.

— איר מיינט אונדז אויס? — און ניט וואַרטנדיק אויף אַן ענטפּער

האט ער געזאָגט: — מיר פאַרקערעווען איצט רעכטס, דאָרט איז שוין דאָס

מענדל מאן

וועגל אַ גלייכס, אַן בערגלעך. מיר וועלן רוען אין אַ נאַענטן דאַרף. געבליבן אַ פינף וויאַרסט. אונדזערע פאַרגרייטן שוין דאַרט וואַרעמע כאַטעס. אַננאַ האָט זיך אַריינגעזעצט אין שליטן. זי האָט נאָר צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ צו זשילינס רייד. דער פּאַליט־קאַמיסאַר האָט אַראַפּגעוואָרפּן פון זיך דעם פעלץ און אים אַוועקגעלייגט אויף אַננאַס פּיס, פאַרהילנדיק זיי ביז דער שויס. דערנאָך איז ער פאַרשוונדן אין דער לאַנגער רייע סאַלדאַטן.

זי האָט נאָר געהערט ווי מיכאַילאַוו האָט שטיל געזאָגט צו זשילינען: — מען דערקענט, זשילין, אַז איר זענט ניט לאַנג פון מאַסקווע... לויט אייער העפּלעכקייט... מיר זענען דאָ פאַרגרעבט געוואָרן... מ'דאַרף זיך לערנען ביי אייד...

שפעט ביינאַכט איז אַננאַ אָנגעקומען אין דעם קליינעם דערפּל נאַדיעזשדינג. די וואַכפּאַסטנס זענען שוין געווען צעשטעלט. ברונעמער האָבן געסקריפעט, טויערן האָבן זיך געוויגט, אַ הונט האָט געבילט ביי אַן איינזאַמער קלוניע. אין די קליינע פענצטערלעך האָבן געצאַפּלט פּלעמלעך און שאַטנס האָבן זיך געשאַרט ביי די פּלויטן, ביי די ווערבעס וואָס לעבן די נידעריקע הייזער.

אַן אַלטער פּויער, אַ בערדיקער, איז אַראָפּ אַ באַרוועסער פון אויוון אין אַ טונקעלער רובאַשקע און געפאַרעט זיך ביים נאַפּט־קאַנעץ. גרויסע שאַטנס האָבן געטאַנצט אויף די ווענט. אַננאַ איז געזעסן ביים טיש און געקוקט צום טשולאַן וווּ די פּויערטע האָט געגרייט דעם סאַמאַוואַר. — אַרעם נשמחלע, טאַכטערל, וועסט הייסן קיפּיאַטאַק טרינקען, פאַר־פאַרעטן מיט יאַגעדע־צווייגלעך... דו וועסט כאַטש די ביינדעלעך די אומ־גליקלעכע אויסרוען...

די פּויערטע האָט אַן אויפהער גערעדט צו אַננאַ און געקרעכצט. זי איז ביז אויף דער וועלט און אויף גאַטס מוטערל וואָס האָט דערלאָזט צו אַזאַ מלחמהלע.

— גאַפּפּאַדי יסוס כריסטאַס, ניקאַליי אונגאַדניק... אוי, איר אַלע הייליקע און דר גאַטס מאַמעלע... עך־טעך־טע... און ווי נאָר זי האָט אַרויסגערעדט די הייליקע נעמען איז איר בליק

ביי דער ווייסל

געפאלן אויף די איקאנעס וואָס זענען געשטאַנען אין אַ ווינקל אויף אַ קליינער פּאַליצע.

— אַזאַ שיינע וועלט... קוקסט אַרויס איצט אין פענצטער און זעסט די שטערנדלעך, די פולע לבנה, אַזוי ווי גאַטס מוטער וואָלט פאַר וויסטע יתומהלעך כּל־ה־שלייערן געשפּרייט... דאַס איז אַ סימן פון אַ פּרוכטיק יאָרעלע... עך־טעך־טע... אוי מיין נשמהלע...

אַננאַ האָט זיך אויפגעשטעלט, אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם שינעל, אויסגעטאַן דעם פוטערהוט, צעעפנט דעם רימען און אַוועקגעלייגט אויף דער אויוון־באַנק דעם נאַגאַן. נאַטאַשאַ האָט געבראַכט אַ בינט שטרוי און עס פאַרשפּרייט אין קליינעם אַלקער־ווינקל וואָס איז געווען אָפּגעטיילט מיט עטלעכע ברעטער.

די אַלטע האָט געזידלט די וועלט, דעם באַשאַף און דערהויפט איר אַלטן מוזשיק.

— האַ, פּאַטאַפּ? וווּהיז האָבן דיך די אָנהערבערדיקע שדים פאַר־טראַגן? מוזשיק מיינער... אומגליק מיינער... וואָלסט עפעס פון פּאַדוואַל אַרויפגעבראַכט... אַליין פאַרשטייסטו ניט!... אוי מיין נשמהלע...

מען האָט געטרונקען הייסן טיי פון סאַמאַוואַר און געטונקען סוכאַרעס אין קאַכעדיקן וואַסער.

דערנאָך האָט מען זיך אויסגעבעט אויפן שטרוי און אַוועקגעלייגט צוקאַפנס דעם רימען מיטן נאַגאַן. אַננאַ האָט געזען ווי דער מוזשיק האָט פאַרלאָשן דאַס ליכט. ער האָט זיך פאַרקליבן אויפן פּיעקעליק.

אין דער דאַרף־גאַס איז שטיל געוואָרן. אַ פּערד האָט זיך צעהירזשעט. מען האָט געהערט טריט וואָס זענען געקומען פון גאַר נאָענט. אַ גאַנעק האָט געסקריפעט. אויפן אויוון האָט די באַבע געקרעכצט.

נאַטאַשאַ איז גלייך איינגעשלאָפן מיט אַ שווערן און געזונטן שלאָף. אַננאַ האָט זיך געוואָרפן אויפן געלעגער. זי האָט פון מידיקייט ניט געקענט שלאָפן. דאַס איז געווען אַ מידיקייט און אַן אומרה, דער אומרו זייט עס האָט זיך באַוויזן זשילין. זי האָט זיך איבערגעדעקט מיט דעם פעלץ וואָס זשילין האָט איר פאַרדעקט די פיס אין שליטן און עס האָט זיך איר געדוכט אַז זי שפירט זשילינס אַטעם. ער איז הויך, העלאַויגיק, יונג, מיט אַן אָפּן פנים

מענדל מאן

און דאך שרעקט ער איר. זי האָט פאַר אים מורא. פאַר זיין צודרינגלעכקייט, פאַר דער אומגעריכטיקייט פון זיינע מעשים. ווער ווייס וואָס ער האָט באַ- שלאָסן און צו וואָס ער צילט. אין איר היים, אין מאַסקווע, אויף מאַכאוואַיאַ, וואַרט איר מאַמע. אין טונקעלן קאַרידאָר לויפן אַרום די אייניקלעך פון אירע ברידער. סאַשאַ... זינאַ... ווי רופט מען די איבעריקע? פאַרוואָס געדענקט זי ניט... העל-האַריקע... טונקל-האַריקע... מיט יידישע אויגן... מיט טאַטערישע אויגן... די געגטע ווייב מיטן גרוינער... אַ גרויסע משפּחה... ערגעץ עפענען זיך טירן פון זייטיקע חדרים... עמעץ פאַרהאַקט זיי... מען קריגט זיך... די אַלטע מאַמע וויינט... די אוקראַינישע שוור שרייט... אַננאַ קלאַפט אין די פאַרהאַקטע טירן...

— אוי, מיין נשמהלע... עך-טעך-טע... — קרעכצט די אַלטיטשקע

פּויערטע אויפן אויוון. — אוך-טע-טע-טע...

ערגעץ שיסט מען... דאָס איז אַ געוויינטלעכער שאַס. ער איז נאָר פאַר הייטערקייטס-וועגן. אפשר איז דעם וואַך-סאַלדאַט אומעטיק געוואָרן און ער האָט זיך געוואַלט דערהייטערן. ער וויל זיך דורכריידן מיט דער נאַכט. זי פאַרשטייט ניט קיין אַנדער לשון, די נאַכט, פון די וועלדער, ווי די שפּראַך פון אַ קויל. ווידער טריט. ניין, דאָס זענען ניט קיין טריט. דאָס וויגט זיך אַ טויער... פאַרוואָס זענען די טרעפּ צו איר היים אויף מאַכאוואַיאַ- גאַס אַזוי טונקל און ניט באַלויכטן?... זי טרעפּט ניט צו דער טיר... דער טויער-הייטער, זינין, פאַכעט צו איר מיט אַ סקעלעטישער האַנט... זי האָט מורא דורכצוגיין פאַרביי דעם סקעלעט... אין איר שטוב דרייט זיך אַרום זשילין אין אַ שלאַפּראַק... ער עפנט איר די טיר... זי וויל צוריקלויפן און אויף די טרעפּ באַגעגנט זי מנחמען... ער גייט גלייך אין צימער אַריין... ווער איז דער פאַרדעכטיקער? — פרעגט זשילין... וואָס פלאַנטערט ער זיך אין מאַסקווע?... ער איז אַ פרעמדער... אַננאַ פאַרשטעלט אים מיטן רוקן... אַ, איך קען אים!... שרייט אויס זשילין — דאָס איז דער געמישפטער אויפן פּראַנט... מנחם שווייגט... זינין רייסט זיך צו די טרעפּ. איצט זעט אַננאַ אַז ער האָט אַנשטאַט אַ קאַפּ — אַ טויטן-שאַרבן... אַננאַ פאַלט צו דער שוועל... מנחם וויל איר אויפהייבן... זינין פירט אַוועק מנחמען... זאַגט, ווהיין פירסטו אים?... ווהיין?...

ביי דער ווייסל

— אוי, מיין נשמהלע... אוך־טע־טע־טע... — האָט זיך געטראָגן פון אויוון דער אַלטיטשקערס קול.

ווער שעפטשעט עס אין דער כאַטע, אַזוי שפעט?

— אוי, דו, שד אָנהערנערדיקער... אוי, מוזשיק מייער... ליכטיקט עס שוין?...

זי האָט זיך אויפגעזעצט. די אַלטע האָט גערעדט פון אויוון־אַראָפּ. — טאַכטער פּראַוואַסלאָוונע... שלאַפּסט ניט? ניקאָליי אוגאַדניק זאָל דיך באַשיצן... אוי ווי עס ליידט דער נאַראַד... וואַלסט זיך אויסגערוט אויף ווייכע פּערענעס... און דו ליידסט, שיין שעפעלע...

זי האָט לאַנג געקערעכצט און געמורמלט.

אַננאָ האָט זיך אויפגעכאַפט פאַר טאַג. דער אַלטער איז שוין געווען אין הייפל. ער האָט אָנגעטראָגן האַלץ. די באַבע האָט געהייצט דעם אויוון און גערוקט טעפּ מיט די לאַנגע קאַטשערעס.

אין דרויסן איז פּראַסטיק. אויף דער דאַרף־גאַס דרייט זיך אַרום די פּאַרטיזאַנער־וואַך. פון עק גאַס איז געקומען גראַס. ער איז שוין ראַזירט און גוט אויפגעלייגט.

— ווי אַזוי זענט איר געשלאָפּן?

אַננאָ שמיכלט פון פענצטער אַרויס.

— קען איך אייך מיט עפעס העלפּן?

— וואָס קענט איר דען טאָן פאַר מיר?

ער האָט איר אָנגעקוקט און זיך פאַרטראַכט.

די וואַכלייט האָבן אין אַ כאַטע אָנגעטראָפּן צוויי פּרעמדע. זיי האָבן

די פּרעמדע צוגעשטעלט צום שטאַב אויף אַ פאַרהער.

— אַט זענען זיי! זעט ווי אויסטערליש זיי זעען אויס. — האָט

עמעצער פון די וואַכלייט געזאָגט.

אַננאָ האָט דערזען אין גראַס פנים אָן ענדערונג. ער איז אומרויך

געוואָרן, גראַס, און ניט איינגעשטאַנען אויפן אַרט. דאָס פנים האָט באַקומען

טונקעלע קאַרבן. ער האָט געוואַלט עפעס זאָגן, נאָר דאָס לשון איז אים ווי

אַפּגענומען געוואָרן.

— דאָס זענען יידן. — האָט ער לסוף געזאָגט.

מענדל מאן

— וואָס וועט מען מיט זיי טאָן?

— מ'וועט זיי פּאַרטרייבן פון דאַנען.

גראַס האָט זיך אַרומגעקוקט און שטיל צוגעגעבן — דערנאָך וועלן זיי אַריינפּאַלן צו די דייטשן אין די הענט.
אַנאָ האָט אים געלאָזט אין מיטן גאַס. זי איז נאָכגעגאַנגען נאָך די וואַכלייט.

— וווּ איז דער שטאַב?

— אַט, די דריטע כאַטע. — האָט איר עמעצער אַנגעוויזן אויף אַ היז.

זי מוז זיין בעת מען וועט אַריינפירן די צוויי פרעמדע. זי וויל זיי זען פון דער נאָענט. זי מוז זיי זען. ווי אַזוי וועט זשילין האַנדלען? זי מוז דאָס וויסן.

די אויספאַרשונג פון די פרעמדע, וואָס די וואַכלייט האָבן אַנטדעקט אין דאָרף, איז געווען אַ קורצע.

זשילין איז געזעסן ביים נאַקעטן טיש אין אַ צעקנעפּלעטער רובאַשקע און געוויקלט אַ ציגאַר. ער האָט געשוויגן און פון צייט צו צייט געוואָרפן בליקן צו די צוויי פרעמדע. מיכאַילאָוו איז געשטאַנען מיטן רוקן צום פענצטערל. זיינע אַקסלען זענען געווען מיט ליכט נאָר דאָס פנים פאַר-שאַטנט. די קליינע כאַטע איז פול געווען מיט רויך פון מאַכאַרקע.

— דאָדאַ — האָט זשילין איבערגעריסן זיין שווייגן — איר זענט סאַוועטישע מענטשן? איינער איז פון מינסק און איינער פון וויעטקע ביי האַמעל... געווען אין דער אַרמיי... אַריינגעפאַלן אין אַרומרינגלונג... געווען אין די וועלדער... איצט אין נאָדיעזשדינאַ...

די צוויי יידן זענען געשטאַנען ביי דער שוועל אין צעשליסענע קליידער. איינער האָט געטראָגן אַ קורץ פעלצל, אַ פאַרלאַטעטעס, צעריסענע שטייול, דער צווייטער — אַן אַלטן צעלעכערטן שינעל מיט אַן אומגעלומ-פערטן הוט אויפן קאָפּ פון וועלכן ס'זענען אַפּגעשטאַנען גרויסע צעפּאַטלטע פוטער-לאָפּן. ביידע זענען געווען פאַרוואַקסן מיט שטשעטשינע-בערד. איינער האָט געהאַט אַ פאַרבונדענע האַנט מיט אַ טוך וואָס איז געהאַנגען אויפן האַלדז.

ביי דער ווייסל

— פארווונדעט? — האָט זשילין אַ טייטל געטאָן מיט אַ פינגער.
— פון אַ קויל... אין קעלט טוט אַ ביסל וויי... אָבער כ'קען האַלטן
אַ ביקס...

דער אויסגעפארשטער האָט פּלוצעם מיט דער געזונטער האַנט אַראָפּ־
געריסן דאָס טונקעלע טוך פון האַלדז, אויסגעגלייכט די האַנט און פאַר־
קועטשט אַ פּויסט. דאָס פנים איז דערביי פאַרצויגן געוואָרן מיט אַ גרימאַסע.
— ס'איז שוין אַריבער... איך פיל זיך געזונט...
— וואָרט נאָר... וואָרט... דערלויבט אַ רגע... זאָגסט געזונט? ... און
דו ביסט אויך געזונט? ... — האָט זיך זשילין געוואַנדן צום צווייטן.
דער אַנדערער האָט אַ שאַקל געטאָן דעם קאַפּ און געמאַכט אַנ־
שטרענגונגען צו שמיכלען. אַנשטאַט אַ שמיכל איז אַרויסגעקומען נאָר
אַ ציטערניש פון די לעפּצן.

— הייסט עס, געזונטע מענטשן! ... דאָדאָדאָ... געזונטע מענטשן! ...!
זשילין האָט זיך אַ ריס־געטאָן פון אַרט און געגאַנגען איבערן קליינעם
צימערל, געשטעלט דריי טריט און זיך גלייך צוריקגעקערט.
— געזונטע מענטשן... גראַמאַטנע... סאָוועטישע מענטשן... איינער
אַפילו אַ פאַרטיי־אַנגעהעריקער... און איר האָט זיך אויסבאַהאַלטן אויף אַן
אויבן! ... אין אַ פאַרוואַרפענעם דאָרף! ... אויסבאַהאַלטן, ווען אונדזער לאַנד
גייט אָפּ אין בלוט... ווען מען מאַרדעט אויך אייערע ברידער...
— דערלויבט חבר קאָמיסאַר — האָט איינער זיך אַנגערופן, דער
מיט דער פאַרבונדענער האַנט. — דערלויבט...
— שווייגט, פּחדנים, דעזערטירן! ...

פּלוצעם איז עפעס געשען. דער פאַרווונדעטער איז אויפגעשפרונגען.
זשילין האָט גענומען זיך רוקן אויף צוריק, אָפּטרעטנדיק פאַר די אומגע־
ריכטע טריט פון פרעמדן. מיכאַילאָו האָט ביז אַ מורמל געטאָן און
אַרויפגעלייגט די שווערע האַנט אויף זיין רימען.
אין דער רגע האָט דער פרעמדער מיט דער דורכגעשאַסענער האַנט
אויפגעריסן דעם שינעל, צעעפנט די רובאַשקע און אַנטפלעקט די נאַקעטע
ברוסט און פון דאָרט האָט אַרויסגעקוקט אַ זיגזאַגישער גרויסער רויטער
שראַם אזוי ווי אַ בליץ.

מענדל מאן

— איך, א פחדן? א דעזערטיר? אָט איז מיין פחדנות! דאָס איז
ביי גראַדנע! דאָס איז ביי האַמעל! די האַנט איז דורכגעשאַסן געוואָרן
אַנטלויפנדיק פֿון געטאָ! דאָס איז מיין חבר... מיר האָבן מינירט וועגן...
אויפגעריסן עשאַלאַנען... אַלע טרייבן אונדז, אַלע, די דייטשן, די אייגענע
טרייבן אונדז אויך... פאַרוואָס קומט עס אונדז?...
מיכאַילאָוו איז אומרויך געוואָרן.
— האָט איר געווער?
— יאָ.
— איר דאַרפט אָפגעבן דאָס געווער.
— אַז איר וועט אונדז אַריינעמען אין דער איינהייט וועלן מיר
געבן דאָס געווער. עס איז אויסבאַהאַלטן.
זשילין האָט אַ זעץ־געטאָן אין טיש מיט דער פויסט.
— אין דאָרף נאַדיעזשדינאַ איז איצט ווידער אַ סאַוועטישע מאַכט.
מיר זענען אירע פאַרשטייער און איר וואַגט אונדז צו שטעלן באַדינגונגען?
אויפן גאַנצע האָבן זיך דערהערט טריט. די וואַכלייט האָבן הויך
גערעדט מיט אַ פרעמדן. עמעצער איז געבליבן שטיין האַרט ביי דער טיר.
— די דאַקטאָרין וויל אַריין. קען מען איר אַריינלאָזן?
— זאָל זי אַריין — האָט געזאָגט מיכאַילאָוו.
זשילין איז אומצופרידן געוואָרן. ער איז צוגעגאַנגען צו מיכאַילאָוו
און אים עפעס איינגערוימט. דערנאָך איז ער אַרויס אויפן גאַנצע און
געוואַנדן זיך צו אַנאַן.
— איר דאַרפט צו מיר?
— ניין. ניט דירעקט צו אייך. איך האָב נאָר געוואַלט דורכריידן זיך.
מיט אייך און מיט מיכאַילאָוו.
— מיכאַילאָוו איז פאַרנומען. עס טוט מיר לייד.
— איך וויל זען די פרעמדע.
זשילין האָט איר לאַנג אַנגעקוקט. זיין פנים איז געוואָרן קאַנטיק.
אויפן האַלדז האָט געצוקט אַ דין בלאַלעך אַדערל.
— דער ענין מיט די פאַרהאַלטענע איז דאָך פאַר אייך אַ זייטיקער...
איר זענט אַ דאַקטאָרין... געדענקט אַן אייערע דירעקטע אויפגאַבן... איר

ביי דער ווייסל

זענט ניט ביזו, אַננאַ סאַמועלאָונאַ? אַ, איר דאַרפט ניט ביזו זיין!

אַננאַ איז אַוועק.

אַרום מיטאַג־צייט האָט מען איר גערופן אין שטאַב. זי האָט איבער־

געבונדן דעם פאַרווונדעטן.

שפעט ביי נאַכט האָט מען פאַרלאָזט דאָס דאַרף. ווען מען איז אַריין אין די וואַלד־קוסטעס איז פון אַפּענעם פעלד אַנגעריטן גראַס. ער האָט דערקענט דעם נידעריקן שליטן פון דער דאַקטאָרין. נאַטאַשאַ איז געזעסן פון פאַרנט און אַנגעטריבן.

פון שמעון גראַס האָט זיך אַננאַ דערוואַסט, אַז די צוויי יידן האָבן אַוועקגעגעבן דעם אויטאָמאַט וואָס זיי האָבן אויסבאַהאַלטן אין אַ שייער. מען האָט נאָר געלאָזט ביי זיי איין רעוואָלווער און עטלעכע גראַנאַטן. איצט פירט מען די צוויי אונטער אַ קאַנוואַלי, מען וועט זיי נאָך פירן עטלעכע וויאַרטט און דערנאָך אַפּלאָזן. דער שטאַב האָט זיי באַפוילן אויפֿ־צורייסן די לאַדונגס־סטאַציע, דאָס איז דער באַדינג אַנגענומען צו ווערן אין דער פאַרטיאָנער־איינהייט. אויב זיי וועלן דורכפירן דעם אויפֿרייס זאָלן זיי זיך מעלדן אין נאָדיעזשדינאַ און וואַרטן דאָרט אויף אַ ספּעציעלן מענטש פון זשילינען וואָס וועט זיי פאַרביןדן מיט דער איינהייט. וועלן זיי דעם אויפֿרייס ניט דורכפירן — וועט מען זיי מישפטן פאַר פאַרראַט. שמעון גראַס האָט דאָס אַלץ דערציילט אויף זיין שלעכטן רוסיש און אַרויסגעהאַלפּן זיך מיט פּוילישע ווערטער. דערנאָך איז ער געריטן אַ שווייגנדיקער. אַננאַ האָט נאָר געהערט נאַטאַשאַס רופן צום פּערד:

— נו, גניעדאָי! סימולאַנט...

די אויפֿמערקזאַמקייט וואָס גראַס האָט אַרויסגעוויזן צו אַננאַן האָט איר געחידושט. זי האָט געוואַלט מיט אים ריידן, פּרעגן וועגן זיין ווייטער היים. ער מוז אַוודאי וויסן וועגן מיין אַפּשטאַם? אויב ער ווייס עס אַפּילו ניט, מוז דאָך עפעס אַזוינס זיין אין מיר וואָס דערוועקט אין אים צוטרוי. זי האָט דאָס ערשטע מאל געטראַכט, אַז זי טראַגט אַוודאי אין איר פנים יידישן צער.

דאָס געטופּעריי פון גראַס פּערד איז נענטער געוואָרן. ער האָט

זיך איבערגעבויגן איבערן שליטן און געזאַגט:

מענדל מאן

— א גוטע נאכט, אַננא סאַמועלאָוונאַ...

זי האָט געזען דעם אָפּשיין פֿון זיינע גרויסע, מידע, מילדע אויגן. פֿון וואָנען ווייס ער מיין פֿאַרנאָמען און דעם נאָמען פֿון מיין פֿאַטער? „סאַמועלאָוונאַ“. ווי אַנדערש קלינגט עס אין זיין מויל.

נאַטאַשאַס פּערד, דער „סימולאַנט“, האָט געהאַט אַ טבע יעדע רגע זיך אָפּצושטעלן. ווי נאָר נאַטאַשאַ האָט אויפֿגעהערט צו פֿאַכען מיט דער בייטש אָדער צו טרייסלען מיט די לייצעס.

אַט איז געפֿאַלן אַ לאַנגער שאַטן לענגויס דעם שמאַלן וואַלד־וועגל פֿון אַן איבערגעבויענער דינער סאַסנע — מיינט אַודאי דער „סימולאַנט“ אַז דאָס איז אַ טויער און בלייבט שטיין. ער שטעלט זיך פֿאַר אַ געדיכטן קוסט־שאַטן, כאַטש שנייד זיין פעל.

— דו, טייוול! דאָס איז דאָך ניט קיין גרוב, דאָס איז אַ שאַטן!

נאַטאַשאַ איז אַ ריאָזאַנערין. דאָס איינציקע וואָס איז איר געבליבן פֿון דער היים איז די פֿאַטאַגראַפֿיע פֿון איר בחור, דעם טראַקטאָריסט. ער איז פֿאַטאַגראַפֿירט מיט דער האַרמאַשקע און פֿון קליינעם היטל מיטן פֿאַר־ריסענעם דאַשעק פֿאַלט אַראָפּ אַ שטיק טשופּרינע. זי פֿירט די פֿאַטאַגראַפֿיע שטענדיק מיט זיך און וווּ זי נעכטיקט שטעלט זי איר אַוועק ביים בעטל. דער וואַלד איז נענטער צוגעלאָפּן. די געדיכטע ביימער וואַרפֿן אַ שאַטן אויף דעם שליטן, אויפֿן פּערד. די וואַכלייט רופן זיך איבער. די איינהייט האָט זיך איצט צעצויגן אויף לאַנגע קילאַמעטערס. טייל מאַל האָט זיך אַ רייטער דורכגעשלאָגן אַ וועג אין אַ זייט, האַרט ביי די שטאַמען און געוואַלט זיך פֿאַרבינדן מיט די פֿאַדערשטע טיילן פֿון דער קאַלאַנע. ווען עס האָט אַנגעהויבן צו גרויען זענען זיי אַרויס פֿון געדיכטן וואַלד און דערגרייכט אַ קוסט־פעלד. פֿאַר טאַג האָט דאָס קוסט־פעלד אויסגעזען ווי ס'וואַלטן דאָ גענעכטיקט מידע וואַלקנס.

אַז דער „סימולאַנט“ האָט זיך פֿאַרשלעפט צו דער פֿאַלאַנע איז שוין ליכטיק געווען. פֿון די טונקל־געקרייזלטע וואַלקנס וואָס זענען גע־לעגן אויפֿן פעלד האָבן זיך אויסגעטיילט פֿאַרקראַמפטע, אייזיקע צווייגן. די ראַדיסטן האָבן אויסגעקלאַפט זשילינס אַ טעלעגראַם. איצט איז די שעה צו פֿאַרבינדן זיך מיט מאַסקווע. דאָרט וואַרט מען אויפֿן קול פֿון

ביי דער ווייסל

דער „פאלאנע“. דער „טורעם“ איז גרייט. דער „טורעם“ הערט. זשילין האט אויסגעטאן די הענטשקעס און אויף שנעל אָנגעשריבן אַ פאַר זאַצן. דער ראַדיאָ־אַפּעראַטאָר האָט זיי אויסגעקלאַפּט אין די רגעס. איינער פון די פאַרבינדלער האָט אויפגעקלאַפּט אַ נאַענטע דייטשישע ראַדיאָ־סטאַציע. מען רעדט דאָרט דייטש.

— וווּ איז גראָס?

זשילין האָט געשיקט אויפזוכן גראָסן.

— וווּ שלאָנדערסטו זיך אַרום? דיין אָרט איז דאָ! און ער — דער

שד ווייס אים!

— ער איז נאָכגעריטן דער דאָקטאָרשע...

— נו, דאָס איז פאַרשטענדלעך. זיי זוכן זיך תמיד אָפּ... אַפילו אויפן

מאַרס...

גראָס איז געקומען אַ פאַרסאַפעטער. ער האָט זיך איינגעהערט אין

יעדן שאַרף פון אונטערהער־אַפּאַראַט.

זשילין איז אומרויק געוואָרן.

דער נייער גאַנאָמעטרישער אַפּאַראַט, וואָס ער האָט אים געבראַכט

פון מאַסקווע איז געווען טעטיק ווי נאָר די איינהייט האָט זיך איינלאָאָקירט

אויף אַן אָרט. מען האָט געקענט אַדאַנק דעם אַפּאַראַט וויסן גענוי דאָס

אָרט פון וואָנען די דייטשישע קורצוועלן ווערן טראַנסמיסירט, מיט אַ גע־

נויקייט פון צענדליקער מעטער, וווּ דאָס אָרט געפינט זיך.

— די דייטשן ווייסן וועגן אונדזער נאַכט־מאַרש איבער די פאַר־

פּרוירענע זומפן. זיי איז באַקאַנט דאָס אָרט פון אונדזער אויפהאַלט.

— ביסט זיכער? — האָט זשילין געפרעגט.

— דאָס איז זיכער. זיי זענען אינפאַרמירט.

— ווי ווייט זענען זיי פון אונדז?

— אַ 12 קילאָמעטער... ס'קען זיין אַז דאָס איז אַ באַוועגלעכע

איינהייט...

מיט פופצן מינוטן שפעטער האָבן זשילין און מיכאַילאָוו זיך געלאָזט

מיט אַ וואַלד־דורכהאַק אויף צפון. זיי זענען דערגאַנגען ביז אַן אַזערע.

ביי דער פּאלאַנע האָבן זיי געלאָזט אַ קליינע אויסשפּיר־גרופּע — וואָס

מענדל מאן

זאל דעקן דאָס אָפטרעטן פון דער איינהייט. אויב דאָס וועט זיין אַ ניט־
גרויסע מיילטערישע גרופע וועט מען אָנבינדן מיט זיי אַ שלאַכט.
גראַס איז געבליבן מיט די אויסשפירער. זיי האָבן זיך צעשאַטן ביי
די ראַנדן פון דער פּאָלאַנע. ער איז געלעגן אויף אַ שטויס צווייגן צווישן
מאָזשעוויק־קוסטעס. דער טאַג האָט זיך געשטעלט אַ ליכטיקער. די גאַנצע
פּאָלאַנע איז פּאַרגאַסן געוואָרן מיט אַ לויטער בלאַ פּרימאַרגן־ליכט. פון
די פּאַראַייזיקטע קוסטעס האָבן געטריפט גרויסע זילבער־טראַפּנס. אויף
דעם בלענדיקן שניי זענען געבליבן שפורן פון טריט. אַרום דעם פּרישן
פּערד־אַפּפּאַל האָבן זיך געזאַמלט וואַראַנעס. אַ האַז האָט דורכגעשניטן
דאָס פעלד פּאַרוואַרפנדיק די אויערן אויפן רוקן. אים איז גוט אין דעם
וואַלד, גראַסן. פּריער האָט אים געשראַקן די איינזאַמקייט, דאָס אַרומ־
וואַגלען איבער די וועלדער און כוּטאַרעס. ער וויל ניט שטאַרבן ערגעץ
ביי אַ שייער אַ דערשאַסענער פון אַ קויל פון אַ פּויער אין רוקן. זיי האָבן
איצט אַלע געווער פּאַרשטעקט אין די סטאַדאַלעס, אין די קלוניעס, אין די
שטרוי־דעכער.

אין סעפטעמבער 1939, ווען די דייטשן זענען באַפּאַלן פּוילן איז
גראַס געווען אין וואַרשע. ער האָט פּאַרטיידיקט די שטאַט. געמיינט האָט
ער אַז פּוילנס הויפט־שטאַט וועט ניט קאַפיטולירן פאַרן דייטש. ער האָט
באַדינט אַ שווערן מאַשין־געווער אויף וואַליע. דערנאָך איז ער געלאַפּן
איבער די וואַרשעווער גאַסן, איבער דעם ייִדישן קוואַרטל, ער איז געלאַפּן
פון הויף צו הויף און גערופן: בויט באַריקאַדן אין די גאַסן! רייסט אויף
די טראַטוואַרן! מיט צעמענט־פּלאַטן פּאַרשטעלט אַלע דורכגענג! גראַבט
קעגן־טאַנק גריבער! לאַמיר ניט אַריינלאַזן דעם דייטש! ער איז געווען
יונג, געזונט, שטאַרק. זיין קול האָט געהילכט איבער די הייף. ער האָט
אַנגעפירט מיט די ספּאַנטאַן־פּאַרמירטע פּאַלקס־באַטאַליאָנען. פּאַליאַק נעבן
ייד, אַרבעטער נעבן קרעמער, באַאַמטע נעבן שוסטער, פּרויען אין מענער־
מאַנטלען. דערנאָך איז געקומען די מערדערישע לופט־באַמבאַרדירונג. ער
האָט געוואַכט אויף אַ דאַך פון לעשנאַ־גאַס און געשאַסן צו די עראַפּלאַנען.
זיי האָבן זיך געטראַגן די געל־שנאַבלדיקע, נידעריק איבער דער שטאַט.
זיי האָבן געצונדן די הייער, אויפגעריסן גאַנצע קוואַרטאַלן, ביז עס איז

ביי דער ווייסל

געקומען יענער אַנפאַל פון הונדערטער עראָפּלאַנען אויף איין מאָל אין איין טאָג. וואַרשע האָט זיך נאָך געהאַלטן. שמעון גראָס, אַן אויסגעמאַט־טערטער, האָט זיך געשלעפּט איבער די גאַסן, געשאַרט זיך ביי די ווענט. אָט איז ראָג לעשנאָ און קאַרמעליצקע. אָט איז נאַוואָליפּקי. די גאַס איז פּוסט. הרוגים. הייזער אַן פּראָנטיקע ווענט. הייזער ברענענדיקע. פּלאַמען פון די פענצטער, פון די טויערן. לאַזט אַריין! עפנט! אַ טויער האָט זיך אָפּגעשפּאַרט. דאָס איז נאַוואָליפּקע גאַס. עמעצער שלעפּט אים אַראָפּ אין אַ קעלער. אַ קינד יאָמערט אַן אויפהער. אַ פּרוי איז אַראָפּ פון זינען און רייסט פון זיך די קליידער. איר משפּחה איז פאַרשאַטן געוואָרן אונטער חורבות פון אַ פירשטאַקיק הויז. זי איז נאָר אַרויס אויף אַ וויילע. עמעצער קרעכצט. אַן עלטערער מאַן, אַ גראַער שרייט: פאַר וואָס לאַזט מען אַריין פרעמדע? די קינדער שטיקן זיך! שמעון שאַרט זיך אויף די טרעפּ. ער גייט צוריק צום טויער. די ווענט טרייסלען זיך. אַ האַנט האָט אים אָנגעכאַפּט פאַרן האַלדז. דערקענסט מיך ניט, שמעון? יוסטינע רעדט צו דיר... יוסטינע... יאָ, איצט דערקענט ער איר. ער איז דאָך געגאַנגען אויף נאַוואָליפּקי, אהין וווּ זי וווינט. — גיב מיר דעם שליסל פון דיין צימער. איך קען דאָ ניט זיין. איך וועל זיך אַפרוען דאָרט. דאָס איז דאָך דער העכסטער שטאַק? אַלע שטאַקן זענען ליידיק. מען מוז זיין אין די קעלערס. די אויפרייסן... איך קען דאָ ניט זיין. איך וועל אַוועק. ער האָט זיך געטראַגן איבער די טרעפּ. אומעטום שטיקער טינק, שטיקער מויער. עס פעלן טרעפּ. זיי זענען צע־שטערט געוואָרן. ער שפּרינגט איבער די ליידיקע שטיגן. ער גליטשט זיך אויפן טרעפּ־אַנהאַלט. ער קוקט אין שפיגל און גלייבט ניט די אייגענע אויגן. ווער איז דער מענטש? אַ פרעמד פנים, אַ פאַרוואַקסנס, מיט אָנגע־צונדענע אויגן, מיט צעפּלאַצטע בלאַע ליפּן. צעקרימטע פון אַ ווייטיק. ער שפּאַנט איבער די חדרים. אין באַד־צימער, ביי שכנים, געפינט ער אַ ראַזיר־מעסער. ווידער אַן אויפרייס. עס ברעכן זיך די שויבן. די טירן צעפּראַלן זיך. איצט איז ער אָפּגעראַזירט, אָפּגעוואַשן. ער שטויבט אָפּ דעם שינעל. ער לייגט זיך אויפן טאַפּשאַן פון קליינעם צימערל. יוסטינע האָט נאָך ניט אויפּגערוימט: אָנגעוואַרפענע קליידער. אַן אָפּן בוך. ער שמייכלט, דאָס זענען לידער! איצט פילט ער זיינע הענט און פיס. ער

מענדל מאן

רוט מיט פאַרשלאָסענע אויגן. ער שווימט אויף אַ שיף... ס'איז אַ שטורעם... די שיף זינקט... ניין, זי וועט דערשווימען... ער איז אויפן אייבערשטן דעק... די וואַסערן פאַרפלייצן אים... ער איז אַוודאי לאַנג געשלאָפן. וויפל צייט איז אַדורך? אַ מעת־לעת? יוסטינע בייגט זיך איבער אים. שמעון... דאָס שכנישע הויז איז איינגעפאַלן... די גאַס ברענט... שמעון... ער עפנט די אויגן. יוסטינע? פון וואַנען קומסטו? אַזוי פיל יאָרן זענען אַדורך... מיך האָט געבראַכט צו דיר די מלחמה... דו ביסט נאָענט געווען פון מיין פאַזיציע אויף לעשנאָ... כ'האָב געדענקט דיין אַדרעס... דאָס גאַנצע הויז איז פאַרלאָזן. קיין לעבעדיקער מענטש. אַלע ליגן אין די קעלערן. אַרום — טויט און פאַרוויסטונג. זי איז אַוועק און צוריקגעקומען פון באַד־ציימער אין שלאָפֿראַק. זי האָט אַרומגענומען זיין שוואַרצן קאַפּ. דו ציטערסט, יוסטינע?... פאַר טאָג איז שטיל געוואָרן. זיי זענען אַראָפּ אין טויער. יוסטינע איז פאַרבליבן אין קעלער און שמעון איז אַוועק. מיט עטלעכע טעג שפעטער האָט וואַרשע קאַפיטולירט צו די דייטשן. ער איז געשטאַנען מיט יוסטינען איינגעשלאָסן אין אַ געסל ביים טעאַטער־פּלאַץ און געהערט דאָס ווייטע פויקעריי פון אַ פאַראַד־אַרקעסטער. דייטשע גענעראַלן נעמען אָפּ דעם זיג־פאַראַד. קאַלאַנעס... קאַלאַנעס דייטש מיליטער איבער וואַרשע. נעבן קילינסקי־פּלאַץ — אַ ריזיקער באַרג מיט געווער. דאָס גיבן די פּוילישע סאַלדאַטן אָפּ דאָס געווער צו די זיגער. אַרום פּלאַץ דייטשישע וואַך־סאַלדאַטן. ער איז אַוועק קיין מיזרח. יוסטינע איז געבליבן. זי וועט קומען שפעטער. ער מוז גיין... ביאַליסטאַק... האַמעל... אַ בריוו פון יוסטינען... יוני 1941... ווידער מלחמה... מאַביליזירט אין דער סאַוועטישער אַרמיי... מען טרעט אָפּ אַרומגערינגלט. דאָס אַנטלויפן פון דער אַרומרינגלונג. דערפער. כּוואַרן. וועלדער. פויערים מיט ווידלעס. איינזאַמקייט. דער אויטאָמאַט פון אַ דייטשן אַפיציר. די איינהייט פון מיכאַילאָוו. זשילין. ווידער צווישן רוסישע מענטשן. ווער איז אַננאָ? אַננאָ סאַמועלאָוואַ...

מיכאַילאָוו איז געקומען צו רייטן.

די דייטשן ציען זיך צוריק. זעט אויס אַז זיי וואַרטן אויף פאַר־שטאַרקונג. זיי באַוועגן זיך צו דרום פון אונדזער איינהייט.

ביי דער ווייסל

ער איז אראפ פון פערד און געבעטן ביי עמעצן מאכארקע. מיכאילאָוו קען ניט פאַררייכערן, ער איז מיד און גערווען. די אויגן־ווינקלען צוקן אים און בעתן ריידן שטאַמלט ער. די אייבערשטע ליפּ ציטערט. די טונקעלע פנים־קאַרבן ווערן שאַרף. ער עטעמט מיט די צעשפּרייטע נאָזלעכער. די צוויי פּרעמדע וואָס מ'האַט זיי פאַרהערט אין שטאַב זענען אַוועק. זיי דאַרפן אויספירן דעם באַפעל. מיכאילאָוו קוקט זיי לאַנג נאָך. זיי גייען אין דער ריכטונג צו נאָדיעזשדינאַ. דריי וויאַרסט פאַרן דאַרף וועלן זיי פאַרקערעווען צו די באַן־רעלסן און פון דאָרט בלייבט אַ 15 וויאַרסט צו דעם באַן־קנופּ. אין דער פּרי האַבן זיי זיך געבעטן ביי מיכאילאָוו און זשילינען: גיט אונדז נאָך איינעם. גראָס האָט זיך פּרייוויליק געמאַלדן. דער ערשטער האָט אָפּגעזאָגט זשילין. מיכאילאָוו האָט געשוויגן. איצט זעט שמעון די לאַנגע שאַטנס פון די צוויי מענטשן איבער דער פּאַלאַנע. באַלד וועלן זיי אַריין אין קוסט־פעלד און דערנאָך אין וואַלד. ס'איז אַזוי שטיל אַזש מען הערט דאָס פּאַלן פון שניי פון די סאַסנע־קרוינען. ווען די מאַרגן־זון דערגרייכט די ביימער־שפיצן גליטשן זיך פּלאַסטן שניי פון די צווייגן און פּאַלן ווי קרישטאַל־שפּליטערס אויפן וואַלד־באַדן. טייל מאַל צעשטויבן זיי זיך אָן די פאַרטריקנטע צווייגן און אָן די שטיקער קאַרע וואָס סטערטשען נאַקעט ביי די פּרוכנעוואַטע שטאַמען.

— גראָס, ווי מיינסטו, זיי וועלן ניט אָפּנאַרן?

מיכאילאָוו האָט געזשמורעט די אויגן איבערלאַזנדיק נאָר דינע שפּעלטלעך ווי די שאַרף פון אַ בריטווע.

עס איז געווען אומנוציק דאָס אָפּשיקן די צוויי יידן אויף אַזאַ אויפ־גאַבע. אויב אויספירן דעם באַפעל אויפצורייסן די באַן־סטאַציע, האָט מען געדאַרפט באַשטימען נאָך עטלעכע גוט־באַוואָפּנטע פאַרטיזאַנער. — האָט געטראַכט מיכאילאָוו. עפעס איז זשילין אויסן געווען. מיכאילאָוו האָט באַ־נומען זשילינס פּוונגה. ערשטנס האָט ער די צוויי ניט געוואַלט האַבן אין דער איינהייט, צווייטנס — וועט דאָס זיין אָן אויסרייד ניט אַריינצונעמען קיין יידן אין דער איינהייט ווייל זיי פירן ניט אויס קיין באַפעלן. ער וועט האַבן אַ מעגלעכקייט זיי אויסצושטעלן ווי אָפּנאַרער. דאָס איז וויכטיק גראַד איצט פּדי צו דערהאַלטן די מאַראַל און צוגעבונדנקייט צום היימלאַנד. מיט

מענדל מאן

אַ צייט צוריק האָט אַ דייטשישער עראָפּלאַן געוואָרפֿן פּלוגבלעטלעך אויף די וואַלד־פּאָלאַנעס און זייטן־וועגלעך. זיי האָבן גערופֿן: „איר שלאָגט זיך פֿאַר ייִדן! איר שטאַרבט פֿאַר ייִדן! פּאָלגט ניט אייערע קאַמאַנדירן, ס'רובֿ פֿון זיי זענען פֿאַרבאַהאַלטענע זשידעס!“ די אויפרופן זענען געווען אין רוסיש. מיכאַילאָוו האָט געלאַכט. זעט ווי אָפּנאַרעריש זיי זענען, די גערמאַנצעס. אין מיין איינהייט איז ניטאָ קיין איין ייִד! ער האָט אויס־געמיטן די באַגעגענישן מיט ייִדן אין די וועלדער, ניט דערלאָזט זיי צו זיך. ער האָט אָפּגעוואָרפֿן גראַס פּראַיעקט צו באַפּאַלן אַ קליינעם אַרבעטס־לאַגער פֿון ייִדן וואָס געפינט זיך אין אַ געוועזענעם סאַווכאַז און איז באַ־וואַכט פֿון אַ נײַט־גרויסער צאָל עסעס־לייט. כאַטש גראַס פּראַיעקט איז געווען אַ גוט דורכגעטראַכטער און אַ גענויער האָט מען אים גלייך אָפֿ־געוואָרפֿן.

— מיר טאָרן ניט דערשיינען ווי ייִדן־פּאַרטיידיקער. דער איבערפּאַל אונדזערער וועט אויסגענוצט ווערן פֿון די דייטשן צו פּראַפּאַגאַנדע־צילן. זיי וועלן זאָגן: זעט פֿאַר וועמען איר שטאַרבט, רוסן. און וואָס וועלן מיר טאָן מיט די ייִדן? די דייטשן וועלן באַקומען זייער באַצאָלונג אויף אַן אַנדער אופֿן. מיר וועלן אויפֿרייסן עשאַלאַנען. שלאָגן זיך צוליב אַ לאַגער וווּ עס געפינען זיך נאָר ייִדן איז געפּערלעך. עס קען צעלייגן אונדזער די־סציפּלין. דאָס וועט נאָר זיין צום גונסטן פֿון די דייטשן.

גראַס האָט געשוויגן. ער האָט געקוקט אויף מיכאַילאָוו און געזען דאָס גלייכגילטיקע צפֿון־פנים פֿון רוס. עס איז געווען אין דעם פנים אַ סך עקשנות וואָס גרענעצט זיך מיט טעמפּקייט, נאָר אין די אויגן האָט ער באַמערקט אַ פּאַרטייעטע כּיטרעקייט.

— וואָס ווילסטו נאָך, גראַס?

— שיקט מיך מיט זיי. כּוועל זיי באַגלייטן.

— באַגלייטן?

איין אויג איז אים גרויס געוואָרן. דאָס צווייטע איז געבליבן שאַרף און זיך איינגעשפיזלט אין גראַסן.

— ניט נאָר באַגלייטן, נאָר אויך אויספילן די אויפגאַבע — האָט

גראַס ווי פּאַרראַכטן.

ביי דער ווייסל

— אוי גראַס, זעט אויס אַז דיר איז שלעכט מיט רוסן? ווילסט זיך אַרויסדרייען פון אונדז.

— אַרויסדרייען?

גראַס האָט זיך אויסגעגלייכט, אָפּגעשטויבט דעם שניי פון די קני. ער האָט געקוקט אויפן קאַמאַנדיר מיט גרויסע ייִדישע אויגן, אָפּענע, ליכטיקע, אַזוי ווי איינער וואָס קוקט אַריין אין די נאַכט־וואַלקנס ערב אַ שטורעם.

מיכאַילאָוו האָט זיך צעלאַכט.

— לאַדנאַ... לאַדנאַ... ביסט אַ מאַלאַדיען... אַ פּאַליאַק־יעוורעי... דו ביסט אַן אַנדערער... איך קען ניט קיין יידן. דאָס זענען דאָך מענטשן ווי אַלע. די מלחמה און די גערמאַנצעס האָבן אונדז פאַרדרייט די קעפּ... וועסט זיך ניט פונאַנדערקלייבן...

ער האָט געפירט דאָס פערד ביים ציימל און גערעדט.

הינטער זיי זענען געגאַנגען די אויסשפירער. עס איז געווען צווישן זיי דער לאַנגביינערדיקער פילין — אַ קאַלכאַזניק פון אַ דאַרף ביי סווער־דלאָווסק. ער האָט געקלימפערט מיטן אויטאָמאַט. נעבן אים איז געגאַנגען פיאַדאַראָוו פון בייקאַל. עס האָט געסאַפּעט דער נידעריקער און קיילעכיקער זאַדורקין — אַן אויפזעער איבער אַ קראַם אין אַ טאַמבאַווער ראַיאָן־שטאַט. — כ'האַב ניט געזען קיין סך יידן אין מיין לעבן... — האָט גערעדט מיכאַילאָוו — כ'בין אַ וואַלדמענטש... פון קאַרעליע... ערשט אין בריסק... דינענדיק אין דער פעסטונג... פאַרשטייט, גראַס?...

— כ'פאַרשטיי, קאַמאַנדיר.

— נו, וואָט, דו פאַרשטייט... דאָס איז גוט... כ'האַב ליב אַז מען

פאַרשטייט...

מיכאַילאָוו האָט פּלוצעם געוואַנדן זיך צו גראַסן:

— ווי הייסטו אויפן פּאַטערס נאַמען? גראַס אַליין איז ניט קיין

נאַמען. מיר רוסן רופן זיך אויך לויטן פּאַטערס נאַמען.

— שמעון מאַיסעיעוויטש.

— הער מאַיסעיעוויטש! יידן האָב איך געזען אין בריסק פון יאָר

1940 ביז דעם טאַג פון דער מלחמה. כ'האַב זיי געזען וואַנדערן איבער די

מענדל מאן

גאסן פון דער שטאט... דערנאך האט מען זיי געלאדנט אין די וואגאנען... מען האט זיי געמוזט אוועקנעמען, די פרעמדע פון דער גרענעץ־שטאט... און אלע פרעמדע אין בריסק זענען געווען יידן... געקומענע פון „פאלשע“... זיי האבן באלייגט די וואקזאלן... זיי האבן ניט געוואסט ווהיין צו לויפן: אין טיפן רוסלאנד — נאך רו, אדער צוריק קיין פוילן, צו די דייטשן — נאך דער היים, צו ווייב און קינד... ניט לייכט צו באשליסן... מיר האבן אבער באשלאסן... געמוזט באשליסן... נאך סיביר!... נאך קאמי!... עך שמען מאיסעוויטש, דאס האבן דורכגעפירט די „ספעצטיילן“, ניט דאס רעגולערע מיליטער פון דער פעסטונג... כ'האב דעמאלט געזען דיינע ברידער... ניט געווען קיין אנדער אויסוועג. אויך איצט איז ניט פאראן קיין אנדער וועג... דו קוק ניט אויף מיר ווי אויף א פיינד... איך וועל אפגעבן מיין לעבן צו פארטיידיקן דיר, ווען דו וואלסט איצט באפאלן געווארן... אבער מיר וועלן זיך ניט שלאגן פאר אייך אלעמען... און די מלחמה וועט זיך ענדיקן, לאז איבער דיין ווארשע... דיין פוילן... קום מיט אונדז... איך וועל דיר מיטנעמען קיין קארעליע... אין אונדזערע וועלדער... אין אונדזערע דערפער... דו וועסט דארט א ווייב נעמען... מיר האבן שיינע טעכטער... דו וועסט דיר אליין אנוועגן געהילצער אויף א כאטע... כ'קען בויען שיינע כאטעס מיט געטעסעטע ווענט, מיט געשניצטע גאנעקלעך און האלץ־ארנאמענטן... כ'וועל זי דיר העלפן אויפשטעלן... נעבן מיין כאטע וועסטו איר אוועק־שטעלן... דו וועסט טראגן ווינטער א בערן־פעלץ... וועסט ווערן דער אינר־זשעניר אינעם טארטאק...

און ס'איז געווארן טייל האט מען נאך געהערט די טריט אין שניי. סקריפנדיקע טריט אויף א קרישלענדיקן שניי, א געקלימפעריי פון געווער, א פארשטיקט ריידן אין די הינטערשטע רייען.

— וועסט זען מיין הויז, דעם גרויסן ווארעמען אויוון, די ריינע הילצערנע טישן און בענק... וועסט זען די מילדקייט פון אונדזערע פרויען... די שטילקייט פון אונדזערע וועלדער... די זאטקייט פון די פעלדער... וועסט זען ווי טיף עס אטעמט זיך אין קארעליע, וועסט שווימען אויף אונדזערע טייכן און שפיגלען זיך אין זיי... דו וועסט באקומען אנדערע אויגן... זיי וועלן אויסגעקלארט ווערן ווי דער הימל...

ביי דער ווייסל

ווען מיכאילאוו האָט גערעדט וועגן זיין היים איז ער געוואָרן גאָר אַן אַנדערער. ער האָט זיך ניט פאַרהאַקט, ניט געצוקט מיט די אויגן ווינקלען. ער האָט געקוקט אויף גראַסן מיט צעעפנטע ליכטיקע אויגן.

פיאָדאָראָוו האָט אפשר צום הונדערטסטן מאל דערציילט דעם איבער־געוואַקסענעם פילין וועגן דעם בייקאַל.

— בראַטאַק דו מיינער, גייסט איבער די סעדער אַרום בייקאַל און דער קאַפּ דיינער פאַרדרייט זיך אַזש פון שיכרות... פאַראַן ביי אונדז אַ טאַל, איז דאָרט דאָ אַן עפּל־סאַד... נישטאַ קיין הענט אַראַפּצונעמען די רייפע עפּל... פאַלן זיי אַליין אַראַפּ ווען זיי ווערן איבערגעצייטיקט... דער גאַנצער וואַלד איז אויסגעבעט מיט פּוילנדיקע עפּל... גייסט דורך אַזאַ וואַלד און זאַפּסט אין זיך אַריין דעם עפּל־ריח ווערסטו שיכור פון דעם בראַנפֿן־טשאַד וואָס טראַגט זיך פון זיי. דער וואַלד ציט זיך אויף צענדליקער וויאַרסט... אַט, בראַטאַק דו מיינער, דאָס איז דער בייקאַל! און די פיש?... און די שיינקייט פון דעם גרינלעך־זילבערנעם שפיגל?...

פילין האָט אויסגעטערטשעט זיינע אויגן און אין מויל האָט אים געוואַסערט פון עפּל־טעם.

— עך, אין אַזאַ אַרטעלע זיך אַוועקלייגן... אַפרוען... איינזאַפן מיט די נאַזלעכער די ריחות...

דער פּולער און קיילעכדיקער זאַדורקין האָט געלאַכט.

— ווען דאָס איז אמת, פיאָדאָראָוו, וואַלטן מיר, פון טאַרג־אַפּטייל געוואָסט. מיר וואַלטן אין שליחות־לעך געפאַרן... מען וואַלט דאָרט אַ וויינ־פאַבריק אויפגעשטעלט... בראַנפֿן געמאַכט, ניט געזשלאַקעט בוראַק־סאַמאַ גאַן, אַזש ס'קערט פון אים די גאַל. ביי אונדז אין טאַמבאָווער ראַיאָן איז געווען אַ מוזשיק, סיפקין גרישקאַ — האָט ער בראַנפֿן געצאַפּט פון זיין אייגן ווייב... ברענג, דערשלאַג זיך, כאַטש אַ פּערטעלע! אויב ניט וועל איך זיך זידלען... כּוועל דיך טרייבן מיט דער קאַטשערע איבער דער גאַס... און זי האָט געבראַכט פון שכן דעם בראַנפֿן־טרייבער... ער האָט גערן געגעבן איר גוטן סאַמאַגאַן... אַז סיפקין איז אַרויפגעקראַכן אויפן פּיעקעליק און אַ שיפורער געכראַפּעט איז זי געלאַפּן צום שכן און דער שכן איז ניכטער

מענדל מאן

געווען... יעי באַגו, גאַר ניקטער... אַזוי איז עס געווען ביז דער מלחמה...
דעמאָלט האָט זיך ספּיקן אויך אויסגעניכטערט... נאָר ס'איז שוין געווען
שפעט...

די פּאַרטיזאַנער האָבן זיך איינגעקוואַרטירט אין עטלעכע קליינע
דערפער נעבן אַ גרויס זומפּן־פעלד, אַ באַגנע וואָס איז אַפּילו אין ווינטער
ניט פּאַרפּרוירן געוואָרן. אַז מיכאַילאָוו, גראַס און די קליינע אויסשפּיר־
גרופע זענען אַנגעקומען, האָבן זיי שוין אַנגעטראָפּן די וואַך־פּאַסטנס.
דאָס זענען געווען אַרעמע דערפער. ביז דער מלחמה האָבן אירע
תושבים געלעבט פון פּי־צוכט, פון אַרבעטן אויף די טאַרף־פעלדער. ברויט
איז דאָ קיין מאָל ניט געווען צו זעט. נאָך ברויט זענען די פּויערים געפּאַרן
אין די שטעטלעך אַריין, געשטאַנען אין די רייען ביי קראַמען נאָך געבאַקן
ברויט און אַהיימגעפּירט אַ האַלב זעקל ברויט וואָס זיי האָבן אויפגעקויפט
אין פּאַרשיידענע קראַמען, ווייל מער ווי אַ ברויט האָט מען אין אַ קראַם
ניט פּאַרקויפט. אַ טייל פון זייער פי איז אַוועקגעטריבן געוואָרן קיין מיזרח
און אַ טייל האָבן די דייטשן רעקוויזירט. דאָס דאָרף איז ליידיק געוואָרן.
ניט מען הערט דאָס רעווען פון אַ בהמה, ניט דאָס קרייען פון הענער. אַפּילו
הינט זענען נישטאָ אין דאָרף. מען זעט דאָ ניט קיין יונגע מענטשן. אַלע
זענען ווילד פּאַרוואַקסן, זיי טראָגן ניט־געקעמטע בערד און די טשופּרינעס
פּאַלן זיי איבער די אויגן. טייל מאָל גיט אַ גלי אַ שאַרפּער בליק און ווערט
גלייך פּאַרלאַשן. די פּויערים זענען שלעכט געקליידט, זיי טראָגן צע־
צויטלטע וואַטניקעס, פעלצלעך פון ערד־קאַליר; אויסגעקראַכענע, פּלי־
כעוואַטע, לאַפטשעס און אַנשטאַט אַניטשעס — זעק געוויקלטע אויף
די פּיס. די מענער קוקן מיט תּמעותע בליקן, שווייגן, פּינטלען מיט די
אויגן און לאָזן אַרויס פון צייט צו צייט אַ קרעכץ ווי אַקסן געבונדענע
ביי די נאַזרינגען. און אַז מיכאַילאָוו האָט אַפּגעשטעלט אַזאָ פּויער און
עפעס געפרעגט, איז דער פּויער געוואָרן הכּנעהדיק.
— וואָס ווייסן מיר, מוזשיקעס אַרעמע. נשמעהלעך פּאַרבלאַנקעטע.
אונדזער דיעלאָ איז צו אַ פענעץ ברויט זיך דערשלאָגן. מיר זענען מענטשן
קלייניקע...

ביי דער ווייסל

— העי, דו פאטערל. שפיל ניט דעם דוראק! רייד! ווען האסטו
געזען דאָס לעצטע מאָל גערמאַנצעס?
— מיינע אייגעלעך זעען ניט אזוי גוט... כ'בין אַ גאַנצן ווינטער
ניט אַראָפּ פון דער פיעטשקע. דער רוקן ברעכט מיר... אַזאַ מין ליכאַראַדקע...
פון זומפן קומט עס... איסטיננאַיאַ פראַוודאַ...
מיכאַילאַוו האָט דעם אַלטן אַ טרייסל געטאָן פאַר די אַקסל.
— דו, פוקס פון דעם זומפן־וואַלד! מיט דיר רעדט אַ מענטש פון
דער סאַוועטסקער מאַכט!
— אוי, האַרצעלע, אוי רוסישער מענטש, בייזער זיך ניט. כ'בין
אַ שוואַך און אַלט באַשעפעניש... מיין באַביאַנקע האָט מיט צוויי טעג צוריק
געזען עטלעכע דייטשן. זי איז געגאַנגען נאָך טרוקענע צווייגן... מער ווייס
איך ניט...
— זענען זיי געווען אין דאָרף. די גערמאַנצעס?
— געווען עטלעכע מאָל.
— ווער איז דאָ דער סטאַרשי?
דער אַלטער איז געפאַלן אויף די קני.
— איך ווייס ניט... פרעג מיין ווייב... איך בין נאָר וואָס אַראָפּ פון
אויזון... אַ גאַנצן ווינטער געלעגן... ניט געקענט אויסבייגן דעם רוקן...
— ס'איז פון —
— גענוג! כ'האַב שוין געהערט. כ'וועל דיך דערשיסן אויב דו וועסט
ניט ענטפערן!
— שיס... איך האָב ניט מורא... היינט ביסטו אין דאָרף... מאַרגן
וועט ווידער קומען דער דייטש... מאַרגן וועלן די שכנים זאָגן: דאָס האָט
אַפאַנאַסיעוו אויסדערציילט אַלץ די סאַוועטישע פאַרטיזאַנער, וועלן מיך
די גערמאַנצעס שיסן. וועל איך דיר ניט זאָגן — וועסטו מיך שיסן... אוי,
אונדזער קאַפּ איז סיי ווי פאַרלאָרן... שיס, וועל איך כאַטש אומקומען פון
אייגענע... פון אַ רוסישער קויל...
דער אַלטער האָט אויפגעדעקט זיין ברוסט. — שיס! — ער איז
געלעגן אויף דעם שניי און געקרעכצט.
— ניקאָליי אוגאָדניק... אוי, מאַמעלע, צאַריצע הימלישע...

מענדל מאן

מיכאילאָוו האָט אים אָפגעשטיסן פון זיך און אַוועק מיט דער דאַרף־גאַס. פון צפון איז דערגאַנגען אַ ווייט גערויש פון אַן עראָפּלאַן.

— זעט אויס אַן אויסשפּירער. ס'מוז אַוודאי זיין פון דייטשישן אָפטייל וואָס זוכט אונדז אַרום. — האָט מיכאילאָוו צו זיך אַליין גערעדט. גראָס איז אַוועק צו די אויסשפּירער. זיי האָבן פאַר אים צוגעגרייט אַן אָרט אין איינער פון די כאַטעס.

די וואַכלייט האָבן באַקומען אַ באַפעל אָפצורוימען די גאַס פון מענטשן.

אויסבאַהאַלטן זיך אין די כאַטעס, אין שייערן, פאַרמאַסקירן די וועגענער. ניט שיסן צום עראָפּלאַן.

אין געציילטע רגעס איז דאָס דאַרף געווען ווי אויסגעשטאַרבן. דער עראָפּלאַן־גערויש איז געוואָרן אַלץ דייטלעכער.

— אָט איז ער! ער פליט אין אַ רויך־פאַרהאַנג! דאָס איז אַ דייטשישער!

אויפן הימל איז געשווומען אַ קליין געדיכט וואַלקנדל. טייל מאַל האָט זיך דאָס וואַלקנדל אויפגעריסן און פון זיין אינגעווייד האָט אַ זילבער־געטאַן אַן עראָפּלאַן־פליגל.

— צו וועטשערע וועלן מיר זיי ווידער האָבן.

— אַזוי מיינסטו? — האָט זשילין איבערגעפרעגט. — זיי וועלן

באַמבאַרדירן די דערפער?

— זיי האָבן נאָענט אַ פליפעלד און אַ קליינעם גאַרניזאָן. זיי וועלן

פרובירן אַטאַקירן דורך נאַדיעזשדינגאַ. אין רוקן האָבן מיר די האַלב־פאַר־פרוירענע זומפן... ניט פריילעך... די צוויי וואַלד־וואַנדערער זענען זיכער אַריינגעפאַלן אין דייטשע הענט... זיי האָבן אונדז אַוודאי אויסגעגעבן... ניט געווען קלוג דאָס אָפּלאַזן זיי...

— פון קיין שטאַנד־האַפטיקן פאַלק שטאַמען ניט די צוויי...

דער עראָפּלאַן האָט זיך געהאַלטן הויך איבער די צוויי דערפלעך.

דאָס רויך־וואַלקנדל איז צערונען געוואָרן און עס האָט זיך אַנטפלעקט אַ דייטשישער אויסשפּיר־עראָפּלאַן. ער האָט גענידערט. איצט ציטערט שוין די לופט. ער האָט נאָר געמאַכט עטלעכע קרייזן און איז אַוועק.

ביי דער ווייסל

אין אַ קורצער צייט שפעטער האָבן שוין מיכאַילאָוו און זשילינס
מענטשן פאַרנומען פּאַזיציעס אַרום די צוויי דערפער.
— עס וועט זיין אַ שלאַכט. — האָט זשילין געזאָגט.
— מען מוז גלייך אַרויסשיקן די אויסשפירער.
וידער איז גראַס אַוועק אויף דעם זעלבן וועג דורך וועלכן ער איז
געקומען. אַ פאַרבינדלער האָט זיך געפאַרעט מיט די טעלעפּאָן-דראָטן.
— פעסטשטעלן גענוי דעם דייטשישן פּוּח. גלייך מיטטיילן!
עס האָט שוין געטונקלט. די אויסשפירער האָבן זיך צעטיילט אין
דריי קליינע גרופּן און זענען אַוועק אין דריי ריכטונגען.
זאָדורקין האָט גערעדט:

— מ'לאָזט זיך ניט אויסרוען. אַלץ איז עס צוליב די צוויי וואָס
מ'האַט אַרויסגעלאָזט לעבעדיק פון אונדזערע הענט... זיי האָבן דערציילט
די דייטשן וועגן אונדזער איינהייט... דאָס איז זייער אַרבעט... געדאַרפט
זיי דערשיסן... די גערמאַנצעס זענען כּיטרע, זיי זוכן יידן וואָס זאָלן זיי
העלפּן... אין די געטאַס אַרבעט מען אויס פאַר די דייטשן וואַרימע קליידער,
פעלצן... זיי באַקומען פון די יידן אַ סך גאַלד... ווען ניט די פעלצן וואָלטן
זיי ניט געקאַנט מאַכן אַבלאַוועס אין די וועלדער... יידן זענען גוטע פעלצן-
נייער, און גאַלד האָבן זיי אָנגעזאַמלט ביי דעם גלויביקן נאַראַד, אַ גוואָלד...
איצט קויפּן די יידן אויס די קעפעלעך זייערע פאַרן גאַלד... די גערמאַנצעס
זענען כּיטרע... נעמען דאָס גאַלד און דערשיסן זיי סיי-ווי. אין מינסק צאָלן
די יידן פאַר אַ וואַך לעבן אַ פּוּד גאַלד...

גראַס האָט געלאָזט זאָדורקינען גיין פאַרויס. אין וואָלד איז שוין
טונקל. מען שייטט שוין באַלד ניט אונטער צווישן די שאַטנס פון שטאַמען
און דעם וואַלד-באָדן. אַ גרויע נעפלדיקע וואַלד-געדיכטעניש שפּרייט זיך
האַרט ביי די פּיס. גראַס זעט נאָר זאָדורקינס רוקן. וווּ האָט ער זיך אָנגע-
נומען מיט די דאָזיקע רייד? פון וואַנען קומען זיי צו דעם פאַרקויפּער אין
אַ קראַם אין טאַמבאַווער געגנט? אפשר הערט ער די מעשׂות אין די
כאַטעס וווּ ס'נעכטיקן די פאַרטיזאַנער?

זיי גייען אין דער ריכטונג צו נאָדיעזשדינאַ. דאָס איז דער אייבי-
ציקער וועג דורך וועלכן די דייטשן קאַנען אָנקומען צו די צוויי דערפער
וון די פאַרטיזאַנער האַלטן זיך אויף.

מענדל מאן

פילין גייט פארויס. ער איז אומרויזק געווארן מיט יעדן טריט. די צוויי קלענערע אויסשפיר־גרופעס זענען שוין ארויס צו דער אָפּענער פּאַלאַנע. דאָרט זעט מען שוין אַן נאַדיעזשדינאַ. אַלע דריי גרופן וועלן אַרומרינגלען דאָס דאָרף. זאַדורקין האָט זיך אַנגעשטויסן אָן אַ וואַרצל און איז געפאַלן. דער אויטאָמאַט זיינער האָט זיך אַנגעשלאַגן אָן האַלץ און האָט אַ קלימפּער־געטאַן.

— נאָר אומגליקן האָט מען... נאָר קלאַפּאַטן... איצט שטעל איין דאָס לעבן צוליב די צוויי. געדאַרפט זיי דערשיסן... — ער האָט געקרקעכצט, געפלאַנטערט זיך אַרום שטאַם און געשאַלטן די וועלט פון די אַנטיכריסטן... שמעון גראָס איז צוגעקומען גאָר נאָענט און אַ שטויס־געטאַן אים מיטן אויטאָמאַט.

— זאַדורקין, פאַרמאַך דיין מויל! מען וועט דיין וואַיען דערהערן אין נאַדיעזשדינאַ.

פילין איז געשטאַנען ווי צוגעשמידט צום אָרט און זיך איינגעהערט אין דער נאַכט.

— כ'הער אַ הירושען פון פּערד... פּריער זענען אין דאָרף ניט געווען קיין פּערד... דייטשן זענען אין נאַדיעזשדינאַ. מען זעט פאַרטייעטע ליכט־שפעלטלעך פון די פאַרהאַנגענע פּענצטער...

די דריי קליינע אויסשפיר־גרופן האָבן זיך פאַרבונדן מיטן שטאַב. מיכאַילאָו האָט פאַראַרדנט אַרומצוריינגלען דאָס דאָרף און אויב די דייטשן וועלן שטעלן אַ ווידערשטאַנד, וועט ער שיקן הילף.

אין האַלב־נאַכט זענען די אויסשפירער אַריין אין נאַדיעזשדינאַ. זיי האָבן אַראָפּגערוימט די דייטשע וואַך־פּאַסטנס. עס האָט זיך אַנגעהויבן אַ כאַאָטיש שיסעריי. אין עק פון דאָרף האָבן געברענט צוויי כאַטעס. די פלאַמען האָבן געזעצט פון די פּענצטער אַרויס און אַ שטרוי־דאַך האָט זיך אַנגעצונדן. ווען גראָס איז פאַרבייגעלאָפּן האָט ער דערנען ווי אין די וואַלקנס רויך, באַלויכטענע פון די פלאַמען, שוועבן אַרום טויבן.

עמעצער האָט גערופן. דאָס איז פּיאָדאַראָו.

— אַ געהאַנגענער!... זעסט, גראָס!

אויף אַ נאַקעטן בוים איז געהאַנגען אַ מענטש. ער איז באַלויכטן

ביי דער ווייסל

געווען פון פלאַמען. דער געהאַנגענער האָט געהאַט אויפן רוקן אַ שילד מיט איין און איינציקן אויפשריפט: ז ש י ד.
— דאָס איז איינער פון די וואָס מען האָט פאַרטריבן פון אונדזער גרופע.

די דייטשן האָבן זיך פאַרטיידיקט אין עטלעכע כאַטעס. זיי האָבן געשאַסן פון מאַשין־געווער. מען האָט זיי פון דאָרט אַרויסגעשטויסן מיט דער הילף פון גראַנאַטן.

ביי אַ באַלויכטענער וואַנט זענען געשטאַנען דריי דייטשן מיט אויפ־געהויבענע הענט. קעגן־איבער, אויפן בוים, האָט זיך געוויגט דער געהאַנגענער. זיין קאָפּ איז געלעגן אָנגעשפּאַרט אויף אַן אַקסל.

שאַטנס שפּרינגען איבער דער גאַס. טייל ערטער זענען באַלויכטן. טייל — שטאַק פינצטער. אַ דייטש לויפט. שמעון צילט. דער דיסק פון אויטאָמאַט צייטערט. ער שפּירט די שטויסן פון דער סעריע קוילן. דאָס שטאַל גליט. די פינגער ברייען. די דריי דייטשן האָבן זיך אַראַפּגעזעצט אויף דער פאַרשנייטער פּריזבע. איינער איז געפאַלן מיט פנים אַראַפּ.

ווען זשילין איז אָנגעקומען מיט פאַרשטאַרקונג איז שוין געווען שטיל אין דאָרף. דער געהאַנגענער איז געלעגן ביים שטאַם קעגן־איבער די דערשאַסענע דייטשן. גראַס האָט אַראַפּגענומען פון טויטנס רוקן די שילד און זי אַוועקגעלייגט ווי אַ מחיצה צווישן דעם ייד און די דייטשן.
זשילין איז פאַרבייגעגאַנגען אַ שווייגנדיקער. ער האָט נאָר אַ קוק געטאָן אויף דער גרויסער שילד.

די אויסשפּירער האָבן זיך צוריקגעצויגן. אויפן וועג האָבן זיי אַנגעטראָפּן דעם הינקענדיקן זאַדורקין.

— וווּ ביסטו דאָס פאַרפאַלן געוואָרן?

— ניט פאַרפאַלן געוואָרן... אָנגעטראָפּן אַנטלויפנדיקע דייטשן... גע— שאַסן צו זיי... און איידער איך האָב זיך נאָך באַוויזן אומצוקערן זענט איר אָנגעקומען...

שמעון האָט ניט געקאָנט איינרוען אויפן געלעגער.

די כאַטע איז געווען גוט אויסגעהייצט. ער איז געלעגן אויף אַ בינט

מענדל מאן

פרישן שטרוי. ס'ערשטע מאָל נאָך וואָכן ווי ער טוט אויס די שטייזל, צעקנעפלט די רובאַשקע, עפנט דעם רימען. ער האָט טיף געעטעמט, ווי ס'וואָלט אים לופט אויסגעפעלט. צוויי יידן גייען איבער דער וואַלד־פּאַלאַנע... פון אַלעמען געטריבן... פון דייטשן, פון רוסן, פון די פויערים. די ערשטע מאָרדן, די אַנדערע פאַרדעכטיקן, די דריטע — די פויערים — האָבן פיינט יידן ווייל די סאַוועטישע „וואַסט“ שלאָגט זיך צוליב די יעוורעיעס מיטן דייטש. איינער וואָגלט צום באַן־קנאָפּ פון דער לאַדונגס־סטאַציע. דער צווייטער ליגט צו פוסנס פון בוים... און איך, דער דריטער ליג אין דער כאַטע. זאָדורקין הינקט אויף אַ פוס... ער זידלט זיך, ער זידלט די אַנטיכריסטן... זשילין לייענט דעם אויפשריפט, ער לייענט דאָס איין־און־איינציקע וואָרט פון טאַוול וואָס די דייטשן האָבן אַנגעהאַנגען אויפן טויטן... זשילין קוקט מיט גלעזערנע אויגן... אַרום די פעלדער, אַרום די זומפן און וועלדער זענען פאַראַן שטעט און שטעטלעך, דאָרט זענען שוין נישטאָ קיין יידן... זיי קומען אום...

מען רעדט פון שלאָף, דאָס הלומט פיאַדאַראָוו פון עפּל־וואַלד אין אַ טאַל ביים בייקאַל. פילין וועט זיך צוריקקערן אין זיין קאַלכאַז... זאָדורקין וועט ווידער ווערן אַ פאַרקויפער אין אַ קראָם ביי טאַמבאַוו... דאָרט וואָרט מען אויף זיי... זיין היים איז פאַרברענט... שימעק... שימעק... ווער רופט עס אים? ווער שעפטשעט זיין נאָמען?...

דאָס קאַנעצל צאַנקט.

אויף דער גאַס הערט מען טריט. געמאַסטענע טריט. אַזוי גייען סאַלדאַטן. זיי דערווייטערן זיך. אַ וואַך־פאַסטן איז פאַרבייגעגאַנגען. ביים אויוון פאַרעט זיך די באַבע. אַ קאַץ יאַמערט. עס טאַגט שוין. די טיר סקריפעט. אויפן ראַנד פון פיעקעליק זיצט דער אַלטער און וויקלט די אַנטישעס. ער פאַרקנאָפט זיי מיט לאַנגע שטריק. דער פּלאַם פון אויוון וואָרפט אַן אָפּשיין אויף אַ וואַנט. איצט איז גראָס איינגעשלאָפּן. אין די נעכט קען ער נישט שלאָפּן. אים דוכט זיך אַז מען לויערט אויף אים פון דער פינצטערניש אַרויס. דאָס איז אַן אייגענער, אַ היימישער. ער דערנענטערט זיך מיט אַ בלאַנקענדיק מעסער... פאַר טאַג, ווען אין דער כאַטע ווערט רעשיק דרימלט ער איין.

די טעלעגראפישע פארבינדונג מיט מאסקווע איז איינגעשטעלט געווארן. די באפעלן האבן זיך אפט געביטן. אַנשטאַט לאַנגע מאַרשן אין הינטערלאַנד איז איצט געקומען אַ באַפעל אויסצוברייטערן די פאַרטיזאַנער־טעריטאָריע, איינהאַלטן זיך אויף גרעסערע שטחים, דעראַבערן זיי, באַ־פעסטיקן זיך, מאַכן ערד־אַנשיטן, וואַרטן אויף געווער וואָס וועט געבראַכט ווערן מיט עראַפלאַנען. מאַביליזירן די לעבנגעבליבענע רוסישע מענער אין אַפטיילונגען, שטראַפן די פאַררעטער, די וואָס דינען די דייטשן... ניט דערלאָזן צו אַנאַרכיע אין די דערפער... איר זענט די סאָוועטישע מאַכט און האַנדלט ווי אירע פאַרשטייער. אַכט־לייגן אויף די זיכערהייט־פאַר־שטייער... זיי געהערן אויטאָמאַטיש צום שטאַב... קעמפן קעגן די רויבער־גרופן וואָס גראַסירן אַרום און באַפאַלן די פרידלעכע איינוווינער... און דער עיקר — אַפהיטן דעם רוסישן כאַראַקטער פון די פאַרטיזאַנער־איינהייטן און פון אירע קאַדרען.

פון דעם נאַכט־איבערפאַל אויף נאַדיעזשדינאַ זענען געווען פאַר־ווינדעטע. אויך זאָדורקין איז געקומען אין סאַנאַפטייל. ער האָט זיך אַוועק־געזעצט אויף דער אויוון־באַנק און אַריינגענומען דעם קאַפּ אין די קני. די ווינדן זענען געווען לייכטע. שפּליטערס פון גראַנאַטן וואָס האָבן צעריסן די הויט פון פנים, פון די הענט. אייבער האָט געהאַט אַ דורכגעשאַסענעם פּוס.

אַננאַ איז געווען גוט אויפגעלייגט. זי האָט זיך געריכט אויף שווער־פאַרווינדעטע, אויף קרבנות און דאָ — איז אַלץ אַדורך בשלום. זי האָט איצט אַרויסגעוויזן אַ סך אויפּמערקזאַמקייט צו די לייכט־פאַרווינדעטע. — דאָס איז גאַרנישט... אַ נאַרישקייט... כּוואַלט געשוואַרן אַז דאָס האָט דיך אַ באַרישניע צעדראַפּעט מיט די שאַרפע נעגעלעך... ניט געווען פאַרויכטיק... נו, שעם זיך ניט, זאָג אַדלערל...

זי האָט איצט געהאַט גרויסע לאַכנדיקע אויגן און מילדע הענט. אירע לאַנגע פינגער האָבן געגלעט די צעקנאָדערטע טשופּרינע פון אַ סאַלדאַט און געזען האָט זי ווי דעם קראַנקנס אויגן ווערן פייכט.

אַזאַ סאַלדאַט איז גרייט געווען אַ הייב צו טאָן זיך פון אַרט און זאַגן : דאַקטאָרין, איך בין געזונט. געזונט געוואָרן פון דיינע פינגער. איך דאַרף

מענדל מאן

שוין גארנישט מער. און דערנאך וועט ער גיין אין גרעסטן פייער אריין.
— וואָס באַהאַלטסטו דיינע אויגן, הייב אויף דיין פנים, לאַז מיך
אַנקוקן...
זי האָט געטרייסלט זאָדורקינען פאַר אַן אַקסל.

— איז שוין מיין ריי, חבר דאָקטאָר?

— וואָס איז דיר?

— ווי זאָל איך זאָגן, דאָקטאָרין... קאַפּשווינדל...

דורך דער גאַס איז פאַרבייגעגאַנגען גראָס. אַננאָ האָט געקלאַפּט
אין דער שויב אַריין און אים גערופן.

ביי דער שוועל האָט ער זיך אָנגעשטויסן מיט זאָדורקינען. ער איז
פאַרביי אַ שווייגנדיקער און אים אָנגעקוקט פון קאַפּ ביז די פיס.

— דיר איז גאַרנישט... וועסט אַ טאַג־צוויי רוען... דערנאָך וועט
מען זען...
אויפן גאַנעק האָט מען געהערט זאָדורקינס שווערע טריט, פאַרפלאַגן־

טערטע, און אַ געטופעריי און אַ געקרעכצעריי.

גראָס איז געשטאַנען מיטן פנים צום פענצטערל.

— וואָס איז מיט דיין ווונד?

ער האָט ניט געענטפערט, נאָר אַ מאַך־געטאָן מיט דער האַנט.

— דו ביסט בייז? ניט אויפגעלייגט?

אים האָט פאַרדראָסן אַננאָס אָפן געלעכטערל, דאָס זאָרגלאָזע. ער
האַט געזוכט אין איר רוי, קאַנצענטרירטקייט און דאָ — אַזאַ רעשיקע אויפֿר
געבונדנקייט.

אַננאָ האָט אַראָפּגענומען פון זיין אַקסל דעם אויטאָמאַט און אַוועק־
געשטעלט אין ווינקל.

זי האָט גראָסן איבערגעבונדן.

— די ווונד איז שוין באַלד פאַרהיילט. נאָך איין מאָל. עס היילט

זיך שווער צוליב קעלט און פייכטקייט. כאַפּט זיך נאָך אַ מאָל אַריין...

גראָס איז געשטאַנען ביי דער טיר.

— איר זענט היינט אַנדערש.

איר פנים איז איצט פול מיט זאָרג.

— ניט אנדערש, דער זעלבער... — האָט ער שטיל געענטפערט. — מיר בלייבן שטענדיק די זעלבע. אומעטום זענען מיר יידן, צי מיר ווילן אָדער מיר ווילן ניט. איך האָב אַמאָל ניט געוואָלט, דאָס איז געווען אין די יונגע יאָרן, איצט באַדויער איך יענע טעג...

אַננאָ האָט געקוקט אויף אים און דערזען מנחמען. די זעלביקע עקשנות. איינער איז הויך, שלאַנק, שמאַל-אַקסלדיק מיט טיפע אויגן. דער צווייטער — נידעריק, קרעמפּ, מיט שוואַרץ-געקרייזלטע האָר, פולע ליפּן און ברייטע, געזונטע הענט.

אַז אַננאָ האָט זיך דערוויסט פון נאַטאַשאַן וועגן געהאַנגענעם מיט דער שילד אויף דער ברוסט האָט זי ניט געקענט געפינען קיין רו. דאָס האָט אים זשילין אומגעבראַכט. פאַרטריבן פון וואַלד. אַריינגעטריבן אין די הענט פון די דייטשן. זי מוז זען דעם פאַרפייניקטן. זי וועט גיין קיין נאַדיעזשדינאַ. ביינאַכט איז איר באַפאַלן אַ חשד אַז דאָס איז ניט קיין פרעמדער, נאָר דאָס איז מנחם. זי האָט גערופן אַן אויסשפירער און אויס-געפרעגט זיך איינצלעדיג. — איז ער הויך, שלאַנק, מיט קינבאַקן קאַנטיקע? ווי אַלט איז דער געהאַנגענער?

זי איז אַוועק צו מיכאַילאָוון. געבעטן זיך ביי אים, אַז ער זאַל ניט לאָזן אַזוי ליגן דעם געהאַנגענעם. דערנאָך איז זי אַוועק צום וואַלד-ראַנד, זי איז געשטאַנען לעבן די וואַכפאַסטנס און מיט זיי איינגעטענהט. אין דער כאַטע האָט זי קיין רו ניט געהאַט. נאַטאַשאַ האָט פון ערגעץ באַקומען אַ גיטאַרע און געשפילט. אַננאָ האָט איר געשיקט רופן גראַסן. „דו מוזט אים געפינען.“ דערנאָך איז זי אַרויס זוכן נאַטאַשאַן. זי האָט איר גערופן. נאָך וואָס דאַרף זי גראַסן? זי וועט ניט איינשטעלן זיין לעבן. זי וועט אַליין גיין קיין נאַדיעזשדינאַ. — היי, באַיעץ, זענען אין נאַדיעזשדינאַ דאָ אונ-דערריקע אָדער דייטשן? דו ווייסט ניט? פאַרוואָס ווייסטו ניט? דו דאַרפסט וויסן! ניין, דאַרטן זענען נישטאָ קיין דייטשן. דאָס דאַרף איז ליידיק. גראַס וועט מיטגיין. מען דאַרף דעם געהאַנגענעם באַגראַבן. זי וויל אַריינקוקן אין יענעם פנים... זען נאָר דאָס פנים, דאָס וועט איר באַרוקן. נאַטאַשאַ איז צוריקגעקומען. זי האָט גראַסן ניט געפונען.

מענדל מאן

— גוט וואָס דו האָסט אים ניט געטראָפֿן. מען דאַרף אים ניט רופֿן.
ביינאַכט האָט זי דערפֿילט טרערן. זי האָט געשלוכצט. וואָס געשעט
מיט מיר? היינט פֿרי האָט זי אַזוי געלאַכט, אויפֿגערעגט גראַסן מיטן
געלעכטער און איצט — טרערן?

— אַננאָ, אַננאָ, וואָס איז אייך, איר וויינט?...

— גאַרנישט, נאַטאַשאַ, איך בין מיד. מיר איז גאַרנישט... אין דאַרף
נאַדיעזשינאַ ליגט אַ דערמאַרדעטער. אַן אונדזעריקער. דאָס איז אַודאי
מיכאַיל... מנחם... און אפשר ניט? ... מנחם איז הויך, שמאַל אין די אַקסלען...
אויף דעם לינקן אַרעם האָט ער אַ ווונד, אַ פאַרהיילטע ווונד... עס איז
געבליבן אַ שראַם... אַ גענוג קענטיקער... קיין דאַקומענטן מוזן דאָך ביי
דעם געהאַנגענעם ניט זיין... פאַרוואָס בין איך אים ניט געגאַנגען זען?...
פאַרוואָס בין איך ניט אַריין אין דער כאַטע בעתן פאַרהער?... איך וועל
שוין קיין מאַל' ניט האַבן קיין רו... קיין מאַל...

אַז זי האָט זיך אויפֿגעכאַפט איז שוין געווען האַלבער טאַג. די כאַטע
איז געווען פאַרגאַסן מיט אַ סוף־וויינטערדיקער זון. ביים גאַנעק האָט זיך
אַרומגעדרייט די וואַך. אין שטוב איז קיינער נישטאַ, ניט די אַלטע פּויערים,
ניט נאַטאַשאַ. עס קומען אויך ניט קיין קראַנקע. די שליפֿן פּרעסן איר. זי
איז מיד. בין איך קראַנק? פאַרוואָס איז אַזוי שטיל? עמעצער גייט. די
טריט זענען קליינע, אַפּגעהאַקטע. דאָס איז נאַטאַשאַ. זי דערקענט איר
גאַנג.

די קראַנקן־שוועסטער איז האַסטיק אַריינגעפּאַלן אין כאַטע. אַננאָ
האַט איר ניט דערקענט. זי איז געווען אין בלאַטע פאַרשמירט, פאַרשנייט.
עס האָט געשלאָגן פון איר אַ קעלט.

— דאָס איז ניט מיכאַיל... באַרויך זיך, אַננאָ... דער געהאַנגענער
האַט ניט קיין ווונד אויף דעם אַרעם... איך בין געווען אין נאַדיעזשינאַ...
ער האָט ניט קיין שראַם... מיר האַבן אים פאַרשאַטן מיט ערד... דאָס איז
ניט מיכאַיל... מנחם...

נאַטאַשאַ איז געשטאַנען ביי דער שוועל און געקוקט אויף אַננאָ,
דערנאָך איז זי צוגעגאַנגען צום געלעגער וווּ עס איז געשטאַנען דאָס
קליינע בילדל פון האַרמאַניסט און זיך אַראַפּגעלאָזט אויף די קני.

קאפיטל דריי

דער ווינטער האָט זיך לאַנג געצויגן. אָנהויב אַפּריל זענען נאָך די פּרעסט געווען גענוג שטאַרקע. אין די פּאַרטאַגס פּלעגט פּרישען אַ דריבנער שניי און אַ שניידיקער ווינט האָט געטראָגן דעם שניי־שטייב איבער די זומפּעלדער, איבער די קוסטעס און איבער די וועלדער. און אַז דו האָסט אַ קוק־געטאַן אין אַזאַ פּאַרטאַג אויף גאַטס וועלט האָסטו געזען נאָר אַ שניי־קוזשאַווע וואָס האָט געפּרישלט די אויגן און האָסט זיי געמוזט זשמורען, און דיינע באַקן זענען צעשמיסן געוואָרן פון דעם דריבנעם שניי. דאָס פנים האָט געברייט ווי וואַלסט עס באַרייט מיט קראַפעווע.

מיטאַג־צייט האָט די שניי־קוזשאַווע אויפּגעהערט. די זון איז אַרויס פון צווישן די לייכטע וואַלקנס און דער שניי האָט געטייעט. צוערשט האָבן זיך אַנטפּלעקט די שוואַרצע דאַרנקוסטעס, דערנאָך די שטאַמען און צום סאַמע סוף האָבן זיך באַוויזן שטיקער גרוי־ליימיקע גליבעס.

פּאַרנאַכט איז אַלץ פּאַרצויגן געוואָרן מיט אַ פּראַסט־גלאַז. דער צעטייעטער שניי האָט געפּרוּרן. די זילבער־טראַפּנס זענען מער ניט געפּאַלן פון די צווייגן נאָר געבליבן הענגען אויף די ריטלעך ווי אויף שנירלעך קרעלן.

אַנטאָן וואַסיליטש מיכאַילאָוו האָט איצט געהערשט איבער פינף דערפער. די דייטשן האָבן ניט געוואָגט צוקומען נאָענט צו דער זומפּיקער וואַלד־געגנט. די דערפער זענען זייטיקע, זיי ליגן ניט אויפן הויפּט־טראַקט און דערווייל שטערן ניט די פּאַרטיזאַנער זייערע פּאַרבינדונגס־וועגן. אַחוץ דעם זענען די רעזערוו־איינהייטן פּאַרנומען מיט אַפּשלאַגן די פּראַנט־

מענדל מאן

אָנגריפן פון דער סאָוועטישער אַרמיי וועלכע רוקט זיך אַלץ נענטער און נענטער צו די הויפט־וועגן וואָס פאַרבינדן די דייטשן מיט זייער הינטער־לאַגד.

אין יענע טעג פון גרויסן רוסישן קעגן־אָנגריף ביי מאַסקווע, ווען די דייטשישע דיוויזיעס האָבן געזוכט נייע פאַרטיידיקונגס־ליניעס און זענען צוריקגעשלאָגן געוואָרן צום מערב, האָט אַ פאַרטיזאַנער אויפגעריסן אַ באַן־בריק ביי דער לאָדונגס־סטאַציע. דער אויפרייס איז געווען אַ שטאַר־קער. דער מיטלסטער טייל פון דער בריק האָט זיך געזעצט אַזש ביז צום פאַרפרוירענעם טייכשפיגל. ניט ווייט פון דעם אָרט זענען מינירט געווען די רעלסן, אַזוי אַז אַ צוג מיט דייטשישע זעלנער איז אַראָפּ פון די רעלסן. די אַקציע האָט דורכגעפירט אַ ייד פון באַריסאָוו, מאַרק כינאי, אַן אַרבעטער אין אַ שוכפאַבריק. דאָס איז געווען איינער פון די צוויי פאַרטי־זאַנער וואָס זשילין האָט זיי געשיקט אויספירן דעם אויפרייס ווי אַ תנאי אָנגענומען צו ווערן אין דער פאַרטיזאַנער איינהייט. זיין חבר איז גלייך אַריינגעפאלן אין די הענט פון די דייטשן. עס האָט אים אויסגעגעבן אַ פויער פון נאַדיעזשדינאַ צו אַ דייטשן פאַטראָל. כינאי איז אַנטלאָפן און אין דרום־ראַנד פון זומפּוואַלד האָט ער זיך אָנגעשטויסן אויף אַ קליינער גרופע סמאַלענסקער יידן. זיי האָבן זיך אויפגעהאַלטן אין וואַלד־בונקערס. געווען צווישן זיי עטלעכע פרויען און אויך קליינע קינדער. צוויי סמאַל־לענסקער זענען אַוועק מיט כינאיען אויספירן דעם באַפעל פון פאַרטיזאַנער־שטאַב. באַלד נאָך דער אַקציע, אין האַלב־נאַכט האָט זיך אָנגעהויבן דער דייטשישער לופט־אַנפאַל אויף דעם קליינעם פאַרטיזאַנער־ראַיאָן וואָס מיכאַילאָוו און זשילין האָבן קאַנטראָלירט. עס זענען אָנגעפלוין די „יונקערס 88“, צו דריי, ווי ווילדע נאַכטפייגל, שוואַרצע, מיאוסע. ניט ווייט האָט אַ וואַיע־געטאַן אַ ראַקעטע און געמאַכט אַ גרויסן בויגן אויפן נאַכטיקן הימל. דערנאָך האָט זי זיך צעשאַטן איבער די פאַרפרוירענע זומפּעלדער. די דייטשן האָבן געעפנט אַ פייער. דאָס פייער איז געקומען פון זעקס־רעבנדיקע מינעוואַרפער.

מאַרק כינאי האָט זיך געוואַלט דורכרייסן צום וואַלד, דורכרייסן זיך מיט די צוויי יידן צפונדיקער פון דאָרף נאַדיעזשדינאַ און מעלדן זשילינען

ביי דער ווייסל

וועגן אויסגעפירטן באפעל. זיי האָבן זיך אָבער פאַרפלאַנטערט ביי די דייטשישע וואַקזאַל-לאַגערן, אַנגעטראָפן אויף שטעכדראָטן, אויף שטויסן געהילצער. צעטומלטע דייטשישע וואַכלייט האָבן געמאַכט אַ ליאַרעם. אַ שאַס פון אַ ביקס האָט אָפּגעהילכט אַזוי ווי דער געסווישטש פון אַ בייטש. מען שיסט פון אַ פולעמיאַט-פּיסטאָלעט „שפּאַגין“-סיסטעם. זענען דאָס די סמאַלענסקער? שאַטנס שלייכן זיך ביי די וועגן, זיי קאַרטשן זיך איין און ווערן מיט אַ מאַל לאַנג. די דייטשישע רעפּלעקטאָרס נישטערן איבער די פעלדער, אין די קוסטעס, צווישן די ביימער-רייען, ביי די וועגן, אין די קאַנאַוועס. אַ וואַלד-פּערטל ברענט! ווער גיט עס אויף יענער זייט וואַלד גרינע סיגנאַל-ראַקעטעס? אויף די רעלסן שאַרט זיך טריט-בייטריט אַ שוואַרצער פאַרקנוילטער שאַטן — דאָס איז אַ לאַקאַמאַטיוו. עס ברענען צוויי רויטע פּאַנאַרן ווי בלוט-פאַרלאַפּענע אַרויסגעזעצטע אויגן. דער לאַקאַמאַטיוו זעט אויס אין דער נאַכט ווי אַ טויט-פאַרווונדעטע חיה וואָס גייט אין גסיסה-קראַמפּן צו איר נאַכט-געלעגער.

ווען מאַרק כינאַי איז אַנגעקומען אין וואַלד-פּערטל, צפונדיקער פון דאַרף נאַדיעזשדינאַ, האָט שוין געשאַרעט. עס האָבן אויף אים געוואַרט די צוויי באַגלייטער. זיי האָבן זיך באַגעגנט אויף דעם אָפּגערידטן אַרט. אין דאַרף איז שטיל. אין מיטן דאַרף איז ליכטיק אין עטלעכע כאַטעס. ס'מוזן דאַרט זיין פרעמדע. אפשר זענען דאָס זשילינס מענטשן? פון אַן אָפענער טיר דערטראַגן זיך האַרמאַשקע טענער. עמעצער האָט צוריק פאַר-האַקט די טיר. די כאַטעס זענען פול מיט פויערים. קיין מיליטער-לייט זעט מען ניט. אין דער אָפענער טיר איז שטיין געבליבן מאַרק כינאַי.

— גוט-מאַרגן אייך, מוזשיקי.

— און ווער ביסטו דאָס? — האָט אים אַ פויער מיט שטעכיקע אייגלעך, האַלב-שיפורע דורכגעשפיזלט און אויפּגעהויבן די קורצע שטע-כיקע באַרד.

— וואָס גייט עס דיר אָן? אַ רוסישער מענטש און דאָס דאַרף זיין גענוג פאַר דיר!

— ניט גענוג... ניט גענוג... ס'זענען דאָ רוסן וואָס דינען דעם גערמאַניעץ...

מענדל מאן

ערשט ווען די פויערים האָבן דערזען נאָך צוויי באַוואָפנטע, וואָס שטייען אין דער טיר, זענען זיי געוואָרן הכנעהדיק.
— וואָס שטייט איר? קומט אַריין, איר געסט אומגעריכטע. עפעס אויפן דנאָ איז נאָך געבליבן... איר וועט זיך דערוואַרעמען...
צוויי זענען אַריין אין דער כאַטע און איינער איז געבליבן אויף דער שוועל אַנשפּאַרנדיק זיך אָן דער טיר.
מאַרק כינאַי האָט זיך אַרומגעקוקט.
— איז דאָ פּאַראַן מיכאַילאַווס אַ מענטש?
— מיר ווייסן ניט. דאָ קומט פּאַר אַ חתונה. אַ מוזשיצקע סוואַדבע...
— האָט זיך געשטופּט פּאַרויס דער מיט דער שטשעטשינע־באַרד — מיכאַילאַווס מענטשן? ביסטו דען ניט פון מיכאַילאַווס מענטשן? ביסטו אַ פרעמדער?

די באַבעס זענען געזעסן אין רויט־געפּאַלדעוועטע סאַראַפּאַנען, אין קאַפּטיכלעך מיט געלע קווייטן, מיט רויטע מאַן־בלומען. זייערע גלאַנציקע און שווייסיקע פּנימער האָבן געלויכטן אין קאַרגן ליכט מיט עפעס אַ ליכטיקייט אַזאָ ווי פון צעפּאַרעטע קופּער־סאַמאַוואַרן. די מענער — ס'רוב בערדיקע, מיט שטערנס קורצע, מיט הענט ברייטע, אומגעלומפּערטע און אויגן קליינע, שיפלעכע, וואַסערדיקע. איינער האָט געקנייטשט דעם שמאַלן שטערן און אים אַזוי צעקנייטשט ווי מען ציט איין אַ האַרמאַשקע. אַ צווייטער האָט געקראַצט זיך מיט אַלע פּינף פּינגער אין צעפּאַטלטן קאַפּ־האַר און געגענעצט — ער האָט דערביי געוויזן אַ גרויס מויל מיט אַ שורה געלע ציין. אַ דריטער האָט זיך געשאַרט ביי דער וואַנט און איינגערוימט עפעס דעם גאַרמאַניסט. ער האָט זיך דערביי פּאַרריכט די הויזן וואָס האָבן זיך ניט געהאַלטן אויפן רימען.

דער לאַנגער טיש איז געווען באַשטעלט מיט פּלעשער סאַמאַגאַן, מיט בראַגע, מיט עפעס אַ מוטנעם ברויט־קוואַס, אויף הילצערנע שיסלען שטויסן — זויערע אוגערקעס, איינגעזייערט קרויט, צעשניטענע, צעשאַטקעוועטע און גאַנצע זויערע הייפּטלעך. עס האָבן זיך געוואַלגערט האַלב־אַפּגעביסענע בלינעס, שטיקער ברויט און אַ אָנהויף פון פּאַרשיידענעם עס־אַפּפּאַל. אַ הינקענדיקער פויער אין אַ קורץ פעלצל, וואָס האָט אים דער־

ביי דער ווייסל

גרייכט ביזן פאסיק, איז צוגעקומען צו כינאיען מיט אַ פלעשל אין דער האַנט.

— גיב אַ זשלאַקע. פאַרשעם ניט דעם חתן.

כינאָי האָט גלייך אין אים דערקענט דעם פויער וואָס האָט אויס־געגעבן זיי צום דייטשן פאַטראַל. ער האָט דעמאָלט געזען פון שטרוידאָך ווי דער הינקענדיקער האָט זיך פאַרהאַלטן נעבן דייטשישן שליטן, עפעס איינגערוימט און איז באַלד פאַרשווונדן. ער האָט אים איצט לייכט דערקענט לויטן הינקען.

— ווער איז דאָ דער חתן?

— ווער? אַ שיינע מעשה? דו דערקענסט דען ניט? דו דער־קענסט ניט דעם „זשעניך“ לויט די אייגעלעך די גליקלעכע, די גלאַנציקע?... ער, דו קענסט זיך ניט אויף אונדזער נאַראַד. דו פאַרשטייסט זיך ניט אין אַזעלכע זאַכעלעך... נו, טרעף, ווייז אָן ווער פון די באַביאַנקעס איז די פּלה... דערקען דאָס גאַט־געבענטשטע פאַרל... נו, דאַוואַי, דערקען!... דער הינקענדיקער איז שוין געווען גוט אַנגעזשלאַקעט. ער האָט זיך אָבער געהאַלטן אויף די פיס און אָן אויפהער געפלאַפּלט. פון מויל האָט אים געגאַווערט.

— נו, דערקען...

— איך דערקען. איך דערקען. איך בין שוין איין מאָל געווען אין דעם דאַרף. איך האָב דיך געזען. דו ביסט עס געווען. איך דאַרף דיר עפעס זאָגן. אַ זייער וויכטיקע זאַך. קום נאָר אויף אַ רגעלע אַרויס... מאַרק כינאָי האָט אים אַנגענומען פאַרן אַרעם.

דער הינקענדיקער האָט זיך געווערט.

— לאַז אַפּ. דריק ניט אַזוי די האַנט.

ער האָט פאַרקרימט זיין פויגל־פנים און היסטעריש געלאַכט. עטלעכע פויערטעס האָבן הויך מיטגעלאַכט און געפאַכעט זיך דערביי מיט טיכלעך די פאַרשוויצטע פנימער.

כינאָי האָט אים אַרויסגעפירט פון דער כאַטע. די טיר האָט זיך

פאַרהאַקט.

פון דער גאַס איז נאָר דערגאַנגען אַן איין־און־איינציקער שאַס פון

מענדל מאן

כינאָיס מאַשין־פיסטאַלעט. דער חתן איז געלעגן מיט אַרויסגעזעצטע שליפּיעס אויף דער פאַרשנייטער פּריזבע.
אַז די דריי באַוואַפנטע מענער זענען אַריין אין וואַלד איז נאָך די חתונה אַנגעגאַנגען. דער האַרמאַניסט האָט אויסגעהאַקט מיט דער הייזער־ריקער שטים אַלטע „טשאַסטושקעס“.

די פאַרטיזאַנער־דאָקטאָרין אַנאַ סאַמועלאָוואַ האָט אויך געגעבן הילף די תּושבים פון די דערפער. זי האָט באַזוכט דאַרפישע כאַטעס, גע־האַלפן די קראַנקע קינדער, מטפל געווען זיך מיט די שוואַכע זקנים. זיי האָבן פאַר איר אַנטבלויזט די קעפּ, געקניט און געקושט די הענט.

— אַנגעל הימלישער... דו, נשמלע אונדזערס...

— מ'דאַרף ניט, פאַטערל, מ'דאַרף ניט... — האָט זי אין פאַרלעגנהייט ניט געפונען קיין ווערטער. טייל מאַל איז זי געבליבן ביי די פויערים אויף אַן אַוונט־עסן. מען האָט איר געזעצט אויבן־אָן און פון די שכנישע כאַטעס זעענן זיך צונויפגעקומען די קומעס.

גערעדט האָט מען אַז אין די וועלדער זענען דאָ שדים.

— ניט גוטע, ביעסן, הערנערדיקע, מיט לאַנגע ווידלען. אַזוי פיל יאַרעלעך אַפגעלעבט — האָט איר איין מאַל געזאָגט אַ פויער — און ניט געגלויבט. איצט גלייב איך... זיי פאַרשטעלן זיך פאַר אונדזעריקע... ריידן אויף אונדזער שפּראַך... אָבער מען דערקענט זיי... מען דערקענט זיי לויט די שליפּיעס די ברענענדיקע, לויט די פנימער די טאַטאַרסקע, לויט די נשמות די ציגאַנסקע, לויט דער כּיטרעקייט די זשידאָוסקע...

אַ פויערטע האָט איר געפרעגט:

— איז דאָס, נשמלע, אמת, איז דאָס, האַרציקע, ריכטיק, אַז די וואַינע האָבן די אַנטיכריסטן געמאַכט, די וואָס האָבן דאָס הייליקע קעפעלע פון יסוסן מיט דערנער אַנגעטאָן?

אַנאַ האָט געשוויגן.

עס איז אַ שטאַק־פינצטערע נאַכט. אין דרויסן איז אַ וויגע. די לעצטע וויגע פון אַפּריל. אַנאַ ליגט אויפן פיעקעלעק אויסגעבעט מיט היי. די שטים פון דער פויערטע איז אַ שטילע, אַ ווייכע, כּמעט אַ שעפטשנדיקע:

ביי דער ווייסל

— דו, טאָכטער פראַוואַסלאַוונע, מען זאָגט אַז צוליב די זשידעס סטראַדאָיען מיר... זיי האָבן די סאַבאַרן די פראַוואַסלאַוונע צעראַבירט... זיי האָבן אונדזערע פאַרפירט... געמאַכט זיי פאַר אַנטיכריסטן, פאַר באַל־שעוויקעס... איצט איז געקומען דער שטראַפער. ער קומט פון דער גערמאַנסקער ערד. די אַנטיכריסטן באַהאַלטן זיך אויס אין די וועלדער. אונדזערע מוזשיקעס האָבן שוין די אייגעלעך געעפנט. מען טרייבט זיי. מען גיט זיי איבער צו גאַטס מישפט. אומעטום זענען זיי, די אַנטיכריסטן. זיי זענען צווישן די פאַרטיזאַנער... טאָכטער פראַוואַסלאַוונע, פאַרוואַס זאָסטו ניט דעם נאַכט־געבעט צו גאַטס־מוטערל?...

אין מיטן נאַכט האָט זיך די טיר אויפגעריגלט.

אַ שאַטן האָט זיך אַרויסגעשלייכט פון דער כאַטע. עמעצער טרעט אין לאַפטשעס אויפן גאַנעק, אויף די טרעפּ. אַ ציג מעקעט אין שטעלעכל. אַ פערד קלימפערט מיטן געשפאַן. אין אַ שכנותדיקער כאַטע צאַנקט אַ פלעמל. אַ פויערטע וויגט אַ קינד. די פויערטע ציט אַ ניגון, אַ וויינעדיקן. אַ טיר האָט זיך ערגעץ פאַרהאַקט. ניין, דאָס רייסט דער ווינט דעם איינ־געפאַלענעם הילצערנעם פלויט.

נעכטן איז געקומען צו אַנבאַן זשילין. ער האָט זיך אַרומגעדרייט אין דער כאַטע און געשוויגן. נאַטאַשאַ איז געזעסן אויפן בעטל און קוים באַרירט מיט די פינגער די סטרונעס פון דער גיטאַרע. זשילין איז ניט אויפגעלייגט. אַנבאַ דערקענט דאָס לויטן שטשורען די אויגן. — וואָס איז דאָ ביי אייך אַזוי ווי נאָך פאַכאַראַנעס? — האָט ער זיך געפרעגט. נאַטאַשאַ וויל לאַכן און עס קומט אַרויס אַ גרימאַסע. אַנבאַ שפירט דעם ריח פון בראַנפן. זי האָט אַרויפגעוואַרפן אויף זיך דעם שינעל און איינגעהילט זיך.

— נאַטאַשאַ... נאַטאַשאַ... — האָט זשילין געזאָגט און אַרויפגעלייגט אַ שווערע האַנט אויף דער גיטאַרע. די סטרונעס האָבן אַרויסגעלאָזט אַ שטילן צעצויגענעם געיאַמער. — נאַטאַשאַ... איך האָב דיר פאַרגעסן זאָגן... לויף צו צום שטאַב... דאָרט זיצט עמעצער... נעם מיט אַ ביסל בינד... אַ לייכטע ווונד... ער וואַרט אויף דיר דער בערעזקאָוו... מ'קאָן אים אַזוי ניט לאַזן איבער נאַכט...

מענדל מאן

זשילין האָט זיך געפלאַנטערט אין די רייד, גערעדט מיט לאַנגע זאַצן און לוסוף צוגעפירט די שוועסטער ביז דער טיר.

— די פריצן זענען נערוועז, אַננאָ סאַמועלאָוונאַ, נערוועז, יעי באַגו, נערוועז... כ'דערקען עס שוין... לויט די רעפּלעקטאַרן איבער די הימלען, לויט דעם גערויש פון די „יונקערס“, לויט דעם צינדן די וועלדער... אונדזעריקע גיבן זיי זשאַר ביי מאַסקווע. אַננאָ... נאָך אַ טאַג, נאָך אַ וואָך און דאָ וועלן זיין אייגענע. אייגענע. דאָס מלחמהלע וועט זיך ענדיקן. גיך ענדיקן. נו, דאָקטאָר, ווען באַשטימען מיר אונדזער ערשטע ראַנדעווו? אַוודאי אין מאַסקווע... אויף אַרבאַט אָדער אויפן רויטן פּלאַץ? ... וווּ איז אייך באַקוועמער? ... איר זענט דאָך אַ מאַסקווערין? ... אַ, דאָס איז גוט... זייער גוט... די פריצן זענען נערוועז... ניטשעוואָ. ניטשעוואָ...

דער בראַנפֿן־טשאַד האָט זיך דערנענטערט צו איר.

— אייך איז קאַלט, דאָקטאָרין? אַננאָ... פאַרוואָס שווייגט איר? איר האָט ניט גערן אַ האַלב־שיכורן מוזשיק וואָס רעדט און קען די זאַצן ניט צעפּלאַנטערן? ניט שיכור בין איך אַננאָ... נאָר אויף קוראַזש... מ'קען אַנדערש ניט... מ'וואָלט זיך געדאַרפט אויפהענגען אָן אַ טראַפּנדל בראַנפֿן... אַננאָ האָט זיך געוואָלט אויפשטעלן. דער שינעל איז איר אַראָפֿ געפּאַלן פון אַן אַקסל. זי האָט אויפגעהויבן די האַנט און געוואָלט אַרויפ־וואַרפֿן אויף זיך דעם אַראַפּגעפּאַלענעם שינעל. זשילין האָט דערזען אירע לאַנגע פינגער, די שמאַלע, ער האָט דערזען דעם רונדיקן אַקסל, דעם ווייסן האַלדז און די רונדיקייט וואָס האָט אַרויסגעשפּאַרט פון אונטער דער זעלבנערישער בלוזע. עס האָט זיך אים געדוכט אַז ער וויגט זיך אויף אַ שיפל וואָס דערשלאַגט זיך צו אַ באַרט. נאָר אויסציען אַ האַנט און ער וועט דערגרייכן דעם ברעג.

— דערלויבט... דערלויבט...

ער האָט אַנגענומען דעם ראַנד פון שינעל. איצט איז ער שוין אַראַפּגעפּאַלן פון ביידע אַקסל און פאַר אים האָט זיך אַנטפּלעקט די פרוי־שקייט פון דער יונגער דאָקטאָרין.

— איר מיידט מיך אויס, אַננאָ סאַמועלאָוונאַ... געוואָלט שוין לאַנג

מיט אייך ריידן... איר זענט צו מיר שלעכט...

ביי דער ווייסל

זשילין האָט געפירט מיט דער האַנט איבער איר האַלדז. ער האָט באַרירט אירע האַר און מיט אַ מאַל האָט ער איר איינגעשלאָסן אין די אַרעמס.

זי האָט זיך שטום געווערט.

— אַננאַ... כּוועל אייך אויפקלערן... באַליידיקט זיך ניט...

דער בראַנפּן־ריח, אויסגעמישט מיטן ריח פון אַ שווייס וואָס האָט פּלוצעם אַרויסגעשלאָגן אויף זיין פנים און דער ריח פון טאַבאַק האָט אַ זעץ־געטאָן אין אירע שלייפּן. זי האָט זיך פּלוצעם דערפּילט אָפּהענטיק, מיד, געפּאָלן ביי זיך. זי האָט גאַרנישט געקאַנט טאָן; ניט שרייען; ניט ביזערן זיך, ניט ריידן. זי האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ און געגליווערט אין אַנמאַכט. נאָר די אויגן, די גרויסע ייִדישע אויגן זענען פּאַרלאָפּן געוואָרן מיט אַ מאַטקייט, אַ נעפּלדיקע, אַ וואַלקנדיק־פּייכטע, אַזוי ווי די קליינע דאַרף־שייבלעך אין אַ שלאַקס־רעגן.

— איך קאָן אייך ניט פאַרגעסן... פון דער ערשטער באַגעגעניש אָן. באַליידיקט אייך ניט... איז עס דען ניט מענטשלעך? אַרום איז פּיער, בלוט, דייטשן — און מיר ביידע... זשילין און דו... דערלויבט מיר זאָגן „דו“... דערלויבסט? גוט...

זיינע ליפּן האָבן איר אַ בריִגעטאַן.

— עס איז שייַן אַזאַ באַגעגעניש. אַזאַ ליבע וואָס איך טראָג איבער פּראַנטן. איבער טראַנשייען.

ער האָט זיך איבערגעבויגן איבער איר און מיט דער גאַנצער שווערקייט פון אַ האַלב־שיכּורן מענטשן וואָס פּאַרלירט זיין וואָג איר אַוועקגעשליידערט אויפן בעטל.

— דו טראַכטסט אַלץ פון דעם שוואַרץ־אויגיקן... פון דעם מיכאַל?...

דאָדאָדאָ...

ער האָט איר אַריינגעלאַכט אין פנים אַריין. — אַ איצט איז מיר

קלאָר... זייער קלאָר...

אַננאַ האָט זיך אַ ריס־געטאַן.

ער האָט הויך געלאַכט.

— דיך ציט צו אייגענע... צו אַט־די... פּאַניאַטנאַ... צו אייגענע...

מענדל מאן

אזעלכע פרעמדע... ניט־רוסישע... ניט סאָוועטישע...
— גענוג! — האָט אַננאָ אויסגערופן. — איך וויל אייך מער ניט
זען אַ שיכורן! איר קענט גיין!
זי האָט אים אַנגעוויזן די טיר.
אין דער רגע האָבן זיך דערהערט טריט. עס איז געקומען נאַטאַשאָ.
נאָך איר איז געגאַנגען דער שטאַב־פאַרבינדלער פילין.
— דערוואָס זיך אַז דו ביסט ביי דער דאָקטאָרין. אָט, ווי ער
גלייכעט, אונדזער זשילין. — האָט געזאָגט פילין — מיכאַילאָוו וואָרט.

עס איז שוין פינצטער אויף דער ברייטער און פוסטער דאָרף־גאַס.
דער פאַרוואַלקנטער הימל ליגט נידעריק. ממש אויף די דעכער,
אויף די ווערבעס די צעקנאָדערטע. זשילין פילט דעם הימל אויף די אַקסל.
ער האָט זיך איינגעבוויגן, פאַרוואַרפן אַ פאַלע אויף אַ פאַלע און גייט מיט
וואַקלדיקע טריט. דער שניי איז פייכט און אויסגעמישט מיט בלאַטע. אין
טייל פענצטערלעך צינדט מען פלעמלעך. פון די אָפענע גערטנער, די
אַנצווימיקע, רייסן ווינטן. זיי טראָגן אַן אַ שניישטויב פון די דעכער, פון
די ניט־באַטראַטענע שנייפעלדער. ער וואַלט זיך אַוועקגעלייגט אויף די
אָפענע פעלדער די פאַרשנייטע און געוואַיעט. ער וואַלט זיך געטראָגן
איבער די אימהדיקע נאַכט־וועלדער און צעריסן זיין פנים אַן צווייגן
דאָרנדיקע, אַן די שטאַם־סענקעס. מאָרגן פרי וועט ער בעטן אַנטשולדיקונג
ביי אַננאָ. ער וועט איר זאָגן: אַננאָ סאַמעלעאָוואָ, פאַרגעסט וואָס עס
איז געשען... דאָס איז באַליידיקנדיק... אַ רגע פון שוואַכקייט... פאַרגיט מיר...
דער לאַנגפייסיקער פילין איז אים נאַכגעגאַנגען ווי אַ שאַטן און
געברומט אַ ניגון. צו מיכאַילאָווס כאַטע איז ניט ווייט. געבליבן נאָך
אַ פאַר מינוטן גאַנג. זשילין איז איצט געגאַנגען מיט אַ צעקנעפלטן שינעל
און ביידע פאַלעס האָבן געפלאַטערט ווי פליגל פון אַ פויגל וואָס נידערט
צום באַדן. דער שניי־ווינט האָט אים לופטיקער געמאַכט ביי די שלייפן.
— בלייבט שטיין!

צוויי וואַכלייט זענען נאָענט צוגעקומען און אַריינגעקוקט זשילינען
אין פנים.

ביי דער ווייסל

— אן אייגענער.

— דאָס דאַרף מען זען. מען מוז קאַנטראַלירן.

זשילין האָט זיך פאַרקרימט פון פּלוצעמדיקן פּעס. ער האָט דערקענט שמעון גראַסן. ער האָט אים דערקענט לויט דעם רוסיש מיטן פרעמדן אַקצענט, ער האָט אים דערקענט לויטן געשטעל דעם ברייטן.

— אומעטום טרעפט מען זיי. נו, לאַדנאַ... לאַדנאַ... מאַלאַדזי... אַבער דו, גראַס, דיין קאַמאַנדיר דאַרפסטו אין שלאָף דערקענען, ניט ווי אַ פרעמד דער לאַפען מיט די שליפּעס... איך בין דיר ניט קיין פרעמדער...

זשילין האָט נאָך עפּעס געזאָגט. ער האָט געפּלאַנטערט מיט דער צונג אַז ניט פּילין און ניט די וואַכלייט האָבן געקענט פון דעם אַרויסדרינגען אויב ער איז ביזן אַדער דאָס זענען סתּם געוואָרענע ווערטער, גאַרנישט מיינענדיקע.

אַ פּלוצומדיקער פּעס האָט אים פאַרכאַפט אַזוי ווי ס'פאַרכאַפט אַ ווערבּל־ווינט. וואָס האָב איך דען שלעכטס־געטאַן אַנאַן? מיט וואָס האָב איך זי באַליידיקט? אַזויפּל אויפּמערקזאַמקייט. אַזאַ צוריקגעהאַלטנקייט מיינע. דאָס איז מענטשלעך. און זי? זי פאַרשטייט דאָס ניט. זי פאַרשטייט ניט מיין זאָרג פאַר איר. מיינע באַפעלן אַפּצוהיטן זי. די באַוואַכונג. די ערשטע הילף ביים איינקוואַרטירן. זי האָט מיך באַליידיקט! זי קוקט אויף מיר ווי אויף אַ נידעריקן. ווי אויף אַ געפּאַלענעם! און ווידער האָט ער דערזען מנחם פנים אַזאַ ווי ער האָט עס געזען ביים מישפּט. שאַרף צונויפּגעצויגן די ברעמען, שאַרפע אויגן. זיי קוקן דורכדרינגענדיק. שוין דעמאָלט איז אים איינגעפּאַלן, אַז צווישן מנחמען און אַנאַ קומט עפּעס פאַר. אַ בלוט־בונד אַ געהיימער. איצטער דער גראַס. אומעטום איז ער דאָ. שטענדיק וואַקסט ער אויס וווּ מען ריכט זיך ניט אויף אים. זי ווייזט אים ניט די טיר. אַז ער גייט פאַרביי, דער פרעמדער פאַרדעכטיקטער גראַס, רופּט זי אים. זיי זיצן לאַנג און ריידן. איצט געדענקט ער אַלץ, זשילין. ער געדענקט דעם געשפּרעך וועגן מאַלעריי... ער דערמאַנט זיך אַנאַס אומרזיק זוכן מיט די אויגן אין שפּיטאַל־צימערל. דעמאָלט האָט ער באַ־ שלאַסן: אַרויסרייסן איר פון מאַסקווע, פון דער 316־טער דיוויזיע, אַרויס־רייסן זי פון דאַרט. ער וועט איר אַריבערטראַגן אויף דעם אַפענעם ערפּלאַן

מענדל מאן

אין די פארטיזאנעראיינהייטן, אהין ווו מען שיקט אים. און איצט? ער האט אלץ דורכגעפירט. געווארט. דורכגעמאכט הונדערטער קילאָמעטער איבער פעלדער און וועלדער. זי האט אים געדארפט זאָגן ביי דער ערשטער געלעגנהייט: זשילין, איך דאַנק אייך פאַר דער אויפמערקזאַמקייט, פאַר דער וואַרעמקייט מיט וועלכער איר רינגלט מיך אַרום... זי האט געדארפט... און אַנשטאַט דעם — — —

אין דער ליכטיקער כאַטע זענען געווען עטלעכע אומבאַקאַנטע מענער-טשן. אויבן-אָן, ביים איקאַנע-ווינקל איז געזעסן אַנטאָן וואַסיליטש מיכאַילאָוו. איבער זיין קאַפּ האַט זיך געטונקלט די קליינע הילצערנע פּאַליצע מיט עטלעכע איקאַנעס פון פּראַוואַסלאָוונע הייליקע, מאַטע מיט שמאַלע אויס-געצויגענע פּנימער פון סריסים. איין איקאַנע איז געווען פון ניקאָליי אוגאַדניק, די צווייטע פון גאַטס-מוטערל און פון הייליקן ניקאָליי טשור-דאַטוואַרעץ. הינטער די איקאַנעס האָבן די פּויערים געהאַלטן די בריטווע, דאָס שערל, אַ שלייפּשטיינדל און אַלערליי פּאַפּירלעך פון דער וואַסט, וואָס איז שוין איצטער מער קיין וואַסט ניט.

מען האַט געמאַכט אַ וואַרע פאַר זשילינען. ער איז אַריין מיט אַן אַראַפּגעלאָזטן קאַפּ, געברומט אַנשטאַט אַ באַגריסונג און זיך אַוועקגעזעצט אויבן-אָן, נעבן מיכאַילאָוו, אויף אַ לאַנגער הילצערנער באַנק. אַ פּויערטע מיט ברייטע קינבאַקן, טאַפעלע, האַט אַוועקגעשטעלט אויפן טיש אַ פאַרעדיקן סאַמאָוואַר.

מיכאַילאָוו האַט זיך אַנגעגאַסן אַ טעפל טיי.

— קומט צום טיש, רוקט זיך נענטער... איר וועט עפעס וואַרעמס אויסטרינקען... וואָס שטייט איר?...

דער ערשטער האַט זיך דערנענטערט מאַרק כינאַי און נאָך אים די צוויי סמאַלענסקער.

— חבר קאַמאַנדיר. די אויפגאַבע האָבן מיר דורכגעפירט.

ס'איז געוואָרן שטיל.

זשילין האַט זיך געריבן דעם שטערן. ער האַט געקוקט אויפן פּרעמדן און אים איז ניט געפעלן געוואָרן די ווענדונג, "חבר קאַמאַנדיר". צו וועמען

ביי דער ווייסל

רעדט ער, דער פרעמדער? צו מיכאילאָון אָוודאי?
— אַ רגעלע... איך פאַרשטיי נישט... וואָסער אויפגאַבע?... וואָס האָט
איר דורכגעפירט? ווער זייט איר?
מיכאילאָון האָט זיך צעלאַכט. דאָס האָט זשילינען נאָך מער צערייצט.
— נו, ניקאָליי פיאַדאַראָוויטש? דו האָסט פאַרגעסן?...
זשילין איז רויט געוואָרן. ער איז ביזו געווען פאַר דעם פלאַנטערן
זיך. אַ קאַמאַנדיר טאַר זיך נישט פלאַנטערן. ער דאַרף געדענקען יעדן באַפעל
וואָס פאַלט פון זיין מויל. אַ באַפעל איז פאַרבונדן מיט מענטשלעכע לעבנס,
מיטן גורל פון דער גאַנצער איינהייט. און דאָ אַזאַ צעמישעניש. אוי, ווי
זי האָט מיר אויפגערודערט דעם שאַרבן, די אַננאַ.
די פרעמדע זענען געשטאַנען אין פאַרלעגנהייט.
מיכאילאָון האָט געבלאָזן אין דעם טייַשיסעלע און הויך געזופט.
— מיר האָבן אויפגעריסן די באַן־בריק ביי דער לאַדונג־סטאַציע.
דער מיטלסטער טייל בריק האָט זיך געזעצט און ליגט אויפן טיך־אייבער־
פלאַך. די רעלסן זענען מינירט געוואָרן... ווען מיר זענען אָפגעלאָפן אַ פאַר
הונדערט מעטער האָבן מיר געהערט אַ צווייטן אויפרייס. דער צוג וואָס
גייט אַדורך אין דער באַשטימטער שעה איז אַראָפּ אין דער קאַנאָוע. דאָרט
איז דער רעלסן־אַנשיט אַ הויכער... אַטאָ די צוויי האָבן מיטגעהאַלפן. זיי
זענען סמאָלענסקער. ביז צו דער אַקציע האָבן זיי זיך אויפגעהאַלטן אין
וואַלד. דאָרט זענען געבליבן נאָך מענטשן. אַ קליינער לאַגער פון אַנטרר
נענע...
זשילין האָט זיך איינגעהערט צו די רייד פון מאַרק כינאַי, דערנאָך,
אַז כינאַי האָט פאַרענדיקט איז ער אויפגעלייגט געוואָרן.
— מאַלאַדיעץ.
ער האָט אים געקלאַפט איבער דער פלייצע. די שיפרות איז שוין
אויסגעוועפט געוואָרן. אַ מידקייט האָט געבונדן זיין לשון.
— הם... הם... איר קענט גיין... איר זענט פריי...
עס איז שטיל געוואָרן אין דער כאַטע. די פויערים האָבן זיך פאַר־
קליבן אין טשולאַן און געוויגט זיך אויף דער ברויט־באַנק אין ווינקל ביי
די קאַטשערעס.

מענדל מאן

זשילין האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן אויוון און שטאַר געקוקט צום קליינעם פענצטערל.

די פרעמדע האָבן אויסגעוופּט די טעפּלעך טיי און זענען אַוועק. אין דרויסן האָט געוואַרט איינער פון די וואַכלייט וואָס האָט זיי אַוועקגעפירט נעכטיקן.

מיכאַילאָוו האָט גערעדט ווי צו זיך :

— זיי האָבן באַמבאַרדירט נאַדיעזשדינאַ. פּאַרנאַכט האָבן מיר געהאַט גערמאַנסקע „יעגער“. עטלעכע וואַלד־פּערטלען ברענען. דאָס איז דער ענטפּער אויף דעם אויפרייס פון דער באַן־בריק. געווען ביז איצט אַ ניט־געשריבענער וואַפּנשטילשטאַנד צווישן אונדז און די דייטשן... זיי האָבן געוויסט וועגן אונדז, געוויסט פון די דערפּער וווּ מיר האַלטן זיך אויף און זיי האָבן געשוויגן... אָבער מאַרק כינאַי האָט דעם וואַפּנשטילשטאַנד געבראַכן... וועלן מיר אַרויס אין אַ מלחמה. אַ קליינע מלחמה אין מיטן פון דער גרויסער מלחמה.

דער הימל איז נאָך אַלץ צעשניטן פון רעפּלעקטאַר־זיילן. מיליכקע, שטויביקע ליכטזיילן בויגן זיך, פאַלן און גליווערן איבער די וועלדער.

נאָך האַלבנאַכט האָבן די ראַדיסטן אויפגעכאַפּט ידיעות וועגן אַ גרופּע פּאַרטיזאַנער פון אַ שכנותדיק דאָרף וואָס שלאָגט זיך דורך אַ וועג פון דרום צו מיכאַילאָוו און זשילינען. מיט אַ שעה שפּעטער האָבן די וואַכלייט דערקענט, לויט די אָפּגערעדטע סימנים, צוויי אייגענע עראַפּ־פּלאַנען. זיי האָבן זיך אַראַפּגעלאָזט אויף דער פּאַלאַנע. זיי האָבן געבראַכט עטלעכע קוילנוואַרפּער, אויטאָמאָטן און זעק אָנגעשטאַפּטע מיט ווייסע מאַסקיר־כאַלאַטן.

פאַר טאַג איז פּאַרגעקומען דער אַפּעל פון דער גאַנצער איינהייט. אין די דערפּער האָט מען געלאָזן נאָר די וואַכן און פון די ווייטסטע וואַלד־פּאַזיציעס צונויפּגערופן די סאַלדאַטן. עס איז געשטאַנען אויסגע־שטעלט אַ ראַטע לעבן אַ ראַטע מיט אירע קאַמאַנדירן. אַפילו די עטלעכע האַרמאַטן האָט מען געבראַכט, די 45 מילימעטערדיקע און די 122 מילי־מעטערדיקע.

מיכאילאָוו איז אָנגערײַטן פֿון דער װאַלד־געדיכטעניש. ער איז געקומען אומגעריכט. דאָס קורצע פעלצל איז געווען מיט שניי, דער שווערער פּיסטאַלעט האָט געפלאַנטערט זיך ביים רימען און אָנגעקלאַפט זיך אָן זאָטל.

— ראַ-אַ-װניאַיס! — האָט געשרינען דער בייקאַלער.

מיכאילאָוו איז פּאַמעלעך פאַרבייגעריטן לענגאויס דער רייע. דאָס זאַטע פּערד איז געגאַנגען פאַרויס ניט מיט די פּאַדערשטע פּיס נאָר מיט דער גאַנצער ברייט. די פּיס האָבן אומרויק געקלאַפט אין שניי און עס זענען אָפּגעשפרונגען שטיקער שניי און שטיקער פאַרפרוירן אייז אויס־געמישט מיט װאַלד־אַפּפּאַל.

זשילין האָט געלייענט אַ באַפעל:

„דער פּראָנט דערנענטערט זיך. ס'קען זיין אַז אין די נאַענטסטע טעג װעלן שוין דאָ זיין אונדזעריקע. מיר דאַרפן זיך צוגרייטן צו דעם גרויסן טאַג. מיר װעלן דאַרפן אַ קלאַפּ טאַן דעם דייטש פֿון דער צווייטער זייט. דערצו דאַרף מען אויסברייטערן די איינהייט. נאָך אַ פאַרטיואַנער־דיוויזיע װעט זיך מיט אונדז פאַראייניקן און צוזאַמען װעלן מיר אַרויס אין אַ פּראָנטאַלן אָנגריף אויף די דייטשישע פּאַזיציעס. די דיוויזיע פאַר־טיזאַנער איז שוין נאַענט. מיר װעלן איר גיין אַנטקעגן. עס טיילט אונדז נאָר אָפּ דאָס דאַרף זאַרעטשע. דאָרט איז אָבער דאָ אַ דייטשישער גאַרניזאַן. מיר װעלן אים באַפּאַלן אין איין צייט, מיר און יענע איינהייט. איר זאָלט זיך ניט טועה זיין און אונטערשיידן אייגענע פֿון די פּריצן?“

עס איז געוואָרן נאָך זשילינס רייד אַזוי שטיל אַזש מען האָט געהערט ווי ס'װיגן זיך די סאַסנע־שפיצן.

אַ יונג סערזשאַנטל, אפּשר פֿון אַ יאָר אַכצן, האָט געלייענט די נייעסן פֿון אינפּאַרמבּיראַ, װאָס זענען אויפגעכאַפט געוואָרן ביינאַכט פֿון מאַסקװער ראַדיאַ.

„אונדזערע גייען פאַרויס אויפן פּראָנט. דער דייטש טרעט אָפּ. ער װאַרפט זיין קאַמף־טעכניק. שטאַרקע קאַמפּן קומען פאַר אויף דעם באַך קנופּ װאָס פּירט צו מינסק. אויף די איבעריקע פּראָנטן — קיין װעזנטלעכע ענדערונגען.“

ווען זשילין צוזאמען מיט די קאמאנדירן פון די ראטעס זענען צור
געקומען נאָענט צום שטאָב זענען פון עק גאָס אָנגעקומען עטלעכע פּויערים.
די וואַכלייט האָבן באַקומען אַ באַפעל זיי דורכצולאָזן. דאָס זענען געווען
תּוּשבים פון נאַדיעזשדינאַ. אויבן־אָן איז געגאַנגען אַ פּויער מיט אַ שטשע־
טשינע־באַרד און קליינע קראַפּעווע־אייגעלעך.

— מיר זענען געקומען צו די קאמאנדירן, צו די סאָוועטישע מענטשן...
צו רוסישע... מיט אַ זשאַלאַבע... מיר זענען נאַדיעזשדינער. מירנע מוּוּשיר
קעס. קאַלכאַזניקעס געוועזענע. איד בין אַ בריגאַדיר. אַ פאַרטי־מיטגליד...
אַ שווערע זשאַלאַבע קעגן פאַרטיזאַנער...

מיכאַילאָוו האָט אומגעדולדיק אַ מאַך־געטאַן מיט דער האַנט, ווי
ער וואַלט דערמיט געזאַגט: לאַזט צורו מיט אייערע פּויערישע גענגעלעך.
מסתמא האָט עמעצער דערטאַפט אַן עמער סאַמאַגאַן און אים אוועקגענומען,
אָדער אַ מעשה מיט אַ באַביאַנקע... אונדזערע קענען עס אַפּטאַן פאַרשיידענע
אומאַנגענעמלעכקייטן... סוואַלאַטשעס אַזעלכע...

דער פּויער איז אָבער ניט אָפּגעטראָטן.

— מען האָט דערשאָסן אונדזער קאַלכאַזנעם חשבון־פירער... אַ
קאַנדידאַט אין דער פאַרטיי געווען, אַ ליכטיקן גן־עדן אים... ער ליגט אויף
דער פּריזבע... דיינע מענטשן האָבן עס געטאַן... דיינע. נעכטן אָוונט איז
דאָס געשען. ווי גאָט איז ליב.

זשילין איז צוגעלאָפּן.

— וואַרט, וואַרט... זאַגסט, נעכטן אָוונט? קומט אין כאַטע אַריין!

די פּויערים זענען געשטאַנען אויף דער פאַרשנייטער גאָס מיט אַנט־
בלויזטע קעפּ. זיי האָבן געהאַלטן די פּוטער־היטלען אין די הענט און
געשוויגן. אויף די טרעפלעך האָבן זיי לאַנג אָפּגעקלאַפט דעם שניי פון די
לאַפּטשעס מיט די פּוטער־היטלען און הויך געשנייצט די נעז.

זיי האָבן זיך אויסגעזעצט אויף דער אויוון־באַנק, וואָס דינט גלייכ־
צייטיק ווי אַ שוועל אַרויפצוקריכן אויפן פּיעקעליק, און מיט די פּלייצעס
געוואַרעמט זיך ביי די הייסע אויוון־ציגל. נאָר דער מיט דער שטעכיקער
באַרד איז ניט איינגעזעסן. ער איז געגאַנגען פון דער טיר צום גרויסן טיש
און צוריק.

ביי דער ווייסל

— גוט אויסגעהייצט... ער גיט זשאָר... — האָט איין פויער גע-
שעפטשעט דעם אַנדערן אין אויער אַרײַן מיט אַזאַ וויכטיקייט ווי ער
וואָלט אים אָנגעזאָגט עפעס אַן אויסערגעוויינטלעכע זאַך.
— דערצײלט. ווי אַזוי איז עס געשען? — האָט זשילין אומגעדולדיק
געפרעגט.

ערשט איצט, בשעת ער איז געזעסן מיט די פויערים האָט ער דערזען
אַננאַן. זי איז געווען אָפּגערוקט פון אים עטלעכע טריט. ווי אַזוי איז דאָס
מעגלעך, וואָס ער האָט איר בײַן איצט ניט באַמערקט? וואָס דאַרף זי?
אַודאי אין שייכות מיט די קאַמפּן וואָס מען דערוואַרט. זי איז געקומען
צו מיכאַילאָוון. איז עס אַן אויסרײד? נײַן, ניט קײן אויסרײד. זי האָט
געדאַרפט זײַן פאַר טאַג אין וואַלד. זי איז ניט געקומען. ניט געוואָלט מיך
דאַרט טרעפּן. איז זי בײַן אויף מיר?

ער האָט זיך אויסגעקערעוועט צום קלײנעם פענצטערל.
— אַנטשולדיקט, דאָקטאָרײַן... איך האָב אײך ניט באַמערקט. מיר
האַבן דאָ אַן ענין...

אַננאַ האָט זיך אויפגעשטעלט.
דאָס ליכט וואָס איז געפאַלן פון פענצטערל האָט באַלויכטן דעם
פּראָפּיל פון איר פנים. זי איז געווען ווי אײנגערעמט אין אַ ליכטראַם.
— דאַרף איך אַוועקגיין?

— איר קאַנט בלײַבן. איך בעט נאָר אַנטשולדיקונג וואָס איר וועט
מוזן איבערוואַרטן דעם געשפרעך מיט די קאַלכאַזניקעס.
דער פויער האָט אָנגעהויבן.

— געווען אַ חתונה אין נאַדיעזשדינאַ. דער שטשאַטאַוואָד מיכאַליוק
האָט גענומען די אלמנה נאָך פּאַטאַפּן, אַ ליכטיקן גן-עדין אים. דער נאַראָד
האָט פאַרבראַכט. געטרונקען, ווי דער שטייגער... פאַרביסן ווי עס פירט
זיך בײַ לײטן. טשורקין האָט געשפּילט אויף אַ גאַרמאַשקע „טשאַסטושקעס“
און דערמאַנט די גוטע צײטעלעך, די סאַוועטישע, אַזש די נשמהלעך
אונדזעריקע האָבן געוויינט... מיר האָבן געבענקט נאָך אונדזעריקע... ווי
דער שטייגער... יעי באַגו, געבענקט! שלום-ליבנדיקע זענען מיר. נאָר
אַרעמע. מיט אַ מאָל — דרײַ פרעמדע זענען אָנגעקומען. מיר האָבן זײ

מענדל מאן

מכבד געווען... ווי דער שטייגער... איינער פרעגט זיך אויף מיכאילאָווס מענטש, אַזאַ שוואַרצאויגיקער דרייט זיך אַרום אין דער כאַטע. קוקט מיט די שליפּיעס. און מיין האַרץ זאָגט מיר גלייך אַז ס'וועט ניט זיין גוט. ניט גוט..

— דערצייל וואָס איז געשען! — האָט אויסגעשרייען מיכאילאָו —
דערצייל קלאָר, פּלאַפּל ניט! רייך צו דער זאָך!
— אָט איז צו דער זאָך... ער האָט, דער שוואַרצער, אַרויסגענאַרט מיכאיליקון און אַריינגעהאַקט אים נאָר איין קויל, גלייך אין דער שליף. זיי זענען אַוועק, די דריי, ערשט פאַר טאַג, קוקן מיר זיך אַרום, דער חתן איז נישטאַ. געזוכט אים, געזוכט ביז מען האָט אים געפונען אויף דער פּריזבע. אָן אַ פעלצל. געמיינט אַז ער איז אַרויס אָפקילן זיך. ווי דער שטייגער נאָך אַ גוטן טרונק... אָבער ער איז געלעגן טויט. דאָס איז דער אמת.

— דער ריינער אמת. דער הייליקער. — האָבן די פּויערים צוזאַמען איבערגעחזרט די ווערטער.

— איר וועט זיי דערקענען, די דריי, אַז מיר וועלן זיי אייך ווייזן?
— האָט געפרעגט זשילין.

— דערקענען, ווי גאָט איז אונדז ליב.

— דערקענען — האָבן כאַראַל איבערגעחזרט אַלע פּויערים.

די וואַכלייט האָבן זיך באַוויזן אין דער אָפענער טיר.

— דערקענסט זיי, פאַטערל?

— ניין. ניט די. אפשר איינער פון זיי? ניין. ניין.

זשילין האָט זיך איבערגעבויגן צו מיכאילאָוון און זיי האָבן זיך שטיל דורכערעדט. אין נאָדיעזשינאַ זענען נעכטן געווען נאָר די וואַכלייט און די פרעמדע. די דריי פרעמדע.

ווען מאַרק כינאַי איז אַריין אין דער כאַטע מיט די צוויי סמאָלענסקער האָבן זיך די פּויערים אויפגעריסן פון די ערטער.

— דאָס זענען זיי! מיר דערקענען! זיי!

— וואָס האָט איר נעכטן געטאָן אין נאָדיעזשינאַ?

— מיר זענען פאַרבייגעגאַנגען נאָדיעזשינאַ. געזען פּיער אין אַ

כאַטע. דאָרט איז פאַרגעקומען אַ חתונה. דערקענט אין חתן דעם וואָס האָט אויסגעגעבן אַ סאָוועטישן מענטש צו די דייטשן. איך האָב אַליין געזען ווי ער האָט אויסגעגעבן. געווען דעמאָלס אויפן דאָך. מען האָט דעם מענטש אויפגעהאַנגען. דער חתן האָט אים אויסגעגעבן. נו, האָב איך אים באַצאָלט.

— ס'איז ניט אמת — האָט געזאָגט דער מיט די קליינע אייגעלעך. — מיכאַליוק איז געווען אַ סאָוועטישער מענטש. אַ קאַנדידאַט אין דער פּאַרטיי. מיר זענען אַלע סטאַלינס מענטשן. מיר קוקן זיך אויס די אייגעלעך נאָך די אייגענע. און דאָ מאַרדעט מען אונדו. מיר שטעלן צו עסן פאַר די פּאַרטיזאַנער. מען האָט צוגערויבט ביים דערמאַרדעטן ס'פעלצל. דאָס איז אַ שאַנדע פאַר אַ פּאַרטיזאַנער.

ווען די פויערים זענען אַוועק האָט זשילין געשרייען:

— דאָס איז באַנדיטזום. אַנאַרכיע שפּרייט איר. אַליין־מישפט? און ווען? ניט ווייט איז דאָ אַ פּאַרטיזאַנער־קאַמאַנדיר. ער האָט אַ רעכט אַרויסצוטראַגן אורטיילן! דאָס איז רויבעריי. אמתע רויבעריי! דאָס איז שינאה צו דער באַפעלקערונג! בלינדע נקמה! איר זענט פאַרבלענדט! אייך דוכט זיך אַז די גאַנצע וועלט איז קעגן אייך! אַלע... אַלע... אַפילו איך... אַפילו מיכאַילאָוו... די שינאה מאַכט אייך בלינד!... יעדער פרעמדער איז אין אייערע אויגן אַ מערדער! יעדער איז באַגאַנגען אַ זינד קעגן אייך און אויב ער איז עס נאָך ניט באַגאַנגען וועט ער עס באַגיין! — אַזוי טראַכט איר.

— אַבער, קאַמאַנדיר. איך האָב מיט מיינע אויגן געזען ווי דער

הינקענדיקער האָט אויסגעגעבן דעם מענטש צו די דייטשן...

— דו האָסט געזען? און קיינער פון דאָרף האָט ניט געזען? מיר

האָבן דאָרט אייגענע פּאַרטרויאַונגס־מענטשן, לאַנג־יאָריקע פּאַרטייער, און דו, וואָס קיינער ווייס ניט פון וואַנען דו קומסט, דו האָסט בעסער געזען! דיר זאָל מען גלייבן? מיכאַליוק איז געווען אַן אונדזער־יקער. געדינט די פּאַרטיזאַנער.

— ער האָט אַבער געדינט די דייטשן!

— שווייג! — האָט זשילין שוין געשרייען מיט רציחה. — יידן דינען

מענדל מאן

ניט די דייטשן? ווער האָרעוועט פאַר די גערמאַנצעס אין די געטאַס, און די לאַגערן?

— מיכאַיל'ן האָט אונדז אויסגעגעבן...

זשילין האָט ניט געהערט וואָס מאַרק כינאַי רעדט. זיינע קולות האָבן פול געמאַכט די כאַטע. ער איז אַריינגעפאַלן אין היסטעריע. און אַז מיכאַיל'ן האָט אים אָנגענומען פאַר דער האַנט איז ער שטיל געוואָרן. אַנאַ איז אומבאַמערקט אַרויס פון שטאַב. אַ קעלט האָט איר אַרומגענומען, כאַטש ס'איז געווען אַ לינדער טאַג. זי האָט געפילט ווי אירע קני ברעכן זיך און דער אונטערשטער קינבאַק ציטערט. דאָס איז געווען אַ דריבער געציטער וואָס האָט אָפגעקלאַפט צאָן-אַן-צאָן ווי שרויט וואַלט זיך געשאַטן. ביי זיך, אין דער כאַטע, איז זי אַוועקגעפאַלן אין שינעל אויפן בעטל. זי האָט איינגעגראָבן דעם קאַפּ אינעם קליינעם געבלימלטן קישעלע. נאַטאַשאַ האָט ניט געוואָגט צו איר צוצוגיין. זי האָט אַרויפגעוואָרפן אויף זיך דאָס פעלצל און פאַמעלעך צוגעמאַכט די טיר. אין ווינקל, ביים אויוון איז געזעסן די אַלטע באַבע און זיך געוויגט.

דעם זעלבליקן טאַג האָט זשילין צונויפגערופן די שטאַבס־מענטשן, די קאַמאַנדירן פון די ראַטעס און די סערזשאַנטן. די כאַטע איז געווען אָנגעפראַפט. פון טיטון־רויך האָט מען אַזש ניט געקאַנט אונטערשיידן קיין פנימער. דער אויוון איז געווען גוט אויסגעהייצט און פון די פייכטע מלבושים האָט געפאַרעט. די פאַרע האָט זיך אויסגעמישט מיטן רויך פון פייקעס און „ציגנפילעך“. דער עולם האָט אַראַפגעוואָרפן די פיסער־הוט, צעקנעפלט די וואַטניקעס, די קורצע פעלצלעך. פון די שטיוול האָט געטייעט דער שניי און די פאַדלאַגע איז שוואַרץ געוואָרן פון אַ שיטערער בלאַטע־שיכט. די דריי איקאַנעס זענען באַזעצט געוואָרן מיט טראַפנס. פון די גלעזער אויף די הייליקע בילדער האָבן געטריפט טראַפנס ווי גרויסע טרערן. עס איז אויסגעקומען, ווי ביידע ניקאָליעס, דער אַוגאַנדיק און דער טשור־דאָטוואַרעץ צוזאַמען מיט דער הייליקער מאַמען פאַרגיסן באַכן טרערן אויף דער ביטערער דאָליע פון אומגליקלעכן פראַוואַסלאַוונעם נאַראַד.

ס'איז שטיל געוואָרן. גערעדט האָט דער פאַליטקאַמיסאַר זשילין. ער האָט גערעדט פאַמעלעך, וואַרט נאָך וואַרט:

— פאר טאג גייען מיר אין אַנגריף. כווייס אַז אַלץ איז פאַרגרייט, אָבער דאָך מוזט איר יעדע זאַך אַליין קאָנטראָלירן. גיט אַכטונג אויף די מענטשן. הייבט זייער קאַמפּס־געמיט. און דער הויפט — די צוגעבונדנקייט צום לאַנד און די דיסציפּלין. יעדער פון אייך איז פאַראַנטוואָרטלעך מיט זיין קאַפּ פאַר דעם דערפאַלג. האָט איר אַ פאַרדאַכט קעגן וועמען אַז ער וועט ניט אויספירן די אויפגאַבן — מעלדעט גלייך! אונדזער מאַכט איז נאָך גענוג שטאַרק, זי קען זיך אַן עצה געבן. דער עיקר, די פאַרטייער — אויף זיי ליגט אַ טאַפּעלע אויפגאַבע. די העלדן פון דער שלאַכט וועלן מיר געדענקען. זיי וועלן באַלוינט ווערן פון דער פאַרטיי און פון פּאָלק. און אַן די אינעווייניקסטע שונאים וועלן מיר אויך ניט פאַרגעסן. אויך זיי וועלן באַקומען זייער לויב. דיווערסאַנטן און שפּיאַנען וועלן אויסגעראַטן ווערן. מיר וועלן זיי אומעטום אַפּזוכן.

זשילינס שטיים איז געוואָרן שאַרפּער. עמעצער האָט אויפגעעפנט די טיר. אַ קאַלטער אַטעם האָט אַ יאָג־געטאַן.

— אונדזער אויפגאַבע איז צו שיצן די באַפעלקערונג פון די פאַרטיי זאַנישע דערפער. אַנטקעגנשטעלן דעם באַרבאַריזם פון די דייטשן אונדזער סאָוועטישע מאַראַל. נעכטן איז אין נאַדיעזשינאַ דערמאַרדעט געוואָרן אַ סאָוועטישער מענטש. ער איז דערשאַסן געוואָרן און באַרויבט. דאָס האָבן דורכגעפירט ניט קיין פאַרטיזאַנער פון אונדזערע איינהייטן נאָר מענטשן וואָס קענען זיך ניט אַריינפאַסן אין דער ראַם פון אונדזער דיסציפּלינירטער מחנה, מענטשן מיט נייגונגען צו אַנאַרכיע, מענטשן וואָס ס'איז זיי פרעמד די קאַלעקטיווע אַנשטרענגונג פון אונדזער גרויס רוסיש פּאָלק... מענטשן פאַרבלענדעטע... מענטשן פרעמדע... אַזאַ מאַרד אויף אונדזער קאָנטראָלירטער טעריטאָריע טרעפט אונדז שטאַרק. די קאַלאַזניקעס וועלן זיך טראַכטן אַז די פאַרטיזאַנער זענען פאַרברעכער, זיי וועלן פאַרלירן צו אונדז דעם צוטרוי. זיי וועלן אונדז אויסמיידן. — און דאָס ליגט אויף דער האַנט פון די דייטשן. ער האָט זיך אַ וויילע אַפּגערוט און באַלד פאַרגעזעצט:

— נעמענדיק אָבער אין באַטראַכט, וואָס די דריי פרעמדע האָבן אויך אויסגעפירט אַ דיווערסיע־אַקט קעגן די דייטשן און געברענגט אונדז דער־מיט נוצן, האָט דער שטאַב באַשלאָסן אַרויסצוטרייבן פון אונדזער פאַרטיי

זאנער־ראיאן די צוויי סמאלענסקער און דעם דריטן, מאַרק כינאַי באַשטראַפן מיט דער העכסטער שטראַף — דורך דערשיסונג. וועגן אויספירן דעם אורטייל וועט ווערן מיטגעטיילט די איינוווינער פון די פינף דערפער. די דריי יידן זענען אויף דער דאָזיקער שטאַב־זיצונג ניט געווען. זיי האָבן זיך געפונען אין דעם בונקער פון דער וואַך. ערשט פאַר טאַג, ערב דאָס אַרויסגיין אין שלאַכט, האָט דער אורטייל געדאַרפט אויסגעפירט ווערן. דאָס האָט גלייכצייטיק געזאַלט זיין אַ וואַרענונג פאַר די פאַרטיזאַנער. זשילין האָט שוין לאַנג געזוכט אַזאַ אַפּשרעקונגס־מיטל און עס איז אים איצט אונטערגעקומען.

מאַרגן, אַז די מענטשן זיינע וועלן געפינען אין די וועלדער אויפרופן, געוואַרפענע פון דייטשישע עראָפּלאַנען מיט גרויסע אויפּשריפטן: „רוס, דיין קאַמאַנדיר איז אַ זשיד! דו שטאַרבסט פאַר זשידעס און באַלשעוויקעס! דו ליידסט צוליב זיי! זשידעס שיקן דיך אויף אַ זיכערן טויט!“ — וועט זשילין אַלעמען ווייזן די דאָזיקע אויפרופן און לאַכן. אַט, וואָסערע שווינדלער די דייטשן זענען! זעט, רוסישע מענטשן דעם שווינדל. אַט ווי זיי נאַרן, די דייטשן! ווער איז דען דאָ אַ זשידאָוסקער קאַמאַנדיר? איך אָדער מיכאַילאָוו? ווער באַשיצט דען די יעווריעעס? אַט דאָס הייסט אַפּטעמפן די שאַרף פון זיערע פיילן. אַז ער איז אַרויס פון דער כאַטע האָט ער זיך אַרומגעקוקט. ער האָט עמעצן געזוכט און ניט געדענקט וועמען. ער האָט געקוקט צום פענצטערל. די שויבן בלאַען שוין. אַננאַ איז דאָ געווען. זי איז אַוועק. האָט זי געהערט זיינע רייד?

איבער דער דאַרף־גאַס איז געלאָפן נאַטאַשאַ. זי איז געלאָפן אין קורצן פעלצל. מען האָט געזען אירע געזונטע פיס.

— העי, נאַטאַשאַ! נאַטאַשאַ...

זי האָט ניט דערהערט זשילינס רופן.

זשילינען איז לופטיק געוואָרן אין די שלייפן, לופטיק אין קאַפּ. ווי עס וואַלטן זיך דאַרט אַרומגעיאַגט צוגווינטן. ער האָט דערפילט אין זיך קראַפט. ער איז יונג. אין גאַנצן דריי צענדליק יאָר. מאַרגן גייט מען אַרויס אין אַ שווערער שלאַכט. די דייטשן האָבן טאַנקן, זיי האָבן עראָפּלאַנען. מיר זענען אַרומגערינגלט. אונדזער הויפּט־שטאַב ווייס וועגן דער שלאַכט.

ביי דער ווייסל

זיי וועלן דעקן אונדזערע איינהייטן דורך אן אַנפּלי פּון אַוויאַציע, אויב ס'וועט מעגלעך זיין. דאָס איז אָבער נישט זיכער.

די גאַס איז פּוסט. נאָר די וואַך האָט זיך ערגעץ ביי אַ הויז געטוישט. זיי האָבן זיך צונויפגענומען אין אַ ראַד, פּנים־צורפנים און פאַררייכערט, דער ווינט זאָל נישט אויסלעשן די פּלעמלעך.

— ווער האָט מאַכאַרקע? — האָט זשילין געפרעגט.

עמעצער האָט אַרויסגענומען אַ זעקעלע און עס צעוויקלט. — נעם,

חבר קאַמיסאַר.

— פון וואַנען ביסטו?

— פון קורסק.

— און דו?

— אַ ווייטער... פון סאַראַנסק...

דער סאַלדאַט האָט געלאַכט. דאָס איז געווען אַ געלעכטער מיט

צעשפּרייטע נאַזלעכער, מיט די קינבאַקן, מיט די מאַנדל־אויגן.

אין דער כאַטע איז אים ענג געווען. ער וואַלט איצט געריטן איבער

די וואַלד־וועג, איבער די וואַלד־דורכהאַקן, ער וואַלט געריטן אויף אַ ווילד

ניט־געזאַלט פּערד און זיך צוגעהאַלטן מיט איין האַנט ביי דער גושיבע

און מיט דער צווייטער וואַלט ער אַוועקגעבויגן די צווייגן וואָס פאַרשטעלן

דעם וועג. מאַרגן גייט ער אין שלאַכט. דאָס איז נישט ס'ערשטע מאָל. און

דאָך איז ער אומרוק און עס וויינט אין אים ס'האַרץ.

— העי, העי, זאָדורקין!

די טיר האָט זיך פאַמעלעך געעפנט און זאָדורקין האָט אַריינגע־

שטעקט אַ צעשראַקענעם קאַפּ.

— שעלמאַ דו איינער! ווי דו האַסט נישט קיין סמיקאַלקע... נישט קיין

פאַרשטאַנד אויף אַ האַרעלע... ווי אַזוי האַסטו זיך געהאַלטן אין דיין קראַם?

אַ מענטש אָן אינציאַטיוו... איך וואַלט דיך אין שלום־צייטן אַרויסגעיאַגט

אויף אַלע פיר ווינטן...

זאָדורקין האָט אַ הוסטל געטאַן און געוונקען מיט איין אייגל. אין

אַ פאַר מינוטן שפּעטער איז שוין אויפן טיש געשטאַנען אַ פּלאַש סאַמאַגאַן

מיט פאַרבייסעכץ.

מענדל מאן

— לאַדנאַ... שעלמאַ... ווי עס פאַרשטייט זיך אויף מיינע ריידעלעך...
נעם... פאַרווּך... — האָט זשילין געזאָגט לאַכנדיק.
ער האָט אָנגעגאָסן אַ טעפל בראַנפן.
— ס'דערוואַרעמט. ס'נשמחלע ווערט לעבעדיק.

ווען אַנאַ איז פּלוצעם אַריין אין זשילינס כאַטע איז שוין געווען
שפעטער אָונט. זאָדורקין האָט זיך הינטערוויילעכץ אַרויסגעשאַרט, וואָר-
טנדיק אַלץ ביי דער טיר.

זשילין האָט נאָך אַלץ געלאַכט מיט אַ צעקרימטן האַלב־אָפענעם מויל.
— זאָדורקין... זאָדורקין... דו שיפורסט און לאַזט דורך מענטשן צום
קאָמאָנדיר אָן קאָנטראָל... אוי, מיר וועלן מישפטן... מישפטן וועלן מיר...
אַנאַ האָט זיך צוריקגעצויגן צו דער שוועל.

— וואָס פאַלט אייך איין... אַנאַ... אַנאַ... ס'איז נאָר שפּאַס. איך
האָב פאַרשטאַנען אַז איר וועט קומען... איך האָב אויף אייך געוואָרט...
איך האָב געוואָרט אַז איר וועט קומען פאַר דער שלאַכט. אַנאַ...
אין דער כאַטע איז וואַרעם. אויפן גרויסן הילצערנעם טיש לייכט
זיך אַ נאַפֿט־לעמפל. פון דער כאַטע טיילט זיך אויס נאָר דער אויוון.

זשילינס פנים איז ווי פון קופער. ער שטייט אָן אָנגעשפּאַרטער ביי
דער ווייסער אויוון־וואַנט מיט איין פוס אַרויפגעשטעלט אויף דער באַנק.
זיינע הענט זענען אומרויך און די רייד קלינגען שוין ניט אַזוי הילכיק ווי
פריער. ער רעדט איצט געלאַסן און פאַרדעמפט. אַזוי רעדט ער ביי די
אַפעלן, אַזוי רעדט זשילין צו די שטאַבס־מענטשן. די ווערטער האָבן דעקונג.
אונטער זיי שטייט ניט דער שיפורלעכער זשילין נאָר אַ פּאַליט־קאָמיסאַר
פון אַן איינהייט.

— אונטער אונדו זענען זומפּעלדער, אַזערעס ניט־פאַרפּרוירענע.
זיי ציען זיך ווי אַ וואַנט מיזרחדיק פון אונדזער באַזע. פון דרום, פון
מיזרח, גייען דייטשע איינהייטן. אין צפון געפינט זיך יערמאַקאוואַ — האָבן
זיי דאָרט אַ גאַרניאַן. מיר זענען אַרומגערינגלט. איין וועג איז פריי —
דער וועג צו די זומפּן. דאָס באַדייט אַבער פאַרלירן דאָס שווערע געווער,
פאַרלירן די מענטשן און אומקומען.

ביי דער ווייסל

אָננאָ האָט זיך אַוועקגעזעצט.

זשילין איז צוגעקומען און געהאַלפֿן איר אויסטאָן דעם שינעל.

— ס'איז הייס. מען האָט צו שטאַרק אויסגעהייצט דעם אויוון. ממש
ניט אויסצוהאַלטן מיט דעם זאַדורקין. ער האָט דאָס גאַנצע טרוקענע האַלץ
פאַרברענט. מאַרגן וועלן מיר שוין דאָ ניט זיין.

זשילין האָט זיך אָנגעגאַסן אַ ביסל בראַנפֿן.

— איר וועט אויסטרינקען, אָננאָ?

— אַדאַנק. איר שטים איז אים אויסגעקומען ניט נאַטירלעך. ווי עס

וואָלט אַרויסגעקומען פֿון אַ מויל מיט פאַרביסענע ציין.

— מיר האָבן אויסגעקליבן דעם וועג קיין יערמאַקאָוואַ, גלייך אויפֿן

דייטשישן גאַרניזאָן. זיי וועלן אָנגעגריפֿן ווערן פֿון אונדזער איינהייט און
פֿון אַ פֿאַרטיזאַנער־ברייגאַדע פֿון אונדזערע שכנים. פֿון צוויי זייטן וועט
מען באַפֿאַלן די גערמאַנצעס און אין דאָרף וועלן מיר זיך באַגעגענען מיט
אונדזעריקע אויף די דייטשישע פֿגרים. כאַ־כאַ־כאַ.

זשילין האָט זיך צעלאַכט. דאָס דאָזיקע געלעכטער האָט אים אויס־

געגעבן. דאָס טרעפט מיט מענטשן האַלב־שיכורע וואָס פֿירן טאַפֿעלע
דיאַלאָגן. איינעם, אָן אויבן־אויפֿיקן, דאָס וואָס פֿלאַנטערט זיך אויף דער
צונג — און דעם צווייטן — אַ האַלב־פֿאַרבאַרגענעם. און ס'טרעפט אַז
ביידע דיאַלאָגן מישן זיך צונויף און דאָס דינע ווענטל ווערט אויפגעבראַכן
און עס באַקומט זיך אַ צעכראַסטעטער מיש־מאַש פֿון רייד. דער אויפֿברוך
פֿון זשילינס האַלב־שיכרות און ניכטערקייט איז געקומען דורך דעם אומ־
געריכטן געלעכטער זיינעם. ער איז אָבער געקומען פֿלוצעם פֿאַר אָננאָ
ווייל ס'האָט זיך ניט געבונדן מיט זשילינס רייד וועגן מאַרגנדיקן שווערן
אָנגריף. זשילין האָט אָבער דעם פֿאַדעם פֿון צווייטן דיאַלאָג, דעם האַלב־
פֿאַרבאַרגענעם ניט אַרויסגעלאָזט פֿון זיינע הענט. ער האָט אים געפֿלאַנ־
טערט אין אַן אומגעצוימטן שטראַם פֿון רייד:

— מיר זענען פֿאַר אַ שלאַכט. וואָס וועט זיין מאַרגן אין דער צייט?

דו, אָננאָ, וועסט איבערבינדן פֿאַרווונדעטע. אפשר וועט זשילין זיין צווישן
זיי? און אפשר וועל איך שוין ניט דאַרפֿן דיין הילף? זי וועט שוין ניט
בייטיק זיין. דרייסיק יאָר איז מיר געוואָרן. מיר זענען פֿאַרוונקען אין

מענדל מאן

באגנעס, אין טאָרף־פעלדער... לאָזן דאָס שווערע געווער... די פערד... די וועגענער... לאָזן די מענטשן זינקען אין די זומפן... אַ גוט ציל־ברעט פאַר דיטשישע באַמבארדירער... טייל וועלן זיך ראַטעווען אין די כוּטאַרן... אַננאַ... זאָג, דו וועסט מיך אויפהייבן פון דעם אַראַפגעפאַלענעם פערד?... דו וועסט מיר העלפן בעת איך וועל באַקומען אַ טויט־וונד?... דו וועסט טאָן דיין דאָקטאָרישע פליכט?... זאָג!...

ער האָט זיך אַראַפגעלאָזט צו איר דרייסט, אָן קווענקלעניש אַנגער־נומען איר ביי די הענט.

— איר זענט מיד, זשיליק, איר זענט זייער מיד... רוט איך אויס... איר האָט נאָך דערצו געטרונקען... דאָס איז שעדלעך איצט... איך בין גער־קומען אייך עפעס זאָגן. איך צווייפל אויב ס'איז מעגלעך מיט אייך צו ריידן. אויב איר וועט אויפנעמען די רייד...

זשיליק האָט זיך אויפגעשטעלט. ער האָט לאַנג געקוקט אויף אַננאַ. אַ פאַס האָר איז אים אַראַפגעפאַלן ביז דעם לינקן אויג.

— איך בין ניט שיפור. איך הער אייך, אַננאַ.

— אויב איר הערט מיד, אויב איר פאַרשטייט מיד, מוז איך אייך דאָס זאָגן, ווייל מאַרגן פרי קען זיין שפעט.

איר שטים האָט אים געשראַקן. ער האָט קיין מאַל ניט געהערט פון אַננאַן אַזאַ קול. די ברעמען זיינע זענען זיך צונויפגעגאַנגען און די אויגן־ווינקלען האָבן געציטערט פון אַנשטרענג.

— ניקאָליי פיאָדאָראָוויטש! כ'האַב געהערט וועגן אורטייל וואָס איר האָט אַרויסגעטראָגן. איר ווילט באַגיין אַ מאַרד איבער אַן אומשולדיקן. דאָס איז אַ מאַרד! דאָס וואָס איר טוט איז פון אייער שוואַכקייט, איר ווילט געפעלן די נאָדיעזשדינער, די אַלערליי פאַררעטער! דאָס איז קאַפּי־טולאַציע ניט פאַר דיטשן נאָר פאַר זייערע אידעען! מאַרגן גייט איר אין שלאַכט. מאַרגן גיי איך אויך. ניט ווי אַ דאָקטאָרין נאָר ווי אַ זעלנער. איר דאַרפט גיין אין שלאַכט אַריין מיט ריינע הענט, ניט מיט פאַרבלוטקטע פון אַ ברודער־מאַרד! מיט אומריינע הענט קען מען ניט זיגן! מיר זענען שטאַרק, מיר וועלן זיגן ווייל מיר זענען ריינע מענטשן, ווייל מיר מאַרדן ניט. און איר ווילט מאַרדן!...

ביי דער ווייסל

זשילין איז אָפּגעשפרונגען. ער איז צוגעלאָפּן צום אויוון, איינגע-
קורטשעט זיך, אַריינגענומען דעם קאַפּ אין די הענט און געשוויגן.
אַנאַ איז געבליבן שטיין ביי דער שוועל. זי האָט ניט געקענט
אַוועק און עס איז איר געווען שווער צו בלייבן אין דער כאַטע.
— איר ווייסט וואָס איר האָט געזאָגט, אַנאַ? איר געדענקט אייערע
רייד? דאָס איז היסטעריע! די באַקאַנטע היסטעריע! איך קען איר...
געזען ביי אייערע מענטשן... די היסטעריע ברענגט אייך אַלעמען אום...
איר האָט ניט די רויקייט... דאָס איז פון אומצוטרוי... מיינע הענט זענען
מיט בלוט? איר באַגיי מערדערייען?
ער האָט הויך אויפגעהויבן די הענט און זיי באַטראַכט. די פינגער
זיינע האָבן געציטערט.
— איר דאַרפט צוריקציען דעם אורטייל. ער טאָר ניט אויסגעפירט
ווערן.
— אַנאַ! — האָט ער בייז אויסגעשריען. ער האָט זיך אָבער באַלד
אומגעריכט. צעשמייכלט. ווידער האָט אַנאַ דערפילט דעם טאַפעלן גע-
פלאַנטער וואָס האָט איר אַזוי באַאומרויקט ווי נאָר זי איז געקומען.
— כּוואַלט געדאַרפט אייך איבערגעבן צו דער וואַך. ס'איז פאַרראַט.
ס'איז שרעקלעך. באַשולדיקן דעם פּאַליט־קאָמיסאַר זשילין אין מאַרד.
אַנאַ, מען דאַרף אייך מישפטן...
ער האָט איר פעסט אַרומגענומען.
— מיט פאַרבלוטיקטע... האָט ער געשעפטשעט — אוי, דאָקטאָרשע,
אַן בלוט־פאַרגלייכן גייט עס ניט... אומעטום זעט איר בלוט. עס פילט זיך
פון אייך כלאַראַפאַרם. לאַז דאָס אַלץ אַנאַ... עס ווילט זיך לעבן...
— לעבן? — האָט זי זיך געריסן. — לעבן ווילט זיך אייך? און די
לייכטיקייט פון באַשולדיקן אומשולדיקע? דאָס אַרויסטראַגן טויט־אורטיילן?
זשילינס אויגן זענען אַנגעגאַסן געוואָרן מיט צאַרן. אַנאַ איז
צוריקגעטראַטן צו דער טיר. ער האָט אַוועקגענומען איר האַנט פון דער
קליאַמקע. אַ באַנק איז געפאַלן. די פלאַש בראַנפן האָט זיך אַראַפּגעקליקלט
פון טיש און צוגעקליקלט צו אַנאַס פיס.
— לאַזט מיך. איר זענט שיפור.

ער האָט איר האַסטיק אַ צי־געטאַן אין מיט פון חדר און אַ וואָרף
געטאַן אויפן בעט.

— ניקאַליי פּיאַדאַראָוויטש!

ער האָט איר פאַרשטעלט דאָס מויל מיט אַ פּייכטער האַנט, אַ
קלעפּיקע, אַ הייסע. פון מויל האָט געשלאָגן אַ ריח פון בראָנפן. אַז ער האָט
זיך אַ וואַקל־געטאַן און געפאַלן אויף איר מיטן גאַנצן גוף האָט זי דער־
שפּירט אויף דער שוים די קילקייט פון זשילינס נאַגאַן.

— דו ביסט פרעמד און נאַענט... פרעמד ווי אַלע אייערע... קיינער
קען אייך ניט פאַרשטיין... קיינער... מאַרגן וועל איך דיך איבערגעבן אין
די הענט פון אונדזערדיקע... דיך דאַרף מען מישפטן... דאָס איז אַ פאַרראַט...
דיך האָט דערצויגן די סאָוועטישע מאַכט. געלערנט דיך. געקאַרמעט. און
דו? דו ביסט פרעמד. ווען דו ביסט ניט קיין ייִדישקע וואַלסטו אַריבער
צו די דייטשן... כאַ־כאַ־כאַ... איך שפּאַס... ניט מישפטן... ניט מישפטן... מיד
דאַרף מען מישפטן... זשילינען... מיד דאַרף מען שיסן. איך וועל סיי־ווי
פאַלן... די ערשטע קויל וועט מיד טרעפן... וועסט זען... שרעק זיך ניט פאַר
מיינע רייד. זיי זענען משונהדיק... איך בין דערצויגן געוואָרן אין דער
אַרמיי... אַננאַ... דיינע אויגן ברענען מיד... אַננאַ. אַלץ וואָס איך האָב געזאָגט
קעגן דיר איז אַ שפּאַס... אַננאַ...

זי האָט זיך געריסן פון דעם סאַלדאַטסקן בעטל, און צוריקגעפאַלן
מיטן פנים צו דעם האַריקן דעק. ס'איז איר אויסגעקומען ווי זי וואַלט
אַריינגעפאַלן אין אַ קראַפּעווע־פעלד פון וועלכן זי קען זיך ניט אַרויס־
פלאַנטערן. און אַז זי האָט זיך אויפגעשטעלט אַ צעשוּיבערטע, אַ צע־
פּיערטע, האָט זי אים אַ וואָרף־געטאַן אַ בייז וואָרט, אַ שרעקלעך וואָרט
אין פנים אַריין.

אַננאַ האָט ניט געטראָפן צו דער טיר. דאָס קאַנעצל איז געלעגן
אויף דער פּאַדלאַגע אַ פאַרלאַשנס. אַ בייז צישען ווי פון האַרדעס שלאַנגען
האָט זיך דערנענטערט צו איר און שווערע הענט האָבן איר אויפגעכאַפט
און ערגעץ געטראָגן.

דאָס איז אַן אַפּגרונט. אַ טאַרף־פעלד צווישן דערנער־קוסטעס, צווישן
אומבאַקאַנטע שטעגלעך וואָס וויקלען זיך אַזוי ווי די שפּינגעוועבן פון

וועלכע מ'קען קיין מאל ניט ארויס, שטעגלעך אן אן אנהייב און אן א סוף. א באגנע א שלימיקע, מיט א געקוואקעריי פון זשאבעס און ראפוכעס. ווו איז זי? א, גאט! איצט האט זי זיך דערמאנט. זי האט דערפילט דעם טשאד פון סאמאגאן, דעם טשאד פון אויוון, דעם ריח פון זשילינס שווייס. זי האט דערהערט זיין סאפען.

אויף דער פאדלאגע איז געלעגן איר שינעל. זי האט אים ארויפ געווארפן אויף זיך. אונא האט צעפראלט די טיר און געלאפן איבערן גאנעקל. דער סאלדאט פון וואך־פאסטן האט געשרייען. דאס איז זאדורקין. עמעצער האט פארהאקט דעם שלאס פון א ביקס. איין רגע און מזועט שיסן.

— אן אייגענע... — האט זי געזאגט אין דער נאכט אריין.

א פראסט־ווינט האט איר ארומגענומען. זי האט געהעשעט. ניט געקענט שלינגען דעם אטעם. אין דער דארף־גאס איז שטיל נאר פון זשילינס טרעפּלעך דערטראגט זיך זאדורקיןס געלעכטער. ס'האט זיך אזוי אפגעשלאגן אין דער לידיקער גאס ווי עמעצער וואלט געווארפן שטיקער פארפרוירענע גרודעס אויף אן אייזדעק פון א גרויסער אָזערע.

עס האט שוין געליכטיקט ווען די פארטיזאנער־איינהייט האט פאר־לאזט די באַזע.

ערגעץ ווייט איז אָנגעגאַנגען אַ שיסעריי. ס'איז איצט די בעסטע צייט דורכצופירן מאַרשן איבער די וועלדער און זומפ־פעלדער. אויף דעם האַלב־צעטייעטן אייבערשטן שניי בלייבן ניט קיין סימנים פון מענטשישע טריט און דאָס אונטערשטע אייז איז נאָך גענוג דיק אַז ס'זאָל קענען אויסהאַלטן די דורכגייער. פון אונטערן שניי קוקן שוין אַרויס טרוקן־גראָזן, מעך־קנוילן.

די באַזע וואָס מיכאַילאַווס און זשילינס מענטשן האָבן איצט פאַר־לאָזט איז אויפגעבויט געוואָרן אָנהייב ווינטער, ווען דער שניי האָט שוין געהאַט פאַרדעקט די פעלדער און פּאַלאַנעס. מיכאַילאַוו האָט אויסגעקליבן דאָס אַרט לויט די בערן־סליאַדעס וואָס ער האָט דאָ אַנטדעקט. ער האָט געוויסט אַז די בערן גראָבן זייערע בערלאַגעס אין די פאַרבאַרגנסטע וואַלד־

מענדל מאן

ווינקלען, אין אזא העק ווו ס'דערגייען ניט קיין מענטשישע פיס. דורך דעם ווינטער איז די איינהייט אויסגעוואקסן און געקרעפטטיקט געוואָרן דורך אַ רייע מאַביליזאַציעס אין די נאַענטע דערפער. מען האָט גענומען פון דאָרט די קאַמפּספּעניקע מענער. עס האָט ווייַגעטאַן דאָס האַרץ ביים פאַרלאָזן די ווינטערהיים.

אויף טייל ערטער האָט דער איינשיכט זיך שוין איינגעבראַכן און ס'האָט אָפּגעהילכט אַזוי ווי אַ גלאַז־בראַזגעריי.

מיכאַילאָוו האָט געוואָלט אומבאַמערקט פאַרלאָזן די באַזע און ניט אויפדעקן איר פאַר די דייטשן. זי וועט נאָך צרנוץ קומען. דערפאַר האָט ער געגעבן אַ באַפעל אַז אַ טייל פון די מענטשן זאָלן נאָך אין האַלב־נאַכט פאַרלאָזן די וואַלד־פּאַלאַנע און מאַכן אַן אומקרייז אין דער ריכטונג צו יערמאַקאַוואַ כּדי אַזוי אַרום צו פאַרווישן די שפורן פאַר די דייטשן.

די אויסשפירער האָבן זיך שוין געפונען אַ גאַנצע נאַכט ביי די ראַנדן פון גרויסן דאָרף און דאָרט נאַכגעפאַרשט די באַוועגונגען פון די דייטשן. יעדער שעה זענען געקומען פאַרבינדלער מיט נייע ידיעות. ס'איז זיי אַפילו געלונגען אָנצובינדן אַ קאַנטאַקט מיט דער צווייטער איינהייט וואָס האָט געדראַפט באַפאַלן דעם דייטשישן גאַרניזאַן פון צפון.

אַפט איז אויסגעבראַכן אַ שיסעריי און גלייך פאַרשטילט געוואָרן. דאָס שיסעריי איז געקומען פון די דייטשישע פּאַסטנס. זיי האָבן געשאָסן צו די נאַכטיקע שניי־פעלדער, צו די קוסטעס און צו די קליינע וואַלד־אינדזלען אויף דעם טאַרף־פעלד. ס'האָט זיך זיי אויסגעדאַכט אַז דאָרט באַוועגן זיך שאַטנס. אומרויקע שאַטנס. אפשר זענען דאָס שאַטנס פון נאַכט־וואַלקנס? די וואַלקנס זענען היינט נידעריק און פאַרטשעפן זיך אַן די ביימער־שפיצן, אַן די קוסטעס.

שמעון גראָס איז געלעגן אין אַ ווייסן מאַסקיר־כאַלאַט און האָט איבערגעוואַרט אַ געדיכט שיסעריי פון דער דייטשישער וואַך. זיי זענען נאַענט. גאָר נאַענט. אפשר הונדערט טריט. דאָס גייען דריי וואַכלייט איבער דער דאָרף־גאַס. ער ליגט ניט ווייט פון אַ צוים. אַ נידעריקער הילצערנער צוים. אויף צוויי צוים־שטאַנגען זענען אָנגעטאַן לאַדעשקעס. אַ האָן קרייעט. שווערע געקאוועטע פיס טרעטן אויף טרעפלעך. באַלד הייבט זיך עס אַן.

ביי דער ווייסל

פון ביידע זייטן דארף וועלן אויפשיסן ראקעטעס. דער אויטאמאט גליט, ווי ער וואלט געווען צעהיצט נאך אַ שיסעריי. דער דיסק איז פול מיט קוילן. אין רוקזאק ליגן רעזערוודיסקן. אַרום גארטל הענגען גראנאַטן, קליינע, קיילעכדיקע. אַ טיר האָט זיך געעפנט און אַ ליכט־פּאַס גליטשט זיך איבער דער גאַס אַזוי ווי ס'וואַלט אַ בליץ־געטאַן. פון וואַנען קומט עס אין דער כאַטע אַזאַ שאַרף ליכט. די פענצטער זענען דאָרט פאַרהאַנגען. די וואַכלייט זענען אַריין אין דער כאַטע פון וואַנען עס איז געפאַלן דאָס שאַרפע ליכט. לינקס זעען זיך אַן די הילצערנע באַראַקן, לאַנגע, אַרומגעצוימטע מיט דראַט. אַ שאַטן פאַלט אויפן גערטנדל אַזוי אומגעריכט ווי אין אַ שטורעם וואַלט געפאַלן אַ סאַסנע, אַבער אַן געהילך.

ווען אַננאַ איז אַרויס פון זשילינגס כאַטע איז זי געלאָפן איבער דער דאָרף־גאַס אין דער ריכטונג צום וואַלד. זי האָט ניט געקאָנט אַנטלויפן פון זאָדורקינס געלעכטער. עטלעכע וואַכלייט האָבן איר פאַרהאַלטן. זי האָט זיי עפעס געזאָגט און ווידער געלאָפן, פאַרטשעפעט זיך ביי די קוסטעס, געפאַלן, צעריסן זיך די הענט. ניט ווייט ברענט אַ פייערל. זי איז געלאָפן גלייך אויפן פייערל אַרויף. דאָס איז אַ שייטער וואָס לעשט זיך. אַן אַפטייל גרייט זיך צום מאַרש.

— אַננאַ, אַננאַ סאַמועלאָוונאַ! וואָס טוט איר דאָ?

דאָס איז פיאַדאָראָוו, דער באַיקאַלער.

— פיאַדאָראָוו, גוט וואָס איך האָב אייך באַגעגנט... גוט... איך גיי

מיט אייך... איך מוון... איר פאַרשטייט...

פון צווישן די ביימער־שאַטנס האָט זיך אויסגעטיילט די הויכע פיגור

פון אַ מענטש.

— אַנטאָן וואַסיליטש... מיכאַילאָוו...

דער קאָמאַנדיר איז צוגעקומען אַ שווייגנדיקער.

— איך מוז איצט גיין מיט פיאַדאָראָווס אַפטייל... איר מוזט מיר

דערלויבן... איך קען ניט בלייבן... איך בעט אייך... אַנטאָן וואַסיליטש...

ער האָט געוואַלט עפעס זאָגן, נאָר אַננאַ האָט אים אַנגעכאַפט ביי

דער האַנט. ביים שיין פון שייטער האָט מיכאַילאָוו דערזען אַננאַס צעגליטע

אויגן, די פיבערדיקע.

— כ'דערקען אייך ניט... דאקטאָרין...

מיכאַילאָוו האָט אַראָפּגענומען פון זיין אַקסל דעם אויטאָמאָט און אים אָנגעטאָן אַננאָן. עס איז געפאלן זיין באַפעל. אַ הייזעריק־בייזלעכער אויסגעשריי אין מיטן דער נאַכטיקער וואַלד־געדיכטעניש. פּיאָדאָראָוו האָט די זעלביקע ווערטער איבערגעחזרט פאַר די פאַרשאַטטע מענטשן־רייען. עס איז אויסגעקומען ווי ס'וואָלט זיך געקייקלט אָן עכאַ. צוערשט שטאַרק און דערנאָך אַלץ שוואַכער און שוואַכער.

זיי זענען אַוועק אין אַ שווערן נאַכט־מאַרש דורך אַן אומקרייז צום דאָרף יערמאַקאָוואַ.

אַז ס'איז ליכטיק געוואָרן איז די באַזע שוין געווען פּוּסט. עס איז אַוועק פּילין מיט אַ גרעסערער גרופּע. עס זענען אַוועק ניקאָליי זשילין און מיכאַילאָוו. ביידע שטאַב־מענטשן האָבן געפירט די דעקונגס־גרופּן.

זשילין האָט ניט אויסגעפירט דעם אורטייל איבער מאַרק כינאַי. ער האָט נאָר איבערגעלייענט דעם אורטייל פון שטאַב און גלייך צוגעגעבן: „ס'איז פאַר אַ שלאַכט, וויל איך אים געבן אַ מעגלעכקייט אויסצוקויפּן זיך פון זיין זינד. מאַרק כינאַי געהערט צו אַ פּאַלק וואָס ווערט גערודפּט פון די דייטשן. מען שלאַגט די יעוורעיעס אומעטום. עס איז שוין באַלד ניט געבליבן קיין איינער; זאָל ער בלייבן, דער מאַרק כינאַי, אויף אַ זרע. אָבער ער דאָרף דאָס פאַרדינען! פּאַניאַטנאַ, כינאַי?“

די צוויי סמאַלענסקער האָט מען ניט פאַרטריבן פון דער וואַלד־זאָנע. זיי האָבן באַקומען געווער און זענען איינגעשלאָסן געוואָרן אין דער איינ־הייט וואָס איז אַרויס אין שלאַכט.

פאַר טאָג איז זשילין געווען שוין אָן אויסגעניכטערטער. ער האָט זיך דערשראַקן פאַרן נעכטיקן אורטייל, דערשראַקן פאַר אַננאָן. וווּ איז זי? זי איז ערגעץ פאַרפאלן געוואָרן. נאַטשאַ לויפּט אַרום איבערן דאָרף, איבער די פעלדער. ערשט פאַר טאָג, ביים אַפעל האָט מיכאַילאָוו אים דערציילט וועגן דער באַגעגעניש מיט דער דאָקטאָרין אין פּיאָדאָראָווס אָפּטייל.

פּיאָדאָראָווס מענטשן זענען געלעגן אין אַ טאָל און געוואַרט אויף דער ראַקעטע. עס האָט שוין געליכטיקט. ניט ווייט האָבן זיך גערויטלט די קרעלן פון פאַראַיאַריקע זשוראווינעס.

ביי דער ווייסל

פון צווישן די קוסטעס האָט אַ זעץ־געטאָן אַ פּלאַם. אַ סטאַלב רויך איז אויפגעצאָנגען ווי אַ ריזן־שוואַם און באַקומען די פאַרעם פון אַ מוכאַמאַר. פון ביידע עקן דאַרף האָט מען אויסגעשאַסן ראַקעטעס. און אין דער רגע האָט זיך אָנגעהויבן אַ שיסעריי פון מאַשין־געווער. עטלעכע הייזער זענען באַוואָרפן געוואָרן מיט גראַנאַטן. דאָס האָבן געטאָן די אויסשפירער וואָס זענען פאַרטייעט אין די קליינע גערטנער הינטער די צויעמען און קוסטעס. די דייטשן האָבן געענטפערט מיט אַ שטאַרק פייער.

גראַס איז געלאָפן איבער דעם גאַרטן־וועגל וואָס פירט צום דאַרף. אַז ער איז צוגעקומען נאָענט צו דער כאַטע, האָט ער אַרויסגעריסן דעם גראַנאַט־פאַרויכערער. פון דער כאַטע מיטן בלעכערנעם דאָך האָט מען געשאַסן צו אים. ער איז געפאַלן. זיין גראַנאַט האָט זיך אָנגעשלאָגן אָן דער וואַנט און געפאַלן אויף די אונטערשטע טרעפּלעך. אַ רויך־וואַלקן האָט זיך אַראָפּגעלאָזט נידעריק. פון די פעלדער זענען אָנגעלאָפן איינצלנע פאַרטייאַנער. דאָס זענען פּיאַדאַראַוס מענטשן. אַט איז שוין דאָ פּילין.

די דייטשן האָבן זיך געוואָרפן צו די שווערע לאַסט־מאַשינען. פון אַ דאָך שטעפט אַ דייטשישער פּולעמיאַט. דאָס דאַרף איז באַפעסטיקט. פּיאַדאַראַוו ליגט צוגענאַגלט אין דער קאַנאַווע ביים וועג. ער ענטפערט מיט אַ קאָנטראַלירט פייער.

דער אָנפּלי פון די אייגענע עראָפּלאַנען איז ניט צושטאַנדגעקומען. מיכאַילאָוו האָט זיך געריסן מיט זיין אָפּטייל צו די לאַנגע באַראַקן. די פּרעמדע פאַרטייאַנער־איינהייט איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן פון צפּונדיקן דאַרף־ראַנד. אַ טייל דייטשן האָט פאַרפּאַלגט די איינהייט אַזש נאָכן דאַרף. און אין דער צייט האָבן מיכאַילאָוו און זשילין באַוואָרפן די באַראַקן מיט פייער.

דער דייטשער גאַרניזאָן האָט באַקומען פאַרשטאַרקונג. אין זשילינס רוקן האָט זיך באַוויזן אַן עסעס־אָפּטייל. די דייטשן זענען געקומען פון נאַדיעזשדינער וועג. זיי זענען אַרויסגערופן געוואָרן דורך די נאַענטע אויפרייסן און שיסערייען.

עס איז געפאַלן פּיאַדאַראַוו. זאַדורקין איז געלעגן און געוואַיעט. ער איז אַרויף אויף אַ מינע.

מענדל מאן

די פארטיזאנער האָבן אָנגעהויבן אָפצוטערעטן. זשילין האָט צונויפֿ-
גענומען אַ גרופע און צוריקגעצויגן זיך צו די זומפֿפעלדער. די איינהייט
איז צעשטויבט געוואָרן. אין דאָרף האָבן געברענט די באַראַקן. ס'האָבן
געברענט עטלעכע הייזער. דאָס שיסעריי איז ניט איינגעשטילט געוואָרן.
דאָס איז געווען אַ כאַאָטיש שיסעריי; אַ שטעפּעריי פון מאַשין־געווער,
אַ געוואַי פון האַרמאַטן־קוילן, איינצלנע ביקסן־שיסערייען אין אַ קוילן־
געסווישטש, אויסגעמישט מיט אַ זשומעריי פון מינעס.
די דייטשן האָבן פאַרפאַלגט די פאַרטיזאַנער טיף אין די קוסט־
פעלדער אַריין, אַזש ביז די זומפן. ערשט ווען די צעשטויבטע גרופן האָבן
דערגרייכט די זיכערע ערטער, האָבן זיך באַוויזן איבער די וועלדער גרופן
עראַפלאַנען, צו דריי.

— אונדזעריקע... אונדזערע...

אין רגעס שפעטער האָבן זיך געהערט אויפרייסן. דער גאַרניזאַן אין
יערמאַקאַוואַ ווערט באַמבאַרדירט! מיכאַילאַוו האָט צונויפגענומען אַ
גרעסערע צאָל מענטשן און פאַרקערעוועט צוריק צום דאָרף. אַרום צען
אַזייגער איז יערמאַקאַוואַ געווען אין די הענט פון די פאַרטיזאַנער. די
דייטשן האָבן געליטן שווערע פאַרלוסטן פון דער באַמבאַרדירונג. אין דאָרף
זענען אויך אַריין די פאַרטיזאַנער פון דער שכנותדיקער איינהייט.

די אַפטרעטנדיקע דייטשן פון גאַרניזאַן האָבן אָבער פאַרפאַלגט די
גרופן פון זשילינען און פּיאַדאַראַוון. די דייטשן האָבן זיך געוואַלט דער־
שלאָגן צום באַן־קנופ. די קליינע גרופעס אַפטרעטנדיקע פאַרטיזאַנער האָבן
געהאַט הינטער די רוקנס גוט באַוואַפנטע דייטשן וואָס האָבן אַליין געזוכט
אַנטרינונג פון דער סאַוועטישער לופט־באַמבאַרדירונג.

ביז אין די נאָך־מיטאַג־שעהן האָט זיך אַננאַ געשלעפט איבער די
זומפן, איבער די הוינדנדיקע שטעגלעך און וויסטע קוסט־פעלדער צוזאַמען
מיט עטלעכע פאַרווונדעטע. ווען ס'האַט געטונקלט זענען זיי אַריינגעפאַלן
אין אַ קליינעם כוּטאַר. זי האָט געגעבן די ערשטע הילף די פאַרווונדעטע
און אַוועקגעלייגט זיך אויף דעם אויוון.

אין מיטן דער נאַכט האָבן די דייטשן אַריינגעריסן זיך אין כוּטאַר.
זיי האָבן דערשאָסן די פאַרווונדעטע פאַרטיזאַנער. אַ פויערטע האָט אַרױפֿ־

געוואָרפן אויף דער שלאָפנדיקער אַננאַ אירס אַ סאַראַפאַן.
 פאַר טאָג איז געקומען דער סטאַרשער פון שכנותדיקן דאָרף. ער
 איז געווען פאַר דער מלחמה אַ קאַלכאַזנער בריגאַדיר וואָס האָט איצט
 געדינט די דייטשן. ער איז געקומען מיט אַ פּאַליציאַנט. אַננאַ איז דורך
 זיי איבערגעגעבן געוואָרן אין די הענט פון די דייטשן.
 — אַ פּרעמדע פּלאַנטערט זיך אין כוּטאַר. אפשר איז עס אַ זשידאַוּקע
 און אפשר ניט. זאָלן זיי זיך אַליין פונאַנדערקלויבן.
 זי איז אַוועקגעפירט געוואָרן אין שטאַט אַריין, צו דעם דייטשן
 קרייז־קאַמענדאַנט.

מען האָט גאַרנישט געקאַנט דערגיין פון דער אַרעסטירטער. דער
 חשד אַז זי איז אַ יידישע איז צערוונען געוואָרן. זיי האָבן אַפילו מער ניט
 איבערגעפרעגט וועגן דעם.

גראַד האָבן זיך געפונען עטלעכע עשאַלאַנען מיט מאַביליזירטע יונגע
 פויערטעס אויף אַרבעט קיין דייטשלאַנד. די וואַגאַנען זענען שוין געשטאַנען
 גרייט אָפּצוגיין. עס האָבן אויסגעפעלט נאָך עטלעכע צוואַנגס־מאַביליזירטע
 פרויען. די דייטשן האָבן גענישטערט איבער דער געגנט און געזוכט פרויען
 אויף אַרבעט קיין דייטשלאַנד. און אַז עס איז אונטערגעקומען אַננאַ, האָט
 זי דער עסעס־אויספאַרשער אויפן אַנדערן טאָג איבערגעגעבן אין די הענט
 פון דעם עשאַלאַן־פירער.

שמעון גראַס האָט זיך אַ צייט אויסבאַהאַלטן אין די זומפן. ער האָט
 זיך דערשלאָגן קיין נאַדיעזשדינאַ. ער איז אַבער ניט אַריין אין דאָרף. דאָרט
 איז פול געווען מיט דייטשן. ער איז געגאַנגען איבער די וואַלד־וועגן, איבער
 די כוּטאַרעס. אַריינגעפאַלן אין האַלבער נאַכט אין אַ כאַטע, עפעס אָפּגעגעסן
 און ווייטער געגאַנגען. געשלאָפן איז ער אין סטאַדאַלעס, אין קלויניעס,
 אָפּטמאַל אַיינגעגראָבן אין פאַרלאָזענע סטאַגעס היי. אין יענע טעג האָט
 ער באַשלאָסן דורכרייסן זיך קיין פוילן. דאָרט וועט ער טרעפן נאַענטע,
 אַייגענע.

זשילין איז דערגאַנגען צו דער באַזע וואָס ער האָט פאַרלאָזט. ער
 האָט דאָרט געטראָפן עטלעכע פאַרטיזאַנער, די וואָס זענען געבליבן אין
 די זעמלאַנקעס. ער וועט דאָ צונויפשטעלן אַ נייע גרופע. מיכאַילאָו וועט

מענדל מאן

זיכער אין איינעם אַ טאָג זיך באַווייזן, און אויב ער וועט ניט קומען וועט זיך זשילין דורכרייסן צו אים אַ וועג. ער פאַרמאָגט נאָר איין אויטאָמאָט מיט עטלעכע דיסקן קוילן און אַ מאַזער, אַחוץ עטלעכע ביקסן פון די וואַכלייט.

אין אַננאָס כאַטע איז פּוּסט. ער האָט גענישטערט אויפן בעטל, גער־זוכט אין איר רענצל און אַוועק פון דער שטוב מיט אַ געדריקט געפיל. מיכאַילאַוו איז דער זיגער. מיכאַילאַוו איז אַריין אין דאָרף, אַרייַן־געריסן זיך אין יערמאַקאַוואַ און ער, זשילין, דער פּאַליט־קאָמיסאַר, דער שטאַב־מענטש, דער וואָס האָט געהאַט דאָס לעצטע וואָרט ביי יעדן באַשלוס, ער איז געטריבן געוואָרן דורך געטריבענע און אַפטרעטנדיקע דייטשן. ער האָט זיך דערזען ווי אַן איבעריקער. די מלחמה קען אַנגיין אָן אים, מען קען אַפהאַלטן זיגן אָן אים. ער וועט זיך דורכשלאָגן אַ וועג צו דער איינהייט. ער מוז דערשלאָגן זיך קיין יערמאַקאַוואַ. און אפשר זענען אונדזעריקע פון דאָרט אַוועק? זיי זענען שוין גאָר דאָרט נישטאַ? די דייטשן וועלן באַ־קומען גרויסע פאַרשטאַרקונגען, זיי וועלן קאַנצענטרירן עטלעכע דיוויזיעס אַפצורייניקן די געגנטן... אין ערדשטיבל איז ער אַוועקגעפאַלן אויף דער פריטשע און איינגעשלאָפן.

אין איינעם פון די אַפּריל־טעג האָט גערירט אַ לאַנגער עשאַלאַן פון דער לאַדונגס־סטאַציע מיט פרויען קיין מערב, אין די דייטשישע שקלאָפּן־לאַגערן. אַננאָ האָט געזען דורכן פאַרקראַטעווען פענצטערל די פּראַוויזאָריש־פאַרראַכטענע בריק מיט דיקע געהילצער און אייזנס. דער צוג איז געלאָפן איבער צעטאַיעטע פעלדער, איבער די טרויעריקע ערב־פּריילינגדיקע ווייטן. און אין דער זעלבער צייט האָט שמעון גראָס געוואָגלט צום לאַנד פון זיין אַפּשטאַם, קיין פּוילן.

דער פּאַמיליען־לאַגער פון סמאַלענסקער יידן איז געלעגן אַפּגערוקט אַ דריי וויאַרטס פון זשילינס וואַלד־באַזע. גראָס האָט זיך דאָרט אויפגע־האַלטן אַ טאָג און געלאָזט זיך אין וועג אַריין אויף מערב. אַחוץ דער קליינער גרופּע מענער, שלעכט באַוואַפנטע, מיט נאַגאַנעס און עטלעכע ביקסן, איז

ביי דער ווייסל

אויך דאָרט געווען אַ גרופע פרויען און קינדער. זיי האָבן געלעבט אין וואָלד־גריבער, אין פינצטערע קאַנורעס וואָס האָבן זיך געפונען אין אַ בערגיקער געגנט. אין די נעכט האָבן זיך די פרויען דורכגעשלאָגן אַ וועג צו די דאָרפישע כאַטעס און געבראַכט עפעס עסן. אַ טייל פון די מענער האָבן זיך געלאָזט איבער די וואָלד־וועגן אויפצוזוכן די פאַרטיזאַנער־גרופן. אַפט מאָל האָט מען זיי געגעבן שפיז, געגעבן קוילן און אַפילו ווינטער־קליידער פאַר די לאַגער־מענטשן. טייל מאָל זענען זיי אַנטוואָפנט געוואָרן און פאַרטריבן פון דער וואָלד־באַזע. געווען פאַלן ווען מען האָט עטלעכע דערשאָסן, באַשולדיקנדיק זיי אין רויבעריי, אין שפיאַנאַזש פאַר די דייטשן. ווען זשילין האָט דערזען אויף זיין באַזע אַ גרופע יידן פון סמאַלענסקער לאַגער אין ער אומרויק געוואָרן. איצט וועלן זיך די דייטשן דאָ באַווייזן. די פויערים וועלן אויסגעבן די יידן און די יידן וועלן אין בהלה לויפן צו זיין באַזע. זיי וועלן דאָ זוכן הילף און נאָך זייערע שפורן וועלן קומען די דייטשן. אזוי זענען שוין אַריינגעפאַלן אין אַ פאַסטקע קלענערע פאַרטיזאַנער־גרופן.

זשילין איז ניט אַרויס צו די מענטשן פון פאַמיליע־לאַגער. ער האָט נאָר באַפוילן דורך זיינעם אַ מענטש, אַז זיי מוזן אַריבערפירן, אין פאַרלוף פון פיר און צוואַנציק שעה, דעם יידישן פאַמיליע־לאַגער אויף צען וויאַרסט פון זיין באַזע. אויב די סמאַלענסקער וועלן עס אַליין ניט טאָן וועט זיין ערגער. און בכלל זאָל זיך קיינער פון די מענטשן ניט באַווייזן אין דער סביבה. די קליינע גרופע מענער, וואָס זענען מיליטעריש געשולט, קענען זיך אַנשליסן אין זיין איינהייט. דער תנאי איז אַבער, אַז זיי מוזן ברענגען דאָס גאַנצע געווער וואָס געפינט זיך אין פאַמיליע־לאַגער.

מיט אַ טאָג שפעטער האָבן זיך די נאָדיעזשדינער פויערים דערוויסט אַז זשילין דעקט ניט דעם פאַמיליע־לאַגער, אַז ער וועט אים ניט פאַרטיידיקן און אַז די יידן ווערן פאַרטריבן פון וואָלד. די דאָזיקע ידיעה האָט געבראַכט דער פויער מיט דער שטשעטשינע־באַרד און מיט די שטעכיקע אויגן. דערוויסט האָבן זיי זיך דאָס אויך פון דעם פאַרטיזאַנער־פאַרבינדלער וואָס האָט צוגעשטעלט ברויט פאַר זשילינס קליינער באַזע.

אין דער נאַכט איז פון נאָדיעזשדינאַ אַרויס אַ גרעסערע גרופע באַ־

מענדל מאן

וואָפנטע פויערים. זיי זענען געגאנגען מיט העק, מיט ווידלעס אין דער ריכטונג צום פאַמיליע־לאַגער. געפירט האָט זיי דער געוועזענער קאַלכאַזנער פרעדסעדאַטעל. אַלע זענען זיי געווען אין קורצע פעלצלעך אַרומגעגאַרטלטע מיט שטריק, אין לאַפטשעס, מיט וויקלטיכער און אין גרויסע פוטער־היט. געגאנגען זענען יונג און אַלט. די נאַדיעזשדינער האָבן זיך פאַרטייעט ניט ווייט פון לאַגער, אין די אַלכעס, און איינער איז אַרויס צו די לאַגער־מענטשן מיט אַ געשריי:

— ברידער!... ברידער!... דייטשן זענען באַפאַלן זשילינס מענטשן!... זיין באַזע דאַרף הילף!... ער האָט מיך געשיקט צו אייך! אַלע מענער זאָלן אַוועק העלפן!... קומט, איך וועל אייך ווייזן דעם קורצסטן וועג!... איר מוזט העלפן... אייגענע העלפן... וואָס שטייט איר? זענט איר דען פחדנים?... די דייטשן וועלן דערנאָך אייך באַפאַלן אויב מען וועט זיי ניט פאַרטרייבן... העלפט, סאַוועטישע מענטשן!

אין דער זעלביקער רגע איז דערגאנגען אַ שיסעריי. דאָס האָט מען געשאָסן אין דער ריכטונג וווּ ס'געפינט זיך זשילינס באַזע.

— ס'ווערט שפעט... איילט אייך...

די מענער פון פאַמיליע־לאַגער זענען אַוועק. עס זענען מיטגעגאנגען עטלעכע פרויען, זיי האָבן זיך צעשאָטן איבערן וואַלד און איינצלווייז געלאָפן צו דער פאַרטיזאַנער־באַזע.

און אַז ס'האָבן זיך דערווייטערט די טריט פון די באַוואָפנטע און עס איז שטיל געוואָרן, זענען אַרויס די נאַדיעזשדינער פון די קוסטעס. אין שפיץ איז געגאנגען דער קרעמפער פויער און הינטער אים אַ המון שאַטנס מיט בלאַנקע העק וואָס האָבן אַפּטמאַל אַ גלייגעטאָן פון פאַספאַר־ליכט וואָס האָט געשוידערט אין די פויערישע אויגן...

ווען די סמאַלענסקער זענען דערלאָפן צו זשילינס באַזע איז אַלץ איינגעהילט געווען אין חשכות. איינער פון די וואַכלייט האָט אויסגעשאָסן ניט באַווייזנדיק אַפילו צו פרעגן ביי די אַנקומענדיקע ווער זיי זענען. עס האָט זיך געעפנט אַ שיסעריי, אַ קורצס, אַן אַפּגעהאַקטס. עטלעכע דער־שאַסענע זענען געפאַלן ביי די שטאַמען און געוואָיעט. קיין דייטשן זענען ניט געווען אויף דער באַזע.

ביי דער ווייסל

זשילין האָט געשוימט פון רציחה. צוויי וואַכלייט זענען געפּאַלן. עס זענען געפּאַלן עטלעכע סמאַלענסקער. עס זענען געווען צווישן זיינע מענטשן פּאַרווונדעטע.

— דאָס איז אַן אַנפּאַל! דאָס איז באַנדיטיזם! מיר וועלן אייך אַלע־מען דערשיסן! וואָס פּלאַנטערט איר זיך אַרום אונדזערע פּיס!
— איר האָט דאָך גערופן הילף. געווען אַ שלּיח.
— ס'איז אַ ליגן! אַנטוואַפנט זיי! לייגט דאָס געווער!
די יידן האָבן זיך געפרוּווט אַנטקעגן־שטעלן.
— איצט איז קלאָר. איר האָט געוואַלט אויסנוצן אונדזער שוואַכקייט. אונדזער צייטווייליקע מפּלה. איר האָט אויסגעקליבן אַ פּאסיקע געלעגנהייט אונדז צו באַפּאַלן. איר ווילט אונדז באַרויבן, איידער מיר באַקומען הילף. דאָס איז פּאַראַט. דאָס איז אונדזער באַצאָלונג פאַר באַשיצן אייך? פאַר העלפן אייך?

איינער פון די סמאַלענסקער, אַ הויכער מיט אַן אַנטבלויזטן קאַפּ האָט זיך געריסן צו זשילינען. ער האָט זיך געשלאָגן מיטן נאַגאַן אין אייגענעם האַרץ אַרין:

— חבר פּאַליט־קאָמיסאַר! מיר זענען אַלאַרמירט געוואָרן אַז איר זענט אין ספּנה. זעט, מיר זענען געקומען אייך העלפן. אפילו פרויען זענען מיטגעקומען. ווען מיר וואַלטן בדעה געהאַט אייך צו באַפּאַלן וואַלטן מיר עס געקענט טאָן. מיר גיבן זיך אייך איבער. אָבער דאָס געווער וועלן מיר נישט אָפּגעבן. עס מוז בלייבן מיט אונדז. מיר ווילן זיין אַ טייל פון אייער איינהייט. שיקט אונדז אויף יעדער אויפגאַבע. שוין איצט אפילו, די רגע... פון וואַלד האָבן זיך פּלוצעם דערטראָגן אויסטערלישע קולות. די קולות זענען פּאַרשטיקט געוואָרן פון דער וואַלד־געדיכטעניש, פון נאַכט־ווינט. מען האָט געהערט אָפּגעהאַקטע יאַמערייען. זיי האָבן זיך געוויגט אין וואַלד און אויסגעגאַנגען. ווידער האָבן אויפגעצאַפּלט קולות, פאַר־דעמפּטע, דערשטיקטע ווי זיי וואַלטן זיך געריסן פון הינטער געדיכטע כּמאַרעס, ווי זיי וואַלטן פּאַרפלייצט געוואָרן פון כּוואַליעס שוואַרצע וואַסערן.

זשילינס מענטשן האָבן אויסגענוצט די צעטומלונג פון די סמאַלענ־

מענדל מאן

סקער און אלעמען אנטוואפנט. עמעצער האט אויסגעשאסן. דאס האט איינער זיך אריינגעשאסן א קויל אין הארץ און געווארפן דעם נאגאן צו זשילינס פיס. א צווייטער האט זיך געריסן מיט זיין ביקס צום וואלד און ער איז געפאלן פון א קויל אין רוקן. דערנאך זענען געלאפן איינצלנע אנטוואפנטע מענטשן צוריק צום פאמיליע-לאגער. זיי זענען געלאפן מיט שוים אויף די ליפן, מיט ארויסגעזעצטע אויגן, ווילד-צעפאטלטע. די פרויען האבן געבראכן די הענט און געיאמערט. אין לאגער האט מען נאך געטראפן הרוגים. די נאדיעזשינער פויערים האבן זיך געשליכט מיט פארבלוטטיקטע העק דורך די זומפ-פעלדער און וועלדער צוריק צו זייער דארף.

דאס איז געשען אין די לעצטע טעג אפריל.

די ווייסע בעריאזע-שטאמען האבן ארויסגעליכטיקט פון דער וואלד-טונקלעניש. די פאראיאריקע גראזן האט דער ווינט פארטראגן צו פוסנס פון אונטערגעזעגטע שטאמען. א מילדער גרינער מער, א יונגער האט זיך געשפרייט ארום אן אלטער סאסנע. די ערשטע וואלד-בלימלעך האבן ארויס-געקוקט פון א געדיכטן שימלדיק-גרינעם וואלד-אנהויף. אויף דעם יונגן ארויסשפראץ פון די בורשטין-גרינע סאסנע-שפיצן האבן זיך געוויגט פייגעלעך מיט געלע פוך-פעדערן.

שמעון גראס איז ניט איין מאָל שטיין געבליבן פאר די פריילינגדיקע סאסנעס. ער האט געקוקט מיט גרויס חידוש אויף דער באַגייונג פון גאָטס וועלט. אליין איז ער באַוואַקסן געווען מיט אַ שוואַרצער באַרד, אַ געדיכטער, אַ געלאַקטער. זיינע אויגן זענען געוואָרן שטרענג, אַנגעצויגן און עס האָט געטראָגן זיך פון אים דער ריח פון מעך אויף וועלכן ער האָט זיך געבעט זיינע נאַכט-געלעגערס.

אזוי ווי אַ געיאַגטע חיה האָט ער אויסגעמיטן פאַרטיזאַנער-איינהייטן, אויסגעמיטן ייִשובים, אויסגעמיטן וואַלד-גייערס. נאָר ווען דער הונגער האָט אים געטריבן איז ער אין די נעכט אַריין אין די דאָרפישע כאַטעס וואָס ביים ראַנד, און מיטן אויטאָמאַט אַנגעהאַנגען אויפן אַקסל פאַרלאַנגט עסן. מען האָט זיך געשראַקן פאַר דעם אויסטערלישן גלי פון זיינע אויגן, פאַרן געבלענד פון זיינע צייך, פאַר דער פאַרהוילענער שטים זיינער וואָס

ביי דער ווייסל

האָט דערמאָנט דעם אָפהילך פון אַ ווייט דונערן. ער האָט אויסגעזען ווי אַן אוראַלטער פּאָגאַנען-גאָט, אַ הערשער איבער זומפן, באַגעס, פּאַלאַנעס און וואַלד-געדיכטענישן. ער האָט געזוכט שוין ביי די נאַקטע פּאַרפּלאַנ-טערטע וואַרצל-געקניפן, ביי די דופּלעס פון דעמבעס. אין זייערע אויס-הוילענישן האָט ער געדרימלט אַן אַנגעלענטער אויפן אויטאָמאַט. מענטשן-קולות האָבן אים אומרויק געמאַכט. די וויעס האָבן געציטערט, דער אַטעם איז אים פאַרהאַקט געוואָרן און דאָס געהער — אַנגעשפיצט, שאַרף. דאָס קול פון די וואַלד-חיות האָט אים אויפגעמונטערט, זיינע אויגן זענען ברייט געוואָרן און דער אַטעם — טיפּער.

אַ לאַסטצוג מיט צענדליקער וואַגאַנען איז געלאָפּן אין די נעכט דורך ווייסרוסישע פעלדער און וועלדער. ער איז געפירט געוואָרן איבער די ניט-זיכערע באַן-וועגן און גלייך נאָך דעם לאַסטצוג, וואָס זיינע וואַגאַנען זענען געווען פאַרקנופט מיט שטעכיקע דראָטן, איז געגאַנגען אַ צוג מיט דייטשישע אָפיצירן און זעלנער. דער לאַסטצוג האָט עס געדאַרפט אויס-פרוּוון די וועגן אויב זיי זענען ניט מינירט פּדי די מינעס זאָלן אַמאַל ניט אויפרייסן דעם צוג מיט אָפיצירן.

ביי טאָג זענען די וואַגאַנען געבליבן שטיין אין די אָפענע פעלדער, אויף די זייטיקע באַן-קנופּן. די זון האָט אַריינגעשיינט דורך די טיר-שפּאַלטן, דורך די פאַרקראַטעוועטע פענצטערלעך, ביינאַכט איז געוואָרן קאַלט, פּראַסטיק, די פּרויען האָבן זיך צונויפגעקנוילט אין די ווינקלען, געהילט זיך אין מאַנטלען, אין פעלצלעך. געווען זענען דאָס יונגע פּויער-טעס וואָס זייערע מענער זענען פאַרפּאַלן געוואָרן אין דער מלחמה, מיידלעך אַכצן-יאַריקע. עס זענען דאָ געווען פּויערטעס פון גאַנץ רוסלאַנד, וואָס די מלחמה האָט זיי פאַרטראָגן פון די היימען. רוסישע — פון וויאַזשמע, פון קורסק, אוקראַינערינס — פון כאַרקאָוו, פון סומי, פון קיעוו. עס זענען געווען טשווואַשקעס, באַשקירערינס, מאַרדווינערינס, וואָס זענען מאַבילי-זירט געוואָרן פון די סאַוועטן אויף וואַלד-אַרבעטן ביי מאַסקווע און זענען דערנאָך אַריינגעפאַלן אין דייטשע הענט. עס זענען געווען ווייסרוסינס פון מינסק, פון דערפער ביי מאַגילעוו — די וואָס דער שטראַם פון די אָפּ-

טרעטנדיקע רוסישע אַרמיי־טיילן, נאָך פאַראַיאַרן, האָט זיי פאַרטראַגן ביז די ראַנדן פון מאַסקווע און דאָרט זענען זיי אַריינגעפאַלן צו די דייטשן. זיי האָבן זיך אַרומגעוואַגלט איבער די דערפער, איבער די שטעט פון הינטערלאַנד ביז די אַרטיקע סטאַראַסטעס און פּאַליציי־לייט האָבן זיי מאַביליזירט פאַר די דייטשישע לאַגערן און פאַבריקן.

אין איינעם פון די וואַגאַנען האָט זיך געפונען אַננאָ סאַמעלאָוונאַ קאַרינאַ. זי איז שוין איצט מער ניט געווען די דאָקטאָרין קאַרינאַ, נאָר איינע פון די הונדערטער יונגע שקלאַפּן־פּרויען — אַ קאַלכאַזניצע פון טולער קרייז — מאַראַזאַוואַ קלאָודיאַ איוואַנאָוונאַ. די ערשטע טעג האָט זי זיך געריסן צום פאַרקראַטעוועטן פענצטערל, געריסן זיך צו דער טיר וואָס איז געווען פאַרקנופּט מיט שטעכדראַטן. בעת מען האָט איר ס'ערשטע מאָל געבראַכט צו די וואַגאַנען האָט זי זיך געוואַלט וואַרפן אונטער די רעדער פון אַן אַנלויפנדיקן ציג. אַ פּויערטע האָט איר אָפּגעראַטעוועט אין דער לעצטער רגע. זי איז געלעגן דערנאָך עטלעכע טעג אין וואַגאַן מיט פאַרלאַשענע אויגן און ניט געוואַלט ריידן, ניט געוואַלט נעמען עפעס אין מייל אַריין. אַ טשווואַשערין מיט אַ ברייט פנים און אַראַפּהענגענדיקע קינבאַקן האָט איר געוועקט. זי האָט פאַרגאַסן אויף אַננאָס גורל גרויסע טרערן. די טרערן זענען געפאַלן אויף אַננאָס פנים און די טשווואַשערין האָט זיי געווישט מיט די אָנגעשוואַלענע דלאַניעס. אַ גלייכגילט איז באַפאַלן אַננאָן — אַ גלייכגילט צו אַלעמען. זאָל געשען וואָס עס דאַרף געשען! זי האָט זיך אויפגעזעצט. עמעצער האָט איר געגעבן אַ סקאַרקע שוואַרץ ברויט. זי האָט עס געביסן מיט די ציין און דערשפירט הונגער. עטלעכע טעג האָט זי געפּיבערט. זי האָט געשריען פון שלאָף. געוואַרפן זיך אויף דער פּאָדלאַגע און איינגעביסן זיך מיט די ציין אין די אייגענע הענט.

...וואָס לאַכט עס אַזוי שפּאַטיש דער דיקער אומגעלומפערטער זאָדורקין? ...כּוועל שיסן, זאָדורקין... הער אויף!... זי האָט זיך ניט געקענט דערמאַנען זשילינס פרצוף. אַ קלעפּיקער שוויס, אַ טשאַד פון מאַכאַרקע, אַ סאַמאַגאַן־ריח און גליטשיקע הענט. אַ גליטשיק פנים און רייז; שניידיקע, דראַענדיקע, בעטנדיקע, חניפהדיקע,

ביי דער ווייסל

חוצפהדיקע, גראָבע, רייד ווי דער בייטשן־געפייף, רייד ווי דאָס געפלייץ פון מוטנע וואַסער־שטראָמען אין אַ געוויטער — און מיט אַ מאָל האָט זיך אַלץ געענדיקט. אַ בית־עולם־שטילקייט.

...מנחם שטייט אַ געבונדענער. ער איז אויסגעקערעוועט צו איר

מיטן רוקן... ער קען זיך ניט באַוועגן... מיכאַל... מיכאַל...

— קלאַודיאַ. קלאַודיאַ. — וועקט איר די טשוואַשערין — קלאַוו־

דיאַ...

אַננאָ האָט געעפנט די פיבערדיקע אויגן.

— ווער איז דאָ קלאַודיאַ? וווּ איז קלאַודיאַ? ווער בין איך?

ווער?

— ס'וועט אַריבער... די היץ וועט אָפּגיין... וועסט געזונט ווערן —

האַבן געכליפּעט די גוטע דאָרפישע פויערטעס, די טשוואַשעריןס, די מאַרדווינערינס, די רוסישע.

פון פאַרקראַטעוועטן פענצטערל האָט עמעצער אַרויסגעשרווען. דאָס

האַט גערופן אַ יונגע פויערטע.

— וווּ זענען מיר?

מען האָט זיי געענטפערט אויף אַ פרעמדער שפּראַך.

דאָס איז שוין געווען מיזרח־פרייסן.

קאָמפּיל פּיר

זומער 1944.

ניט געקוקט אויף די שווערע מפלות פון דייטשישן מיליטער ביי סטאַלינגראַד, ביי קורסק, אויפן דניעפר, פאַרמאַגט נאָך דייטשלאַנד ריזיקע פּוּחות וואָס זעצן פאַר דאָס שטעלן אַ העפטיקן ווידערשטאַנד. כאַטש ס'איז פאַרגעקומען אַן איבערבאַך און די דייטשן פאַרלירן איין שלאַכט נאָך דער צווייטער, קלאַמערן זיי זיך אַבער אַן יעדן שפּאַן ערד, אַן יעדער פּאַזיציע.

צוויי הונדערט און פערציק דייטשישע דיוויזיעס שלאָגן זיך אין יענע חדשים אויף דעם סאָוועטיש־דייטשישן פּראָנט. נאָך דעם ווי די דייטשן האָבן געליטן מפלות אויף די פּלאַנגן פון רוסיש־דייטשישן פּראָנט און זיי זענען דאָרט פּמעט צעגראַמירט געוואָרן, האָט די סאָוועטישע אַרמיי אָנגעהויבן דעם אָנגריף אויפן צענטער — אויף דער טעריטאָריע פון וויסרוסלאַנד. סוף יוני 1944 איז געלונגען דורכ־צורייסן די דייטשישע פּאַרטיידיקונגס־ליניע און עס זענען פאַרטיליקט געוואָרן די דייטשישע מיליטער־קאַנצענטראַציעס ביי וויטעבסק, מאַגילעוו, באַברויסק און מינסק. די דאָזיקע דייטשישע קאַנצענטראַציעס זענען עס געווען די הויפט־פּוּחות פון דער נאַצישער אַרמיי־טייל וואָס האָט זיך גערופן „צענטער“. מיט דעם דאָזיקן נצחון האָט די סאָוועטישע אַרמיי צעבראַכן די דייטשישע פּראָנט־ליניע מער ווי אויף פּירעהונדערט קילאָ מעטער. און אין דעם דורכבראַך האָבן אַ פּליי־געטאַן די סאָוועטישע מיליטערישע איינהייטן. אָנהייב יולי האָבן זיי באַפּרייט מינסק און אין מיטן יולי ווילנע. אין דער ריכטונג צו מערב־אוקראַינע האָט זיך אַ לאַז־

ביי דער ווייסל

געטאן דאס מיליטער פון ערשטן אוקראינישן פראנט. מארשאל ראקא-סאוסקי, דער קאמאנדיר פון ערשטן ווייסרוסישן פראנט איז געגאנגען אין דער ריכטונג בריסק-לובלין. אויף א פראנט פון 250 קילאמעטער פארטיידיקן זיך 25 דייטשישע דיוויזיעס וואס געהערן צו דער צווייטער און פערטער דייטשישער טאנק-ארמיי. דאס זענען שוין אבער ניט קיין פולווערטיקע דיוויזיעס נאר רעשטלעך פון דער צעקלאפטער ניינטער דייטשישער ארמיי ביי באברויסק. קעגן זיי איז ארויסגעטראגן דער ערשטער ווייסרוסישער פראנט.

מנחם דיוויזיע איז געווען א באשטאנדטייל פון דעם ערשטן ווייסרוסישן פראנט. זי האט זיך א לאנגע צייט געפונען אויף די פאדערשטע פאזיציעס און דורכגעמאכט שווערע שלאכטן. דער מענטשן-באשטאנד האט זיך פיל מאל געביטן. פאלקאוויק יעפימאוו האט אנגעפירט מיט מנחם איינהייט. פון די אוראלער שאכטיארן זענען געווען אין דער איינ-הייט דער טאטער שאריפין, דער הויך-צעוואקסענער לאטישעו, אבילעוו — דער ברייטביינערדיקער און שיפאויגיקער טאטער פון א דארף הינטער קאזאך, דער איינגעשרומפענער מוסא איז אזוי ווי אויסגעגלייכט געווארן. ער האט געארבעט ביי דער פלעדקיך. עס איז אויך געווען דא דער גרויזנער כאטשאפורידזע. ער האט זיך באוויזן אין די קאשארן ערב דעם אדוועקגיין אויפן פראנט און געווארן דער פאליט-קאמיסאר אין יעפימאוו פאלק. אנטויפס שפורן זענען פארשוונדן ווי נאר מען איז אריין אין דער ערשטער שלאכט. ער איז מער ניט צוריקגעקומען פון א קליינער ראז-ויעדקע. צוזאמען מיט אנטויפן איז אויך נעלם געווארן דער קאזאך וואס האט אים שטענדיק באגלייט ווי א שאטן. אזוי ווי ס'איז אין דער נאכט ניט געווען קיין שיסעריי און קיין שום סימנים פון א ווידערשטאנד, האט מען זיי באטראכט פאר אריבערלויפערס צו די דייטשן.

אין יענע זומער-טעג זענען די פאדערשטע פראנט-ליניעס אפט באווארפן געווארן מיט דייטשישע בלעטלעך. זיי זענען געווארפן געווארן פון עראפלאנען ממש איבער די טראגשייען. אין אזא בלעטל האט מנחם געלייענט: „גלייב ניט דער סאוועטישער פראפאגאנדע. זי ווערט אנגע-פירט פון דעם זשיד לאזאווסקי“. „...סטאלין און די יעוורעסקע זשורנא-

מענדל מאן

ליסטן זיינע ריידן ווידער וועגן אַ רוסלאַנד, וועגן פּאַטערלאַנד' און היימלאַנד-ליבע'. זיי נוצן אויס אייערע נאַציאָנאַלע געפילן."

דער פּאַלקאָוויק יעפּימאַוו האָט געפירט זיין איינהייט איבער די געפערלעכסטע פּאַזיציעס. ער איז ווי אַ שטורעמווינט אַריינגעפאַלן אין די טראַנשייען מיט צעפלאַטערטע פּאַלעס. נאָך אים האָט זיך געטראָגן זיינס אַ פּאַרבינדלער. זיי זענען אויסגעוואַקסן אויף די אומגעריכטסטע ערטער. אין האַלבנאַכט ביי די דרימלענדיקע זעלנער וואָס האָבן זיך אַראָפּ געזעצט אין די אַקאַפעס און אַנגעשפּאַרט די קעפּ אויף די שוויסן, אין די פּאַרטאַגן, ווען עס האָט נאָר געגרויט און אַ טוי האָט זיך געשפּרייט איבער גאַטס וועלט.

— סאַלדאַט, רייב אויס די אויגן! זיי זענען דיר פּאַרשלאָפּן! האָט זיך דיר עפעס לייטישס געחלומט? ...

אַז יעפּימאַוו האָט געלאַכט איז דאָס געפּאַלבעטע האַרטע פנים מילד געוואָרן. דער קאַנטיקער דרייעק איז אויפגעשלאָסן געוואָרן.

— גיב צו פּאַררייכערן, סאַקאַליק!

אַ זעלנער האָט צעוויקלט אַ טאַרבע-זעקעלע מיט אומגעלומפערטע ציטערנדיקע פינגער. אויפן זעקעלע איז געווען אויסגעהאַפּטן מיט גרויסע געלע אותיות „געדענק טאַטיאַנען".

דער פּאַלקאָוויק האָט אַנגעשטאַפט די פייקע מיט מאַכאַרקע.

— אַ גוטן ריח האָט די מאַכאַרקע... ווי איז די נאַכט אַדורך?

— ניטשעוואָ...

— בריוו באַקומסטו? ... דוכט זיך אַז די קוילן זענען פייכט געוואָרן? ...

מען דאַרף זיי אויף ביי נאַכט פאַרדעקן...

דער זעלנער האָט געווישט זיך מיט דער דלאַניע דעם שטערן. ער

האָט ניט געוויסט אויף וועלכער פּראַגע פּריער צו ענטפערן.

דער פּאַלקאָוויק האָט אַרויסגעלאַזט אַ וואַלקן רויך.

— ניט קיין שלעכטער טאַבאַק... טאַטיאַנאַ שרייבט? באַקומסט פון

איר בריוו? ...

דער זעלנער איז צעטומלט געוואָרן.

— טאַטיאַנאַ? — האָט ער מיט ציטער אַרויסגערעדט.

ביי דער ווייסל

— נו, די וואָס האָט דיר דאָס טאַבאַק־זעקעלע געשאַנקען.

ער האָט אויפגעלעבט.

— זי שרייבט. זי איז אַ לערערין... אין קאַדאַמער קרייז... איך שטאַם

פון דאָרט...

— ווי רופט מען דיך ?

— וואַלקאָוו.

— נו, וואַלקאָוו, גוט וואָס טאַטיאַנאַ שרייבט צו דיר און וואָס דו

צעטומלסט זיך אַז מען רופט אָן איר נאָמען. דאָס איז אַ גוטער סימן. אַן

איידעלער סימן. שרייב איר אַ גרוס פון מיר. פאַרגעס ניט. דאָס וואָס

כ'זאָג איז באַפעל!... כ'האַב אַן אייגנשאַפט צו קאַנטראַלירן. פאַרשטייסט

וואַלקאָוו? נאָכן קריג וועל איך אַריינפאַרן קיין קאַדאַם און פרעגן טאַ-

טיאַנאַן. געדענק! די קוילן האָט מען געדאַרפט ביינאַכט גוט איינדעקן.

ניט לאַזן פאַלן דעם טוי אויף זיי. און דרימלען דאַרף מען אויך ניט אין

אַקאַפּע. וואַך דאַרף מען זיין. אַ זעלנער דאַרף זיין וואַך... אַבער טאַטיאַנאַן

גריס...

מנחם האָט זיך צוגעהערט צום שמועס פון קאַמאַנדיר מיטן סאַלדאַט.

דער רויך־אַטעם האָט זיך געטראָגן איבער דער אַקאַפּע און אים וואַכעדיק

געמאַכט. און אַז יעפּימאָוו איז אַוועק איז וואַלקאָוו צוגעקומען צו מנחמען.

דאָס איז שוין מער ניט געווען דער דרימלענדיקער סאַלדאַט מיטן קינדע־

רישן פנים, דער איינגעבויגענער און ציטערנדיקער פון פאַרטאַגיקער

קילקייט. דאָס איז געווען אַ דערוואַכטער זעלנער.

ביים פאַרסירן אַ טייך אין ווייסרוסלאַנד האָבן די סאַפּיאָרן אויפ־

געבויט אַ בריק. זיי האָבן די בריק געבויט אַ צוואַנציק סענטימעטער

אונטערן וואַסער־שפיגל. דאָס איז געווען יעפּימאָווס איינפאַל. ער האָט

געוואַלט אַז די בריק זאָל אַזוי אַרום מאַסקירט זיין דורכן אייבערשטן

וואַסער־שיכט און זי זאָל ניט באַמבאַרדירט ווערן פון דער דייטשער

אויאַציע.

ווען די איינהייט איז דערגאַנגען צום טייך איז געקומען דעם

פאַלקאָוויקס באַפעל.

— דורכגיין, צו דריי אין אַ ריי. ניט אַפּשטעלן זיך.

מענדל מאן

פאר די זעלנער האָט זיך געשפּרייט אַ טייך און מען האָט ניט אָנגעזען קיין שום בריק. יעפּימאָוו האָט זיך הילכיק צעלאַכט און דער ערשטער אַראָפּגעלאָזט זיך צום ברעג.
— זעט ווי פּלאַך דער טייך איז! ס'וואַסער דערגייט ביז די קנעכלעך...

ער איז געגאַנגען איבער דער בריק און נאָך אים די גאַנצע גרופּע. מען האָט נאָר געהערט דעם געכלופּ פון וואַסער און דאָס קלאַפּן פון זעלנערישע שיך אין די בריקקלעצער וואָס זענען געווען פאַרדעקט מיט גערונצלטע זילבער-וועלן.

ער האָט דורך אַזעלכע הילצערנע הענגבריקן דורכגעפירט גע- פאַנצערטע אויטאָס און טאַנקן. איינמאָל האָט זיך אַ טאַנק פאַרהאַלטן. ס'האָט געדאַרפט דויערן אַ קורצע צייט דאָס פאַרריכטן אים. יעפּימאָוו האָט אָן וואַקלענישן באַפוילן איבערקערן דעם טאַנק אין טייך אַריין און פּריי- מאַכן די בריק. נישטאַ קיין צייט. דער באַפעל איז גלייך אויסגעפירט געוואָרן. עס איז אונטערגעקומען אַ צווייטער טאַנק און דעם באַשעדיקטן אַריינגעשליידערט אין וואַסער.

בעת די מאַרשן איבער ווייסרוסלאַנד איז מנחמען אויסגעקומען צו באַגעגענען אַנטרונענע יידן. ער פּלעגט זיך מיט זיי אָפּוונדערן און צוריקקומען אַ דערשלאָגענער און פאַריאושטער. ער האָט געזען פאַר- ברענטע יידישע שטעטלעך, דערקענט סימנים פון יידיש לעבן. די גע- ראַטעוועטע, וואָס האָבן אַריינגעקוקט אין די אויגן פון יעדן באַגעגנטן זעלנער, זענען ניט איין מאָל געבליבן שטיין פאַר מנחמען מיט אַ פּרעגנ- דיקן בליק.

— כ'בין אַ ייד. אַ ייד בין איך — האָט ער תמיד געשעפטשעט צו זיי.

איין מאָל האָט אים כאַטשאַפּ גערופן אין שטאַב אַריין. ס'איז געווען אַ הייסער יוני-טאַג. אין דער דאַרפישער כאַטע מיט דעם גרויסן גאַנעק זענען אָפּן די פענצטער. ביי אַ טיש זיצן אַפּיצירן און שפּילן אין קאָרטן. יעפּימאָוו האָט זיך אַרומגעדרייט איבער דער כאַטע און אַז מנחם איז אַריינגעקומען האָט ער זיך לאַנג אין אים איינגעקוקט.

- כאַטשאַפּ איז אויפגעלייגט. ער האַלט אין האַנט עטלעכע קאַרטן
און פאַכעט מיט זיי איבערן צעהיצטן פנים.
- געקומען? כאַראַש מע-נאַ-כעם איסאַקאָוויטש. כאַראַשאַ. מ'דאַרף
אַ שמועס טאָן. דאָס איז וואַזשנאַ... אפשר אַפלייגן אויף מאַרגן?...
- יעפּימאַוו איז צוגעקומען גאָר נאַענט און געזאַגט מנחמען.
- דאָוואַי, זעץ זיך צו צום טיש. איך וועל זיך אויך אַוועקזעצן.
העי, גיב אַ קאַרט! נאָר אַ גוטע!
- מען האָט אַנגעגאַסן צו גלעזלעך. מוסאַ האָט זיך דאָ אַרומגע-
פלאַנטערט. ער איז איצט געוואָרן אַ באַדינער אין שטאַב. אַז ער האָט
דערזען מנחמען איז ער אויפגעלייגט געוואָרן.
- נאָש מיכאַיל. געדענקסט מאַרפאַן? די געשטופלטע... געדענקסט
מיכאַיל?
- זעמליאַקעס זענט איר?
- צוזאַמען מאַביליזירט. שאַכטע-ברידער. שכנים אויף פּריטשעס.
— שותפים צו מאַרפאַן? — האָט אַן אַפיציר געקוקט מיט שפאַט
אויף מוסאַן. כאַטשאַפּ האָט זיך געמאַכט ניט הערן און געווען פלומרשט
פאַרטאָן אין די קאַרטן. ער האָט נאָר אַ בייזן ברום געטאָן און פאַרביסן
די ליפן.
- וואָס ווילט איר מיט מיר רייידן? — האָט זיך מנחם געוואַנדן
צום פּאַליט-קאַמיסאַר.
- דו ביסט געקומען ניט אין דער צייט.
- דעם באַפעל האָט מען מיר נאָר-וואָס איבערגעגעבן.
- דער פּאַלקאָוויניק יעפּימאַוו האָט דערפילט אין מנחמס ענטפערן און
אין זיין גאַנצער האַלטונג דערפאַרונג ניט פון קיין געוויינטלעכן זעלנער.
- דו ביסט שוין ס'צווייטע מאָל אויפן פּראַנט?
- יאָ.
- איצט האָט יעפּימאַוו געטיילט די קאַרטן. ער האָט זיי נאַכלאַזיק
געוואָרפן צו די שפילער און ווען ס'איז געקומען מנחמס ריי האָט ער זיך
פאַרהאַלטן.
- דו ווילסט נאָך אַ קאַרט?

מענדל מאן

מנחם האָט אויסגעשטרעקט אַ האַנט.

— גוט. זאָל זיין.

— לאַדנאָ.

יעפּימאָוו האָט אַרויסגעצויגן אַן אונטערשטע קאָרט און דערביי

געזאָגט:

— הייסט דאָס ביי מאַסקווע ביסטו געווען? לאַדנאָ... דרייסטער...

דרייסטער... מיכאַיל מיט די קאָרטן... כ'האַב ליב אָפּנקייט און דרייסטקייט...

כאַטשאַפּ האָט זיך אויסגעקערעוועט צו מנחמען.

— צוריקגעשיקט פון פראַנט אין די שאַכטעס? ... דאָ-דאָ... כזווייס

דערפון... מיר ווייסן אַלץ... נו, מיכאַיל, דעק אויף דינע קאָרטן... האַסט

גוטע קאָרטן אויך... ניט נאָר שלעכטע... טאָ וואָס האַלטסטו זיי, שוטה,

פאַרדעקט?...

ער האָט זיך אויפגעשטעלט, כאַטשאַפּ, און אָנגעגאַסן אַ פריש גלעזל

און אויך אַריינגעגאַסן בראַנפן אין מנחמס גלעזל. — נאָ זדאַראַווע... קריים

זיך ניט... דאָוואַי... זיי אַ פראַנט־סאַלדאַט, ניט עפעס אַ מוזשיטשאַק...

יעפּימאָוו האָט מיט אַלע פינגער פון זיין האַנט געקעמט די קליינע

טשופרינע.

— עפעס זייטיקע קאָרטן פלאַנטערן זיך ביי דיר, מיכאַיל... וואָס

בלאָנקעסטו זיך אייגנטלעך איבער די געסלעך? לאַזט זיך אַריין אין

געשפרעכן מיט אומבאַקאַנטע, מיט ציוויל־מענטשן? דו ביסט אַ גוטער

סאַלדאַט... דו זוכסט אַבער געשפרעכן מיט פרעמדע... דאָס איז געפערלעך...

דאָס איז פאַרבאַטן...

ער האָט אַוועקגעלייגט די קאָרטן, זיך אויפגעשטעלט און איז אַוועק.

ס'איז שוין פינצטער. אויף די טרעפּ האָט כאַטשאַפּ גערעדט צו מנחמען

קלאַרע רייד:

— דו ביסט אַ ייד. דאָס ווייסן מיר. ביסט דערפאַר ניט פרויווילעגירט...

אַבער אַרומבראַדושען איבער די געסלעך, איבער די מערק און אָפשטעלן

מענטשן, אַריינקוקן אין יענעמס אויגן און פרעגן, נאַכפאַרשן — דאָס טויג

ניט. דאָס וועלן אַנדערע טאָן. עס איז דאָ ווער עס זאָל זיך אינטערעסירן

מיט די ציווילע, מיט פרעמדע. דו ביסט אַ סאַלדאַט. מיין עצה צו דיר איז:

ביי דער ווייסל

מער ניט אַפטיילן זיך פון דער איינהייט אָן אַ דערלויבעניש. ניט אַרומ־
שלאַנדערן זיך און ניט פלאַפלען. איר פלאַפלט צו פיל. דו מיינסט אַז
עס איז אונדז ניט באַקאַנט דיין מישפט? דיין אורטייל ליגט ביי מיר.

מנחם איז אַוועק פון שטאַב. ער איז געגאַנגען איבער די פעלדער.
דער הימל איז צעשניטן פון רעפלעקטאַרן. דאָס ליכט ברעכט זיך ביי די
וואַלקנס. אַנשטאַט דורכשניידן זיי, זענען די וואַלקנס אַנגעזאַפט געוואָרן
מיט אַ ליכטיקייט. ער האָט זיך אַנגעשטויסן אויף די פאַרבינדלער. עמעצער
שרייט אין אַ טרייבל אַריין:

— טשאַפּאַיעוו! טשאַפּאַיעוו! דער סטעפּ רופט דיך... דער סטעפּ...
הערסט טשאַפּאַיעוו? דער סטעפּ איז ברייט... דער סטעפּ איז גרויס... דער
סטעפּ איז אומרויק!...

לעבן אַלכע־וועלדל שלענגלען זיך די פאַרבינדונגס־טראַנשייען.
דאָרט געפינט זיך וואַלקאָוו, דאָרט איז דאָ דער גוטמוטיקער לאַטישעוו.
מנחם האָט אַפגעפונען זיין אָרט אין דער טראַנשיי. אויף אַ שטיק וואַרצל
האָט ער אַנגעהאַנגען דעם אויטאָמאַט. פאַר נאַכט האָט זיך אַנגעהויבן
אַ שיסעריי. דאָס איז געווען אַ פּלוצעמדיק שיסעריי וואָס איז געקומען פון
יענער זייט אַלכע־וועלדל.

— זיי זענען גערוועזן די דייטשן.

נעכטן האָט אַ יידישע פרוי אַנגעשפּאַרט איר גראַען קאַפּ אויף
מנחם אַקסל און געוויינט. זי האָט געטיילט אויף די דערפלעך וווּ ס'האַבן
זיך גערייכערט קוימענס.

— זיי... זיי... דאָרט זענען דאָ די מערדער, די וואָס האָבן געהאַלפן
דעם דייטש... דאָרט ליגן אונדזעריקע ביים אַלכע־וועלדל...

דאָס אַלכע־וועלדל איז איצט קיינעם־לאַנד. אַ הפּקר־שטח צווישן
די דייטשע פּאַזיציעס און די סאַוועטישע. ס'איז שוין פינצטער, אָבער
מ'זעט דאָס אַלכע־וועלדל. מ'זעט די פּלאַכע פעלדער. דאָס זענען פּאַשע־
פעלדער. לינקס שפּרייט זיך אַ טונקל־צעאַקערט פעלד. איבערן אַלכע־
וועלדל הענגען באַלויכטענע וואַלקנס. הינטער די קברים האָבן זיך פאַר־
פעסטיקט די דייטשן. זיי האָבן דאָרט דרייפּאַכיקע טראַנשייען. איצט
שלאַגט מען זיך פאַרן אַלכע־וועלדל. נאָך אַ שעה, נאָך אַ נאַכט און יעפּימאָוו

מענדל מאן

וועט פירן די מענטשן אין אַנגריי. נאָר מיט באַגעטן וועט מען זיי קענען פון דאָרט אַרויסשטויסן. מנחמען איז אויסגעקומען אַז ער שלאָגט זיך פאַר ייִדישע קברים. ער וועט דער ערשטער גיין אין דער אַטאַקע. און אויב ער דאַרף פאַלן זאָל אים באַשערט זיין דאָ. אין דעם דאָזיקן וועלדל. גוט וואָס עס איז פאַרבליבן די פרוי מיט דעם קאַפּ גראַע האָר. זי וועט אים דערמאָנען צוואַמען מיט די איבעריקע געפאַלענע יידן. פּרילינג האָט ער געזען פּרוכטביימער באַשאַטענע מיט ווייסן צוויט. טייל צווייגן זענען געווען צעבראַכן, דער שטאַם — צעריסן, אָבער דער בוים האָט געצוויטעט. ער האָט געזען ווי אין שטילע טעג זענען אַלטע פּויערים אַרויס צעאַקערן אַ שטיקל פעלד. ערגעץ האָט זיך געפאַשעט אַ קו. אַ באַרוועס קינד איז פאַרבייגעלאָפּן די דאָרף־גאַס. ער האָט געזען פּויערטעס מיט קאַראַמיסלעס אין די פאַרנאַכטן...

— אַ „רעם“ האָט זיך באַוויזן איבערן הימל. — האָט וואַלקאָוו געזאָגט.

דאָס איז אַ פאַקע־וווּלף־עראַפּלאַן. די רוסישע סאָלדאַטן רופן אים די „רעם“ ווייל ער איז ווי אַ ראָם.

— אונדזער זעניט־אַרטילעריע גיט אים זשאָר.

איבערן נאַכט־הימל האָט זיך געטראָגן אַ פּייערדיק איי. דערנאָך נאָך איינס. און שפעטער צענדליקער אַזעלכע פּייערדיקע קנולן. די רע־פלעקטאָרן האָבן אַריינגענומען דעם עראַפּלאַן אין ליכט־צוואַנגען. ער האָט זיך געפלאַנטערט צווישן אַנגעשוואַלענע ליכט־וואַלקנס. דאָס שיסעריי איז העפטיקער געוואָרן און די ליכט־צוואַנגען בולטער. דער אונטערשטער טייל פון דער רעם האָט אַנגעהויבן ברענען. אַ שוואַרצער רויך האָט געזעצט פון עראַפּלאַנס אינגעוויידן. ער האָט זיך אַראַפּגעלאָזט גידעריק מיט אַזאַ האַסטיקייט ווי ער וואַלט געפאַלן. ערשט איבערן וועלדל האָט ער אויס־געגלייכט זיך און געוואַלט זיך האַלטן אויף אַ פּלאַכקייט פון די ביימער־שפיצן. די „רעם“ איז פאַרזונקען געוואָרן אין דעם וואַלד איבערלאַזנדיק נאָך זיך אַ סטאַבל געדיכטן רויך וואָס איז לאַנג גיט צעשוומען געוואָרן. אויף דער צווייטער נאַכט זענען די דייטשן אַרויסגעשטויסן געוואָרן פון די דרייפאַכע טראַנשייען. מנחם האָט זיך אַריינגעריסן אין אַלכע־

ביי דער ווייסל

וועלדל און דערזען צעשפענטע שטאַמען, אָפּגעהאַקטע ביימער־קרוינען, ביימער אַרויסגערײסענע מיט די וואַרצלען, נאַקעטע, סטערטשנדיקע אין הימל אַרײַן און גריבער נאָך האַרמאַטן־אויפרייסן. ער האָט זיך אָפּגע־שטעלט ביי אַ קליינעם וואַסער־אָדער און געוואַשן זיך די הענט, געוואַשן דאָס פנים. דערנאָך האָט ער אָנגעשעפט מיט דער בלעכערנער קאַסקע קוואַל־וואַסער און געשטילט דעם דאַרשט.

מנחםס איינהייט איז אַריבערגעוואָרפן געוואָרן אויפן צפון־פלאַנג פון פראַנט. נאָך שווערע נאַכט־מאַרשן האָט זי פאַרסירט עטלעכע קליינע טייכלעך און אַרײַנגעריסן זיך אין אַ גרענעץ־דאַרף פון פוילן און מיזרח־פרייסן. דאָס איז געווען אַ גרויס גרענעץ־דאַרף. די לאַנדשאַפט האָט זיך דאָ שנעל געביטן. קליינע קוואַדראַטן וואַלד, רויטע ציגל־הייזער, אַספאַלט שאַסייען, עלעקטרע־סלופעס וואָס לויפן איבער לאַנקעס, געמויערטע פלויען, בלעכענע דעכער פון שייערן און דאַרף־וועגן באַזעצטע מיט ליפע־ביימער.

דאָס דאַרף איז שוין געווען ליידיק צוויי וואַכן. די באַפעלקערונג איז אין גרויס בהלה אַנטלאָפן גלייך ווי ס'האַבן זיך אָנגעהויבן די אַרטי־לעריע־צוגרייטונגען פון דער רוסישער זייט. ווען מנחםס איינהייט האָט זיך דערנענטערט צום דאַרף און געגאַנגען לענגויס די ליפע־וועגן איז שוין געווען אַ לבנהדיקע נאַכט. אַ לויערנדיקע, אומהיימלעכע שטילקייט האָט זיך געשפרייט אין די רייען. מען איז געגאַנגען גיך. מען האָט נאָר געהערט דעם געקלימפער פון אויטאָמאָטן און די טריט אויף שטיין. לאַטישעוואַסער האָט געשעפטשעט:

— אוי, יעדראַנאַ מאַ... זיי האָבן דאָ געלעבט געזונט... ניטשעוואַ... פון הינטער די דאַרפישע זאַגראַדעס, פון די גערטנער און צעעפנטע טויערן האָבן מיט אַ מאַל גענומען ווימלען שאַטנס, די שאַטנס האָבן זיך געקנוילט ביי די וועגרייוון, צווישן די ביימער־שטאַמען. עמעצער האָט אויסגעשאַסן. אַ קו האָט זיך צערעוועט. דאָס רעוועריי איז געווען אַן אויס־געצויגנס און האַרץ־שניידנדיקס. אַ קו איז אַרויס פון די שאַטנס ביי די ביימער און געבליבן שטיין אין מיטן וועג, האַרט ביי די מאַרשירנדיקע. זי

האָט שווער געסאַפּעט. אַ סאַלדאַט האָט אַ גלעט געטאַן איר רוקן. די פעל
איז געווען הייס און פייכטלעך. פון דער קו האָט זיך געטראָגן אַ מילך־ריח.
זי האָט אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ און געלאָפּן מיט געשטרעקטע הערנער
נאָך דער ריי, געלעקט די פינגער פון די סאַלדאַטן מיט אַ הייסער און
טרוקענער צונג ווי אַ לעדער.

פון צעפּראַלטע טויערן, פון זייטיקע געסלעך זענען אָנגעקומען
פּערד. זיי האָבן דערשפּירט מענטשן. דערהערט מענטשישע טריט.
די פּערד האָבן געהירזשעט, געוואָרפּן מיט די צעשוּבערטע גושיבעס,
געקלאַפּט מיט די קאַפּיטעס אין שטיין און פון צווישן די ציין האָט געזעצט
אַ שוים. זיי זענען צוגעלאָפּן צו די געשלאָסענע מענטשן־רייען און געשאַרט
זיך מיט די גלאַנציקע רוקנס ביי די גייענדיקע סאַלדאַטן. ביידע זייטן פון
דער מיליטער־קאַלאַנע זענען באַלאַגערט געוואָרן פון פּערד און בהמות. די
ניט־געמאַלקענע קי האָבן געפּלאַנטערט מיט די אונטערשטע פּיס. זיי האָבן
זיך אָנגעשטויסן אויף צוימען און רעוונדיק דורכגעשלאָגן זיך אַ וועג
פאַרויס צו די מענטשן. די פּערד־הירזשערייען און בהמה־גערעוועריי האָבן
פול געמאַכט דאָס דאָרף.

וואַלקאָו האָט שווער געאַטעמט. אין די אויגן־ווינקלען איז אים
פייכט־געווען.

— נישטאָ ווער ס'זאָל זיי אויסמעלקן.

— זיי בענקען צו מענטשן.

— זיי ווערן פאַרווילדעוועט פון בענקשאַפּט.

מנחם האָט אויסגעשטרעקט אַ האַנט צו אַ פּערד. ער האָט דערשפּירט
אויף דער האַנטפּלאַך עפעס וואַרעמס. דאָס זענען פּערדישע נאָזדרעס. זיי
זענען מיט שוים. פון די נאָזדרעס זעצט אַ הייסער אַטעם. דאָס פּערד האָט
זיך אַראַפּגעבויגן, אַראַפּגעלאָזט מיט די פּאָדערשטע קני און געשאַקלט
מיטן קאַפּ נידעריק, נידעריק, ביז דער ערד.

צום אומהיימלעכסטן זענען געווען די בהמה־גערעווערייען. אין
זיי איז געווען אַזוי פּיל צער און אַזוי פּיל בענקשאַפּט אַזש ביי ניט איין
סאַלדאַט האָט דאָס האַרץ זיך פאַרקלעמט.

גראַד איצט, ווען מענטשן זענען אַזוי איינזאַם און פאַרלאָרן אין

דער פרעמדעניש, ווייט פון די היימען, ערגעץ אויף וועגן מינירטע, אויף דעם שונאס ערד, ביי די שוועלן פון דייטשלאַנד — ווען די הערצער האָבן געדאַרפט זיין האַרט ווי שטאַל און דאָס אויג שאַרף און וואַך — האָט גאָר אַן אומגעריכט געוואָיעריי און רעוועריי געמאַכט אויפציטערן אַלעמענס הערצער און די אויגן זענען פאַרנעפלט געוואָרן פון טרערן.

— עס איז זיי ערגער ווי מענטשן. שטומע באַשעפענישן. זיי האָבן ניט קיין צונג צום ריידן, קענען ניט אַרויסברענגען דעם צער — האָט וואַלקאָוו געזאָגט.

— ניט געמאַלקענע, ניט געשפּאַנטע, ניט געקאַרמעטע און ניט גע־פּאַיעטע — זוכן זיי איצט מענטשן. דער מענטישער אָטעם האָט זיי גע־מאַניעט. זעט ווי זיי לויפן אַלץ נאָך אונדז!...

די מידקייט פון די סאַלדאַטן איז פאַרשווונדן. עמעצער האָט זיך אַרויפגעכאַפט אויף אַ פּערד און געריטן. די קי זענען נאָך אומרוקער געוואָרן. זיי זענען אַריינגעלאָפן אין די רייען און מיט די הערנער אַריינגעשטויסן עטלעכע סאַלדאַטן אין די וועג־קאַנאַוועס.

יעפּימאַוו איז געקומען צו רייטן. מען האָט אים דערקענט לויט דער צעפּאַלטער פעלערינע אין ווינט. ער האָט געשרייען, גערופן עמעצן. עטלעכע רייטער האָבן אים באַגלייט. דאָס זענען געווען יונגע אָפיצירן. די קאַלאַנע האָט זיך פאַרהאַלטן. נעבן מנחם פּיס איז געלעגן אַ פּערד און געטאַרגלט זיך אויפן רוקן. מען האָט עס געמוזט אויסמיידן פּדי דורכצוגיין דאָס וועגל.

דער ערשטער האָט אויסגעשאָסן יעפּימאַוו. די פּערדישע פּיס האָבן אויפגעצאַפּלט און מיט אַ מאַל שטייף־געוואָרן. דערנאָך האָבן זיי ווידער אַ ציטער־געטאַן און געפאַלן צום בויד. דאָס פּערד האָט זיך געפרוווט אויפשטעלן, נאָר די אונטערשטע פּיס האָבן ניט געפאַלגט. עס האָט זיך געעפנט אַ שיסעריי אויף די בעלי־חי. דאָס שיסעריי האָט לאַנג אַנגעהאַלטן. די פּערד און די קי זענען ניט אַנטלאָפן. זיי זענען געשטאַנען מיט גרויסע בלישטשענדיקע אויגן. טייל זענען געגאַנגען אַנטקעגן דער שיסעריי און ערשט קומענדיק גאָר נאָענט צום פייערדיקן אויטאָמאַט זיך פאַרהאַלטן. אַז די איינהייט האָט פאַרלאָזט דאָס דאָרף זענען אויף די וועגן

מענדל מאן

געלעגן הונדערטער דערשאסענע פערד און בהמות. זיי זענען געווען נאך ווארעם. טייל האבן געווארפן מיט די קעפ, מיט די פיס און טייל האבן געסאפעט מיט אַנגעשוואַלענע בייכער ווי די בלאַזעק ביי שמידערס. זיי זענען אַלע געלעגן מיט גרויסע צעעפנטע אויגן פון וועלכע די נאַכט האָט צוגענומען דאָס פאַספּאַר־ליכט.

יעפּימאַוו האָט געאַיילט צו הילף אַן אַרומגערינגלטער גרופּע אויס־שפּירער. די סאַוועטישע אויסשפּירער זענען אַוועק לענגויס דער פּרייסישער גרענעץ און דאַרט זענען זיי אַריינגעפאַלן אין אַ פאַסטקע. פּדי צוצוקומען צו זיי האָט מען געדאַרפט דורכמאַכן אַן אַרומקרייז. ערשט אַריינקומענדיק אין דאָרף האָט זיך יעפּימאַוו געדאַרפט פאַרקערעווען אויף דרום און אַראָפּ־פאַלן אויפן רוקן פון אַ נייט־גרויסער דייטשישער קאַנצענטראַציע. יעפּימאַוו איז געגאַנגען לויט די סימנים וואָס ס'האַבן געלאָזט נאָך זיך די פאַרפאַסטנס. דער הימל האָט שוין געשאַריעט. ביים סוף פון דאָרף האָט זיך אויס־געטיילט די מירמלנע פיגור פון אַ פּרוי. דאָס איז געווען אַ דענקמאַל מיט אַ קליינער אייזערנער צוים. אַ דרייסטע סאַלדאַטסקע האַנט, אַוודאי פון אַ פאַרפאַסטלער האָט אַנגעשריבן אויף דער שויס פון דער פּרוי־סטאטוע מיט אַ געדיכטער שוואַרצער פאַרב „יעפּימאַוו גלייך!“

דער פאַלקאָוויק האָט געשמייכלט. די קאַלאַנע האָט דורכמאַרשירט נעבן אים אַ צעצויגענע. אויף טייל ערטער איז זי איבערגעריסן געווען. אַבילעוו האָט געסאַפעט.

— האָסט איבערגעלאָזן אַזויפיל פּערדישע הינטנס? איז דיר נייט אַ שאַד צו לאָזן, טאַטאַרין? דיין גאַנץ דאָרף וואָלט זיך אַנגעקאַרמעט!
— מען וואָלט געקאַנט אַ דייוויזיע אַנקאַרמענען מיט די בהמות.
— פאַרלאָז זיך אויף אונדזערע אינטענדאַנטן. זיי דערשמעקן פּגירות פון מיילן.

— זעט נאָר, זעט! — האָט גערופן אַ נידעריקער מיט אַ שאַרף־פאַריסן קול. — עמעצער האָט שוין צונויפגעשדכנט איליאַ אַלעקסעיעוויטש יעפּימאַוו מיט אַ גערמאַנסקער זונה...

הייזעריקע שטימען האָבן זיך אויסגעמישט מיט אַ שפּאַטיש געלעכטער. אויפן הימל בלאַנקעט אַן עראַפלאַן. ער וויקלט זיך ווי אַ סקאַרפּיאַן!

— דאָס איז אַ מוזיקאַנט! דאָס איז אַ שטוקאַס!
ווען דער עראָפּלאַן איז אַרויס פון די וואַלקנס האָט זיך געמערקט
אַז זיין שנאָבל איז פאַרטונקלט. ער האָט האַסטיק אויסגעקערוועט און
פאַרהילט זיך ווידער צווישן וואַלקנס און רויכנעפלען.
ניט ווייט גייט אָן אַן אַרטילעריש פייער. דאָס שיסט מען פון זעקס־
און־זיבעציק־מילימעטערדיקע.

— ס'וועט אַוודאי ניט אָפּגיין אָן אַ טאַג־אַטאַקע. — האָט געזאָגט
לאַטישעווי. — אַ טאַג־אַטאַקע איז פאַר אַן אונדזעריקן אָן אָפקומעניש. אַ
געמיינזאַמער „הוראַ“, ווייניק איניציאַטיוו, אָן סמיקאַלקע, אַ געלויף ווי
פון סטאַדעס און דערנאָך נאָגל זיך צו דער ערה, אַדער, דו בלייבסט ליגן
מיט אַן אויפגעריסענעם בויך. אין אַ נאַכט־אַטאַקע ביסטו גאַר אַן אַנדערער.
דאָס איז אַ געראַנגל פון איינצלנע. דו קאַנסט דיר העלפן מיטן אינסטינקט,
מיט דיין סמיקאַלקע, דו ווייסט ניט וווּ דער פראָנט און וווּ ס'איז דער הינטער־
לאַנד. דו דערשפּירסט די געפאַר אַזוי ווי דעם ריח פון מיענטע גראָזן. שפּירסט
ניט ביי דיין אַרעם דעם שכן. ביסט איינער אַליין. ביסט פריי. אַלע חושים
דינען דיר. ווייל דו ביסט אויסגעשטעלט נאָר אויף זיך. און דאָס איז גוט.
מענטשן וואָס קאַנען זיין אַליין אין נאַכט־אַטאַקעס גיבן אַלץ פון זיך
אַוועק פאַרן נצחון. זיי זענען ניט געבונדן פון שכנס מעשים, פון שכנס
אויסדויער. קיינער שטעקט דיך ניט אָן מיט פחדנות און ניט מיט בלינדער
גבורה וואָס דערפירט קיין מאָל ניט צום נצחון נאָר צו אַ שיינעם טויט.

דאָס אַרטילעריע פייער איז נאָענט געוואָרן.
די קאַלאַנע האָט באַקומען אַ באַפעל צו גיין מיט אַ טיראַלעריע־
מאַרש. די מענטשן האָבן זיך צעשאַטן איבער די פעלדער. עמעצער האָט
זיך איינגעבויגן און אָנגעכאַפט זיך ביים האַרץ. די איינהייט איז באַשאַסן
געוואָרן פון קוילנוואַרפער.

— איינגראַבן זיך. איינגראַבן זיך. — האָט גערופן יעפימאָוו.
מען האָט פאַרנומען פּאַזיציעס לענגויס אַ דאַרפיש וועגל. דאָס פריי־
שישע דאַרף איז געלעגן הינטער זייערע רוקנס.
פון מיזרח זענען אָנגעפלויען עטלעכע „איליושינס“.
— זיי גייען אויפן פרימאַרגן־שפּאַציר. יעדן טאַג אין דער זעלבער שעה.

מענדל מאן

יעפּימאָוו האָט פאַראַרדנט צו עפּענען אַ פּייער.
אַ פאַרבינדלעך האָט אַריינגעשרייען אין טרייבל.
— מאַקאַר... מאַקאַר... כ'בין אָנגעקומען אויפן אָרט... הערסט מין
מאַקאַר... איך האָב באַמערקט אַ באַרישניע... אַ גרוס פון דער באַרישניע...

אין סוף יולי 1944 האָט דאָס סאָוועטישע מיליטער פון ערשטן ווייס־רוסישן פּראָנט פאַראייניקט כמעט אַלע פּלאַצדאַרמען וואָס די פּאָדערשטע טיילן האָבן דעראַבערט אויפן לינקן ברעג פון טייך בוג. די קליינע פּלאַצ־דאַרמען זענען פאַראייניקט געוואָרן און אויסגעברייטערט ביז 60 קילאָ־מעטער די לענג און 20 קילאָמעטער די טיף. אין דעם דאָזיקן פּראָנט־דורכרייס זענען אַריינגעפירט געוואָרן גרויסע טאַנק־און קאַוואַלעריע פּאַר־אייניקונגען. זיי זענען באַשטימט געווען צו אַטאַקירן די וועגן קיין שעדלעך און לובלין. דער דייטש האָט געשטעלט אַ פאַרביטערטן ווידער־שטאַנד. גענוג צוזוגעבן, אַז אין איין טאַג האָבן די דייטשן דורכגעפירט אויף דעם דאָזיקן פּלאַצדאַרם איבער צוואַנציק קאַנטראַטאַקעס פון פּיעכאַטע און פון טאַנקן אונטערגעשטיצט פון דער לופט דורך זייער אווואַציע.

די הויפּט־כוחות פון לינקן פליגל פון ערשטן ווייסרוסישן פּראָנט האָבן אָנגעהויבן דעם אָנגריף פון פּלאַצדאַרם אויפן לינקן ברעג בוג אין דער טיף פון דער פּוילישער טעריטאָריע. צומאָרגנס איז באַפּרייט געוואָרן די שטאַט כעלם.

אין דער זעלביקער צייט האָבן באַוועגלעכע איינהייטן פון סאָוועטישן מיליטער, וועלכע האָבן אָנגעגריפן די וועגן קיין שעדלעך, פאַרסירט די וואַלדאָווע און צוואַמען מיט שיסער־גרופן באַפּרייט די שטעט וואַלדאָווע, פאַרטשעוו און ראַדזין. אין דער לובלינער ריכטונג זענען די באַוועגלעכע סאָוועטישע גרופן דערגאַנגען ביזן טייך וויעפש, נעבן ווימיסלוו, יאַשטשווו און האָבן זיך אַריינגעריסן קיין לובלין.

די סאָוועטישע באַוועגלעכע גרופן פון שעדלעצער ריכטונג, האָבן אַדאַנק אַ נאַכט־אַטאַקע. אַריינגעריסן זיך קיין לוקאַוו. זיי האָבן איבער־געשניטן דעם שאַסיי שעדלעך־וואַרשע און אָנגעהויבן שווערע קאַמפּן פאַר מעריטש און שעדלעך.

קיין שעדלעך האָט די דייטשישע קאָמאָנדיִרונג אַריבערגעוואָרפֿן די דיוויזיעס „ס.ס.טאַטענקאַפֿף“. פֿאַרביטערטע גאַסן־קאַמפֿן האָבן זיך דאָרט געפֿירט ביז סוף יולי.

ערשט אין יולי האָט די סאַוועטישע רעגירונג אָפיציעל דערקלערט אַז די טעטיקייט פֿון סאַוועטישן מיליטער אויף דער פּוילישער טעריטאָריע דאַרף באַטראַכט ווערן ווי אַ טעטיקייט אויף אַ געביט פֿון אַ סווערענער, פֿריינטלעכער און פֿאַרבינדעטער מדינה. אין דער דערקלערונג איז אונטער־געשטראַכן געוואָרן אַז דער ציל איז נאָר איינער: פֿאַרטיליקן דאָס דייטשישע מיליטער און העלפֿן פּוילן באַפֿרייען זיך פֿון דייטשישן יאָך און אויך אויפשטעלן אַן אומאָפֿהענגיק פּוילן.

יעפֿימאָוס דיוויזיע איז געווען אין יענע טעג אויף די צפֿון־גרענעצן פֿון פּוילן, האָרט ביי דער מיזרח־פֿריישישער גרענעץ. זי האָט זיך באַוועגט לענגויס דער גרענעץ. אויף טייל ערטער איז זי איר אַריבער און אויפֿ־גענומען קאַמפֿן מיט די אָפּטרעטנדיקע דייטשן. די דייטשישע ציוויל־באַפעלקערונג איז אין גרויס פֿאַנגיק געלאָפֿן צום ים־ברעג, קיין קעניגסבערג און זיך קאַנצענטרירט לענגויס דעם ים־פֿאַס.

כאַטשאַפּורידזע האָט געלייענט פֿאַר די סאַלדאַטן דעם באַפעל וועגן העלפֿן באַפֿרייען פּוילן. די איינהייט האָט זיך אויפֿגעהאַלטן אין אַ גרויס דאַרף סטשעגאַוואַ. דער שטאַב פֿון פֿאַלק האָט זיך געפֿונען אין פּריצישן הויף. מנחם איז צוגעטיילט געוואָרן צום שטאַב. ניט יעפֿימאָוו און ניט כאַטשאַפּ האָבן זיך געקענט דורכריידן מיט די פֿאַרשטייער פֿון דער דאַרפֿישער באַפעלקערונג. די פּויערים האָבן דאָ גערעדט אַ פּויליש אויס־געמישט מיט קאַשובישע ווערטער. דאָס זענען געווען אַרעמע פֿאַראַבקעס, ברייטפֿנימדיקע מיט גרויסע וואַסער־אויגן. זיי האָבן געצויגן די היטלען פֿאַר יעדן סאַלדאַט און תּמעוואַטע געשמייכלט. די ווייבער זענען געווען באַרוועס, אין גראַע געפֿאַלבעוועטע ספּודניצעס. אַז זיי האָבן געלאַכט זענען זייערע ליפֿן אַנגעדראָלן געוואָרן, די ברייטע נאַלעכער האָבן געסאַפּעט און מיט גרויסע לאַדאַניעס האָבן זיי זיך צוגעהאַלטן די שווערע בריסט. וואַלקאַוו האָט ערגעץ באַקומען אַ האַרמאַשקע. אין די נעכט איז

מענדל מאן

ער געזעסן אויף דער שוועל פון אַ קאַשובישער כאַטע און אויסגעשפּילט רוסישע טשאַטשקעס.

בעתן זינגען איז וואַלקאָוו געווען טויט־ערנסט. אַז ער האָט געווישט דעם שווייס פון שטערן, האָט ער בגנבה אויך אויסגעווישט אַ טרער פון די אויגן.

די קאַשובערינס האָבן אַרומגערינגלט מנחמען און זיך געבעטן ביי אים :
— דאָברי פּאַניטש... וואָס זינגט ער, דער מאַסקאַל ? זאָגט פּאַניטש...
זאָגט...

לאַטיישעווי איז פון ערגעץ געקומען אַ פּריילעכער. ער איז שיפורלעך.
— אַז דאָס אייז רירט קען מען ניט אַפּשטעלן די וואַסערן... פאַר קיין שום צוים וועלן זיך די כוואַליעס ניט פאַרהאַלטן... זיי קענען פאַרפּלייצן אַ וועלט... מיר זענען ווי די וואַלגע... אַרויס פון די ברעגעס און היידאָ... מיר וועלן ניט גאָר „פּאַלשע“ באַפּרייען, נאָר גאַנץ יעווראַפּאַ... יעדראַנאַ מאַ... העי, באַביאַנקאַ!...

לאַטיישעווי איז צוגעגאַנגען צו אַ פּויערטע און איר אַנגעכאַפּט פאַר די הענט.

— וואָס האַסטו דאָרט באַהאַלטן ? פאַרוואָס האַלטסטו אַזוי עס צו מיט דייע הענט ? זיי וועלן ניט אַנטלויפן די צוויי בריסט... מיר וועלן זיי דיר ניט אַוועקרויבן... — ער האָט דער פּויערטע אַרומגעכאַפּט און אויפּגעהויבן.

די קאַשובעריין האָט אַרויסגעלאָזט אַ שאַרפן קוויטש און זיך פאַר־גאַנגען אין אַ געלעכטער.

אין די פּענצטער זענען געשטאַנען די פּויערים און אומהיימלעך געשוויגן.

— וואָס ביסטו אַזוי פאַרזאַרגט ? — האָט מנחם איינעם פון די פּויערים געפּרעגט.

— אַבאָ יאַ זנאיע...

ביינאַכט איז לאַטיישעווי געלעגן נעבן מנחמען און גערעדט :

— אומעטום איז דער גריגאָרי לאַטיישעווי געווען אין רוסלאַנד. אומער־טום ! אַפּילו אין אייער מינסק אין אַ שוך־פּאַבריק מיט יעוורעיעס. געווען

ביי דער ווייסל

דאָרט אַ מעכאַניקער. דערנאָך געוואָגלט אַזש ביז דעם ווייטן־מיזרח, ווידער אין ניושני. דערנאָך האָט מען מיך פאַרזעצט אין אַ לאַגער. פאַרוואָס? גיי פּרעג! אפשר איז שולדיק געווען מיין שיכורע צונג און אפשר די דאָליע די ביטערע. וואָס בין איך אַלץ ניט געווען: אַ טראַקטאָריסט, אַ קאָמביינער, אַ מעכאַניקער אויף אַ שיף. און מיין משפּחה? מיין הויז? — ער האָט געוויזן זיינע הענט. — דאָס איז אַלץ וואָס איך פאַרמאָג! ערגעץ איז דאָ אַ ווייב אין אוראָל. דריי קינדער. און פאַר דעם ווייב איז געווען אַן אַנדערע. אַמאָל נעמט אַ בענקשאַפט אָן ביים גאַרגל. מען לאָזט דיך ניט איינזיצן אויף אַן אָרט. עס איז מיר געוואָרן פּערציק יאָר. ביינאַכט וועט מען קומען און זאָגן: לאַטישעווי, נעם דיין מאַנטל און קום... כּוועל ניט פּרעגן ווהיין... עס איז ניט וויכטיק... דאָס פּלעשל האָט מיר געהאַלפּן... אומעטום האָב איך געטרונקען... איצט איז גוט. דאָ טרינק איך ניט ווייל איך האָב ניט קיין פּחד... כּטרינק אַ טראַפּנדל נאָר פאַר היימלעכקייט וועגן. פאַרן אייגענעם פאַרגעניגן... מען מוז אייננעצן דעם גאַרגל... אָבער דאָרט, אין די שאַכטעס, אין די פּאַבריקן, צווישן די שפּיזיקע אייגעלעך פון די אונטערטראַגער און מוסרים — דאָרטן בין איך אַ שיכור. דאָרט האָט מען געזאָגט: לאַטישעווי? דאָס איז דאָך אַ זויפּער אַ נייט־היילבאַרער, אַ שאַד זיך מיט אים צו פאַרנעמען. ער וואָלגערט זיך דאָך אין די קאַנאוועס...

פאַר טאָג האָבן זיך אַלע געוואָשן ביים ברונעם. לאַטישעוויס לייב איז אויסגעטאַטורט פון אויסטערלישסטע צייכנס. אַ רויב־פּויגל מיט צעשפּרייטע פּליגל האַלט אין די נעגל אַ פּרוי... אַ קינזשאַל וואָס האַקט דורך אַ האַרץ... ציפּערן, גרויסע מיט איניציאַלן...

— דו, מיכאַל, האַסט אויפן לייב ניט קיין סימן. אַזוי ווי שניי ניט געטראַטענער... ווי דו וואָלסט נעכטן געבאַרן געוואָרן... דעם אַדלער מיט דער געפאַנגענער האָב איך געלאָזט אויסטאַטורן אין טשיטאַ. אוי, איז דאָרט געווען אַ ספּעציאַליסט. אַ לענינגראַדער כּודאַזשיק. זאָל מען דערקענען מיין דאָליע. דער קינזשאַל מיטן האַרץ איז צוליב אַ נקבה. זי איז ערגעץ פאַרשווונדן. די דאָטעס דאָס זענען פון די נעכט ווען איך האָב איר אַלץ באַשלאָפּן. אַט איז מיין גאַנץ לעבן. כּטראַג עס אויף זיך, אויף מיין אייגענער הויט.

דער אַלטער, פון הינטער פערם, ניקאליי ראביצעוו האָט זיך ניט געקענט אַפּלויבן פון די פּריצישע פּערד וואָס ער האָט געזען אין דעם דאַרף. ער איז געשטאַנען אין שטאַל און געגלעט די פּערדישע קערק. דער וואַרעמער פּערד־אָפּאַל האָט אים געשלאָגן אין די נאָזלעכער און ער האָט געאַטעמט דעם ריח פון פּאַרלעגן שטרוי, פון פּערד־שווייס.

אין דער פּעלד־קיך האָט ער באַגעגנט מוסאַן.

— אין פּערם איז געווען אַ מוזשיק. פּאַוולאַוו זאַפּראַלאָוו האָט מען אים גערופן. האָט ער געהאַלטן אין דער אַלטער צייט די פּאַסט־פּערד. עך זענען דאָס געווען פּערד. האָט מען די פּערד אַוועקגעגבעט. איינעם האָט מען געבראַכט צו מיר אין מיטן דער נאַכט. זאָגט דער גנב: ניקאליי, קויף ביי מיר אַ פּערד. כּוועל דאָס פּערד דיר אַוועקגעבן פאַרן האַלבן־פּרייז. קוק איך אַן און דערקען אַז ס'איז אַ געגנבעט פּערד. דאָס האַרץ ציטערט אין מיר. די פעל גלאַנצט... דאָס פּערד הירושעט. עך, האָט מיך אַנגענומען אַ חשק. כאַטש אַ וואַך אַרומצופירן זיך מיט אַזאַ פּערדל. נו, האָב איך איינגעהאַנדלט. צומאַרגנס קומט דער פּריסטאַוו. אַט איז דאָס פּערד! און אַז דאָס פּערד איז דאָ ווייס מען שוין איצט וווּ דער מערדער איז דאָ! פאַרוואָס האַסטו דער־הרגעט זאַפּראַלאָוו? ניט געקענט באַווייזן מיין אומשולד און כּיבין אַוועק אויף קאַטאַרגע. ס'האַט ניט געהאַלפּן מיין פּאַלן דעם ריכטער צו די פּיס, ניט דאָס רייסן די רובאַכע, ניט דאָס בעטן. מען האָט מיך פאַרשיקט. ערשט די אַקטיאַבערסקע האָט מיך באַפּרייט. מען האָט דערזען אַז כּיבין אומשולדיק. אַ קראַסנער פאַרטיזאַן געוואָרן. און ווידער בין איך געוואָרן ניקאליי ראַביצעוו. אַבער ס'איז ניט דאָס וואָס געווען...

מוסאַ האָט אומגעדולדיק אונטערגעטאַנצט אויף אַן אַרט און געקוקט

אויף ראַביצעוו מיט אַ הכּנעה־בליק.

— טי בראַט כאַראַש... כאַראַש...

מיט לאַטישעוון האָט ראַביצעוו ניט געלעבט בשלום.

— די שטאַט האָט אים קאַליע געמאַכט. די שפּראַך איז שוין ביי אים

אַן אַנדערע. ניט פון אַ מוזשיק נאָר פון אַ גאַראַנדער... אַ שטאַטישן... ניט אַלע ווערטלעך זיינע פאַרשטייטו... ער איז אַ נערוועזער... כּהאַב אַמאַל געהאַט אַ פּערד, האָב איך דאָס פּערד פאַרדונגען אין שטאַט אַריין אויף אַ

ווינטער צו טראַפֿימען און אַז כ'האַב ס'פּערד צוריק געבראַכט אין דאַרף אַריין האָב איך עס ניט דערקענט... ס'וואַרפט מיט די אונטערשטע פּיס... ס'איז נאַראַוויסטע... לאַזט זיך ניט אַנטאָן דעם כאַמעט... הירזשעט... נישטערט מיט די נאַזרעס אין דער קאַריטע... פּאַרסקעט אַרויס דעם האַבער... געמוזט עס אַ טאַטער פּאַרקויפּן אויף פּלייש... אַזאַ איז אויך דער לאַטישעוו. ער וועט זיינע יאַרלעך ניט אויסלעבן פּאַדאַבראַמו...

און אַז ראַביצעוו האָט געטראַפּן מנחמען אין אַ פּרייער רגע איז ער אויפגעלעבט געוואָרן.

— דו ביסט איצטער ביי זיך אין דער ראַדינע... אין „פּאַלשע“... די ערד איז דאָ אַ שוואַכע... ס'טרעפּן זיך גוטע ערטערלעך אויך... אָבער מיסטיקן דאַרף מען אַ סך...

— ביסט אַ פּאַליאַק, מיכאַיל?

— אַ ייד.

— אַ ייד איז ניט קיין פּאַליאַק?

— אַמאָל איז עס געווען דאָס זעלבע. היינט איז עס שוין ניט דאָס

זעלבע. היינט איז באַזונדער...

ראַביצעוו האָט געצויגן די אַקסלען און געפירט מיט דער דלאַניע

איבערן שטערן.

— פּאַרוואָס האָט דער גערמאַניען אויסגעהרגעט די יעוורעיעס? מען

זאָגט אַז עס איז שוין כּמעט קיינער ניט געבליבן?

מנחם האָט געשוויגן. וואָס זאָל ער זאָגן ראַביצעוו? וואָס זאָל ער

זאָגן דעם רוסישן פּויער פּון הינטער פּערם, דעם פּויער וואָס האָט אַ

קאַלמיקיש פּנים, טאַטערישע אויגן און אַ מאַנגאָלישן געשטעל? ער וואַלט

געקענט זיין אויף יענער זייט פּראַנט, צווישן די דייטשן און וואַרפּן זיך

מיט אַ נאַקעטן באַגעט אויף זיינע אייגענע ברידער די רוסן און וואַלט קיין

ציטער ניט געטאָן. ער וועט צו יעדער רגע, אויף יעפימאָוס באַפעל גיין אין

אַטאַקע קעגן די דייטשן. און אַז מען וועט אים זאָגן — ראַביצעוו ביסט

פּריי — וואַלט ער געלאָזן די אַקאַפּעס און אַוועקגעשפּאַנט צו פּוס ביז

פּערם. און אַז עמעצער וועט אים אַריינשעפטשען אין די נעכט אַז מנחם איז

אין אַלעם שולדיק וועט ער מנחמען דערווערגן. דער זעלביקער ראַביצעוו

וואָס וועט ניט איבערלאָזן אַ פאַרווונדעטן אויפן שלאַכטפעלד און וועט איינשטעלן דאָס לעבן אים צו ראַטעווען.

און אַז מנחם האָט אים געזען אין די נעכט זיצן אויפן ראַנד פון דער טראַנשיי מיטן אויטאָמאָט, אַ דרימלענדיקן, אַ מידן, האָט ער אים אויסגעמיטן. ער האָט זיך געשראַקן פאַר זיין שטילקייט, פאַר דעם עקסנותדיקן שווייגן, פאַר די געזשמורעטע אייגעלעך און פאַר די פראַגן, פלומרשט נאַיווע וואָס ראַביצעוו האָט אים פון צייט צו צייט געשטעלט.

ס'איז אַ יולי-נאַך-מיטאָג.

די אינטענדאַנטן האָבן רעזערווירט אַלע שייערן. מען לאַגערט דאָרט קאַסטנס פון לאַסט-מאַשינען. זעלבער רעקוויזירן פויערשע פורמאַנקעס. זיי פירן לאַדונג צו די זייטיקע וועגלעך וווּ אויטאָס קענען ניט דורכגיין. — די אינטענדאַנטן קאַנען זיך ניט צונויפרעדן מיט די פויערים. —

האָט כאַטשאַפּ געזאַגט צו מנחמען, — מוזט אַרויסהעלפן.

אין שטאַב-ציימער איז אַנגעוואָרפן. סטאַלינס בילד הענגט אויף אַ טאַפעטן-וואַנט. דער טיש איז באַדעקט מיט אַ טונקעלן געוואַנט און אויפן טיש וואַלגערן זיך שטיקער צעריסענע צייטונגען, רעשטלעך פון ציגאַרן ניט-דעררייכערטע און גלעזער.

— זעץ זיך.

מנחם האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ געבעטער שטול. ער האָט געקוקט אויף די שענקלעך, אויף די אַלערליי שטולן און פאַטעלן, ער האָט געזען דאָס גלייכגילטיקע גאַרניט-זאָגנדיקע פנים פון הויפט-קאַמאַנדיר און ס'האָט אים אַרומגענומען אַ לאַנגווייל. וואָס וויל ער, דער כאַטשאַפּ, מאַכן מיך פאַר זיין שאַטן, ווערן זיין פערזענלעכער אויסטייטשער?

— ווילסט פאַררייכערן?

— ער האָט אַרויסגענומען אַ זילבערנע ציגאַרן-פושקע.

— אַ טראַפּעניע. באַקומען פון אַ סאַלדאַט. די פאַפיראַסן זענען עכט-

גערמאַנסקע.

מוסאָ האָט געבראַכט פאַרבייסעכץ.

כאַטשאַפּ האָט זיך אַפגעווישט דאָס מויל מיט דער האַנט.

— הער מיכאָל. דו ביסט אַ גראַמאַטנער. קענסט פּויליש. קענסט דייטש. מען האָט זיך געפרעגט אויף דיר פון דער דיוויזיע. און דו, דו שלאַנדערסט זיך אַרום אין שטאַל. — כאַטשאַפּ האָט זיך פאַרטראַכט און דערנאָך אומגעריכט געפרעגט:

— פאַרוואָס גיטטו ניט אָן אַ ווענדונג אַז מען זאָל דיך איבערשיקן אין די פּוילישע דיוויזיעס?

— מיר איז אַלץ איינס. כ'קאָן דאָ אויך בלייבן.

— מוז דאָך זיין אַ סיבה וואָס דו ווילסט ניט?

— כ'ווייס ניט.

מנחם אויסמיידנדיקע ענטפערס האָבן כאַטשאַפּן ניט באַפרידיקט. אין זיין מוח האָט זיך עפעס געשאַרפט. ער באַהאַלט זיך אוודאי אויס פאַר זיינע אייגענע. אפשר זוכן זיי אים, און די רוסישע איינהייט איז פאַר אים אַן אַנטרינונג? נעכטן האָט ער ווידער געקוקט אין מנחםס מיליטער־אַקטן וואָס זענען איבערגעשיקט געוואָרן אין דער דיוויזיע, און פון דער דיוויזיע זענען זיי אַנגעקומען צו כאַטשאַפּן. קיין פּחדן איז ער ניט, פאַרוואָס האָבן אָבער אַלע פיינט די יידן? עפעס מוז דאָך זיין אין דער דאָזיקער פיינטשאַפט? די פּאָליאַקן האָבן זיי אויך ניט ליב. נעכטן האָט דער אַלטער פּאָליאַק פון דעם הויז געזאָגט צו כאַטשאַפּן: מיר, פּאָליאַקן האָבן גאַרניט פאַרלאָרן... גאַרניט פאַרלאָרן אין דער מלחמה... יאַק באַגאַ קאַכאַם... פאַר די גערמאַנצעס האָבן מיר געהאַט אַן אינעווייניקסטע אַקופאַציע פון אונדזערע זשידעס... אַז די גערמאַנצעס האָבן אונדז אַקופירט האָבן זיי אָבער אונדז באַפרייט פון די זשידעס, זיי האָבן אָפּגערייניקט די שטעט פון יידן. די שטעט זענען פאַר־פּוילישט געוואָרן. איצט זענט איר, רוסן, אַריינגעקומען אויפן אָרט פון די דייטשן... מיר האָבן גאַרנישט פאַרלאָרן, גאַרנישט פאַרשפּילט... פּוילן בלייבט פּוילן... אַלץ איז ווי געווען... — אַזוי האָט גערעדט דער גאַספּאַדין וואַלסקי. — דאָדאַ, מיכאָל, אַזוי האָט גערעדט דער אַלטער. ער קען רוסיש, דער פּאָליאַק.

מנחם האָט ניט געקאָנט איינזיצן. ער האָט זיך אויפּגעהויבן און אַנגע־שפּאַרט דעם קאַפּ אָן דער שויב. אַ היץ האָט אים אַרומגענומען.
— וווּ איז דער אַלטער?

מענדל מאן

כאטשאפ האָט הנאה געהאַט פון מנחםס פעס. ער האָט אים נאַכגעקוקט
און געשמייכלט.

— נעם נאָך אַ גלעזל. זשאַלעווע ניט.

מנחם האָט האַסטיק איבערגעקערט אַ גלאָז נאָך אַ גלאָז. ער איז
אַרויס אויף דער גאַס. יעפּימאַוו איז געקומען צו פאַרן אין אַן אָפּענעם לאַסט־
וואַגן. ער האָט אויסגעזען צו זיין אומרויק.

דאָס איז געווען אַ פאַרוואַלקנטע נאַכט. אויף מיזרח בליצט. די ראַנדן
פון די שוואַרצע וואַלקנס זענען מיט אַ מאַל באַלויכטן געוואָרן. אַ פאַר־
טריקנטער בוים, אָן בלעטער, מיט שוואַרצע צווייגן איז אויפגעשפרונגען,
געקלעטערט צו די אימהדיקע נאַכט־הימלען און אַ פאַל־געטאָן אין חשכות
אַריין. די רעפּלעקטאַרס האָבן געשניטן אַ וועג אין די וואַלקנס, אין די
פעלדער און וועלדער. אין די ליכט־פּאַסן וואָס האָבן זיך געהוידעט איבערן
דאָרף האָט מען געזען ווימלען סילוועטן פון זעלנער. טייל האָבן זיך געזאַמלט
ביי שייערן, טייל ביי די לאַסט־וועגענער. עמעצער שלעפט אויף זיך אַ
שווערע משא, איינער קייקלט אַ פּאַס. אויף פּויערישע וועגענער שלעפּן זיך
זעלנער. מען פירט אַ פּויער. אַ סאַגיאַרין אין אַ ווייסן כאַלאַט לויפט־איבער
פון איין הויז צום אַנדערן. ביי אַ טאַג פאַרען זיך זעלנער און קלימפּערן אין
שטאָל מיט שווערע מכשירים. אַ סאָלדאַט טרייבט בהמות פון פעלד. אויף
אַ שוועל ליגט אַ זעלנער מיטן קאַפּ פאַרוואַרפן אויף הינטן.

אַ זייטיקער מענטש, וואָס זאָל פּלוצעם אַריינפאַלן אין דאָרף סטשער
גאַוואַ און זען אַטאָ דעם סאָלדאַטן־געווימל איבער די דאָרפגעסלעך, דעם
משונהדיקן און כאַאַטישן, וועט ער בלייבן דערשטוינט. איז דען דאָס אַ דאָרף
וואָס איז באַזעצט פון רעגולער מיליטער ? ניין. סטשעגאַוואַ זעט אויס ווי
אַ הפּקדיקער בינשטאַק וואָס אַ צעווילדעוועטער אַקס טראַגט אים אַרום
אויף זיינע הערנער און האָט אים פּלוצעם אַ שליידער־געטאָן און צעטראַטן
מיט די פּיס. אַט, וואַגלען די איינצלענע בינען איבער גראַזן, אבער צווייגן,
קריכן אויף שטעגלעך, ווילן זיך אויפהייבן צום פּלי און פאַלן גלייך אַרונטער.
אַט קנוילן זיי זיך אין גרופּעס און דרייען זיך אין אַ ראַד אויף אַן אַרט. אַ
געניט אויג, וואָס וועט זיך אַבער גוט צוקוקן צו די אויסטערלישע נאַכט־

באוועגונגען פון די סאלדאטן, וועט באמערקן דאָרט אַראַגאַניזאַציע. אין דעם פלומרשטן אויסערלעכן כאַאַס וועט ער דערזען עפעס אַזוינס וואָס מ'קאָן עס ניט אויפפאַפן גלייך מיטן בליק. אין דעם אַלעם איז דאָ תכליתדיקייט, ציל און איבער אַלעם וואַכט אַ האַנט פון אַ באַפעלער. מ'זעט איר ניט, די האַנט פון באַפעלגעבער, אָבער זי איז דאָ. זי איז דאָ אין די קלענסטע נאַכט־ באַוועגונגען פון יעדן איינצעלנעם סאָוועטישן זעלנער.

מנחם האָט זיך אַרומגעדרייט אין סאָד פון וואַלסקיס גוט. ער האָט געקוקט אויף די שלעכט־באַלויכטענע פענצטער פון אייבערשטן שטאַק. דאָרט האַלט זיך אויף דער אַלטער פּוילישער פּריץ מיט זיין משפּחה. ביידע פּליגלען זענען באַזעצט פון שטאַב־אָפיצירן. אין סאָד איז קיל און פּייכט. די נידעריקע פּלוימען־ביימלעך טונקלען זיך ביי אַ ציגל־וואַנט. אויף יענער זייט וואַנט הערט מען טריט פון אַ וואַכ־פּאַסטן. די טריט זענען רעגלמעסיקע און נאָך יעדן שפּאַן קלימפּערט עס אָפּ. דאָס איז אודאי פון אויטאָמאַט אָדער פון די לויזע רימענס וואָס שלאָגן זיך אָפּ אַן שטאַל.

אין אַ פענצטער, אויפן ערשטן שטאַק האָט אַ האַנט אַוועקגעבויגן דעם פּאַרהאַנג. עמעצער קוקט אין סאָד אַריין. דאָס איז אַ פּאַרשאַטנטער סילוועט פון אַ פּרוי. ווער קען דאָס זיין? פּאַרוואָס קוקט זי אַזוי לאַנג אין דעם נאַכטיקן סאָד אַריין? אפשר וואַרט זי אויף עמעצן וואָס דאַרף די רגע אַנקומען? מנחם האָט זיך פּאַרטשעפּעט אָן אַ קוסט. ער איז געפּאַלן. דאָס זענען שטעכקוסטעס און קראַפּעווע וואָס האָט אים צעברייט די הענט. פּאַרוואָס האָט ער מיד אַזוי אַנגעטרונקען דער כאַטשאַפּ? די שלייף־אָדערן קלאַפּן רעגל־מעסיק. די אויגן זענען קלענער געוואָרן און שאַרפּער. די אומרוזקייט צערינט אַזוי ווי אַ טוי־נעפל.

ביים אַריינגאַנג האַלט וואַך דער פּערמער, ניקאָלי ראַביצעוו.
— מיכאַזל, מיכאַזל! — רופּט ער — וואָסער טשאַרט פירט דיך אַרום אין דער נאַכט?

— זדאַראָו אַלטע שעלמע! זדאַראָו פּאַטערל! ... ס'איז טרויעריק...
אוי, וואַלט איך נאָך אַ קליינעם זופּ־געטאַן... דאָס וואַלט מיך אויסגעניכטערט...
מען מוז טרינקען אויף אויסניכטערונג...

מענדל מאן

מנחם האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן טירל. דאָס גאַרטן־טירל האָט זיך אַ ווייַגעטאָן און ער האָט זיך מיטגעווייגט.

— גיי זיך, מיכאַל, מ'וועט דיך דאָ טרעפּן... וועסט האָבן צרות... וואָסער נקבה האָט דיך אַזוי אָנגעזשלאָקעט? אַוודאי די מיט דער שוואַרצער בראָדעווקע אויף דער אייבערשטער ליפּ? זי וווינט נעבן קאַשטשאַל? ... נאָך דער וואַך וועל איך דאָרט גיין...

אַנשטאָט אַוועקצוגיין איז מנחם אומגעריכט פאַר ראַביצעוון אַריין אין פּריצישן הויז. ער איז אַריין דורך אַ זייטיקן גאַנג, ניט דורך דעם פּראַנט וווּ עס איז געשטאַנען נאָך אַ וואַך. ער איז געגאַנגען אויף די שמאַלע טרעפּ פון הינטערשטן אַריינגאַנג.

ראַביצעווע האָט גערופן צו אים פאַרהוילן: — העי, וווּ ביסטו דאָס ניט־גוטער איינגעזונקען? ... מיכאַל? ... ווהיין טראַגט דיך דער ביצע? ... גיי צוריק... מ'טאָר ניט...

ראַביצעווע האָט זיך איינגעהערט אין מנחמס טריט און איז אים נאָכגע־גאַנגען. ער האָט זיך געקייקלט אויף די טרעפּ־אַרויף און ביז געוואַרטשעט: ער וועט עפעס אָפּטאָן, דער מיכאַל... דערנאָך וועט עס אויסגיין צו מיין קאַפּ... אַזאַ נייעטשיסטאַיאַ סילאַ... אַזאַ אָנגעזויפענער...

מנחם האָט מיט איין שטויס צעפּראַלט אַ טיר. אַ פּאַס ליכט איז געפּאַלן אויף די טרעפּ. דאָס צימער איז ליידיק, איין וואַנט איז אין גאַנצן באַשטעלט מיט אַ גלעזערנער קרעדענס. ביי דער צווייטער וואַנט שטייט אַ קלאַוויר און אין מיט פון צימער אַ קליין קאַכל־טישל מיט פּאַטעלן.

— העי, גאַספּאַדאַזש! גאַספּאַדאַזש! וואָס? איר זענט אויסגעפּגרט? רופּט אייך אָן! פּאַליאַצי! שליאַכטאַ! פּשאַ־קרעוו!

אַ זייטיקע טיר, וואָס פּירט אין די אינעווייניקסטע צימערן האָט זיך פּאַמעלעך געעפּנט, און אין דער טיר, איז שטיין־געבליבן אַ יונגע פּרוי. זי איז געווען גוט־פּאַרקעמט, מיט גרויסע טונקעלע אויגן, אַ שמאַל־פּנימדיקע, אַ שלאַנקע און אויף דעם ווייסן האַלדז איז געהאַנגען אַ גרויס שונור קרעלן שוואַרצע ווי די טשערעשניעס.

— וואָס ווילט איר, סאַלדאַט?

די שטים האָט אים אומרויך געמאַכט.

ביי דער ווייסל

ער איז צוריקגעטראָטן אויף אַ שפּאַן און זיך פאַרנויגט. אין דער רגע האָט זיך באַוווּזן אין דער טיר ראַביצעוו און אים אַנגעכאַפט פאַרן אַרעם.

— קום אַוועק... ביסט מיר אַ שאַד... איך וועל אויך אַרײַנכאַפּן פון הויפּט־דעזשורנעם... קום מיכאַיל...
מנחם האָט אַ מאַך־געטאַן מיט דער האַנט צו ראַביצעוו. ער האָט גערעדט צו דער פרוי.

— כ׳וויל גאַרנישט... גאַרנישט וויל איך... — האָט ער געזאָגט אויף פּויליש. — כ׳בין פאַרבייגעגאַנגען דורך דעם סאַד און אייך געזען... אָבער ניט צו אייך בין איך געקומען... צום פּאַן וואַלסקי... געוואַלט אַ רײד־טאַן אויף פּויליש... שוין באלד פאַרגעסן דאָס לשון... כ׳שטאַם פון פּוילן... ניט ווייט פון דאַנען...

מנחם איז געשטאַנען אַן אומבאַוועגלעכער. ער האָט איצט גערעדט שטיל, וואָרט נאָך וואָרט. אויך ראַביצעוו איז רוניק געוואָרן זעענדיק מנחם צוריקגעהאַלטנקייט.

— דער פּאַן וואַלסקי רוט... כ׳קען אים רופן אויב איר ווינטשט זיך... איר זענט אין דער רוסישער אַרמײ? די וואָס האָבן איינגענומען סטשעגאַוואַ? אַ פּאַליאַק?

— אַ פּאַליאַק? — האָט מנחם איבערגעפרעגט איר פּראָגע. — איר מאַכט אַ טעות... אַ קליינעם טעות... און אפשר האָב איך געמאַכט דעם טעות... כ׳מײן, מיר אַלע וואָס האָבן זיך געהאַלטן פאַר פּאַליאַקן? ... איך בין אַ ייד... אַ ייד פון פּוילן... זאָגט עס אייך גאַרנישט, מאַדאַם? ...

און אין דער רגע איז עפעס געשען. ניקאַליי ראַביצעוו האָט עס ניט געקענט פאַרשטיין. עפעס אַזוינס וואָס ער האָט ניט איין מאל דערנאָך דערציילט פאַר די סאַלדאַטן.

די יונגע פרוי איז אַרויפגעפאַלן אויף מנחם אַקסל און מיט די הענט אַרומגענומן זיין האַלדז. זי האָט געוויינט, דערנאָך געלאַכט. זי האָט מנחמען אַ קוש־געטאַן און שנעל אָפּגעטראָטן פון אים.

— איר זענט אַ ייד! אַ ייד! אַ ייד! אַדאַנק אייך... אַדאַנק אייך דערפאַר וואָס איר זענט אַ ייד... אַדאַנק...

מענדל מאן

מנחם איז געשטאנען ביי דער טיר. דער קאפ איז אים שווער געוואָרן
און ער האָט אים אַראָפּגעלאָזט. די אויגן־ווינקלען זענען פול געוואָרן מיט
טרערן.

— איר האָט געטרונקען... צו פיל געטרונקען... פאַר וואָס טרינקט
איר?...

זי האָט אים געהאַלפּן אַוועקזעצן זיך אין פּאַטעל. מנחם האָט גער
שטאַמלט. ער האָט אויפּגעהויבן די אויגן צו דער פרעמדער און זיי גלייך
פאַרוונקען. ראַביצעוו איז אַוועק. — כ'מוז צו דער וואַך... ביים טוישן זיך
וועל איך דיך נעמען... בלייב דאָ, אוי, זיכער אַן אייגענע... וואָס ס'טרעפט
זיך אַלץ אויף גאַטס וועלט?...

מנחם האָט זיך דערנאָך איינגעהערט אין ראַביצעוו'ס שווערע טריט
אויף די טרעפּ.

פרוּישע הענט האָבן באַרירט זיינע צעשוּיבערטע האַר. אַ טרערן־
שטים האָט צו אים גערעדט: — דער ערשטער ייד... ווי איך האָב געוואַרט...
קען איך עפעס טאָן פאַר אייך... ווי מיד איר זענט. איר האָט געטרונקען,
אַ סך געטרונקען. מ'דאַרף ניט. מ'טאַר ניט. איר טאַרט ניט. וואָס איז מיט
אייך? איר זענט געפאַלן? אַ ווי איר זענט פאַרבלאַטיקט?

מנחמען האָט געקלעמט ביים האַרץ. ער האָט געוואַלט זיך אויפֿר
הייבן נאָר די פּרוּישע הענט האָבן אים צוריקגעזעצט.

— זיצט אַזוי. זיצט. רוט אייך אויס.

זי האָט געעפנט אַ גלעזערנע שאַפּע. געזוכט דאָרט, געקלימפערט
מיט גלעזער.

— כ'וויל גאַרנישט. גאַרנישט. גוט וואָס איך האָב אייך געטראָפּן.
איך מוז דאָך עמעצן טרעפּן. אַזוי פיל טויזנטער מייל און אַ פּוסטיקייט.
אַ וויסטיקייט שפּרייט זיך פאַר מיר אין דעם דאָזיקן פּוילן.
דאָס ריידן האָט אים דערלייכטערט. די קלעמעניש איז פאַרשוונדן.
די ליפּן ציטערן מער ניט.

— ס'איז גאַרנישט. שרעקט אייך ניט. ס'וועט אַריבער. טייל מאַל
איז אַזוי טרויעריק אויפן האַרצן.

— פון וואָנען שטאַמט איר? — האָט ער געפרעגט.

ביי דער ווייסל

— פון פלאצק. מיין נאָמען איז גאָלדין, סאַבינע גאָלדין.

— פון פלאצק?

— פאַרוואָס ווונדערט איר זיך?

— איך קען פלאצק. כ'שטאָם פון וואַרשע.

מנחם האָט זיך אויפגעשטעלט. ער האָט זיך אַ וואַקל־געטאָן און געפרוווט שמייכלען. זיין פנים איז געוואָרן ערנסט און צוויי קאַרבן האָבן אַ טונקל־געטאָן אויפן שטערן.

— האָט אייך וואַלסקי אויסבאַהאַלטן?

— אויסבאַהאַלטן... ער ווייסט אָבער ניט אַז כ'בין אַ יידישע... ער

איז גוט געווען צו מיר... כ'פיר די ווירטשאַפט... ס'איז דאָ אַ דינערשאַפט...

נאָר איך... איר פאַרשטייט? די אומזיכערקייט... דאָס געיעג אויף יידן...

איך האָב געמוזט... אָבער דאָס איז איבעריק צו דערציילן. דאָס איז

אייגנטלעך ניט וויכטיק פאַר אייך...

זי האָט געמאַכט אַנשטרענגונגען פדי צו לאַכן.

פון שכנותדיקן צימער האָבן זיך דערהערט שאַרנדיקע טריט. אַ טיר

האָט זיך צעעפנט מיט געסקריפעריי. אין דער טיר איז געשטאַנען אַ

ביינערדיקער זקן מיט אַ לענגלעך פנים. אַ פאַרמעט־פנים מיט צעשוּיבערטע

וואַנצעס פון אַ שטרוי־קאַליר און מיט אַ פוסטן צעקנייטשטן גוידער וואָס

האָט אויסגעזען ווי אַ פענכער פון אַ בהמה אין וועלכער פויערים האַלטן

מאַכאַרקע.

דער זקן האָט געקוקט אויף מנחמען מיט פאַרשנדיקע אויגן.

— ווער איז דער יעגאַמאַשטש און פון וואַנען האָט ער זיך אַהער

פאַרשלעפט?

די פראַגע איז געווענדט געווען צו דער יונגער פאַני. זי איז געפרעגט

געוואָרן אין אַזאַ טאָן וואָס האָט באַליידיקט ניט נאָר מנחמען נאָר אויך

דער געפרעגטער. אַזוי רעדט מען צו שטוב־מענטשן איבער וועלכע מ'האָט

אַן אויבערהאַנט.

— ניט קיין „יעגאַמאַשטש“, פאַן וואַלסקי, און ניט פאַרשלעפט זיך.

כ'בין אַליין געקומען. געהערט אַז ס'ווינט דאָ אַ פאַליאַק... אַן אמתער

פאַליאַק...

דעם אלטנס געלע פינגער האָבן אויפגעציטערט.

— דער פאָן רעדט אזוי גוט פויליש... אַ פּאָליאַק? דו הערסט סאַבטשו? ברענג עפעס אַריין אויפצונעמען... כאַטש מען האָט שוין אַלץ צעשלעפט... אָבער פאַר אַן אייגענעם... וואָס טוט מען ניט פאַר אַן אייגענעם? געזוכט אַ היימישן... אַ נאַענטן... איז אייער דייוויזיע אַ סיבירישע?... כ'האַב ליב רוסן... „פּאַנימאַיעטע“... איך קען רוסיש... געלייענט פּושקינען... געווען אין פיטער... אָבער אַ פּאָליאַק צו טרעפן אין דער אַרמיי איז אַ גליק... ביטע טוט אויס דעם שינעל... סאַבטשו! סאַבטשו! וווּ ביסטו פאַרפאַלן געוואָרן? סאַבטשו!

מנחם האָט זיך איינגעהערט אין דעם אלטנס רייד. ער האָט געהערט ווי ער שאַרט די שטעק־שיך און דאָס שאַרן ריצט אים אָפּ אין שאַרבן מיט אַ זאַמדיקן געריץ. דער געסקריפּ האָט אים אויסגעניכטערט. ער האָט מיט אַ מאַל שאַרף זיך איינגעקוקט אין אלטנס פנים, פאַרהאַלטן דעם בליק אויפן ברוינעם סורטוק מיט די גרויסע קנעפּ און העל־רויטע קנעפּ־פעטליעס און גרינע שליפּן.

— ווער איז די פרוי, וואָס איך האָב דאָ געטראָפּן?

— דאָס איז מיין ווייב!

וואַלסקי האָט ביזן געשאַקלט מיטן קאָפּ. דער צעקנייטשטער אַראָפּ־ הענגענדיקער גוידער האָט זיך אַ וויג־געטאַן ווי דער אונטערשטער קאָם ביי אַן אַלטן האָן. אין דער רגע איז אַנגעקומען די יונגע פרוי מיט אַ טאַץ. — פון וואַנען שטאַמט איר? — דער אַלטער האָט געוואַלט מיט דער פּראַגע אַריבערגיין צו אַן אַנדער געשפרעך.

— דאָס איז ניט וויכטיק אין דער רגע. יעדנפאַלס ניט קיין שליאַכ־

טשיץ... אייער יחוס איז גרעסער, פאַניע וואַלסקי...

— הַמ־הם... כ'האַב ליב אָפענע מענטשן... אַוודאי פון פויערים?...

און אפשר פון באַאַמטע? אַך, פוילן... פוילן... אַט דוכט זיך אַן אָנפאַר... אַן אַנלייף פון רוסן און צווישן זיי איז דאָ איינער וואָס טראַכט אויף פויליש... וואָס חלומט אויף פויליש און רעדט פויליש...

— גענוג... ס'טוט מיר לייד אייך צו אַנטוישן... כ'בין אַ ייד...

דער אַלטער איז צעטומלט געוואָרן.

— הס'הם... דאָס איז אַלץ איינס... אַלט־גלויביקע... פון משהס גלויבן... געקאָנט אַזעלכע... געהאַט גוטע פריינד צווישן זיי... גוטע פּאַליאַקן... — ניט אַלץ איינס! זאַגסט ליגן, דו אַלטער פּוקס! מיר האָבן געוואָלט אַז ס'זאָל זיין אַלץ איינס... מיין פּאַטער האָט געוואָלט... ער האָט פאַר אייער „וואָלאַנאַשטש“ געקעמפּט. און איצט — איר זענט פּטור געוואָרן פון די יידישע „אינעווייניקסטע אַקופּאַנטן“. מען האָט זיי אויסגעהרגעט און ריין־געמאַכט די פּוילישע שטעט... בעסער „אויסערלעכע אַקופּאַנטן“. כּווייט פון דייע געשפרעכן. געהערט. היי, דו, אַלטער! וואָס גלאַצסטו מיט די שלפּיעס די הכּנע־הדיקע, די פּאַלשע, די שטאַלצע און די האַנאַרישע... האַנאַר געמישט מיט ביטערניש... פּאַטריאַטיזם געמישט מיט אַ ווילן צו פּאַרקויפּן זיך און דאָס לאַנד... מען שפּירט דאָך שוין פון דיר טוכלעקייט... ווי פון אַן אַלטן בוים אַ פּרוכנעוואַטן... ווי פון אַ פּגירה...

מנחם האָט זיך אויסגעקערועט צו דער יונגער פּרוי.

— פּאַני סאַבטש, זייט אַזוי פּריינטלעך צו אַ סאַלדאַט, גיסט אַן

אַ כּוטה!

דער אַלטער האָט אַריינגענומען דעם קאַפּ אין ביידע הענט און געשוויגן נאָר די פּאַרלאַשענע ליפּן האָבן זיך געעפּנט און פּאַרמאַכט. גע־עפּנט און פּאַרמאַכט ווי דאָס מויל ביי אַ פּיש וואָס ווערט אַרויסגעשליידערט אויף דער טריקעניש.

די יונגע פּרוי האָט אַרויפגעלייגט אירע וואַרעמע פינגער אויף

מנחם הענט.

— לאַזט אים צו רו, דעם אַלטן... מ'דאַרף ניט... כּ'בעט אייך...

אין מנחמען האָט געברענט אַ פּייער. ער איז ניט איינגעזעסן. דער פּאַטעל האָט זיך האַסטיק אַ רוק געטאָן און מיטגעשאַרט אַ שטיק טעפּער. ער האָט זיך דערמאַנט כּאַטשאַפּס שפּיציקע אייגעלעך... די יידן האָבן אַקופּירט פּוילן האָט מען זיך באַפּרייט פון זייער אַקופּאַציע... דאָס האָבן געטאָן די דייטשן... איצט זענט איר געקומען... מיר האָבן גאַרנישט פּאַר־לוירן... פּוילן בלייבט אַזוי ווי געווען... מיר זענען געוויינט צו אַ פּרעמד־מאַכט... שוין דערפאַר בעסער אַז דאָס זענען סלאַוואַנער...

— העי, דו אַלטער, איצט וועט איר האָבן ווידער אַ טאַפּעלן אַקופּאַנט:

מענדל מאן

די רוסן און די יידן וואָס קומען צוריק קיין פּוילן! מען האָט אַלעמען
ניט אויסגעהרגעט. ס'וועט ווידער זיין אַ פּאַלק. אָט בין איך! אָט איז
נאָך עמעצער אַ ייד!... שוין צייט עס צו זאָגן!... מ'דאַרף זיך ניט שרעקן...

— מנחם האָט געקוקט צו דער פרוי און פאַרגעזעצט:

— וואָס וועט איר טאָן, פּאַניע וואַלסקי, אַז מיר וועלן ווידער באַזעצן
וואַרשע, לאַדזש און אַנדערע שטעט אייערע? וואַרט נאָר אַ רגע, „אייערע“
שטעט האָבן איך געזאָגט? ווער האָט זיי געבויט די דאָזיקע פּוילישע שטעט?
דו? דיינע עלטערן? די פּאַליאַקן? מיר האָבן זיי געבויט!

מנחם האָט אַ רוק־געטאָן פון זיך דאָס קאַכ־טישל. ס'האָט זיך
אומגעקערט אַ טאַץ קאווע. ער איז געגאַנגען איבערן צימער הין־און־קריק.
אַנגעשפּאַרט, מיטן רוקן צו דער וואַנט איז געשטאַנען סאַבינע
גאַלדין. איין האַנט האָט זי געהאַלטן אויפן קלאַוויר.

אויף די טרעפּ האָבן זיך דערהערט טריט. שווערע טריט. זיי האָבן
אַפּגעהילכט אין צימער און געמאַכט אויפצוטרעטן דאָס גלאַזוואַרג.
וואַלסקי איז אַלץ געזעסן אַ גלייכגילטיקער, נאָר זיינע אויגן האָבן
געבלאַנדזשעט איבער דעם צימער. זיי האָבן געזוכט אויף דער פּאַדלאַגע,
נאָכגעקוקט מנחם טריט, געקוקט צום קלאַוויר וווּ עס איז געשטאַנען
די פרוי.

אין צימער זענען אַריינגעפּאַלן צוויי סאַלדאַטן: לאַטישעו און
ניקאַליי ראַביצעוו.

— קום מיכאַיל... גענוג... אין אַ שעה אַרום גייען מיר אַוועק פון
דאָרף... — האָט גערעדט ראַביצעוו.

לאַטישעו האָט אים אַנגענומען פאַר דער האַנט.

— האַסט געטראָפּן אייגענע? ווי מזלדיק, טאַקע קרובים?

— אייגענע... אייגענע... — האָט געזאָגט ראַביצעוו — כ'האָב אַליין

געזען אַז די פּאַני האָט זיך שטאַרק דערפּרייט אַזוי ווי אַ שוועסטער...

דער אַלטער פּאַליאַק האָט זיך פּלוצעם אויפגעשטעלט.

— וואָס האָט איר זיך אַריינגעריסן אין אַ פרעמד הויז... כ'זועל

איבערעבן נאַטשאַלסטוואַ.

— כ'האָב אַ שווערע האַנט, אַלטער, זעסט מיין האַנט? טאָ רוק

ביי דער ווייסל

זיך אָפּ. ווילסט אפשר שליסן מיט איר באַקאַנטשאַפֿט?
ראַביצעוו האָט, ווי זיין טבע, מיט אַלע פינגער געקעמט די טשוּפּרינע
אַזש ס'היטל איז אים אַראָפּגעפּאַלן.

— אוי איז דאָס אַ שאַפע מיט גלעזערנע שפּילצייג! צו וואָס דאַרף
מען דאָס? קען מען דען ניט זשאַקען פּון אַ געוויינטלעכער קרוזשקע...
אַ בלעכערנער אָדער אַ קופּערנער? אוי, ווי ס'בליאַסקעט!...
דער אַלטער איז געלאָפּן צו די טרעפּ. ער האָט געפּלאַנטערט זיך
מיט די זקנישע פּיס.

— פעטערל... פעטערל... — האָט געשמייכלט לאַטישעוו — אַנט-
לויפּסט און לאָזט איבער דיין אייניקל... אַליין לאַזסטו איר איבער מיט
דריי סאַלדאַטן?...

— ער וועט איצטער קיינעם ניט געפינען, דער פּאַליאַק... דער שטאַב
איז שוין אַוועק. מיר גייען די לעצטע... — האָט געזאָגט ראַביצעוו און
מיט פּויערישער כּיטרעקייט געקוקט אויף דער גרויסער גלעזערנער
קרעדענס.

ס'איז געוואָרן אומהיימלעך שטיל. מען האָט נאָר געהערט אַ טרוקן
מאַנאַטאַן גערעדעריי אויף די טרעפּ, דערנאָך האָט זיך אַ וויג-געטאַן
אַ שווערע טיר. דער ווינט האָט צוגעהאַקט אַ לויז פענצטער אַזש די שויבן
האַבן אָפּגעקלימפּערט.

די יונגע פּרוי האָט געעפּנט דעם קלאַוויר־דעק. זי האָט זיך אַראָפּ-
געזעצט אויף אַ קליין בענקל, אַ פּיר־געטאַן מיט אַלע פינגער איבער די
קלאַוווישן. דער צימער איז פּול געוואָרן מיט אַ גלאַקן־געקלאַנג ווי דאָס
רופן פּון קליינעם גלאַק פּון פּרימאַרגן־געבעט וואָלט זיך אויסגעמישט מיט
דעם אַוונט־גלאַק און דעם שווערן גלאַק פּון לוויזות.

די קלאַוווישן האָבן געבליאַסקעט. אירע פינגער זענען געלאָפּן איבער
זיי. זי האָט פּלוצעם איבערגעריסן און אויסגעבויגן דעם קאַפּ צו מנחמען
און צו די סאַלדאַטן.

זיי זענען געשטאַנען מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ. לאַטישעוו האָט גע-
פּלאַנטערט מיט דער צונג:

— באַרישניאַ... ספּאַסיבאַ באַרישניאַ... עך, שפּילסטו... ס'צערייסט

מענדל מאן

דאָס האַרץ... ס'ציטערן די אַדערן.. ס'פלאַטערט דאָס נשמהלע, דאָס אומ-
גליקלעכע...

לאַטישעוויזן איז קיין מאָל ניט געשטאַנען אַזוי נאָענט פון אַ קלאַוויר,
ביי אַ יונגער שטאַטישער פרוי. ער האָט געזען אירע רונדיקע אַקסל, געזען
די שיינע הענט אירע און די לאַנגע ווייסע פינגער, די אומרוקע, וואָס
פלאַטערן אַרום איבער די געלבלעכע העלפאַנט-ביינדלעך. ער איז גע-
שטאַנען אויף אַ ווייכן טעפּעך, אַ טונקל-רויטן מיט ליכטיקע זיגנאַגן און
קלעטקעס. די טאַפּעטן האָבן אים אַוועקגעפירט ערגעץ ווייט ווייט, אויף
אַ יונגער לאַנקע וווּ ס'פאַרגייט די זון. ער שלעפט זיך אין אַ וואַגן, באַלד
פאַלט צו די נאַכט. אַט איז שוין דער וואַלד. דאָס פּערד גייט טריט ביי
טריט. צו דער היים איז ווייט. גאָר ווייט. און אין וואַלד איז פינצטער און
אומהיימלעך. ער וועט זיך פון דאָרט ניט אַרויסבאַקומען...

— באַרישניאַ, פאַרוואָס ביסטו שטיל געוואָרן... לאַז פריי דיניע
הענטעלעך... זיי פלאַטערן ווי די טייבעלעך... עך, דו ביסט אַליין אַ
גאַלובטשיק... אַ ליכטיק-פליגליקער גאַלובטשיק...

גריגאָרי אַפאַנאַסאַוויטש לאַטישעוויזן דער שאַכטיאַר און מעכאַניקער,
דער הויכער רוס מיט די שיפלעכע אויגן איז געשטאַנען אַ פאַרלאָרענער
נעבן דער פרוי. ער האָט מיט אַן אומגעלומפּערטער האַנט באַרירט די ראַנדן
פון קלאַוויר, געפירט די האַנט איבער די טונקעלע אויסבויען פון האַלץ
און פּלוצעם האָט זיך זיין האַנט אַראַפּגעלאָזט מיט דער גאַנצער קראַפט
אויף די קלאַווישן. ס'האַט אַ פלייץ-געטאַן אַ שטראַם ווי אַן אייזדעק וואַלט
אויפגעריסן געוואָרן און די וואַסערן פאַרגיסן דאָס אייבערשטע אייז.
לאַטישעוויזן האָט אַנגעפאַנגען צו לאַכן מיט אַ הויך און פרעמד געלעכטער.
אין דער זעלביקער רגע האָבן זיך צעקלינגען עטלעכע קרישטאַל-גלעזער.
דער פּערמער האָט זיי אויסגעפרוּווט לויטן קלאַנג.

— סאַבטשו! סאַבטשו! — האָט גערופן פון קאָרידאָר דער זקן. —
וואָס קומט דאָרט פאַר, סאַבטשו? נאַטשאַלסטוואָ וועט באַלד קומען! וואָס
איז געשען?

ער איז געשטאַנען אין דער טיר אַ געבויגענער און געצוקט מיט
די אויגן.

ביי דער ווייסל

— וואָס פילדערסטו, אַלטער, וואָס טומלסטו? מיר זענען מירנע מענטשן... מיר טוען ניט קיין שלעכטס... נאָר אַרומקוקן זיך מיט די אייגעלעך... נאָר דערפרייען דאָס נשמהלע מיט דעם שפילן... דאָוואַי באַרישניאָ... גיב עפעס אַ פריילעכטס... גיב... האָב רחמנות אויף אַ רוסישער נשמה... גיב עפעס אַזוינס וואָס זאָל אויפרוהערן... אַזש דאָס האַרץ זאָל צעטייען ווי שניי אויף דער זונעלע...

בעת לאַטישעווי האָט אַזוי איינגעטענהט מיטן אַלטן איז מנחם געשטאַנען ביים פענצטער מיטן פנים צום נאַכטיקן סאָד. הינטער זיך האָט ער געשפירט די אומרויקייט פון דער יונגער פרוי. זי האָט זיך באַ-וועגט אויף דעם קלאַוויר־בענקל.

מיט אַ מאָל האָט זיך דער פאַרהאַנג אַ וויג־געטאַן. סאַבינע איז צוגעקומען צו אים.

— פירט אַרויס די סאַלדאַטן... כ'האַב מורא... נעמט זיי אַוועק...

— איר האָט מורא? און פאַר דעם אַלטן פוקס האָט איר ניט מורא?

מנחם האָט נאָך עפעס געוואָלט זאָגן און זיך פאַרהאַקט.

לאַטישעווי איז געזעסן ביים אַפענעם קלאַוויר און מיט די פויסטן גענומען זעצן אין די קלאַוויר־ביינדלעך. ער האָט גערופן, געלאַכט, געשרייען.

— אַט! זעט ווי כ'שפיל! דאָס איז מוזיק! אַ שטורעם איבער

דער וואַלגאַ! שיפן גייען אונטער! ס'ברענען שטעט! ס'ברענען וועלדער!

טייכן גייען אַרויס פון די ברעגעס און פאַרפלייצן דערפער! ווייבער

יאַמערן! וועלף ראַנגלען זיך מיט פערד אויף פאַרשנייטע פעלדער!

וועלף! וועלף! סטאַדעס! האַרדעס וועלף! אַ פאַרווונדיקטער בער לויפט

איבערן שניי און רעוועט! ער לאָזט נאָך זיך בלוטפלעקן! העי, מיכאַיל!

ביסט טויב געוואָרן? האָסט פאַרלאָרן ס'לשון? הערסט ניט ווי ס'לאָזט

זיך אַראָפּ די נאַכט־שיכט? הערסט ניט דעם סירענע־געוואַי פון די

שאַכטעס? דעם געפיף פון סטעפֿ־ווינט אין די באַראַקן? מיכאַיל!

מיכאַיל! פעטערל ינקאַליי ראַביצעווי, לאָז דיינע גלעזערנע שמאַכטעס!

קום צו נענטער! הער זיך צו!

דער צימער איז פאַרפולט געוואָרן מיט אַן אויסטערליש פויקעריי

אין די קלאַווישן. אַ ווילד כאַאָטישער געוואַי, אַ געזשום און ווידער אַ

מענדל מאן

געוואָי און אויף ס'ניי אַ קלינגעריי פון הונדערטער גלעקער.
דער פּאָן וואַלסקי האָט געשרייען. מען האָט דאָס געשריי נאָר
געהערט אין די רגעדיקע איבעררייסן וואָס לאַטישעוּ האָט געמאַכט.
ראַביצעוּ האָט געטרייסלט דעם אַלטן פּאַליאַק פּאַר די גרויסע
סורטוק־פעטליעס.

— באַרין, וואָס אַרט עס דיך? ... לאַז... לאַז... לאַז ער זיך דער־
פרייען... זעסט ווי סקלאַדנע ער שפּילט, דער לאַטישעוּ... אַלץ קען ער...
ניט אַזוי איידל ווי דאָס מאַכט די באַרישניע... אָבער גאַלדענע הענטלעך
האַט ער... גאַלדענע... אַזוי ווי אַ שטאַטישער איז ער... אַלץ קאָן ער...
דער אַלטער איז אויפגעשפרונגען, געריסן זיך צו לאַטישעוּ, נאָר
לאַטישעוּ האָט אים אָפּגעשטופּט.

— גיי אַוועק, דו, פּאַלסקי פּאַן, דו כראַביאַ, דו...
און אַ פעס האָט אַרומגענומען לאַטישעוּ ווי אַ פּלאַם. אַט איז
אַ וועלט: טעפעכער. פּאַטעלן. באַמאַלענע ווענט. ליכטיקייט פון לאַמפּן...
אַ באַרישניע. און ער — אַ לעבן אָפּגעפינסטערט אויף נאַרעס, אויף
איזערנע בעטלעך, צוגעדעקט מיטן שפענצער. פינצטערניש פון שאַכטעס.
און ווידער האָט עס אָפּגעהילכט אין צימער. דאָס מאַל איז געקומען
אַ דונעריי. ער האָט געזעצט מיט ביידע פויסטן אין די גרעבסטע טענער.
אַ האַרמאַטן־שיסעריי... אַזאַ ווי ס'איז געווען ביי סמאַלענסק... ביי קורסק...
— הערסט, מיכאַל? הערסט? — אוי, דו שד שוואַרצהאַריקער,
ווי ביסטו פאַרפאַלן געוואָרן מיט דער באַרישניע? וווּהין האַסטו איר
פאַרפירט, דו שוואַרץ־אויגיקער?

מען האָט ניט געקענט אָפּטיילן זיין געשריי פון די דונערן.
ראַביצעוּ האָט צעעפנט אַלע גלעזערנע טירלעך פון קרעדענס און
באַטראַכט יעדעס שטיקל קרישטאַל. באַזונדערס האָט ער געקוקט אויף
די גלעזערנע נימפעס, די נאַקעטע מיט די אָפּשטייענדיקע בריסטלעך און
מיט די גלעזערנע פיינגבלעטער וואָס פאַרדעקן די נאַקעטע שויס.
— אוי, וואַסערע אומפאַרשעמטע... וואַסערע זונות... און דאָס שטעלט
מען אויס... אַנטכיכריסטן... נאָר צו רייצן דאָס פאַרשמאַכטע נשמהלע וואָס
איז אַזוי אויך אומגליקלעך...

ביי דער ווייסל

ער האָט געקוקט אויף די פיגורן און געזשמורעט די אייגעלעך.
— זעט נאָר וואָס זיי האָבן צוגעטראַכט... קעפלעך האָבן זיי און
הענטעלעך אַזעלכע ממזרישע... אַזעלכע זינדיקע... אוי, מאַמעלע הימלישע...
זע נאָר, אָן בושה!...

— אַרויס! — האָט גערופן דער אַלטער — אַרויס!
מנחם האָט געשמייכלט.

ער האָט געזען ווי לאַטישעווי האָט אַ שטויס־געטאָן דעם פּאַליאַק.
דער אַלטער האָט אַ שאַר־געטאָן מיט די פיס, פאַרפלאַנטערט זיך ביים
פאַרבויענעם טעפעך און איז געפאַלן.
סאַבינע האָט זיך איבערגעבויגן איבער אים און געוואַלט דעם
אַלטן אויפהייבן.

אין דער רגע האָט לאַטישעווי אַ קלאַפ־געטאָן מיט די פיס אין דעם
פעדאַל און מיט די פויסטן איבערן קלאַוויר אַזש ס'האַט אַ ציטער־געטאָן
דאָס היין.

ראַביצעווי האָט אַ וואַרף־געטאָן די נאַקעטע נימפע אויף דעם
קאַכל־טישל. קרישטאַל־שפּליטערס זענען אויפגעשפרונגען. די שפּליטערס
האַבן אויסגעקלאַפט עטלעכע שוויבן. עס איז צעקלאַפט געוואָרן דער
זשיראַנדאַל און עס איז פינצטער געוואָרן. דערנאָך האָט אַ הילך־געטאָן.
דער גאַנצער קרעדענס האָט אַ קראַך־געטאָן מיט די קרישטאַלן צום דיל.
עס האָט אַ קלימפער־געטאָן און דערנאָך אַ דונער. שווערע סאַלדאַטסקע
שטיוול האָבן געטראָטן אויף קרישטאַל און גלאָז.
לאַטישעווי האָט געזעצט אַלץ מיט די פויסטן אין קלאַוויר און גע־
רעוועט אַ סאַלדאַטסקע ליד.

סאַבינע גאַלדין האָט פאַרבאַכן די הענט, געוואַלט שרייען, זי האָט
אַבער ניט אַרויסגעבראַכט קיין געשריי נאָר אַ שטילער „אוי“ איז געבליבן
הענגען אין חלל.

לאַטישעווי און ראַביצעווי זענען אַוועק. זיי האָבן געשטעלט שווערע
טריט אויף די טרעפּ.

— גייט פון דאַנען אַוועק — האָט מנחם געזאָגט צו דער יונגער
ידישער פרוי. — גייט אַוועק! איר טאַרט דאָ ניט בלייבן!

מענדל מאן

זי האָט געוויינט.

— וווהין?

— כ'ווייס ניט... אָבער דאָ בלייבט ניט...

— כ'האָב מורא... כ'האָב מורא פאַר אים...

— זוכט אים יידן. גייט צווישן יידן... זיי זענען דאָ...

— מיכאַיל! מיכאַיל! — האָט מען גערופן פון דער גאַס.

ניט ווייט פון סאָד האָבן זיך געזאַמלט די לעצטע סאַלדאַטן.

ווען די איינהייט האָט פאַרלאָזט סטשעגאַוואָ און דערגאַנגען צו

די לעצטע הייזער איז אָנגעלאָפן מנחם.

די באַוועגלעכע סאַוועטישע גרופּן, וואָס האָבן באַהערשט לובלין זענען געקערעפטיקט געוואָרן דורך די הויפט־כוחות וועלכע זענען גע־אַנגען הינטער זיי. אַדאַנק אַ געלונגענעם אַנגריף אויף דער מערב־ריכטונג זענען זיי סוף יולי דערגאַנגען צו דער ווייסל און נאָך אַ שווערער שלאַכט באַפרייט דעמבלין, פּולאַווע. דאָס זענען געווען אַלטע פעסטונגען. דעם ערשטן אויגוסט זענען די סאַוועטישע מיליטער־אַפטיילונגען דערגאַנגען צו דער ווייסל דרומדיקער פון וואַרשע אויף אַ ברייטן פּראָנט — פון גאַרוואַלין ביז יוזעפּאַוו. אויף דער גרענעץ דעמבלין, פּולאַווע, זענען שוין דעם 28סטן יולי געגאַנגען צו דער ווייסל די איינהייטן פון דער ערשטער פּוילישער אַרמיי, וואָס האָט זיך פאַרמירט אונטער דער סאַווע־טישער אַפּוטרופּסות אין ראַטן־פאַרבאַנד.

דער דייטש האָט ניט באַוויזן אַפּצוועטעמען. סאַוועטישע טאַנק־אַפטיילן האָבן אָנגעהויבן דעם אַנגריף פון דעמבלינער ראַיאָן אויף דער צפון־ריכטונג מיטן ציל איבערצושניידן די שאַסייען און באַזוועגן וואָס פירן קיין וואַרשע פון צפון און צפון־מזרח. אין פאַרלויף פון איין טאָג האָבן די טאַנק־איינהייטן דורכגעמאַכט אַ קאַמפּס־וועג לענגויס דעם פּראָנטס הינטערלאַנד אויף 50 ביז 60 קילאָמעטער. זיי האָבן פון גאַנג באַהערשט סטאַטשעק און גאַרוואַלין און דערמיט באַדראַט די פאַרשטאַט פון וואַרשע — פּראָגע.

אין יענעם טאָג, ווען די סאַוועטישע טאַנק־אַפטיילן האָבן אָנגעהויבן

ביי דער ווייסל

דעם אַנגריף אויף דער צפון־ריכטונג איז יעפּימאַווס דיִוויזיע געגאַנגען אַנטקעגן די טאַנק־גרופּן. זיי האָבן זיך געלאָזט דורך זייטן־וועגן פון פּוילנע צפון גרענעץ אין דער ריכטונג צו וואַרשע, דורך מלאָווע, טשע־כאַנאַוו, דורך סאַכאַטשין, פאַרבייגעגאַנגען פּלאַנסק און נעבן זאַקראַטשין געדאַרפט באַגעגענען זיך מיט דעם סאַוועטישן טאַנק־מיליטער.

מנחם איז געגאַנגען אויף זיין ערד. דאָ איז געשטאַנען זיין וויג. דאָ איז סאַכאַטשין, צווישן טשעכאַנאַוואַ און פּלינצק געפינען זיך די קברים פון זיינע זיידעס. ער קען די פעלדער, ער קען די וועלדער, ער קען די טייכן. אַט איז דער ברייטער טייך ווקראַ! אַט איז דאָס שמאַלע טייכל דזשאַלדאַווקע מיט די ווערבע־קוסטעס. אַט איז די זומפיקע פּלאַנקע מיט דעם גרינעם פּאַספּאַר־שליים. ניט ווייט פון דאַנען ליגן דערפּער, אַמאַליקע ייִדישע דערפּער. דאָרט האָבן זיינע זיידעס געפּאַכטעט ערד.

כאַטשאַפּ האָט אים פאַרגעשטעלט פאַרן פּאַלקאַוויק.

— איליאַ אַלעקסאַנדריטש, דערלויבט איין רגע. אַט איז דער

סאַלדאַט...

דער פּאַלקאַוויק האָט געקוקט שטרענג. דאָס האַרטע פנים האָט אויסגעדריקט אומגעדולד. די דרייעק־פּאַלבן אַרום די נאַזווינקלען ביז די מוילווינקלען זענען אַנגעצויגן געוואָרן.

— וואָס איז געשען?

— דער דאָזיקער זעלנער שטאַמט פון די ערטער. ער קען יעדעס

וועגל. דאָס איז מיכאַל... מיכאַל איסאַקאָוויטש...

דער אויטאָ האָט זיך פאַרהאַלטן.

— דו ביסט מיר באַקאַנט — האָט געזאָגט דער פּאַלקאַוויק —

געזען דיך... גוט וואָס דו קענסט די וועגן...

זיי זענען געשטאַנען ביי אַ גרויסן בוים פון פעלדבאַרעלעך. „לענגאַלקעס“ רופט מען זיי דאָ — האָט מנחם געזאָגט און אויפגעקליבן עטלעכע האַלב־ברייפּע ווילד־באַרעלעך. ביים אַרט פון שטאַם וווּ די צווייגן האָבן זיך צעשפּרייט איז געהאַנגען אַ גרויסער הילצערנער צלם מיטן געקרייציקטן. אויפן געקרייציקטנס פיס האָט עמעצער אַנגעהאַנגען אַ קליינעם קראַנץ רויטע פעלדבלימלעך. זיי זענען פאַרוועלקט די בלימלעך

מענדל מאן

און האָבן אָנגענומען אַ געפלעקטע רויטקייט, אַזאַ ווי די בלוט־פלעקן אויף יעזוסעס פּיס.

דער פּאַלקאַוויק האָט געקוקט אויפן בוים, געקוקט אויפן גע־קרייציקטן און געשמייכלט.

— זעץ זיך אַריין אין דער מאַשין.

זיי זענען געפאַרן דורך אַ קאַשטאַן־אַלייע. די ניט־באַאַרבעטע פעלדער זענען פול געווען מיט טונקעלע פּאַלין־קוסטעס. ערגעץ נאָענט האָט זיך געגאַלדיקט אַ פּירקאַנטיקער בייט מיט תּבואה. אַן אַלטער פּויער זיצט אין דער קאַנאַווע און האַלט אַ שטריקל צו וועלכן עס איז צוגעבונדן אַ קליין ווייס ציגל. אַ פּויערטע טראַגט אַ בינטל טרוקענע צווייגן.

— אַזוי ווי ביי אונדו... איין וועלט... — האָט געמורמלט דער פּאַלקאַוויק.

די ערד איז דאָ אַ ליימיקע, אַ רויט־ברוינלעכע. די פעלדער זענען צעגראָבן פון טראַנשייען. אַ שמאַלער פּאַרבינדונגס־טראַנשיי האָט זיך געשלענגלט אַזש ביזן האַריזאָנט. ער איז געלאָפן לענגויס אַ וועלדל, אַרױפגעקלעטערט אויף אַ הויכעניש. דער טראַנשיי האָט אויסגעזען ווי אַן אָנגעדראַלענער אַדער פון דער טױט־פּאַרווונדעטער ערד.

יעפּימאָוס פּאַרפּאַסטנס האָבן דערגרייכט דעם טייך ווקראַ. זיי האָבן זיך געפונען ביי אַ וואַלדיקער געגנט. די הילצערנע בריק איז פּאַר־ברענט געוואָרן. אין טייך האָבן געסטערטשעט עטלעכע שוואַרצע אָפּ־געברענטע געהילצער. די סאַפּיאַרן וועלן קומען אין אַ טאַג אַרום. ניט ווייט רויכערן זיך די קוימענס אין אַ קליין דערפל. דאָס איז קאַלאָזאַמב. מנחם איז אָנגעקומען צוזאַמען מיטן פּאַלקאַוויק צום ברעג. עס איז געפּאַלן אַ קורצער און קלאַרער באַפעל: אַריבערשווימען דעם טייך! נאָר אַ העלפט סאַלדאַטן קאַנען שווימען. די ווקראַ איז דאָ אַ טיפע, פול מיט קעסלגריבער.

אין אַ שעה שפּעטער האָט שוין מנחם געפירט פון קאַלאָזאַמב הונדערטער פּויערים מיט העק און זעגן. יעפּימאָוו האָט באַפוילן זעגן בייםער. מען האָט די אָפּגעזעגטע ביימער גאַנצעהייט מיט די צווייגן געשליידערט אין טייך.

— די וואָס קאָנען ניט שווימען זאָלן זיך אָנהאַלטן ביי די צווייגן. טייל האָבן געבראַכט צו שלעפּן פון דאָרף טירן, פעסער, ברעטער. טייל האָבן אָנגעשטאַפט די שינעלן מיט שטרוי און זיי פאַרבונדן מיט שטריק. זיי האָבן זיך מיט די אָנגעשטאַפטע שינעלן געוואָרפן אין וואַסער אַריין און געשווומען.

ס'איז שוין געווען פאַרנאַכט. פון נאָענט האָט מען באַשאַסן דעם טייך. ס'האָט אויסגעזען ווי אין טייך וואַלטן געפליעסקעט פיש. אין דער פאַרנאַכטיקער טונקלקייט זענען געשווימען ביימער איבער דעם בלאַלעך־זילבערנעם טייך. די ביימער זענען געשווומען מיטן שטראַם און אַפשווימענדיק אַזוי אַ קליינעם מהלך אָנגעשלאָגן זיך אין אַנדערן ברעג.

עמעצער האָט קראַמפהאַפט געהאַלטן זיך ביי די צווייגן. אַרום האָט אויפגעפליעסקעט ווי ס'וואַלט עפעס פאַרזונקען געוואָרן. אַ סאָלדאַט האָט דערפילט ווי זיינע פינגער ווערן לויז. ער האָט זיך געוואַלט אַרויפלייגן אויפן אַסנע־צווייג און הענגען נאָר עס האָט אים עמעצער געצויגן אַראָפּ אַראָפּ צום דנאָ...

מנחם איז געשטאַנען ביים ברעג און געזען ווי אַ זעלנער זינקט אין דעם אומרויקן וואַסער. יעפימאָוו האָט אַ קנייט־געטאָן דאָס פנים און געמאַכט אַ שפּאַן צום טייך. מנחם האָט אים אָפּגעהאַלטן מיט אַ האַנט־צייכן און אַליין אַריינגעוואָרפן זיך אין וואַסער. ער איז געשווומען מיטן שטראַם. דאָס וואַסער איז וואַרעם. די קליידער פענטען אים. זיי ציען אים צום דנאָ. איצט איז ער שוין אין מיט פון טייך. אַ טונקל־בלאַע־שטראַם רייסט זיך דאָ אַריין אין סאַמע מיט. ער איז ברייט אַזוי ווי צוויי שפּאַן. דער שטראַם איז קיל. דאָ איז דאָס שווימען לייכטער. עמעצער שרייט. הינטער אים שווימט מען. אפשר איז דאָס דער דערטרונקענער וואָס האָט אויפגעטויכט? פון וואַנען נעמט זיך אין אַזאַ טיכל אַזויפיל פיש? אַזוי ווי מען וואַלט דאָ געמאַכט אַ זאַמענטע אויף פיש. פאַרוואָס זילבערן זיי זיך אַזוי אין טייך. אַ בוים, מיט סאָלדאַטן ביי די צווייגן, האָט זיך לעבן אים פאַרבייגעטראָגן. אַ צווייג האָט אים אַ פאַטש־געטאָן איבערן פנים. אַט שווימט אַ טונקעלער קנױל. נאָר אויסצוציען די האַנט. אַט איז ער!

מענדל מאן

גיב ברודערל אַ האַנט! גיב אַ האַנט! עמעצער האָט זיך איינגעקלאַמערט אין אים. דער שטראַם טראַגט אים. דער קאַפּ איז שוין אין וואַסער. ער הייבט זיך ווידער אויף און עטעמט. איצט וועט ער ווידער אויסהאַלטן הינטערן וואַסערדעק. מיט אַ מאָל האָט ער דערפילט אַ זומפיקן דנאָ. אין טייך האָט אויפגעזאַטן. דאָס פנים זיינס איז פאַרכליניעט געוואָרן. ווידער אַ געפלוכעריי פון פיש און אַן אָפהילך פון אַ שיסעריי.

דער ברעג איז אַ הויכער. פאַרוואַקסן מיט קוסטעס, מיט הויכע גראָזן. די סאַלדאַטן שווימען מיט די אויטאָמאַטן אין אויפגעהויבענע הענט. זיי קלעטערן אויפן ברעג. קלאַמערן זיך ביי די קוסטעס, ביי די גראָזן. זיי לויפן איבערן פעלד, לויפן און פאַלן.

מנחם האָט דערשלעפט דעם זעלנער ביזן ברעג. אַ דאָס איז דאָך וואַלקאַוו. ער לעבט! מנחםס הענט ציטערן. ער קען ניט אָננעמען די קוסט־צווייגן. די פינגער פאַרשליסן זיך ניט. אַט האָט ער שוין דערגרייכט מיטן קאַפּ דעם ברעג און ער קייקלט זיך אַראָפּ. פאַרוואַס איז ער אַרויס־געשווימען אויף אַזאָ הויכן ברעג? פאַרוואַס איז ער ניט געשווומען דאָרט ווי אַנדערע? דער ברעג איז הויך. הויך. ער דערגרייכט, דער ברעג, ביז די פאַרנאַכטיקע וואַלקנס... ביז די הימלען... ביזן זיבעטן הימל... וועסט צו זיי ניט אַרויפקלעטערן... צו זיי קען מען נאָר אַרויפשווימען... וואַלקאַוו!... וואַלקאַוו!... לעבסט... וואַלקאַוו!...

מנחם האָט זיך אויפגעשטעלט. ער האָט געמאַכט אַ טריט און צו געפאַלן מיטן רוקן צו דעם הויכן ברעג. ווי הייס ס'איז. ער האָט געוואַלט צעקנעפלען זיך ביים האַלדן. עפעס שטיקט אים. די האַנט פאַלט אין אַנמאַכט, און אַז ער האָט זיך אַוועקגעזעצט האָט ער זיך אָנגעטראַפן מיט וואַלקאַווס אויגן. דער יונגער רוס פון קליינעם שטעטל קאַדאַם האָט געקוקט אויף מנחמען מיט גרויסע אויגן, פאַרנעפלעטע, פאַרגלייזלטע ווי די שוואַרצפּלען וואַלטן אויפגעפרעסן געוואָרן פון די טייך־פיש.

פאַר טאַג האָט מנחם דערוואַכט אין לאַזאַרעט.

— וווּ איז וואַלקאַוו?

קיינער האָט אים ניט געענטפערט. ער איז גלייך איינגעשלאָפן. עס איז אים אויסגעקומען אַז אַננאָ איז אַרויס פון קליינעם טשולאַז און

ביי דער ווייסל

אָוועקגעזעצט זיך אויפן ראַנד פון בעטל — זיך אַזוי אַננאַ... זיך רוזק...
זעסט דאָס בלאַע פענצטער... זיין האַנט לויפט איבערן ווייסן פאַפיר...
אַט איז איר הויכער שטערן, דער ליכטיקער... אַט איז די שמאַלע העל-
פאַנטביין-נאַז... די אויגן... די טרויעריקע, די יידישע... אַננאַ... אַננאַ...
העי, וואָס שליידערסטו ביים אויוון דעם גרויסן בינד האַלץ?.. מאַך עס
רוזקער... עמעצער קלאַפט אָפּ דעם שניי פון די שטיוול ביי דער שוועל...
איז עס זשילין? — — —

— עס איז שרעקלעך קאַלט. דעקט מיך איין. הייצט אויס דעם
אויון...

איבער מנחמען האָט זיך איבערגעבויגן אַ סאַניטאַר.
— דיר איז ניט קאַלט. ס'איז פיבער. ס'וועט אַריבער.
פון לאַזאַרעט האָט מען אים אַריבערגעפירט אין פעלד־שפיטאַל. די
וונד אין דער לינקער האַנט איז געקומען פון אַ קויל. זי האָט דורכגעהאַקט
דעם ביין.

— ס'וועט זיך פאַרהיילן. זאַרג ניט. — האָט געשמייכלט צו אים
דער דאַקטאָר.

נאָך דעם ווי די דריי רוטישע זעלנער האָבן פאַרלאָזט די ווינונג
פון פוילישן פרייך לאַנגינוס וואַלסקי, האָט סאַבינאַ לאַנג איינגעהערט זיך
אין די שווערע טריט אויף די טרעפּ און אין גערויש וואָס האָט זיך
געטראָגן פון דער גאַס. דער גערויש איז געווען אַ פאַרשיידנאַרטיקער;
אַ הויך גערעדעריי פון סאַלדאַטן, אַ געהירזשעריי פון פערד, אַ געקלימ-
פעריי פון לאַסט־אויטאָס און קוויטשיקע באַפעלן פון לייטענאַנטן. די גאַס
האָט זיך געוויגט אין ליכט פון אויטאָ־ליכטער, רעפּלעקטאַר־שערן האָבן
געשניטן די פינצטערניש און מיטגעוויגט זיך מיטן מענטשישן געטומל.
ווען די גאַס איז פּוסט געוואָרן האָט זיך סאַבינע אָפּגעקערט פון
פענצטער.

דער אַלטער איז געזעסן אין פּאַטעל, איינגעהילט די פיס אין אַ
פלעד און זיך געוויגט. אַ טאַפּעלער שאַטן, אַ געשפּאַלטענער האָט זיך
מיטגעוויגט אויף דער וואַנט. פון די אויסגעהאַקטע שויבן האָט געווייעט

מענדל מאן

אַ קילער נאַכט־ווינט. דער ווינט האָט געבראַכט ריחות פון די פייכטע פעלדער. אויף די טעפעכער האָבן זיך געוואָלגערט שטיקער קרישטאַל־שפּליטערס. זיי האָבן אין דעם טונקעלן צימער געלויכטן ווי די שטערן. דעם אַלטנס שטילקייט איז געווען אַ פאַרטייעטע, אַ לויערנדיקע. באַלד וועט זי אויפגעריסן ווערן. ער וועט דעמאָלט אַרומלויפן איבער די צימערן, ברעכן די געל־ביינערדיקע פינגער און שרייען. דאָס וועט זיין אַ געשריי פון ווילדע לאַבענדזשעס וואָס טראָגן זיך האַלב־שוועבנדיק, האַלב־לויפנדיק איבער האַרבסטיקע פעלדער.

סאַבינאַ האָט געעפנט אַ טיר צום זייטיקן צימער.

זי האָט אנגעצונדן אַ וואַסן ליכט און אַריינגעטראָגן עס אין צימער אַריין. דאָס פייערל האָט אומרויק געצאַפלט פון ווינט. זי האָט עס מיט אַ האַנטפלאַך פאַרשטעלט. דאָס גאַנצע ליכט איז געפאַלן אויפן אַלטן. זי האָט געזען זיינע אויגן, די קאַלטע, גלעזערנע ווי ער וואָלט געקוקט אויף איר ניט מיט מענטשישע אויגן נאָר מיט שאַרפּשיציקע גלאַז־שפּליטערס. — דו האָסט זיי אַריינגערופן אין מיין הויז! דו האָסט עס געטאַן! דער שוואַרצער איז אַ זשיד! אַ פּוילישער זשיד! וועסט מיך ניט נאָרן. כּדערקען לויט דער הוצפּה זיינער! דאָס איז די באַצאַלונג פאַר מיין גוטס! ער איז אויפגעשפרונגען מיט אַזאַ האַסטיקייט ווי מען וואָלט אים אַ ביס־געטאַן. זי האָט אים קיין מאָל ניט געזען אַזאַ. ניט קיין מענטש איז איר אַנטקעגנגעשפרונגען נאָר אַ שאַטן, אַן אַפּגעריסענער שאַטן פון אַן אויסטערלישער נאַכט־באַשעפעניש, פון אַ וואַלד־סאַטירל, אַן איינגעשרומפנס און גליטשיקס.

— דו ביסט אַ זשידווקע! אַ זשידווקע! כּווייס דאָס! כּהאַב דאָס געווסט! איך האָב דיך אַריינגענומען אין הויז, באַשיצט. דו ביסט מיר קיין ווייב ניט געווען און ניט קיין דינסט. איצט גיסטו מיך אויס ווי דער יודאַש. יודאַשעס בלוט רינט אין אייך. איצט פּירסטו דיינע זשידעס צו מיר. מאַרגן וועלן זיי קומען, הונדערטער זשידעס, טויזנטער. מערער נאָך וויפל עס איז געווען פאַר דער מלחמה. זיי וועלן אונדז פאַרפלייצן מיט זייער געפילדער, דו, יודאַש! — — —
ער האָט זיך צעהוסט. פון מויל האָט געשלאָגן אַ שוים. דער אַלטער

ביי דער ווייסל

איז געפאלן אויף די קני און ארומגענומען דעם פאָטעל.
— ווילסט מיר אויסגעבן? וועסט אפשר זאָגן אַז איך האָב דיר
געפייניקט? אַז כ'האָב אומגעבראַכט מענטשן? אַז כ'האָב גוט געלעבט
מיט די דייטשן? וועסט דאָס אַלץ זאָגן? אַ-אַ-אַ...

סאַבינע האָט זיך גערוקט אויף צוריק. זי האָט זיך דערשראַקן פאַרן
שאַטן וואָס וויקלט זיך אין דער פינצטערניש.

דער ווינט האָט אויסגעלאָשן דאָס ליכט. איצט וויינט דער אַלטער.
— סאַבטשו... סאַבטשו... דו ביסט איידל... דו ביסט ניט ווי אַלע
אייעריקע... דו ביסט אַן אַנדערע... איך דערקען עס איצט, לויט דיין
שווייגן... זיי ניט בייז... קום צו נענטער...

ער איז געקראַכן אַ סאַפענדיקער אויף אַלע פיר און קריכנדיק אַזוי אויף
דער פּאַדלאַגע האָט ער צעריסן די הענט אַן די גלאַז־שפּליטערס. ער האָט
זיך איינגעשניטן ביז בלוט. ער האָט זיך צעריסן די פיס. דער זקן האָט
פאַרבראַכן די הענט, פאַרשטעלט זיך מיט זיי דאָס פנים און געשעפטשעט:
— סאַבטשו... סאַבטשו...

איר איז אויסגעקומען אַז קברים־הענט ציען זיך צו איר. טויטע
הענט פון לאַנג שוין געשטאַרבענע. סקעלעטן־הענט... זי הערט דעם
ביינער־געקנאַק פון די פינגער...

— אַ, גאַט! — האָט סאַבינע אויסגערופן. — אַ, גאַט!

— וואָס שעפטשעסטו? וואָס פישופסטו? דו ניט־גוטע!

און אַז זי האָט ווידער אַנגעצונדן דאָס וואַקסענע ליכט האָט זי
געזען דאָס פאַרבלוטיקטע פנים פון אַלטן, זי האָט געזען די הענט זיינע
וואָס בלוטיקן. זי האָט זיך דערשראַקן פאַר זיינע אויגן וואָס קוקן מיט
הכנעה, שינאה און שגעון.

זי האָט אַ שטויס־געטאַן די טיר און געוואַלט שרייען.

דער ווינט האָט איר פאַרהאַקט דעם אַטעם. זי איז געלאָפן איבערן
דאַרף. געפלאַנטערט זיך אין די געסלעך. דאָס דאַרף איז ליידיק. וווּ איז
דאָס מיליטער? וווּ איז דער יידישער זעלנער? פאַרוואָס איז זי ניט
אוועק פון דעם הויז צוזאַמען מיט די זעלנער?

זי האָט געוואַלט אַרויס פון דאַרף און ניט געקאַנט אַרויסוויקלען

מענדל מאן

זיך צו די אָפּענע שליאָכן, צו דעם שאַסיי. שאַטנס האָבן איר אַרומגע-
רינגלט. זיי האָבן איר אַרײַנגענומען אין אַ פאַרפּישופּטן ראָד, אין אַ
וויסטיקן קאַראַהאַד און אַראַפּגעלאָזט איבער איר אַ שוואַרצן פאַרהאַנג.

אין יענע סוף־יולי־טעג איז מנחם געלעגן אין מיליטערישן שפיטאַל.
אין אַ פאַרנאַכט האָט זיך באַוווּזן ניקאַליי ראַביצעוו. ער איז
געקומען אָן אויפגעלייגטער.

— מיכאַיל... דו וועסט ווערן אַ לייט... די האַנט היילט זיך...
און אַז די קראַנקן־שוועסטער איז אַוועק פון זאַל, האָט ער אַרויס-
געשלעפט פון בוזעם אַ פּלאַש ריינע וואַדקע.
— פּאַלסקאַ וואַדקאַ... ס'קרעפטיקט די ביינדעלעך... דאַוואַ, לאַמיר
אויסטרײַנקען צום געזונט... איידער די קראַנקן־שוועסטער קומט צוריק...
ער האָט אָנגעגאַסן צוויי גלעזער.

— נעם...

מנחם האָט באַנעצט די ליפּן.

— מ'טאַר ניט.

— עך, דו... מיין פעטערל איז שוין געלעגן אויף די ברעטעלעך.
מען איז געלאָפּן גראָבן אַ קבר... האָט מען אים די ליפּעלעך באַנעצט —
ווי ער עפנט ניט די אייגעלעך און בעט זיך — גיט נשמהלעך פּראַוואַך
סלאַוונע... גיט אַ גוטן זשלאַקע... ער איז סיי־ווי אַוועק אויף יענער וועלט,
זאַל אים די ערד לייכט זיין... ער איז אַבער אַוועק אַ פּריילעכער... אָן
אויסגעטרונקענער... די מלאכימלעך וועלן אים דאַרט בעסער אויפנעמען...
ראַביצעוו האָט דערציילט אַ סך נייעס.

— מען זעט שוין די שטאַט וואַרשע. אַ גרויסע שטאַט. גרעסער
פון פּערם... און אַ טייך איז דאַרט אַ שיינער. אַ ברייטער. דאָס איז די
ווייסל... לאַטישעוו דערכאַפט זיך דאָס נשמהלעך... מיר שטייען איין אין
אַ דאַרף ביי דער ווייסל... האָט ער זיך אָפּגעזוכט אַ באַביאַנקע... סאַמאַגאַן
רופן די פּאַליאַקן „בימבער“ און דער נאַראַד איז אָן „ערנסטער“. זיי
לאַכן ניט, די פּאַליאַקן. נאָר די ווייבער זייערע ווינקען צו אונדז מיט די
אייגעלעך. די שטיבער זענען באַשטעלט מיט צאַצקעלעך. זיי האָבן ניט

ביי דער ווייסל

קיין פיעקעליקס... ניט קיין פאדוואל... די וויבער טראגן ניט קיין סארט
פאנען...

מנחם האט זיך אויפגעזעצט.

— דו ביסט געווען אין סטשעגאווא? האסט באגעגנט די יונגע

פרוי?

ראביצעוו האט אראפגעלאזט דעם קאפ.

— כ'בין געווען.

— זי איז נאך דארט דא מיין באקאנטע?

— ביין.

— ווו איז זי?

— זי לעבט ניט מער. די פאליצקן האבן איר דערשאסן אין דער

נאכט ווען מיר זענען אוועק.

מנחם האט איינגעגראבן דעם קאפ אין קישן. די אקסלען האבן אים

געציטערט.

קאפיטל פינף

אין די לעצטע טעג פון יולי האָט זיך דער פאַרטאַגיקער נעפל גע-
קנולט נידעריק איבער די טונקעלע וואַסערן פון דער ווייסל, איבער די
טייך-ברעגן און צונויפגעגאַסן זיך מיט די באַוועגלעכע וואַלקנס. די וואַלקנס
האַבן זיך געטראָגן צום צפון. מ'האַט אַבער ניט געזען זייערע ראַנדן, נאָר
אַ וואַלקן-געפלייך ווי דער טייך וואַלט זיך איבערגעקערט מיטן שפיגל-
פלאַך אַרויף אין זיינע וואַסערן רינען אויס איבער אַן אַך-ברעגיקן אין-סוף.
די לעצטע טעג יולי האָט מען שוין געהערט אויף דער לינקער זייט
ווייסל, אַלץ דייטלעכער דעם געהילך פון רוסישע האַרמאַטן.

סאָוועטישע באַמבאַרדירער האָבן זייט אייניקע טעג אַן איבעררייס
אַטאַקירט דייטשישע אַביעקטן אין וואַרשע. זיי זענען געקומען פון מיזרח,
די שווערע באַמבאַרדירער. טייל לופט-פעלדער האָבן זיך געפונען גאָר
נאָענט פון וואַרשע. דער נאָענטסטער סאָוועטישער פלי-פלאַץ איז געווען
אין דעמבלין. אין גאַנצן צוואַנציק מינוט פליען צו דער הויפט-שטאָט.

די געהיימע ראַדיאָ-סטאַציעס פון די פוילישע מיליטע-גראָפן אין
וואַרשע האָבן טעלעגראַפירט קיין אויסלאַנד: „עס זעט אויס פֿמעט זיכער,
אַז אויפן מיזרח-פראַנט זענען שוין די דייטשן ניט אין שטאַנד אַרויסצו-
רייסן די אינציאַטיוו פון די סאָוועטישע הענט און זיי קענען זיך ניט קעגנ-
שטעלן מיט דערפאַלג. מיר באַמערקן סימנים פון אינערלעכער צעלייגונג
אין דער דייטשישער אַרמיי. די סאַלדאַטן זענען מיד און אַן חשק זיך צו
שלאָגן“.

אין יענע טעג האָבן די דייטשן פיבערדיק עוואַקוירט וואַרשע. זיי
האַבן אַרויסגעפירט וואַס ס'האַט זיך נאָר געלאָזט אין געאיייל דעמאַנטירן.
עס האָט זיך אָנגעהויבן די דייטשישע בהלה. מען האָט געשלאָסן די אַמטן.

אויך די פאסט אין שטאט איז שוין ניט געווען טעטיק. די צייטונג וואס די אַקופאַנטן האָבן אַרויסגעגעבן פאַר דער באַפעלקערונג איז מער ניט דער־שינען. געסטאַפּאַ האָט געברענגט דאַקומענטן. עס איז אַרויסגעפאַרן דער דייטשישער גובערנאַטאָר פישער און דער פרעזידענט פון דער שטאַט לייסט. ציוויל־מענטשן האָבן באַלאַגערט די וואַקזאַלן. די פאַלקס־דייטשן האָבן פאַר לעגענדאַרע סומעס אויפגעקויפט וועגענער. דורך די בריקן, איבער דער ווייסל, האָבן זיך געשלעפט צעשלאַגענע מיליטער־אַפּטיילן וואָס זענען אַנטלאָפן פון מיזרח. זיי זענען געגאַנגען אַן אַרדענונג. מידע, פאַרוואַקסענע, מיט איינגעפאַלענע פנימער. דורך די דאַרפישע וועגן, די זייטיקע, און קליינע שאַסי־אַפּצווייגן, האָבן דייטשישע אינטענדאַנט־גרופן געטריבן אויף מערב סטאַדעס פי, פערד און ציוויל־מענטשן: יונגע מענער און פרויען. ס'האָבן זיך געצויגן לאַנגע רייען פוסגייער. אַפט מאָל זענען פאַרבייגעגאַנגען טאַנקען באַהאַנגענע מיט אַפגעשטאַנענע זעלנער. פון פענצטער, פון טויערן און פון די פאַרבאַרגענישן אַרויס האָט געקוקט אויף די אַפטרעטנדיקע דייטשן די פוילישע באַפעלקערונג. אין וואַרשע האָט זיך פאַרשפרייט די ידיעה אַז די סאָוועטן זענען שוין אַריבער די ווייסל, אַז זיי האָבן פאַרסירט דעם טייך גלייך ווי די ערשטע גרופן האָבן דערגרייכט דעם ברעג. סאָוועטישע פאַטראָלן זענען טיף אַריינגעדונגען אין דער מערב־זייט פון דער ווייסל. דער שטאַב פון דער פערטער דייטשער פאַנצער־אַרמיי האָט באַ־פוילן צוריקצוציען זיך אויף דעם מערב־ברעג. 25 דייטשישע דיוויזיעס זענן פולשטענדיק פאַרטיליקט געוואָרן. די דייטשן איז אין יולי אויסגע־קומען צו קעמפן אויף אַ פראַנט וואָס האָט זיך געצויגן צוויי טויזנט קילאָמעטער. דעם 29סטן יולי, אין אַוונט, האָט מען אין וואַרשע אויפגעכאַפט די ראַדיאָ־טראַנסמיסיעס פון דער סאָוועטישער זייט. דאָס איז געווען אַ רוף צו וואַרשע. „איר הערט איצט זיכער דעם הילך פון האַרמאַטן־שלאַכט וואָס וועט דער הויפטשטאַט ברענגען באַפרייונג. אַן אויסגעשולטע, אין סאָוועט־רוסלאַנד, פוילישע אַרמיי מאַרשירט איצט אויף דער פוילישער ערד...“

מענדל מאן

— — — די דייטשן וועלן אַוודאי זיך פאַרטיידיקן אין וואַרשע, ברענגענדיק דערמיט נאָר פאַרוויסטונג און נייע טויזנטער קרבנות.

— — — זיי פירן אַרויס דאָס ווערטפולסטע און וועלן פאַרוואַנדלען אין שטויב אַלץ וואָס זיי וועלן לאָזן נאָך זיך. דערפאַר איז איצט הונדערט מאָל וויכטיקער ווי ווען עס איז, צו געדענקען, אַז אין מבול פון היטלע-ריסטישער פאַרוויסטונג וועט פאַרלאָרן גיין דאָס וואָס וועט ניט געראַטעוועט ווערן מיט מעשים, דורך אַן אומדירעקטן אַקטיוון קאַמף אויף די וואַרשעווער גאַסן, אין הייזער, פאַבריקן, מאַגאַזינען. דערמיט וועט איר צואיילן דעם מאַמענט פון ענדגילטיקער באַפרייונג און אַפראַטעווען דאָס פאַלקס-פאַר-מעגן און דאָס לעבן פון אונדזערע ברידער" — — —

צומאַרגנס האָט מען ווידער גערופן פון מאַסקווע. דאָס האָט גערעדט די ראַדיאָ-סטאַציע „קאַשטשוסקאַ“.

— „וואַרשע ציטערט פון האַרמאַטן-געהילך. סאָוועטיש מיליטער גרייפט גוואַלדיק אָן און דערנענטערט זיך צו פראַגע — — —

— — — פאַלק פון וואַרשע! צום געווער! איבער אַ מיליאָן איינוויינער זאָלן זיך פאַרוואַנדלען אין אַ מיליאָן זעלנער וואָס וועלן אַרויסטרייבן די דייטשישע אַקופאַנטן און דעראַרבערן די פרייהייט“.

— — — דאָס איז געווען דעם 30סטן יולי 1944.

דער גובענאַטאַר פישער, וואָס איז מיט עטלעכע טעג צוריק אַנטלאָפן פון דער שטאָט האָט זיך פלוצעם אומגעקערט. דעם 27סטן יולי האָבן די דייטשן צעקלעפט אויף די גאַסן פישערס אַן אויפרוף צו דער באַפעלקערונג. דאָס איז געווען אַ באַפעל אַז ס'זאָלן זיך מעלדן הונדערט טויזנט מענער צו פאַרטיפיקאַציע-אַרבעטן. נאָר צענדליקער האָבן געפאַלגט דעם דאָזיקן באַפעל. ס'איז קלאָר געוואָרן אַז די דייטשן וועלן אָננעמען שווערע רע-פרעסיע-מיטלען קעגן דער באַפעלקערונג.

מיט אַ מאָל האָבן זיך באַוויזן אומענדלעכע קאַלאָנעס גוט-געקליידטע און באַוואַפנטע דייטשישע מיליטער-אַפטיילן. זיי זענען דורכגעגאַנגען די וואַרשעווער גאַסן אין דער ריכטונג צום מיזרח.

די סאָוועטישע לופטפליער האָבן אַן אויפהער באַמבאַרדירט וואַרשע. ס'זענען אויסגעבראַכן אַ סך שריפות אין דער געגנט פון ווילנער וואַקזאַל.

דייטשישע סאפיארן האבן מינירט די בריקן איבער דער ווייסל. היסט עס, אז אין ווארשע וועט פארקומען א גראנדיעזע שלאכט — האבן געטראכט די איינוווינער.

די סאָוועטישע אָפּענסיווע אַנטוויקלט זיך אין אַ שטאַרקן טעמפּאָ. דעם 28סטן יולי גייען די רוסן אַריין קיין ביאַליסטאָק, קיין לעמבערג. דעם 30סטן — בריסק און טערעספּאָל, און נאָענט פון וואַרשע באַהערשן די סאָוועטן אַ רייע וויכטיקע סטראַטעגישע אָביעקטן. זיי פאַרסירן דעם טייך סאַן און גרייפן אָן וואַרשע פון צוויי ריכטונגען — פון בריסק און פון גאַרוואָלין. אַ ליאַדע שעה וועט פּאָלן די פאַרשטאַט פּראָגע און דעמאָלט וועלן די דייטשן אויפרייסן די בריקן און אָנהייבן די פאַרטיידיקונג פון זייערע פּאָזיציעס אין וואַרשע.

דערווייל האָבן די דייטשן געגרייט גרויסע אָבלאַוועס פון דער מענער־באַפעלקערונג. אַ טייל פון די מענער פון 16 ביז 60 יאָר וועלן מוזן גראָבן אַרום וואַרשע קעגן־טאַנק־קאַנאַוועס און אַ טייל וועט אַרויס־געשיקט ווערן אין די לאַגערן און פּאַבריקן פון דייטשלאַנד. וואַרשע, האָט געדאַרפט, לויט דעם פּלאַן פון דער דייטשישער קאַמאַנדירונג, פּולשטענדיק עוואַקואַרט ווערן פון דער באַפעלקערונג. און עוואַקואַציע האָט באַדייט פאַרשיקונג, לאַגערן, פּאַבריק־שקלאַפּן, אָדער אוישוויץ.

צו וואָס די דייטשן זענען פעיק — דאָס האָט געוויזן דער סוף פון געטאָ. דאָס געטאָ איז געווען דער אָנהייב פון די דייטשן צו פאַרטיליקן פּוילנ'ס הויפטשאַט. אין יולי איז דער דייטשישער טעראָר קעגן דער ציוויל־באַפעלקערונג דערגאַנגען צו די העכסטע גרענעצן. דערשאַסענע ביי בלינדע ווענט, מיט פאַרגיפּסעוועטע מיילער, פאַרבונדענע הענט און אַרום — אַ ציגלברוך פון די קוילן — דאָס דאָזיקע בילד האָט מען געטראָפּן יעדן פאַרטאָג אויף פאַרשיידענע גאַסן פון וואַרשע. אין די דאָזיקע טעג האָבן די דייטשן פיבערדיק געבויט בעטאָן־בונקערס. זיי האָבן פאַרפעסטיקט זייערע הייזער און בלאַקן. זיי האָבן פאַרזיכערט די וואַקאַלן. איבער די גאַסן זענען צעשטעלט געוואָרן האַרמאַטן און מאַשין־געווער. זיי האָבן געוואָלט איינהאַלטן וואַרשע אַזוי ווי מען האַלט איין אַ פּאָזיציע. דעם לעצטן טאָג ערב דעם אויפשטאַנד, האָבן די דייטשן אַרויס־

מענדל מאן

געפירט פון ווארשע די פייערלעשער מיט אלע לעש־מכשירים. די באפעל־
קערונג האָט אין דעם געזען אַ סימן אַז די דייטשן וועלן פאַרברענען די
שטאָט.

דעם 31סטן יולי הייבן די סאַוועטן אָן אַ גרויסן אַנגריף אויף וואַרשע
פון דער פראַגער זייט.

ביי די טויערן פון דער שטאָט צעפלאַקערט זיך אַ שלאַכט.
און אין דעם דאָזיקן טאָג פאַלט דער באַשלוס: אַנהייבן דעם
אויפשטאַנד.

שמעון גראָס האָט דורכגעמאַכט אַ שווערן וועג דורך די ווייס־
רוסישע וועלדער, דורך באַטשנע וועגן, דורך זומפן האָט ער זיך דורכ־
געשלאָגן קיין מערב. צוליב די אַפטע דייטשישע וואַכן וואָס האָבן באַ־
לאַגערט די דערפער, די שאַסי־וועגן, האָט ער פאַרקערעוועט אויף צפון.
אין ווילנער געגנט האָט ער אַנגעטראַפן פּוילישע פאַרטיזאַנער־גרופּן. אין
שפיץ פון די פאַרטיזאַנער איז געשטאַנען דער פּאַלקאַוויק „ווילק“. שמעון
גראָס האָט זיך באַטייליקט אין דער שלאַכט פאַר ווילנע. זיי האָבן אין
אַ יולי־נאַכט אַטאַקירט די שטאָט. ווילקס איינהייטן האָבן פאַרנומען עטלעכע
שטאָט־טיילן. פיר נאַכמיטאָג זענען אַנגעקומען די סאַוועטן. די דייטשן
האַבן זיך פאַרביסן פאַרטיידיקט. ערשט אין מיטן יולי איז זייער ווידער־
שטאַנד געבראַכן געוואָרן. גראָס האָט דאָ באַגעגנט די ערשטע יידן. ער
איז אָבער אין ווילנע ניט געבליבן. זיין ציל איז געווען וואַרשע. די
סאַוועטישע מיליטער־קאָמאַנדירונג האָט באַפוילן דעם פּאַלקאַוויק „ווילק“
אַרויסצוציען זיינע איינהייטן פון ווילנע און קאַנצענטרירן די דאָזיקע
פּוילישע גרופּן דרום־מזרחדיק פון ווילנע. שמעון גראָס איז אַוועק מיט
זיין איינהייט אויף מיזרח פון דער רודניצקער פּושטשע, אין ראַיאָן טאַבאַ־
רישקי. אין שטאַב פון די איינהייטן האָט זיך געפונען אַ סאַוועטישער
פאַרבינדונגס־אַפיציר. אויך גראָס האָט זיך די גאַנצע צייט געפונען ביים
שטאַב. דער פּאַלקאַוויק איז אַוועק אין באַגלייטונג פון שטאַב צום גענעראַל
טשערניכאַווסקי. קיינער פון זיי האָט זיך מער ניט צוריקגעקערט. עס
האַט זיך אַנגעהויבן די אַנטוואַפּענונג פון די איינהייטן דורך דעם סאַוועטישן

מיליטער. אַ טייל גרופן איז געלונגען צו אַנטריינען אין דער טיף פון דער רודניצקער פושטשע. זיי זענען אָבער אַבסערווירט געוואָרן פון סאָוועטישע עראָפּלאַנען. קליינע גרופן האָבן זיך דורכגעשלאָגן אַ וועג קיין גראַדנע און ביאָליסטאָק. דער גרעסטער טייל איז אַרומגערינגלט און אַנטוואָפנט געוואָרן.

ווידער האָט גראָס געוואַנדערט איבער פּוילנס ערד. ער האָט אויס־געמיטן ביאָליסטאָק, דורכגעגאַנגען מאַלקין און אָנגעקומען צו די פּאַר־שטעט פון וואַרשע. ניט־ווייט פון יאַבלאָנע איז ער אַריבער די ווייסל און דערגרייכט די קאַמפינאָוסקער פושטשע. קיינער וואָלט ניט דערקענט, אין דעם ברייטפלייציקן, קרעמפן יונגן מענטש, מיט דער גלאַנציק־שוואַרצער געקרייזלטער באַרד דעם אינזשעניר גראָס.

ערב דעם אויפשטאַנד האָבן געצויגן קיין וואַרשע די באַוואָפנטע גרופן פּאָליאַקן וואָס האָבן געהאַט זייערע פּאָזיציעס אויסער דער שטאָט. די גרופן פון קאַמפינאָוו האָבן באַקומען אַ באַפעל איינצלווייז אַריינצור־באַקומען זיך אין שטאָט און מיטנעמען מיט זיך געווער.

אין יענע טעג האָט שמעון גראָס ווידער דערזען די גאַסן פון וואַרשע. ביי יעדן ראַג האָט ער אָנגעטראָפן דייטשישע פּאַטראָלן. אומעטום געפאַנצערטע אויטאָס וואָס האָבן פאַרנומען סטראַטעגישע פּאָזיציעס. אַ גאַנצן טאָג האָבן זיך דערטראָגן שווערע דעטאַנאַציעס. — דאָס רייסן די דייטשן אויף די באַן־איינריכטונגען וואָס פירן פון וואַרשע קיין מיזרח.

פון פאַר טאָג אָן פּראַשעט אַ דריבנער רעגן. גראָס גייט צו זיין פּאַסטן. ער איז צוגעטיילט געוואָרן דורך דעם שטאַב פון די אויפשטענדלער ווי אַן אָפיציר צו דער גרופע וואָס איר אויפגאַבע איז באַהערשן דעם קאַנצענטראַציע־לאַגער אויף גענשע גאַס. דאָרט געפינען זיך נאָך יידן און פּוילישע פּרויען.

ער דערקענט ניט די שטאָט. צעשאַטענע הייזער. איינצלנע מענער שאַרן זיך צווישן הורבות. פּרויען אין קאַפּטיבלעך, געקליידט אין שוואַרצן. אויף ווענט — פּלאַקאַטן אין דייטש און פּויליש מיט אַ שוואַרצן אַדלער וואָס האַלט אין זיינע נעגל אַ האַקנקרייץ. די פּלאַקאַטן זענען האַלב אַפֿ־

געריסן. אין ווינט פלאַטערט אַ שטיק ווייס פאַפיר מיט אַ לאַנגער רשימה פון דערשאַסענע בעת אַן עפנטלעכער עקזעקוציע. ביי נאַקעטע ציגל־ווענט טונקעלע פלעקן. אויפגעריסענע טראַטואַרן און אַרום — פאַרוועלקטע קרענץ. אַ האַנט האָט דאָ אויפגעשריבן מיט שוואַרצער פאַרב דאָס וואָרט „נקמה“ און דערנעבן — אַ צייכן פון אַן אַנקער; דער סימן פון ווידערשטאַנד.

עס האָבן אים אומרויך געמאַכט די פאַרשלאַסענע פנימער, די פאַרשאַטנטע. עס איז אים אומהיימלעך געוואָרן פון די איילנדיקע מענער מיט די אויפגעשטעלטע קעלנער, מיט די פייערלעך אין די אויגן. ער האָט געזוכט יוסטינען. זי לעבט. זי לעבט. זי מוז לעבן. ער פילט דאָס. ער שפירט דאָס אין געצייטער פון זיינע שלייף־אַדערן, אין דעם האַסטיקן געקלאַפּ פון האַרץ און אין די בליקן פון די פאַרבייגייענדיקע פרויען. ער דערקענט, ווי מאַדנע דאָס זאָל ניט זיין, אין פרעמדע פרוישע בליקן יוסטינען. ערגעץ איז זי דאָ! זי איז דאָ אין דער דאָזיקער שטאָט! יוסטינע איז ניט אומגעקומען אין געטאָ. זי לעבט. זי האָט אים גערופן. איר רוף איז דערגאַנגען צו אים דורך דער ווייסל, דורך פעלדער און וועלדער. ער האָט דעם רוף געהערט אין די נעכט בעת ער איז געלעגן אין די שייערן, אין די סטאַגעס היי, בעת ער איז געלאָפן איבער באַוואַכטע שאַסייען, בעת ער איז אַריבער די ווייסל. ער האָט דערפילט איר אַטעם אין נאַכט־ווינט וואָס איז געקומען צו אים פון דער חרובער שטאָט.

ווען ער איז אַריבער די ווייסל איז גראָס צוגעפאַלן צו דער פייכטער לאַנקע און איינגעגראָבן דעם קאַפּ אין די טיפע גראָזן. די אויגן זיינע האָבן געבלינצלט. דאָס זענען געווען טרערן. די ערשטע טרערן וואָס ער האָט דערפילט זינט דער מלחמה. ער האָט געוואַלט ריידן, אויסרופן איר נאָמען. זאָל זיין רוף אַוועקגעטראָגן ווערן פון די כוואַליעס, פון ווינט. די היים און זיין היימשטאָט האָט איצט געהאַט נאָר איין און איינציקן נאָמען — יוסטינאַ.

יענע נאַכט איז ער געשלאָפן אין אַ פויערישער כאַטע. ער איז אַוועקגעפאַלן מיט אַ האַרטן שלאָף. ער האָט אין שלאָף דערזען זיך ווידער אין וועלדער. ער גייט איבער אַן אוראַלטן וואַלד, אַ פאַגאַנען־וואַלד. דורך דעם וואַלד שלענגלט זיך אַ שמאַלער וועג. אַ בייזער וואַלד־גאַט האָט מיט

א פייערהאנט אונטערגעצונדן די שטאמען. איצט גייט ער צווישן צוויי פייערווענט. די פלאמען רייסן זיך צו די הימלען. דער וועג ווערט שמעלער. באלד, נאך א רגע, וועלן זיך די צוויי פייערווענט צונויפנעמען און זיי וועלן אים פארשליסן מיט פייערדיקע אָרעמס...

קיינער איז ניט געבליבן. קיינער. יוסטינא איז דאָ. — אזוי האָט ער געשעפטשעט צו זיך אין יענער גורלדיקער שעה. אין דעם רעגנדיקן פאַר מיטאָג דעם ערשטן אויגוסט פון יאָר 1944.

זיין גרופע האָט דעם טאָג באַזעצט אַ הויז ביים ראָג אייזערנעם טויער און פּטאַשע גאַס. דאָ האָט ער געדאַרפט וואַרטן אויף דער אָפֿ־ גערעדטער צייט. פינף נאָך מיטאָג ברעכט אויס דער אַלגעמיינער אויפ־ שטאַנד.

ער איז אָבער אויסגעבראַכן אויף טייל ערטער מיט עטלעכע שעה פריער. די סיבה איז געווען דאָס וואָס די דייטשישע פּאַטראָלן האָבן געפרוּווט שטערן די באַוועגונג פון אויפשטענדלער וואָס זענען געגאַנגען פאַרמאַסקירטע צו זייערע פּאַזיציעס. זיי האָבן געוואַלט ביי זיי אָפּנעמען דאָס געווער. אזוי אַרום האָט זיך אַנגעהויבן אַ שיסעריי פאַר דער אָפֿ־ גערעדטער צייט פון אויפשטאַנד.

די ציוויל־באַפֿעלקערונג האָט פאַרבאַריקאַדירט די טויערן און די פאַרטער־פענצטער. מען האָט זיך געריכט אויף דייטשישע טאַנקן. קינדער האָבן אַנגעפילט פלעשער מיט בענזין און זיי פאַרקאַרקעוועט. מען האָט אַוועקגעשטעלט וואָכן ביי די פענצטער מיט גרויסע בענזין־פלעשער.

נאָך מיטאָג האָט אַ וויילע אויפגעהערט דער דראַבנער רעגן. גראָס האָט זיך געוואַלט אַדורכקריגן אויף כלאַדנע־גאַס. דאָרט האָט זיך געפונען אַ זאַמלפונקט פון די אויפשטענדלער און די רעדאַקציע פון אַן אינפאַר־ מאַציע־ביולעטין. דער קאָמאַנדיר פון זיין אָפּטייל האָט אים געשיקט מיט אַ פאַקעט. ער האָט שוין אָבער ניט געקענט דורכגיין די גאַסן. עס האָט אַנגעהאַלטן אַ שיסעריי מיט אונגאַרער וואָס האָבן געדינט די דייטשן. ער האָט זיך דורכגעשלאָגן אַ וועג מיט די צוגעגרייטע אונטערערדישע פאַר־ בינדונגען. צוריקוועגס פון כלאַדנע־גאַס האָט אינזשעניר גראָס געפירט אַ גרופע צוהילף דער פּאַזיציע ביים אייזערנעם טויער. ער האָט געהאַט

מענדל מאן

מיט זיך אויטאמאטיש געווער, גראנאטן און פיסטאלעטן. די דייטשן האבן באשאסן פון שווער מאשין־געווער. אין פייער־איבעררייסן האבן זיי זיך געשארט ביי די ווענט.

פון זאקסישן גארטן איז אָנגעקומען הילף. עס האבן זיך באוויזן עטלעכע געפאנצערטע דייטשע אויטאס. זיי זענען גלייך פאָרברענט געוואָרן פון די געשליידערטע בענזין־פלעשער.

פינף נאָך מיטאָג האָט זיך דערטראָגן אַ העפטיק שיסעריי פון נאָפּאַלעאָן־פּלאַץ. מען האָט געהערט אַ רעגולערע קאָנאָנאָדע און אויפרייסן פון גראַנאַטן.

אויף די גאַסן האָבן זיך באוויזן מענטשן מיט רויט־ווייסע אָרעם־בענדער. ביי די קרייצונגען פון די גאַסן האָט מען אָרגאַניזירט סאַניטאַר־פונקטן. די קעלערן און פאַרטער־דירות זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין פעלד־שפיטעלער.

אין דער וואַרשעווער עלעקטראָוניה האָבן זיך אָנגעהויבן פאַר־ביסענע קאַמפן. אונטער דער געביידע איז אונטערגעלייגט געוואָרן אַ מינע. דער אויפרייס איז געווען אַ סיגנאַל אָנצוהייבן די שלאַכטן. די דייטשן האָבן גלייך געעפנט אַ פייער פון האַרמאַטן.

זעכצן־יאַריקע יונגעלעך שלאָגן זיך האַנט־ביי־האַנט מיט זקנים. האַנט־גראַנאַטן ווערן אַליין פראָדוצירט. מען מאַכט זיי פון אַלטע גאַר־רערן. די גראַנאַטן מוז מען אָנצינדן מיט אַ שוועבעלע פאַרן אַוועקשליידערן. נאָך פינף אַזייגער האָבן די דייטשן פאַראַרדנט אַן אַלאַרם־צושטאַנד פאַר אַלע זייערע מיליטער־טיילן. גלייך נאָך דעם אַלאַרם האָבן זיך באוויזן אויף דער קרייצונג פון דער אַליי אַוויאַ לובעלסקאַ אַכצן שווערע טאַנקן. זיי האָבן פאַרקערעוועט אין דער ריכטונג וווּ ער זענען פאַרגעקומען פאַרביטערטע שלאַכטן. פון די פענצטער און טויערן זענען די טאַנקן באוואָרפן געוואָרן מיט גראַנאַטן.

אויף סטאַווקי־גאַס האָבן די אויפשטענדלער פאַרנומען אַ גרויסן לאַגער מיט דייטשישע מונדירן. די אויפשטענדלער האָבן זיך גלייך באוויזן אין עסעס־אוינפאַרמען. מען האָט זיי אונטערשיידט פון דייטשן נאָר דורך די ווייס־רויטע אָרעמבענדער.

אין שטאָט זענען אויסגעבראַכן שריפות. קוילן רויך האָבן זיך געוויקלט איבערן הימל. עס ברענען דייטשישע בענזין־רעזערוואַרן!
 אין מיטלשטאָט האָט דאָס פֿייער אַרומגעכאַפט אַ סך געביידעס. ס'ברענט דער הויפט־וואַקזאַל. ס'ברענען הילצערנע באַראַקן ביים וואַקזאַל. איבער אַ ריוויק־הויכער געביידע פלאַטערט אַ רויט־ווייסע פאַן — די פאַן פון די אויפשטענדלער. מען זעט איר איבער גאַנץ וואַרשע.
 דער הויפט־שטאַב פון די אויפשטענדלער געפינט זיך אין וואַליע, אין קאַמלערס פּאַבריק. דאָרט האָט זיין זיך־אַרט דער קאַמענדאַנט פון אויפשטאַנד.

אין געציילטע מינוטן איז דאָס מיליאַניקע וואַרשע אַרומגעכאַפט געוואָרן פון שלאַכטן. די שטאַט־קאַמוניקאַציע איז פאַראַליזירט געוואָרן. אַלע וועגן וואָס פירן פון וואַרשע קיין מערב, קיין מיזרח און צפון זענען איבערגעשניטן געוואָרן.

די הויפט־אַנשטרענגונגען פון די אויפשטענדלער זענען קאַנצענטרירט ביי די פיר בריקן איבער דער ווייסל. דורך די בריקן שיקן די דייטשן מיליטער־טראַנספּאָרטן קיין מיזרח. די דייטשן פאַרטיידיקן די הויפט־אַרטעריעס פון זייער קאַמוניקאַציע. זיי פירן פון דער ערשטער רגע אַריין אין די קאַמפן געפאַנצערטע אַפטיילונגען.

ווען גראַס און זיין קליינע גרופע איז דערגאַנגען צו דער פּאַזיציע ביים אייזערנעם טויער האָט שוין געטונקלט. די שיסעריי איז ניט שוואַכער געוואָרן מיטן צופאַלן פון דער נאַכט. אונטער אַ האַגל פון קוילן האָט זיך געלאָזט די ציוויל־באַפעלקערונג בויען באַריקאַדן. מען האָט אַרויסגעריסן די פּליטן פון טראַטוואַרן, איבערגעקערט טראַמוויען, וועגענער, אַנגעשאַמטע זעק מיט זאַמד. די באַריקאַדן זענען געבויט געוואָרן ביי די גאַסן־קרייז צונגען פרי צו שטערן דאָס באַוועגן זיך פון דייטשישע טאַנקן. הינטער די באַריקאַדן האָבן די אויפשטענדלער פאַרנומען פּאַזיציעס.

אין אַ גרויסער, האַלב פּוסטער פּאַרטער־דירה ביים אייזערנעם טויער האָט געוואַכט גראַס מיט זיינע מענטשן. דער דריבנער רעגן פון פאַר מיטאַג האָט ווידער אַנגעהויבן צו פּראַשען. אויף דער גאַס איז שטילער געוואָרן.

מענדל מאן

ער איז געשטאנען ביים פענצטער און געזען ווי פון דער זייט פון זאקסישן גארטן וויקלען זיך געדיכטע קנולין רויך. א שטיק הימל איז רויט און די רויטקייט איז שארף אפגעטיילט דורך די טונקעלע ראנדן פון די דעכער. ביי די ראגן ווימלען שאטנס. מען טראגט אן מעבל, גראטעס, אייזנס, שטיינער און מען לייגט עס אין שטויסן לענגויס דער גאס.

וידער איז אויסגעבראכן א שיסעריי. דאס איז אַ כאַאָטישע שיסעריי

פון ביקסן.

זיינע מענטשן ליגן אויף בעטלעך, אויף דער פאדלאגע. טייל זיצן אָנגעשפּאַרט מיטן קאַפּ אויפן טיש. עמעצער האָט אויפגעשטעלט דעם קאַלנער און אַריינגעצויגן דעם קאַפּ. מען דרימלט מיט פּאַרגלייזלטע אויגן, מיט די ביקסן אין די הענט. ער דערקענט אין די דאָזיקע מענטשן אַ ניט־געניטשאַפט צו אַזאַ שטייגער לעבן. זעט אויס אַז עס האָט זיך אַלעמען געלעבט רויק אין די היימען, צווישן משפּחה־מענטשן. זיי האָבן זיך ראַזירט יעדן טאַג, געוואָשן זיך מיט זייף און געשלאָפּן אין וואַרעמע בעטן. זיי האָבן ביז מיט אַ טאַג צוריק געטרונקען יעדן אין דער פּרי קאַווע וואָס די פּרויען זייערע האָבן פּאַרגרייט. איצט ליגן זיי מידע, צעבראַכענע און צאַפּלען אויף ביי יעדער שיסעריי.

אויף אַ נידעריק בעטל ליגט איינער מיט אַ פּאַרוואַרפענעם קאַפּ צום סופּיט. דאָס איז אַ מענטש אין די שפּעטע פּערציקער: אַ פּלאַכער שטערן, אַ קורצע נאַז און שמאַלע ליפּן, האַלב־געעפּנטע, ווער קאָן עס זיין? אַן אַרבעטער? אַ באַאַמטער? אַ הענדלער?

ווען גראַס האָט אים דאָס ערשטע מאָל געזען מיטאַג־צייט, האָט ער זיך איינגעקוקט אין די וואַסער־אויגן, געזען די שיטערע פּלאַקס־האַר און די בייזע קאַרבן אַרום די מויל־ווינקלען — איז אים עפעס קלאַר געוואָרן. די קלאַרקייט האָט גראַסן טרויעריק געמאַכט. עס איז אים אַ קעלט באַפּאַלן — די קעלט בעת מען דערוועט פון נאַענט שווימען אַן אייזקריע איבער שטורמישע וואַסערן. ער איז דאָ אַ פּרעמדער, אַ זייטיקער און דאָך מח ער זיין אין דער מיט פון דעם וואָס וועט פּאַרקומען אין דער דאָזיקער שטאַט.

— וואָס האַסטו געטאָן ווען דאָס געטאַ האָט געברענגט? ווען עס זענען

ביי דער ווייסל

דערגאנגען די אָפהילכן פון דער שיסעריי אויף דזשיקע, אויף מילע, אויף מוראַנאָוו?

וואו זענט איר געווען ווען מען האָט אויפגעשטעלט מויערן אַרום די ייִדישע גאַסן? האָט איר ניט באַגעגנט דאָס שמאַלע מיידל, די דערשראַקענע ווי אַ הירשין אין אַ ברענענדיקן וואַלד? האָט איר ניט געזען איר אויף דער „ארישער גאַס“? האָסטו איר ניט איבערגעגעבן, דו מענטש מיט דער ביקס, אין די הענט פון דייטשן? — — —

ער דרימלט. און אין דרימל דאַכט זיך אים אַז ער איז אין אַ תהום. עמעץ האָט אים אַריינגעשליידערט אין אַ חשכות אַריין. ערגעץ קלינגען גלעקער. זענען דאָס גלעקער פון שריפות אָדער גלעקער פון קלויסטערס? ניין, דאָס איז ניט קיין תהום. ער זעט אַרום זיך שאַטנס. אַזויפיל שאַטנס. אין ליכט פון שטערן זעט ער אַז די שאַטנס וויקלען זיך אַרויס פון שלייערן. דאָס זענען יידן! זיי זענען אויפגעשטאַנען פון דער פינצ־טערניש אַרויס. זיי זענען דאָ. זיי זענען צווישן די וואָס טראָגן צונויף די באַריקאַדן. זיי זענען עס די וואָס שלאָגן זיך אויף ביידע זייטן ווייסל. — דעם באַפעל צו באַפרייען דעם לאַגער אויף גענשאַ־גאַס האָט גע־בראַכט אַ יונגע פאַרבינדלערין עמיליאַ.

גראָס האָט גלייך דערקענט אַז דאָס איז אַ ייִדישע טאַכטער.
— מיר זענען דוכט זיך באַקאַנט? — האָט ער צו איר געזאָגט אין פּויליש.

זי האָט אָנגעשטעלט גרויסע פרעגנדיקע אויגן.
— אפשר? איר האָט אָבער זיכער דעמאָלט ניט געהאַט אַזאַ גע־לאַקטע באַרד?

— ווען איך ראַזיר אָפּ מיין באַרד וואַלט איר מיך דערקענט.
זי האָט געלאַכט.

— און דאָך קען איך איך. אומעטום באַגעגן איך אייגענע.

עטלעכע פאַרשטאַרקטע אַפטיילונגען זענען אַוועק צום חרוב־גע־וואַרענעם געטאָ. פון וואַליע איז אָנגעקומען אַ טאַנק. דאָס איז געווען פון די „פאַנטערע־טאַנקן וואָס זענען פאַרכאַפט געוואָרן ביי די דייטשן. דער

מענדל מאן

טאנק איז געגאנגען צום לאגער. די מאגאזינען פון לאגער זענען שוין פארלאזט געווארן פון דער דייטשער וואך. זיי קענען אבער גארנישט עוואקוירן פון דאָרט צוליב די שיסערייען. די דייטשן האָבן דאָ אויפגעבויט אַ קייט פון בעטאָן־בונקערס און פון די בונקערס שיסן זיי פון אויטאָמאָטיש געווער. דער טאָנק פאַרטיליקט איין דייטשישע נעסט נאָך דער צווייטער. אין די חורבות פון געטאָ האָבן נאָך אַלץ די דייטשן געהאַט אַ קאַנצענטראַציע־לאַגער. דאָרט זענען געווען פאַרשפאַרט הונדערטער יידן געבראַכטע פון פאַרשיידענע לענדער פון אייראָפּע. ווען ס'האַט זיך דער־נענטערט די שיסעריי זענען אַלע יידן געצווונגען געוואָרן צו פאַלן מיט די פּנימער צו דער ערד און די דייטשישע וואָך איז געשטאַנען אַ גרייטע אַלעמען צו דערשיסן. זיי זענען אָבער אין דער לעצטער רגע ניט־דערשאָסן געוואָרן ווייל די דייטשן האָבן ניט פאַרדעכטיקט אַז דער „פאַנטער־טאַנק מיט די האַקנקרייך־סימנים איז באַזעצט פון אויפשטענדלער. דער לאַגער איז דעראַבערט געוואָרן אומגעריכט דורך דער גרופּע וואָס האָט זיך גערוקט אונטער דער דעקונג פון טאַנק. די גאַנצע דייטשישע וואָך פון לאַגער איז אויסגעשאָסן געוואָרן.

גראָס האָט זיך פון די ערשטע אַריינבאַקומען אין די פינצטערע קאָרידאָרן פון לאַגער. אַרומגעבונדן מיט גראַנאַטן, מיטן אויטאָמאָט אין דער האַנט האָט ער זיך געטראָגן איבער די באַראַקן, איבערן הויף. ער האָט געעפנט אַ פייער אויף אַ קליין ווייס הייזל וווּ ס'האַט זיך אויפגעהאַלטן די וואָך. און אַז ער האָט דערזען די לעבנגעבליבענע יידן איז ער אויפ־געציטערט געוואָרן פאַר פרייד.

עס איז אים אַנטקעגן־געקומען אַ גרופּע מענער אין פאַפירענע קליידער, גענייטע פון צעמענט־זעק, באַפאַרבטע מיט קאָלירטע פאַסן. זיי זענען געווען איינגעדאַרט, שוואַך און קוים באַוועגט זיך. עמעצער האָט אים אַרומגענומען און גערעדט צו אים ייִדיש.

— רעטער... באַפרייער... ברודער...

גראָס האָט געוויינט. אַ פרוי איז אַריינגעפאַלן אין היסטעריע. זי האָט פאַרבראַכן די דאַרע הענט און הויך געלאַכט. דאָס געלעכטער איז איבערגעגאַנגען אין אַ כליפּעריי.

אָרום גראָסן האָבן זיך געזאַמלט קאַצעטלער.

ער האָט געקוקט אויף די גראַטעסקליידער, אויף די קאַליריקע פאַפּיר־זעק און ס'האַט אים געשניטן דאָס האַרץ פאַר שאַנדע. ער וואָלט געשלאָגן זיך מיט די פּוּסטן אין אייגענעם האַרץ. ער מוז דערשפּירן ווייטיק, אַ שניידיקן שאַרפּן ווייטיק. ער האָט זיך געביסן די ליפּן ביז בלוט, געקלאַמערט דעם אויטאָמאַט און דערפּילט אַזש אַ ווייטיק אין די פינגער. ער האָט זיך ניט געקענט אַרויסרייסן פון מענטשן־געקנויל. סקער לעטן אין פאַפּיר. יעדער סקעלעט האָט אים געוואָלט באַרירן מיט די הענט, באַרירן זיינע קליידער, זיין פנים.

— אַ ייד... אַ ייד... — האָט מען גערופן אויף צענדליקער שפּראַכן פון אייראָפּע: אויף רומעניש, אויף גריכיש, אויף פראַנצייזיש, אויף האַלענדיש. מען האָט אויסגעשלוכצט דעם אויסרוף אויף דעם היימישן יידיש.

דאָס איז געווען אַן אויסטערלישער טאַנץ פון דערוואַכטע מענטשן, די וואָס זענען אויפגעשטאַנען פון טויט. אַ קאַרנאַוואַל פון סקעלעטן אין טויט־מאַסקעס און טויטן־קליידער. זיי טאַנצן אָרום אַ גינדעריקן ברייט־פלייציקן יונגן מענטש מיט צעפיבערטע אויגן־לעכער און צעווינטיקטער באַרד. זיי טאַנצן אָרום אַ באַוואַפנטן יידן. דעם ערשטן באַוואַפנטן ייד וואָס האָט זיך אַריינגעריסן אין דער פעסטונג פון טויט. און מיט אַ מאַל האָט ער זיך אַ ריס־געטאַן. ער האָט זיך געטראָגן דורך דעם הויף. געפילט דעם אַטעם פון פאַרפייניקטע, געזען די פּנימער פאַרלאַשענע פון פרויען, פון מענער דער־דריקטע.

— לאָזט אונדז ניט איבער... נעמט אונדז...

— איר זענט פריי! פריי! — האָט ער געשרויען. זיין שטים איז הייזעריק, זי ציטערט אָפּ אין הויף און מישט זיך אויס מיט אַ שיסעריי. די וואַכפּאַסטנס, די טורעמס איבער די מויערן — אַלץ איז איצט פּוּסט. ס'קוקן פון דאָרט ניט אַראָפּ די באַוואַפנטע עסעס־מענער. זייערע פּגרים וואַלגערן זיך ביי די אייזערנע טויערן, די אַרויסגעזעצטע דורך דעם טאַנק, זיי וואַלגערן זיך ביים ווייסן וואַך־הייל. די אויפשטענדלער האָבן

מענדל מאן

אַראָפּגעצויגן פון זיי די רימענס, צוגענומען דאָס געווער, די דאָקומענטן און מיט וויסטיקע קללות אויסגעמישטע מיט שפּאַט־רייד פּאַרלאַזט דעם גרויסן הויף.

די באַפרייטע זענען אַריבערגעפירט געוואָרן אין די רויקערע טיילן פון שטאָט פּדי זיי זאָלן קאָנען קומען צו זיך. די גרעסטע טייל האָט זיך איינגעשלאָסן אין די גרופן פון די אויפשטענדלער. אַ סאַלאַנדיקער ייד האָט זיך אַרויסגעוויזן ווי אַ ספּעציאַליסט צו פירן אַ טאַנק און זיך געקאַנט באַגיין מיטן קאַמפּליצירטן טאַנק־געווער. ער האָט באַקומען איינעם פון די פּאַרכאַפטע טאַנקן און צו אַלעמענס גרויס שטוינען געפירט אים איבער די געטאָ־חורבות.

דאָס בויען באַריקאַדן האָט זיך ניט אַפּגעשטעלט. מען האָט אַרויס־געטראָגן אַלץ וואָס ס'האָט זיך נאָר געלאָזט פון די פּאַרלאַזטע שטיבער, אַפילו בעטן, אַלטע קונסט־בילדער, מאַשינען. די אויפשטענדלער, מיט ווייס־רויטע אַרעמבענדער און לאַמפּאַסן אויף די היטלען זענען אַפט אַפּגעשטעלט געוואָרן פון די ציוויל־מענטשן און מען האָט זיי פּאַרגעלייגט הילף.

ווען שמעון איז צוריקגעקומען צום אייזערנעם טויער איז ער אַפֿ־געשטעלט געוואָרן דורך עטלעכע פרויען.

— בירגער אַפיציר, פעלט אייך נישט עפעס? דאַרפט איר זייף?
ראַזיר־מעסערלעך? אַ האַנטוך? ווילט איר טוישן די קליידונג? זענט איר הונגעריק?

דאָס זענען געווען איינפאַכע פּוילישע פרויען. פרויען מיט וואַרעמע מאַמישע אויגן.

אויף יעדן טריט האָבן געפלאַטערט נאַציאָנאַלע פענער, ווייס־רויטע, אויף טראַמוווי־סלופּעס, אויף הייזער, איבער טויערן, פון די פענצטער. ס'זענען נעלם געוואָרן די סימנים פון דער דייטשישער אַקופאַציע. מען האָט אַראָפּגעריסן די דייטשישע שילדן, אַראָפּגענומען היטלערס פּאַרטרעטן פון די אַמטן און מען האָט זיי אויפּגעהאַנגען פון דער דרויסנדיקער זייט באַריקאַדן.

— איצט וועלן זיי שיסן, די שוואַבן, אויף דעם „פירער“!

ביי דער ווייסל

מען האָט זיך גוט־ברודעריש אַרומגענומען, געקלאַפט איבער די פלייצעס און הילכיק געלאַכט.
פון אַפענע פענצטער האָט זיך געטראָגן פון גראַמאַפאָן־הילכערס דאָס ליד „די וואַרשאַוויאַנקאַ“. די מענטשן ביי די באַריקאַדן האָבן מיט־געזונגען.

טאַדעוּש גאַלעוּסקי איז געקומען דער לעצטער צו דער פּאַרטער־דירה ביים אייזערנעם טויער. ער האָט זיך געמאַלדן צום אַפיציר שמעון. — כ׳האַב זיך פּאַרהאַלטן אין געטאַ־שטח, אַנגעטראָפּן אויף אַ גרופּע יידן. זיי האָבן זיך אַנגעשלאָסן אין אויפשטאַנד. אַ פּאַרווונדעטן האָב אין איבערגעבונדן... כ׳האַב גראָד געהאַט ביי זיך באַנדאַזש...
גאַלעוּסקי איז געשטאַנען אַ גלייכער און געקוקט מיט אַ מידן און גלייכגילטיקן בליק.

דאָס איז געווען אַ הויכער פּאַליאַק מיט אַ שמאַל ביינערדיק פנים, קליינע בלאַנדע וואַנצעס און אַ פּלאַטשיקן האַלדז אין וועלכן אַ האַלדזביין האָט אומרויק באַוועגט זיך אַפילו דעמאַלט ווען די ליפּן זענען געווען פּאַרשלאָסן. דאָס אומרויקע באַוועגן זיך פון האַלדזביין איז געקומען פון שווערן אַטעמען.

גראָס האָט אַנגענומען דעם סאַלדאַטס הענט און זיי לאַנג געדריקט. גאַלעוּסקין האָט דער אויפשטאַנד אויסגעלייזט. פאַר דעם אַנפּאַר פון די דייטשן אויף פּוילן האָט ער געקוקט אויף דעם גערמאַנישן פּאַלק ווי אויף די וואָס וועלן איינפירן אַרדענונג אין דער וועלט. אַז ער האָט דערנאָך אין גלייכגילט. ער האָט געזען דעם געיעג אויף יידן. געזען ווי מען מאַרדעט אויס אַ פּאַלק, ווי מען פייניקט פרויען און קינדער און ער האָט זיך אויסגעקערעוועט צו דעם אַלעם מיטן רוקן. אים איז אויסגעקומען אַז דאָס געשעט ערגעץ ווייט ווייט אין אוראַלטע צייטן. אַז ער האָט צו דעם אַלעם ניט קיין שום שייכות. דאָס איז אַ גריכישע טראַגאָדיע, אַ קאַשמאַרע, אַן אומגלייבלעכע און ער איז דער טראַגישער צוקוקער. ער איז ביזו געווען אויפן גורל, וואָס אים איז אויסגעקומען דאָס אַלץ צו

זען. גאלעווסקי האָט געוואָלט דורכגיין דאָס לעבן אַזוי ווי מען גייט דורך אַ בעריאָזע־אַלייע וווּ ס'באַוועגן זיך די צווייגן אין לייכטן ווינטל און ס'מיניען זיך די בלעטער. און אַנשטאָט דעם — זעט ער שריפות וואָס וואָרפן אָן אָפשיין אויף זיינע שויבן אין אַקאַפּאַווע גאַס. ווייל וויפל מאָל ער האָט זיך ניט אויפגעכאַפט פון די קאַשמאַרע נעכט האָט ער געזען אַרום זיך פּלאַמען. „רויטע האַריזאַנטן אין האַלב־נאַכט“ — אַזוי האָט ער אויפגעשריבן אין יענער פּסח־נאַכט אַ שורה איבער זיינס אַ פּאַעמע, ווען אַ טייל פון וואָרשע האָט געברענט. ווען ס'האָט געברענט דאָס געטאַ. ער האָט דעמאָלס געריסן דאָס ווייסע בלעטל פּאַפּיר מיט דעם איינציקן פּערז און אַראַפּגעלאָזט די זשאַלוזן. דערנאָך איז ער געזעסן אין אַן אַרעם פּריציש הויז אין שעראַקאָוו, צווישן קעמפּעס פון טאַפּאַלעס און גרויע ווערבּעס.

גאלעווסקי האָט געשריבן לידער. אַ סך געשריבן. לידער וועגן דער שוואַרצער זומפֿ־בעריאָזע, וועגן דעם צפּונדיקן מאָזשווויק־קוסט, וועגן די אוראַלטע סאַסנעס וואָס רירן אָן די וואַקלנס מיט די קרוינען. — דאָס אַלץ איז פּוילן און דורך די לידער וועט פּוילן אייביק לעבן. — אַזוי האָט ער גערעדט צו דער אַלטער פּריצטע פון פּאַרוואַרפענעם גוט. און עס האָט אים געהערט די טאַכטער אירע, אירענע קאַניעווסקאַ. זי האָט אים געהערט פּאַרלייענען די לידער און געלאָזט זיך גלעטן די לאַנגע קנאַכיקע פּינגער.

— ווען ס'איז אויסגעבראַכן אין וואָרשע דער אויפשטאַנד פון יאָר 1863 און אויף די באַריקאַדן האָט מען דעקלאַמירט סלאַוואַצקיס הימען צו דער פּוילישער רעוואָלוציע, איז דער יונגער דיכטער, אין מיטן פון אויפ־שטאַנד, אַוועק פון דער קעמפּנדיקער שטאַט, געלאָפּן קיין ברעסלאָו זיך ראַטעווען. פּאַרקלענערט דאָס זיין גרויס ווי אַ דיכטער?

טאַדעאָוש גאלעווסקין איז באַפּאַלן אַ מידקייט. אים האָט זיך געדוכט אַז ער איז קראַנק. דאָס איז מיין שלאַפע צייט. מיין אומרוקסטע תקופּה. לאָזט מיך אַליין. אַליין מיט זיך. אַן אומרעכט געשעט, אַ גרויסע אומרעכט צו דער דאָזיקער פּוילישער ערד, אַן אומרעכט צו די יידן, צו די פּאַליאַקן און מערער נאָך צו מיר אַליין. איך בין טויט־מיד. קען דען

ביי דער ווייסל

אַ מענטש ניט זיין ווי אַ פעלד אַ נײַט־געאַקערטס, אַ ניט געזײטס וואָס
רוט אונטער גאַטס הימלען? לאָזט מיך אויסרוען! לאָזט מיך זיין מיט
זיך אַליין!

אַז ס'איז אויסגעבראַכן דער אויפשטאַנד אין וואַרשע איז אירענאַ
קאַניעווסקאַ אַוועק צו פּוילנס הויפטשטאָט. זי האָט געפירט געווער. אויפן
טיש האָט זי געלאָזט אַ בריוו פאַר גאַלעווסקין. און אין בריוו איז נאָר
געווען אַנגעשריבן איין־און־איינציק וואָרט: פּחדן!

דאָס וואָרט איז אים נאָכגעגאַנגען אויך אין וואַרשע. אַז ער האָט
געזען דעם אַפּיצירט בליק, דעם דורכזרינגענדיקן טיפּן בליק פון גראָסן
איז אים אומהיימלעך געוואָרן. וועט ער זיך קענען באַפרייען פון דעם
דאָזיקן וואָרט? ער וועט עס טאָן איצט, אין די טעג! אין די לעצטע
שעהן איידער עס קומען אַריין די סאַוועטן, איידער עס טרעטן אָפּ די
דייטשן. ער מוז, כאָטש אויף טעג, צו איילן דעם זיג איבער די נאַציס.
דאָס איז ניט קיין אויפשטאַנד צו באַפרייען וואַרשע. דער גורל פון דער
שטאָט איז אַ געזחמתעטער: די סאַוועטישע זעלנער וועלן איר באַזעצן.
ער מוז זיך באַפרייען. זיך אַליין. ער מוז זיך באַפרייען פונעם שרעקלעכן
וואָרט וואָס עס האָט געוואָרפן צו אים די גימנאַזיסטין אירענאַ. דער
אויפשטאַנד וועט ניט אויסלייזן וואַרשע, ער וועט אָבער אויסלייזן דעם
פּוילישן דיכטער טאַדעאוּש גאַלעווסקי פון אייביקער שאַנדע, פון פּחדנות!

אין איינעם אַ פאַרנאַכט איז דער הויפט־קאָמעדאַנט פון אויפשטאַנד
צוריקגעגאַנגען אין שטאָב אַריין פון אַן אינספּעקציע. ער איז געגאַנגען
צו קאַמלערס פאַבריק. פאַר איינעם פון די טויערן האָט ער זיך אָפּגע־
שטעלט און איינגעקוקט אין אַ מענטש מיט אַ ווייס־רויטן אַרעמבאַנד.
דער הויפט־קאָמעדאַנט האָט געקוקט אויף דעם יונגן מענטש און עפעס
איז אים קלאָר געוואָרן. ער האָט זיך דערמאַנט אין אַ פאַסירונג אויף
מאַסטאַווע־גאַס. דער גרויסער שטערן איז אים פאַרלאָפן געוואָרן מיט
קליינע אומרויקע פאַלדן, אַזוי ווי אַ ווינטל וואָס צעפאַלדעוועט דעם
שפיגל־פלאַך פון אַן אַזרע. דער שאַרפער קנייטש ביי דער רעכטער זייט
מױל האָט עטלעכע מאָל אַ ציטער־געטאַן. ער האָט געקוקט מיט די גרויסע

מענדל מאן

באברעמטע אויגן. די שאַרף־געשניטענע ליפן פון ברייטן מויל האָבן געשעפטשעט:

— איך האָב אייך ערגעץ באַגעגנט...

דער יונגער מענטש מיטן אַרעמבאַנד האָט איבערגעשטעלט די פיס, געריבן זיך די דלאַניעס און געשמייכלט מיט אַ פאַרריסענער נאָז, מיט דער פאַרריסענער אויבערשטער ליפּ און דערביי געוויזן צעשטערבעטע ציין. ס'האָבן מיטגעשמייכלט אַלע זיינע זשאַווער־פיעגעס.

— כ'געדענק ניט... ווער זענט איר?... קען איך וויסן אייער נאָמען?...

דעם הויפט־קאָמאָדירס אַדיוטאַנט האָט זיך דערנענטערט און געוואָלט עפעס איינרוימען דעם יונגן סאַלדאַט.

— לאַזט אָפּ! — האָט געזאָגט דער קאָמענדאַנט פון אויפשטאַנד.

אין קאַמלערס פאַבריק, אין די גרויסע שאַפעס איז געווען אַפֿ־געטיילט אַ ווינקל וווּ עס האָט זיך אויפגעהאַלטן דער הויפט־קאָמענדאַנט. אויף זיין טיש האָבן זיך איצט געפונען באַריכטן וועגן דייטשישער בעס־טיאָליטעט קעגן דער ציוויל־באַפעלקערונג אין די געגענטן וואָס זיי האָבן פאַרכאַפט ביי די אויפשטענדלער. ראַפּאָרטן וועגן סיסטעמאַטישע אונטער־צינדונגען פון גאַנצע קוואַרטאַלן. מען האָט אַפילו ניט געלאָזט פאַרלאָזן די ברענענדיקע הייזער. זיי האָבן צונויפגעטריבן מענטשן אין קעלערן און באַוואַרפן זיי מיט גראַנאַטן דורך די קליינע פענצטערלעך.

ער האָט האַסטיק אַוועקגעשאַרט די אַלע פאַפירן און פאַרשלאָסן די

אויגן.

איצט האָט ער קלאָר דערזען דעם יונגן מענטש פון דער באַריקאַדע.

דאָס איז ער, איינער פון די וואָס האָבן זיך באַוויזן עטלעכע וואַכן פאַרן אויפשטאַנד אין זיין קאָנספיראַטיווער וווינונג אויף מאַסטאָווע און מיט רעוואָלוציערן באַפוילן: ביסט אַרעסטירט. זיי האָבן אים געפירט, די צוויי ציווילע פּאָליאַקן צום געסטאַפּאַ־פּאַסטן. אויף סוף מאַסטאָווע האָבן זיי זיך פאַרהאַלטן און אים אַריינגעפירט אין אַ טויער.

— קענסט זיך אויסקויפן. — האָבן זיי געזאָגט — דו ביסט דאָך

אַ ייד! האַסטו געלט, וועלן מיר דיך באַפרייען.

יא, דאָס איז ער. מיט דער פאַרריסענער ליפּ, מיט די געשטערבעטע

ביי דער ווייסל

ציון, מיט די זשאָווער־פיעגעס. איצט דינט ער דעם אויפשטאַנד. ער איז מיט אַ ביקס אויף דער פּאַזיציע קעגן די דייטשן.
די דערמאָנונג האָט אים געברענגט ווי מען וואָלט צוגעלייגט אַ גליי־
אייזן צו זיין שטערן.

— „דו ביסט אַ ייד!“

ער האָט דעמאָלט געלאַכט. דאָס איז געווען אַ געלעכטער פון פּלוצעמדיקער דערלייכטערונג. הייסט דאָס, אַז ער וועט ניט דערגיין צו דער געסטאַפּאַ. ער איז געראַטעוועט. דאָס זענען פּאַליאַקן וואָס ווילן רייניקן וואַרשע פון יידן מיט דער הילף פון די דייטשן. ער איז אַ פּאַליאַק!
אַ פּאַליאַק פון צענטן דור! דאָס זענען איינפאַכע יידן־זוכער. — וואָס פּאַלט אייך איין, פּאַנאָווע?

— קענסט דאָס באַווייזן? — האָט געפרעגט דער שטשערבאַטער.

— אַט איז מיין קענקאַרטע!

— דאָס איז ווינציק! אַלע זשידעס פון דער אַרישער זייט האָבן

אָזעלכע דאָקומענטן.

דער פיעגעוואַטער האָט געלאַכט מיט אַ צעעפנט מויל, מיט די

נאָזלעכער, מיטן גלאַנציקן קורצן שטערן.

— איין מיטל איז דאָ אַז דו זאָלסט אונדז איבערצייגן. אויב ניט...

— כ'בין אַ פּאַליאַק. כ'האָב ניט קיין געלט.

אויף דער גאַס האָבן זיך געהערט טריט. די דייטשן זוכן אים. זיי

האָבן זיין בילד, זיי ווייסן, אַז ער איז דער קאָמאַנדיר פון דער אונטער־

ערדישער אַרמיי... די צוויי פּאַליאַקן האָבן געריסן זיין מאַנטל. געריסן

אויף אים די אונטעררוועש. ער איז געשטאַנען, דער פּוילישער גענעראַל

ווי אַ געפּענטעטער און געקוקט צום אָפּגעקלאַפּטן טינק פון דער טויער־

וואַנט.

מיט צוויי וואַכן שפּטער איז אויסגעבראַכן, אויף זיין באַפעל, דער

אויפשטאַנד. איצט האָט ער באַגעגנט דעם פיעגעוואַטן. איצט טראַגט דער

יונגער פּאַליאַק אַ רויט־ווייסן אַרעמבאַנד מיט אַן אַדלער אויף דעם

לאַץ — — —

אין די באַריכטן לייענט ער: דערשיסונגען פון ציווילע. פּאַר־

מענדל מאן

גוואלטונגען. גראַנאַטן אויף געפאַנגענע, פרויען, קינדער, זקנים — — —
ער וועט באַפעלן אַז מען זאָל צושטעלן גלייך דעם דאָזיקן מענטש.
די רגע זאָל עס געשען! אויב שלאָגן זיך פאַר פוילן דאַרף מען זיך שלאָגן
מיט ריינע הענט! אַזעלכע הענט באַשמוצן אונדזער געווער!
ער האָט אָבער קיינעם פון די וואַכלייט ניט געשיקט נאָך דעם
זעלנער.

וויפל ער האָט ניט געוואַלט אַוועקטרייבן פון זיך די באַליידיקנדיקע
איבערלעבונג אויף מאַסטאַווע־גאַס איז זי צוריקגעקומען. ער איז איינ־
געשלאָפן ערשט נאָך האַלבער נאַכט. נאָכן אָפּשלאָפן עטלעכע שעה איז
ער אויפגעשטאַנען אַן אומרויקער. צו ערשט האָט ער ניט געוויסט פון
וואַנען דער אומרוי נעמט זיך. דער הויפט־קאָמאַנדיר האָט ניט געפונען
קיין מנוחה אין פאַרטער. אויפן באַלקאָן איז געווען דעמפיק. פון נאַענט
האָט זיך געטראָגן דער טשאַד פון אַ רויך־כמאַרע וואָס קנוילט זיך איבער
דעכער.

ער האָט אָנגעשטרענגט דאָס געהער, דערפילט ווי ס'ברעכן זיך אים
די קני. ער האָט זיך האַסטיק געקלאַמערט אַן די באַלקאָן־שטאַכעטן און
אָנגעשפאַרט זיך אַן זיי מיט דער ברוסט.

די אַרטילערישע קאַנאָנאַדע פון ביידע זייטן ווייסל, צווישן די רוסן
און די דייטשן איז איינגעשטילט געוואָרן! די האַרמאַטן־שיסערייען איבערן
טייך זענען פאַרשטומט געוואָרן! דאָרט הערשט אַ טויטע שטילקייט.

אין מיטן דער נאַכט איז שמעון אַריבערגעוואָרפן געוואָרן קיין
פּאָוואַנזעק. אַ קאַמפּאַניע אויפשטענדלער האָט אַטאַקירט דעם צמענטאַר.
גראַס האָט באַדינט אַ פולעמיאַט. נעבן אים האָט זיך געשאַרט ווי אַ שאַטן
טאַדעוש גאַלעווסקי. פאַרויס איז געגאַנגען דער אַרבעטער פון וואַליע,
פאַלוך — ער האָט געקענט דאָ יעדעס ווינקל. עס איז אויך געווען אין
דער גרופע אַ גלח מיטן נאָמען יאַניעץ און אַ שוסטער־מייסטער שטשעש־
ניאַק. זיי האָבן פאַרנומען אַן אַרט ביי אַ קרייצונג אויף פּאָוואַנזעק און
געלויערט אויף די דייטשן. גראַס האָט געהאַט פאַר זיך אַ פרייען שטח
אויף אַ האַלבן קילאָמעטער.

ביי דער ווייסל

עס זענען געפאלן איינצלענע שאַסן צו די דייטשן. זיי האָבן געפרוּווט דורכגלייטשן זיך דורך דעם אָפּענעם שטח. און ס'איז ליכטיק געוואָרן האָבן די דייטשן געעפנט אַן אויטאָמאָטיש פייער און אַנטרעפּנדיק אויף אַן ענטפּער האָבן זיי זיך גלייך איינגעשטילט. זעט אויס, אַז די דייטשן ווילן פאַר יעדן פּרייז דורכרייסן זיך אַ וועג צו דער ווייסל. מען האָט דאָס געקענט אַבסערווירן פון דער לויערונג. פּלוצעם איז אָבער געשען עפעס אַזוינס וואָס האָט געליימט גראַסן. אַ המון ציווילע מענטשן איז מיט אַ מאָל אויסגעוואָקסן פון אַ גאַסן־קרייצונג. דאָס זענען געווען מענער און פּרויען, קינדער און זקנים — תּושבים פון וואַליע. זיי זענען צוגעבונדן מיט שטריק, הינטער זיי גייען דייטשן. מען זעט די גרינע מונדירן פון די סאַלדאַטן. די ציוויל־מענטשן זענען צוגעבונדן צו לאַנגע לייטערס. קינדער... פּרויען אין פאַרביקע קליידער... אַלטע לייט... די מאַסע רוקט זיך נענטער און נענטער. עס איז געבליבן נאָך דרייהונדערט מעטער. נאָך צוויי הונדערט.

— שיט! — האָט אויסגערופן דער אַרבעטער פון וואַליע, פּאלוך. —

גיב פייער, שמעון!

גראַס האָט זיך אויסגעקערעוועט צו גאַלעווסקין, צום פּאַטער יאַניעץ. — שיט! אויב ניט וועלן מיר אומקומען! זיי וועלן מאַרגן אַזוי טאָן אויף אַנדערע פּאַזיציעס! — האָט געזאָגט דער שוסטער־מייסטער. גראַס האָט געשוויגן. די האַנט האָט אים געציטערט. די ליפּן זענען פאַרגליווערט געוואָרן און די אויגן זענען אים אַרויסגעזעצט געוואָרן מיט די ווייסלעך אַרויס. ער האָט גיט געקאַנט ריידן, גיט געקאַנט רירן מיט די הענט. ער האָט געקוקט מיט די אַנגעשוואַלענע אויגן און גאַרנישט געזען. ער האָט נאָר אַ וואַיע־געטאָן. עמעצער האָט אים געשטויסן מיט דער קאַלבע פון אַ ביקס. ער איז געפּאַלן מיטן פנים צו דער ערד, ערשט די שיסעריי פון פּולעמיאַט האָט אים אויפגעטרייסלט. איצט שפּירט ער שוין די ליפּן, ער פּילט ווי די ציין קלאַפּן אָפּ ביי יעדן שאַס פון פּולעמיאַט. פּאלוך פייערט, גאַלעווסקי און יאַניעץ באַדינען דעם פּולעמיאַט. די דייטשן טרעטן אָפּ. אַ צווייהונדערט מעטער פון זייער פּאַזיציע וואַלגען זיך בערגלעך דערשאַסענע.

מענדל מאן

— איר קאנט דאס טאן... איך טאר עס ניט... איך מעג נאך אליין
אומקומען... איך מעג זיך אליין מקריב זיין...
דער פאטער יאניעץ האט תפילה געטאן. פון הינטער דעם סאל-
דאטסקען סורטיק האט ארויסגעקוקט א גרויסער שווארצער צלם. ער
איז נאך א יונגער מענטש, אודאי אין די דרייסיקער. א קאנטיקער שטערן,
אן אדלער-נאז מיט דינע באוועגעלעכע ליפן און גרויסע פייכטע אויגן.
פאלוך איז געזעסן א גלייכגילטיקער און געוואלט פאררייכערן
א ציגאר. נאך די פינגער האבן געציטערט און ניט געקאנט אָננעמען דעם
ציגאר און אָנרייבן די שוועבעלעך. און אז ער האט ענדלעך אָנגעצונדן
א פלעמל האט גראָס דערזען אויף דעם אַרבעטערס פנים א דערלייכטער-
רונג. ביי די מוילוינקלען האט געגליווערט א קוים-זעעוודיק שמייכלע.
דערנאך האט ער ווידער אָנגענומען דאָס פּריערדיקע פנים — דאָס מידע
און גלייכגילטיקע.

גאלעווסקי האט פאַרביסן געשוויגן. זיין בליק האט געזוכט אַנטרינונג
ביי די וואַלקנס. נאָך דער שוסטער שטשעשניאַק האט געשאַלטן די שוואַכעס
מיט טויטע קללות. ער האט פאַרזיכערט דעם גלח, אַז אויב ס'וועט שטיל
ווערן, וועט ער צושלייכן זיך צו די דערשאַסענע. אפשר ליגן דאָרט מיינע
קינדער ? ווער קען וויסן, פאַטער ?

דעם פערטן טאָג פון אויפשטאַנד.

די דייטשן אַטאַקירן וואַליע. זיי באַשיסן דעם אַרבעטער-קוואַרטאַל
אַ גאַנצן טאָג און באַמבאַרדירן אים פון דער לופט. זיי האָבן ניט קיין
פרייען וועג צו דער ווייסל, צו פראַגע. וואַליע פאַרבלאַקירט זיי דעם וועג
צום מיזרח. אַלטשטאַט און מאַקאַטאַוו פאַראַליזירן די דייטשישע פאַר-
בינדונג צווישן צפון און דרום. אַפילו דורך דעם פאַסט-הויפטוואַקאַזאַל קאַן
ניט דורכגיין קיין צוג. די רעלסן ווערן צעשרויפט און די צוגן אויפגעריסן.
פון אַלע בריקן וואָס פירן דורך דער ווייסל קענען די דייטשן נאָר באַנוצן
די צפון-בריק, אָבער זי איז אויך ניט זיכער פאַר איר קאַמוניקאַציע. זיי
מוזן בויען, אַפגערוקט פון וואַרשע, פאַנטאַן-בריקן פדי צו באַזאָרגן זייערע
מיליטערישע טראַנספּאָרטן אויפן סאַוועטישן פראַנט.

ביי דער ווייסל

נאך אַ גאַנצן טאָג באַמבאַרדירן זענען די דייטשן אַריבער אין אַטאַקע. זיי זענען געקומען מיט טאַנקן, מיט האַרמאַטן, מיט געפּאַנצערטע אויטאָס. זיי זענען געגאַנגען לענגויס די גאַסן וואַלסקע. וואַליע ברענט! צענדליקער טאַנקן זענען פאַרטיליקט געוואָרן דורך דער באַפעלקערונג. מען האָט געוואָרפן בענזין־פּלעשער פון גאַר נאַענט אויף די ריזיקע טאַנקן.

אַ שווערער „טיגער“ האָט זיך דערנענטערט צו אַ באַריקאַדע אויף מלינאַרסקע גאַס. ער האָט מיט דעם גאַנצן שטאַל אַ זעץ־געטאַן אין דער צוים און איר דורכגעשניטן. אַ צוועלף־יאַריק יינגל, האָט זיך איינגעפרעסט צו דער מויער און אַז דער „טיגער“ איז געבליבן מיט אַ העלפט אויף דער צווייטער זייט באַריקאַדע, האָט ער אַ וואָרף־געטאַן אַ פּלאַש מיט בענזין. דעם טאַנק האָבן אַרומגעכאַפט פּלאַמען.

דאָס איז געווען אַ קינד פון געטאָ וואָס אַן אַרבעטער־פאַמיליע פון וואַליע האָט אויסבאַהאַלטן ביי זיך אין בידעם־וווינונג. ער איז געקומען פון געטאָ נאָך דעם ווי די דייטשן האָבן אונטערגעצונדן גאַס נאָך גאַס. ער האָט זיך פון דאָרט אַרויסגעריסן דורך די אונטערערדישע אַפּפּלוס־קאַנאַלן. געקענט האָט מען אים אויף מלינאַרסקע גאַס אַלס „סטאַשעק“ וועמענס פּוילישע עלטערן זענען אומגעקומען פון אַ באַמבאַרדירונג. איצט טראָגן אים אויף די הענט איינוווינער פון מלינאַרסקע. עמעצער האָט אים אַנגעטאַן אַ זעלבעריש היטל מיט אַן אַדלער.

וואַליע האָט איבערגעלעבט אַ טראַגישן טאָג. די שריפות האָבן זיך בליץ־שנעל פאַרשפּרייט. קנײַלן שוואַרצע רויך־וואַלקנס האָבן זיך גע־וויקלט איבער די גאַסן.

די דייטשישע באַמבאַרדירער קומען שוין אַן דעקונג פון יעגערס. זיי באַמבאַרדירן פון גאַר נידעריק. ממש פון עטלעכע מעטער איבער די דעכער. פרויען לויפן איבער די ברענענדיקע גאַסן מיט קינדער אויף די הענט, מיט קישנס, מיט רעשטלעך געראַטעוועטן פאַרמעגן.

אויף דער זייט פון די דייטשן שלאָגן זיך אוקראַינישע גרופּן. ס'איז טעטיק די „קאַמינסקי־ברייגאַדע“ — זי באַשטייט פון געפּאַנגענע רוסן און אוקראַינער וואָס זענען דורך די דייטשן באַפּרייט געוואָרן פון געפּאַנגענ־

שאפט און געשיקט געוואָרן צו דערדריקן דעם וואַרשעווער אויפשטאַנד. אין יענעם טאָג פון דער שווערער באַמבאָרדירונג האָט גראָס ווידער באַגעגנט עמיליאַן. ער האָט איר געטראָפֿן אין שטאָב פון זיין איינהייט. זי האָט געטראָגן אַ סאַלדאַטסקע היטל, הויכע מענער־שיך און געווען אַרומגעאַרטלט מיט אַ רימען.

זי קומט פון אַלטשטאָט. דאָרט קעמפן עטלעכע הונדערט יידן. איבער צוויי הונדערט אונגאַרישע יידן האָבן זיך אָנגעשלאָסן אין אויפֿ־שטאַנד. אין די שפיטעלער, אין די סאַנפונקטן — אומעטום טרעפט מען יידן. זיי זענען דאָ אויף זשאַליבאָזש, אויף מאַקאַטאָוו. עס שלאָגן זיך די געטאַקעמפער, די לעצטע, געראַטעוועטע. זיי נעמען איצט נקמה — זיי שלאָגן זיך ווידער קעגן דייטשן. עמיליאַ קען זיי. זי קומט אַליין פון געטאַ. זי איז איינע פון די געטאַקעמפעריןס.

איצט מוז זי צוריקגיין. זי וועט היינט טרעפן אייגענע פון אַלטשטאָט. — קענט איר זיך ניט דערוויסן פון יוסטינען? זי לעבט... ער האָט ניט געוואָרט אויף איר ענטפער און אַליין זיך גענומען פאַרזיכערן אַז זי לעבט. ער האָט געוואַלט אָפּציען מיט איר ענטפער און ניט דערהערן דעם „כ'קען ניט“, אָדער „כווייס ליידער ניט“.

ער איז ניט איבערראַשט געוואָרן ווען ער האָט אין זעלביקן טאָג באַקומען פון עמיליאַן אַ בריוועלע אַז יוסטינען קען מען אין אַלטשטאָט, אַז זי איז געווען אין וואַליע. דאָס בריוול האָט אים איבערגעגעבן איינער פון די שטאַבס־אָפיצירן וואָס האָט זיך נאָרוואָס צוריקגעקערט פון אַלט־שטאָט.

ער האָט אים אין פינצטערניש וואַרעם געדריקט די האַנט. — דו ביסט עמיליאַס אַ קרוב? אויך איך בין איר קרוב... מיר געהערן אַלע צו איין משפּחה... זי איז ניט גרויס, די משפּחה... אָבער מען פילט איר... זי איז דאָ אומעטום אין דעם אויפשטאַנד...

אַרום זענען שריפּות, וואַליע ברענט. פולעמיאַטן־סעריעס. שאַטנס פון אַנטרינענע. פרויען און קינדער שלייכן זיך ביי ווענט. די קעלערן זענען איבערגעפולט מיט פאַרצווייפּלטע. באַלד גייט ער אַרויס מיט זיין גרופּע. פאַרוואָס האָט דער מענטש פון שטאַב אַזוי שטיל געשעפּטשעט צו אים?

פארוואס האט ער ניט געעפנט זיינע ארעמס און זיי האבן זיך ניט ארומ-
געכאפט? ער איז צוגעגאנגען צום פענצטער. דער אפשיין פון פלאמענדיקן
הימל פאלט אויף זיין פנים, אויף זעם הארטן טונקעלן פנים.

וואליע איז פארשפילט. אונדזערע האלטן זיך נאך אויף עטלעכע
גאסן. פארוואס האט אים אזוי געציטערט די האנט ווען ער האט געזען די
ציווילע מענטשן פארקנופטע מיט שטריק און הינטער זיי די גרינע מונדירן
פון דייטשן און זייערע טאנקן? פארוואס האט אויף זיי געשאסן דער
ארבעטער פאלך? ער איז אנדערש. הונדערט מאל אנדערש ווי יעדער
איינער פון זיי. און אז שמען האט פארמאכט די אויגן האט זיך אים
געדוכט אז יוסטינע איז געווען צונויפגעבונדן מיט די פרויען און זקנים.
ווידער שאטנס ביי די מויערן. ווידער שלענגלט מען זיך דורך די
פארבינדונגס-קאנאוועס וואס זענען צעגראבן אויף די טראטווארן. מען
היפט יעדער רגע איבער די אלערליי רערן און אייזן-שטאנגען וואס פירן
צו די הייזער.

פאר וואס זענען די סילועטן פון מענטשן אין די שריפה-נעכט אזוי
שרעקלעך?

גראס שלאגט זיך דורך א וועג קיין אקאפאווע. דארט קעמפט דער
פאלקאוויק ראדאסלאוו מיט זיין באטאליאן. דורך די גאסן קען מען זיך
ניט באוועגן. זיי ווערן העפטיק באשאסן פון די דייטשן, זיי ווערן באַמ-
בארדירט. מען ברעכט אויס עפענונגען אין די קעלערן און מען גייט
מיט לאַמפן פדי זיך ניט צו פארלירן אין די אונטערערדישע לאַבירינטן.
אין טייל קעלערן גראבט מען ברונעמער. מען ריכט זיך אז די וואסער-
לייטונג וועט אויפהערן צו זיין טעטיק.

אין א קעלער-ווינקל, א באַלויכטנס פון א גראַ טאַגליכט, וואָס
פאלט פון א זייטיק פענצטערל, טוליען זיך עטלעכע משפחות. אין האַלב-
אָפענע היף, ממש מיט די רוקנס צו מיליטער-פּאַסטנס, נעבן די באַרי-
קאַדן, פאַרען זיך פרויען. זיי וואַשן וועש, פאַרלאַטען קליידער. מענער
פאַרייכטן עפעס. דערנעבן שלאַגט אַ פאַרע פון אַ קעסל — דאַס גרייט
מען אַ וואַרעמען געקעכץ פאַר די אויפשטענדלער.

מענדל מאן

גראָס האָט פאַרנומען אַ פּאַזיציע אויפן פּראָטעסטאַנטישן צמענטאַר. דאָ האָבן די דייטשישע באַמבעס אָנגעמאַכט אַ חורבן צווישן די שטיינערנע צלמים. נאָך מיטאַג, דעם 5טן טאָג פון אויפשטאַנד האָט אַ דייטשישער געפאַנצערטער צוג באַשאָסן וואַליע. דערנאָך איז שמעון אַריבערגעוואָרפן געוואָרן אין מיטלשטאַט. עטלעכע הייזער ברענען. פרויען מיט קינדער קאָנען ניט אַרויס פון די טויערן וואָס זענען אַרומגעכאַפט מיט פּלאַמען. טייל געפינען זיך אין די קעלערן. די אַרויסגאַנגען זענען פאַרשאָטן פון איינגעפאַלענע ווענט. אונטער אַ האַגל פון קוילן ברעכן סאַלדאַטן דיקע ווענט. די אייזנס שפּרינגען אָפּ פון האַרטן מויער און עס קלינגט אָפּ. דורך אַ קעלער־פּענצטערל רייסט זיך אַרויס אַ יונגע פּרוי. זי טוליעט צו די ברוסטן און עופּהלע.

— אַ יעזו... אַ הייליקער דו...

— גוט אַזוי! גוט אַזוי! — רייסט אויף זיך דאָס העמד און אַלטער אין ברילן — מיר האָבן ניט פאַרשאַנען ווען דאָס געטאָ האָט געברענגט. דאָס איז גאָטס שטראַף פאַר אונדזער גלייכגילט. פאַר דער בלינדקייט. זיי וויינען ניט, די פּוילישע פּרויען. זיי פאַרברעכן די הענט און שליסן די אויגן.

— אויטשעץ... אויטשעץ... — באַרויקט מען דעם אַלטן.

— ער שלאָגט, דער דייטש, יעדן באַזונדער. צו ערשט האָט ער אָנגעהויבן פון עלטסטן פּאַלק. ער וועט ענדיקן מיטן יונגסטן. ער וועט דערגרייכן צו די אַמעריקאַנער אויך.

טאַדעווש גאַלעווסקי איז אַריינגעפאַלן אין אַ מרה־שחורה. ער גייט אַרום ווי אַ לונאַטיקער און קוקט אויף אַלעמען מיט גלעזערנע אויגן. די באַפעלן פירט ער אויס פּינקטלעך. זיינע הענט זענען אים אָבער ווי אַפּגענומען געוואָרן. ער שלייכט זיך צוזאַמען מיט דער קליינער גרופּע פּאַרביי די קעלער־ווענט די אומהיימלעכע, די מיט שוואַרצע ציגלען און מיט צעקרישלטן שטיין. ער גלאַצט די אויגן אויף די מענטשן. ער קוקט ערגעץ ווייט און אָנשטאַט פּוילישע לאַנקעס, וואַלד־ווייטן, צעאַקערטע פעלדער, זעט ער נאָר געדיכטע נעפּלען. זיי פאַרוויקלען אים אין צע־דריוולטע טויטן־טיכער.

ער קומט אום, דער פוילישער פאָעט. ערגעץ אין די חורבות פון ייִדישן געטאָ. אין דעם צפון־קוואַרטל פון וואַרשע. ער האָט אין די פאַר־מלחמה צייטן אויסגעמיטן די דאָזיקע גאַסן. צו פיל אַזיאַטישקייט, צו פיל „כאַלאַטשאַזשעס“ האָבן זיך דאָ אָנגעזאַמלט אין האַרץ פון פוילן. די דאָזיקע יידן זענען אַבער די ערשטע אַרויס מיט געווער. זיי האָבן צו אים גערופן פון די חורבות אַרויס — די טויטע יידן פֿון די טויטע גאַסן.

— שטאַרקט זיך, טאַדעוּש. — האָט שמעון געזאָגט.

ער האָט אים אָנגעהאַלטן ביים אַרעם און אַרויסגעפירט פון קעלער. גאַלעוּסקי האָט שווער געעטעמט. ס'האַבן מיטגעעטעמט די בלאַנדע ניט־ראַזירטע האַר, דאָס איינגעפאַלענע פנים.

— לאַזט מיך דאָ...

— אין האַלב־וועג קאָן מען ניט בלייבן. דו מוזסט גיין. מען מוז פאַרענדיקן דאָס וואָס מען האָט אָנגעהויבן.

— איז דאָס באַפעל?

גראָס האָט אים געטרייסלט פאַר די אַקסל.

— פאַרויס! פחדן!

גאַלעוּסקי האָט זיך איינגעבויגן. די הענט זענען אים אַראָפּגעפאַלן. פון די ליפן זיינע איז פאַרשוונדן דאָס לעצטע ביסל בלוט. זיי זענען געוואָרן פּיאַלעט.

— אַ פחדן? אַ פחדן?

ער איז אויפגעשפרונגען ווי ער וואַלט געטריבן געוואָרן פון געהיימע כוחות. אין דער מיט פון די חורבות האָט ער זיך פאַרהאַלטן און געשרייען עפעס אומפאַרשטענדלעכע רייד. ער האָט געפאַכעט מיט די הענט, זיינע געשרייען זענען פאַרלאָרן געגאַנגען אין אַ שטעפעריי פון פולעמיאָטן. מען שיסט פון גאָר נאָענט.

— ער וועט אומקומען.

— דאָס איז שגעוּן! איר זעט זיינע אויגן!

שמעון איז געלאָפן אָן איינגעבויגענער אונטער אַ שיסעריי און אָנגעכאַפט גאַלעוּסקין פאַר די הענט. ער האָט אים אַוועקגעזעצט צווישן די חורבות פון אַ פאַרברענט הויז. גאַלעוּסקי האָט זיך געריסן פון אַרט און געשרייען:

— ווער ביסטו? א פאליאק? ניין, דו ביסט ניט קיין פאליאק!
 איך דערקאן דאס! דו ביסט א ייד! א ייד! מיר קומען אלע אום! דו
 האסט דערלעבט נקמה אין אונדז! אין די פאליאקן! דיר איז גוט! דו
 זעסט ווי מיר גייען אונטער! דו שלאגסט זיך פאר אונדזער זאך און
 האסט אונדז פיינט! דו מוזסט אונדז פיינט האבן! דו דארפסט אונדז
 פיינט האבן! מיר זענען דאס ווערט! אבער כ'קען ניט זען דיינע יידישע
 אויגן! כ'קען זיי ניט זען! דו ביסט עס דער העלד פון פוילן! דאס איז
 אמת! אמת! און איך בין דער פחדן, דער פאררעטער! דו וועסט ניט
 קאפיטולירן פארן דייטש! דו קענסט ניט קאפיטולירן פאר אים! וועסט
 זיך שלאגן ביזן סוף און איד... איך בין א פחדן! אלע זאגן דאס! אלע...
 — גענוג! — האט שמעון אויסגערופן. — גענוג, אומגליקלעכער.
 — לאזט אים דא.

פאלוך האט ארויסגערעדט די ווערטער מיט א הייזעריק קול. אין
 זיי איז געווען באפעלערישקייט אויסגעמישט מיט טיפן באדויער.
 גאלעווסקי איז אויסגעבראכן אין א היסטעריש געלעכטער, א
 שגעוןגעלעכטער מיט א שוימיק מויל:

— כאַ-כאַ-כאַ... מען וועט דיר, שמעון, באזינגען אין לידער! כאַ-
 כאַ-כאַ! דו, העלד פון מיין היימלאַנד! דו אפיציר פוילישער! דיר האט
 געבראכט צום אויפשטאנד די שינאה צום דייטש! ניט מער ווי שינאה!
 און איך בין געקומען מיט ליבע צום פאטערלאַנד! מיט ליבע צו דער
 דאזיקער ערד! דו האסט גארנישט ליב! דו האסט אלץ און אלעמען
 פיינט, ווייל אלע האבן אייך פיינט! דו קענסט ניט אַנדערש! דו מוזסט
 ענטפערן אויף פיינטשאפט מיט פיינטשאפט! מיר וועלן פארשפילן, איך
 קום אום און דו וועסט אומקומען — אבער דער זיגער וועסטו זיין, איר,
 פוילישע יידן זענט עס די נאַציאָנאַלע העלדן פון פוילן! די גרעסטע
 העלדן וואָס די ערד האט דאָ אַרויסגעגעבן! דאָס טוט שרעקלעך וויי!
 דאָס באַליידיקט אונדז! דאָס איז אַבער אמת! כאַ-כאַ-כאַ...
 ער האט זיך געוואָרפן אויף שמעזען און אים אַרומגענומען מיט
 קאלטע גליטשיקע הענט.

— וויזאָט... וויזאָט... כאַ-כאַ-כאַ... — — —

ביי דער ווייסל

דערנאך איז ער געפאלן צו די חורבות און געוויקלט זיך ווי אין קראמפן.

דער פאטער יאניעץ האט אים איבערגעצלמט.
פאלוך האט אראפגעלאזט דעם קאפ. ער איז אוועק דער לעצטער מיטנעמענדיק מיט זיך גאלעווסקיס ביקס.
— אין יעדער אומזין איז דא א זין. — האט געזאגט דער גלח יאניעץ.

— וואס באדייטן אייערע רייד, פאטער?
דער גלח האט לאנג זיך איינגעקוקט אין שמעווען.
עס האט זיך אנגעהויבן א שווערע באמבארדירונג. צוערשט זענען געפליגן די יעגער־עראפלאנען באשיסנדיק די גאסן פון אויטאמאטיש געווער.

נאך מיטאג האט ווארשע דערפילט דעם ערשטן גרעסערן אנפלי פון דייטשישע עראפלאנען זייט דעם יאר 1939. פיר און צוואנציג „יונקערס“ זענען געפליגן אין געשלאסענע פארמאציעס ווארפנדיק צינד־באמבעס און שפליטער־באמבעס אויף מיטלשטאט און אויף וואליע.
די דאזיקע באמבארדירונג האט צוגענאגלט גראסן מיט זיינע מענטשן צו די געטא־חורבות. נאך איינער איז געלאפן צווישן דעם ציגל־ברוך, געקלעטערט אויף די פארצוימונגען, געפאלן און ווידער זיך אויפגעהויבן, ביז ער איז געבליבן ליגן ביים ראג לעשנא און פשעיאזד מיטן פנים צו פוילנס צארנדיקע הימלען. דאס איז געווען דער פאעט טאדעווש גאלעווסקי.

דער הויפט־שטאב פון די אויפשטענדלער האט זיך צוריקגעצויגן פון וואליע און אין דעם זעקסטן טאג, פאר נאכט, געלאזט זיך צו אלטשטאט. איין וועג האבן זיי געהאט דורך וועלכן מ'האט זיך געקאנט צוריק־ציען — דער וועג האט געפירט דורך די חורבות פון געטא.
הונדערט מעטער פארן שטאב האט זיך באוועגט דער זיכערהייטס־פאטראל אונטער דער אנפירונג פון שמעווען.

ארום דער געטא־מויער האט זיך געשפרייט א טויטע וויסטעניש. ציגלברוך, סטערטשענדיקע אייזנס, פאסאדן פון טויערן, גזימסן און איבער

דעם אלעם — אַ טונקל־בלאָער פאַרנאַכטיקער הימל.
פון אַ ציגל־באַרג האָט עפעס אַ שאַרף־געטאַן. אַן איינזאַמע טויב
האַט זיך אויפגע־הויבן איבער די הורבות און געקרייזט איבער די מענטשן
ווי זי וואָלט זיי פון לאַנג שוין דערוואַרט. אַן איינזאַמער, איינציקער
שאַס, אַ פאַרבלאַנדזשעטער אַוודאי אַזוי ווי די טויב האָט אַ פויק־געטאַן.
נאָך אַזאַ פאַראיינצלטן שאַס איז היימלעכער געוואָרן.

שמעון זעט: דער הויפט־קאַמאַנדיר, די פאַרשטייער פון דער
אויפשטאַנד־רעגירונג שאַרן זיך ביי די חורבות.

וואָס טראַכטן זיי אין דער רגע? ווייסן זיי, אַז דאָ האָבן יידן די
ערשטע געראַטעוועט דעם פּבור פון דער דאָזיקער שטאָט? ווייסן זיי אַז
יידן האָבן די ערשטע געשטעלט אַ ווידערשטאַנד די דייטשן? איר האָט
דעמאָלט געשוויגן. איר האָט געוואַרט. איצט ריידן צו אייך די חורבות.
זיי מאַנען ביי אייך מעשים!

אַט איז דאָס געוועזענע סטאַווקי. די גאַס פון ייִדישער אַרעמקייט.
טרעגער מיט שטריק אויף די לענדן — — — ייִדישע געזעלן — — —
אַט איז ניזקע גאַס! ייִדישע מיידלעך — גרויסע שוואַרצע אויגן — — —
גאַסן־הענדלער — — — אַרעמקייט — — — דער סטודענט שמעון
לויפט פון דאַנען צופּוס דורך דער ענגשאַפּט — אַן אייזערן בעטל אויף
אַ פּערטן שטאַק — — — טונקעלע טרעפּ — — — יוסטינע איז טרויעריק
— — — זיי גייען געאַרעמט אוף דזשיקאַ גאַס — — — די גאַס איז
פאַרפלייצט. שווער דורכצוגיין — יוסטינעס האַנט איז שמאַל — — —
אַזאַ ענגשאַפּט — — — טראַמווייען קלינגען — — — „דו שוואַרצער
דעמב“ — האָט זי אים גערופּן.

עס איז שוין דער קראַשינסקי־גאַרטן. די מענטשן פון הויפט־שטאַב
זאַמלען זיך צונויף צווישן די ביימער. דער וועג צו אַלטשטאַט איז איצט
אַפּן.

דער שטאַב האָט זיך באַזעצט אין אַ פירשטאַקיקער געביידע. זי
גרענעצט זיך מיטן קראַשינסקי־גאַרטן. דער דאָזיקער שטאַט־טייל האָט
דערווייל נאָך ניט געליטן פון דייטשישע באַמבאַרדירונגען. ער איז שטאַרק
איבערבאַפעלקערט. די מיטל־עלטערלעכע קעלערן און קאַרידאָרן, די אַלע

ביי דער ווייסל

פאדערהייזער און טויערן זענען באלייגט פון ציווילע, אנטלאפענע פון די ברענענדיקע געגנטן.

עמיליאַ איז איצט איינע פון די הויפט־פאַרבנדלער־ניס ביים שטאַב פון די אויפשטענדלער. זי קען די אַלטשטאַט, די וועגן וואָס פירן דורך דעם גאַרטן, זי קען דעם אונטערערדישן וועג אין די קאַנאַלן. זי האָט שוין דורכגעמאַכט דעם אונטערערדישן גאַנג ווען זי איז אַרויס פון געטאָ. אַז שמעון איז אַנגעקומען אין דער געביידע פון הויפט־שטאַב האָט ער דאָרט באַגעגנט עמיליאַן. זי איז געזעסן אין הויף, אַנגעשפאַרט מיטן רוקן צו אַ מויער און געדרימלט. ער האָט געזען איר אויסגעמאַטערט פנים, די כאַק־הויזן פאַרשמירט, די שייך פאַרבלאַטיקט, אין די הענט האָט זי געהאַלטן דעם רימען צו וועלכן עס איז געווען צוגעפעסטיקט אַ רעוואָלווער. דער אַטעם איז אים פאַרהאַקט געוואָרן און אַ פייכטקייט האָט זיך באַוווּזן אין זיינע אויגן. אַ קינד פון ייִדישע גאַסן וואָס עקסיסטירן שוין מער ניט. אַ שטאַט קומט אום. אַ גאַנץ פּאַלק איז אומגעקומען. ער איז געבליבן און נאָך אַ הייפל מיט אים. ער האָט אַן אויטאָמאַט. ער האָט נאָך קוילן. דאָס איז אַלץ וואָס ער דאַרף.

ט'איז קיל. ניט ווייט פליסט די ווייסל. אַ ווינטל וויקלט זיך איבערן הויף. מען זעט די טונקעלע ביימער־קרוינען פון קראַשינסקי־גאַרטן. מיטן צופאַלן פון דער נאַכט ווערט דער הימל פּיאַלעט, דערנאָך — שאַרלעך־געל און ביינאַכט — רויט. דאָס איז פון די שריפות. וואַרשע ברענט פון אַלע פיר זייטן. נאָר אויף יענער זייט ווייסל איז רויק.

שוין דער זעקסטער טאָג ווי עס האָבן זיך איינגעשטילט די סאָווע־טישע האַרמאַטן, די סאָוועטישע אַוויאַציע. קיינער שטערט איצט ניט די „יונקערס“, די „שטוקאַס“ צו פליען איבער די קעפּ.

עמיליאַ איז מיד. זי האָט אַראָפּגענומען די הענט פון די קני און זיך איינגעקאָרטשעט. זי איז קליין, שמאַל און איינגעשרומפן. שמענס פנים איז צעגליט. ער פילט ניט קיין מידקייט. עמילאַ ציטערט־אויף ביי יעדן קילן אַטעם וואָס קומט כוואַליעסווייזן פון דער ווייסל. ער האָט אויס־געטאָן דאָס רעקל און זיך דערנענטערט צו איר מיט שטילע טריט.

— אייך איז קאַלט. נעמט דאָס רעקל...

מענדל מאן

אויף איינער פון די גאסן אין מיטלשטאט האבן די אויפשטענדלער פארהאלטן א מענטש וואס האט געבעטן, אז מען זאל אים צושטעלן צום הויפט־שטאב. אן אפיציר פון אויסשפירדינסט האט אים אויסגעפארשט און אז מען האט אים געפרעגט ווער ער איז — האט דער פרעמדער דער־קלערט: איך בין א קאפיטאן פון דער סאָוועטישער אַרמיי. אַ פאַרבינדלער פון מאַרשאַל ראַקאַסאָווסקיס שטאַב. און ווי אַ באַווייזן אַז זיין דערקלערונג איז אַ ריכטיקע, האָט ער אַרויסגענומען אַ פאַרביק טיכל פון טאַש און אין פאַלב פון טיכל איז געווען פאַרנייט אַ מינאַטור־לעגיימאַציע. דורך אַ פאַרגרעסער־גלאַז האָט מען געקענט איבערלייענען אַז דאָס איז אַ פאַר־בינדונג־אָפיציר פון סאָוועטישן אויסשפיר־אַמט.

דער סאָוועטישער קאָפיטאַן האָט זיך מיט אַ צייט צוריק אַראָפֿ־געלאָזט ווי אַ פאַראַשוטיסט אין ווייסרוסלאַנד און אַרגאַניזירט דאָרט די פאַרטיזאַנער־באַוועגונג און ערשט מיט אַ חודש צוריק איז ער אַראָפֿגע־וואָרפֿן געוואָרן פון אַן עראָפּלאַן אין לובלינער ראַיאָן. זיין אויפגאַבע איז געווען אַריינצוקריגן זיך קיין וואַרשע און אַנבינדן קאַנטאַקט מיט דער אונטער־ערישער פּוילישער אַרמיי. איצט וויל ער אַז מען זאל אים דער־מעגלעכן אַנבינדן אַ ראַדיאָ־קאַנטאַקט מיט ראַקאַסאָווסקיס שטאַב.

דעם זעלביקן טאָג האָט מען אַריבערגעפירט דעם סאָוועטישן פאַר־בינדלער אין באַגלייטונג פון פּוילישע אָפיצירן קיין אַלטשטאַט, צום הויפט־שטאַב. אַ שטיק וועגס זענען זיי געגאַנגען דורך די אונטער־ערישע קאַנאַלן. דערנאָך האָט מען געמוזט איבערוואַרטן אַ העפטיק שיסעריי וואָס איז געקומען פון זאַקסישן גאַרטן. ערשט נאָך האַלבער נאַכט זענען זיי אַנגעקומען צו דער פירשטאַקיקער געביידע וווּ עס האָט זיך געפונען דער שטאַב. ביים אַריינגאַנג האָט געהאַלטן וואַך שמעון גראָס.

דאָס איז געווען אַ ווונדערלעכע זומער־נאַכט, אַ קילע, אַ ווינטל־דיקע. דער ווינט האָט געבראַכט מיט זיך פון יענער זייט ווייסל דעם ריח פון געקאַסעטע הייפלדער און פון זשאַסמין. ווייט־ווייט אויף צפון־זייט פון הימל האָבן זיך אַנגעזען גרויסע ליכטיק־גרינע שטערן. אַזעלכע שטערן האָט שמעון געזען אין די פּאַליעסער וועלדער, אין די פאַרטיזאַנער־נעכט, דערנאָך בעתן וואַגלען איבער פּוילן. ער קאַן די נאַכט־הימלען און קאַן

די שטערן. איבער וואַרשע זענען די שטערן פאַרטונקלט. נאָר היינט האָט זיך אַ ביסל אויסגעלייטערט דער צפון־טייל פון הימל. ס'איז אַ זעלטן שטילע נאַכט. פאַרוואָס דרימלט עמיליאַ אזוי לאַנג? זי האָט זיך מיט אַ שעה צוריק אויפגעכאַפט און ווידער איינגעשלאָפן.

די שטילקייט פאַרוויגט. ערגעץ נאָענט הערט מען טריט. שווערע טריט. זיי קומען פון גאָרטן. מען דערקענט זיי לויטן זאַמד־געסקריפ. איצט גייען שוין די מענטשן אויף שטיינער. פאַרוואָס האָט מען זיי דורכגעלאָזן דורך די פּאָדערשטע וואַכן? ווער זענען די מענטשן? פאַרוואָס קומען זיי אין אַזאַ לויערנדיק־שטילער נאַכט? דאָס זענען ניט קיין פאַרבינדלעך. מען דערוואַרט דאָך איצטער קיינעם ניט.

אין דער שטילקייט האָט מען געהערט די טריט און דאָס קלאַפן פון ראַדיאָ־טעלעגראַף. איצט רעדט מען מיט לאַנדאָן. מען רופט פאַרצווייפלט הילף: געווער! געווער! געווער!

— ווער איז דאָרט? שטיין בלייבן!

ער האָט אַ קלימפער־געטאָן מיטן אויטאָמאַט. פאַלוך האָט געמאַכט עטלעכע שפּאַן.

— שטיין! ניט רירן זיך פון אָרט!

— מיר זענען „מאָנטערס מענטשן!“ — האָט זיך עמעצער אָנגערופן.

שמעון האָט דערקענט איינעם פון די אָפיצירן. ער האָט אַלעמען אַריינגעלויכטן אין די פנימער אַריין מיטן טאַשן־לעמפל און דורכגעלאָזט איינצלווייז אין טויער אַריין.

ווען דאָס ליכט איז געפאַלן אויף דעם סאָוועטישן פאַרבינדונגס־אָפיציר, האָט עס אַ צאַפל־געטאָן. דאָס איז געקומען פון גראַס ציטערנדיקע הענט.

— כ'קען אייך... — האָט ער געזאָגט אויף רוסיש. — מיר האָבן

זיך אַמאָל באַגעגנט...

— אַ מען רעדט רוסיש... — האָט זיך אָפּגערופן דער סאָוועטישער

אָפיציר. — דוכט זיך, אַז איר האָט אַ טעות.

— גיין... איך האָב ניט קיין טעות, ניקאָליי פיאַדאַראָוויטש זשילין.

מענדל מאן

ווי נאָר גראָס האָט אַרויסגערעדט דעם נאָמען האָט ער זיך צוריק
געצויגן פון טויער און געלאָזט דורכגיין די אָפיצירן.
זשילין האָט זיך אַ רגע פאַרהאַלטן און אויסגעשטרעקט די האַנט.
— אָ, ווער איז דאָס?... אַ באַקאַנטער?... כּקען זיך ניט דערמאַנען...
דוכט זיך...

— מיין נאָמען איז גראָס... שמעון גראָס...
— מאַלאַדיעץ... גוט וואָס מיר טרעפן זיך ווידער... געמיינט אַז
איר זענט נאָך אַלץ אין די וועלדער... דאָ איז טאַקע אייער אָרט...
שמעון האָט שנעל אַרויסגענומען זיינע פינגער פון זשילינס האַנט
און אַז ער איז געקומען צו זיך פון דער גרויסער איבערראַשונג איז ער
שוין געווען אַרומגערינגלט פון נאַכט־שאַטנס. שווערע, געדיכטע, לויערנ־
דיקע.

עמיליאַ האָט זיך אויפגעכאַפט. זי האָט אונטערגעשטעלט דעם קאַפּ
אונטער אַ קראַן און געלאָזט רינען ריטשקעס וואַסער אויפן קאַפּ. דער
געפלייץ פון זילבערנעם וואַסער־שטראָם האָט איר אַרויסגעריסן פון דער
פינצטערניש. שמעון האָט זיך איינגעבויגן און געטרונקען דאָס קילע
וואַסער. ער האָט אַרומגעווישט דאָס מויל מיט דער האַנטפלאַך און געקוקט
צו די אייבערשטע שטאַקן פון דער פאַרטונקלטער געביידע וווּהין עס איז
אַריין זשילין.

עמיליאַ איז אַוועק צו די געסלעך פון אַלטשטאָט.
די פאַטראַלן האָבן איר עטלעכע מאַל פאַרהאַלטן און קאַנטראַלירט
די פאַפירן. עמעצער האָט הייזעריק גערעדט. דער טויער, וווּ זי האָט
געוואַלט אַריין, איז פאַרלייגט מיט זעק זאַמד, מיט קלעצער. נאָר אַ
שמאַלער דורכגאַנג איז געבליבן. זי האָט זיך געשאַרט מיטן רוקן צו
דער וואַנט. אין טויער איז פינצטער. פון קעלער שיינט אַרויס אַ געל
ליכט. אין אַ ווינקל, ביי די קעלער־טרעפּ, אויף אַ טעפּיכל, הענגט דאָס
בילד פון געקרייציקטן מיט דער דערנער־קרוין אויפן קאַפּ. נעבן בילד
קניען עטלעכע פרויען. דאָס ליכט פון אויבן באַלייכט די אַנטבולויזטע קעפּ
פון די קניענדיקע. אין מיטן פון די קניענדיקע דערהייבט זיך דער שלאַנקער
פאַטער יאַניעץ.

ביי דער ווייסל

ס'איז שטיל. אזוי שטיל אז מען הערט דעם קנױטן־געשפּריץ פון וואַקסענעם ליכט ביים הייליקן בילד. דעם פּאָטער יאַניעצס קול שלאָגט זיך אָפּ אַן די נידעריקע געוועלבטע ווענט פון קעלער־איינגאַנג. אַן עכאַ פון שעפטשנדיקע קולות נידערט ביזן טונקעלן שטיין: „פּאָד טוואַיאַן אַבראַנע אוטשעקאַימי שען באַזשע“...

אונטן, אין קעלער איז שטיל. אַן אַלטער הוסט. דאָס ליכט וויגט זיך מיט דער הוסטעריי.

דער פּאָטער יאַניעץ האָט זיך איינגעבויגן צו די קניענדיקע און צלמט זיך. אין ווינקל, ביים בילד פון געקרייציקטן, איז אַנגעשפּאַרט ביי דער נאַקעטער וואַנט אַ ביקס.

עמיליאַ האָט זיך פּאַרהאַלטן פּאַר די טרעפּ. זי האָט געזען די רוקנכ פון די קניענדיקע. דער פּאָטער יאַניעץ קוקט אויף איר. זיין לענגלעך פנים איז געל. די אויגן — האַלב־פּאַרשלאָסן און די הענט זענען צונויפ־געלייגט ביי זיין ברוסט, פינגער צו פינגער, זיי זענען לאַנג, די פינגער, און דערמאָנען אַן וואַקסענע ליכט דעפּאַרמירטע פון גרויס היץ.

— טאַכטער... בעט ביי אים... גיי ניט פּאַרביי אַ זייטיקע... ער

ליידט פּאַר אונדז.

דעם פּאָטערס שטים איז מילד און פרעמד. די ווערטער שלאָגן זיך אָפּ אין איר ווי רעגן־טראָפּנס אויף שויבן. זיי בלייבן נאָר פון יענער זייט. די זייט וואָס איז דרויסן. זי ציטערט אויף. ס'שרעקט איר דער נאַכטיקער אַלטאַר, די געהיימעניש פון די קניענדיקע מענטשן, יאַניעצס רױקייט.

אין אַ שטאַט פון שריפות, פון אויפרייסן, פון טויט און חורבות — אַזעלכע פּאַרוויגנדיקע טרייסט־ווערטער. גוט וואָס זיי טוען תפילה... אויך דעמאָלס, אין די טעג פון געטאַ־אויפשטאַנד האָבן געקלונגען זייערע קלויסטערס. זיי האָבן געיאַמערט. דאָס איז אַבער געווען אַ פרעמדער קופּערנער געיאַמער פון גלעקער.

— כ'בין ניט קיין זייטיקע, פּאָטער... נאָר ביי דעם אַלטאַר בין איך

אַ פרעמדע... כ'בעט אַנטשולדיקונג...

זי האָט געמאַכט אַ טריט צו די טרעפּ און געוואַלט אַראַפּלאָזן זיך

אין קעלער.

מענדל מאן

— כ'פארשטיי דיך ניט, טאָכטער...

דער פאָטער האָט צענומען די הענט און געלאָזט הענגען די רעכטע האַנט מיט די פינגער אין טונקעלן חלל.

זי האָט אים אָנגעקוקט מיט גרויס טרויער און געזאָגט:

— מיין גאָט איז דער גאָט וואָס וויינט איבער די חורבות פון געטאָ. אַ שווערקיט האָט איר געצויגן צום דיל. אַז זי האָט זיך אַוועק־געוואָרפן אויפן שטרויענעם מאַטראַץ איז איר לייכטער געוואָרן. גוט וואָס זי האָט דאָס געזאָגט דעם פאָטער יאַניעץ. זאָל ער וויסן אַז זי איז אַ ייִדישע טאָכטער. דאָס איז פחדנות אַרומצוגיין אַ פאַרשטעלטע. פרייער איז ניט געווען קיין אויסוועג. אָבער איצט, אין אויפשטאַנד? איצט זאָל זי אומקומען ווי עמיליאַ? איר טויט זאָל זיין אַ צווייפאַכיקער; צוערשט ווי אַ ייִדישע און דערנאָך ווי אַ קריסטין. די ערשטע האָט זי אַליין אומ־געבראַכט מיט די אייגענע הענט. נישטאַ מער, רעגינאַ פרוידענטאַל. עמיליאַ האָט איר געירשנט. איצט וועט שטאַרבן די פאַרבינדלערין עמיליאַ און אויף איר קבר וועט מען אַנשרייבן דעם פרעמדן נאָמען און אַוועק־שטעלן אַ ברעטל מיט אַ צלם.

— — — רעגינאַ... רעניאַ... פרוידענטאַל... פון מוראַנאָוו... שמאַלע טרעפּ, באַלויכטענע בייטאַג מיט אַ טונקל ליכט... אַרום שפינוועבס... אַ נימאַשין בייט... דער פאָטער זיצט אַ געבויענער... זי לויפט פון שול... רעניוו... רעניוו... דאָס רופט מען איר... זי קען לידער פון פוילישע דיכטער אויסנווייניק... אַ, ווי זי האָט ליב וויספּיאַנסקיס „וועסעלע“ און די ווונדער־לעכע זון־רויזן זיינע וואָס פאַרנעמען אַ גאַנצע וואַנט אין נאַציאָנאַלן מוזיי... זיי האָט געצייכנט וויספּיאַנסקי... רעניוו... רעניוו... די מאַמע רעדט צו איר פויליש און דער טאַטע ייִדיש... ער רופט איר רבקהלע... רבקהלע, פאַרוואָס האָסטו אַ פנים פון אַ שיקסל?... דער לערער פון מאַטעמאַטיק איז אַ צעטומלטער. ער האָט היינט פאַרגעסן אַנצוטאָן די מאַנזשעטן און די געטרעס... אַ גאַנץ יאָר טראָגט ער געטרעס... ווער איז ער, דער שוואַרצער, דער ברייט־פליציקער מיט דער געקרויזטער באָרד?... ער וואָלט געקענט שפילן אין דראַמאַטישן קרייז שמשונען. זי האָט געשפירט דעם שווייס פון זיין רעקל... ווי אַזוי זעט אויס יוסטינע?... איז זי שיין?...?

זי וועט זיך דורכרייסן קיין וואַליע און אויפזוכן יוסטינען... דאָרט זענען
דייטשן... פּאָטער יאַניעק, זיי ניט בייז... איין גאָט איז איבער אונדז...

זי איז אַזוי אָפּגעשלאָפּן ביז ס'איז ליכטיק געוואָרן.

דאָס געלע פלעמל איז שוין פאַרלאָשן. פון קעלער־פענצטערל האָט
זיך אַריינבאַקומען אַ גרוי טאַג־ליכט. דער קעלער איז גרויס. די ווענט
זענען געקאַלכט. קינדער כאַפּן זיך אויף מיט געוויינען. פרויען קלימפערן
מיט קינד־פּליים; מען גרייט זיך עפעס אָפּצוקאַכן. סירענעס ליאַרמען.

— ס'הייבט זיך אָן.

— זיי וועלן באַלד אויפהערן. נעכטן איז אויך אַזוי געווען אין

דער צייט.

— עס איז היינט אומהיימלעכער ווי שטענדיק.

אַ טראַגעדיקע פרוי, מיט אַ גרויסן אָנגעלאָפּענעם בויך פאַרברעכט

די הענט אויפן האַרצן.

אַ פינף־יאָריק יינגעלע וויינט.

און מיט אַ מאַל האָט זיך אַלץ אַ הוידע־געטאָן.

— ווער שיט דאָס זאַמד? מאַמע! מאַמע! שיט ניט קיין זאַמד!

— אַן אַנפּלי פון עראַפּלאַנען. ווידער.

ס'האָט אַ זעץ־געטאָן. עפעס האָט זיך אָנגעשלאָגן אָן די געקאַלכטע
ווענט. דער טינק איז אָפּגעשפרונגען און ס'האָבן זיך באַוויזן רויטע ציגל.

דאָס פינף־יאָריק יינגעלע האָט אויפּגעהערט צו וויינען און געפרעגט:

— ווער מאַלט עס אַזעלכע גרויסע רויטע רויזן אויף די ווענט?

עמיליאַ האָט זיך אויפּגעהויבן.

די טראַגעדיקע פרוי האָט פאַרלאָרן די שוואַרצאַפּלען. זי קוקט מיט

רויט־געאַדערטע ווייסלען.

דאָס יינגעלע וויינט.

— מאַמע, כ'האַב מורא פאַר די רויטע רויזן. נעם זיי אַוועק. נעם

זיי אַוועק. די רויזן שרעקן מיך.

עמיליאַ האָט אַרומגענומען דאָס קינד.

— האָב ניט מורא... האָב ניט מורא... באַלד וועט ווערן שטיל...

כ'וועל דיך מיטנעמען אין גאַרטן אַריין... דאָרט וואַקסן אמתדיקע רויזן...

רויטע... שיינע...

מענדל מאן

זי איז אוועק פון קעלער.

אין טויער האָט זי זיך ווידער אָנגעטראָפּן מיטן גלח.

— גוט מאָרגן, פּאָטער.

— וואָרט איבער. גייט ניט איצט. ס'איז אַן אָנפלי.

ער האָט גערעדט צו איר מיט דער זעלביקער שטים וואָס נעכטן

ביים אַלטאַר.

— איך מוז... כ'האָב צו אייך, פּאָטער אַ בקשה. איר וועט דאָס

טאָן. איך אייל זיך וועל איך דאָס מאַכן קורץ... אַז כ'וועל אומקומען און

מען וועט מיך באַהאַלטן, שטעלט ניט קיין צלם. שרייבט נאָר דאָרט אויף

אַז דאָ ליגט „עמיליאַ, אַ טאַכטער פון געטאַ“.

דער פּאָטער האָט געזען ווי זי האָט זיך אַרויסגעשאַרט פון טויער.

זי איז אַריבערגעלאָפּן די גאַס, אַראַפּגערוקט דעם הוט טיפּער אויפן שטערן.

זשילינס באַווייזן זיך אין וואַרשע האָט שמעונען אויפגערודערט.

ער האָט ניט געקענט איינזיצן אויף אַן אָרט די גאַנצע נאַכט. אין

איינעם פון די טויערן האָט ער באַגעגנט פּאַלוקן. זיי האָבן זיך וואַרעם

געדריקט די הענט.

פּאַלוק איז דורך די עטלעכע טעג געעלטערט געוואָרן. ער איז

געשטאַנען אַ געבויגענער און געשוויגן.

דערנעבן באַוויינט אַ פּרוי איר געפּאַלענעם זון. זי פּאַרעט זיך מיט

אַ ליכט אַרום פנים פון אַ יינגל וואָס ליגט אויף טונקעלע טרעפּ. זי באַ-

לייכט אַ האַלב פנים און יאָמערט:

— ער לעבט... עס זענען דאָך ניטאָ קיין ווונדן... נאָר אַ קליינער

רויטלעכער סימן ביים שטערן... זעט מענטשן! ניט מער ווי דער קליינער

סימן...

— קום פון דאַנען — האָט פּאַלוק געזאָגט — מען קאָן פון זינען

אַראָפּ.

זיי זענען אַרויס פון טויער.

פון דער זייט פון וואַליע האָט זיך דערטראָגן דער גוט־באַקאָנטער

„בהמה־געוואָי“ — דאָס איז פון די דייטשישע „נעפּלוואַרפּער“. דאָס זענען

ביי דער ווייסל

צונויפגעבונדענע מינעס, אָנגעפילטע מיט אַ פליסיקן פאַספּאַך און אויפרייס־
שטאַפּן פון אַ גוואַלדיקער קראַפט. גאַנצע הייזער ווערן דורך דעם מין
געווער פאַרוואַנדלט אין פייער־פלאַמען. דאָס געוואַזענע איז ענלעך צו
אַ ווילד גערעוועריי פון קי.

— די משוגענע קי רעווען שוין...

האַרט ביים טויער ליגט אַ דערשאַסענער. אויף זיינע ליפּן קלעפט
נאָך אַ רייכערדיקער פאַפּיראַס.

אַ זקן איז אַרויס פון טויער און דעם דערשאַסענעם איבערגעדעקט
מיט אַ טונקל געוואַנט.

— לאַנג וועט עס דויערן, שמעון?

— עס וועט דויערן אייביק, און אייביק הייסט ווי לאַנג איך וועל
האַלטן אָפּן די אויגן. — האָט שמעון געענטפערט פּאַלונכן.

— אין אַלטשטאָט שלאָגן זיך אויך פרעמדע פאַר אונדז. יידן פון
אונגאַרן, פון גריכנלאַנד, זיי קענען אַפילו ניט אונדזער לשון.

— וועלן עס די שטיינער געדענקען?

די פאַרטאַגנס זענען קילע. די ווייסל איז וואַלקנדיק. אַן אַלטער
פאַרעט זיך אויף אַ קליין שוואַרץ שיפל. ווייבער, פאַרהילטע אין פאַטשיי־
לעס, ליפּן איבער די גאַסן. אַן אַפטייל אויפשטענדלעך, אין עס־עס־
מונדירן מיט ווייס־רויטע אַרעמבענדער גייט אין אַ צעצויגענער שורה
לענגויס די ווענט.

וואָס טוט זשילין אין וואַרשע? ווער האָט אים געשיקט? וואָס

טוט ער אין פּוילישן הויפט־שטאָב?

וועמען שמעון האָט נאָר ניט די פּראַגן געשטעלט פון די שטאָב־

מענטשן האָבן זיך אַלע אַרויסגעדרייט פון געבן אַ קלאַרע תשובה.

די שטאַט האָט אין יענע טעג דערוואַרט די הילף פון סאָוועטישן
מיליטער. מען האָט זיך אויסגעקוקט די אויגן אויף די סאָוועטישע עראַץ־
פלאַנען וואָס זאָלן פאַרטרייבן די „יונקערס“, די „שטוקאַסן“ און די
יעגערס פון די וואַרשעווער הימלען. מען האָט געוואַרט אויפן האַרמאַטן־
געדונער פון יענער זייט ווייסל וואָס זאָל דערדריקן דאָס דייטשישע
אַרטילעריע־פייער. נאָר אַ האַנט אויסצושטרעקן. דורכרייסן זיך דורך

מענדל מאן

דער ווייסל און עס ווארט אויף די סאָוועטישע פּאַרפּאַסטנס אַ גאַנצע אַרמיי, ס'ווארטן אויף זיי באַפּרייטע קוואַרטאַלן פון פּוילנס הויפּט־שטאָט. ריזיקע שטחים פון דער שטאָט: גאַסן, פּלעצער, פּאַרקן, פּאַרשטעט.

אויף וואָס וואָרט די סאָוועטישע הויפּט־קאָמאַנדירונג?

זעלטן ווען אַן אַרמיי וואָס געפינט זיך ביי די טויערן פון אַ שטאָט זאָל באַקומען אַזאַ מעכטיקע הילף פון דער שטאָט גופּא. וועט זי די דאָזיקע הילף אַפּוואַרפּן? וועט זי לאָזן דערשטיקן אין פייער און אין בלוט אַ מיליאָנען־שטאָט וואָס איז איר אַרויס צו הילף?

איז דאָס זשילין דער פּאַרבינדלער פון דער מעכטיקער אַרמיי פון די רוסן, וואָס שטייט אויף יענער זייט ווייסל?

אַן אַפיציר האָט אויפגעזוכט שמעונען. ער איז גראָד געווען אויף אַ פּאַסטן. שוין אַ גאַנצן פּרימאַרגן ווי ער לויערט פון אַ דאָך אין הפּקר־שטח אויף די באַוועגונגען פון די דייטשן. ער איז אַ גוטער סנייפּער, האָט מען אים באַשטימט אויף דעם פּונקט. אַ „טויבנכאַפּער“ איז ער — אַזוי רופּט מען די דאָזיקע וואַך־פּאַסטנס. דער שטאַבס־אַפיציר איז גע־קומען אומגעריכט.

— דו קענסט דעם רוס וואָס האָט זיך געמאַלדן אין אונדזער שטאַב?

— יא, כ'קען אים. פאַר וואָס פּרעגט איר מיך דאָס?

— נישט שטעלן קיין פּראָגן, נאָר ענטפּערן!

— כ'הער אייך.

— דו קענסט אים! וווּ האָסטו אים באַגעגנט דאָס ערשטע מאל?

— אין פּאַרטיזאַנער אַפּטייל.

— וואָס איז געווען זיין ראַנג און פּונקציע?

— אַ פּאָליט־קאָמיסאַר... דוכט זיך אַ קאַפיטאַן...

— ווי אַזוי האָט ער זיך באַוויזן ביי די פּאַרטיזאַנער?

— מען האָט אים אַראַפּגעוואַרפּן מיט אַ פּאַראַשוט.

— וואָס איז דיין מיינונג וועגן דעם רוס?

שמעון האָט לאַנג געשוויגן. ער האָט אַנגעקוקט דעם פּוילישן

אַפיציר און לָסוף אַ מאַך־געטאַן מיט דער האַנט.

— כ'האַב מער גאַרנישט וואָס צו זאָגן.

ביי דער ווייסל

דעם פינפטן טאג פון אויפשטאַנד, שפעט ביי נאַכט, האָט דער טעלעגראַפֿיסט ביים הופּטשטאַב טעלעגראַפֿירט קיין לאַנדאָן זשילינס אַ דעפעשע וואָס האָט געדאַרפֿט פון דאָרט איבערגעוויזן ווערן קיין מאַסקווע ווייל קיין דירעקטע ראַדיאָ־טעלעגראַפֿישע פאַרבינדונג מיט מאַסקווע האָט וואַרשע ניט געהאַט.

— — — כּהאַב אַנגעבונדן פּערזענלעכן קאַנטאַקט מיטן הויפט פון וואַרשעווער גאַרניזאָן, וואָס פֿירט אַ העלדישן קאַמפּס־אויפשטאַנד פון פּאָלק מיט די היטלעריסטישע באַנדיטן. נאָך דעם ווי איך האָב זיך אַרײַענטירט אין דער אַלגעמיינער מיליטערישער סיטואַציע בין איך גע־קומען צו דער איבערצייגונג, אַז ניט געקוקט אויף די העלדישקייטן פון דער אַרמיי און פון פּאָלק, זענען פאַראַן נויטוענדיקייטן וואָס פון זיי איז אָפּהענגיק דער שנעלער זיג איבער אונדזער געמיינזאַמען שונא. מען נויטיקט זיך דאָ אין אויטאָמאַטיש געווער, אין אַמוניציע, גראַנאַטן און אַנד. — — — דאָס געווער קען מען אַראַפּוואַרפן אויפן ווילסאָן־פּלאַץ, פּלאַץ פון אינוואַלידן, געטאָ, פּלאַץ קראַשינסקי, פּלאַץ פון אייזערנעם טויער, נאַפּאַלעאָן־פּלאַץ, מאַקאַטאָווער פעלד, קאַשאַרן פון די שוואַלע־זשאַרן אויף ביי־ווייסל, בייעלאַני. די דערקען־סימנים — אַ ווייס־רויט געוואַנט.

— — — דייטשישע אַוויאַציע פאַרוויסטעט די שטאָט און ברענגט אום די ציוויל־באַפּעלקערונג.

— — — באַשיסט די בריקן אויף דער ווייסל; אין דער סביבה פון וואַרשע; זאַקסישן גאַרטן, יעראָזאַלימסקער אַלייען — דאָס זענען די הויפּט־אַרטעריעס וווּ ס'קאַנצענטרירט זיך די באַוועגונג פון שונא. באַמ־באַרדירט די פּלי־פּלעצער אין אַקענטשע און בייעלאַני.

— — — די העלדישע באַפּעלקערונג פון וואַרשע גלייבט, אַז אין די נאַענטסטע שעהן וועט איר אַרויסווייזן די סאַמע גרעסטע מיליטערישע הילף.

— — — פאַרלייכטערט מיר דאָס פאַרבינדן זיך מיטן מאַרשאַל ראַקאַסאַווסקי.

מענדל מאן

אַ קאָפּיע פון דער דאָזיקער טעלעגראַם איז געשיקט געוואָרן דורך אַ פאַרבינדלעריין וואָס איז דירעקט אַריבערגעוואָרפן געוואָרן איבער דער ווייסל. זי האָט עס געדאַרפט איבערגעבן דעם ערשטן סאָוועטישן קאָמאַנדיר וואָס זי וועט באַגעגענען אויף יענער זייט.

דער גורל איז געפאלן אויף עמיליאַן.

— איר קען מען טרויען.

זי האָט אָן וואַקלעניש אָנגענומען די דאָזיקע געפערלעכע שליחות.

— איך וועל גלייך צוריקקומען. כוועל וואַרשע ניט פאַרלאָזן. —

האָט זי געזאָגט שמעווען.

צווישן די אויפשטענדלער האָט זיך בלייב־שנעל פאַרשפּרייט אַ קלאַנג אָן די סאָוועטן האָבן געשיקט אַ פאַרבינדונגס־אָפיציר, אָן ער האָט זיך באַוויזן אין וואַרשע און עס איז נאָענט די שעה ווען דאָס רוסישע מיליטער וועט אָנהייבן דעם גרויסן אָנגריף פון יענער זייט ווייסל.

גראַס איז אַריינגעפאלן אין אַ געדריקטער שטימונג. ער האָט גאַנצע טעג געשוויגן. עס איז אים אויסגעקומען ווי ער וואָלט געווען אַ געפאַנגענער. נישטאַ קיין אַנטרינונג. די וועלט ברענט פון אַלע פיר זייטן. ער האָט אויסגעמיטן דעם שטאַב. באַמיט זיך וואָס ווינציקער צו זיין אין דער סביבה פון הויכן פירשטאַקיקן הויז. ער האָט זיך געשראַקן פאַר זשילינען און אים מער ניט געוואָלט זען. אַ האַלבן טאָג האָט ער פאַרבראַכט מיט די יידן פון אַלטשטאַט. ניט מיט אַלעמען האָט ער זיך געקענט דערריידן. די יידישע אייגהייט איז אָן אַפגעוונדערטע, ניט אַלע איינוווינער באַציען זיך צו איר פריינטלעך. פאַראַן שפּיזיקע בליקן, בייזע, פול מיט אומצוטרוי און מיט שפּאַט. פאַראַן בליקן חידושדיקע: „אוי, וויפל זשידעס עס איז נאָך פאַרבליבן. מען שלאָגט זיי, מען ברענט זיי און זיי זענען דאָ.“ פאַראַן אַזעלכע וואָס שעפטשען: „איר דאַרפט אונדו דאַנקען וואָס מיר לאָזן אייך צוזאַמען מיט אונדו שטאַרבן פאַר פּוילן.“ פאַראַן אַזוינע וואָס זאָגן: „מיר טוען אַ פעלער וואָס מיר נוצן יידישע סאָלדאַטן, זיי זענען דאָך אַזוי ווינציק, מען וואָלט זיי בעסער געדאַרפט אויסבאַהאַלטן פאַר מוזעאַלע צוועקן. דאָס זענען דאָך די לעצטע יידן...“ פאַראַן אַזעלכע וואָס האָבן טענות: „ביז איצט האָט איר געאַרבעט פאַר

ביי דער ווייסל

די דייטשן אין די געטא־וואַרשטאָטן, איר האָט זיי רייך־געמאַכט מיט גאַלד, אויסגעקויפט זיך פון דייטשישע הענט — איצט זוכט איר שוין ביי אונדז. פאַר וואָס זאַלן די זשידעס ניט אומקומען ווי זייערע אַרעמע ברידער?"

פון אַ טויער אַרויס האָט אַ פּאַליאַק אָנגעוויזן אויף איינעם: ער איז געווען אין געטאָ אַ פּאַליציאַנט, געטראָגן אַ היטל פון אַ געטאָ־פּאַליציאַנט. געדינט די דייטשן — און איידער מען האָט דעם מענטש באַוויזן אויסצופאַרשן האָט מען אים דערשאָסן. און ביי איינעם אַ ייד, האָט מען געפונען אַ קענקאַרטע פון אַ פּאַלקס־דייטש.

— איך בין ניט קיין פּאַלקס־דייטש! איך בין אַ ייד! אַ ייד פון

זאַמענהאַף־גאַס!

— אַ ייד? — האָט דער המון געשריען.

— טאָ ווי אַזוי ביסטו לעבן־געבליבן?

— זיכער ניט אויפן גלייכן וועג... דורך שווינדל... דורך אָפּנאַרעריי...

אייגענע גענאַרט און אַוודאי אויסגעגעבן אונדזעריקע אויך...

— אַ שווינדלער איז ער... ער האָט געהאַט פּריווילעגיעס ווי אַ

פּאַלקס־דייטש!

— אַ ייד וואָס לעבט נאָך איצט האָט זינד... די ערלעכע זענען

אומגעקומען...

— ער האָט אייגענע יידן געפייניקט און אויך קריסטלעכע נשמות

וויינען צוליב אים...

— די אַרנטלעכע יידן זענען אַלע אומגעקומען... די אויסוואַרפן

זענען געבליבן...

— וואָס מעדיטירט איר? אַ קויל אים אין די שלייפן.

ס'איז שטיל געוואָרן. אַלץ וואָס מען האָט געדאַרפט זאָגן איז שוין

דורך דעם המון געזאָגט געוואָרן. דערנאָך האָט אָפּגעהילכט אַן איינצלנער

שאַס.

שמעון האָט זיך אַריינגעריסן אין טויער. ער איז געשטאַנען אַ

פאַרגליווערטער. די אויגן זענען אים פאַרלאָפן געוואָרן מיט בלוט. ער

האָט אַראָפּגענומען דעם אויטאָמאַט פון אַקסל.

מענדל מאן

— צעגייט זיך פון דאָנען...

זיין קול האָט גרויליק אָפּגעהילכט ווי אַן עכאַ פּון אַ דונער.
די גאַס איז פּוּסט. ניט ווייט האַלט־אַן אַ שיסעריי. אַ שטיק גזימס
האַט זיך אָפּגעריסן און געפאַלן ביי זיינע פיס. דאָס איז אַ קאַפּ פּון טויער־
פּאַסאַד — אַן אַן אויסגעקרימט שטיינערן פנים מיט אַ גרויס ליידיק מויל,
ווי עס וואַלט פּון דאָרט נאָר־וואָס אַרויס אַ לעצטער געשריי.
לאָזן זיי שיסן. ער וועט אויך איצט אַרויסלאָזן די לעצטע סעריע
קוילן. צו וועמען? ווההן? דאָס איז אַלץ איינס. אפשר צו די הימלען?
און אפשר צו זיך אַליין. צום אייגענעם האַרץ פּון אַ מידן און באַליידיקטן
מענטשן, וואָס רופּט זיך שמעון גראָס.

— העי, דו ביסט גערירט אויפן קאַסטן? וואָס פּלאַנטערסטו זיך
אַרום אין מיטן דער שיסעריי ווי אַ זעלבסטמערדער!
מען רופּט צו אים פּון אַ טויער. עמעצער האָט אים אָנגעכאַפּט.
ער לאָזט זיך פירן. אין טויער האָבן זיך די מענטשן אָפּגערוקט פּון אים.
מען מאַכט אים אַ וואַרע.
— שרעקט אייך ניט...

מען האָט זיך אָבער געשראַקן פאַר זיינע צעפּיבערטע אויגן, פאַר
זיין וויגנדיקן גאַנג און פאַר דער אומהיימלעך־שוואַרצער באַרד.

אין די דאָזיקע שווערע טעג פּון באַמבאָרדירונגען און שריפות
האַבן זיך די מענטשן אין די קעלערן דערציילט, אַז אין סאַמע מיט פּון
די שיסערייען, אונטער אַ האַגל פּון קוילן, זעט מען איבער די חורבות
פּון געטאָ אַרומשפּאַנען צוויי אויסטערלישע פאַרשויןען. זיי וויקלען זיך
אַרויס פּון וואַלקנס רויך, זיי גייען דורך פּלאַמען־ווענט, קלעטערן איבער
די ציגלבערג, צעשיידן זיך און באַגעגענען זיך אויף ס'ניי ביי די קריי־
צונגען פּון טויטע גאַסן.

איינער איז הויך, שלאַנק, מיט אַן איינגעפאַלן פנים און פייער־
אויגן אַנשטאַט שוואַרצאַפּלען. אַז ער גייט פּלאַטערן אים די צוויי פּאַלעס
פּון שוואַרצן מאַנטל ווי פּליגל. ער זעט אויס ווי אַ גרויסער שוואַרצער
פּויגל.

ביי דער ווייסל

דער צווייטער איז נידעריק, קרעמפ, ברייט־אַקסלדיק, מיט אַ שוואַרצער געקרייזלטער באַרד, מיט אַ קורצן האַלדו און גרויסע, ברייט־צעפנטע אויגן — תהומיקע ווי די ברונעמער אין וואַלקן־נעכט.

די דייטשן עפענען אויף זיי אַ שיסעריי. מען באַוואַרפט די צוויי מענטשן מיט גראַנאַטן. פון די טויערן און פון די באַריקאַדן גיט מען צו זיי סימנים. מען וויל זיי ראַטעווען, נאָר די צוויי אויסטערלישע פאַרשוניען זענען פאַרטאָן אין אַ געשפרעך. דאָס געשפרעך איז ענלעכער אויף אַ העפטיק קריגעריי. איינער קאָן אַבער ניט אָפּטרעטן פון צווייטן. אַפילו ווען זיי זאָלן אַוועק אין קעגנזעצלעכע זייטן וואַקסן די דאָזיקע מענטשן פלוצעם אויס פון אַ רויך־וואַלקן. זיי רעדן צו זיך האַרבע און ביזנע רייד. איינעמס בליק איז געווענדט צו די הימלען און דעם צווייטנס — צו די חורבות. איינעמס אויגן פייערן, שרפהנען, צינדן אַלץ אַרום זיך מיטן בראַנד פון פאַרלענדונג און פאַרוויסטונג, דעם צווייטנס — זענען קאַלט, שוואַרץ און שפּרייטן אַרום זיך שוואַרצע שליערן. דאָס זענען אויגן פון טויט, אויגן וואָס טראַגן אין זיך דעם אָפּשאַטן פון קברים ביינאַכט.

אַז די פאַרצווייפלטע פרויען דערזעען די צוויי מענטשן דורך די שפאַלטן פון די טויערן פאַרברעכן זיי די הענט און שעפטשען תפילות. אַ פרוי האָט זיך געשליידערט אויף דער ערד, געשלאָגן דעם קאָפּ אָן שטיין.

— ראַטעוועט די דאָזיקע צוויי נשמות. לאַזט זיי ניט וואַגלען. מענער! וואָס ליגט איר ווי די פחדנים און שווייגט?
מען האָט זיך געשפאַרט צום טויער, געקוקט דורך פענצטער־לעכער.
— וווּ זענען זיי?

— דאָס קאָן ניט זיין — האָט זיך געריסן אַ פרוי די האַר פון קאָפּ. — ס'קאָן ניט זיין... איך האָב זיי דאָך ערשט געזען... זיי זענען פאַרווונדעט... זיי ליגן אויף די פאַרבלוטיקטע שטיינער... זיי דאַרפן הילף... איילט מיט הילף... פאַליאַקן... ראַטעוועט די צוויי נשמות...

עמעצער האָט אָנגעקוקט דער פרוי:

— איר האָט דאָך שגעוון־אויגן.

— שגעוון זאָגט איר? איר זענט פחדנים! פחדנים!

מענדל מאן

די פרוי האָט זיך געריסן צום טירל. מען האָט איר געוואָלט פאַר-
האַלטן. זי איז געלאָפֿן דורך דער פּוסטער גאַס. אָנגעשלאָגן זיך אָן ציגל-
ברוך, געפאַלן, ווידער אויפגעשטעלט זיך ביז זי איז פאַרשוונדן אין
שטויב פֿון אויפרייסן.

— דאָס איז פאַרבלענדעניש. — האָט געזאָגט אַ מענטש אין טונקעלע

ברילן.

ווידער האָט אַ רעוועגעטאָן די „משוגענע קר“.

נאָר רגעס זענען געבליבן אַראָפּצולויפֿן אין די קעלערן. איין רגע
נאָך און עס וועט אַלץ פאַרהילט ווערן אין אַ רויטן בלוט־שטויב. אַ רויטער
נעפל וועט אויפּוואַקסן איבער דער שטאָט ווי אַ ריזיקע ווילדע שוואַם.
און דערנאָך וועלן זיך וויקלען רויך־קנויטן אַזוי ווי די גרייצערס.
זיי וועלן זיך איינעגבערן אין די הימלען, טיף, טיף ביז דעם זיבעטן הימל.
זיי וועלן אויך דעם זיבעטן הימל אויפרייסן מיט די האַרטע רויך־גרייצערס
און גאָטס פנים וועט פאַרהילט ווערן מיטן רויטן שטויב.

— ווער זענען עס די צוויי מענטשן? קען זיי עמעצער? ווהין

גייען זיי?

קיינער קען וועגן זיי גאַרנישט דערציילן.

אַ יונג מיידל האָט זיך געשוואָרן אַז זי האָט זיי געזען ליגן דער-
שאַסענע אויף וואַליע. אַן עלטערע פרוי, וואָס האָט גענישטערט אין די
חורבות פֿון איר הויז האָט געזען ליגן דעם מענטש מיט דער שוואַרצער
געקרייזלטער באָרד אין אַ קאַלזשע בלוט.

אַ זקן האָט געזען דעם מאַן מיטן צעפלאַטערטן שוואַרצן מאַנטל
קניען ביי אַ מויער און תפילה־טאָן. וויפל די דייטשן האָבן ניט געשאַסן
אויף אים איז ער אַלץ געבליבן אויף די קני...

אין זעלביקן טאָג, נאָך־מיטאָג, איז געקומען צו לויפֿן אַ פאַרווונד-
דעטער פֿון קראַשינסקיס גאַרטן און דערציילט, אַז ער איז אָפּגעראַטעוועט
געוואָרן פֿון אַ מענטש מיט אַ געקרייזלטער שוואַרצער באָרד. דער מענטש
האָט אים אַרויסגעפירט פֿון די דייטשישע פּאַזיציעס און אַז אין זיין שאַטן
איז געשטאַנען אַ הויכער מאַן און געזונגען דאָס באַקאַנטע פּוילישע ליד:
„מיטן רויך פֿון שריפות און אין שטויב פֿון ברודער־בלוט“.

ביי דער ווייסל

דער הויכער מענטש האָט געזאָגט צום מאַן מיט דער שוואַרצער באַרד: — לאַמיר איבערלאָזן די חורבות און גיין צו די וועלדער פון קאַמפינאַוו... דאָרט וווּ די הימלען זענען ריינע... דאָרט וווּ די זון איז ניט פאַרטונקלט פון רויך... אַנשטאַט אַן ענטפער האָט דער קרעמפער אַ בליאַסק־געטאַן מיט די ציינער און די תהומיקע אויגן האָבן געגליט.

דער הויכער האָט גערעדט: — דו ווילסט ניט אַוועקגיין פון דאַנען. אַליין קען איך ניט... איך טאָר ניט... אַזוי לאַנג ווי דו ביסט דאָ... אַזוי לאַנג ווי דו האַלטסט די ביקס מוז איך דאָ זיין... צוליב דיר וואָגל איך איבער די חורבות... לאָז מיך אָפּ... באַפריי מיך... פאַרשווינד און איך וועל פאַרשווינדן...

וואַרשע איז צעשניטן געוואָרן אויף עטלעכע באַזונדערע קעמפֿן־דיקע געגנטן.

די דייטשן האָבן דורכגעהאַקט אַרטעריעס מיט דער הילף פון טאַנקן. פון געפאַנצערטע וועגענער. די טאַנקן האָבן געריסן זיך אַ וועג דורך שטיינער, אויפגעשניטן דעם אַספּאַלט מיט די שאַרף־צייניקע רעדער. צווישן וואַלקנס רויך און רויטן שטויב דערהייבן זיך ווייסע טשאַ־טעס טויבן. זענען דאָס די טויבן פון אַמאָליקן וואַרשע?

ניין! ניין! דאָס זענען ווייסע צעטלען; אויפרופן פון דייטש פּאָך באַך צו דער באַפעלקערונג. אַן אולטימאַטום. פאַלשע אַפּנאַרערישע טויבן זענען עס!

„די באַפעלקערונג מוז פאַרלאָזן וואַרשע! וואַרשע וועט אַפּגע־רייניקט ווערן פון מענטשן!“

— ניין, דאָס וועט קיין מאל ניט געשען!

אויך די צוויי מענטשן וועלן די חורבות ניט איבערלאָזן. און באַלד דערנאָך האָבן „יונקערס“ אַראָפּגעצויגן די גלייכגילטיקע, גרויע פּוילישע הימלען, נידעריק, נידעריק ביז צו די חורבות. און אַז די הימלען, די אַראָפּגעפאַלענע, האָבן פאַרדעקט די הייזער, די גאַסן, די מערק, די חורבות — איז גאַטס פנים אַפּגעטאַן געוואָרן פון דער דאָזיקער שטאַט.

קאפיטל זעקס

צפונדיק פון ווארשע שפרייטן זיך די נידערונגען — דאָס זענען ריזיקע שטחים פלאַכלאַנד וועלכע צעצווייגן זיך אויף מיזרח און מערב. אויף טייל ערטער זענען די נידערונגען פאַרדעקט מיט זאַמד־דיונעס. די זאַמד־אַנשיטן מיט די שאַרף־הערנערדיקע זייטן זענען אויסגעקערעוועט צום מערב און די פלאַך־רונדיקע זייטן פון די זאַמד־ווידמעס — צום מיזרח. דאָס איז אַוודאי פון די מיזרח־ווינטן וואָס האָבן דאָ געבושעוועט.

צפון־מיזרחדיק פון ווארשע גייען די נידערונגען איבער אין זומפ־פעלדער און אין באַנגעס. זיי ציען זיך ביזן נאַרעוון און בוג. הויך־גראַזיקע לאַנקעס מיט בלאַע קאַלוזשעס, מיט אַלערליי פלעכט־גראַזן און זומפ־קוסטעס, מיט אַזערעס און סאַזשלקעס צעוואַרפענע איבער די ווייטן ווי ליכטיק בלאַע הימל־אויגן. טייל אַזערעס זענען אַנטשטאַנען אויף די טאַרף־פעלדער נאָך דעם ווי מען האָט דאַרט אויסגעגראָבן דאָס טאַרף. איבער דעם פלאַכלאַנד זענען פאַנאַנדערגעוואַרפן וועלדער און קעמפעס. דאָס זענען סאַסנע־וועלדער אויסגעמישטע מיט דעמב, מיט גראַב און טייל מאָל טרעפט מען אויך דאָ די דראַבנע בלעטלדיקע ליפע. אויף די פייכטע לאַנקעס אין די זומפ־שטחים וואַקסן די אַלשינעס, די גרויע אַלכע און די שוואַרצע, און צווישן די ווערבע־קוסטעס און די אַלערליי גרינ־ברוינע און טונקל־גראַע פלאַנצן און גראַזן בליאַסקעט אַרויס מיט אַ זעלטענער ליכטיקייט די ווייסע בערעזע.

אין די פאַלבן פון די נידערונגען, ביי די ברעגן פון טייכלעך און אַזערעס, ביי שמאַלע שלעכט־ברוקירטע שטיינעוועגן באַוואַקסענע מיט קאַשטאַנעס און צעקנאָדערטע ווערבעס ליגן דערפער — אַרעמע פוילישע

דערפער, מיט קליינע כאטעס, מיט צוימען געפלאכטענע פון טייך-לאזעס, מיט נידעריקע שטעלער און סטאדאלעס, און פאשע-פעלדער הינטער די כאטעס. און ניט ווייט פון די דערפלעך דרימלען קליינע ארעמע שטעטלעך מיט הויך-טורעמדיקע קאשטשאלן, געבויטע פון א רויטן ציגל, מיט וואלקנס ארום דעם שארפן צלם פון טורעם, מיט שווארצע פענצטער-לויצערונגען פון דער דוואַנניצע. באַלד, באַלד וועט זיך צעשיטן איבער די פייכטע פעלדער, צווישן גראָזן און קוזשאַקעס וווּ ס'ליגן שטיקלעך צעריסענער הימל, אַ דראַבנער גלאַקן-געקלאַנג, אַזאַ אַומגעדולדיקער, אַזאַ איילנדיקער ווי גאַר נאַענט וואַלטן אויפגעשפרונגען די ערשטע צונגען פון אַ שריפה. און לעבן דעם קאָשטשאַל — ציגל-הייזער, הייזער פון געטעסעטע סאַסנעס, מיט קליינע פענצטערלעך, געוועלבער מיט לאַדנס און שווערע טאַפּל־טירן. אַ קליינער מאַרק מיט אַ רעסטאָראַציע, מיט אַ הויז, מיט אַן אַפטייק דערנעבן, מיט אַ גויזשער פּור באַלייגט פון שטרוי און אַ פּויער אַנגעטאַן אין אַן אַנקאַלירטן מאַנטל אַזוי ווי פון גראַז לאַנג-געשניטנס און פאַרלוירנס אויף די שטיינער פון ברוק. הינטער דעם מאַרק, און פון דער צווייטער זייט קאָשטשאַל, וווּ ס'רויטלט זיך דער דאַכווקע-דאַך פון גלחס הויז, פּלאַנטערן זיך וועגלעך ווי דער געוועב פון שפינען. באַטשנע וועגלעך, שמאַלע, בלאַטיקע, מיט קאַלויזשעס ברוינע, בלויע, גרינע און רויט-ליימיקע. און אַרום די שמאַלע וועגלעך וואַקסן ווערבעס — דיקע שטאַמען, געמאַרשטשעטע, געפּלאַצטע, געקאַרבטע מיט ריסן, מיט שפּאַלטן, מיט שוואַרצע אויסהוילענישן פון דונערן און בליצן. זיי האָבן זיך אַמאַל אַנגעצונדן די ווערבעס אין מיט פון די שטורעמס און שלאַקסן און נאָר דער געפלייץ ווי פון צעברעס האָט דערשטיקט דעם פּלוצעמדיקן פּלאַם וואָס האָט געריסן זיך צו גאַטס צאַרנדיקע הימלען. איצט לויצערן זיי מיט די שוואַרצע לעכער און שרעקן איבער די שיכורע פּויערים וואָס פאַרן צוריק פון דעם פּוסטן מאַרק. די קעפּ פון די וועג-ווערבעס זענען צעשורפעטע, מיט יונגע דינע ריטלעך ווי האָר ביי דער-שראַקענע זקנים. יעדן פּרילינג האַקט מען אונטער די צווייגן און מען לאַזט נאָר דעם אַנגעוואַקסענעם צעקרימטן שטאַם-קאַפּ. פון די גלייכע צווייגלעך פּלעכטן די אַלטע פּויערים צוימען צו זאַגראַדעס אַז די בהמות

מענדל מאן

און די חזרים זאלן ניט אריינקריכן אין די קרויט־גערטנער.
ביי די קרייצונגען פון די באַטשנע וועגלעך שטייען צלמים, גרויסע
הילצערנע צלמים מיט פארוויאָנעטע קרענץ געפלאַכטענע פון פויערטעס.
אויף די זאָפטיק־גרינע לאַנקעס, וואָס גרייכן ביז די בלאַנע־פלדיקע וואַלד־
ראַנדן, זענען צעוואָרפן באַוועגלעכע פלעקן — ווייס־שוואַרצע, ברוינע,
גרויע — דאָס זענען די פי וואָס טאַפּטשען אין די גראַזן. מען זעט ניט
אַרויס זייערע פיס ווייל די גראַזן גרייכן זיי ביז די בייכער און די רוקנס
פון די קי זענען באַקלעפט מיט פאַרטריקנט מיסט, צעשפאַלטנט,
האַרטס ווי דער דנאָ פון אַן אויסגעסאַכנעטער קאלוזשע נאָך לאַנגע
וואַכן טריקעניש. די תבואה־פעלדער זענען שמאַלע, זיי ליכטיקן מיט אַ
זוניקער שיין. זיי לויפן אויף הויכקייטן, זיי פאַלדעווען זיך אין ווינט ווי
אַ טייכשפיגל און מיניען זיך מיט גאַלדהאַריקע זאַנגען־קעפּ. די גריקע־
פעלדער בליען. די קאַניטשינע־לאַנקעס טונקלען זיך ווייל זייערע בלומען
וועלן שוין. אַרום דעם רייפן קאַניטשינע־פעלד טראַגט זיך אַ בינעך־
געזשומעריי.

אַט דאָס אַלץ איז פוילן. דאָס אַלטע און אייביקע פוילן.
נאָר די יידן וואָס זענען אויף די זייטן־וועגלעך און שאַסייען גע־
זאַנגען, זענען דאָ נישטאַ מער. עס זענען נישטאַ די וואָס האָבן די וועגן
די ערשטע אויסגעטראַטן. נישטאַ מער די שוואַרצבערדיקע, די טונקל־
אויגיגע, די טרויעריקע, די פאַרטראַכטע, די שווייגנדיקע, געדולדיקע און
מילדע איינווינער פון דער דאָזיקער פוילישער ערד.

מנחם ליגט שוין די דריטע וואַך אין אַ קליינעם מיליטערישן
שפיטאַל צפונדיק פון וואַרשע. די ווונד איז ניט קיין שווערע און זי היילט
זיך גוט. ער איז אַפט אַוועק פון די קליינע דאַרפישע שפיטאַל־צימערן,
געשפאַצירט אין דער נאַענטער סביבה. שעהן־לאַנג פלעגט ער זיצן אויף
אַן אונטערגעזעגטן שטאַם און קוקן צו די וואַלד־ווייטן, צו די ברוינע
ביימער־קרוינען, צו די גרינע־פלדיקע פעלדער, צו די זייטן־וועגלעך.
דאָ איז געווען זיין היים. דאָ איז ער געבאַרן געוואָרן. אויף דער דאָזיקער
ערד. אַ קליין שטעטעלע... אַ קאַשטשאַל אַ הויכער, אַ רויט־ציגלדיקער

ביי דער ווייסל

אין דער זון, אַ בלאַעֶר אין די אַוונטן און אַ טונקל־גראַעֶר אין די נעכט...
ער האָט אים געזען פון דער שויב אַרויס... אַ צוגעקלעפּטער מיט דער נאַז
צום גלאַז... די מאַמע איז הויך, ליכטיק, מיט זאַנגען־האַר ווי אַ דאַרפּס־
פּויערטע... ס'איז דאָס יאָר נייַצן הונדערט צוואַנציק... די רויטע רוסן
דערגייען ביז דער ווייסל... זיי פאַרנעמען דאָס שטעטל... שיסערייען מיט
פּאַליאַקן... די מאַמע פאַרדעקט אים מיט איר גוף... דו וועסט מיך דער־
שטיקן... דאָס דעקט זי אים איין אויב אַ קויל וועט פאַלן, זאַל זי איר
טרעפּן...

— — —
ער איז קראַנק. ער פיבערט. ערגעץ טראַגט אים די מאַמע
אויף די הענט. פעלדער און לאַנקעס. באַטשע וועגן. זי גייט צום דאָקטאָר
סקאַוואַנסקי. אַ וואַרשעווער דאָקטאָר וואָס איז געקומען אויף אַפּרו אין
דאָרף אַריין צום דזשעזשיק... ער אַקערט יעדן פאַר טאַג ביים טייך. די
מאַמע טראַגט אים אין דער פאַרטאַגיקער בלאַקייט. ער איז זעקס יאָר
אַלט. די זון גייט אויף. טוי. נעפלען. און ווידער טוי. אַ פּויער מיט בייזע
וואַנצעס טרייבט פּערד. די ערד איז קיל. דער אַקער שלאַגט זיך אָן אין
אַ שטיין. ס'קלימפּערט אזוי שאַרף אָפּ. די מאַמע טראַגט אים איבער גרודעס
שוואַרצערד. זי וואַקלט זיך ביים שטעלן אַ טריט. זי פּאַלט אַבער ניט.
ביים ראַנד פון פעלד לאָזט זי אים פאַמעלעך אַראָפּ אויף אַ שטיק פּרישער
שמעקעוודיקער ערד. מנחם שפּילט זיך מיט דער קילער גוטער ערד... דער
דאָקטאָר רעדט הויך. ער בייזערט זיך. ניין. אין פעלד קען מען ניט היילן.
דערנאָך וואַשט ער זיך די הענט אין טייכל. מנחם זעט זילבערנע טייך־
רינגען. אַ פּיש טוט דאָרט אַ פּליעסקע. ס'איז שטיל. ער הייבט אויף די
אויגן. פון אויבן, איבער אים די וואַנצעס פון דאָקטאָר. בייזע און גלייכ־
צייטיק מילדע. פון אונטן — ערד. גרודעס צעאַקערטע ערד און איבער
דעם דאָקטאָר — די מאַמע און איבער אַלעמען — אַ ליכטיקער פּרי־
מאַרגנדיקער הימל. — — —

אַן אַלטער פּויער גייט. עס וויגט זיך אַ געבונדן קעלבל. ער טראַגט
עס אויפן קאַרג.

— גוט מאַרגן, פּאַטער!

— דזשען דאָברי... איך גיי צו אַ קרוב אין שכנותדיקן דערפל. די

מענדל מאן

קו איז געפאלן. אויסגעגאנגען. גיב איך אפ ס'קעבלל אויף אויסצוהאדעווען
ביז ס'זעט קענען אָוועק אויף דער לאַנקע...

— דו ביסט אַ היגער?

— אַ היגער...

— ניט ווייט, מיט אַט דעם וועג, מיט דעם באַטשנעם, אַז מען זאָל

גיין אַ שעה־צייט ווהיין קומט מען אָן?

— ווהיין? דו וועסט ניט טרעפן... דאָרט איז גוטאַזשעוואָ... קאַלאַך

זאַמב... דערנאָך טאַפּאַליע... דערנאָך קוכאַר... אַלץ מיט די וועגלעך מיין
פּאַז...

— ביסט דאָרט געווען דעם זומער?

— אין גוטאַזשעוואָ בין איך געווען. געפירט קאַרן אין דער מיל

אַריין. אונדזער וויעטראַק איז געשטאַנען, ניט געווען קיין ווינטן...

— האָסט געקענט דעם דאָקטאָר סקאַווראַנסקי?

דער פּויער האָט אַראַפּגענומען דאָס קאַלב פון קאַרק און אָוועק־

געלייגט אויפן גראַז. מנחם האָט אויסגעשטרעקט זיין געזונטע האַנט און

געגלעט די פעל פון קאַלב, געפירט די פינגער איבערן קאַפּ און געשפּירט

ווי די פייכטע קעלבערישע צונג לעקט אים די פינגער.

— געקענט. אַ יאַקזשע. ס'איז שוין לאַנג. ער האָט מיר פאַרנייט

ביים שאַרבן. צעקלאַפט געוואָרן ביים וואַרפן אַ בוים אין קוכאַרער וואַלד.

אוי, שוין לאַנגע יאָרעלעך... ער זאָל אַ ליכטיקן גן־עדן האָבן, דער דאָקטאָר...

— און די יידן פון דאָרט האָסטו געקענט?

דער פּויער איז אומרויק געוואָרן. זיינע אויגן האָבן זיך אויסגעלאָשן,

ער האָט אַראַפּגעוואַרפן דאָס היטל און זיך געצלמט.

— געקענט. געקענט. אַ יעזו מיינער. געקענט. דו זעסט אויס צו

זיין אַ היגער? וועמענס ביסטו?

דער אַלטער איז אָוועק.

פון נעפּלדיקן וואַלד־פּאַס האָט זיך דערנענטערט אַ געפּלעקטע

כמאַרע. דאָס איז ניט קיין שטורעם־וואַלקן — דאָס איז אַ גרויסע פייגל־

שטאַטע, אַ פייגל־חתונה איבער די טרויעריקע פּוילישע לאַנקעס.

די פייגלשע כמאַרע האָט זיך געטראָגן איבער מנחםס קאַפּ מיט

ביי דער ווייסל

א וויסטיק גערקראקעריי. דאָס זענען שפּאַקן. טרויעריקע, גרויע פעלד־ שפּאַקן, די וואָס נעסטיקן זיך אויף די טאַרף־פעלדער, איבער באַגעס און האַלטן זיך אויף אין די וועלדער און קעמפעס. זיי זענן אויס ווי אַ צעשליי־ סענע כמאַרע אין אַ הוראַגאַן, ווי שטיקער ניט־דערברענטע האַלאָוועשקעס, ווי סאַזשע וואָס ווערט געשליידערט פון ווינטן נאָך אַ שריפה. ס'טוט וויי דאָס גיין איבער דער היימישער ערד, איבער די דאָזיקע פעלדער די טרוי־ עריקע, איבער די דאָזיקע שליאַכן די פּאַרלאָרענע, איבער די טאַלן די טויק־טרערנדיקע. עס ווערן איבערגעפולט די אויגן ווען די קוקסט אויף די וואַלד־ווייטן די לאַקנדיק־שרעקנדיקע, אויף די האַריזאָנטן די צוואַגע־ ריש־פּאַרפירעישע, אויף די הימלען די טיף־בלאַע וואָס זייגן אַרויס דיינע שוואַרצאַפּלען און בלייבסט נאָר מיט הוילע נעפלדיקע אויגן אַנגע־ זאַפטע מיט פייכטעניש פון די לאַנקעס.

ביי נאַכט קוקן אויף מנחמען גרויסע ליכטיקע שטערן. די וועג־ ווערבעס זענען טונקל־צעקנאָדערט ווי פּאַרגליווערטע זקנים אין תפילות ביי קלויסטער־טויערן. אויף די וועגלעך איז שטיל. אַ קאַלוזשע בליאַסקעט אַרויס פון צווישן די נאַכטיק־נעפלדיקע ביימער־קרוינען מיט ציטערנדיקע שטערן און אַ וואַלקנראַנד. אין די רעדער־אָפּדרוקן בלויט זיך אַ שמאַלער וואַסער־פּאַס ווי דאָס וואַלטן געווען די אָדערן פון דער דאָזיקער ערד.

נאַענט בילט אַ הונט. דאָס בילעריי קייקלט זיך נידעריק איבער די פעלדער און בלייבט פּאַרהוילן און דערשטיקט ביי די ווערבע־קוסטעס. אַ געפענטעט פערד היפעט איבער דער לאַנקע. די פּאָדערשטע פיס זענען געבונדן. דאָס היפן פון פערד שלאָגט זיך אָפּ איבער דער ווייט. יעדע פּאַר רגעס שפּרינגט דאָס געבונדענע פערד און שלאָגט מיט די פּאָדערשטע פיס אין פעלד. דאָס איז אַ דערשטיקט קלאַפן, באַגלייט מיט אַ געשאַרף פון צעטראַטענע גראָזן. ווידער אַ שפרונג. דאָס טעמפע קלאַפן לויפט צום וואַלד־ראַנד און דער וואַלד שליידערט עס צוריק. דעם פערדס גריווע איז פּאַרפלאַכטן מיטן ווינט, דער האַריקער עק איז צעפלאַשעט און דער ווינט וואַיעט אין די פערזישע האַר אַ טרויעריק געוואַי.

אין קליינעם פעלד־שפיטאַל איז פינצטער. אַלע שלאַפן שוין. אין אַ זייטיק חדרל ברענט אַ לעמפל. דאָס ליכט איז שמאַל און גליטשט זיך

מענדל מאן

איבערן ליידיקן פעלד. דאָ ליגן לייכט־פאַרווונדעטע, די וואָס דאַרפן קומען צו זיך. זיי שלאָפן אַלע רוֹיק. מנחם הערט זייער עטעמען. ער עפנט דאָס פענצטער. ס'איז קיל און טוייק. די ליפע־ביימער ביים סטאַוו האָבן שוין לאַנג אָפגעצוויטעט. נאָר זייערע ריחות טראַגט דער ווינט איבער די פעלדער. ער וואַלט אוועק מיט די נאַכטיקע וועגלעך און געגאַנגען דורך די לאַנקעס, דורך די וועלדער, צו די האַריזאָנטן, ניט אַרומהיפן אין די נעכט ווי דאָס געפענטעטע פערד. ער קען ניט הערן דעם טעמפן געקלאַפּ פון געבונדענע פערדישע פיס. ער קען ניט איינרוען אין דער דאָזיקער נאַכט.

וויפל מאָל ער האָט זיך נאָר ניט געוואַלט אוועקלייגן אויף זיין בעטל האָט אים דאָס טויבע קלאַפּעריי, דאָס רעגלמעסיקע פון די פערד־קאַפּעטעס אומרויק געמאַכט. ער וועט אַרויס און אָפּבינדן דאָס פערד. — פאַרוואָס שלאָפסטו ניט, סאַלדאָט? — האָט עמעצער געשעפֿ־טשעט.

— כ'קען ניט. אָט דאָס דאָזיקע געפענטעטע פערד.

— מ'דאַרף רוען.

מנחם האָט דערפילט לעבן זיך דעם אַטעם פון אַ מענטש. מען איז געשטאַנען הינטער זיין רוקן. אין דער פינצטערניש האָט ער ניט דערזען קיין פנים. דאָס איז געווען אַ הויכער ברייט־אַקסלדיקער מענטש אין אַ לאַנגן כאַלאַט.

— וואָס טראַכסטו, סאַלדאָט, אַזוי שפעט אין דער נאַכט?

דאָס איז דער פּאַלקאָוויק איליאַ אַלעקסאַנדראָוויטש יעפּימאָוו.

מנחם דערקענט איצט זיין קול. ער איז געקומען אויף עטלעכע טעג. נאָר אויף איבערבינדן אַ קליינע ווונד, אַ האַלב־פאַרהיילטע. מנחם האָט געווסט, אַז דער פּאַלקאָוויק געפינט זיך דאָ, אָבער ס'איז אים ניט אויסגעקומען צו באַגעגענען. און דאָ — אַזאַ אומגעריכטע נאַכט־באַגעגע־ניש ביים פענצטער.

— פאַרוואָס שווייגסטו?

— ס'איז ניט לייכט צו ריידן אין אַזעלכע נעכט.

— דו בענקסט?

— כ'האָב ניט נאָך וועמען. כ'בין איינער. כ'האָב ניט קיין היים.
 — אַ מענטש טאָר ניט זאָגן אַז ער האָט ניט קיין היים. יעדער מוז
 האָבן אַ היים. מ'דאַרף איר טראָגן, די היים, אין האַרצן... מען דאַרף אַ היים
 שאַפן... דו ביסט איינער? אַן אונדזעריקער, אַ רוסישער איז קיין מאָל
 ניט איינזאַם... קיין מאָל ניט אַליין... אַפילו אין די וועלדער, אין די
 סטעפּעס... אין די וויסטענישן פון גרויסן רוסלאַנד...
 יעפימאָוו האָט אָנגענומען מנחמען פאַר דער האַנט. זיי זענען אַרויס
 צו די וועגלעך. דאָרט האָבן געווימלט שאַטנס פון וואַלקנס.
 — אַ מענטש וואָס האָט ניט קיין היים קאָן ניט זיין קיין גוטער
 זעלבנער... קאָן ניט זיין קיין אמתער רוסישער מענטש... ער וועט ביי דער
 ערשטער געלעגנהייט אַנטרינען... ער האָט זיך ניט פאַר וואָס צו שלאָגן...
 דאָס געפּענטעטע פּערד איז צוגעקומען צום וועגל. מנחם האָט גע-
 גלעט דעם פּערדישן קאַרק, געגלעט די צעפּלאַשעטע גריזע, די פּערדישע
 פעל איז וואַרעם און פייכט. אַרום די נאָזדעס איז היים פון פּערדישן אַטעם.
 מנחם האָט אָנגענומען דאָס ציימל. אַ פּערדישער שוים איז אים
 געבליבן אויף די פינגער. ער האָט זיך אַראַפּגעבויגן צו די פּאַדערשטע
 פיס און באַרייט די שטריק. דאָס איז געווען אַ פּעסטע שטריק־פּעטלע פון
 רויע קאַנאַפּליעס.
 — כ'וויל אים אַפּבינדן... לאַז ער פריי אַוועק איבער די פאַשער־
 פעלדער...
 דעם פּאַלקאָוויקס הייזעריק לאַכן איז געקומען פאַר מנחמען אומ־
 געריכט.
 אַז זיי זענען אַרויס צו די אַפּענע לאַנקעס איז אַלץ באַגאַסן געווען
 מיט אַ לבנה־ליכט.
 — זע נאָר, ווי ליכטיק ס'איז. — האָט געזאָגט יעפימאָוו.
 מנחם האָט לאַנג ניט געקאַנט שווייגן. אַטאָ די באַטשנע וועגן, די
 פעלדער, די הימלען, די נעכט, האָבן אַרויסגעוויינט פון אים.
 יעפימאָוו איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט און שטאַר געקוקט פאַר זיך.
 — איבער די וועגן, אין רעגן־נעכט די האַרבסטיקע, אין זומערנעכט
 די לבנהדיקע, אין ווינטערס די פּראַסטיקע און אין פּרילינגס — די

מענדל מאן

בלאָטיקע, זענען זיי געפאָרן. אויף ס'קריפנדיקע אַקסן, געשפּאַנטע צו אַרעמע פּערד האָבן זיי געצויגן צו די יאָרידים. ס'איז געפאָרן דער שכן דער שניידער מיט בורקעס און קאַרטענע אַנציגער. ס'איז געפאָרן דורך דאַנען דער שוסטער מיט יוכטאַווע און בוקאַטענע שטיוול, דער היטל-מאַכער מיט היטלען און לאַקירטע דאַשקעס. זיי זענען אין די נעכט געזעסן אויף די ביידעם-שטיבלעך און אין קעלערן און גענייט, געהאַרעוועט און דערנאָך אין קאַסטנס געפאַקט די סתורות און זיי צעפירט אויף די יאָרידים. אַרעמע גייערס מיט ניגונים אַלט-ידישע, מיט תפילות שטיל-געשעפּ-טשעטע, פון ווערבעס און טאַפּאַליעס פאַרוויגטע, מיט אויגן מילדע, מיט הערצער ריינע — האָבן זיי געצויגן איבער די דאָזיקע וועגן. זיי האָבן סעדער געדונגען, פעלדער גענומען אין אַרענדע, אויפגעקויפט פּלאַקס, קעלבער און פּערד. זיי האָבן געבויט, דעכער געדעקט, שויבן אַריינגע-שטעלט, פעל אויסגעאַרבעט, געוואַנטער געשפינט. איצט איז דאָ ליידיק. נאָר ווערבעס וויינען דאָ מיט יידישע תפילות. פאַרטיליקט. אַ גאַנץ פּאַלק איז פאַרשוונדן. איך געהער צו זיי. כ'בין דאָ געבאָרן. כ'קען יעדעס וועגל, יעדעס שטעגל. כ'קען די טייכן. פון דער וואַלגע גיי איך און בין דער-גאַנגען ביז צו דער וויסל. און וואָס זעען מיינע אויגן? ס'איז אַ זומער-נאַכט. אַזוי ווי געווען. עס איז שטיל. אַ געפענטעט פּערד קלאַפט טויבלעך אַפּ אין די פעלדער... אַ הונט בילט... ס'איז שטיל? אַזוי טראַכטסטו, יעפּימאָוו אַלעקסאַנדראָוויטש? אַן אידעאַלע דאַרף-שטילקייט? די וויסל שווימט אַזוי רויק. דער פּראָנט האָט זיך איינגעשטילט... אַבער די שטילקייט רייסט אויף מיין האַרץ. מיר איז גוט נאָר אין וואַלקנגעקנויל פון אויפרייסן. אין מסוכנדיקן גאַנג אויף מערב, אין גערויש פון אונדזערע טאַנקן. אַבער די שטילקייט מאַנט! זי שרייט! איך הער דאָס געוויין פון די וועגן, פון די סעדער, פון די לאַנקעס, פון די קליינע, אַרעמע, פוסטע יידישע שטעטלעך. איך קאָן ניט אַנטלויפן פון דעם געוויין. ס'איז אַרום מיר. עס איז אין מיר.

און אַז מנחם איז שטיל געוואָרן האָט זיך אויף ס'ניי דערטראַגן דער אַפהילך פון פּערדס קלאַפן. דאָס מאַל איז עס אויסגעקומען נאָך אומהיימלעכער. דאָס פּערד היפעט איצט איבערן האַרטן וועגל.

— מיט מיין ווונד בין איך אזוי ווי דאָס געבונדענע פערד אויף די נאַכט־פעלדער, איינער אליין.

— דו ביסט קראַנק, סאַלדאַט, דו פיבערסט.
מנחם האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן בעטל. עס איז אים לייכטער געוואָרן פון יעפימאָוס אויגן, די שיפע, די מילדע.

מנחםס רייד האָבן גערירט דעם רוס. פאַר טאָג איז ער אָבער ווי אויסגעניכטערט געוואָרן. ער האָט געוואָרפן צו מנחמען אַ זייטיקן בליק און מיט דעם בליק ווי אָפּגעטרייסלט פון זיך דעם נאַכט־געשפרעך. די פנים־קנייטשן האָבן זיך אָנגעצויגן וואָס אַ מאָל שאַרפּער און טיפּער. און אַז דער פּאַלקאָוויק יעפימאָוו האָט זיך פאַר נאַכט אַריינגע־זעצט אין דער מאַשין, וואָס האָט אים געדאַרפּט צוריקפירן אין שטאַב אַריין, האָט ער פרייער אָפּגעטעמט. ער האָט אַ שאַקל־געטאַן מיטן קאַפּ צו מנחמען און זיך שנעל דערווייטערט.

וואַרשע ברענט! וואַרשע ברענט!

די פיייערן גרייכן ביז די הימלען. מען זעט נאָר אין די נעכט פּלאַמען. ביי טאָג וויקלען זיך וואַלקנס, געדיכטע, נעפּלדיקע, געקרייזטע, גראַע, שוואַרצע און גראַנאַטענע — זיי וויקלען זיך ווי שלאַנגען. זיי ברעכן אויס ווי די דאַמף־כמאַרעס פון אויפּגעריסענע רעזערווואַרן — דערנאָך גליווערט אַלץ ביז ס'קומט דער אַוונט. דעמאָלס צעפּלאַקערן זיך די פּלאַמען. ס'ברענען די ווייטסטע פעלדער. אַפילו די ווייסל ברענט! אַ פליסיק פיייער! ביז די טונקעלע ברעגעס צעשפרייטן די שאַטן־הענט, העט ווייט פון וואַרשע, און לעשן דעם פיייער־אַפּשיין פון די אומרויקע וואַסערן.

וואַרשע ביי נאַכט.

רויטע ווינטן ראַנגלען זיך מיט זמיע־שאַטנס; געלע, גראַע, פּלעקיק־שוואַרצע. אין די ווייטע פאַרשטעט פון וואַרשע, אויף יענער זייט ווייסל ברענען אַלע שויבן. ס'ברענען די שוואַרצאַפּלען ביי די שווייגדיקע מענטשן. זיי קניען און קוקן צו די פיייער־פענער וואָס הילן איין די שטאַט. די שטערן לעשן זיך. זיי צאַרענען. דאָס זענען אויגן פאַרצויגענע מיט

מענדל מאן

בעלמעס. די ווייסל איז פול מיט צעפלאָוועטן קופער. רויטער קופער.
און די מענטשן פון יענער זייט ווייסל?

יעפימאָוס דיוויזיע האָט פאַרנומען עטלעכע קליינע דאַרפישע
יישובים ביי דעם רעכטן ברעג ווייסל. די דערפער ליגן עטלעכע וויאַרסט
פון ברעג טייך. אַרום שפרייטן זיך פעלדער, וועלדער און ס'ציען זיך
סלופעס פון טעלעגראַף, פון עלעקטרע. ערגעץ לויפן רעלסן און ס'ליכטיקט
דער אַנשיט פון זשוויר אויף דער באַן-ליניע. ביי טאַג שווימט די ווייסל
אַן אומרויקע, אַ מוטנע און פאַלט אַריין אין אַ געלבקייט. מען זעט מער
ניט פון דאַנען די קאַנטורן פון דער שטאַט. נאָר די טונקעלע וואַלקנס
וואָס הויערן איבער וואַרשע, צאַפלען זיך אין די מוטנע געלע וואַסערן.
מנחם איז צוריקגעקומען צו זיין איינהייט. ער איז געקומען אויף
זיין אייגענעם פאַרלאַנג. וואָס וועט ער אַרומוואַגלען אין דעם קליינעם
דערפֿל, אין דעם פאַרוואַרפענעם פעלד־שפיטאַל? די האַנט איז שוין כמעט
פאַרהיילט. ער באַוועגט שוין פריי מיט די פינגער. און דאָ — אין דעם
פויילישן דאַרף, צווישן די פעלדער, צווישן די וועגן, איינער אַליין, מיט
עטלעכע פאַרוונדעטע סיביריאַקעס און כאַבאַלעס. ער האָט געזוכט ייִדן.
ער מוז זיי טרעפן אין די דאָזיקע טעג ווען עס איז שוין אַזוי נאָענט דאָס
אַריינגיין קיין וואַרשע. ער מוז זיין צווישן די ערשטע וואָס וועלן אַריין
אין דער דאָזיקער שטאַט.

ווען ער איז אַנגעקומען אין דאַרף קאַרלאַוואַ, האָט זיך דאָס ערשטע
מאַל פאַר אים אַנטפלעקט די ווייסל נאָך אַזוי פיל יאָרן פון צעשיידונג.
ער האָט זיך אַראַפגעלאָזט פון הויכן ברעג. געגאַנגען לעבן די אַלשינעס,
לעבן דעם ליכטיק־גרינעם טשערעט און איבערגעבויגן זיך איבער די
אומרויקע וואַסערן. ער האָט זיך געזען אין טייך אַזוי ווי אין אַ צעשפאַל־
טענעם שפיגל. זיין פנים איז געפאַלדעוועט פון די וועלן, עס פאַרשווימט
ווייט און קומט צוריק צום ברעג. ער האָט דערזען זיין ביינערדיק פנים
מיט די פאַרטונקלטע אויגן און עס איז אים אויסגעקומען אַז דאָס איז
ניט ער, נאָר אַ פרעמדער, אַן אומבאַקאַנטער און ער האָט אויף דעם אומ־
באַקאַנטן פנים רחמנות באַקומען.

לאַטישעווי האָט זיך אַרומגעכאַפּט מיט מנחמען ווי מיט אַן אייגענעם ברודער. ער איז געוואָרן גאָר אַן אַנדערער, דער לאַטישעווי. דאָס אַוועקגיין פון רוסלאַנד האָט אים ניט אומרויך געמאַכט. פאַרקערט, ער איז אַרומ־געגאַנגען אַ צעשטראַלטער, אַ יום־טוב־דיקער. נאָר ראַביצעוו, דער פּויער פון הינטער פּערם איז געווען ניט אויפגעלייגט און געקוקט אויף דער פּוילישער ערד מיט אומצוטרוי.

ביי אַ געדעקטן טיש, אין אַ פּויערישער כאַטע, האָט מען גע־טרונקען צו גלעזלעך בראַנפּן. אַנגעגאַסן האָט ראַביצעוו.

— קוקסט אויף די הייזער, דוכט זיך שיין געבויט, אָבער וועסט זיי ניט פאַרגלייכן צו אונדזערע. ברעטער מיט קאַלך און ליים. שפּאַר זיך ניט אַן אין וואַנט! און אַז ס'מאַכט זיך, ביסט שיפור, קענסטו אַזאַ הויז איינוואַרפּן מיטן אַקסל. אונדזערע הייזער זענען פון סאַנסעס, אמתע סאַנסעס! ריזיקע, וואָס פיר פּערד וועלן קוים איין קלאַץ פאַרשלעפּן. און די ווייבער? — אויסגעסטראַיעטע אין דער וואַכן. ניט מען שפּינט, ניט מען הייצט די פּיעטשקעס. ער, וואָסער לעבן איז דאָס? קוק זיי נאָר אָן, די ווייבער, אין די אייגעלעך אַריין! הענט האַבן זיי איידעלע און שיכעלעך טראַגן זיי ווי די שטאַטישע...

לאַטישעווי האָט געלאַכט.

— דו, פּערמסקער מוזשיק! וואָס פאַרשטייסטו זיך אויף די זאַכן... אין דאָרף קאַסאָווקאַ, ניט ווייט פון דאַנען האַב איך אַ פּאַליאַטשקע... האָט זי אויגענעס... אַז דו קוקסט זיך איין אין זיי פאַרגעסטו אַז ס'איז מלחמה... פאַרגעסט אַז דו הייסט לאַטישעווי און אַז דו ביסט אַמאַל געלעגן אויף די נאַרעס אין אוראַל...

אין קאָרידאָר האָט זיך געפאַרעט די באַלעבאַסטע, די פּאַליאַטשקע פּאַני זאַשאַ — אַן איבערגעוירענע גויע מיט אַ גרויסן היפט און אַ בלאַנדן גרעק, פאַרקעמט אויף אַרויף. לאַטישעווי האָט איר געצויגן פאַרן אַרעם. — פּאַני זאַשאַ... לאַז אַנקוקן די ראַזשע, דיין געשטעל! לאַז

מיכאַיל דרך זען! באַקען זיך מיט אים! ער איז אַן אונדזעריקער!
די פּויערטע האָט גערופן, געבייזערט זיך, געלאַכט און שטיין גע־בליבן אין מיטן דער כאַטע. זי האָט געקוקט אויף לאַטישעווי מיט אַ

מענדל מאן

פארשייטן בליק און געוונקען צו מנחמען מיט איין אייגל.
אין דרויסן האָט זיך אַרומגעדרייט אַ פּויער. ער איז געשטאַנען
אַ וויילע לעבן פענצטער און דערנאָך געפלאַנטערט זיך ביי די טרעפלעך.
ווען מנחם איז אַרויס האָט שוין געטונקלט. ביי די שטיגלעך האָט
ער זיך אָנגעשטויסן מיטן פּויער.

— ווער ביסטו, וואָס דו דרייסט זיך ביי די פענצטער?

— כ'בין דער גאַספּאַדאַזש. דאָס איז מיין כאַטע.

— אַ שיינער באַלעבאַס. — האָט מנחם געזאָגט.

— ס'איז אייער צייט.

דער פּויער האָט די ווערטער געזאָגט אויף פּויליש. מנחם האָט
אַ ציטער געטאָן. די דאָרף-גאַס איז פּוסט. עטלעכע לאַסט-וועגענער שטייען
אין מיטן הויף. אַ הונט איז דורכגעלאָפּן און באַשמעקט אַ ווינקל פּון אַ
כאַטע. דער פּויער איז נעלם געוואָרן צווישן שאַטנס. אַ ווייט דונערן
קייקלט זיך פּון מערב. דאָס איז אַ האַריוואַנטאַל קייקלען זיך. ווי מען
וואַלט אַוועקגעקייקלט פּוסטע פעסער צו די ווייטע האַריוואַנטן. באַלד
וועט דאָס דונערן אַוועקקאַלערן זיך פּון יענער זייט ווייסל און אַ נעפל
וועט ווי אַ פּאַרהאַנג אַראַפּפּאַלן און ס'וועט ווידער שטיל ווערן.

אין שטאַב האָט מנחם באַגעגנט כאַטשאַפּן. ער האָט זיך ניט גע-
ענדערט דער גרוזינער. דער זעלביקער ווי אין די שאַכטעס, אַן אויס-
געפּוצטער, מיט גלאַנציקע האַר. מנחם האָט דערשפּירט דעם גרוזינערס
דורכדרינגענדיקן און פּאַרשערישן בליק.

— כאַראַש... מיכאַזל... דו ביסט ווידער אין דער היים... אויף דיין
ערד... דו ביסט אַ פּאַליאַק... און מיר זענען אין „פּאַלשע"... וועסט זיך
דאַרפן מעלדן אין דיוויזיע... מען פרעגט זיך אויף דיר... וועסט אַוודאי
צוגעטיילט ווערן צום שטאַב...

די פּאַרבּינדלער האָבן געדרימלט ביי די ראַדיאָ-טעלעגראַפּן. אַ
טעלעפּאָניסטין האָט גערופּן אין טרייבל אַריין.

כאַטשאַפּ האָט באַגלייט מנחמען. ביידע האָבן געשוויגן. ווען זיי
זענען דערגאַנגען צום אַפענעם פעלד וואָס פּירט צו דער ווייסל האָט
מנחם דאָס ערשטע מאַל דערזען דאָס ברענענדיקע וואַרשע. ביי טאַג

ביי דער ווייסל

האָט ער געזען נאָר טונקעלע וואַלקנס רויך. ער האָט זיך אָבער ניט פאַר־
געשטעלט אַז וואַרשע איז אַזוי נאָענט. איצט, אין דער נאַכט־פינצטערניש
האָט מען געזען פּלאַמען. זיי ווערן וואָס אַ מאָל בולטער.
— אַ, גאָט — האָט ער געשעפטשעט.

דער וועג פירט באַרג־אָרויף. אַז זיי זענען דערגאַנגען צום סוף
פון דער גאַס איז מנחם געבליבן שטיין מיטן פנים צו דער ווייסל.
וואַרשע ברענט!

— אָט איז דער צפון־קואַרטל. כ'דערקען! דאָס ברענט די מיטל־
שטאָט!

אַז מען רייסט אָפּ די אויגן פון דער ברענענדיקער שטאָט ווערט
אַרום פינצטער פון פאַרבלענדעניש.

כאַטשאַפּ קוקט מיט שמאַלע אויגן. מנחמען דוכט זיך אַז זיי
שמייכלען שפּאַטיש און ס'שמייכלען מיט די ברעמען און דער שמאַלער
געקנייטשטער שטערן.

ער האָט אים געוואַלט לאָזן און אַוועקגיין. ער מוז זיין אַליין. אַזוי
ווי ס'איז אַליין דער פאַרטונקלטער רעכטער ברעג פון דער ווייסל.
נעבן זייערע פיס שלענגלט זיך אַ טראַנשיי. ער לויפט זיגאַגיש
לענגויס דעם ברעג. די טראַנשייען זענען פּוסט. קיינער פאַרנעמט דאָ ניט
קיין פּאַזיציעס. איבערן טייך פליט מיט אויסגעלאַשן ליכט אַ פאַרשאַטנטער
עראַפלאַן. דאָס איז אַן אונדזעריקער. אַ פאַרבינדונגס־עראַפלאַן. האַרט
ביים ברעג גייט אַ וואַך־פּאַסטן. פון דאָרף דערטראַגן זיך האַרמאַשקע־
קלאַנגען און קוויטשיקע אויסרופן.

לאַטישעוו לאָזט זיך אַוודאי הערן. איצט איז זיין צייט.

— די מלחמה וועט זיך ענדיקן. ס'וועט שוין לאַנג ניט דויערן. זעסט
די פּלאַמען? אַז זיי וועלן פאַרלאַשן ווערן וועלן מיר אַריין אין דער
שטאָט — האָט געזאָגט כאַטשאַפּ אַן אויפגעלייגטער.

מנחם איז צוגעטיילט געוואָרן צום שטאַב פון יעפּימאַווס איינהייט.
ער האָט זיך איצט געטראַפּן יעדן טאָג מיטן פּאַלקאַוויק, מיט דעם פּאַליט־
קאַמיסאַר און מיט נאָך עטלעכע יונגע אַפיצירן, נאָרוואָס געקומענע פון

מענדל מאן

אפיצירן־שולע פון ווייטן רוסישן הינטערלאַנד. זיין אויפגאבע איז געווען העלפן דער אינטענדאָטור ביי די פאַרבינדונגען מיט די ציוויל־מענטשן.

— מנחם איסאַקאָוויטש — האָט צו אים איין מאָל געזאָגט יעמימאָוו — דו רעדסט פּויליש, קענסט די געגנט, קענסט די דאָזיקע מענטשן, דאָס איז גוט! דו דאַרפסט אָבער פאַרגעסן אַז דו ביסט איינער פון זיי. דו טראַגסט אַ סאָוועטישן מונדיר! מען האָט דיר באַשאַנקען מיט צוטרוי און דו דאַרפסט דעם צוטרוי באַרעכטיקן!

מנחם האָט געשוויגן. ער איז געשטאַנען אַן אויסגעגלייכטער און געקוקט אויף דער גרויסער מאַפע וואָס איז געהאַנגען קעגן־איבער אויף דער וואַנט. זיין בליק איז פאַרגליווערט געוואָרן אויף דעם ברייטן פּאַס וואָס האָט צעשניטן וואַרשע. דאָס איז די ווייסל. פון דער לינקער זייט האָט ער געזען די צעשניטענע שטאַט־פּערטלעך, גאַס לעבן גאַס. זיי ציען זיך אין פאַראַלעלע ליניעס, און אין סאַמע האַרץ פון דער שטאַט — אַ שוואַרצער קוואַרטל, אַ ברייטער, אַ פירעקיקער, מיט אַ שאַרפן שפיץ געווענדט צום מערב. דער קוואַרטל טיילט זיך אויס פון שטאַט־פּלאַן מיט אַ בולטיקייט וואָס ציט־צו דאָס אויג און באַאומרויקט. איבער דער מאַפע הענגט דאָס בילד פון הויפּט־קאָמאַנדיר. אַ מאַנעקינען־פנים מיט אַן אָנגע־שטאַפטער ברוסט און אויף איר — מעדאַלן. אַ פנים — אַ קיילעכיקס אַ לאַגווייליקס, גאַרנישט־זאָגנדיקע אויגן, מידע, פאַרנעפלטע, פאַרגליר־ווערטע. דער הינטערגרונט פון בילד איז ראַז און דערמאַנט אַן די אויפ־געפרישטע פּראַוואַסלאָווע איקאָנעס.

— וואָס קוקסטו אַזוי?

— דערלויבט מיר אייך צו זאָגן, אַז אַט דאָ, ווו עס איז דער טויטער שוואַרצער פּלעק — מנחם איז האַסטיק צוגעגאַנגען צו דער קאַרטע און באַרירט דעם שאַרפן קאַנטיקן פּלעק מיט די פינגער — דאָס איז דאָס געטאַ פון וואַרשע! זי איז באַצייכנט מיט שוואַרץ ווייל זי עקסיסטירט שוין מער ניט. כּקען אַלץ פאַרגעסן, אָבער ניט אין דעם אַז דאָ איז געשען דאָס ערגסטע!

מנחם איז ביזו געווען אויף זיך. צו וואָס דאָס ריידין. בעסער שווייגן. דעם אַנדערן טאַג איז ער אַריינגעפאַלן אין אַ מרה שחורה. ער האָט ניט

געענטפערט אויף באַגריסונגען, ניט געענטפערט אַז מען האָט גערעדט צו אים.

פאַר טאָג האָט אים מוסא געוועקט.

— דו ביסט קראַנק זונעלע, ביסט קראַנק...

ער האָט אים געבראַכט עסן, געהאַלפן אַרויפציען די שטיוול, צור געטראָגן דעם שינעל. — האַלט זיך. ס'איז איצט אַ גוטע צייט... קענסט זיך אַפרוען... עס איז שטיל אַרום דעם טייך...

דעם זעלביקן טאָג איז מנחם געזעסן ביים פענצטער און געצייכנט. ער האָט באַקומען פאַפיר און אַ בלייפּעדער. ווי אַ געוויטער איז עס אים באַפאַלן. ער האָט לייכט געפירט די האַנט און אין אים האָט געבושעוועט אַן אומרן. ער האָט אים געצוימט מיט ציטערנדיקע הענט. איינגעהאַלטן די צעשטורעמטע ווינטן פון די אוראַל־סטעפעס, דעם אויסטערלישן געלויף פון שוואַרצע וואַלקנס איבער די אוראַלער הימלען, ער האָט געצוימט דאָס געפלייץ פון דעם שטראַמיקן טייך וווּ דעם שונאס קוילן פאַלן יעדער רגע און פליוסקען אויף ווי פיש בעת אַ רעגן. ער האָט איינגעהאַלטן דאָס געלויף פון סאָלדאַטן איבער פעלדער צעגראַבענע. און אַשטאַט דעם אַלעם האָבן דערוואַכט אויפן פאַפיר די פאַרשאַטנטע בהמות וואָס לויפן נאָך די מאַרשירנדיקע סאָלדאַטן אין אַן אויסגעליידיקטן דאָרף. ס'האָט זיך ווידער פאַר אים אַנטפלעקט דאָס נאַכטיקע פּערד, דאָס געפענטעטע, וואָס היפעט איבער אַ לאַנקע צווישן פאַרשאַטנטע ווערבעס.

מוסא האָט צוגעלייגט די האַנט צום האַרץ און זיך דריי מאָל איינ־געבויגן, טיף ביז צו דער ערד. דאָס איז געווען אַן אויסדרוק פון זיין גרעסטער אַנערקענונג וואָס ער האָט נאָר געקענט אַרויסווייזן צו מנחמען.

כאַטשאַפּ האָט פאַרמאַכט איין אויג און געשמייכלט.

— גאַרנישט געוואַסט... מאַלאַדיעץ... נאָר צו טונקל...

מנחם האָט געוואַלט לאַכן און ניט געקענט. ער האָט האַסטיק אַ נעם־געטאָן אַ צייכענונג, אַ צווייטע, אַנגעקוקט כאַטשאַפּן און עפעס איז אים קלאַר געוואָרן. אַזוי שאַרף קלאַר אַז ס'האָט אים אַ בלענד־געטאָן פאַר די אויגן. און אין איין אייגן־בליק האָט ער צעריסן די צייכענונגען און זיי אַ שלידער געטאָן.

מענדל מאן

מוסא האָט זיך פאַרקרימט ווי צום וויינען. ער האָט געסמאָטשקעט מיט די ליפּן, געוויגט דעם אייבערשטן טייל קערפער היך־און־צוריק. כאַטשאַפּ האָט ברייט צעעפנט דאָס שמאַלע אויג. — וואָס טוסטו, מיכאַיל?

מנחם האָט געלאַכט מיט אַ להכעיסדיק געלעכטער און די אייבער־שטע ליפּ האָט אים יעדער רגע אויפגעציטערט.

פאַרטאַג האָבן די אויסשפירער געבראַכט אין שטאַב אַריין אַ יונג מיידל. מען האָט איר פאַרהאַלטן ביי דער ווייסל. זי איז ביי נאַכט אַריבער דעם טייך. ווען זי איז שוין געווען ביים ברעג האָט איר אַנטדעקט אַ סאָוועטישער פאַטראָל. פון דער דייטשישער זייט זענען געפאַלן שאַרפע פאַסן פון רעפּלעקטאָרן. זיי האָבן אָבער שוין ניט דערגרייכט צום שווימענדיקן מיידל. זייער שאַרף ליכט איז צעריסן געוואָרן פון די ווייסל־כוואַליעס. ווען זי איז אַרויס פון טייך איז שוין געווען נאָך האַלבער נאַכט. די קליידער זענען איר צוגעפאַלן צום גוף און אויסגעטיילט דעם קינדיש־יונגן קערפער. ווען זי האָט זיך אויסגעקערעוועט מיטן פנים צו וואַרשע האָבן זיך אירע אויגן אָנגעגאַסן מיט פייער. די נאַסע קליידער האָבן געלאַנצט און געשפיגלט די פלאַמען פון יענער זייט טייך.

פאַרהאַלטן האָט איר וואַלקאָו. ער האָט זיך ניט געקאַנט מיט איר דורכרעדן און איבערגעבן איר דעם דעזשורנעם פון אַפיציר־דינסט. די פאַרהאַלטענע איז געווען שטאַרק אומגעדולדיק. פון אירע האַר זענען גע־רונען ריטשעקלעך וואַסער. זיי האָבן זיך געמיניעט אין דער נאַכט ווי זילבערנע שטערן.

— דיר איז קאַלט — האָט וואַלקאָו געזאָגט. זיין שטים האָט זיך געבראַכן. דער פאַרבינדונגס־אַפיציר איז נישטאַ. אַ טעלעפּאָניסט רופט אין טרייבל אַריין: גראַמאָו! גראַמאָו! רוף זיך אָפּ!

— וווּ קען זיין דער אַפיציר גראַמאָו? וואַלקאָו גייט איבער די געסלעך. ער קוקט אויף דעם מיידל און פילט איצט אַפּ דעם ריח פון דער ווייסל. ער דערפילט אים פון דעם מיידלס קליידער, פון איר אַטעם. ער האָט אויסגעטאַן זיין שינעל און אים אַרויפ־

געוואָרפֿן אויף דעם מיידלס אַקסלען. אים איז גוט אין דער דאָזיקער
נאַכט. ס'איז שטיל. די פעלדער זענען פֿאַרשאַטנט. אויף די פֿלאַכקייטן
גליטשט זיך אַ ראָזער אָפּשיין. פֿון יענער זייט טייך דערגייט אַ פֿאַרטויבט
דונעריי. זאָל עס לענגער דויערן. דאָס איז אַ ווייט און פֿרעמד לאַנד, אַ
פֿרעמדע שטאָט. אַ פֿרעמדע ערד.

— דו ציטערסט, באַרישניאַ, דו ציטערסט? דו רעדסט און איך
פֿאַרשטיי דיך ניט. רייד... רייד... איך פֿאַרשטיי... כּוּזע דיין צעשראַקענעם
גוף, פֿאַרשטיי איך אַלץ... דו ביסט אַנטרונען פֿון דער ברענענדיקער שטאָט...
דו טייבעלע פֿון דעם ברענענדיקן טויבנשלאַק... דו האָסט געקילט דיינע
צעגליטע אויגן אין די קאַלטע וואַסערן...

די רוסישע גוטסקייט, די גוטסקייט פֿון רוסישע פּויערים, פֿון די
מוזשיקעס מיט בלאַע אויגן, מיט פּנימער מילדע און גשמות ליכטיקע ווי
די זונען פֿאַרטאַגיקע — די דאָזיקע אַלט־סלאַווישע גוטסקייט האָט דער-
וואַכט אין דעם יונגן וואַלקאָוו. זי איז אַריינגערונען אין אים אַזוי ווי עס
פּליסט דאָס מענטשישע בלוט אין די געפעסן. ער האָט געוואַלט וויינען,
נאָר אַנשטאָט אַ געוויין, צו וועלכן ער איז געווען אַזוי נאָענט, האָט ער
גערעדט מיט געמאַכטן פּעס אין דער פֿאַרטאַגיקער גאַס אַריין:

— גראַמאָוו. גראַמאָוו. וווּ האָט דיך דער טשאַרט פֿאַרשלעפט?
ער האָט זיך געבייזערט. געוואָרטשעט ביזע קללות. געברומט.
ערשט פֿאַר טאַג האָט ער איר צוגעשטעלט אין שטאַב פֿון פֿאַלק
און איבערגעגעבן אין די הענט פֿון דעזשורנעם. און אַז ער איז אַוועק
האַט ער דערפּילט אַ דערלייכטערונג.

דער אַפיציר גראַמאָוו איז שוין געווען אין שטאַב. אויך כאַטשאַפּ
איז געקומען אַן אויפגערודערטער און גענישטערט מיט די אייגעלעך
איבערן גוף פֿון פּייכטן מיידל.

— קראַסאָוויצאַ...

— זי טראַגט הויזן...

דאָס יונגע מיידל האָט געציטערט פֿון דער פּרימאַרגן־קעלט. זי
האַט געמאַכט אַנשטרענגונגען צו שמייכלען.

— אַפיציר רוסקי? רוסקי? — האָט זי געפרעגט.

מענדל מאן

דאָס זענען געווען די ערשטע ווערטער וואָס זי האָט אַרויסגעבראַכט
און ריינדדיק האָט זי אָפּגעבונדן עפעס פון איר האַלדז.
אין שטאַב איז אַריין מנחם. ער איז געבליבן אַ פאַרגליווערטער ביי
דער טיר און ניט געקענט שטעלן קיין טריט.
דאָס מיידל האָט אַרויסגענומען פון אַ לעדערן טאַרבעלע אַ קליינעם
קאַנווערט.

— רעדט עמעצער פּויליש ?

— העי, מנחם, קום אָהער! — האָט כאַטשאַפּ אויסגערופּן.

— דאָס איז פאַרן שטאַב פון מאַרשאַל ראַקאַסאָוסקיס אַרמיי... פון
די וואַרשעווער אויפשטענדלער... כ'בעט אייך איבערגעבן דעם בריוו...
דאָס איז דרינגענד... כ'מיין אַז איר וועט דאָס גלייך טאָן... בין איך אויפן
ריכטיקן אָרט ?

די עטלעכע טריט וואָס ס'האַבן אָפּגעטיילט מנחמען פון דעם מיידל
האַבן אים אויסגעזען ניט אַריבערצושפּאַנען. ער איז געגאַנגען מיט צע-
שפּרייטע הענט אַזוי ווי אַ מענטש וואָס ווערט געשלאַגן פון בלענדיקע
ליכטער און קען ניט איינהאַלטן דעם גלייכוואַג.

ער האָט אָנגענומען דעם מיידל'ס ביידע הענט און גיט געקענט
איינהאַלטן דאָס ציטערן פון זיינע געלענקען. דער קאַפּ איז אים שווער
געוואָרן. ער האָט גאַרנישט געזען, נאָר געפילט אירע הענט.

— דו קומסט פון וואַרשע? אַ גאָט זי קומט פון וואַרשע! פון
וואַרשע קומט זי! — האָט ער אויסגערופּן. — דו ביסט אין ריכטיקע
הענט! דו ביסט אָנגעקומען אויפן אָרט! דעם בריוו וועט מען גלייך
איבערשיקן!

מנחם האָט גערעדט צו איר פּויליש. ער האָט ניט אַרויסגעלאָזט
אירע הענט.

— זעצט אייך... פאַרוואָס שטייט איר? איר זענט אַ יידישע! זאָגט!
איך דערקען! איך פיל דאָס אויס! רייך יידיש צו מיר! כ'וויל הערן דאָס
לשון, פון אייך!

און אַליין האָט ער געמישט פּויליש און יידיש. דערנאָך האָט ער
זיך געכאַפט אַז הינטער זיינע פלייצעס וואַרט כאַטשאַפּ און ס'וואַרט דער

ביי דער ווייסל

אָפּציר גראַמאַוו. אָ ווי זיי קוקן זיך געדולדיק צו מנחםס אויסטערלישן באַנעמען זיך.

— דאָס איז אַ קוריערין... געשיקט פון וואַרשע... פון שטאַב פון די אויפשטענדלער... זי האָט אַ בריוו צום שטאַב פון מאַרשאַל ראַקאַסאָווסקי... ער האָט איבערגעגעבן גראַמאַוו דעם בריוו און געוואַלט נאָך עפעס זאָגן און אויסגעקערעוועט זיך צום מיידל.

זי האָט גערעדט צו אים ייִדיש, גערעדט שטיל און גיך. ער האָט געזען ווי ס'באוועגן זיך אירע קליינע בלאַע ליפן.
אין שטאַב האָבן זיך געזאַמלט אָפּצירן און עס איז געקומען דער פּאַלקאַוויק יעפימאַוו.

— דאָס איז עמיליאַ... אַ געשיקטע פון וואַרשע... דאָס איז דער בריוו פאַר אונדזער שטאַב...

— גענוג — האָט זיך אָנגערופן כאַטשאַפּ. — דו ביסט פריי. דו קענסט גיין. אַז מען וועט דיך דאַרפן...

מנחם האָט דערשפירט אַ קלעמונג.

— זי איז פון מיין שטאַט... געוואַלט זיך דערוויסן... זי איז... — ער האָט ניט געקענט פאַרענדיקן.

דער פּאַלקאַוויק איז אומגעדולדיק.

מנחם איז אַוועק. אין קליינעם צימערל האָט ער ניט געפונען קיין מנוחה. ער איז געלאָפן הין־און־צוריק און געגלייבט אַז מען וועט אים באַלד רופן. אין לאַנגן קאַרידאָר האָט ער דערהערט טריט. אייליקע טריט. דערנאָך איז שטיל געוואָרן. אַזאַ שטילקייט איז דאָ געווען נעכטן און פאַר נעכטן. וווּ איז עמיליאַ? ער איז אַרויס און געגאַנגען איבערן פאַרטוינקלטן קאַרידאָר. דער פּאָדערשטער צימער איז פּוסט. אין דרויסן שטייט די וואַך. ער איז צוגעגאַנגען צו די טרעפּ. אַלע טירן זענען פאַרמאַכט. אַ סאַלדאַט פאַרעט זיך אין דרויסן ביי אַ לאַסט־מאַשין און קען איר ניט לאָזן אין גאַנג. דער טעלעגראַפּיסט גיט איצט איבער טעלעגראַמעס. מען הערט דאָס קלאַפן פון טעלעגראַף. וווּ איז גראַמאַוו?

פון די וואַכלייט, ביים שטאַב, האָט זיך מנחם דערוויסט, אַז די פרעמדע איז אַוועק אין באַגלייטונג פון גראַמאַוו און כאַטשאַפּ, אַז זיי האָבן זיך אַריינגעזעצט אין אַ מאַשין.

מענדל מאן

ער איז אַוועק צו דער ווייסל, געשפרונגען איבער די פאַרבינדונגס־
אַקאַפּעס און דערפילט אַ ווייטיק אין דער האַנט. די ווונד איז נאָך ניט
פאַרהיילט. מען רופט אים. מען גיט צו אים צייכנס. אַ דאָס איז דאָך
וואַלקאַוו.

— האָסט געזען די באַרישניע, מיכאַל?

— כ'האַב איר געזען.

— זי איז פון דיין שטאָט?

— יאָ.

— דער נאַראַד פייניקט זיך דאָרט. מ'וואַלט געדאַרפט אַ גיין־טאַג
און פאַרענדיקן מיטן גערמאַניעץ. ניט ליגן דאָ אין די דערפער פּוסט־און־
פּאַסט... כ'האַב געזען נעכטן אירע אויגן, די אַנגעצונדענע, האָט עס מיר
געשניטן ביים האַרץ... ווי זי האָט געציטערט... נאָך אַ קינד...

מנחם האָט געשוויגן. ער האָט געוואַלט אַרומנעמען וואַלקאַוו. אוי,
דו ברודער, דו רוסישער ברודער. ער האָט זיך געשעמט פאַר די שטאַמל־
דיקע רייז, געשעמט זיך צו אַנטפלעקן דאָס געבראַכענע האַרץ, די פאַר־
לאַרנקהייט, געשעמט זיך פאַר דער ציטערניש. ער האָט ניט געהאַט קיין
כוח צו ריידן קלאַר און אָפן. אָט איז אַ שטאַט, אַ ליידידיקע, אַ ראַנגלענ־
דיקע און מיר שטייען און וואַרטן ביז זיי וועלן אויסגיין. מיר רוען אין
די כאַטעס, רוען אויף די פעלדער, אין די סעדער, מען ליגט ביים ווייסל־
ברעג און מען ברענט זיך אויף דער זון. ניין! ניט אין יעפּימאַוו און דאָס
אַלץ אָפהענגיק! מנחם דאַרף זיך ביי נאַכט אַריינשליידערן אין דעם צער־
גאַסענעם קופּער פון דער ווייסל און דורכרייסן זיך צו זיין שטאַט. דורכ־
שווימען די ווייסל מיט געווער. אַריינשלייכן זיך אין דער שטאַט און
אומקומען אויף אירע חורבות. אַנשטאַט דעם טראַגט ער מיט הכּנעה דעם
סאַלדאַטסקן יאָך ווי עס טראַגט אים וואַלקאַוו, ווי לאַטישעו, ווי דער
אַלטער ראַביצעוו. ער פילט נאָך אַ דאַנקבאַרקייט צו דעם לאַנד וואָס
האַט אים געגעבן אַ מעגלעכקייט צו שלאַגן זיך מיטן דייטש, וואָס זי
האַט אים באַקליידט מיט סאַלדאַטן־קליידער און ער איז איינער פון די
זעלנער, ניט אַ פאַרשיקטער, אַ פאַרמישפטער צו פינצטערן אין די שאַכ־
טעס. אַטאָ די הכּנעה האָט אים געדריקט אַלץ גידעריקער און גידעריקער.

ביי דער ווייסל

ער האָט איבערגענומען ביי די רוסישע מענטשן די געפענטעטע גלייכגילטיקייט, אַ גלייכגילטיקייט וואָס דערמאָנט אין אַ טיך וואָס שווימט געלאָסן אַ געקאוועטער אין ברעגן, אַ גלייכגילט פון אַ וואַלד וואָס אַ קוים־אַנזעעוודיק ווינטל וויגט די ביימער שפיצן, אין דער שטילקייט פון אַ פעלד, אין דער געדולדיקער פיין פון אַקסן געשפּאַנטע וואָס גייען איבער אַוונטיקע פעלדער טריט ביי טריט...

די דאָזיקע גלייכגילטיקייט טוט אים וויי. זי נעמט אים צו דעם שלאָף און טרייבט אים פון איין אָרט צום אַנדערן. ווידער נאַכט.

די דייטשן באַמבאַרדירן וואַרשע.

רויטע נעפלען ווערן צעשניטן פון שאַרף־שנאַבלדיקע רויבפייגל טונקעלע, מיאוסע, מיט טויטע פליגל. נאָך יעדן דונער וואַקסן אויס שוואַמען, גראַע, געל־ראַזע און גרין־ווייסע. די שוואַמען מערן זיך. שוואַם נעבן שוואַם. די רויטע נעפלען הילן זיי איין. דערנאָך קומען אָן ווינטן. זיי פאַלן אַראָפּ פון די הימלען און שלעפּן מיט זיך מיט די שוואַרצע וואַלקנס, די ראַנדן פון די וואַלקנס, זיי צינדן זיך אָן. צעקעמטע מיידלשע צעפּ פלאַטערן אין די ווינטן. זיי זינגען. דאָס איז אַ וויסטיק געזאַנג, אַ געיאַמער. מען דעהערט אים ווען די רויבפייגל טויכן אונטער די פייער־האַריזאָנטן.

אין די דערפער איז שטיל. דער רעכטער ברעג ווייסל איז באַוואַכט. טריט פון אַ נאַכט־פּאַטראָל. אויפן טייכשפיגל ווימלען שאַטנס, שלאַנגיקע שאַטנס.

— ווער גייט עס דאָרט?

— אַן אייגענער.

— שטיין!

אַ הייזעריקע שטים, אַ באַפעלערישע האָט זיך אַפּגעשלאָגן ווי עפעס האַרטס און שווערס וואַלט פאַרזונקען געוואָרן.

— דאָס בין איך, פון פאַלקאָוויק יעפּימאָווס דיוויזיע.

אַ קליינער ליכט־פּלעק שפּרינגט איבער זיין ברוסט, איבער די

הענט און פאַרהאַלט זיך אויף מנחמס פנים.

מענדל מאן

— אַ דאָס איז דאָך דער יעוורעי... מיכאַיל?... דו ביסט עס? ...
— איד.

— מיר דאַרפן דיך פאַרהאַלטן און צושטעלן אין שטאַב. ס'איז פאַר-
באַטן צו שפּאַצירן. נעכטן האָט מען פאַרהאַלטן עטלעכע איבערלויפער.
גיי בעסער אַוועק אַליין.
אומעטום וואָך־פּאַסטנס.

ניט־ווייט שפּילט מען אויף אַ האַרמאָשקע און ס'זינגען סאַלדאַטן.
זיי זינגען דאָס ליד וועגן אַ פינצטערער נאַכט, וועגן אַ קינד וואָס שלאָפט
רויך אין וויגעלע. דאָס איז אַ האַרצשנידיק ליד.
מנחם באַגלייטער שעפטשען דעם ניגון.

— סטופּיי, מיכאַיל, גיי אויף דיין נאַרע... וואָס וועלן מיר זיך
אַרומשלעפּן צו נאַטשאַלסטוואָ... האָסט מזל, וואָס ביסט אַריינגעפאַלן אין
מיינע הענט...

דאָס האָט גערעדט דער הייזעריקער.

ער איז אַוועק, מנחם, איבער די קליינע געסלעך. געגאַנגען לעבן
שטעלער, לעבן הילצערנע פּלויטן, פאַרפּלאַנטערט זיך ביי קוסטעס און
אַריינגעפאַלן אַ פאַרבּלאַטיקטער, אין דער גרויסער כאַטע וווּ ער האָט
געהאַט זיין געלעגער. דאָס ליכט איז שוין פאַרלאָשן. אַלע שלאָפן. ער איז
צוגעגאַנגען צום פענצטער. ווידער האָט ער דערזען דעם רויטן אָפּשיין
פון שריפות. אַפילו דעמאָלס ווען ער האָט איינגעגראָבן דעם קאַפּ אין
קישן האָט ער געזען די פּלאַמען. ער האָט זיך פון זיי ניט געקענט באַ-
פּרייען. ער האָט דאָס פּייער געטראָגן אין זיך.

אויף פעלדער האַלב־פאַרוויסטע טרעפט מען אָפּט אַ דאַרן־קוסט ;
אַ צעקראַמפּטער, מיט גרויע טונקעלע ריטלעך, שטעכיקע, מיט שאַרפע
שפיצן ווי פּייגל־שפּאַנעס, מיט בלעטלעך אַרעמע, געל־זשאַווערדיקע, וואָס
וואַקסן אַרויס צוקאָפּנס פון קוסט, און די טראַציקע צווייגלעך און ריטלעך
זענען נאַקעט. נאָר שטורעם־ווינטן קענען זיי צעוויגן. די גרעסטע טייל
פון יאָר גליווערן זיי אין אַן אומהיימלעכער רויקייט. אַזאַ זעלטענע רויקייט
בעת די ביימער־קרוינען הוידן זיך מיט גערויש. דערפאַר בלייבט דאָ דער

ביי דער ווייסל

שפעט־זומערגעוועב ביזן טיפן האַרבסט פאַרפלאַנטערט אין די צווייגלעך און די פעלד־שפינען וועבן דאָ אויס די אויסטערלישסטע שפינגעוועבן און הענגען אויף דינע זילבער־פעדעם.

די בעלי־חי מיידן אויס דעם דאָרן־קוסט. זיי טרויען זיך ניט נאָענט פאַרבייזוגיין און ווילן ניט באַרירן די איינגעטריקנטע טויטע שטעכיקע דאָרן־ריטלעך. דער דאָרן־קוסט איז אַבער ניט טויט. זיינע וואַרצלען לעבן. אַפילו אין די צווייגלעך קרייזט דער וואַרצל־זאַפט. דאָס איז גיכער ענלעך צו אַ פאַרטייעטן דרימל, אָן אויסוואַרטן אויף עפעס וואָס דאָרף קומען. און עס טרעפט זיך: אין אַ פּרילינג, אַ רייך־רעגנדיקן, אַ וואַרעמען, אָדער אין אַ האַרבסט אַפילו, ווען די זון איז מילד און גוט צו דער ערד, דערוואַכט פּלוצעם דער דאָרן־קוסט. עס צעבליען זיך די צווייגן, אַ פּאַספּאַר־גרינקייט לייכט אין דער וויסטעניש, פייגל בלייבן הענגען איבערן קוסט און גאַפּן, אַרעמע און מידע פאַרבייגייער בלייבן פאַרחדושטע; איז דאָס אַ קוסט וואָס פון זיין צווייט וועלן פירות זיין, אָדער דאָס בלייט אַזוי דער גיפט. וואָס זיינע ווילדע סם־יאַגדעס וועלן שפּרייטן פאַרוויסטונג און טויט?

דער דאָנער קאַזאַק אַנטיפּ, דער וואָס איז אין איינער פון די נעכט אַריבערגעלאָפּן צו די דייטשן איז געגליכן געווען צו אַזאַ דאָרן־קוסט פון די האַלב־פאַרוויסטעטע רוסישע דערפער.

הינטער וואַרשע, ניט ווייט פון פּלי־פעלד אַקענטשע, האָט זיך געפונען דער שטאַב פון די „וואַסאַוועס“. דאָרט האָבן זיך אויך אויפגע־האַלטן די באַטאַליאָנען זייערע וואָס זענען אייליק פאַרמירט געוואָרן פון געפאַנגענע סאָוועטישע סאָלדאַטן. דאָס דאָזיקע „הילפּסמיליטער“ איז אייב־געגלידערט געוואָרן אין דער דייטשישער אַרמיי. אין שפיץ פון דאָזיקן מיליטער איז געשטאַנען אַ געוועזענער פאַרטיי־מענטש, אַ גענעראַל פון דער סאָוועטישער אַרמיי, דער וועלכער האָט אָנגעפירט מיט דער באַרימטער סאָוועטישער צוואַנציקסטער אַרמיי וואָס האָט פאַרטיידיקט מאַסקווע און דורך קאָנטראַטאַקעס פאַרנומען וואַלקאַלאַמסק. דערנאָך האָט ער אָנגע־פירט מיט דער צווייטער אַרמיי און אַריינגעפאַלן אין אַרומרינגלונג. אין

דער דייטשישער געפאנגענשאפט איז ער אַ געוויסע צייט געווען צו־
געטיילט צו אַ דייטשישער מיליטערישער טראַנספּאָרט־אינהייט ווי אַ
געוויינלעכער שאַפּער. פּלוצעם איז באַווסט געוואָרן, אַז דאָס איז אַ
גענעראַל און זיין נאָמען איז אַרויפגעשווומען אויף דער אייבערפּלאַך.
ווען אַנטיפּ איז אַריבערגעלאָפּן צו די דייטשן האָט ער שוין געווסט
וועגן די דאָזיקע באַטאַליאַנען. ער האָט אויסבאַהאַלטן ביי זיך אַן אויפּרוף,
וואָס די דייטשן האָבן געוואָרפּן אויף די סאָוועטישע פּאַזיציעס. און אַז ער
האָט דאָרט איבערגעלייגעט דעם רוף פון רוסישן גענעראַל צו זיינע
ברידער רוסן, וועגן די קאַלכאַזן וואָס פּאַרוויסטן ס'לאַנד, וועגן די ליידן
פון פּאַלק, זענען זיינע גרינע סאַזשלקע־אויגן טיפּער אַריין אין די אויס־
הוילענישן. ער האָט אין יענע טעג ניט גערעדט נאָר געברומט אַ בייז און
פּאַרשטיקט ברומעריי. אַזוי ברומען פי ווען זיי רייסן זיך פון ברענענדיקע
שטאַלן. די שוואַרצע קודלעס פון זיין פנים, די וואָס האָבן זיך אַזוי גע־
קרייזלט אַרום די אַנגעלאָפענע באַקן האָט ער שוין לאַנג געהאַט אַפֿ־
געראַזירט. געבליבן זענען נאָר זיינע שווערע ברעמען מיט לאַנגע האַר
וואָס טייל פון זיי האָבן געגרייכט אַזש ביז די וויעס און זיי האָבן אַזוי
אַרום געשאַפּן אַ נעץ אַרום זיינע אויגן, און פון אונטער דער האַר־נעץ
האָבן אַרויסגעקוקט מוטנע גרינע אויגן, קליינע און שיפלעכע. ערשט אַן
דער באַרד האָט זיך אַנטפּלעקט זיין יוגשאַפּט; די פּולע באַקן זענען
געוואָרן אויפגעוויזן און אין געשטעל זיינעם, דעם אומגעלומפּערט־גרויסן,
איז געווען פּאַרטאַיעט גבורה. ער האָט די גבורה דערשטיקט מיט די נאָכ־
הענגענדיקע הענט, פּאַרהוילן איר דורך דעם געבויענעם רוקן און אייב־
געצויגענע אַקסלען. אַז ער איז געגאַנגען האָט ער אומגעלומפּערט גע־
טאַפּטשעט מיט די פיס און פון די קליידער און שיד האָבן זיך נאָכגע־
שלעפּט בענדלעך און צוּיטן. ער האָט זיך ניט אַריינגעלאָזט אין קיין
געשפּרעכן, אויסגעמיטן מענטשן, תּמעוואַט־גלייכגילטיק געגלאַצט מיט די
אויגן, דער ערשטער געשטעלט זיך אין דער ריי ביים סאַלדאַטסקן קעסל.
ער האָט געזשלאַקעט בראַנפּן ווי וואַסער און קיין מאַל ניט שיפור געוואָרן.
נאָר אין דער פינצטערניש פון די נעכט איז זיין געהער געוואָרן שאַרף
און זיין גלייכגילט און פּאַרלאַרנקייט איז פּאַרשווונדן. די אויגן האָבן

אומהיימלעך געלויבטן ווי ביי אַ קאַץ. אַז מען האָט זיך מיט אים אָנגער-
 שטייט אין דער פינצטערניש האָט ער געלאַכט מיט אַ שטום-געלעכ-
 טער. מען האָט דאָס דערקאַנט לויט די צוויי שורות בליאַסקנדיקע ציין.
 וועגן וואָס האָט דער צעוואַקסענער קאַזאַק געטראַכט אין די נעכט בעת
 ער איז געלעגן אַ פאַרהילטער אין וואַלקנס רויך? אפשר האָט ער געזען
 דעם שטילן כוּטאַר פון זיין פאַטער, און אפשר די ווייס-געקאַלכטע הייזער
 פון די קאַזאַקישע דערפער? און אפשר דעם דאָן מיט די פאַרוואַלקנטע
 וואַסערן? אפשר האָט ער זיך געזען אין די סטעפעס טרייבנדיק אַ טאַבון
 פערד אין אַוונטיקן האַריזאָנט אַריין? און אפשר האָט ער זיך דערמאַנט
 יענע נעכט, די צעזונגענע און פריילעכע אין בערעזענעם וועלדל? ניין.
 ער האָט זיין היים ניט געזען אין די דאָזיקע נעכט. ער האָט ניט געזען
 דעם טייך, ניט געהערט די ניגונים און ניט געזען דעם אַוונטיקן הימל
 איבער די סטעפעס. ווייל אַ מענטש וואָס זעט אין די נעכט זיין היים
 הייבט זיך אויף אין דער פרי אַ געלייטערטער ווי די הימלען נאָך וואַלקנ-
 דיקע טעג און די גוטסקייט שיינט אַרויס פון זיינע אויגן. אַנטיפ האָט זיך
 אויפגעכאַפט אַ פאַרטונקלטער ווי אַ ברוך-וואַלקן וואָס האָט זיך אַראַפּ-
 געלאָזט אויף גאַטס ערד און וואַגלט אַ צעשליסענער און אומהיימלעכער.
 אַנטיפ האָט ניט געזען די היימישע פעלדער און ברויט-סטעפעס,
 ניט דעם דאָן, ניט די געקאַלכטע שטוב. ער האָט נאָר געהערט דעם געיאַמער
 פון פעלדער פאַרוויסטע, דעם געפייף פון מייז אין די ליידיקע סטאַדאַלעס
 און אַמבאַרן, דעם געסקריפ פון געפענטעטע פליגלען פון ווינטמילן. דעם
 געוואַי פון בוריאַן אויף די וועגן און דאָס געוויין פון סטעפּ-ווינטן אין
 גראַען פּאַלין. ער האָט געהערט דעם געקרעכץ פון פויערים אויף וועגענער
 פאַרלאַרענע און דעם געשלוכץ פון פאַרטריבענע כוּטאַר-איינוווינער, דעם
 געקלאַפ פון רעדער אויף רעלסן.

אין די דאָזיקע נעכט איז נאָר געווען וואַך זיין געהער. עס איז
 ווידער געקומען דער ווינט פון אוראַל, דער האַרבסטיקער, דער וואָס איז
 פאַרפלאַכטן מיט בייטשן רעגן, דער, וואָס רייסט דעכער פון באַראַקן, דער
 שטורעם וואָס וויל איבערשרייען דעם געוואַי פון סירענעס און דאָס
 יאַמערן פון איגענעם האַרצן.

מענדל מאן

און אז אַנטיפ האָט דאָס ערשטע מאָל דערהערט אַרטילעריש שיסעריי
און דערזען די קליינע שוועבנדיקע וואַטע־וואַלקנולעך פון די אויפרייסן
און דערנאָך די בייזע, געדיכטע כמאַרעס רויך און ערד — האָט ער דער־
וואַכט. זיין רוקן איז מיט אַ מאָל אויסגעגלייכט געוואָרן. די איינגעפאַלענע
אויגן האָבן זיך צעעפנט. אויף דעם לויזן פנים האָבן זיך צעשפילט די
מוסקלען און די שטערן־ווינקלען זענען געקנייטשט געוואָרן און ס'האָבן
זיך אָנגעזען טונקעלע אַדערן.

וידער זענען צוריקגעקומען יענע טעג פון בירגער־קריג. אַ יונגער
קאַזאַקישער רייטער איבער אומרוקע סטעפעס — — — אַן אַטריאַדן־
פירער — — — אַ גערייטעריי איבער כוואַרן — — — און שפעטער,
יאָרן פון נע־ונד — — — ווי ער וואַלט אַריינגעריטן מיטן „בולאַן“ אין
אַ תהום — — —

אַ מענטש האָט דערוואַכט אין סאַמע האַרץ פון שטורעם. ער האָט
זיך אויפגעוועקט אין מיטן פון דער שלאַכט. ער איז אויפגעהויבן געוואָרן
פון תהום.

די סאָלדאַטן האָבן אים ניט דערקאַנט. איז דאָס אַנטיפ? ער איז
געגאַנגען אויבן־אָן. דער אויטאָמאַט אין זיינע הענט האָט אויסגעזען ווי
אַ שפילצייג. ער האָט געלאַכט מיט אַ צעעפנט מויל. געקלאַפט אַלעמען
איבער דעם רוקן. און אז ער האָט דערזען כאַטשאַפן איז ער אויפגעלייגט
געוואָרן.

— געדענקסט מאַרפען? מיר זענען דאָך געווען שותפים... קום,
כאַטשאַפ, וועלן מיר טרינקען פאַר איר געזונט...

דער פּאַליט־קאָמיסאַר האָט אויסגעסטערטשעט אַ פאַר אויגן. דער
גרוזינער האָט זיך געחידושט:

— ביסט שיכור, אַנטיפ.

— שיכור בין איך ניט... אָבער מאַרפאַן דאַרפן מיר ניט פאַרגעסן...

ער האָט געלאַכט, אַנטיפ. געלאַכט און פאַרלייגט די הענט אויפן

בויד. כאַטשאַפ איז אַוועק אַ בייזער.

אַפילו אָן שום ראַנגע, אָן יעדער אויסצייכענונג און אַנערקענונג

פון די אַפיצירן האָבן אים די סאָלדאַטן באַדינט.

ביי דער ווייסל

יעדערער האָט געוואָלט זיין נאָענט צו אים, נעבן זיין געלעגער, נעבן אים אין אַקאַפּע. מען האָט זיך געטיילט מיט מאַכאַרקע, אויסגעהאַקט פאַר אים פּייער פון קרעמען, גערייניקט זיין געווער. און אַנטיפּ האָט אַלעמען באַשאַנקען מיט אַ גוט־ברודערישן האַנט־דרוק.

און אין איינער פון די שטילע נעכט איז ער אַוועק און מער ניט צוריקגעקומען. אַנטיפּ איז אַריבערגעלאָפּן צו די דייטשן. אַ קאַזאַק פון דאַנער סטעפעס, אַ קוילנרגעבער, אַ פאַריאַגטער פון זיין היים אין די שלום־צייטן, איז ער פון איר אַליין אַנטלאָפּן, ביי דער ערשטער געלעגנהייט, אין דער מלחמה־צייט.

ער איז געוואָרן אַ באַטאַליאַנען־פירער ביי די וואַסאַוואַצעס. זיין געשטעל, זיין געזונטער געבוי און די גבורה וואָס האָט געשפּאַרט פון אים איז גלייך באַמערקט געוואָרן. ער וועט צעטרעטן די פּאַלי־פעלדער און אַריינרייסן זיך אין דעם היימישן כוואַר ביים דאַן. מען האָט אים פאַרטריבן פון דאָרט אויף מיזרח און ער וועט צוריקקומען דורך מערב. די וועלט איז קיילעכדיק, אַזוי האָט געטראַכט דער אויפגעוואַכטער קאַזאַק, דער וואָס איז געגליכן געווען צום דאַרן־קוסט וואָס האָט אין סאַמע מיט פון האַרבסט צעעפנט ווילדע סמיקע יאַגדע־בליטן.

אַנטיפּ איז אַרומגערינגלט געווען פון רוסן און אוקראַינער. פון געפאַנגענע זענען זיי פאַרוואַנדלט געוואָרן אין דייטשישע מיטהעלפער. אין קליידער פון עסעס־לייט האָבן זיי אַרומגעגראַסירט אויף דער פּוילישער ערד און דערפילט אין זיך מאַכט. אַליין אַנגעשראַקענע און גיט־זיכערע מיט דער דייטשישער אַפּוטרופּסות, האָבן זיי געזייט שרעק און גיט־זיכערקייט איבער די פּוילישע שטעט און דערפער. זיי זענען באַפאַלן אין סאַמע מיטן טאָג די ציוויל־באַפעלקערונג, גערויבט, פאַרגוואַלדיקט און געמאַרדעט.

געווען צווישן אַנטיפּס מענטשן אַ געמיש פון פּרצופּים; צעשיפורטע מיט נעז ווי קאַרטאַפּל וואָס שייַלן זיך, מיט פּויגל־פּנימער און מיילער פון פּוקסן; כיטראַקעס מיט געמאַרשטשעטע שטערנס, קליינע שמאַלע ווי אַ צונויפגעלייגטע האַרמאַשקע; געווען יונגע מיט שטרוי־שפּרינעס, מיט

מענדל מאן

קינדערישע ליפן און רויט־שיכורע אויגן. געווען איינער מיט אַ לאַנג־
אויסגעצויגן פנים, אַ ביינערדיקס, מיט שפיציקע אויערן און אַן אַדלער־
נאָז — אַזאָ פּרצוף זעט מען נאָר ווען מ'שפיגלט זיך אין קרומע שפיגלען.
און איבער דעם גאַנצן אַנלויף האָט זיך אויסגעטיילט אַנטיפּ, דער וואָס
איז פון אַלעמען געווען העכער מיט עטלעכע קעפּ.

דער תּמעוואַטער אוקראַינער פון וואַלין, פּראַקאָפּ, דער מיט שמאַלע
איינגעצויגענע פלייצעס, דער געבויגענער, מיט אַ גרויסן האַלדז־ביין, אַ
באַטראַק ביי אַ פּוילישן אָסאַדניק, האָט אין יאָר 1939 אויפגענומען די
רויטע אַרמיי און אין אַ וואַלינער שטעטל געוואָרן דער „גלאַוואַ“ פון
„סאָויעט“. „צוואַנציק יאָר בין איך געווען פאַרבונדן אין אַ זאַק ביז עס
איז געקומען די טשירוואַנאַ אַרמייאַ, אויפגעבונדן דעם זאַק און איך בין
אַרויס אויף דער פּרייהייט. כאַי זשיווע באַטקאַ סטאַלין!“ — דאָס איז
געווען זיין רעדע צו דער באַפעלקערונג אַלס „גלאַוואַ“ פון רויטן סאָויעט.
אין צוויי יאָר שפּעטער זענען אַריין די דייטשן. ער האָט דער ערשטער
פאַגראַמירט יידן און דערנאָך נעלם געוואָרן. — — —

געווען איז אין אַנטיפּס באַטאַליאַן דער יונגער שאַליוגין, אַ קאַמ־
סאַמאַליעץ מיט ייִנגלישע ליפן און אויגן אַנגעגאַסענע פון שיפרות. ער
איז בלינד נאָכגעגאַנגען יעדן עלטסטן און מיט פאַרלאַפענעם שוים אויף
די ליפן געוואָרפן זיך אויף זיינע קרבנות. דערנאָך איז ער געלעגן ווי
אַ יונגער לאַשעק און אַפּגעגאַנגען אין אַנגסטן — אַ לאַשעק וואָס וויל
לויפן אין די פּוס־טריט פון אַ ווילד־צעבריקעוועט פּערד.

דער געוועזענער פאַרטיי־סעקרעטאַר ראַדין, פון וואַראַניעזש, האָט
אין די נעכט געקלאַגט אויף זיינע אַפּגענאַרטע יאָרן.

— אַ גרויסע וועלט, אַ רייכע, אַ זאַטע, כ'דערקען די זאַטקייט אַפילו
איצט, אין מלחמה, און מיר? אוי, ווי אַפּגענאַרט. כ'האַב אַפּגעלעבט
אַ לעבן און ווער בין איך? וואָס איז מיין פאַך? גאַרנישט! אַ פאַרטיי־
בילעט איז געווען מיין דיפּלאָם! וואָס וועל איך טאָן אין אַ פּרייער וועלט?
אַ שטאַל־יונג! אַ פאַראַבעק ביי אַ פּאַליאַק אַדער אַ קנעכט ביי אַ באַוער.
ראַדין איז אַ רוס! אַן אמתער רוס! ער האָט קיין שלעכטס קיינעם ניט
געטאַן...

ביי דער ווייסל

און אז ער איז שיפור געוואָרן האָט מען געמוזט אַוועק פון באַראַק.
ער האָט געוויינט, געריסן אויף זיך די קליידער און געוידלט זיך מיט די
פינסטערסטע קללות.

דער רוסיפיצירטער פּאָליאַק באַרבאַריסקי, דער דאַרער, אויסגע-
צויגענער, מיטן לאַנגן פּרצוף און אַדלער-נאַז איז געווען אַ שווייגער. אין
זיין גרעסטער שיפרות האָט ער געשוויגן. ער האָט ניט אַרויסגעלאָזט אַפילו
קיין קרעכץ. אויף זיין געלעגער איז ער געלעגן אין שינעל און געוויקלט
זיך ווי אַ שלייען. ער האָט מיט די הענט אַרומגענומען די לאַנגע פיס,
אַנגעשפּאַרט די גאַמבע אַן די קני און געשפיגן אויפן סופּיט, געשפיגן מיט
אַ געפייה וואָס איז צעשניטן געוואָרן פון די שיטערע ציין.

געבוירן געוואָרן ביי פאַרשיקטע פּאָליאַקן אין ווייטן סיביר. זיין
היימלאַנד זענען ניט געווען די נידערונגען ביי דער ווייסל, נאָר די סטעפעס,
די אומענדלעכע, וואָס דאָס אויג קען ניט אַרומנעמען. די רעוואָלוציע
האָט אים אַרויסגעהויבן און גלייך צוריק אַריינגעשליידערט אין די סיבירער
טייגעס. ער האָט זיך געפלאַנטערט אין דער פאַרטיי, אין טשעקאַ-דינסט
ערגעץ אין אַ ווייסער פּראַסטיקער שטאַט: פאַרשיקטע. קעלערן, קאַרידאָרן
פינצטערע. קליידער מיט בלוט. בלוט און שניי. בראַנפן און שיפרות.
קאַשמאַרן-נעכט. אַ קאַלמיקיש ווייב האַדעוועט ערגעץ זיינע קינדער. אַלץ
מישט זיך און פלאַנטערט זיך. איין וועלט סיי די דייטשן סיי די רוסן.
דאָס איז גאַטס באַשאַף. אַזאַ וועט די וועלט פאַרבלייבן. אויך ביים צאָר
איז געווען סיביר. ס'מוז אַזוי זיין. זיין האַנט ציטערט ניט ווען ער
זשלאַקעט דעם „בימבער“ און זי ציטערט ניט ווען ער דריקט אויפן
צינגל פון אויטאָמאַט, ניט ווען ער שליידערט גראַנאַטן אין קעלערן אַג-
געפּראַפטע מיט פּרויען און קינדער... דאָס איז לעבן... אַזוי גייט ער אין
אַ פינצטערן ראָד און קען ניט אַרויס פון אים. און אין מיט פון ראָד איז
פּייער.

אומעטום איז פול געווען מיט פּאַנאַסאָון. אַ נידעריקער מיט אַ קאַפּ
וואָס זיצט אויף די אַקסלען, מיט הענט קורצע און פינגער ווי אַפּגעהאַקטע,
האָט זיך כוועדראַ פּאַנאַסאָו געשאַרט אין אַלע ווינקלען און געפּלעמלט
מיט די שטעכיקע אייגעלעך. אַז ער האָט געלאַכט איז זיין פעט פנים

מענדל מאן

גלאַנציק געוואָרן ווי אַן אויסגעפּוצטער סאַמאַוואַר. אין זיין קיילעכדיקן פּרצוף איז געווען אי חניפה אי חוצפה, אי גבורה און גלייכזייטיק פּחדנות. עפעס אַן אויסמישעניש פון מענטש און חיה. ער איז ענלעך געווען צו אַ געפּאַשעטן חזיר וואָס איז לאַנג געווען פּאַרשפּאַרט אין אַ שטאַל און איז פּלוצעם אַרויס אויף דער ליכטיקער שיין. מען האָט קיין מאָל אויף אים ניט דערקענט קיין מידיקייט, קיין פּעס, קיין טרויער און ניט קיין בענקשאַפט. אַז ער איז שיפור געווען האָט ער געשמייכלט. כוועדראַ האָט שוין אַליין ניט געדענקט פון וואַנען ער שטאַמט, צי פון אַ דאָרף ביים דניעפּר אָדער גאָר פון פּאַלעסיע.

— און אפשר בין איך גאַרנישט כוועדראַ פּאַנאַסאָוו? ווער ווייס?
— האָט ער איינמאַל געזאָגט און געריבן איין דלאַניע אַן דער צווייטער.
— טאָ ווער ביסטו?
— פּרעג דעם שד מיט די הערנער די געדרייטע וואָס באַשלאַפּט דאָס מאַמעלע, די וואַלגע...

דער „געלערנטער“ רוס איז געווען אין אַנטיפּס באַטאַליאַן יעגאַראָוו. אַ לערער פון אַן אַנפּאַנג-שול אין קורסקער ראַיאָן. ער האָט דאָס איבער-געשריבן אַלע באַפעלן פון דעם הויפטשטאַב פון וולאַסאָווס די וויזיע מיט אַ געציקלטער האַנטשריפט, און אין די פאַר טאַגס, בעת די אַפעלן, פאַר-געלייענט די טאַג-נייעסן און פאַרשיידענע באַפעלן. ער איז געקומען אין געפּוצטע שיר, פאַרקעמט איז ער געווען מיט אַ שרונט אין מיטן קאָפּ און שטענדיק געהאַט אַן אויסגעראַזירטן קאַרק. די האַר האָט יעגאַראָוו אויס-געמאַסטיקירט מיט אַ גלאַנציקן פעטס און זיי זענען געלעגן צוגעפּרעסט צום הויכן שפיציקן שאַרבן. ער האָט נאָר גערייכערט פּאַפּיראַסן מיט געלע מונדשטוקן און געחידושט זיך אַז מיט איין צי ברענט ער אויס אַ האַלבן פּאַפּיראַס. דאָס זענען אַוודאי פּאַפּיראַסן פאַר פּרויען מיט קליינע מיילער... האַלבע טעג איז ער געזעסן אין קליינעם שטאַב-צימערל און געפּיילט זיך די נעגל מיט אַ קליין פּיילעכל. ער האָט געכראַקעט לעבן טיש, געוואָרפן די פּאַפּיראַסן דורכן פענצטער און געשנייצט די נאָז מיט צוויי פינגער. בשעת די נאַכט-איבערפּאַלן האָט ער ניט געזוכט קיין זייגערלעך, ניט קיין פינגערלעך פון גאַלד. ער האָט דאָס געשליידערט אין פנים אַריין

ביי דער ווייסל

פון די פארצווייפלטע און זיי פארגוואלדיקט. צו מאַרגנס האָט ער זיך געפילט די נעגל, געשריבן בריוו פאַר סאַלדאַטן צו זייערע פרויען, בריוו וואָס זענען קיין מאָל ניט דערגאַנגען, אָבער זיי זענען געלעגן אין די טאַשן פון כמעט יעדן וולאַסאַויעץ.

דער יונגער שאַלינגין האָט אַלעמען באַדינט. ער האָט געפאַלגט בלינדערהייט יעגאַראָון, אַרומגעשלעפט זיך מיט אים איבער די געסלעך און געקלאַפט אין פאַרהעמערטע טירן:

— לאַזט אַריין נשמהלעך, ס'איז יעגאַראָון... פון שטאַב... — און שאַלינגין האָט זיך אַרומגעדרייט אויף וואַך אין דרויסן. ביז אַ צעשורפעטער פרויזשער קאַפּ האָט אַרויסגעקוקט פון אַ פענצטער און יעגאַראָון איז אַרויס אַ וואַקלדיקער. דעמאָלס האָט אים שאַלינגין פאַרפירט צו די קאַשאַרן און אַ גאַנצן וועג באַגלייט אים מיט קללות.

— דאַוואַי, זונעלע, דאַוואַי, נאָך. זשאַלעווע ניט קיין קללות. כ'נין ווערט. אַז מיר וועלן אַריין קיין קורסק וועל איך דיר אַוועקגעבן מיין טאַכטער פאַר אַ ווייב... — האָט גערעדט יעגאַראָון.

שאַלינגין האָט זיך געקענט אויסשמועסן מיט באַרבאַריסקין, געוואוסט ווען מ'קען צוגיין צו אים נאָענט און צוזאַמען פאַררייכערן, און ווען ס'איז געזינטער ניט צו ווייזן זיך אים פאַר די אויגן.

ראַדין איז געווען מיט אַלעמען באַפריינדעט. מען האָט אים באַ-
דויערט פאַרוואָס ער איז אַריינגעפאַלן אַהער. — דיר איז דאָך דאָרט גוט געווען... געלעבט זיך ווי אין גן-עדן... — מען האָט נאָך איצט דרך-ארץ געהאַט פאַר דער מאַכט וואָס איז אַמאָל געלעגן אין ראַדינס הענט. אַ קלייניקייט: אַ פאַרטיי־סעקרעטאַר פון אַ ראַיאָן! דאָס האָט אים נאָך איצט דערהויבן. די געפאַלנקייט פאַר מאַכט, דער פחד פאַר איר איז געווען אַזוי גרויס ביי די מענטשן אַזש ראַדין האָט עס אָפגעפילט אין זיין באַציונג צו זיך. ווי חידושדיק ס'זאַל ניט זיין, האָט ער זיך אָפילו אין אַנטיפס באַטאַליאָן באַטראַכט ווי אַ וויכטיקער מענטש, אַן איינפלוסרייכער. ער איז עס נאָך אַנטיפן געוואָרן די צווייטע האַנט. און אַנטיפ אַליין האָט ראַדינען איינגעלאָדן אויף שמועסן, מען האָט צוזאַמען אין קאַרטן געשפילט און צוזאַמען געטרינקען.

מענדל מאן

א בלינדע מאַכט האָט דאָרט באַפוילן און אַן ענלעכע בלינדע קאַפּריזונע מאַכט באַפעלט דאָ. און אומעטום שטעלסטו איין דעם קאַפּ. סיי דאָרט — אין דער היים, סיי דאָ — אין דער פרעמד. עס נאָגט עפעס ביים האַרצן, אַטאָ די דאָזיקע פרעמדקייט. די היים וויינט אַרויס. כאַטש אַ הונגע־ריקע, אַן אַרעמע, אַ באַליידיקטע, אַ צעטראַטענע און דאָך איז עס אַ היים. עס רופן די פעלדער די רחבותדיקע מיט די ברוין־גרינלעכע געשלענגלטע גראַזן, און אויף די פעלדער — צעשפּרייטע סטאַדעס פּי, שעפּסן און ציגן. עס רופן די וועלדער די סאַסנאַווע, די ראַשטשעס די אַלכאַווע און די הימלען די היימישע. עס מאַניען די וועגן די צעצווייגטע וואָס גאָלדיקן זיך צווישן פּאַשע־פעלדער און דערפער.

און די וואָס האָבן שוין די היימען אַרויסגעריסן פון זיך צוזאַמען מיט די הערצער, די האָבן הפּקרדיק געהוּליעט איבער דער טרויעריקער ווייסל־ערד דער געשענדטער צוזאַמען מיט די מחנות היישעריקן, וואָס האָבן אין צוריקלויף פון מיזרח אַראַפּגעלאָזט זיך ווי אַ פינצטערע לאַווינע אויף דער דאָזיקער ערד.

טויט־פּאַרווונדעטע, מיטן באַוווּסטזיין פון אומקום, האָבן די דייטשי־שע מחנות אויסגעגאַסן זייער צאַרן אויף דער שטאַט וואַרשע.

די דייטשן באַמבאַרדירן וואַרשע מיט אַן אַרטילעריש פייער פון שווערסטן קאָליבר, אַזאַ וואָס איז באַשטימט קעגן בעטאַן־פּאַרפעסטיקונגען און פּאַרטיפיקאַציעס.

די שטאַט ברענט!

דייטשישע רעפלעקטאָרן לויפן איבער דעם הימל. די קעגן־אויאַציע אַרטילעריע בושעוועט. קאָליריקע קוילן רייסן אויף אין די הייכן, אין די טונקלע הימלען גיט זיך פּלוצעם אַ זילבער אַן עראַפּלאַן־פּליגל. סעריעס קוילן ווי בייטשן קרעלן הענגען אַ וויילע — דאָס זענען קוילן פון שווער־מאַשין־געווער. דאָס שיסן די דייטשן צו אַ פּיינטלעכן עראַפּלאַן. אַן עראַפּלאַן וואָס וויל אַראַפּוואַרפן הילף די אויפשטענדלער.

אין איינער פון די נעכט האָט זיך מנחם אַנגעשטויסן, ניט ווייט פון די שייערן, אויף אַ פּאַליאַק אַ פישער.

ביי דער ווייסל

— דו ביסט אַ רוסי? — האָט געפרעגט דער פּישער.

— ניין.

— רעדסט פּויליש?

— איך שטאַם פון דאַנען. כ'בין אַ ייד.

— אַ ייד?

— מיט דיר קען איך ריידן... דו ביסט אַ ייד... איך קום פון יענער זייט... נעכטן ביי נאַכט דורכגעשווימען די ווייסל. די שטאַט קומט אום. אייערע זעט מען אומעטום... די לעבן-געבליבענע קומען אום... איצט ליידן מיר צוזאַמען... דייע ברידער קומען אום און דו שפאַצירסט זיך דאָ אַרום אַזוי רויק...

דער זילבענער פליגל פון עראַפלאַן, וואָס האָט זיך געוויגט איבערן הימל, צווישן די סנאַפעס רעפּלעקטאָרן און גראַנאַטענע שטיקער וואַלקנס האָט זיך אָנגעצונדן. אַ בייטש רויך איז אויפגעוויקלט געוואָרן און באַלד דערנאָך פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ פּיערוזייל.

דער פּישער איז שטיל געוואָרן.

די ווייסל איז אַזוי גאַענט אַז מען הערט ווי די כוואַליעס שלאָגן

זיך אָן ברעג.

דאָס געשעפטש פון אומבאַקאַנטן פּאָליאַק האָט זיך אויסגעמישט

מיט דעם גערויש פון די ווייסל-וואַסערן.

— כ'קען ניט פאַרשטיין... מען זאָגט אַז די רוסישע אַרמיי איז פול מיט יידן... אַז די אַפּיצירן זענען יידן... אַז זיי וועלן ניט דערלאָזן אומצור ברענגען די לעצטע יידן פון וואַרשע... אַז זיי פירן מלחמה צוליב די יידן... און דאָ איז אַלץ פאַרקערט... דו ביסט אַ ייד... אַ ייד אַ פּוילישער... דו שווייגסט... דו ביסט רויק...

מנחם איז אויפגעשפרונגען. ער האָט אָנגעכאַפט דעם פּישער פאַר

די הענט. ער האָט געווען אַ לענגלעך פנים, מיט האַרטע, קאַנטיקע קנייטשן.

— שווייג. איך קען ניט הערן. ווער ביסטו, וואָס דו מאַנסט ביי מיר

מעשים?

דער פּאָליאַק האָט זיך דערשראַקן און געוואַלט אוועקגיין.

— שרעק זיך ניט. כ'וועל דיר גאַרנישט טאָן.

מענדל מאן

מנחם איז אַוועק. ער האָט זיך געפלאַנטערט צווישן די שייערן, צווישן די הייזער. אַ קודלאַטער הונט איז אים באַפּאַלן מיט אַ געבילעריי. ער האָט געטראָגן מיט זיך אַ שווערקייט, אַזאַ בלייערנע שווערקייט וואָס האָט אים געצויגן צו דער דאָזיקער ערד. ער האָט צונויפגעדריקט די ציין, צונויפגעדריקט די ליפּן ביז ווייטיק.

די רעפּלעקטאַר-זיילן זענען איצט שאַרף, אַזוי ווי מעסערס צע-שניידן זיי די הימלען. עס האָט זיך אים געדוכט אַז ער פּאַלט אַרויף מיט זיין גוף אויף דער וויסער טויטער שאַרפּקייט און דער גוף ווערט צע-שניטן. פון אים בלייבט נאָר אַ האַרץ, און דאָס האַרץ איז אויך צעשניטן געוואָרן דורך די בלענדיקע מעסערס און איין טייל האַרץ פּאַלט פון די נאַכט-הימלען אויף דאָס ברענענדיקע וואַרשע און די אַנדער העלפט אויף די פינצטערע דערפער פון יענער זייט ווייסל וווּ ס'רוען די סאָוועטישע פּאַלקן. דערנאָך ווערט שטיל. עס ווערט פּרידן אויף גאַטס וועלט.

ער האָט ניט געקאַנט אַוועק פון פישערס פאַרשאַטנט פנים.
— וואָס פאַרפּאַלגסטו מיך?

קיינער ענטפערט ניט. נאָר אַ שאַטן פון אַ בוים איז אַריבערגעלאַפּן אויף דער צווייטער זייט גאַס. אפשר איז דאָס פון ווינט וואָס איז אַנגע-קומען פון דער ווייסל און וויגט דעם טאַפּאַל-שטאַם?
וידער האַרמאַשקע-קלאַנגען. זיי טראָגן זיך פון אַפּענעם פענצטער.
אַ סאַלדאַט זינגט אַ טרויעריק ליד. מנחם הערט זיך איין אין שטילן געזאַנג:

אַלע פּאַלקן גייען שוין אַהיים,
צוריק, צו דער אייגענער ערד.
נאָר מיין חבר איז געפּאַלן —
און ליידיק שפּאַנט זיין פּערד.

דאָס פאַרבלוטיקטע העמד
פירן מיר אין דאָרף פון ווייט,
צו זיין ווייב פון פּרעמד
מיט דעם טויטנס לעצטע רייד:

ביי דער ווייסל

זאל מיין ווייב דאָס העמד,
דאָס פאַרבלוטיקטע וואַשן —
ניט ביי דער ברונגעם,
ניט ביי דעם טייך —
נאָר מיט אירע טרערן די הייסע.

און טריקענען זאל זי
דאָס העמד, מיין העמד —
ניט אויף דעם ווינט,
ניט אויף דער זון —
נאָר אויף אירע ברוסטן די ווייסע.

ביים הויכן פאַרקאַן גליווערט אַ שאַטן.

— העי, מיכאַל?

דאָס איז לאַטישעוו. ער פאַרברענגט עס דאָ מיט אַ באַביאַנקע.
— אַרויס זיך אַפּקילן פון דער כאַטע... און דו ביעס, שלעפּסט זיך
אַרום ווי אַן אומריינער... ניט געקענט גיין אויף אַן אַנדער וועגל... צער
פוזשעסט נאָר צוויי יונגע מענטשן...
ער האָט געלאַכט, לאַטישעוו, געלאַכט אויפן קול. — אַנטלויף ניט...
איך שפּאַס נאָר... קום אַהער, קוק אַן די באַבע... כאַטש ס'איז טונקל... קום
אַהער מיכאַל... דו ביסט דאָך ווי אַ פּאַליאַק אַ קשאַנדז...
פון אַפענעם פענצטער טראַגן זיך קולות.
— דער ראַזיאַנער דערלאַנגט איצט זיינע טשאַסטושקעס. אַט, אַ
גבורה פון אַ זינגער.

לאַטישעוו האָט צוגעפּאַטשט מיט די הענט און צוגעטופּעט מיט די
פיס נאָך יעדן רעפּריין.

— וווּ ביסטו פאַרפּאַלן געוואָרן, מיכאַל? כ'זע דיך ניט.
מנחם איז געשטאַנען אַ שווייגנדיקער. ער האָט געוואַלט אַוועק און
ניט געקאָנט. אַזוי ווי אַ פּלאַטער וואָס ציט זיך צום ליכט, אַזוי האָט אים
געצויגן צו דער פינצטערניש פון דער ווייסל.
— זע נאָר, ווי שטאַלץ דאָס איז! עס פּאַסט דיר ניט? ווילסט ניט

מענדל מאן

אנקוקן מיין נקבה? שעמסט זיך מיט לאטישעוון?
מנחם האָט עפעס אויסגעשטאַמלט. ער איז צוגעקומען צום פּאַרקן.
— אַ, איצט זע איך דיין פּאַנסקע צורה!
— דו ביסט שיפור, לאַטישעוון...
די דיקע פּאַליאַטשקע האָט אַ כּיקע־געטאַן מנחמען אין פנים אַריין.
— דו, סאַלדאַט, פּלאַנטערסט זיך אומזיסט ביי די פּיס. וואָס קוקסטו
מיט די שליפּיעס?
די פּויערטע האָט שפּאַטיש געלאַכט.
לאַטישעוון איז אים פּאַרלאַפּן דעם וועג. עס האָט געטראָגן זיך פון
אים אַ בראַנפּן ריה.
— שטיי, מיכאַל... שטיי...
צוויי הענט האָבן זיך איינגעצוואַנגט אַרום מנחמס האַלדז.
— לאַז אָפּ, לאַטישעוון.
זיי האָבן זיך געראַנגלט שטום. דער בראַנפּן־ריה האָט מנחמען צע־
רייצט.
אַ פּאַטראַל האָט זיך פּאַרהאַלטן.
— וואָס איז דאָ געשען?
— גאַרנישט... גאַרנישט... טייבעלעך... — האָט געלאַכט לאַטישעוון...
גאַרנישט... מיר פּאַרמעסטן זיך נאָר אויף שפּאַס... סתם אזוי פון לאַנגווייל...
דערוואַרעמען זיך אַ ביסעלע...
ביי נאַכט, אויפן געלעגער איז מנחם געזעסן מיט אַרויסגעזעצטע
אויגן און געקוקט צום פענצטערל. מען הערט דעם ווינט אין די לאַזעס.
אַ הונט בילט. דאָס איז דער שוואַרצער קודלאַטער הונט. אים דוכט זיך,
אַז דער שאַטן האָט זיך אָפּגעטיילט פון זיין גוף און וואַגלט אַרום צווישן
די כאַטעס, צווישן די צוימען און גערטנער און דאָרט ראַנגלט ער זיך
מיטן הונט. די פּלוצעמדיקע שטילקייט האָט אים נאָך וואַכער געמאַכט.
ער איז צו צום פענצטער. דער פּאַרטונקלער ברעג איז נאָענט. אזוי
נאָענט אַזש ער אונטערשיידט די קוסטעס. די ווייסל איז זילבערדיק, אַ
פּלאַמען־אָפּשיין וויגט זיך אויפן זילבער־שפיגל. פון די קוסטעס אַרויס
שיילט זיך אויס אַ שאַטן. ער שפּרייזט אַליין איבערן ברעג און פּאַרקערעוועט

ביי דער ווייסל

זיך צו די וואַסערן. ער שפרייזט איבערן טייך און לאַזט ניט קיין סימנים
נאָר אומרוקע וועלן. ער גייט גלייך צום אַנדערן ברעג. דער שאַטן איז
שוין אַריבער אַ האַלבן טייך. נאָך אַ וויילע און ער וועט דערגיין צום
צווייטן ברעג. מנחםס בליק איז אַנגעשטרענגט. ער זעט דעם שאַטנזייל
אויפהייבן זיך פון צווייטן ברעג. איצט שוועבט ער גלייך אויף די פלאַמענ-
דיקע הייזער. באַלד וועט ער אויסגלייכן זיך מיט דעם רויטן ראַנד איבער
די דעכער. ער וועט אַראַפרייסן פון די הימלען די שנורלעך פייערדיקע
קרעלן וואָס וואַקסן אויס יעדע רגע אין אַן אַנדער אַרט... וואָס זינגען די
סאָלדאַטן אַזוי אומהיימלעך און טרויעריק? ... פאַרוואָס גיט די האַרמאַשקע
אַרויס אַזעלכע קלאַנגדיקע טענער? ... ווער פויקט עס אין טויטע, אַנגע-
צויגענע פעלן? ... ווער האַמערט אים אין די שלייפן? ... איז דאָס סאַגער-
פענטעטע פּערד? ... נעם אַוועק דיין בייזן פּרזוף, דו, פישער פון דער
ווייסל! ... אַ, דער שאַטן מיינער איז צוריקגעקומען! ער גייט צו מיר...
כ׳זע אים ביי די ברעגן. איך וועל אים אַנטקעגן גיין... אַ, שאַטן מיינער,
דו ביסט שוין ביי דער שוועל... איך וועל דיר עפענען די טיר... קום אַריין...
דו קומסט פון דאָרט. האַסטו געזען די גאַסן פון וואַרשע? האַסטו געטראָפן
דאָרט מיינע ברידער? שאַטן מיינער, דערצייל, פאַר וואָס שוויגסטו? ...

די דייטשן האָבן אויסגענוצט דאָס שטילשווייגן פון די סאָוועטישע
פּאַזיציעס אויף יענער זייט ווייסל כדי צוצוגרייטן אַן אַנגריף.
די צווייטע דייטשישע אַרמיי איז פאַרשטאַרקט געוואָרן מיט דער
באַרימטער פּאַנצער-דיוויזיע „הערמאַן גערינג“ און „טאַטענקאַפּף“. דער
דייטשישער גענעראַל מאַדעל האַט אַטאַקירט דעם רעכטן פליגל פון ערשטן
ווייסרוסישן פּראָנט פון מאַרשאַל ראַקאַסאַווסקי. ער האַט אַפּגעהאַלטן קליינע
דערפאַלגן אין צפון פון וואַרשע, דאַקעגן דרום פון דער שטאַט האָבן די
סאָוועטן אויפגעהאַלטן אַלע פּאַזיציעס. די וועגן דורך דער ווייסל, אויף
דרום פון וואַרשע, זענען געבליבן אַן ענדערונגען, אַזוי ווי פּריער אין די
הענט פון די רוסן. נאָך מערער דרומדיק, אין די געגנטן פון די שוויצענשאַ-
קזשיסקער בערג, איז די סאָוועטישע אַרמיי אַרויס אויף איבער פּופּציק
קילאָמעטער מערב זייט פון דער ווייסל.

מענדל מאן

די אויפשטענדלער האָבן אומגעדולדיק געוואָרט אויף הילף. זיי האָבן געוואָרט אויף די סאָוועטישע עראָפּלאַנען וואָס זאָלן אַראָפּוואָרפן געווער און שפייז. וואָרשע האָט געגלויבט אַז די סאָוועטן וועלן אַ ליאָדע טאָג באַמבאַרדירן די דייטשישע לופט־פעלדער און די פייער־צענטערן וואָס באַשיסן די שטאָט מיט אַ פאַרטיליקנדיק געווער. די הילף איז אָבער ניט געקומען. די עראָפּלאַנען וואָס האָבן זיך דורכגעריסן פון ענגלאַנד און פון אַן איטאַליענישן לופט־פלאַץ האָבן ניט געקענט דורכמאַכן אַזאַ גרויסע שטרעקע ניט האַבנדיק וווּ צו לאַנדן. איינצלנע עראָפּלאַנען האָבן זיך יאָ דורכגעריסן. די סאָוועטישע הויפּט־קאָמאַנדירונג האָט ניט מספּים געווען, אַז זיי זאָלן לאַנדן אויף אירע באַזעס.

נאָך דעם ווי די דייטשן זענען צפונדיק פון וואָרשע צוריקגעוואָרפן געוואָרן איז אויף סיניי שטיל געוואָרן ביי דער ווייסל. די שטילקייט האָט זיך געשפרייט נאָר אויפן רעכטן ברעג. ביי טאָג האָבן זיך רוסישע סאַלדאַטן געבאַרן אין דער ווייסל. טייל האָבן זיך געוואָרעמט אויפן זאַמדיקן ברעג. גרופן האָבן מאַרשירט אָן געווער און געזונגען ווידער דאָס ליד אַז „רחבות־דיק איז מיין היימלאַנד, מיין טייערס“. איצט קען מען שוין דאָס דאָזיקע ליד זינגען. עס איז ניט דאָס יאָר 1941, ווען די דייטשן האָבן געהאַט פאַר־נומען גאַנץ אוקראַינע און געשטאַנען ביי דער הויפּטשטאָט מאָסקווע. — עס איז איצט אַ צייט אַ קלאַפּ צו טאָן די גערמאַנצעס. די שטאָט

ברענט. די פּאָליאַקן גיבן זיי ניט קיין רו. וואָס וואָרטן מיר?

מנחם האָט זיך איינגעקוקט אין פנים פון אַ יונגן סערושאַנט.

— וואָס וואָרטן מיר? — האָט מנחם נאָכגעזאָגט זיינע רייד.

— מען וואָרט אַז די שטאָט זאָל אויסשטאַרבן... אויסגיין... פון פייער און הונגער... אַז פון אַלעם זאָל ווערן חורבות... ס'זאָל ווערן אַ טויטע שטאָט... מיר וועלן גיין איבער קברים...

ווער רעדט דאָס אַזוי?

— וואָס קוקסטו אויף מיר, סאַלדאַט?

עמעצער האָט זיך אויפגעשטעלט און אַרויפגעלייגט אויף מנחם אַקסל אַ שווערע האַנט. ער האָט דערשפּירט, לויטן אַטעם, לויטן גלי פון די אויגן, אַז דאָס איז אַ ייד.

די אַרומיקע האָבן ניט געהערט זייערע רייד. קיינער האָט ניט באַ-
מערקט די בליקן פון די צוויי מענטשן ביי דער ווייסל.

אין אַוונט האָט אים דער זעלביקער סערושאַנט אויפגעזוכט.
— דו ביסט אַ ייד. כ'ווייס דאָס. אַ סך זענען דאָ יידן. איינער דערזעט
ניט דעם אַנדערן. איך בין אַ ייד. איך קען ניט איירוען. כ'בין געבונדן.
מיין היים ברענט.

פון פּרעמדן ייד האָט געשלאָגן אַ פייער. מנחם איז פאַרצערט
געוואָרן אין דעם דאָזיקן פייער. ער איז געוואָרן קליין און נישטיק אין די
אייגענע אויגן. ער וואָלט געוויינט, דאָס וואָלט אים לייכטער געמאַכט.
אַ נעפל איז אויף אים אַרויפגעפּאַלן, אַ נעפל ווי אַ געדיכטער שפינגעוועבס
וואָס פּאַלט פון אַ פאַרלאָזענער וויסטיקער חורבה.

צו מאַרגנס האָט זיך מנחם געמאַלדן צום פּאַלקאָוויק יעפּימאָוו. מען
האָט אים גלייך ניט צוגעלאָזט צום פּאַלקאָוויק. כאַטשאַפּ האָט אים פּרזער-
אויסגעפּרעגט וואָס ער וויל.

— דו ביסט אַ סאַלדאַט, פּרזער דאַרפסטו מעלדן דיין עלטסטן.
— כ'ווייס דערפון. כ'וויל אַז מען זאָל מיך שיקן ווי אַ פּרייוויליקן
אויף יענער זייט ווייסל...

כאַטשאַפּ איז אונטערגעשפּרונגען.

— אויף יענער זייט? וואָס פּאַלט דיר איין? צו די פּאַליאַקן? די

פאַררעטער!

— ניט צו די פּאַליאַקן... כ'בין גרייט צו העלפן... איר וועט מיר

געבן אויפגאַבן... מען שיקט דאָך פאַראַשוטיסטן...

— הער, וואָס כ'וויל דיר זאָגן, מיכאַל, געדענק כאַטשאַפּורידזעס
רייד. איך קען דיך פון די שאַכטעס, רייד איך צו דיר ווי צו אַן אייגענעם.
שווייג בעסער. רייד ניט מער. דאָס וואָס דו פאַרלאַנגסט איז פאַרדעכטיק.
— פאַרדעכטיק? — איז מנחם אויפגעשטאַנען. — פאַרדעכטיק? אין
וואָס קאָן מען מיך פאַרדעכטיקן? אין וואָס? אין איבערלויפן? צו די
פּאַליאַקן? צו די דייטשן? מיך?

כאַטשאַפּ האָט זיך צעלאַכט. ער האָט געלאַכט מיט אַן אָפן מויל און
געמרוזשעט די אויגן.

מענדל מאן

— גוט! קענסט ריידן מיטן פאלקאָוויניק.
ער געדענקט עס גוט, כאַטשאַפּ, מנחםס רייד ביי דער מיליטער־
קאָמיסיע אין דער אוראלער שאַכטע. ער געדענקט מנחםס געשפּאַטעריי. —
גוט מיכאַיל! — איצט וועט אַרויסקומען דער שווינדל פון דעם יוד. זאָל
מען זען. זאָל עס זען יעפּימאַוו...

דער שמועס מיטן פאלקאָוויניק איז געווען אַ קורצער.
כאַטשאַפּ איז געשטאַנען ביים טיש און געפויקט מיט אַ פינגער. ער
האַט איבערגעוואַרט דעם טעלעפּאָן־געשפּרעך וואָס עס האָט געפירט דער
שטאַב־שעף. מנחם האָט געקוקט אויפן שאַרפן פנים פון פאלקאָוויניק.
— נו, דאָוואַיטיע... דערציילט...
ער האָט אַרויפגעשטעלט אַ פּוס אויפן בענקל און געגלעט די גער־
מאַרשטשעטע כאַליעווע.

— מיכאַיל איסאַקאָוויטש, קענסט ריידן.
כאַטשאַפּ האָט גערעדט ווי צו זיך אַליין. זיין קול, אַ שטילס, האָט
דערמאַנט אָן דעם געשפּרעך פון פישערס ביים טייך ווען ס'פיקט זיך
עפעס. זיי האָבן מורא מיט גערייד איבערצושרעקן די פיש.
— איך שטאַם פון פּוילן. דערצויגן אין דער דאָזיקער שטאַט.
מנחם האָט אויסגעקערעוועט דאָס פנים צו דער ווייסל.
— איך ווייס דאָס. מיר האָבן שוין דאָס געהערט. — איז אים
כאַטשאַפּ אַריין אין די רייד.

— כ'קען ניט רויק איינזיצן. די שטאַט ברענט. עפעס וואָלט איך גער־
קאַנט טאָן. כ'וויל העלפן. זאָגט מיר ווי אַזוי. דאַרטן זענען דאָ מיינע נאַענטע.
שיקט מיך אויף אָן אויפגאַבע. עס איז מיר שווער דאָס שטילשווייגן. די
גלייכגילט. ס'איז דאָך אַזוי נאַענט. זאָגט מיר, וואָס זאָל איך טאָן?
ער האָט ניט געקענט כאַפן דעם אַטעם און אַ שלונג־געטאָן די לופט.
ער האָט די הענט צונויפגעדריקט שטאַרקער צום גוף און געשטאַנען מיט
אָן אויפגעהויבענעם קאַפּ. דאָס פּלוצעמדיקע אַוועקשטעלן זיך מיט שטייפע
קני און צונויפגעפרעסטע הענט מיט די האַנטפלאַכן צום קערפער און אויס־
געשטרעקטער ברוסט, דאָס האָט דערוועקט אין אים פּוח און אַוועקגענומען
די ציטערניש פון האַרץ און די געבראַכנקייט פון דער שטים.

ביי דער ווייסל

— כ'פארשטיי דיך... געדולד דארף מען האבן... — האָט געזאָגט דער פּאַלקאָוויק. פון יעדן באַוועג זיינעם האָט מען געפילט אַ גלייכגילט. אין דער אָפּענער טיר האָט זיך באַוויזן אַ פּאַרבינדונגס־אָפיציר. יעפּימאַוו האָט געמאַכט עטלעכע טריט און זיך אָפּגעשטעלט ביי מנחמען.
— דו זעסט דיין היים און מיר זעען אונדזער היים... ס'איז אַן אונטערשייד... וועגן אַן אויפגאַבע פאַר דיר וועלן מיר נאָך אַ טראַכט טאָן. דער טעלעפּאָן האָט זיך צעקלונגען.
כאַטשאַפּ האָט געגעבן אַ צייכן אַז מנחם זאָל אַוועק.

דער פּערמער פּויער, ניקאָלי ראַביצעוו, איז געגאַנגען איבער דער דאָרף־גאַס און געזונגען. ס'איז אים גוט ביי דער ווייסל. אַ גאַנצע נאַכט איז ער געלעגן אויפן פּרישן היי. פאַר טאָג האָט ער געאַרבעט אין דער פעלד־קיך, געהאַקט האַלץ און באַקומען ערגעץ אַ פּלאַש ריינעם ספּירט. לאַטישעוו האָט זיך אַריינגעפּאַקט אויף דריי טעג אין אַרעסט. מען האָט אים געפונען אַ שיכורן אין מיטן דאָרף.
— דו אַרעם קעפעלע, דו נשמהלע טרויעריקס, וואָס האַסטו אַזעלכע שליפּיעס פאַרוואַלקנטע? וואָס פאַראַ טייבעלע איז דיר ניט צוריקגעקומען אין טויבנשלאַק? וועלכער לאַשעק איז דיר פאַרלאָרן געוואָרן?
ער האָט געוויגט זיין קיילעכדיק פנים, דאָס אָפּגעברענטע, מיט די מאַרשטשן.

ראַביצעוו האָט אָנגענומען מנחמען פאַר דער האַנט און אים געפירט צום שייער.

— דערנאָך דאָס נשמהלע, דאָס פאַראומערטע. דערוואַרעם דאָס הער־צעלע דאָס פאַרטרויערטע. דערפריי דייע אַייגעלעך די ברונעמדיק־טיפּע... זיי האָבן זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ פּריטשע.

— נעם, מיכאַיל, גיב אַ זופּ. ס'ברענט דורך אַלע ווייטיקן. בלייבסט ווי גייגעבאַרן. דו ווילסט ניט? זאָגסט אָפּ? ניקאָלי ראַביצעוו זאָגסטו אָפּ. ווילסט ניט טרינקען. דו ביסט אַ פּריץ? אַ פּרעמדער ביסטו! דייע גענג זענען פון אַ פּרעמדן! דו ביסט מיטן לשון פּרעמד! דאָס לשון גיט דיך אויס! דו ביסט ניט קיין אַייגענער!...

מענדל מאן

— לאָז, ראַביצעוו...

— טרינק. אַזוי איז גוט. הינטער פּערם וויסטיקן די פעלדער. ס'איז חרוב געוואָרן מיין היים. פּאַלין. פּאַלין. ברויט פון לעביעדאָ. לעפּיאַשקעס פון פּאַלין־קערנער. מוזשיקעס הונגעריקע, איבערגעשראַקענע. טרינק פאַר דעם אומגליקלעכן ראַביצעוו. דאָ עס איך דאָס ערשטע מאָל, נאָך אַזוי פיל יאַרעלעך ברויט צו דער זעט. ריינעם ברויט. כ'טרינק ריינעם ספּירט. בין פריי. טראָג לעדערנע שיך. לאָז עס אַזוי אָנהאַלטן, דאָ ביי דעם טייך. מען קאַרמעט צו דער זעט. דאָרט איז נישטאָ מיט וואָס צו הייצן... זע, וואָס מיינע שרייבט...

ער האָט געזוכט אין די קעשענעס דעם בריוו און אים ניט געקענט געפינען.

— נעם אַ טראָפּנדל. באַלד וועלן די גערמאַנצעס עפּנען אַ פייער. אַ קויל וועט צערייסן מיין האַרץ. און אויס מיט ניקאַליי ראַביצעוו... קיינער וועט ניט וויסן אַז אַזאַ האָט געלעבט אויף גאַטס אומגליקלעך וועלטעלע... ראַביצעוו האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ און געוויגט זיך היך־און־צוריק.

פון דער רעכטער זייט וויסל איז דער הימל ריין, אַן אַ וואַלקנדל. אַ ליכטיקע בלאַקייט. די לינקע זייט פון טייך איז פאַרוואַלקנט. די וואַלקנס ליגן נידעריק אויף דעם ברעג, אויף דער שטאַט. זיי ווערן אויפגעשניטן פון שוואַרצע בליצן און פון די תּהומיקע כּמאַרע־שפּאַלטן פּויון אַרויס שלאַנגען; רויט־געלע, פייערדיק־גאַלדיקע און ברוין־געפלעקטע. דאָרט שפּרייט זיך וואַרשע.

ביי טאָג איז זי געפאַנגען פון די שוואַרצע בליצן, פון די אומרויזקע וואַלקנס, ביי נאַכט — פון רויטע ווינטן וואָס ראַנגלען זיך מיט די ווימל־דיקע פייער־שלאַנגען.

קאפיטל זיבן

אין האַלב־נאַכט אויפן אַכצנטן טאָג פון אויפשטאַנד אין וואַרשע האָט זיך אַן אר־2־עראָפּלאַן אַרויסגעשלייכט פון גרויע וואַלקנס און האַסטיק אַראָפּגעלאָזט זיך צום ווייסל־ברעג. איבערן טייך־פּלאַך האָט זיך אַ גליטש־געטאַן אַ לענגלעכער שאַטן ווי דער רוקן פון אַ פּיש וואָס איז אַרויפ־גע־קומען אויף די אייבערשטע וואַסערן. ניט ווייט איז פאַרגליווערט געוואָרן אַ רעפּלעקטאָר. זיין ליכט האָט זיך צעשפּאַלטן אַזוי ווי ס'וואַלט זיך געעפּנט אַ שער. שמאַלע פּאַסן, שאַרפע, בלענדיקע האָבן אַ בליץ־געטאַן און פאַר־גאַנגען. דאָס זענען ראַקעט־קוילן. מען דערקענט די ריכטונג צו וועלכער זיי טראָגן זיך.

אין סאָוועטישן עראָפּלאַן האָט זיך געפונען עמיליאַ און אַ ציוויל־געקליידטער מענטש. ער האָט גערעדט רוסיש און דייטש און זיך פאַר־געשטעלט ווי דער פאַרבינדונגס־לייטענאַנט זירקאַוו. דאָס איז געווען אַ שווייגנדיקער רוס פון אַ יאָר 35. עמיליאַ איז געזעסן הינטער דעם פּליער און געגעבן צייכנס מיט דער האַנט. דער עראָפּלאַן איז שוין אַדורך וואַרשע און געאַנגען צום מערב. פאַר אַקענטשע איז זירקאַוו אַראָפּגעשפּרונגען. עמיליאַ האָט געזען ווי דער פּאַלשירם עפנט זיך און אַ ווייסער פּלעק הענגט איבער דער פאַרטונקלטער ערד. דער עראָפּלאַן האָט געמאַכט אַ שאַרפן קרייז און צוריקגעפּלויגן צו דער ווייסל. ווידער רעפּלעקטאָר־שערן, בלענ־דיקע פעדעס פון אַ שיסעריי. הינטער דעם עראָפּלאַן שוואַרצט זיך די ווייסל. זי איז צעשניטן פון ליכטפּאַסן. איבער דעם טייך — אַן אַרעם. דאָס איז די קערבערדש־בריק. דער עראָפּלאַן האָט זיך אַ בויג־געטאַן מיטן שנאָבל אַראָפּ. עמעצער האָט אַנגענומען עמיליאַן פאַר דער האַנט. אַ טירל האָט זיך געעפּנט. אַ שניידיקער ווינט פאַרהאַקט איר דעם אַטעם. די קני

מענדל מאן

ציטערן. זי פארשליסט די אויגן. די האנט וואָס האָט איר געפירט צום טירל האָט איר אַ שטויס־געטאָן. זי שוועבט. פּאַלט זי אַראָפּ אָדער דער ווינט טראָגט איר אין דער הייך? זי טרויט זיך ניט צו עפענען די אויגן. זי וויל עטעמען און קאָן ניט, ווי זי וואָלט געשליידערט געוואָרן אין אַ חלל אָן לופט. איצט וויגט זי זיך. אַזאַ געפיל האָט זי געהאַט אַלס קינד ווען מען האָט איר אַרויפגעזעצט אויף אַ קאַרוזעלע־פּערדל. קאַפּשווינדלערישער פּלי. מען קאָן ניט איינהאַלטן די צעווילדעוועטע הילצערנע פּערדלעך. אַז זי האָט געעפנט די אויגן האָט זי זיך געפונען אין אַ פעלד. אַ נאַכט־פעלד. אַ טייל פון פאַראַשוט איז פאַרפלאַנטערט אין קוסטעס. ניט ווייט טונקלען זיך מויערן. דאָס איז דער קעניגלעכער שלאָס ביי דער ווייסל, דער, וואָס שליסט אָפּ דעם צוגאַנג צו דער ווייסל־בריק. אויף דער בריק זענען די דייטשן.

עמיליאַ האָט זיך אַרויסגעפלאַנטערט פון פאַלשירם. איר פנים איז צעריסן פון די צווייגן. זי גייט אין דער ריכטונג צום שלאָס. פון יענער זייט ווייסל ברענגט דער ווינט דעם אַטעם פון טוי־פעלדער. פון דער זייט ווייסל שפרייט זיך אַ רויך־שלייער אַ בייסיקער. אַ רעפלעקטאַר האָט זיך פאַרהאַלטן אויפן טורעם פון שלאָס. דער זייגער ווייזט האַלב־צוועלף. פון יאָר 1939, ווען די דייטשן האָבן צעשטערט אַ טייל פון שלאָס, ווייזט אַלץ דער זייגער די זעלביקע שעה — האַלב צוועלף. ניט ווייט פון שלאָס טונקלט זיך די גאַטישע קאַטעדראַע פון הייליקן יאַן. זי איז פאַרבונדן מיטן שלאָס דורך אַ לאַנגער און שמאַלער מויער. דאָרט געפינען זיך די אַרויס־גערוקטע פּאַסטנס פון די אויפשטענדלער.

צו מאַרגנס, נאָך דעם ווי עמיליאַ האָט איבערגענעכטיקט אין די חורבות פון שלאָס, איז זי אַוועק זוכן דעם שטאַב פון די אויפשטענדלער. זי האָט געדאַרפט איבערגעבן אַ באַריכט פון איר שליוות. פאַר די סאַוועטן איז קלאַר געווען אַז דער אויפשטאַנד וועט דער־שטיקט ווערן. דאָס איז נאָר אַן ענין פון טעג. דערווייל בינדט דער אויפ־שטאַנד די דייטשישע קאַמוניקאַציע־אַדערן, צעשטערט די פּלענער פון פאַר־טיידיקן זיך קעגן דעם אַנגריף וואָס דערוואַרט זיי פון דער רוסישער זייט. דער דאָזיקער צושטאַנד דאַרף אַבער אַנגעהאַלטן ווערן. אין יענע טעג

ביי דער ווייסל

האָבן זיך באַוויזן אין וואַרשע די סאָוועטישע פאַראַשוטיסטן. טייל מאָל האָבן די עראַפּלאַנען געוואָרפן געווער און שפּיז. אין די נעכט האָבן זיך אין די פאַרקן אויסגעלייגט פרויען מיט טאַשן־לעמפלעך און געוואַרט אויפן גערויש פון די עראַפּלאַנען, און אַז ס'האַט גענומען קרייזן, אין דער אָפּגערעדטער צייט, אַן עראַפּלאַן, האָבן זיך די לעמפלעך אָנגעצונדן אין דער פאַרעם פון אַ צלם.

די פאַראַשוטיסטן האָבן געהאַט נאַר איין אויפגאַבע: אינפאַרמירן וווּ ס'געפינען זיך די פייער־נעסטן פון דער דייטשישער אַרטילעריע און אַז די סאָוועטישע אַרטילעריע וועט אָנהייבן טעטיק צו זיין — קאַריגירן איר פייער.

דער שטאַב פון די אויפשטענדלער איז פיל מאָל אַריבערגעטראָגן געוואָרן פון איין אָרט אויפן צווייטן אין אַלטשטאָט. ווען עמיליאַ איז צוגע־קומען צו אַלטשטאָט איז שוין געווען ניין אַזייגער. אין דער שעה האָבן די דייטשן אָנגעהויבן גראָד אַ קאָנצענטרירטע אַטאַקע אויף אַלטשטאָט. די געגנט איז אַרומגעכאַפט געוואָרן פון אַ פייעררינג; פון ציטאַדעל, די געטאַ־חורבות ביו צום ווייסל־ברעג. עס זענען געאַנגען די „טיגערס“ די שווער־קאָליבערדיקע האַרמאַטן, דער געפאַנצערטער צוג, מינע־וואַרפער און דער אָנפלי פון דער אויאַציע.

עס זענען מיט איין מאָל אויסגעבראַכן ריזיקע שריפות. דאָס אַרטי־לערישע פייער האָט געבושעוועט אַן איבעררייס. עמיליאַ האָט זיך געטראָגן איבער די קליינע און שמאַלע אַלטשטאָט־געסלעך. זי איז אַפט צוגענאַגלט געוואָרן צו די באַריקאַדן, דורכגעשלייכט זיך דורך וואַלקנס רויך, געקראַכן אויף ציגלברוך, דורך פינצטערע קעלערן. זי האָט געשפּירט אויף איר פנים די היץ פון שריפות.

צווישן חורבות, אין רויך, אָנגעשפאַרט אויף אַ ביקס דרימלט אַ זעלנער. זי וועקט אים. דער סאַלדאַט עפנט די אויגן און זיינע ליפן פרעפלען עפעס. פון אַ טויער אַרויס לויפט אַ פרוי מיט פאַרבראַכענע הענט און שרייט. דאָס געשריי ווערט גלייך פאַרטויבט פון אַן אויפרייס. די מיטל־עלטערלעכע הילצערנע הייזער, די האַלב־געמויערטע, האַלב־הילצערנע פּלאַקערן מיט אַ העליש פייער.

מענדל מאן

אין הויפטשטאָב האָט מען עמיליאַן גלייך אויפגענומען. אַ פאַרווונד־
דיקטער אָפיציר, מיט אַן אָנגעהאַנגענער האַנט אויף דער ברוסט, האָט מיט
די ציין אויפגעריסן דעם קאַנווערט.

„שלאַגט אייך ווי לאַנג עס איז נאָר מעגלעך. מיר וועלן אייך העלפן.
אויב די איבערמאַכט פון די דייטשן וועט זיין אַ דערדריקנדיקע, רייסט
זיך דורך דער ווייסל. מיר וועלן דעקן אייער דורכגאַנג מיט אַן אַרטילעריש
פייער און מיט רויך־פאַרהאַנגען“.

אויף דער פּאָדלאַגע זענען געלעגן מענער אין מיליטערישע און
ציווילע קליידער. זיי זענען אויפגעשטאַנען.

— מיר דאַרפן זיך דורכרייסן דורך דער ווייסל... פאַר וואָס טוען
דאָס ניט די סאַוועט? אויב דאָס איז מעגלעך פאַר אונדז איז עס דאָך
טויזנט מאָל מעגלעכער פאַר זיי.

— די רוסן ווילן אונדז ניט באַגעגענען ווי זיגערס אין אויפשטאַנד,
נאָר ווי אַנטלאַפענע פון אַן אויפשטאַנד...

אין יענע טעג איז עמיליאַ געשיקט געוואָרן אין מיטלשטאָט צום
קאַמאַנדיר „מאַנטער“. זי האָט זיך אומבאַמערקט דורכגעגליטשט דורך
פאַרלאַזטע באַריקאַדן, דורך די חורבות פון געטאָ און אונטער דער דעקונג
פון אַ פינצטערער נאַכט דערשלאַגן זיך צו די אויפשטענדלער פון מיטל־
שטאָט.

דער גאַנג איבער די חורבות, אין פינצטערניש, אין רויך־נעפלען
האָט ניט פאַרלאָשן דאָס ליכט פון אירע אויגן. איר פנים — אַ מידס און
אומרוזיקס, מיט שאַנס, מיט ציטערנדיקע ברעמען, מיט ליפן פאַרטריקנטע
איז באַלויכטן געוואָרן פון אַן אינעווייניקסט ליכט. דאָס ליכט האָט אַרויס־
געשפּאַרט פון די גרויסע יידישע אויגן.

צוריקקערן זיך צו אַלטשטאָט איז שוין פאַר עמיליאַן ניט מעגלעך
געווען. דער גאַנצער קוואַרטל צוזאַמען מיטן הויפטשטאָב איז געווען אַרומ־
גערינגלט פון די דייטשן. נאָר איין טייל פון רינג איז נאָך געווען אָפן —
דאָס איז דער קליינער אָפשטאַנד פון ווייסל־ברעג. דער דאָזיקער קורצער
ווייסל־ברעג איז אָבער געווען איזאָלירט. פון יענער זייט טייך האָט זיך

געשפרייט אַ טויטע שטילקייט. דאָרט רוען די סאָוועטישע זעלנער. איין וועג איז געבליבן — דאָס איז דער וועג פון די געטאָ-אויפשטענדלעך — דורכרייסן זיך דורך די קאַנאַלן. אַ קנאַפן מעת-לעת איז זי געגאַנגען דורך דעם פינצטערן קאַנאַל-לאַבירינט.

ווי אַנדערש איז געווען איר גאַנג איצט. דעמאָלט, אין געטאָ, האָט זי געוואָגלט דורך די זעלביקע קאַנאַלן מיט די לעצטע ייִדישע אויפ־שטענדלעך, איינזאַמע. מען האָט ניט געווסט ווער ס'זעט זיי דערוואַרטן, אפשר נאָר שאַטנס פון אומגעקומענע. זי איז געגאַנגען דעמאָלט ווי אַן אַנטרייבנע פון אומקום — איצט גייט זי ווי אַ קוריערין וואָס דאַרף פאַרבינדן צוויי קעמפּנדיקע איינהייטן. דעמאָלט האָט קיינער ניט געוואַרט אויף איר הויך די קויל פון אַ דייטש — איצט וואַרטן אויף איר מענטשן פון הויפטשטאַב.

מען איז געגאַנגען אין די קאַנאַלן אָן ליכט. מען האָט מורא געהאַט אַז דער אָפּשיין פון די קאַנאַל-עפענונגען זאָל ניט צוציען די דייטשן. אַ געשטאַנק פון אַלערליי אָפּפאַלן האָט אוממעגלעך געמאַכט דאָס רעגולערע אַטעמען. די אויגן זענען פאַרלאָפּן געוואָרן. אויף טייל ערטער, אין די קאַנאַלן, האָט מען געמוזט קריכן אויף אַלע פיר. די הענט און די קני זענען צעקאַלעטשעט געוואָרן פון גלאַז-שפּליטערס אין דער געדיכטער בלאַטע. טייל מאָל איז דאָס קלעפּיקע און אומריינע וואַסער דערגאַנגען ביזן פּאַס. אָפט איז מען אַריינגעפאַלן אין אַ קאַנאַל-לאַבירינט וווּ עס האָט געבושעוועט אַ שטאַרקער שטראַם פון די אָפּלוס-קאַנאַלן. צום הויפט-קאַנאַל האָבן געפירט קליינע צופּלוס-קאַנאַלן.

די זעלביקע פינצטערניש, די זעלביקע קאַנאַלן און דער זעלביקער וועג. און דורך די פאַרקראַטעוועטע קאַנאַל-אָפּלוסן פּאַלט דאָס אייגענע ליכט וואָס דעמאָלט. און דאָך איז אַלץ אַנדערש. נישטאַ די דריקנדיקע איינזאַמקייט. ווי דאָפּלט שווער עס איז דער טויט אין איינזאַמקייט. זי האָט צוריק באַקומען די וועלט — אַטאָ די פּוילישע הימלען, די ווייסל, די וואָס באַוווינען דאָס דאָזיקע לאַנד. זי האָט דאָס אָפּגעפּילט בשעת דעם דורכגיין דעם קורצן קאַנאַל-וועג וואָס איז באַלויכטן געווען פון אַ שיטער ליכט. ס'ליכט איז געפאַלן פון אויבן ווי שטויב-סלופּעס. די קאַנאַל-וואַסערן

מענדל מאן

זענען אויף די ערטער געווען גרוי און דערנאך איז די גרויקייט איבער-געגאנגען אין א קלעפיקן ברוין און דערנאך אין א שווארצקייט. הינטער עמיליאן האט געטאפטשעט אין די בלאטעס דער שטאבס-אפיציר כושאנאווסקי. אז זי האט זיך אפגעשטעלט האט מען אלץ נאך געהערט זיין פארשפעטיקט טאפטשען און כלופען אין דער קאנאל-בלאטע. פאר יעדער פארקראטעוועטער עפענונג איז עמיליא געבליבן א פאר-גליווערטע אויפן ארט און געווארט. זי האט זיך ניט געקענט אויסקערעווען, אזוי נידעריק איז געווען דער קאנאל. פון נאענט, האט זיך דערטראגן דעם אפיצירס קול. ס'האט זיך געקייקלט צוזאמען מיט די וואסערן און אפ-געשלאגן זיך אין די גליטשיקע ווענט. עטלעכע מאל איז ער געפאלן און געבליבן אויף די קני. איין מאל האט ער ארויסגעלאזט א געוואי ווי פון א חיה. אפשר איז עס געווען א שטילער זיפץ וואס האט אין דעם פוסטן לאבירינט אזוי אפגעשלאגן זיך אומהיימלעך און אויסטערליש ? אז זיי זענען ארויס, אין אלטשטאט, איז שוין געווען פינצטערלעך. כושאנאווסקי איז געווען היסטעריש. אז ס'איז געפאלן פון א לאמטערן אין קאנאל אריין, דורך אן עפענונג, דער אפשיין פון א רויט ליכט איז אים באפאלן א שיעוון. דאס איז געווען א ווילדע פרייד וואס ער זעט אויף ס'ניי ליכט פון לאמטערנעס, וואס ער פילט ריינע לופט פון דער פרייער וועלט. ער איז צוגעפאלן צו דער עפענונג מיט אויסגעשטרעקטע הענט, געהויבן זיי צו די קראטן, הענט ווי פליגל פון א פלעדערמויז ; צעריסענע, פארוויקלטע מיט שמאטעס, צעצויטלטע, פארבלאטיקטע. ער האט דערפילט עמיליאן וואס איז געזעסן מיטן פנים צום אפשיין פון ליכט. אין דער הייך האבן זיך געפארעט מענטשן. ס'האט אפגעקלונגען דער שווערער אייזערנער קאנאל-דעק. באלד וועלן זיך שטרעקן הענט און אלעמען ארויפציען. אין דער דאזיקער רגע האט זיך דער אפיציר כושאנאווסקי דערנענטערט, געזוכט עמיליאס הענט, און די ליפן זיינע זענען צוגעפאלן צו אירע פארבלאטיקטע פינגער, די פארווונדיקטע. און אז מען האט איר אריינגעפירט אין א וואש-צימער האט זי באמערקט אויף איר האנט דעם איינציקן קליינעם ווייסן פלעק — דאס זענען געווען כושאנאוור-סקיס ליפן-אפדרוקן.

ביי דער ווייסל

קיינער האָט נאָך ניט פאַרויסגעפילט אַז אין עטלעכע טעג שפעטער וועלן זיך דורך דעם וועג ראַטעווען די אויפשטענדלעך און מיט זייער שטאַב דורכגיין, אין איינע פון די נעכט, צו מיטלשטאַט, אַז זיי וועלן דורכגיין ממש הינטער דער געביידע פון דער הויפט־קוואַרטיר פון געסטאַפּאָ אויף שוכאַ־אַליי — דאָס איז דער וועג וואָס עמיליאַ האָט אים די ערשטע געעפנט.

דער אַלטער מאַרק ליגט אין חורבות.

נישטאָ שוין מער די שיינע פאַרביקע אַלט־פּוילישע הייזער מיט די שמאַלע פענצטער און רויטלעך־גאַלדענע טורעמס. די חורבות זענען פאַר־הילט אין רויך און שטויב. פאַר טאַג טראַגן זיך די קניילן רויך צו דער ווייסל און פאַרקנופן זיך מיט די נידעריקע וואַלקנס איבערן טייך.

אויף יענער זייט טייך זעט מען די וועלדער פון וואַוער מיט דער גאַנצער אומגעגענט. — דאָרט געפינען זיך די סאָוועטישע דייוויזעס.

דריי וואַכן הערשט דאָרט אַ גלייכגילטיקע שטילקייט.

איבער דעם געטאָ וואַיען דייטשישע ראַקעטעס. די אויפשטענדלעך פאַרלאַזן אַלטשטאַט. דער שטאַב נידערט אַראָפּ צו די קאַנאַלן. זיי פאַר־זונקען אין חשכות אויף קראַשינסקי־פּלאַץ. די קאַנאַל־עפּענונג איז פאַר־שטעלט מיט זעק זאַמד. אַ פאַר הונדערט מעטער פון דאַנען געפינען זיך דייטשן.

ווידער פירט עמיליאַ. זי שפּאַנט לעבן דעם הויפט־קאַמענדאַנט פון אויפשטאַנד.

— פאַר מיר איז עס אַ המשך פון יענעם פּסח־טאַג אין געטאָ... איר האָט עפעס אויך געלערנט פון ייִדישן אויפשטאַנד... איר גייט אויף די זעלביקע וועגן...

— זאָל דער גורל אונדזערער זיין אַ גליקלעכערער. — האָט ער אָפּגעענטפּערט.

אַ גאַנצע קאַלאַנע גייט דורך די קאַנאַלן. מען האַלט זיך אַן אין שטריק. אויף טייל ערטער פאַלן וואַסער־קאַסקאַדן פון אייבערשטע צעריסענע רערן. הינטער די פּיס וואַלגערן זיך גליטשיקע פּגירות פון קעץ און הינט. ווידער אַ טאַפּטשעריי אין בלאַטעס, אין שוואַרצע וואַסערן. פאַרקראַטעוועט

מענדל מאן

ליכט שיט זיך פון אויבן ווי נאָדלען פאַרזשאַווערטע שטעכן זיי די פנימער.
עמעצער איז געפאלן.

אַ געשריי הילכט אָפּ. דערנאָך קייקלט זיך אָן עכאָ און ברעקלט זיך
אַזוי לאַנג ביז עס פאַלט צו די געדיכטע בלאַטעס, די שוואַרצע, די קלעפיקע.

בעת איינער פון עמיליאַס שליחותן איז זי אַריינגעפאלן אין די הענט
פון די דייטשן. דאָס איז געשען אין קראַשינסקי־גאַרטן. מען האָט איר
געפירט ערגעץ. עס איז געווען אַ פינצטערע נאַכט אָן שטערן. ניט ווייט
גייט אָן אַ שיסעריי. די קליינע דייטשישע וואַך פאַרהאַלט זיך ביי אַ מויער.
דאָס איז דער רעגולערער נאַכט־איבערפאַל פון עטלעכע „שטוקאַס“. זיי
באַמבאַרדירן די געביידע פון באַנק פּאַלסקי. אויפן האַלב־צעשמעטערטן
קופאַל, צוגעטשעפעט צו אַ שטאַנג פלאַטערט אַ צעשליסענע פּאַן פון די
אויפשטענדלער. אין דער פינצטער זעט עס אויס ווי אַ טונקל־פאַרבלוטיק־
טער פליגל פון אַן אַדלער וואָס רייסט זיך צום לעצטן פלי.

עמיליאַ האָט זיך אַ ריס־געטאַן פון דער וואַנט. די שאַסן זענען
געפאלן לעבן איר. באַשטיוולטע טריט קלאַפן הילכיק איבערן שטיין. זיי
ווערן פאַרטויבט פון אַ געוואָי. דאָס איז אַ „ריטשנדיקע קו“. באַלד וועט
קומען דער אויפרייס. זי לויפט איבער גאַסן פאַרוויסטיקטע, זי לויפט
לענגוויס מויערן און פאַלט נעבן אַן אויפגעבראַכענעם אייזערנעם טויער.

פאַר טאַג האָט זי דערשפירט דאָס קאַלטע ווינטל פון דער ווייסל.
אין איינעם פון די טויערן האָט מען איר געגעבן צו טרינקען עפעס
הייס. זי איז געלעגן אויפן שטיין פון טרעפּ און געקוקט מיט רויט־פאַר־
לאַפענע אויגן.

— וווּ בין איך ?

קיינער האָט איר ניט געענטפערט אויף דער שעפטשעריי.
פון דער גאַס האָבן זיך געהערט דייטשישע קולות. אַ הייזעריק־
טעמפער געשריי און אַ וויסט געלעכטער, וואָס איז איבערגעגאַנגען אין
אַ קייכן. דאָס אַלץ מישט זיך אויס מיט אַ שיסעריי.
פאַר נאַכט האָט זיך דער טויער צעפּראַלט.

ביי דער ווייסל

שוואַרצע מונדירן. געשפענסטער. שאַטנס. שטאַל און ניקל. לאַמפן-געבלענד און צייך-געבליאַסק. רעוועריי און דונערדיקער געשריי. אַן אויס-מישעניש — ווי אַן אומגעזעהייער וואַלט דאָס אַלץ צעקנאַטן, צעמישט, געפלאַכטן און ווידער צעפלאַכטן מיט שדישער רוגז.

דערנאָך — לאַנגע רייען ציווילע מיט קלומעקלעך ציען זיך איבער אויסגעשטאַרבענע און טויט-פאַרווונדעטע גאַסן. מען גייט איבער נאַכטיקע שטיינער. אויף טייל ערטער לויכטן די טראַמוויי-רעלסן ווי די מעסערס. מען גייט שווייגנדיקע. נאָר אַ געטאַפטשעריי פון טריט. אַ קינד וויינט. אַ שאַס. אַ שטויב-וואַלקנדל מיט פונקען. עמעצער האָט זיך אַראַפגעזעצט און צוגעפאַלן מיטן פנים צום שאַרף פון די רעלסן.

און מיט אַ מאָל — אַ גרויס פעלד, אַ נאַקעטס, אַ זאַמדיקס, אַ צע-טראַטנס.

ביי די ראַנדן טונקלען זיך ביימער, פאַרהילטע אין נעפלען. דאָס פעלד פאַלדעוועט זיך בערגלדיק, די נידערונגען זענען פאַרהוילן מיט שאַטנס. די הויכקייטן לויכטן מיט אַ געלער מוטנער שיין. דאָרט, ביי די הויכקייטן לויכערט אַן אַפּריס. און פון יענער זייט בערגלדיקן אַפּריס שטייען נידעריקע באַראַקן מיט ליכטיקע פענצטער. שאַרף איז דאָס ליכט וואָס טראַגט זיך פון די באַראַק-פענצטער.

וואָס טוט זי, עמיליאַ, צווישן דעם המון אויף דעם נאַכט-פעלד?

מענטשן שטראַמען אַהער פון אַלע זייטן. באַלד וועט דאָס פעלד פול ווערן. זיי קומען אָן דורך דעם אַפּריס, דורך די וועגלעך צווישן די ביימער און קוסטעס, זיי גייען געבויגענע און ווי שאַטנס צעפויזן זיי זיך און פלעכטן זיך ווידער צונויף.

וויסטיקע געשרייען פון סאַלדאַטן. אַ געפייפּעריי פון אַ צוג. אַ לאַנגער און אויסגעצויגן-מאַנאַטאַנער. דאָס געפייפּעריי דערמאַנט עמיליאַ אַן אַווער-פעדעם וואָס ציען זיך פון הונגעריקע קעץ. אַזוי אַפּשטויסנדיק איז איר דאָס געפייפּעריי. — — — אין געטאַ-בונקער. אַ קאַץ איז געקומען פון דער פרייער וועלט. עמיליאַ עסט די לעצטע ברעקלעך און נעבן איר שטייט די קאַץ. די אויגן לויכטן. דאָס איז ס'אינציקע ליכט אין דער פינצטערניש, די קאַץ יאַמערט שטיל. זי וויל אַ ברעקל ברויט. און מיט

מענדל מאן

א מאָל פילט עמיליאַ אויף איר האַנט די גאווער־פעדעם פון דער קאַץ. זיי לויכטן אויף צוזאַמען מיט די קעצישע פּאַספּאַר־אויגן. — און די פעדעם וויקלען איר אַרום און ניט ווייט וויינען לאַקאַמאַטיוון. זיי יאָמערן, יאָמערן און מיט זיי יאָמערט מיט דאָס האַרץ.

— גוטע מענטשן, וווּ זענען מיר? — קיינער ענטפערט ניט.

א ווינט טרייבט כמאַרעס שטויב. מען פאַלט מיט די פנימער צום צעטראַטענעם גראָז. וואָס נענטער צו דער ערד איז בעסער. מען דאַרף איר פילן, די ערד. מען דאַרף אַריינעטעמען איר און זי ווערט נאַענט און אייגן. פאַרפירעריש איז דער הימל, אָבער די ערד איז ווי אַ מאַמע. זי טוליעט אַרום, זי נעמט אַרום מיט איר קילקייט און פרישקייט. זי גיט רו, אייביקע רו. גליקלעך איז דער וועמען די ערד קען אַרומטוליען, אַריינ־נעמען אין גאַנצן צו זיך, ניט בלייבן ליגן אויף הפקר אונטער גאַטס הימלען אַז הינט זאָלן אַרומניכען דיין טויט געביין. דער טויט קומט שטענדיק פון אויבן אָבער קיין מאָל ניט פון דער נידער. די ערד אויף וועלכער דו טרעסטט איז גוט צום אַרעמען מענטש אָבער דער הימל איבער די קעפּ איז ביין און צאַרנדיק.

נאָך האַלבער נאַכט, ווען עמיליאַ האָט זיך אויפגעכאַפט איז דאָס פעלד פול געווען מיט שאַטנס. אַזוי ווי אַ וואַלד אין ווינט מיט שטאַמען געבויענע צום וואַלד־באַדן און ביימער־קעפּ צעשורפעטע, אומרוזקע, אַזוי ווי אַן אַזערע אין אַ וויסטיקן ווינט, אַ שפעט־האַרבסט־יקן בעת צווישן די צעוויגטע כוואַליעס שפּרינגען אַרום שאַטנס וואָס פלעכטן זיך צוזאַמען און ווערן גלייך ווידער צעשליסן אויף פיץ־פיצלעך.

מען זעט ניט מער דאָס צעטאַפטשעטע ברױנע גראָז, ניט די טונקעלע ביימער, ניט די זאַמד־אינדזלען ביי דעם אַפּריס — דאָס פעלד איז באַלייגט מיט טויזנטער מענטשן. פון איין ברעג ביזן צווייטן. זיי באַוועגן זיך און בלייבן אויף איין אָרט ווי די ווימלדיקע שאַטנס.

איבער די לאַנגע און באַלויכטענע באַראַקן האָט זיך אָנגעצונדן אַ ראַקעטע. דאָס ליכט גליטשט זיך איבערן פעלד. אין דער פינצטערער מאַסע, אויפן פעלד, וואַנדערן אַרום קליינע פייערלעך. זיי צינדן זיך און פאַרגייען.

ביי דער ווייסל

עמעצער שרייט. דאס איז א געשריי פון אן אוקראינער. ערשט איצט באמערקט עמיליא אז דאס פעלד איז באוואכט. אפטיילונגען אוקראינער און רוסן אין עס-עסקלידער היטן די וועגן. זיי נישטערן ארום צווישן המון. דאס בלענדן זיי יעדער רגע מיט די טאשן-לעמפלעך.

— ווו זענען מיר?

— דאס איז זשעלאנקי. — האט מען געשעפטשעט צו איר. — די דייטשן פארטרייבן גאנצע גאסן... זיי ליידיקן אויס די שטאט... טרייבן די איינוווינער אין די פעלדער אריין.

א שארף ליכט האט זיך פארהאלטן אויף עמיליאס רוקן. זי האט זיך איינגעבויגן מיטן פנים צו דער ערד ווי מען וואלט פלוצעם ארויפגע-ווארפן אויף איר א ריזיקע לאסט. די לאסט דריקט איר אלץ מערער און מערער צו דער קילער זאמדיקער ערד פון די מערב-ראנדן ביי ווארשע.

זירקאו האט זיך געמאלדן אין שטאב פון „געהילפס-מיליטער“. אין

זיין רשות האבן זיך געפונען די בעסטע פאפירן.

אין אָנפאַנג איז ער צוגעטיילט געוואָרן צו אַנטיפּס באַטאַליאַן און באַלד דערנאָך איז ער געוואָרן דער רעדאַקטאָר פֿון אַ מיליטעריש בלעטל און דער פּראָפּאַגאַנדע־שעף פֿון אַן איינהייט.

זיין קענטעניש פון דייטש, די ברייטע ידיעות אין די באַלשעוויסטישע פּראָפּאַגאַנדע־דרכים, די באַהאַונטקייט אין דעם קאַדרן־צוזאַמענשטעל פֿון די סאַוועטישע פּירער — דאָס אַלץ האָט געצויגן די אויפּמערקזאַמקייט צו אים אויך מצד די דייטשן. דאָס איז געשען בליץ־שנעל. אָנגעהויבן האָט זיך עס דערמיט וואָס זירקאוּס ערשטער אַרטיקל אין אַ צייטונג וועגן יידן איז איבערגעדרוקט געוואָרן אין די דייטשישע פּראָנט־בלעטלעך און האָט אַרויסגערופֿן נייגעריקייט צו אים מצד דייטשן. ער האָט גערעדט פאַר אַן אַפיצירן־גרופּע וועגן אינערלעכן צושטאַנד פֿון רוסלאַנד, וועגן גורל וואָס ס'דערוואָרט די געפּאַנגענע מצד ייִדישע אַפיצירן פֿון דער רויטער אַרמיי. זירקאוּ האָט זיך גלייך באַפּריינדעט מיט אַנטיפּס. זיי האָבן זיך ניט געשיידט אַ גאַנצן טאָג. דער יונגער שאַליוגין איז געוואָרן זירקאוּס פיירווייליקער באַדינער. כּוועדראַ פּאַנאַסאַוו האָט אויפּגעלעבט.

— אַ גראַמאַטנער, אַן אַלץ־ווייסער. ניט ווי דער יעגאַראָוו, דער באַבע־יעגער, מיט די געפּוצטע נעגל...

דער אוקראַינער פּראָקופּטשוק, דער אייביק זייטיקער האָט זיך גע־ריבן די הענט פאַר נחת: — באַלאַקאַיעט ער, דער זירקאָוו, אזוי ווי אַ ציגיינער! אַ רוח אין זיין נשמהלע דאָס פּאַגאַנע! — און ער האָט זיך באַלעקט די ליפּן מיט אַ שפיץ צונג.

ראַדין, דער געוועזענער פּאַרטיי־סעקרעטאַר האָט זיך געשאַרט ווי אַ שאַטן און געשוויגן. ער האָט אין דער שטיל געליטן וואָס דער נייע געקומענער אָפיציר זירקאָוו האָט אים ניט ווי באַמערקט.

נאָר איינער פון אַנטיפּס מענטשן האָט זיך באַצויגן צו זירקאָוו מיט אומצוטרוי און פּאַרדאָכט — דאָס איז געווען דער רוסיפּיצירטער פּאַליאַק באַרבאַריסקי. ער איז געוואָרן אין דער לעצטער צייט איינגעבויעגענער און די אַדלער־נאָז האָט אים פּאַרשאַטנט דעם אונטערשטן טייל פון קרענקלעך־אויסגעצויגענעם פנים.

אַרום די באַראַקן האָבן געווימלט די סאָלדאַטן אין עסעס־מונדירן, אָבער אָן די אַלע באַפּוצונגען, אָן די בלעכלעך, אָן די אַדלערס מיט צע־שפּרייטע פּליגל ווי די פּיילן.

טונקעלע שאַטנס, אַ שיפור געזאַנג, אָן אויסמישעניש פון רוסיש, אוקראַיניש און אַ קאַרפּאַטישן דיאַלעקט, טעמפּע טריט, גלייכמאַסיקע, האַסטיקע פון אַ פּאַרשפּעטיקטער קאַמפּאַניע. הונדערטער פּיס האַקן אויס איין און איינציקן געקלאַפּ, אַ ריטמישן ווי מען וואַלט קלעצער געשפּאַלטן. און אין די שטאַב־צימערן — אַ טשאַד פון רויך; אַ געלער, אַ געדיכטער. אַ פּרצוף פון אַ דייטשישן אָפיציר אין אַ ראַם. אַ טעלעפּאָן רייסט זיך שאַרף און ביזו. עמעצער גייט גלייכגילטיק און שפּייט, דערנאָך בלאָזט ער אין טעלעפּאָן־טרייבל אַרײן. אין אַ זייטיקן חדר איז ליכטיק. אַ בלענדיקע ליכטיקייט. אַנטיפּ זיצט אָנגעשפּאַרט, און זיין פנים, דאָס צעיוירענע, גליי־ווערט. זירקאָוו איז באַוועגלעך, זיין בליק דרינגט דורך אַלע ווינקעלעך. היינט אין דער פּרי האָט ער גערעדט צו עטלעכע קאַמפּאַניעס וואָס זענען אַרויסגערופּן געוואָרן דורך די דייטשן קיין אַלטשטאַט. ער האָט גערעדט צו אייגענע, צו רוסן און אוקראַינער, צו די ברידער פון גרויסן

ביי דער ווייסל

רוסלאַנד. דאָס רוסלאַנד וואָס וועט פריי ווערן פון פרעמדע, פון די וואָס האָבן אָפגעמעקט דעם נאָמען „ראַסיי“. צוואַנציק יאָר איז דער דאָזיקער נאָמען ניטאָ אויף קיין שום מאַפע. איצט רופן די יעוורעיסקע זשורנאַליסטן די רוסן צו קעמפן פאַר ראַסיי. איצט באַהאַלטן זיי זיך אויס אונטער רוסישע נעמען. רוסלאַנד איז אייביק. זי דאַרף גיין צוזאַמען מיט דייטש־לאַנד. רוסלאַנד דאַרף בלייבן אַזוי ווי זי איז געווען אַמאָל, פון ווייסן ים ביזן שוואַרצן, פון דער ווייסל ביז וולאַדיוואַסטאָק.

פאַרוואָס שאַרט זיך אַזוי דער באַרבאַריסקי ביי די ווענט און שטעכט אים דורך מיט די אויגן? דאָס איז ס'ערשטע מאָל ווי זירקאָוו וואָגט צו ריידן וועגן רוסלאַנד אַזוי אָפן. מען קאָן עס שוין טאָן. די דייטשישע פאַרבינדונגס־אַפיצירן, וואָס האָבן זיך אַרומגעדרייט אין הויף גלאַצן טעמפּ אויף דעם נידעריקן ענערגישן רוסישן אָפיציר. אין הויף איז שטיל געוואָרן. ס'איז שוין נאָכן נאַכט־אַפעל. מען הערט טריט פון דער וואַך.

אַנטיפּ איז אַ וואַקלדיקער צוגעגאַנגען צום פענצטער. ער איז הויך, ברייט און פאַרנעמט דאָס גאַנצע פענצטער. ער קוקט אין דער נאַכט אַריין. און אַן זירקאָוו האָט מיט אַ מאָל דערשפירט אויף זיך דאָס רויע אָבער דורכדרינגענדיק־פאַרשערישע פנים פונעם דאַנער קאַזאַק, אַ פנים פון אַ לייב וואָס גרייט זיך צום שפרונג — איז ער אומהיימלעך אָפגעטראָטן אויף צוריק.

— די פייערן שטאַרקן זיך... די שטאַט ברענט... און אַ וויאַרסט צוויי פון דאַנען שטייען די... — אַנטיפּ האָט ניט געוואָסט ווי אַזוי אַנצורופן דאָס סאָוועטישע מיליטער: „רוסן“ אָדער „באַלשעוויקעס“, און אפשר „דער פיינט“.

— זיי וועלן אַריבער די ווייסל, די סאָוועטן, עס איז קלאַר. די דייטשן פאַרשפּילן...

אין דער דאָזיקער נאַכט זענען אַרויסגערופן געוואָרן נאָך עטלעכע קאַמפאַניעס פון וולאַסאָווס הילפּסמיליטער. מען האָט זיי גלייך אַריינגע־פירט אין די שלאַכטן מיט די אויפשטענדלער. די באַראַקן האָבן זיך פּמעט

מענדל מאן

אויסגעליידיקט. געבליבן זענען שטאַב־מענטשן מיט קליינע וואַכפּאַסטנס. אויך אַנטיפּ און זירקאָוו זענען אַוועק קיין וואַרשע. זירקאָווס אויפּגאַבע איז איצט געווען אַ לייכטע. ער האָט געדאַרפט אַפּרייסן די באַטאַליאַנען פּון דער דייטשישער קאַנטראָל, מאַכן זיי פאַר אומאַפהענגיק.

— אַוודאי דאַרף מען אויסראַטן די פּרעמדע פּון רוסלאַנד, דער עיקר די זשידעס. אומעטום זענען זיי דאָ. זיי האָבן דעם קאַמוניזם באַשאַפּן. אָבער איר ווילט אַנטשטאַט זיי אַריינפירן די גערמאַנצעס! און איך וויל אַז רוסלאַנד זאָל זיין פּריי און ניט האָבן קיין אַקופאַנטן. די דייטשן פאַרשפּילן דאָך די מלחמה... מען דאַרף ווייזן אַז צווישן אונדז און זיי איז אַן אונטער־שייד... מיר פאַרלירן דאָך דעם מיזרח און דעם מערב...

אַנטיפּ האָט געטרונקען אין יענע טעג בראַנפן ווי וואַסער און איז, ווי זיין טבע, ניט שיפור געוואָרן. ער האָט אָבער געקוקט אויף אַלץ און אַלעמען מיט פאַרוואַסערטע אויגן.

די דייטשן האָבן געוואַסט אַז צווישן די פּרעמד־פעלקערדיקע דיוויזיעס קומט עפעס פאַר. זיי האָבן דאָס דערקענט לויט דער דיסציפּלין וואָס האָט זיך געבראַכן, לויט דער שיפּרות און דער דעזערציע פּון גאַנצע גרופּן. זיי זענען ממש ווי איינגעזונקען געוואָרן צווישן היימלאַזע, צווישן פאַרטרי־בענע און וואַלגערן זיך אַרום אין דערפער, אויף וועגן, אין וועלדער, זיי באַפּאלן די אינטענדאַנטור, די פאַרבינדונגס־פּאַסטנס, פּאָליציי־פּאַסטנס און אַפּילו קליינע גאַרניזאַנען פּון רעזערוו־מיליטער. דערפאַר האָבן די דייטשן געזוכט אַלע מיטלען אויפּצוהאַלטן די דאָזיקע דיוויזיעס דורך אַריינפירן זיי אין די קאַמפּן פּון וואַרשע. מען האָט זיי אויסגענוצט, דער עיקר, ווי רעפּרעסיע־מיליטער קעגן דער ציוויל־באַפעלקערונג. דאָס וועט אַראַפּ־נעמען פּון די דייטשן די אַחריות פאַר די מאַסן־דערשיסונגען, פאַר די שריפּות, פאַר דער פאַרטיליקונג פּון פּרויען און קינדער. און אויב מען וועט אַמאָל מישפטן, זאָלן אויף דער באַשולדיקונגס־באַנק ניט זיצן בלויז דייטשן נאָר אויך אַנדערע פעלקער, כּמעט אַלע פעלקער פּון אייראָפּע.

אויף ביידע זייטן ווייסל זענען אַנטשטאַנען פאַרטיזאַנער־גרופּן, ווילדע, הפּקרדיקע, וואָס האָבן גראַסירט אויף די וועגן, אויסבאַהאַלטן זיך

ביי דער ווייסל

אין וועלדער, אריינגערופן זיך אין פארוואָרפענע שטעטלעך און דאָרט
געהפּקרט מעת'לעתן גאַנצע. דאָס זענען געווען משונהדיקע באַנדעס וואָס
האַבן געקעמפט קעגן אַלעמען; קעגן דייטשן, קעגן רוסי, קעגן די פּאָליאַקן,
קעגן דער ציוויל־באַפעלקערונג און דערהויפּט — קעגן די לעצטע יידן.
דאָס זענען געווען די שפּליטערס פון דייטשישן „הילפּסמיליטער“. די אַלע
הפּקראַגער זענען געגליכן געווען צו גליצענדיקע שטיקער זשאַר וואָס אַ
שטורעם־ווינט צעטראַגט איבער פעלדער. ערגעץ ברענען וועלדער, כּוואַרן
שטייען אין פּייער, ס'ברעכן זיך די דעכער פון הייזער, פון שייערן און
אַ בייזער געוויטער רייסט די פּייערדיקע פּליגל און טראַגט זיי צווישן
כּמאַרעס, צעשליסט זיי אויף פּיצלעך און אַ שטיק פּייער פּאַלט אויף
אַ סטויג היי — צינדט זיך אָן דער סטויג ווי אַ שייטער און די פּינצטערניש
קאַרטשעט זיך ווי אַקסן דערוואָרגענע.

— די דייטשן פּאַרשפּילן. — האָט מען זיך געשושקעט צווישן די

אוקראַינער.

— בערלין ווערט באַמבאַרדירט!

— אין פּראַנקרייך האָט זיך עס שוין אָנגעהויבן!

— האָט ניט קיין מורא. די דייטשן האָבן אַ ניי געווער! מ'זעט

חרוב מאַכן די וועלט.

— זיי וועלן ניט פּאַרשפּילן? אַזוי מיינסטו?

ווידער טיילט מען בראַנפן. פון באַראַק דערטראַגן זיך נאָר די קלעפּ

פון אַ פּויק. אַז מען עפנט אַ טיר הערט מען אויך אַ טאַצן־געקלאַפּ פון

אַ דזשאַז. איבערן אויסגעשטערנטן הימל טראַגן זיך דייטשישע עראַפּלאַנען.

זיי פּליען ווי צעפּלאַשעטע פּייגל. דער עראַפּלאַן־גערויש פּרעסט צוזאַמען

די הערצער. די לופט ציטערט. די ערד וואַקלט זיך. די מענטשן דערשפּירן

דעם שוידער וואָס הייבט זיך אָן ביי די שלייף־אַדערן און לויפט דורך

דעם גאַנצן קערפּער ביז צו די קנעכלען פון די פּיס.

צעכראַסטעטע, וואַקליקע, מיט נעפּלדיק־פּאַראַלאַפענע פּרצופים גייען

זיי אין די הפּקריקע נעכט.

— זיי זענען נאָך שטאַרק, די גערמאַנצעס, אַ רוּח אין זייערע

נשמהלעך...

מענדל מאן

— זיי האָבן געעפנט פאַר אונדז די וועלט, אַרויסגעשלעפט פון פערד־שטאַל... און אין די נעכטעלעך איז פריילעך...

אַנטיפס באַטאַליאַן באַוואַכט אַ וויסט פעלד. דאָס איז זשעלאָנקי. טויזנטער פאַרטריבענע פאַליאַקן וואַלגערן זיך אונטערן הימל. שוין די דריטע נאַכט. ס'פאַלט אַ רעגן, אַ שיפלעכער. די דינע רעגן־פעדעם וויגט דער ווינט הין־און־קריק. אין פלוצעמדיקן ליכט פון רעפלעקטאָרן און טאַשן־לעמפלעך גליען אויף די רעגן־פעדעם. די טונקעלע בערג ווערן איינגעפאַלן.

סאָלדאַטן שלאָגן זיך דורך אַ וועג צווישן די פאַרקנוילטע מענטשן־בערגלעך, פאַרהילטע אין פלעדן, אין מאַנטלען. זיי טרעטן מיט גלאַנציקע שטיוול אויף ווייכע, באַוועגלעכע גופים.

ניט ווייט רייסט זיך אַ דין פרויזש קול און ווערט פלוצעם אָפּגעהאַקט אַזוי ווי אַ סטרונע, אַן אַנגעצויגענע, רייסט זיך איבער. אַפילו די רעגן־פעדעם האָבן זיך פאַרקנוילט נאָך דעם פרויזשן געיאַמער.

אַ שיפור זינגט. דאָס איז אַ רוס. מען דערקאַנט לויטן געזאַנג. עמעצער לויכט נידעריק, נידעריק. אַ חלפּימדיק ליכט פּויעט צווישן די פלעדן, צווישן די שוואַרצע מאַנטלען. הענט רייסן די דעקעס, שלידערן פלאַכטעס אויף די ווינטן. אַ פרוי פאַרשטעלט זיך דאָס פנים פאַרן ליכט מיט די הענט. דאָס ליכט גליווערט, דערנאָך גליטשט עס זיך איבער אַ גוף.

— קראַסאַטקעלע, וואָס באַהאַלטסטו דיין ראַזשע?

דאָס איז דער יונגער שאַליוגין. זיין פנים איז אויפגעלאָפן און גלאַנצט. טראַפנס רעגן רינען איבער זיין שטערן, איבער דער אַרויס־שטייענדיקער אייבערשטער ליפּ, איבער דער קאַנטיקער גאַמבע.

— ווייז דיין פרצוף! ווייז!

ער רעדט הייזעריק. אַ שאַטן פּויעט אַוועק.

— ווער איז דאָס? זאָג!

אין אַ קאַלטער שטאַלענער לופע בליצט אויף אַ פייערדיק אויג.

— מיינ מאַן... מיינ מאַן...

— דו העלד! רוק זיך איצט אָפּ פון דיין ווייב, אויב דיין לעבן איז

דיר טייער!

ביי דער ווייסל

שאליוגין לאָזט זיך אַראָפּ אויף די קני.
— לאָז דיך אַנקוקן! ווייז די שליפּיעס! ווייז די מאַרדע! די ליפּן!
ער האָט אַוועקגעריסן אַ פּאַר פּרויזשע הענט פּון אַ פּנים און לאַנג
אַריינגעלויכטן אין די אויגן. דערנאָך האָט ער זיך אויפגעשטעלט און איר
אַ שטויס געטאַן.

— געאַנגען! פּאַרויס!
אַ ליידיקער, אַפּגעריסענער אַרבל האָט געפּלאַטערט ווי אַן אונטער-
געבראַכענער פּליגל.

— שאליוגין! שאליוגין!
ער האָט זיך פּאַרהאַלטן.

פּאַנאַסאַוו האָט אים אַריינגעלויכטן אין פּנים. הינטער פּאַנאַסאַוו
— עטלעכע סאַלדאַטן מיט אַנגעהאַנגענע קעסטלעך אויף די ברוסטן און
אין די קעסטלעך קלימפּערט עפּעס. אויף די העלדזער הענגען רימענס
און צו די רימענס זענען צוגעקניפּט פּלעשער בראַנפּן.

— שאליוגין! וועסט זיך די ביינדעלעך אַפּדריקן... האָסט שוין קיין
בעסערס ניט געפונען?...

מען וויינט. אַ שיכּור זינגט.

נינטשע גאַלושקי, זאַוטראַ גאַלושקי,

פּריכאַדי מאַי מיליגקי

נאַ מיאַכע פּאַדושקי — עך־עך־עך־או!!!

אַנשטאַט דעם רעפּריין האָט זיך געעפּנט אַ שיסעריי. שאליוגין האָט
געשלעפּט אַ שאַטן צום טאַל. דערנאָך האָט זיך פּון דאַרט דערטראַגן אַ
קורצער געשריי.

פּאַנאַסאַוו האָט געריסן די פינגערלעך, די זייגערלעך, די קרעלן און
זיי אַריינגעוואַרפּן אין הילצערנעם קעסטל וואָס איז געהאַנגען אויף זיין
האַלדז. פּון צייט צו צייט האָט ער אַ זופּ געטאַן פּון דער פּלאַש. עס איז
אים נאָך קיין מאָל ניט אַזוי גוט געווען ווי היינט. אַ פּרייע וועלט. ער
איז דער האַר פּון דער פינצטערער נאַכט. דער צאַר פּון וויסטיקן פעלד.
פּראַקאַפּטשוק איז אומעטום געקומען דער לעצטער. ניט ווייט איז

מענדל מאן

אן אַנגעלויף. אַ מאַן האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט. ער האָט געטריבן פון זיין פרוי די שיפורע סאַלדאַטן. אַ יונגער אוקראַינער איז אים באַפאַלן און איינגעקלאַמערט זיך מיט די הענט אין האַלדז. די פרוי האָט ספּאַזמירט.

— וויפל זענען מיר?

— ניקיטאַ, צייל איבער, וויפל קלאַפּצעס זענען דאָ?

— הריצקאַ איז דער ערשטער! ס'קומט אים! אַרדענונג מוז זיין!

ער האָט איר דער ערשטער דערזען.

אַ קינד יאַמערט. די מענטשן הילן זיך אונטער די נאַכט־הימלען און פאַלן־צו אַלץ נענטער צו דער פייכטער ערד.

— מאַ... מאַ... פאַרוואָס באַפאַלן זיי דער טשאַטשע? אַזוי פיל ווילן

איר שלעכטס טאָן? פאַרוואָס שרייט זי ניט? זאָל זי שרייען! זאָל זי

שרייען! איך וועל פאַר איר שרייען! מאַ — — —

אַ קינד טוליעט זיך צו אַ מאַמעס שויס.

ווידער אַ שאַרף ליכט. אַ געוואָי. אַ שיסעריי. שיפורע געוואַלדן.

שיפורע געזאַנגען. דער רעגן איז אויך שיפור, די רעפּלעקטאַר־שיינען און

אַפילו דער צעריסענער נאַכט־הימל איז אויך שיפור.

— ליכטיקט עס שוין?

— עס איז ערשט נאָך האַלבער נאַכט.

עמיליאַ פיבערט. עס שוידערט איר. דאָס איז אַוודאי פון פייכטן

ווינט, פון רעגן וואָס אַט פאַלט ער און אַט הערט ער אויף. זי איז אַליין

אין דעם פעלד, אַליין אונטער גאַטס הפּקרדיקן הימל.

די פאַרטריבענע פון וואַרשע רוען צוזאַמען מיט זייערע משפּחות.

יעדע משפּחה אין איין קנויל. זי האָט זיך געוואַלט ערגעץ צוטוליען,

האַט מען געהייסן זי זאָל זיך אַפּרוקן. זי איז יונג. זי איז שייַן. די צע־

הפּקרטע סאַלדאַטן באַפאַלן פרויען. — איר וועט אונדז אַלעמען שטעלן

אין אַ געפאַר. מ'זעט אונדזערע מענער דערשיסן.

זי האָט מורא געהאַט זיך אויפצושטעלן. רעפּלעקטאַרן נישטערן

איבערן פעלד. דאָס איז אַ געקרייצט ליכט. פאַס אויף פאַס. זיי צעקרייצן

דעם גוף, זיי צעפאַלמעסן יעדן גליד. דערנאָך צעפויון זיך שטיקער גוף

איבערן פעלד און ס'בלייבט נאָר דאָס נאַקעטע האַרץ.

ביי דער ווייסל

א נאכט איז אדורך.

פון טאל זענען געקומען די פארשלעפטע פרויען. זיי זענען געקומען מיט צעריסענע פנימער, צעשויבערטע, מיט צעשליסענע קליידער. זיי האבן זיך געוואקלט, געפאלן צו דער ערד.

פאר טאג האט זיך עמיליא אויפגעהויבן. זי איז געגאנגען איבערן פעלד. זי מוז אָוועק. זי וועט דאָ ניט בלייבן. איצט איז שטיל געוואָרן. אַנגעשוואַלענע פּנימער פּון פּרויען, ניט געוואַשענע, פּאַרבלאַטיקטע, פּאַרבונדענע מיט טיכער, אַרויסגעזעצטע אויגן האָבן איר נאַכגעקוקט. אַ סאַלדאַט האָט איר אַ שטויס־געטאַן.

— ניט אַרומקריכן.

זי האט זיך צוגעזעצט צו אַ קליינער גרופע מענטשן. מ'האט איר אַנגעקוקט מיט מיטלייד. עס איז שוין ליכטיק.

די וואך טוישט זיך. זיי מאַרשירן אָוועק צו די באַראַקן וואָס אויף יענער זייט טאַל. שיפורע, צעזונגענע, מיט קעסטלעך אויף די רוקנס, אויף די ברוסטן. אַ דייטש, מיט אַ שפיצרוט אין די הענט, אין לאַקירטע שטייול, מאַרשירט ביי דער זייט.

אין דער נידערונג, ביי די קוסטעס, די אויסגעטריקנטע מיט גע־קראַמפטע צווייגן, יצט אַ גרופע הייליקע שוועסטער, די קאַרמעליטן, אין לאַנגע ברוינע קליידער.

אויף דער צווייטער זייט טאַל וואַכן די היטער. פון דאָרט זענען ביי נאַכט געפאלן די רעפלעקטאָרן, פון דאָרט קומען די שיפורע סאַלדאַטן. און אַז ס'איז ווידער צוגעפאלן דער אַוונט האָט אַ פרוי געזאָגט צו עמיליאַן:

— זוכט אייך אַן אַנדער אָרט. מיר האָבן מורא.

— גייט צו די שוועסטער.

זי האט געפויעט איבערן פעלד. די קאַרמעליטן־שוועסטער האָבן איר געגעבן אַ שלונג וואַסער, אַ דאַר שטיקל ברויט. און אַז ס'איז פינצטער געוואָרן האָט איינע אַרניפגעוואַרפן אויף איר אַ טונקעלע דעק. דאָס איז געווען די ערשטע נאַכט וואָס זי איז אַפגעשלאָפן מיט אַ האַרטן שלאָף. שאַטנס האָבן אַרומגעפלאַטערט איבער די קעפּ ווי די קאַרשונס. אַ ליכט

מענדל מאן

האָט געשניטן איר לייב. דאָס איז גאַרנישט. זי האָט זיך איינגעוויקלט.
דאָס געוואָנט איז שווער. ווער מורמלט עס אַזוי נוגנדיק? פאַרוואָס איז
אַזוי שטיל? האָט מען אַלעמען דערוואַרגן?

פאַר טאָג האָבן געקניט די נאַנעס. עמיליאַ איז געלעגן אַלץ מיטן
פנים צו דער ערד. אַ גלח איז פאַרבייגעגאַנגען און אַרױפגעלייגט אַ האַנט
אויף איר קאָפּ. וואָס פרעפלט ער? ווען זי האָט זיך אָפגעריסן פון דער
ערד און אויפגעהויבן דאָס פנים צו טאַגליכט איז זי פאַרחידושט געוואָרן.
זי האָט זיך דערזען אין אַ ברוין קלייד פון אַ קלױסטער־שוועסטער, אַ
ברייטס, מיט טיפע פאַלדן.

פון טאָל דערגייט נאָך אַלץ דער געיאַמער. באַוואַקסענע מענער
טראָגן אויף די הענט פרויען, פאַרבלאַטיקטע, האַלב־נאַקעטע, מיט שוים
אויף די ליפן. אַרום וואַלגערן זיך הרוגים — דאָס זענען דערשאַסענע יונגע
מענער וועלכע האָבן זיך קעגנגעשטעלט די פאַרגוואַלטיקער.
אַן עלטערער פאַליאַק, אַ באַברילנטער, אַ געבויענער האָט גערופן
צום גלח.

— לאַמיר גיין צום שטאַב. וואָס שווייגן מיר. לאַמיר זיך פאַרקלאַגן.
עס איז דאָ אַ גאָט, אַן אַלמעכטיקער.
אַ פרוי מיט צוויי פיצלעך קינדער אויף די הענט איז צוגעקומען צו
די נאַנעס.

— דערבאַרעמדיקע. זעט ווי מען פייניקט אונדז. — זי האָט געוויזן
די אויסגעבראַכענע פינגער, די צעביסענע און פאַרבלוטיקטע. — דאָס
האַבן די פאַגאַנעס אַראָפגעריסן די רינגלעך מיינע. אַ יעזו אַיטשע נאַש.
אַ יונגער מענטש, אפשר אין די דרייסיקער מיט אַ בלאַנד ניט־
ראַזירט פנים איז געשטאַנען אַן איבערגעבויענער איבער אַ פאַרחלשטער
פרוי און געריסן זיך די האַר פון קאָפּ. ער האָט צעכראַסטעט דאָס העמד,
געריסן שטיקער העמד און עס געשליידערט.

— דאָרט זיצט זייער עלטסטער, דער הערשער פון די באַנדעס.

— אַט, אין יענע באַראַקן!

— ער מוז אַוודאי ניט וויסן פון דער שאַנדע!

— לאַמיר גיין בעטן.

ביי דער ווייסל

— אויב זיי ווילן יונגע פרויען צום פארוויילן וועט מען זיי צו-
שטעלן, אָבער ניט אויף אַזאַ אופן. ניט מאַרדן.
עמיליאַ האָט זיך איינגעקוקט אין פנים פון דער פרוי וואָס האָט
די ווערטער אַרויסגעזאָגט. זי האָט דערזען לעבן זיך אַ דיקע גויע, אַ גוי-
דערדיקע מיט פאַרגאַסענע אויגן.
פון פאַרנט איז געגאַנגען דער גלח. דאָס סקעלעטישע פנים האָט
קיין צוק ניט געטאַן, נאָר די ליפן האָבן געפרעפלט. נאָך אים איז געגאַנגען
דער באַברילנטער מיט דער אַרויסשטאַרצנדיקער ליפ — ווייזט אויס אַז
דאָס איז אַ דאַקטאָר, מען דערקאַנט עס לויטן קליינעם האַנט־רענצל וואָס
דער זקן לאָזט ניט אַרויס פון דער האַנט. נאָכן דאַקטאָר הינקט אַ מאַן
אין אַ טונקעלן סורטוק מיט אַ ניקלבעם שטעקן.
— דערציילט אַלץ זייער עלטסטן. זיי זענען אויך מענטשן!
דער גלח האָט זיך פאַרהאַלטן לעבן די קאַרמעליטן־שוועסטער.
— קומט מיט, שוועסטער.
אַ נאָנע האָט זיך גיך צוריקגעצויגן.
— איך וועל גיין. לאָזט מיך. לאָזט מיך! — האָט גערופן די דיקע
פרוי מיט די שמאַנט־אויגן.
עמעצער האָט אַנגענומען עמיליאַן פאַרן אַרעם.
— לאַמיר גיין, שוועסטער, לאַמיר באַגלייטן די זקנים.
אַ ציטערניש איז איר דורך.
— גיין? ווהיין? נאָך וואָס? צו וועמען? איך קען ניט... כ'קען
ניט...
עמיליאַ האָט ניט געקענט ריידן. די ציין האָבן זיך איינגעביסן אין
די פאַרטריקנטע ליפן.
— קום, שוועסטער, שרעק זיך ניט... דו גייסט מיטן פאַטער אַנדזשעי.
דו גייסט מיט אונדז. שרעק זיך ניט. דיין פנים איז בלייך. דו שרעקסט
זיך? טרייב דאָס פחדנות...
— פחדנות? ...
זי האָט געשטעלט אייליקע טריט. נעבן איר וויגט זיך דאָס ביינער-
דיק־לענגלעכע פנים פון דער הייליקער שוועסטער.

מענדל מאן

— ווי רופט מען דײך ?

— עמיליאַ.

— דאָס איז אַ הייליקער נאָמען.

— דו זעסט מיר אויס פרעמד. וווּ האָסטו זיך אויפגעהאַלטן ?

ביי די קוסטעס האָבן די וואַכלייט פאַרהאַלטן די צוויי נאַנעס מיט די זקנים. אַן עלטסטער האָט שפעטער באַפוילן דורכלאָזן זיי צום שטאַב. אין הויף איז ציכטיק. די וועגלעך זענען אויסגעלייגט מיט אָפּגע־קאַלכטע שטיינער. דער אַריינגאַנג איז פאַרצוימט מיט שטאַכעטן, מיט בלומען־קוסטעס.

אויפגענומען דער דעלעגאַציע האָט אַנטיפּ. אין אַ זייטיקן צימער האָבן הויך גערעדט די עלטסטע. די טיר איז געווען אָפּן און פון דאָרט האָט זיך געטראָגן אַ וואַלקן רויך פון מאַכאַרקע.

— פּאָלסקיע פּאַני, טשעהאַ ?

ער האָט געלאַכט, אַנטיפּ, און ס'האָט מיטגעלאַכט זיין געמאַרש־טשעטער שטערן. פון דעם קאַזאַק האָט זיך געטראָגן דער ריח פון אַדער־קאַלאַן. דער ריח האָט זיך אויסגעמישט מיטן טיטון, מיט דעם פּאַמאַדער־ריח פון פּריש־געפּוצטע שטיוול.

דער אַלטער דאָקטאָר האָט זיך פאַרנייגט.

אַנטיפּ האָט אַרויפגעשטעלט אַ פּוס אויף דער שטול און געפאַטשט מיט דער האַנט די גלאַנציקע כאַליאַווע. ער האָט הנאה־געהאַט, סיי פון דעם גלאַנץ פון דער כאַליאַווע, סיי פון די שטילע בעטנדיקע רייד פון פּאָליאַק. זיין פּול פנים האָט זיך געשפיגלט אין דעם שוואַרצן לעדער־שפיגל. — שאַליוגין. שאַליוגין.

אַ יונגער רוס, מיט אַ באַזויפטן פנים, מיט אויגן אָן שוואַרצאַפּלען און אַ רויט־קנאַכיקע נאַז איז אַריינגעקומען.

— ברענג אַריין שטולן.

דער אַלטער דאָקטאָר האָט גערעדט שטיל. דער גלח האָט צוגע־שאַקלט מיטן קאָפּ. עמיליאַס שרעק איז פאַרשווונדן. איר בליק איז שאַרף געוואָרן.

ביי דער ווייסל

— ווייסט איר וואָס אייערע סאָלדאַטן טוען אין די נעכט? איז צו אייך ניט דערגאַנגען דאָס געוויין פון פרויען?
די פרויישע שטים האָט צוגעצויגן צו זיך די נייגעריקייט פון די אָפיצירן פון יענער זייט אָפּענע טיר. צוערשט האָט אַריינגעשטעלט זיין פּרָצוף פּאַנאַסאָוו. לעבן אים האָט זיך געשאַטנט דער אויסגעצויגענער באַרבאַריסקי. יעגאַראָוו האָט געקוקט מיט שפּאַט. ער האָט פּאַרלייגט די הענט אונטער די באַקעס און זיך שטיל אונטערגעפּייפט.
— העל, אָפּאַנאַסי. אָפּאַנאַסי...

אַנטיפּ האָט גערופן אין צווייטן צימער אַריין. פּלוצעם האָט מען געמאַכט אַ וואַרע און אַ יונגער, ענערגישער רוס, אַודאי אין די דרייסיקער האָט זיך דערנענטערט צום טיש. עמיליאַ איז שטיל געוואָרן. זי האָט זיך איינגעקלאַמערט מיט ביידע הענט אָן דער שוועסטערס אַרעם און צוריק־געצויגן זיך אויף אַ טריט.

דאָס איז זירקאָוו! דער וואָס איז צוזאַמען מיט איר אַריבערגע־וואָרפן געוואָרן פון דער סאָוועטישער זייט. זי דערקענט אים. דאָס איז ער!
זי האָט געציטערט. איר שטים האָט געקלונגען קלאַר:

— די ליידן פון די פרויען איז ניט מעגלעך איבערצוגעבן מיט אַ מענטשלעכער שפּראַך. האַרדעס שיכורים בושעווען. געשענדטע און טויטע. הונדערטער. טויזנטער. אָן אַ גאַט אין האַרצן. קומט צום טאָל וועט איר אַליין זען!

זירקאָוו האָט גענוי באַטראַכט די מענטשן פון דער דעלעגאַציע וואָס זענען געקומען זיך פּאַרקלאַנגן. ער האָט געקוקט אויף דער הייליקער שוועסטער וואָס רעדט אַזוי אָפּן.

— דו באַליידיקסט. דו טראַכטסט אויס. האָסט אַ קראַנקע פּאַנטאַזיע. אייערע פּאָליאַקן בושעווען. אייערע רויב־באַנדעס ברענגען אום די שטאַט! אייער פּאַלק איז פּאַרווילדעוועט! צווישן אייך גראַסירן באַנדעס! — דאָס האָט גערעדט זירקאָוו.

אַנטיפּ האָט אַלץ כּיטרע געשמייכלט.
— דאָדאָ דאָדאָ, אָפּאַנאַסי זירקאָוו.
דאָס איז ער. דאָס איז דער זעלביקער.

מענדל מאן

— זאג, ווער פון אונדזערע האָט געמאָרדעט, ווער? וויין!
— אָט איז איינער! — האָט עמיליאַ אָנגעוויזן אויף שאַליוגינען.
זירקאָוו איז אויפגעשפרונגען.
— איז דאָס אמת, שאַליוגין?
— וואָס באַלטאַיעט זי... וואָס? און אַז מיר האָבן זיך פאַרוויילט
מיט די קאָביטקעס די פּאַליאַטשקעס, טאַרן מיר ניט? — דער יונגער
שיפּורער און צעהפּרטער רוס האָט געקוקט אויף זירקאָוו מיט אַן אַרויס־
רופּערישער חוצפהדיקייט. ער האָט דערביי געקנעפּלט דעם טאַש פּון נאַגאַן
און געברומט. — כּוואַלט זיי דערשאַסן, די פּאַליאַקעס, די פּאַנעס, זיי
ווערן די באַביאַנקעס... זיי ווילן אַנטלויפּן... זיי ווילן אונדו אויסמאַרדן
סיי־ווייסיי... אַז דער גערמאַניעץ וועט אַוועק וועלן זיי... וואָס זשאַלעוועט
איר די נקבות?...

ער האָט גערעדט מיט שוים. געפּלאַנטערט זיך אין די רייך. אין דער
רעכטער האַנט איז געלעגן דער נאַגאַן. ער האָט זיך מיט אים געשפּילט,
געוואָרפּן אים אין דער לופּטן און צוריק אונטערגעכאַפּט. איצט איז די
שיפּרות פּון זיינע אויגן אַריין אין מויל, אין די הענט. זיי זענען געוואָרן
אַזוי באַוועגלעך און אומרויק אַזש ער האָט אַ זעץ־געטאַן מיטן נאַגאַן אין
טיש און אויסגעדרייט זיך מיטן רוקן צו אַנטיפּן, צו זירקאָוו און זיך
היסטעריש צעלאַכט.

— גיב דעם נאַגאַן — האָט געזאָגט זירקאָוו.
שאַליוגין האָט זיך אַ ווקאַל־געטאַן. דאָס יונגע, צעהיצטע פנים איז
פאַרקרימט געוואָרן, דער אונטערשטער קינבאַק איז שאַרף אָפּגעשטאַנגען
און די ליפּן האָבן מיטגעציטערט.
— ווער ביסטו דאָס אַז דו זאַלסט מיר באַפעלן?
ער איז צוגעלאָפּן נאָענט צו זירקאָוו און געבליבן שטיין מיט אַן
אַרויסגעשטעלטער ברוסט.

— שאַליוגין!
אַנטיפּס קול איז געפּאַלן אַזוי ווי ס'פּאַלט אַ שטיין אין אַן אַזערע.
צוערשט איז געקומען דער קלאַפּ אין וואַסער־שפיגל און דערנאָך אַ גע־
פּליעסק פּון וועלן.

ביי דער ווייסל

יעגאָראָוו האָט זיך פאַרטייעט, אָנגעכאַפט שאַליוגינס האַנט און איר אַרונטערגעדרייט אונטערן רוקן.

— אָט איז דער נאַגאַן. — יעגאָראָוו האָט אַ וואָרף־געטאַן שאַליוגינס נאַגאַן צו אַנטיפּן. מען האָט אים אַרויסגעפירט אין הויף. זירקאָוו האָט געקוקט אין פענצטער אַריין. ס'איז אַ זוניקער טאַג. אַרום שפּרייט זיך אַ פּרישע גרינקייט. וווּ איז אַנטיפּ? ווער איז דער אַלטער מיט די בריילן? ווי קאַנטיק עס איז אים דאָס פנים פון דער הייליקער שוועסטער? זי קוקט אויף אים. ווי דורכדרינגענדיק עס איז איר בליק. גאַרנישט פון קיין נאַנע. פאַר וואָס זענען אַלע אַנטשוויגן געוואָרן? ער איז אַליין געבליבן מיט די פּאַליאַקן.

— מיר וועלן באַשטראַפּן. מיר זענען ניט קיין מערדער. איז מוזט אָבער ליידן. דאָס איז אייער שולד. ווען ניט די באַנדיטן. — ער האָט זיך אַרומגעקוקט. קיינער איז נישטאָ פון די אַפיצירן. וואָס זאָל ער זיי זאָגן? אין דרויסן איז שטיל, אַזוי שטיל ווי אויך דאָרט וואַלט פּוסט געווען. ווי עס וואַלט ניט געווען קיין פאַרוויסט וואַרשע. ווי עס וואַלט ניט געווען זשעלאָנקי. — איר האָט געדאַרפט אַפּוואַרטן מיט דעם אויפשטאַנד... ניט אַרויסווייזן אייער פאַרריסנדיקייט... אייער גורל וואַלט געווען אַן אַנדערער... — ער איז שטיל געוואָרן. דאָס ערשטע מאָל ווי זירקאָוו פאַרלירט זיך. וואָס זאָל ער טאָן? פאַר וואָס ריידן זיי ניט? ער איז צוגעגאַנגען נאַענט צום אַלטיטשקן מיטן דאַקטאָרישן רענצל, אַרויפגעלייגט אַ האַנט אויפן אַקסל.

— מיר זענען ניט קיין מערדער.

אין הויף האָט מען אויסגעשאַסן. דאָס איז געווען אַן איינציקער שאַס, אַ פאַראיינזאַמטער. ביי די קוסטעס האָט זיך אַפּגעשלאָגן, מיט אַ גרויסער פאַרשפּעטיקונג, אַן עכאַ. אַ לויזע שויב האָט אַ ציטער־געטאַן ווי ס'וואַלט דורכגעפלוין אַ ווילדע בין.

אַנטיפּ איז אַריינגעקומען אין צימער און נאָכלאַזיק אַוועקגעזעצט זיך אויבן אַן. ער איז געזעסן אַן איינגעבויענער און ווי זיין שטייגער, געגלעט די שטיוול־כאַליעווע.

די פּאַליאַקן האָבן זיך צוריקגעצויגן אין ווינקל. עמיליאַ איז געבליבן

מענדל מאן

שטיין אויפן אָרט. זי איז איצט געווען נאָנעט צום טיש, נאָענט צו זירקאָוון.
— איר קאָנט גיין. — האָט געזאָגט אַנטיפּ. — ס'וועט שוין זיין
רויק — מיר באַוואַכן אייך, אָבער אייער גורל ליגט אין די הענט פון דער
ווערמאַכט.

ווידער האָט עמיליאַ דערפילט דעם ריח פון אַדע־קאַלאַן.
אין הויף ליגט שאַליוגין אין אַ קאַלוזשע בלוט. זיין פנים איז פאַר־
ריסן און די אויגן פאַרלאָפן מיט בלוט. ער איז ענלעך צו אַן אַראַפּגעפאַ־
לענעם קאַרשון וואָס אַן אַנדער רויבפויגל האָט אים אין מיטן פלי אויס־
געפיקט די אויגן און אַראַפּגעשליידערט פון די כמאַרעס.

יעגאַראַוו זיצט אין הויף אַ גלייכגילטיקער און פּוצט זיך די נעגל.
זיין שפיציקער שאַרבן מיט די צוגעפּרעסטע פייכטע האַר, דער אויסגע־
ראַזירטער קאַרק, די מוטנע וואַסער־אויגן, די פינגער, די דאַרע און אויס־
געקרימטע — דאָס אַלץ האָט אים אויסגעטיילט פון די אַרומיקע.

פּראַקאַפּטשוק סאַפּעט שווער. ער איז איבערגעשראַקן און אומרויק.
דאָס איז דער אומרו פון אַ הונט וואָס דערהערט אין די נעכט דעם געהויל
פון סטייעס וועלף און דערשפירט דעם ריח פון בלוט.

באַרבאַריסקי האָט פאַרלייגט די הענט אויפן רימען און זיך געוויגט.
די צוויי פּאָדערשטע ציין האָבן אונטערגעהויבן די אייבערשטע ליפ און
אַרויפגעצויגן אויף דעם לאַנגן פנים אכזריותדיקייט. ס'האָט אויסגעזען ווי
ער וואַלט זיך געגרייט איינצובייסן מיט זיי אין אַ פליישיקער מאַסע. אַ
פייכטקייט האָט געלאַנצט פון דער געשפּאַלטענער ליפ און פון די געלע
ציין.

איין פּאַנאַסאַוו מיט דעם געפאַשעטן חזיר־פנים האָט געלאַכט.
— טשעהאַ? זונעלעך, וואָס טוזשעט איר? ניט געדאַרפט קריכן
צו די נקבהלעך...

זירקאָוון האָט אַלעמען לאַנג באַטראַכט. ער איז נאָכגעגאַנגען דער
דעלעגאַציע ביזן טויער. די וואַכלייט האָבן זיך אַפּגערוקט. און אַז ער
האָט זיך אויסגעגלייכט מיט די צוויי פרויען האָט ער אַ שעפּטשע־געטאַן:
— דערלויבט, איין רגע.

זיין האַנט איז געבליבן הענגען אויפן פאַלב פון עמיליאַס אַרבל.

ביי דער ווייסל

ער איז רויק. עמיליא דערקאנט ניט קיין סימן וואָס זאָל אויסגעבן זירקאָווס פּוֹנוֹת. דאָס פנים איז קאַלט, אָן שום אויסדרוק. ניט קיין פּעס און ניט פּאַרווידערונג. דאָס איז אַ פנים פון שטיין.
— איר זענט ניט אָנגעקומען אויף אייער באַשטימונג־אַרט. —
האַט עמיליאַ געזאָגט.

דאָס איז געווען אַזוי אומדערוואָרט פאַר זירקאָוו אַזש ער האָט אויפגעשוידערט. ער איז זיכער געווען אַז עמיליאַ וועט ניט וואַגן דאָס צו זאָגן, אַז זי וועט ניט וואַגן געבן די קלענסטע אַנצוהערעניש אַז זי האָט אים שוין ערגעץ באַגעגנט. מיט זיין דורכדרינגענדיקן בליק און דערפאַרני־קייט האָט ער גלייך, ביים ערשטן מאָל, דערקענט עמיליאַן. ער איז געווען זיכער אַז אויך זי דערמאָנט זיך דעם פלי אין אַר־2־עראַפּלאַן. די דאָזיקע זיכערקייט האָט ער געהאַט בעת ער האָט גערעדט צו די פּאַליאַקן. דאָס איז געווען אַ פּאַטאַל פּלאַפּלעריי. סתם רייד. איצט איז ער אַנטפלעקט געוואָרן. וועט זי דען שווייגן? זי וועט זיכער אויסדערציילן די מענטשן פון דער דעלעגאַציע. די טעג קומען עסעס־לייט דורכקאַנטראַלירן די מענטשן פון זשעלאָנקי. די יונגע פרויען וועלן פאַרשיקט ווערן אין טיפּן דייטשלאַנד. זי וועט אויסגעבן.

— ווער זענט איר?

ער האָט געשטעלט די פּראַגע אין אַזאַ טאַן וואָס האָט איר געגעבן צו פילן אַז ניט אין ענטפער גייט אים. ס'איז געווען אין דער פּראַגע אַן אַרויסרוף, בייזקייט און שרעק. יא, ממש שרעק פאַר עמיליאַן.
זירקאָוו האָט זיך פאַרהאַלטן. די מענטשן זענען אַריבער דעם טאַל. פון דאָנען זעט מען דאָס פעלד מיט די טויזנטער מענטשן. אַ ריזיקער המון. מענטשן־פלעקן; באַוועגלעכע, פאַרביקע, טונקעלע, אַזוי ווי אַ טייך אין שטורעם ווען די כוואַליעס הוידן זיך און פאַלן מיט געפּאַטשעריי.
דער ווינט האָט געבראַכט אַ צעצויגענעם מענטשן־געזושום, אַ מאַנאַ־טאַנעם, אַזאַ וואָס עס קומט פון אַ זאַנגען־פעלד ווען ס'קלינגען אָפּ די קאָסעס און דער נאַקלאַנג וויגט זיך אין הלל. און ווייטער פון פעלד, נאָך די קוסטעס, נאָך די ווערבּעס, אויף יענער זייט מויער זעט מען וואַרשע. די שטאַט איז פאַרהילט אין וואַלקנס. היינט זענען זיי דורכזעוודיקע ווי

מענדל מאן

די שלייערן פון אבלדיקע פרויען. וואַרשע האָט איצט אויסגעזען ווי אַ צמענטאַר, אַן אַלטער, אַ פאַרלאָזענער, וואָס איז אָפּגעפונען געוואָרן ערגעץ אין אַ וויסטער העק.

אַ גאַנצן אָונט האָט זירקאָוו פאַרבראַכט מיט יעגאַראָון און באַר־באַריסקין. זיי האָבן געשפּילט אין קאַרטן. אַנטיפּ איז אַרומגעלאָפּן ווי אַ לייב אין שטייג.

— די סאָוועטן האָבן היינט באַמבאַרדירט דאָס דייטשישע פּליפעלד אַקענטשע. דאָס איז נייט־ווייט פון דאַנען. מען האָט געהערט די אויפרייסן.

— זיי וועלן אַריינקומען. — האָט געזאָגט יעגאַראָוו.

— ראַזיר אָפּ דעם קאַרק, זאָל ער זיין צוגעגרייט, די שטריק זאָל גוט ליגן אויף אים.

באַרבאַריסקי האָט געוואַלט פאַרדעקן מיט דער אייבערשטער ליפּ די רויב־צייך און ניט געקאַנט. זיין געלעכטער איז צערונען געוואָרן אויף זיין פנים אַזוי ווי עס רינט אָפּ וואַסער פון אַ זיפּ.

די נאַכט איז אויף זשעלאָנקי געווען אַ שטילע. ביי אַנטיפּס פענצטער האָט געסקאַמלעט אַ הונט. אַ רעפּלעקטאַר־שיין איז געפאַלן נידעריק ביז צו די קוסטעס. אין איין באַראַק־פענצטער איז שטאַרק ליכטיק. זירקאָוו האָט אויפגעמאַכט די טיר און אַרויס אין הויף.

יעגאַראָוו און באַרבאַריסקי זענען אַוועק. זייערע שאַטנס האָבן זיך נאַכגעוואַקלט נאָך זיי. צווישן די שאַטנס האָט זיך געפּלאַנטערט דער הונט. זיי זענען אַוועק קיין זשעלאָנקי.

פון וואַנען נעמען זיך פּלוצעם אַזוי פיל טונקעלע וואַלקנס?

זיי זענען נידעריק. ממש איבער די קעפּ. מען קאָן זיי אַנרירן מיט די הענט. זיי נידערן אַלץ מער און מער. באַלד וועלן זיי פאַלן אויף די אומגליקלעכע. די מענטשן וועלן דערוואַרגן ווערן. די ערד וועט זינקען. אַ ווינט רייסט די קוסטעס. עמעצער וויינט. ס'איז אַ געוויין ווי פון ווערבעס אויף אַ נאַקעט פעלד. אַ געוואַנט פּלאַטערט אין ווינט. אפשר איז עס אַ פּויגל, אַ שוואַרצער, וואָס האָט זיך אַראַפּגעלאָזט ניט ווייט פון דער ברענענדיקער שטאַט?

ביי דער ווייסל

עס איז לוייערנדיק שטיל. נאך האלב־נאכט האבן זיך ביים ראנד פון פעלד נעבן די קוסטעס געצונדן קליינע פייערלעך. זיי זענען אומ־געריכט אויפגעשפרונגען און אומגעריכט זיך פארלאָשן.

— אַדאַנק דיר, פאַר דער שטילקייט, דו אַלמעכטיקער, וואָס דו באַ־וויליקסט.

די שטילקייט איז שוין מער ניט איבערגעריסן געוואָרן ביז עס האָט געליכטיקט.

— אַ שטילע נאַכט געווען. די ערשטע שטילע נאַכט אויף זשעלאַנקי. פאַר טאָג האָט מען געפונען אַ דערשאַסענע הייליקע שוועסטער.

— ס'איז געווען נאך האַלב־נאַכט. אַ פאַראיינצלנער שאַס און דערנאָך נאָך איינער.

די נאַנעס האָבן אויסגעגראָבן אַ קבר מיט די הענט. דער גלח האָט עפעס געשעפטשעט. מען האָט אַוועקגעשטעלט אַ קליינעם צלם פון ווערבע־ריטלעך און איינע האָט זיך דערמאַנט. אַז די דערשאַסענע האָט געהייסן עמיליאַ. דעם נאַמען האָט מען אָנגעשריבן אויף אַ קליין ברעטלע און עס אָנגעבונדן ביי די ריטלעך.

אין דער צייט ווען אַנטיפס מענטשן האָבן געבושעוועט אין די פאַר־נומענע קוואַרטאַלן פון וואַרשע און געמאַרדעט די ציוויל־באַפעלקערונג, האָט דאָס דייטשישע מיליטער אַטאַקירט די ראַיאָנען פון דער שטאָט וואָס גרענעצן זיך מיט דער ווייסל. דער ביי־ווייסל־ברעג איז באַמבאַרדירט געוואָרן פון דער לופט. די פלאַמען האָבן זיך געשפיגלט אין טייך. דער גאַנצער ראַיאָן איז געווען פאַרהילט אין פייער. אַלטשטאַט איז שוין אין דייטשישע הענט. די דייטשן האָבן געהערשט איבער חורבות. פון די קעלערן־אַרויס האָבן זיי געטריבן די באַפעלקערונג אויף די פּאַזיציעס פון די אויפשטענדלעך, אויף באַריקאַדן און קעגן־טאַנק־צוימען. דאָס פייער פון די אויפשטענדלעך איז איינגעשטילט געוואָרן און אַ המון פרויען, קינדער, זקנים און יונגע מיידלעך זענען אַרויפגעפאַלן אויף די צוימען און הינטער זיי האָבן זיך גערוקט די שטאַלענע טאַנק־פעסטונגען מיט דייטשן. די מענטשן זענען צעמאַרשטשעט געוואָרן אונטער די רעדער פון די טאַנקן,

מענדל מאן

זיי זענען געפאלן אויף דעם אויפגעריסענעם ברוק. טייל זענען געלאָפן מיט צעשפרייטע הענט, מיט צעפלאָסענע האָר.

אויך דער ביי-ווייסל-ראַיאָן איז געפאלן. די שטאַט האָט שוין ניט קיין ברויט. עס פעלט וואַסער. ביי די ברונעמער, וואָס זענען אין געאיל געגראָבן געוואָרן, זאַמלען זיך לאַנגע רייען. מען שעפט פון דאָרט אַ מוטנע וואַסער. פרויען שלייכן זיך אין די קאַנאַוועס, לענגוויס די טראַטואַרן מיט עמעס. מיט טשייניקעס. עטלעכע מענער האָבן געבראַכט פון ערגעץ אַ צעריסן פערד. אַרום פערד דרייען זיך צענדליקער מיט פאַרבלוטיקטע מעסערס. דאָס טיילט מען זיך מיט פאַרציעס פלייש פאַר די שותפותדיקע קיכן. אַן עלטערער מאַן האָט אַרויסגענומען פון טאַש אַ מעסערל און צע-שפרייט אויף דער ערד אַ צייטונג. מיט דעם קליינעם שטאַל שניידט ער פיצלעך פלייש און וויקלט עס איין אין דער צייטונג. דאָס טויער איז איבערגעפולט מיט פרויען. אַלע אין קאַפטיכלעך. די מענער זענען ניט ראַזירט, מיט רויט-אַרויסגעזעצטע אויגן.

מען האָט צעטראָגן ס'גאַנצע פערד. אין טויער זענען נאָר געבליבן טונקעלע בלוט-פלעקן און רויטע ביינער. עמעצער שפאַלט זיי מיט אַ האַק. וואַרשע הונגערט. די עלעקטראַ-סטאַציע איז צעשטערט געוואָרן פון אַרטילערישן פייער. וואַרשע איז איינגעהילט אין פינצטערניש.

דייטשן רייסן זיך אַריין אין די קעלערן וווּ ס'ליגן פאַרווונדעטע און שיסן אַלעמען פון אַן אויטאָמאַטיש געווער. זיי נישטערן אין די ווינקעלעך. דאָס הילפס-מיליטער פאַרפלייצט די פאַרשטעט. מען זאַמלט די ציוויל-באַפעלקערונג אויף פלעצער, אויף מערק. מען שטעלט זיי אויס אין רייען. טויזנטער אויגן פון וואַכלייט זוכן, נישטערן, פאַרשן. צווישן די וואַכלייט: דייטשן, אוקראַינער, רוסן, ליטווינער, לעטן, אונגאַרער. מען זוכט יידן. יידישע פנימער.

— דאָס איז אַ ייד?

מען קאַנטראַלירט פאַפירן. דאָס געשעט בליץ-שנעל. אַ שאַס. נאָענט רוישט אַ מאַטאַר פון אַן אויטאָ. אַ קאַנטיקער פרצוף פון אַ דייטש ווי אַ סקעלעט באַצויגן מיט בלעך קוקט פון אַן אַפענער מאַשין. אין אַ ריי ווערט אַ טומל.

א פרוי, אין די מיטעלע יארן שרייט. די וואַכלייט לויפן זיך צונויף.
— מיינע הערן. דאָס איזט יודע! איין יודע! פאַרוואָס זאָלן מיר
צוליב אים ליידן. מען וועט נאָך אונדז חושד זיין אַז מיר באַהאַלטן אויס.
מען פירט אַרויס אַ צעטומלטן יונגן מענטש פון דער ריי.
— אַ חוצפה פון אַ זשיד איינצושטעלן דעם גאַנצן נאַראַד צוליב
זיך. ווייניק האָבן מיר געליטן.

— וואָס באַהאַלטן זיי זיך הינטער אונדזערע פלייצעס?
— כּהאַב אליין געזען אויסבאַהאַלטן זיך אין קאַשטשאַל פון הייליקן
אַנטאַני, זשידעס, זיי האָבן געשאַסן אויף די הייליקע בילדער.
— ס'גראַסירן אויך דאָ אַרום זשידעס פון דער גאַנצער וועלט, אין
דער אומגליקלעכער וואַרשע אונדזערער. פאַר זיי איז וואַרשע ניט הייליק.
— מען זאָגט, אַז די לאַגערן זענען פול מיט יידן פון דער גאַנצער
וועלט.

— פון וואַנען ווייסט איר דאָס?
— מען ווייסט. וועלן די דייטשן פאַרשפּילן, וועט אַ זשידאָוסקע
לאָווע פאַרפלייצן אונדזער היימלאַנד.
— זיי זענען אויך פול אויף יענער זייט ווייסל.
— וווּ זענען זיי? — האָט זיך געחידושט אַ יונגע פרוי.
— ביי די סאָוועטן. דאָס איז אַ זשידאָוסקע כיטרעקייט וואָס די
סאָוועטן שטייען ביי דער ווייסל. זיי נעמען נקמה אָן אונדז.
— רייד ניט קיין נאַרישקייטן.
— נאַרישקייטן? דאָס איז אמת! די מאַכט ביי די רוסן איז אין
זשידאָוסקע הענט. אַלע אָפיצירן זייערע זענען יידן... כּהאַב וועגן דעם
געלייענט...

אומעטום זענען זיי, די דייטשן. אויף אַלע ראַגן. זיי פאַרן פאַרביי
שווייגדיקע און אין די הענט — אויטאָמאַטן גרייטע, געלאַדענע.
ווידער אַן אַנפּלי פון דער דייטשישער אַוויאַציע, און אין רגעס
שפעטער — אַן אַרטילעריש פייער. אַ יידישע גרופע וואָס האָט זיך אַרויס-
געריסן פון אַלט-שטאָט פירט אַ שווערן קאַמף אויף ניי וועלט. זיי בלייבן
פאַרגליווערט בשעת דעם פאַרצווייפלטן געלויף פון ציוויל-פּאָליאַקן אויף

מענדל מאן

זייערע פאזיציעס, די וואָס ווערן געטריבן פון דייטשישע טאַנקן. זיי זענען
שוין אַזוי נאַענט.

— שייס! שייס!

דאָס איז ניט קיין געשריי. דאָס איז אַ קינזשאַל וואָס שטעכט דורך
דאָס האַרץ און אַן אַדורכגעשטאַכנס צאַפלט עס אַ צוגענאַגלטס צום שאַרף.
הינטער די רוקנס פון די קינדער און פרויען זעט מען דייטשן?

— שייס! שייס!

איינער האָט אויסגעשאָסן. דאָס איז דער קאַמאַנדיר, אַ יונגער העל־
האַריקער. נאָר דער, וועמען ס'איז געגעבן געוואָרן דער באַפעל, דער האָט
אויסגעשאָסן אין אייגענעם האַרץ אַריין.

דער דייטשישער גענעראַל ראָר האָט זיך געוואַנדן צו די אויפ־
שטענדלער. ער וועט פאַרזיכערן קאַמבאַטאַנטן־רעכט פאַר די אַנטיילנעמער
אין אויפשטאַנד. דאָס דאָזיקע איז ער באַפולמעכטיקט פאַרצולייגן אין
נאַמען פון פאַן־באַכן. צומאַרגנס האָט ער עס שריפטלעך פאַרגעשלאָגן און
געפאַדערט אַ באַלדיקע תשובה.
אין דעם דאָזיקן טאַג איז פאַרגעקומען אַן אומדערוואַרטעט גע־
שעעניש.

פון יענער זייט ווייסל האָבן זיך באַוויון סאָוועטישע עראַפלאַנען.
זיי האָבן געקרייזט איבער דער שטאָט. און אין געציילטע רגעס שפעטער
האָט זיך דערטראַגן אַ גוואַלדיק אַרטילעריש פייער — די סאָוועטישע
אַרטילעריע האָט זיך אַפגערופן נאָך זעקס וואַכן שווייגן.
ניט דער דייטשישער גענעראַל ראָר און ניט זיין שעה פאַן־באַך
האָבן באַקומען אַ תשובה אויף דער פאַדערונג פון קאַפיטולאַציע.
עס האָט זיך געדוכט, אַז די אויסלייזונג פון די ליידין איז גאָר נאַענט,
אַז זי קומט פון יענעם ברעג ווייסל.

אין איינער פון די דאָזיקע בעכט האָט זיך זשילין דערנענטערט צו
דער ווייסל און אויף אַ קליין שיפל דורכגעשלייכט זיך אויפן צווייטן ברעג.
ס'האָבן אים באַגלייט עטלעכע פאַרבינדונגס־מענטשן פון „מאַנטערס“ שטאַב.
זיי האָבן אים באַטראַכט ווי אַ וויכטיקן שלית וואָס וועט דערציילן דעם

ביי דער ווייסל

אמת פון גרויסן קאמף וואס גייט נאך אן אין דער האלב־פארוויסטער שטאט. זיין שיפל איז רויק דורכגעשוומען די ווייסל און דערשלאגן זיך צו דער סאָסקער קעמפע.

דער הונגער בושעוועט.

די דייטשן גייען פארויס. זיי פירן אַריין נייע טאַנקן, זיי וואַרפן פיעכאַטע אויף טשערניאַקאָוו, אויף זשאַליבאַזש. די אויפשטענדלער האָבן ניט קיין געווער.

די סאָוועטן דערלויבן שוין די אַליזרטע צו לאַנדן אויף די פלי־פעלדער פון יענער זייט ווייסל. עס איז אַבער שוין שפעט. 80 סאָוועטישע עראָפּלאַנען אַטאַקירן אַ גאַנצן טאַג פראַגע. פראַגע ברענט!

די דייטשן טרעטן אָפּ. זיי רייסן אויף די בריקן פון דער ווייסל. אין וואַרשע האַלטן זיך די אויפשטענדלער. זיי זענען שטאַרק אין מיטלשטאַט, אין מאַקאַטאָוו, אין זשאַליבאַזש, אין טשערניאַקאָוו. די סאָוועטן וואַרפן געווער און שפיין.

סאָוועטישע פאַראַשוטיסטן באַווייזן זיך אין פאַרשיידענע פונקטן פון שטאַט. זיי זענען באַשטימט פון דער רוסישער קאָמאַנדירונג איבערצושיקן נאָר ידיעות פון אַרטילעריע־פייער. קיין אַנדערן שיפער האָבן זיי ניט. סוף סעפטעמבער האָבן צוויי סאָוועטישע גרופן פאַרסירט די ווייסל. דאָס זענען געווען פּוילישע אָפּטיילונגען, „בערלינגאַוועס“, גוט באַוואָפנטע, אונטער דער קאָמאַנדירונג פון אַ סאָוועטישן אָפּיציר. פאַר טאַג האָבן זיי זיך אַבער צוריקגעצויגן אויפן מיזרח־ברעג פון דער ווייסל מיט גרויסע פאַרלוסטן. די הילף וואָס ס'האָבן איצט געוואָרפן די אַליזרטע פון מערב איז אַריינגעפאַלן ס'רוב אין דייטשישע הענט. די געגנטן פון דער שטאַט וואָס זענען געווען ביי די אויפשטענדלער, זענען איינגעשרומפן געוואָרן.

און ווידער איז שטיל געוואָרן דער מיזרחדיקער ברעג פון דער ווייסל. די סאָוועטישע עראָפּלאַנען באַווייזן זיך מער ניט איבער דער שטאַט. די דייטשן הערשן אומגעשטערט איבער דעם הימל.

אַ טריקעניש איז באַפאַלן די גערטנער, די פעלדער און די וועלדער אַרום דער ווייסל. אַפילו דער הימל זעט אויס צו זיין אַ דאַרשטיקער. אַ געלקייט, אַ פלעקיקע, אַ זשאַווערדיקע האַט זיך געשפרייט פון יענער זייט

טייך. די צווייגן האָבן געלעכצט נאָך פייכטיקייט, די בלעטער זענען פאַר-
וויקלט געוואָרן און ס'האָבן זיך אָנגעזען אָנגעדראָלענע ברוינע אָדערן.
טייל שטאַמען האָבן זיך געשיילט, און אַ קאַרע, אַ ברוינע איז טראַנטעדיק
געהאַנגען און געוויגט זיך אין מינדסטן ווינטל. און די מענטשן זענען אַרומ-
געאַנגען מיט אויגן אַרויסגעזעצטע, מיט ליפן פאַרטריקנטע, מיט קינבאַקן
פאַרשרפהטע. זיי האָבן געקוקט צו די הימלען און געזען אויסטערלישע
וואַלקנס, צעמאַרשטשעטע, צעפיצלטע און פון הינטער די וואַלקנס זעט
זיך אַן אַ הימל ווי דער דנאָ פון אַן אויסגעטריקנטן טייך — אַ צעלעכצטן,
אַ צעשפאַלטענעם. נאָר אין די נעכט האָט דעם הימל פאַרהילט אַ נעפל
און דער נעפל האָט פאַרוויגט דאָס געוויין פון מענטשן און פון די חורבות.

די ווייסל-ברעגן האָבן זיך דערנענטערט. די וואַסערן זענען אָפגע-
פאַלן און ס'האָבן זיך אַרויסגעזען ליכטיקע זאַמד-אינדזלען. זיי זענען באַ-
לויכטן געוואָרן פון אַ שפעט-זומערדיקער זון, וואָס האָט געגאַלדיקט דעם
זשוויר, די פלאַכע ווידמעס באַזיימטע מיט אַ זילבערנעם וואַסער-שטראָם.
אין די נעכט האָבן זיך שאַטנס געשלייכט צווישן די אויסגעטריקנטע
טראַסטיק-קוסטעס, צווישן די קאַרליק-קושאַקעס און אַלערליי זילבער-
גראַזן. עס איז ניט געפאַלן אויף זיי דאָס ליכט פון מילכוועג, ניט דער
שטערן-שטויב וואָס האָט געליכטיקט איבער דער ווייסל.

אַרומגערינגלט אין דריי באַזונדערע רינגען ראַנגלען זיך די אויפ-
שטענדלער פון וואַרשע. אָפגעטיילטע פון זיך דורך דייטשיש מיליטער,
דורך פייער-גרענעצן, רייסן זיך דורך איינצלנע פאַרבינדלערס דורך די
אונטערערדישע קאַנאַלן. מען שלאַגט זיך אין חורבות, צווישן וואַלקנס
רויך שוואַרצעקרייזלטע, צווישן פייער-צונגען זילבערדיק-רויטע. די גאַסן
פאַרוואַנדלען זיך אין אַ בית-הקברות. אומעטום קברים. זיי ציען זיך לענגויס
די הייזער, אין די הייף. מען גראַבט זיי אין געאיייל, אונטערן דייטשישן
פייער.

צינדבאַמבעס און מינוואַרפער פאַרניכטן די מיטל-שטאַט. די דייטשן
אַטאַקירן מאַקאַטאַוו. דער קאַמפינאָווסקער וואַלד ברענט. די געהילפס-
דיוויזיעס ציען זיך פון דאָרט צוריק אויף מערב. וואַרשע הונגערט. מאַמעס
טוליען די עופעלעך צו די ליידיקע ברוסטן. מען זאַמלט איין דאָס וואַסער

ביי דער ווייסל

פון די רעגנס. נאָר אויף דריי טעג וועלן סטייען די הונגער־פאַרציעס.
די דייטשישע דיוויזיעס אין וואַרשע ווערן אָנגעפירט דורכן גענעראַל
פאַן דעם באַך. אַ פרייסישער יונקער, ברייטפלייציק, הויך, מיט גאַלד־
באַרעמטע ברילן. ער טראָגט אַן עסעס־מונדיר און אויפן האַלדז — אַן
איזערנעם קרייץ. ער וועט עס זיין דער באַזיגער פון דער אומגליקלעכער
שלאַכט צווישן אַ שטאַט וואָס איז אויפגעשטאַנען און אַן אַרמיי וואָס איז
געגאַנגען אייננעמען די גאַנצע וועלט.

אין יענער נאַכט האָבן זיך דורכגעשלאָגן אַ וועג צו דער ווייסל
קליינע גרופעס יידן. דער גאַנצער ברעג איז באַזעצט פון דייטשן. זיי
נישטערן אַרום מיט רעפלעקטאָרן איבער די פעלדער. דער ליכטפאַס
גליטשט זיך אויף דעם טייך, אויף די זאַמד־אינדזלען. די ווייסל איז פלאַך.
די טריקעניש איז אויך באַפאַלן די גראַזן, זיי שאַרכן ביי יעדן ריר פון
ווינטל. מען קאָן, אויף אַ טייל ערטער, דורכגיין דעם טייך.
דער צווייטער ברעג איז פאַרהילט אין חשכות. דער ברעג טונקלט
זיך פון געדיכטע קוסטעס.

דאָס איז דער לעצטער טאַג פון דער פרייער וואַרשע.
עס גייען אָפגעשליסענע, איינגעדאַרטע, פאַרהונגערטע מענטשן. אין
צוויי אויפשטאַנדן האָבן זיי זיך באַטייליקט. דער אויפשטאַנד פון געטאַ.
מיט אַנדערהאַלבן יאָר צוריק, און דער אַלגעמיינער אויפשטאַנד — וואָס
גיט איצט אויס. פאַרוואָס איז ער נישט געקומען צוזאַמען — דער אויפ־
שטאַנד פון די געטאַ־קעמפער און פון די פּאָליאַקן?

די וואַסערן זענען וואַרעם. זיי פאַלן־צו מיט מילדקייט, מיט גוטס־
קייט. זיי היילן די פאַרווונדעטע פיס. זיי נעמען אַרום מיט ליבשאַפט דעם
גוף. די ווייכע, געשליפענע כוואַליעס פאַרוויגן. מען גייט צו דער טונקלעניש
פון דעם מירח־ברעג.

אַ שוואַרצער פלעק היידעט זיך אויף די גראַז־זילבערנע נאַכט־
וואַסערן. אַ פאַס ליכט נישטערט אין די ביימער־קרוינען. אַן איבערגעוועק־
טער פויגל האָט צעשניטן מיט זיין פלוצעמדיקן געשריי דעם מילכוועג.
אַ ראַקעטע איז צעשאַטן געוואָרן איבערן קאַפּ. מיליאָנען פיש הייבן זיך
אויף צו די אייבערשטע וואַסערן און שטעקן אַרויס אָפּענע מיילער. זיי

זילבערן זיך די געעפנטע פיש־מיללער און שלינגען איין דעם ראַקעטע־שטויב. ניין, דאָס זענען ניט קיין פיש. דאָס איז דער געפלוך פון קוילן אין טיך.

עמעצער איז געפאלן. מען האָט נאָר געזען ווי די וואַסערן פאַרמאַכן איבערן געפאַלענעם דעם שוואַרצן אָפּגרונט און אַ ליכטיקע זילבערנע וואַסער־פלאַכקייט ציטערט און קרייזט זיך אין שטערנליכט. דער טונקעלער פלעק האָט זיך צעוויגט. די לאַנגע שורה מענטשן האָט זיך פאַרוויקלט, פאַרפלאַנטערט. אַ מינע איז דורכגעפלוין מיט אַ וויסטיקן געוואַי. און נאָך דעם געוואַי איז געקומען אַ געהילך פון אַ שיעסעריי. די דייטשן האָבן געצילט צו די שוואַרצע קוסטעס, צו די ביימער־קרוינען.

ער וועט שוין מער ניט לייך, דער יונגער ליכטיקער בחור פון נאָוואַליפקע גאַס, דער זון פון ייִדישן שניידער. ער האָט אַוועקגעשאַנקען זיין גוף דער ווייסל, דעם פרייען טיך, ער האָט באַהערשט די ווייסל מיט זיין גוף. ער געהערט ניט צו קיינעם, דער דאָזיקער טיך, ניט צו די דייטשן און ניט צו די וואַס שטייען אַזוי רויק און גלייכגילטיק אויף יענער זייט. דער טיך איז פריי. ער איז געפאלן מיט דער ביקס. דאָס שטאַל וועט אים צונאַגלען צום באַדן. ס'איז גוט צו בלייבן אויף דעם באַדן פון טיך. און זיין לעצט געשעפטש איז געווען: זאָלן מיך די וואַסערן ניט אַרויס־שליידערן אויף די ברעגן פון דער ווייסל, ניט אויף דעם רעכטן ברעג און ניט אויף דעם לינקן ברעג. איך וויל בלייבן דאָ. צווישן הימל און וואַסער. נאָר די ווונדערלעכע ווייסל איז גוט געווען צו אונדו, זי איז אונדו געווען ווי אַ מאַמע וואַס נעמט אַרום און פאַרהילט — — —

עס איז געפאלן דאָס מיידל פון מוראַנאָוו מיטן ניט־ייִדישן נאָמען „יאַנאַ“ — די טאַכטער פון אַ פאַראַרעמטן סוחר. ערשט ווען זי איז אַרויפ־געשווומען אַ טויט־פאַרווונדעטע אויף דער אייבערפלאַך האָבן זיך אירע גאַלדענע האָר צעפלאַכטן און אַריינגעפלאַכטן אין די ווייסל־כוואַליעס אַריין. עס וועט שוין מער ניט דערגרייכן צו זיין ווייטער היים דער אומ־רויקער סאַלאַניקער ייִד. ער וועט מער ניט זען די האַפּן־געסלעך פון זיין שטאַט. ניט דער גרינער ים האָט אים פאַרוויגט, נאָר דער פרעמדער טיך וואַס הייסט — די ווייסל.

ביי דער ווייסל

ביידע ברעגן האָבן געעפנט אַ פייער. מיזרח האָט געענטפערט דעם מערב. צווישן די ביימער בליצט. צעשאַטענע פייער־קרעלן לויפן איבערן טייך הין־און־צוריק און אין דער מיט פון טייך אַ שיפל מיט יידן. זיי קאָנען ניט פאָרויס און קאָנען ניט אַפטרעטן. זיי געפינען זיך אין דער מיט פון דער צעהפקרטער פייער־נאַכט. וואַרשע קאָן זיך שוין מער ניט פאַרטיידיקן. וועט ניט קומען קיין הילף באַלד, שוין, מוזן די אויפשטענדלער קאַפיטולירן.

ס'איז סוף סעפטעמבער 1944.

פון יענער זייט ווייסל שפרייט זיך אַ טויטע שטילקייט. דעם 2טן אַקטאָבער, אין דער פרי, באַווייזט זיך אַ דעלעגאַציע פון די אויפשטענדלער מיט אַ ווייסער פאַן ביי די דייטשישע פּאָזיציעס לעבן דער פּאָליטעכניק. אין אַ פּריצישן גוט פון אַזשאַראָוו, צען קילאָמעטער מערבדיק פון וואַרשע, געפינט זיך די הויפטקוואַרטיר פון גענעראַל פאַן דעם באַך. דאָרט ווערן אויפגענומען די פּאָליאַקן. זיי לייגן פאַר דעם באַפולמעכטיקונגס־בריוו אויף אַנצוהייבן די אונטערהאַנדלונגען פון קאַפיטולאַציע. דער גענעראַל באַך שטעלט זיך פייערלעך אויף פון אַרט און מיט אים צוזאַמען הייבן זיך אויף אַלע אַנווענדדיקע דייטשן. די פּאָליאַקן זענען איבערראַשט פון דעם דאָזיקן צערעמאָניאַל.

דעם 3טן אַקטאָבער איז שטיל געוואָרן.

63 טעג האָט זיך געראַנגלט פּוילנס הויפט־שטאָט. טויזנטער מענטשן, אויסגעמאַטערטע, הונגעריקע, דערשלאָגענע האָבן זיך געלאָזט צו די אַרויסגאַנגען פון די פאַרבאַריקאַדירטע גאַסן. זיי זענען געקומען פון די חורבות, פון קעלערס, פון בונקערס. זיי האָבן מיט זיך געשלעפט קליינע רעשטן פון אַפגעראַטעוועטן פאַרמעגן, זיי האָבן געטראָגן אויף די הענט קראַנקע, פאַרווונדעטע און אַפגעשוואַכטע. מאַמעס מיט זויגקינדער. זקנים אַנגעשפאַרטע איינער אָן צווייטן. יונגע מענער מיט פאַרבלוטיקטע באַנן דאָזשן. פרויען אין שוואַרצן. אַלע ווערן געפירט קיין פרושקאָוו. די גאַסן זענען באַוואַכט: עסעס־מענער, געהילפס־מיליטער און פּאָליציי.

אַ פרוי, אַ ניט־שלעכט געקליידטע, ווייזט אָן אויף אַ מאַן:

— דאָס איז אַ ייד.

מענדל מאן

— דאָס איז דאָך דער דאָקטאָר פעליקס — חידושט זיך עמעצער.
אַ דייטש רופט אַרויס דעם מאַן פון דער ריי און דערשיסט אים.
עמעצער שלעפט אים, אַ דערשאַסענעם שוין, צו די חורבות.
אַזוי איז אומגעקומען דער יונגער יידישער דאָקטאָר מיכאַל לייפונער.
בעת די קאַמפן האָט ער געראַטעוועט פאַרשאַטענע פון אונטער די חורבות
און זיי געגעבן די ערשטע הילף. „נאָר אַ פּאַליאַק קאַן זיך אַזוי מקריב
זיין“ — האָט אים געזאָגט אַ פרוי וואָס ער האָט איר געראַטעוועט. איצט
האָט אים אַן אַנדערע אויסגעגעבן.
עס זענען אומגעקומען דער העלדישער באַלעסלאַוו קראַוועץ, דער
אַפיציר רישעק, די באַרימטע פּאַלאַ, די קעמפערין סטאַשאַ. — גיבורים
פון יידישן וואַרשע.

טויזנטער אויגן האָבן איצט גענישטערט אין די לאַנגע רייען ציווילע.
ווער איז אַ ייד? איצט קען מען יידן לייכט דערקענען. זיי טיילן זיך אויס
פון המון דורך דעם אומענדלעכן טרויער, דורך דעם צווייפאַכיקן צער
וואָס ליגט אויף זייערע פנימער. דורך אַט אַ די טיפע פאַראומערטע
יידישע אויגן. זיי זענען איינזאַם אין דער מאַסע פּאַליאַקן. איינזאַמע צווישן
דעם איינזאַמען פּאַלק, דעם פּאַלק וואָס גייט אַוועק אין אומבאַקאַנטן.
זיי זענען צווייפאַכיק געפאַנגען. דאָפּלט פאַרשפּילטע; ווי פּאַליאַקן
און ווי יידן. געפאַנגענע ביי די דייטשן און געפאַנגענע ביים געפאַנגענעם
המון פּאַליאַקן. אַט קאַן זיך אויפהויבן אַ האַנט פון איינער פון די פרויען
אין שוואַרצן, פון אַ מיד־און־מאַטן מענטשן און טייטלען: אַ ייד! אַ ייד!
זיי וואַלגערן זיך דערשאַסענע אין די זייטן פון וועג. מען שטויסט
זיי אַוועק מיט די פיס.

„היט זיך פאַר פרעמדע! לאַזט ניט אַריין אין די רייען קיין יידן!“ —
הילכט אין אַ גוטן פויליש דער הילכער פון אַ דייטשישן אויטאָ.

ווער רעדט דאָס? אַ דייטש? אַ פּאַליאַק?
— „איר וועט פאַראַנטוואַרטלעך זיין פאַר יעדן אויסבאַהאַלטענעם
ייד און באַלשעוויק.“ — פאַרוואַקסענע פנימער קוקן זיך איבער מיט פאַר־
דאַכט. אַרום — חורבות. מען קלעטערט איבער שטיינער, איבער גזימסן,
זשאַווערדיקע אייזנס. אויסגעברענטע שוואַרצע לעכער. אַ גיפסענער ביוסט

ביי דער ווייסל

פון א יונגפרוי. ציגל. וידער אייזנס. א שטיק טאפעטן-וואנט. א ראזלעכע מיט איילבערט-צווייגן. פארברענטע געהילצער — שווארצע, צעלעכערטע, צעשפאלטענע.

דער המון גייט און גייט. טייל טראגן אויף די ארעמס ווייסע פאסן, טייל שווארצע. דער הימל איז טיף, בלאָ. לייכטע וואַלקנס, פוכיקע, שפיגלען זיך אין דער ווייסל. דורך דעם המון לויפט אַ געשאַרף אַזוי ווי אַן אומרוק ווינטל דורך אַ פעלד אַ צעטראַטנס וווּ ס'זענען דורכגעלאָפן האַרדעס צע-ווילדעוועטע פערד.

— ווהין? ווהין...

און מיט אַ מאַל — אַ דערלייכטערונג. זיי זוכן נאָר יידן און באַלשע-וויקעס. זיי וועלן דאָס מאַל האַלטן וואַרט. די שטילקייט לעבערט די אויערן. מען איז שוין פון איר אָפגעוויינט. די שטילקייט באַומרוקט.

די ערשטע טעג פון אַקטאַבער זענען געווען רעגנדיקע, די פאַרטאַגנס — קילע, נעפלדיקע, מיט שווערע וואַלקנס וואָס האָבן גענידערט צו די חורבות. אַרום מיטאַג-צייט איז תמיד געפאַלן אַ רעגן, אַ שיפלעכער מיט דינע רעגן-פעדעם וואָס זענען ווי אַריינגעדראַנגען אין די נשמות. איבער דעם ציגלברוך און אויפגעריסענעם ברוק האָבן די רעגן-פעדעם געוויקלט זיך ווי צעריסענע טעלעפאָן-דראַטן. ביז שפעט אין דער נאַכט אַריין האָט אָנגעהאַלטן דער רעגן. דערנאָך איז אויפגעגאַנגען אַ לבנה מיט אַ משונה-דיק ליכט אַזאָ וואָס איז ענלעך געווען צו די אויגן פון פגירות.

די וואַסערן אין דער ווייסל האָבן זיך געמערט. מען האָט שוין מער ניט אָנגעזען די זאַמד-אינדזלען, ניט דעם זשוויר ביי די ברעגן. בייטאַג איז דאָס וואַסער געווען מוטנע און געל, ביינאַכט האָבן די וואַסערן אָנגע-נומען אַן אַש-קאַליר.

זשעלאַנקי איז לידיק געוואָרן. די מענטשן זענען, נאָך לאַנגע טעג און נעכט פון וואַלגערן זיך אונטערן פרייען הימל, צעטריבן געוואָרן איבער די שכנותדיקע דערפער, און אַ טייל האָט געפונען די אייביקע רו אין דעם טאַל. דער ווינט האָט געטראָגן דעם שטויב פון די צעטראַטענע זאַמד-וועג-

מענדל מאן

לעך, די פאפירלעך און אלערליי צעריסענע קליידער, פארטראגן דאס אלץ צו די קוסטעס, דערנאך האט דער רעגן געשמיסן טעג און נעכט. די וואסערן האבן ווייך געמאכט דעם באדן און אין די פאלדן פון צעטראטענעם, אויסגעלאשענעם פעלד, האבן גענומען שפראצן גרעזלעך. אין די נעכט האבן זיך פון דעם פעלד געטראגן אומהיימלעכע בילערייען פון הינט. זיי האבן געראיעט אין טאל, געגראבן מיט די שארף־נעגלידיקע לאפעס און גענישטערט מיט הייסע נאזלעכער, צעשוימטע, די ליימיקע ערד.

דאס געבילעריי פון די טשאטעס הינט אויף דעם הפקרפעלד איז אויסגעמישט געווארן מיט דעם שיפורן געזאנג פון אַנטיפס מענטשן. זייערע לידער האבן זיך געקייקלט אין די רעגנדיקע נעכט נידעריק איבער דעם טויטן פעלד און פארפלאַנטערט זיך ביי די קוסטעס, געזונקען צום טאל ביז ס'איז געווארן איינס מיטן הינט־געהויל.

אַ שפעט־זומערדיקע, רייפע און איבערגעזעטיקטע גרינקייט האט זיך באוויזן ביי דער ווייסל. טייל ביימער־שטאמען זענען געווען צעבראכן, צעשפענט. מען האט אפילו אין די טונקעלע נעכט אנגעזען דאס בורשטינענע ביימער־פלייש. דערפאר אבער זענען די בלעטער געווארן גרויס און אפן, געווענדט מיט דער גאנצער בלאטפלאך צום ליכט, אזוי ווי יעדעס קעמערל באזונדער וואלט געוואלט איינזאפן אין זיך די ליכטיקייט פון גאטס וועלט, די וואס האט אויף ס'ניי זיך אנטפלעקט.

אַנטיפ איז אין די דאזיקע רעגן־נעכט געזעסן מיט זירקאון און גע־שוויגן. דאס איז געווען אַן אַנגעדראַלן שווייגן ווי פון אַ שווערן בוים ערב אַ שטורעם, וואס איז פול מיט רעגן אין די צווייגן. באַלד וועלן זיך קייקלען שווערע טראַפנס פון זיינע צעוויגטע בלעטער.

קיינ שיכרות נעמט אים ניט, דעם אַנטיפן. די אויגן זיינע ווערן גאָר גלאַזיקער און פינקלען, און ער איז שלאַבערדיק און קאַרג אויף רייד. אין די באַראַקן הוליעט מען. אונטער יעדן סאַלדאַטסקן בעטל ליגן אין די הילצערנע קעסטלעך גרויסע פאַרמעגנס; גאַלד־רינגלעך, זייגערס, אלערליי צירונג. די קעסטלעך זענען געקאוועט מיט בלעך און פאַרשלאַסן אויף שלעסער. דאָס איז דער שפעט־זומער זייערער. אַנשטאַט איינצוזאַמלען אין קלוגניע די גערעטעניש פון זומער, דעם שניט, די פירות — זאַמלען זיי

ביי דער ווייסל

איין דעם רויב. זיי לאָזן זיך אַראָפּ אויף די קני צו די אייזן־באַשלאָגענע קעסטלעך און ביים קאַרגן ליכט פון טאַשן־לעמפלעך ציילן זיי די גאַלד־רינגלעך. זיי ציילן אַזוי לאַנג ביז די שיפרות שלאָגט זיי מיט בלינדקייט און עס נעמען שפּריצן פונקען, פון די פונקען ווערן פייערן. זיי פאַרהאַקן די קעסטלעך, קלימפערן מיט די שליסלען און לאַכן און רעווען. זיי פאַלן זיך אין די אַרעמס אַרײַן, האַלדזן זיך, קושן זיך און דערנאָך ברעכן אויס אומ־געריכט געשלעגן. סתם אַזוי זיך, פון זאַטקייט, פון לאַנגווייל, פון גאווהדיקן געשטעל. ביז עס קומען אויף לאַסט־וועגענער דייטשישע זשאַנדאַמערײע און עפענען אַ שײַסעריי אויף די צעהפקרטע און שיפורע „הילפס־סאַלדאַטן“.

פאַר אַנטיפּן האָבן די דייטשן אָפּשיי. דער געשטעל זיינער, די קרייצן וואָס הענגען אויף זיין ברוסט, די וואָס ער האָט באַקומען פאַר גבורה, דאָס אַלץ רופט אַרויס דרך־אַרץ.

ביי נאַכט האָט ער זיך צוגעשלעפט צום פענצטער. ער איז געשטאַנען מיטן פנים צו זשעלאָנקי. פון דעם פענצטער זעט מען אויך וואַרשע. די שטאָט איז שוין מער ניט פאַרהילט אין רויך־וואַלקנס. דער רעגן האָט פאַרלאָשן די לעצט־טליענדיקע רויך־נעסטן. אַן אימהדיקע רו טראַגט זיך פון דער אָפּגעשטאַרבענער שטאָט. דאָס נאַכטיקע בילעריי פון די סטאַיעס הינט אין טאַל מאַכט נאָך די רויקייט און שטילקייט פון די חורבות שאַרפער. — זירקאָוו, וואָס שווייגסטו ווי אַ ניט־גוטער, ווי אַ דיאָוול. רייד עפעס.

קיינער ענטפערט ניט.

פון די באַראַקן טראַגט זיך אַ הייזעריק קריגעריי, אַ בייז און פאַר־עקשנט ווי מ'וואַלט אַן אויפהער געזעגט ברעטער מיט טעמפע זעגן.

— משוגענע הינט בילן אין טאַל. כ'דערקאַן דאָס געביל פון משוגע־געוואַרענע... מ'וואַלט זיי געדאַרפט אויסשיסן...

זירקאָוו איז אַרויס אין הויף. דער שאָטן איז אים פאַרויסגעלאָפן. ער איז אַריין אין באַראַק פון די סאַלדאַטן. דאָ האָט ער זיינע מענטשן. עס וועט לאַנג ניט דויערן. ער וועט זיי אַרויספירן ביז דער ווייסל. דאָרט וועט מען אויף אים וואַרטן.

אַנטיפּ איז שוין איצט ניט שעדלעך.

אזוי ווי דער ווילדער קוסט וואָס האָט זיך פּלוצעם צעבליט מיט סם פּרוכט אין דער מיט פּון אַ פּאַרוויסטן סטעפּ איז ער געווען. די סמיקע פּרוכט האָט דער שטורעם צעטראָגן און דאָס גיפּט האָבן וואַנדער־פּייגל אויסגעפּיקט. איצט וואַלגערן זיי זיך, די פּייגל, אין טאַל דערוואַרגענע און דערשטיקטע. נאָך ליידיקע צווייגן זענען געבליבן אויף דעם ווילדן קוסט, אויסגעקרימטע און שטעכיקע. די בלעטער, די גרויסע מיט זשאַווער־אַדערן טרייבט דער ווינט איבערן סטעפּ. די בעלי־חי, וואָס גייען דאָ דורך וועלן דעם קוסט ניט באַמערקן, בלויז די סמיקע וואַרצלען זיינע וועלן זיך קלאַ־ מערן אין די ערד־טיפּענישן.

איין גורל האָט געהאַט וואַרשע — אַזאַ גורל וואָס עס האָט געהאַט דאָס געטאָ. די לעצטע סימנים פּון די געטאָ־מויערן זענען אויפגעבראַכן געוואָרן און חורבות מיט חורבות האָבן זיך פּאַראייניקט. דער טויט האָט זיך דאָ פּאַרברידערט, דער טויט פּון געטאָ־קוואַרטאַל מיטן טויט פּון מיטל־שטאָט, פּון אַלט־שטאָט און מיט אַלע אומגעבראַכטע גאַסן.

„פאַר אונדזער און אייער פּרייהייט“ — האָבן גערופן די יידן פּון מוראַנאָוו, פּון גענשע און מילע. אויף יענער זייט געטאָ־טויער האָט מען דעם רוף ניט געוואַלט הערן. דאָרט זענען געלאָפּן טראַמוייען, דאָרט האָבן געשפּילט דושאַז־אַרקעסטערס. דאָ האָט געברענגט. דאָ איז חרוב געוואָרן הויז נאָך הויז.

איצט שפּרייטן זיך די חורבות איבער דער גאַנצער שטאָט. נישטאַ קיין גרענעץ. נישטאַ קיין מענטשן מער אין די קעלערן, אין די טויערן, הינטער די טרעפּ. וואַרשע איז פּוסט. סאָלדאַטן, הינט און מאַראַדערן נישט טערן איבער דער טויער שטאָט. עראַפּלאַנען פּליען נידעריק און בלייבן הענגען אין חלל. אַ טויב פּלאַטערט איבער אַ באַרג מיט ציגל. די לעצטע טויב פּון דער שטאָט.

די געטאָ־חורבות זענען אָבער ניט פּאַרלאָזט. ערגעץ באַהאַלטן זיך אויס די לעצטע יידן. זיי זענען געבליבן אין דער שטאָט. זייער גורל איז פּאַרבונדן מיט די פּאַרוויסטע היימען. דאָס זענען די אַנטיילנעמער פּון אויפשטאַנד. זיי קענען ניט אַוועק אין געפּאַנגענשאַפט. זיי וועלן ניט קאַ־ פּיטולירן.

ביי דער ווייסל

ביי טאָג לויפערן זיי צווישן דעם ציגלברוך, אין די שפּאַלטן, אין די לעכער. ביי נאַכט באַפּאַלן זיי די קליינע דייטשישע פּאַטראָלן. זיי באַפּאַלן מיט ליידיקע פּויסטן.

ווער זענען די דאָזיקע יידן?

די פּאַליאַקן וואָס זענען אַוועק קיין פּרושקאַוו און דורכגעמאַרשירט דורך די חורבות פון געטאָ דערציילן, אַז דער עלטסטער פון די דאָזיקע יידן איז אייבער אַ נידעריקער מאַן, אַ קרעמפּער, מיט אַ שוואַרץ-געקרייזל-טער באַרד און גרויסע תּהומיק-שוואַרצע אויגן, אַ מענטש פון גרויסער גבורה וואָס קיין קויל נעמט אים ניט. גאַנץ וואַרשע קען אים. ער דערשיינט אין דער זעלביקער צייט אויף פּאַרשיידענע ערטער און אין זיינע פּוסטריט גייט נאָך אַ הויכער מענטש מיט אַן איינגעפּאַלן פנים, אין אַ לאַנגן מאַנטל. דער מאַנטל זעט אויס ווי אַ רבניש קלייד. טייל זאָגן אַז דאָס איז אַ רבי און אַנדערע אַז דאָס איז אַ פּאַליאַק וואָס איז פּאַרפּישופּט געוואָרן פון יידס גבורה.

די דייטשן טרויען זיך ניט טיף אַריינצולאָזן אין דעם לאַבירינט פון די חורבות. זיי נישטערן דאָרט אַרום מיט יאָגד-הינט נאָר אין שיינ פון טאָג, און די אויסשפּיר-עראַפּלאַנען קרייזן פּריער שעהן איבער דער ווייס-טעניש.

אַנטיפּ האָט באַקומען אַ באַפעל אַרויסצופירן זיינע מענטשן צום ווייסל-ברעג. זיי האָבן שוין איצט ניט געהאַט וואָס צו טאָן, דאָס „הילפּס-מיליטער“, אין דער ליידיקער שטאָט און ניט אין די באַראַקן ביי זשעלאַנאָקי. אַנטיפּס באַטאָליאַנען האָבן געדאַרפּט היטן אַ טייל פון ווייסלברעג, דרומ-דיק פון וואַרשע. די דייטשן זענען געווען זיכער מיט די דאָזיקע גרופּן. אַליין האָבן זיי זיך געשראַקן צו זיין נאָענט ביים ווייסלברעג. די באַפעס-טיקונגען זייערע זענען געלעגן עטלעכע צענדליקער קילאַמעטער פון דעם ברעג. דאָרט האָבן זיך געפּונען די נעסטן פון אַרטילערישן פייער.

די דייטשישע קאַמאַנדירונג האָט אויסגעריכט אויף אַן אַנגריף פון סאַוועטישן מיליטער. זי האָט געוואַסט, אַז דער אימפעט פון אַנגריף וועט זיין אַזאַ שטאַרקער אַזש ער וועט זיך אַריבערטראַגן אויף דער צווייטער

מענדל מאן

זייט טייך און ס'וועט ניט מעגלעך זיין אפצושלאגן אים ביים ברעג. ערשט ווען די סאָוועטן וועלן אַרײַנגיין טיפּער און וועלן אויסברײטערן דעם פּאַר־כאַפּטן פּלאַצדאַרם אויף דער צווייטער זײט טײך, וועט מעגלעך זײן זײ אַפּצוּענטפּערן. דער דײטשישער שטאַב האָט געוואוסט וועגן דעם פּײזשן געזעץ, אַז אויב ס'שטויסן זײך אָן צוויי קעגנשטאַנדן מיט אײמפּעט מוזן זײך פּון דעם שטויס בײדע קעגנשטאַנדן אַ ביסל דערווייטערן. אַז דער רוסישער אַנגריף וועט זײך אַנטרעפּן אָן די באַפּעסטיקונגען וואָס לײגן אַ צען־פּונפּצן קײלאַמעטער מערבדיק פּון ברעג, וועלן די רוסן צוריקגעוואָרפּן ווערן ווידער אויף דעם מײזרחדיקן ברעג מיט גרויסע פּאַרלוסטן און די דײטשן וועלן בלײבן אויף זײערע פּאַזיציעס. עס איז אַבער געווען קלאַר, אַז דאָס וואָס די רוסן וועלן אַנטרעפּן בײם ברעג וועט פּאַרטיליקט ווערן. דערפאַר האָבן די דײטשן געשיקט האַרט צו דער וויסל אַנטיפּס באַטאַליאַן.

די רוסן קאַנען פּאַרסירן טײכן. זײ האָבן דאָס באַוויזן בײם דניעפּר דווקא אין די צײטן ווען די וואַסערן האָבן זײך צעגאַסן. זײ האָבן דעם דניעפּר פּאַרסירט ממש פּון גאַנג. אַנדערש איז מיט דער וויסל. אויף טײל ערטער האָבן זײ עס דאָך באַוויזן. דער חידוש איז אַבער געווען אַ גרויסער, וואָס בײז איצט, האָבן זײ אַפּילו ניט געמאַכט קײן ערנסטן פּרוּוו דעם טײך צו פּאַרסירן. צוליב די דאָזיקע סיבות האָבן די דײטשן אויסגערעכנט, וועט פּאַסיק זײן צו האַלטן אויף דעם באַדראַטן אַפּשניט דאָס פּרעמדע הילפּס־מײליטער. זײ האָבן פּשוט געוואַלט אַזוי אַרום פּאַרשפּאַרן די לעבנס פּון אײגענע, פּון רײנע אַרײער.

אין אײנער פּון די נעכט, ווען אַנטיפּס מענטשן זענען געשטאַנען גרײט אַרויסצוגיין צום וויסל־ברעג, איז אַנגעקומען זירקאַוו. ער איז גע־קומען אָן אומרויקער און געשפּאַנט בײ אַנטיפּס זײט. ראַדין איז געאַנגען הײנטער זײערע רוקנס. די דײטשישע וואַכלײט האָבן זײ באַגלײט בײז צו די טראַנשייען. דערנאָך זענען זײ אַוועק מיט אַ זײטיק וועגל וואָס האָט געפּירט צו אַ פּרײזשן הויף.

אין אַ קוסט האָט אויפגעבליצט אַ פּלעמל און זײך באַלד פּאַרלאַשן. אויף יענעם ברעג טײך, טיף אין די קעמפּעס, האָט עמעצער געוואָרפּן אַ גרײנע ראַקעטע.

זירקאוו האָט אַ קוק־געטאַן אויפן זייגער.

אַנטיפּ איז אומרוק געוואָרן. זיינע נאָזלעכער האָבן זיך צעשפּרייט ווי ביי אַן אַגער אין סטעפּ ווען ער דערשפּירט וועלף און די אויגן־ווייסלעך האָבן אויפגעלויכטן ווי פּאַספּאַר.

ווידער האָט אַ בלינצ־געטאַן צווישן די קוסטעס. ווידער אַ ראַקעטע איבער דער נאַכט־געדיכטעניש אויף יענער זייט. דאָס מאַל אַ רויטע.

— ניט צעגייך זיך אויף די פּאַזיציעס! וואַרטן אַ וויילע!

זירקאָווס קול האָט זיך געטראָגן אין דער נאַכט און ס'האָבן אים איבערגעזחורט עטלעכע מענטשן. ער האָט אָנגענומען אַנטיפּן ביים אַרעם און געמיטלעך געפּירט צום וועגל וווּ ס'זענען אַוועק די דייטשישע וואַכלייט.

— איין רגע, אַנטיפּ, ס'איז דאָ אַ וויכטיקע ידיעה... וועסט פּאַר־

רייכערן? ...

זירקאָוו האָט אים דורכגעלאָזט צוויי טריט פּאַרויס. ביי דעם אַלכער־קוסט האָט ער אַרויסגענומען דעם קליינעם רעוואָלווער פון טאַש און אויסגעשאָסן אויף אַנטיפּן, גלייך אין שאַרבן אַריין. אַנטיפּ האָט געוואַלט לויפן. ער איז אָבער אַרויפגעפּאַלן אויף די קוסטעס. ראַדין האָט זיך אַרויפ־געוואַרפן אויף אַנטיפּן מיט דער גאַנצער וואָג פון זיין קערפּער.

דער שאָס איז געווען אַ דעמפּיקער, ווי ס'וואַלט אין טייך אַ פּליעסק־געטאַן. פון אַלע זייטן האָבן זיך געשלייכט שאָטנס. זיי זענען געקומען פון צווישן די קוסטעס, פון די ביימער, פון באַוואַקסענעם ווייס־ברעג. די ריינע האָט זיך אַ וויג־געטאַן, אַזוי ווי אַ שלאַנג וואָס הייבט זיך אָן צו וויקלען.

— בלייבן אויף די ערטער! ניט ריידין! אויף די ערטער!

זירקאָוו האָט גערופן, באַפוילן.

די ריי האָט זיך אויסגעגלייכט. הונדערטער מענטשן. האַלב־פּאַר־שאַטענטע.

— סאָלדאַטן! רוסישע מענטשן! אייער קאַמאַנדיר אַנטיפּ איז אַ פּאַררעטער! ער האָט באַקומען זיין שטראָף! ער האָט פּאַרראַטן אונדזער היימלאַנד! ער האָט זיך פּאַרקויפּט צום שונא און אייך אַלעמען פּאַרקויפּט! איר זענט דאָך רוסישע מענטשן, אוקראַינער! פון איצט וועט איר פּאָלגן

מענדל מאן

מיין באפעל! יעדער פרוו פון אַ ווידערשטאַנד וועט דערשיקט ווערן!
איר זענט אַלע אַרומגערינגלט דורך אונדזערע פאַראַשוטיסטן, וואָס סטאַלין
אַליין האָט געשיקט!

עמעצער האָט געוואָלט אַרויס פון דער ריי און ער איז פאַרגליווערט
געוואָרן אויפן אַרט. עס האָבן זיך דערנענטערט שאַטנס. — פאַראַשוטיסטן.
פאַראַשוטיסטן. — האָט מען געשעפטשעט. די פרעמדע זענען געגאַנגען
לענגוויס די רייען מיט אַנגעשטעלטע אויטאָמאַטן.

— פאַרויס! פאַרויס!

אַ שאַס. שאַטנס. אַ שטילקייט שפּרייט זיך. די שטילקייט אויף ביידע
זייטן וויסל.

קאפיטל אַכט

האַרבסט ביי דער ווייטל.

נעפלדיקע פאַרטאַגן. עס טיילט זיך אויס פונעם זילבערנעפל דער הויכער ברעג. דער שטילער און פאַרוואַלקנטער טייך שיידט זיך אָפּ פון חימל. באַלד וועלן די וואַלקנס אויפהייבן זייערע צעשוועמענע פנימער צו דער בלאַקייט פון די הימלען.

האַרבסטיקע פעלדער, געזעטיקטע פון רעגנס. מידע קוסטעס: געל-בלעטערדיקע, מיט גראַזן אויסגעטריקנטע, אָפּגעבליאַקעוועטע ווי די שטרוי דעכער פון כאַטעס, וועגן מיט בעריאַזעס ווייספלעקיקע און אַראָפּגעלאָזטע לאַנגע צווייגן ביי דער ערד וואָס וויגן זיך ווי צעפּ צעפּלאַכטענע פון יונגע פויערטעס בעת זיי קניען ביי אַזערעס און פאַטשן אין וואַשברעטלעך די ווייסע געוואַנטער.

די רעדער־אַפּדרוקן זענען מיט וואַסער. צו פוסנס פון אַ קאַשטאַן־בוים ליגן אַראָפּגעפאַלענע העל־פּאַלירטע און ברױן־געפּלעקטע קאַשטאַנעס. די ווערבעס זענען שוין נאַקעטע. די וואַלקנס ציען אויף מערב. אומרויקע פייגל קרייזן איבער אַ טאַפּאַל מיט אן אויסטערליש געשריי.

דרימלענדיקע דערפער צווישן בלאַלעכע וועלדער, צווישן פייכטע אומעטיקע פלאַכן, צווישן די זייטיקע וועגן מיט האַלב־נאַקעטע קוסטעס. קלויסטער־שפיצן מיט שאַרפע צלמים און פאַסן פאַראַקערט פעלד, קלינעס פון פאַרשיידן־קאַליריקע פּלעקן: פאַרוויאַנעט־געל, זאַפּטיק־גריין פון וויינ־טער־פאַרזיי, טונקל־ברױן פון ערד פאַראַקערטע, גראַ־זילבערדיק פון קאַניטישנע — אָפּגעבליטע און געקאַסיעטע, און איבער דעם אַלעם שפּרייטן זיך גאַטס הימלען. טייל מאַל זענען זיי טיף־בלאַ, טייל מאַל וואַנדערן איבער דער הימל־בלאַקייט אומרויקע וואַלקנס, נעפלדיקע, זילבערדיק־פאַרקנויל־

טע, גראַ-אויסגעלאָשענע, טייל מאָל — כמאַרעס שאַרפע, צעשניטענע פון בליצן זיגזאַגישע, וואָס זעען אויס ווי שטיקער שוואַרצע נעכט.

שוין דעם דריטן טאָג ווי אויף אַ גרענעץ־וואַקזאַל ביי מיזרח־פּרייסן שטייען אויף זייטיקע רעלסן עטלעכע וואַגאַנען. דעם לאַקאַמאַטיוו האָבן צוגענומען די פּראַנט־זעלנער און געלאָזט די וואַגאַנען אויף רעזערװ־רעלסן פון דעם קליינעם וואַקזאַלעכל.

גלייך דעם ערשטן פאַר טאָג האָבן זיך צערוקט די שווערע טירן פון די לאַסט־וואַגאַנען און יונגע פּרויען, אויסגעצערטע, שלעכט־געקליידטע מיט גראַע קאַפּטיכלעך פאַרקנופּטע ביים האַלדן, איבערן שטערן, האָבן אַרויסגעקוקט פון די וואַגאַנען. טייל זענען אַראַפּגעשפּרונגען פון די הויכע וואַגאַן־טרעפּ און פאַרפירט געשפּרעכן מיט די רוסישע סאַלדאַטן.

מיט עטלעכע טעג צוריק האָבן די סאַוועטישע אַרמיי־טיילן דער־אַבערט אַ דייטשישן וואַקזאַל־קנופּ און דאָרט פאַרכאַפּט פיר וואַגאַנען מיט פאַרשיקטע פּרויען, וואָס די אַפּטרעטנדיקע דייטשן האָבן געוואַלט אַרויס־פירן אין טיף דייטשלאַנד. דאָס זענען געווען פּרויען פון גאַנץ אייראָפּע. אַ גרויסער טייל פון זיי האָט אַבער געשטאַמט פון רוסלאַנד, פון די געביטן וואָס די דייטשן האָבן געהאַט אַקופירט. פאַרהונגערטע, פאַרפייניקטע, אַפֿ־געריסענע זענען זיי געווען פאַרהעמערט אַ לאַנגע צייט אין די וואַגאַנען ביז עס איז אָנגעקומען די אומגעריכטע הילף. זיי האָבן אַפילו ניט געהאַט דעם פּוח צו פרייען זיך. מיט פאַרטריקנטע ליפּן, מיט פּנימער קנאַכיקע און הענט ציטערנדיקע, מיט די גופים איינגעפאַלענע, האָבן זיי באַגעגנט די באַפרייער. ס'האָבן זיי געהיילט די האַרבסטיקע פּוילישע רחבותן די פרייע, די נעפּלדיקע, די מילדע, די שטילע דערפער, די שלאַכן און דער אַפּענער הימל. די ערשטע פּראַנט־זעלנער זענען געווען גוט צו זיי. מען האָט זיך געטיילט מיטן סאַלדאַטסקן עסן און אין אַ פאַרנאַכט האָט עמעצער געשפּילט אויף אַ האַרמאַשקע. ביי טאָג, אַז די זון האָט אויפגעשיינט האָבן זיי גע־קליבן די קליינע האַרבסט־בלימלעך און באַצירט די וואַגאַנען. זיי האָבן פאַרראַכטן די קליידער, פאַרקנופּט שענער די קאַפּטיכלעך, געשפּיגלט זיך אין די קליינע קלאַרע קאלושעס ביי די רעלסן.

ביי דער ווייסל

אין איינעם פון די וואַגאַנען האָט זיך געפונען אַנאַ.
זי האָט געאַרבעט אין אַ דייטשישער פאַבריק. די אַסט־שקלאַפּן האָבן
געזאָלט עקוואַקוירט ווערן צוזאַמען מיט דער פאַבריק אין הינטערלאַנד.
אויפן וועג זענען זיי געבליבן שטעקן. דאָס איז געווען אין צפון־פּוילן ביי
דער פרייסישער גרענעץ. די רוסישע אַוויאַציע האָט צעשטערט אַ באַן־בריק.
ביי נאַכט איז געקומען דער רוסישער אַנגריף.

איצט הערט מען שוין אַ געזאַנג אין די וואַגאַנען.
ביי טאָג שטייט אַנאַ נעבן אַ וואַגאַן־טיר מיט טרויעריק־פייכטע
אויגן, אַזעלכע ווי די האַרבסטיקע פעלדער. זי קוקט צו די פּלאַכן און עס
ווילט זיך איר וויינען פון פרייד, פון טרויער, פון האַפענונג און פון אַן
אומפאַרשטענדלעכן פחד.

די וואַגאַנען זענען ברייט צעעפנט צום מיזרח. פון דאָרטן קומען אַן
לייכטע וואַלקנס, ליכטיקע. דער האַרבסט־ווינט איז מילד. אַנאַ פילט אים
אויפן פנים. אַ גאַנצן טאָג שטייט זי ביי דער טיר פון וואַגאַן. זי טרויט
זיך ניט אַראַפּצוגיין פון די טרעפּלעך. אַז זי שטייט ציטערן איר די קני.
דאָס פנים איז מיד, די העלע האַר, די קורץ־געשניטענע פאַלן איר אויפן
שטערן.

— קום קלאַודיאַ, קום זע ווי שיין... אַזוי ווי אין דער היים...
זי וויל שמייכלען צו דער גוטער פויערים־טאַכטער וואָס רעדט צו
איר. אַנשטאַט אַ געלעכטער קומט אַרויס אַ ליפּן־געציטער.
— קלאַודיאַ... קלאַודיאַ... — חזרט אַנאַ איבער איר פרעמדן נאַמען.
ס'איז שטיל. האַרבסטיק שטיל. מען הערט דעם ווינט אין פאַר־
טריקנטע בלעטער, אַ געשאַרך ווי פון אַלטע זשאַווערדיקע בלעכן אויף
דעכער פאַרוואַרלאַזטע, אַ שאַרף פויגל־געשריי.
דער פּראַנט האָט זיך דורך דאַנען דורכגעקייקלט ווי אַ דונער וואָס
קייקלט זיך אַוועק העט־ווייט.

דאָרט איז די היים. מאַסקווע. די מאַמע. און דאָך וואָלט זי געוואָלט
אַז עס זאָל נאָך דויערן דאָס וואַרטן אין די וואַגאַנען. זאָל מען אַזוי זיצן
אויפן וואַקזאַלעכל ביי די פאַראַסטעטע רעלסן, ביי די אַנשיטן פון דריבנעם
שטיין אויף דעם באַן־פּלאַנט און הערן אין די נעכט דאָס רופן פון לאַקאַ־

מענדל מאן

מאָטיוון, דעם ווינט־געוואָי אין די אַלטע ווערבעס ביי די וועגן און צוימען, דאָס טרויעריקע געזאַנג פון דער אוקראַינערין און דעם געהעש פון שלאָף אין דער וואַגאַן־פּינצטערניש. זאָל עס דויערן. עס איז איר אויסגעקומען ווי זי וואָלט לאַנג געווען אין חשכות, אַז זי איז געשלאָגן מיט בלינדקייט און מיט אַ מאָל האָבן שטאַרקע הענט איר אַ ריס־געטאַן און אַוועקגעטראָגן אין סאַמע מיט פון אַ זוניקן טאַג אויף אַ ריזיקן מאַרק. זי קען ניט שטעלן קיין טריט. אין די שוואַרצאַפּלען איז נאָך דאָ נאַכט. די פּינצטערניש איז אין איר אַרײַן, זי שפּירט איר אין די פּינגער־שפיצן, אין דעם גאַנצן גוף, זי האָט מורא צו עפענען די אויגן, צו שטעלן אַ טריט פּדי ניט שפּרייטן אַרום זיך נאַכט.

זי האָט געהאַט שווערע חלומות. מען טרייבט איר איבער פעלדער און דערפער. אומעטום איז פּוסט. זי קלאַפט אין כאַטעס און קיינער עפנט איר ניט. די כאַטעס זענען פּוסט. די פעלדער זענען פּאַרלאַזט. זי וויל זיך דערשלאָגן צו דער היים — אַנטרונען די וואַקזאַלן. זי קאַן זיי ניט דער־גרייכן. זי זעט זיי, אָבער ווען זי דערנענטערט זיך — פּאַרשווינדן זיי. זי לויפט נאָך אַ צוג. עמעצער פאַרשטעלט איר דעם וועג. אַ גאַט, דאָס איז דאָך אַ מענטש! אַ לעבעדיקער מענטש... אַ סאַלדאַט... גוט וואָס זי האָט באַגעגנט אַן אייגענעם... העי, גוטער מענטש, רוסישער בירגער! זאַג מיר, וועלכער וועג פירט צו מיין היים?... דער מענטש האָט איר אַנגעקוקט. זי פּאַלט. איר קול ווערט איינגעזאַפט אין די גראָזן. דאָס איז דאָך זשילין!... אַוועק! אַוועק!...

ווידער איז אַדורך אַ טאַג.

פאַר די וואַגאַנען לייגן די פּרויען פּייערלעך און קאַכן עסן. די סאַלדאַטן ברענגען שפּייז. די פעלד־קיך איז אַוועק. אין די נעכט איז שוין קאַלט און ביי די פּייערן וואַרעמען זיך די פּרויען. ערשט אין די מיטאַג־שעהן באַווייזט זיך די האַרבסט־זון.

— ווי לאַנג וועט מען אונדו דאָ האַלטן?

— ווער ווייט.

אַ שײַף־אויגיקער רוסישער זעלנער מיט אַ געל־געקאַרבט פנים ווייזט

שפּיציקע צייך.

ביי דער ווייסל

— זעמליאק, פון וואָנען שטאַמסטו? — רופט אַ פרוי.

— קאַזאַך... קאַזאַכסטאַן...

זיי לאַכן די פרויען. דאָס זענען די ערשטע געלעכטערס וואָס טראָגן זיך פון די וואַגאַנען. עמעצער האָט שוין באַקומען אַ קליין שפיגעלע. זיי קוקן זיך לאַנג אָן און שווייגן.

אַן אַפיציר האָט אין דער פרי געוואָרנט, אַז מען זאָל ניט אַוועקגיין פון די וואַגאַנען. אַ ליאָדע שעה וועט קומען אַ לאַקאַמאַטיוו און אַלעמען אַוועקפירן אין הינטערלאַנד, קיין מיוזרח.

— דאָס איז פוילן — האָט אַננאַ געשעפטשעט און געקוקט צו די פעלדער, צו די וואַלד־פאַסן, צו די וועגן. זי האָט געזען די טרויעריקע פוילישע הימלען אין האַרבסט און דאָרט איז אַרומגעשווומען אַ פנים, אַ ווייט־פאַרנעפלט פנים וואָס האָט אַרומגעוואַנדערט לאַנג אין די רוימען ביז עס האָבן זיך אַנגעהויבן אויסצוקלאַרן פאַר אַננאַן מנחםס אויגן, די טיפע, די שוואַרצע, די אומרויקע.

— וווּ געפינען מיר זיך? — האָט זי געפרעגט אַ זעלנער.

— ביי דער גרענעץ מיט די פרייסן... דאָס איז נאָך פוילן... נאָר פון

יענער זייט וואַלד איז שוין די גרענעץ...

— ס'איז פון דאַנען ווייט קיין וואַרשע?

— ניט ווייט — האָט דער זעלנער געזאָגט.

זי איז פאַרקניפט מיט דער דאָזיקער שטאַט דורך מנחמען. דאָס איז

זיין אַפּשטאַם־אַרט.

— די שטאַט ברענט. כ'בין געווען ביי דער ווייסל, דאָרט וועט

ניט בלייבן קיין לעבעדיקער. דו ביסט פון וואַרשע?

— ניין. ניט פון וואַרשע. — האָט אַננאַ געזאָגט.

ביינאַכט האָט זי געוויינט.

פאַר וואָס וויינט אַננאַ? זי לעבט. די מלחמה וועט זיך ענדיקן. די

פעלדער זענען איצט אַזוי פאַרנעפלט. די נעפלען קריכן אַריין אין די

וואַגאַנען. זיי פאַרהילן אַלץ מיט שלייערן. די נעפלען עסן אויס די אויגן

און רינען אַריין אין גוף דורך אויגן־לעכער. אַ מידיקייט באַפאַלט איר. זי

ליגט אויף אַ בינטל שטרוי און אַטעמט שווער. ער, מנחם, האָט שוין קיין

מענדל מאן

היים אויך ניט... גארנישט... אן איינזאָמער אויף דער טרויעריקער וועלט
איז דער מנחם... זיין היים ברענט... און ווידער איז איר באַפֿאלן אַ שווערער
חלום. ווידער האָט זי גערופן, געוואָרפן זיך אויפן געלעגער און געוויינט
פון שלאָף דורך פֿאַרביסענע ליפּן. דאָס איז געווען אַ שטום געוויין פון
אַפּגעהאַקטע, צעריסענע האַלדז־טענער.

אין האַלבנאַכט האָט אָנגעהויבן טריפן אַ האַרבסט־רעגן. אין וואַך־
סענעם אָפּשיין פון ליכט־רעדער האָט מען געזען בולט די רעגן־טראָפּנס.
די ליכט־רעדער האָבן זיך געהוידעט און די טראָפּנס האָבן זיך מיטגע־
הוידעט. סאָלדאַטן זענען געלאָפּן צו דער קליינער פֿאַרטונקלטער וואַקזאַל־
געביידע. זיי זענען געשפרונגען פון אַ לאַסט־צוג וואָס איז נאָר וואָס אָנגע־
קומען.

אַ נידעריקע פֿאַרע קנוילט זיך לענגויס די וואַגאַנען. מענטשן וויקלען
זיך אַרויס פון די קנוילן און פֿאלן אַריין אין אַ לאַמטערן־ליכט.
אַ לאַקאָמאַטיוו פּייפט. נאָענט הערט מען אַ געקלאָפּעריי אין רעלסן.
מיט אַ מאָל ווערט שטיל. די לאַקאָמאַטיוו־פֿאַרע איז צערונען געוואָרן און
ס'טיילן זיך אויס די וואַגאַנען, האַלב־באַלויכטענע מיט קליינע פענצטער־
לעך, מיט צעעפנטע טירן. מען קלימפערט מיט בלעכענע קעסעלעך. שאַטנס
לויפן ביי פּלאַטפֿאָרמעס.

— בירגער, וווּ זענען די קראַנען? וווּ קען מען נעמען וואַסער?

עמעצער שרייט:

— וואַראַנין! וואַראַנין!

אַ סאָלדאַט גייט נעבן די וואַגאַנען און שרייט אַריין אין יעדער

טיר: — וואַראַנין!

פון אַ וואַגאַן־אַרויס ענטפערט מען מיט אַ שאַרף קול:

— אַוועקגעפּלויגן איז די וואַראַנע... כ'האַב געהערט איר קראַקען!...
מען לאַכט הילכיק.

— גיב אַ האַנט — רופט איינער, אַ פייכטער, אין וואַגאַן אַריין —

גיב אַ האַנט, וואַלאַדקאַ הערסט ניט?

דער מענטש כאַפט זיך אָן אין אַן אַרויסגעשטרעקטער האַנט און

שפּרינגט אַרויף אויפן הויכן וואַגאַן־טרעפל.

ביי דער ווייסל

א שטילע נאכט.

כ'בין איינער אליין.

נאָר די שטערן שימערן

מיט אַ גרינעם שיין.

דאָס איינזאַמע שטילע געזאַנג ווערט איבערגעריסן פון אַ געלעכטער.
מען צעוויקלט די רוקזעק. מען קניפט די אַלערליי שטריקלעך ביז מען
וויקלט אַרויס אַ פלעשל וואָדקע.

— ס'געמט דורך די ביינער, ערגער ווי אין אַ פראַסט.

— דאָס האַרץ צעגייט פון בענקשאַפט.

— טשודקין, זויף ניט אליין! געדענק, דו סאַקאָליק...

מען ליגט דערנאָך מיט אַפענע אויגן צום קליינעם ליכט־פלעק פון
וואַגאַן־פענצטערל. שוין וואָכן לאַנגע ווי מען שלעפט זיך אַרום אויף די
פרעמדע וועגן. אַט איז דער פראַנט און עס איז אַזוי שטיל. עס איז אומעטיק
און לאַנגווייליק.

— מיר וועלן צוואַרטן, ברידערלעך. וואָס איז דאָס געאייל. דער־

ווייל קאַרמעט מען.

— מ'וועט אַפּוואַרטן ביז די פרעסטעלעך. דערנאָך וועט מען אַ

שפּאַרטאָן דעם גערמאַניעץ ביז בערלין.

אַ באַן־אַרבעטער קלאַפט מיט אַ האַמער אין די רעדער. צוויי קלעפּ,

וידער צוויי קלעפּ, און ער דערווייטערט זיך אין דער רעגן־נאַכט אַריין.

— העי, וויפל וויאַרסטעלעך איז נאָך געבליבן ביז בערלין?...

מען לאַכט הייזעריק. עמעצער זידלט זיך.

— ניט־גוטע, שדים, וואָס לאָזט איר ניט שלאַפן אַ פראַוואַסלאַונעם.

אין שכנותדיקן וואַגאַן זינגט מען. מען זינגט הויך און דאָס געזאַנג

טראַגט זיך פון וואַגאַן צו וואַגאַן. מען הערט ניט קיין ווערטער נאָר עפעס

אַ רייטמישן געברום און פון דעם געברום שניידט זיך אַרויס אַ שאַרף קול:

— אויפן באַרג אַ קאלינע —

אונטערן באַרג אַ מאַלינע!

אַ מויד מיט רויטהאַריקע צעפּ —

קומט מיר אַנטקעגן פון די טרעפּ.

מענדל מאן

— אַנגעזויפן זיך. אַנטיכריסטן.

אַן אָפֿיציר קלאַפט מיט די פּויסטן אין דער טיר אַרײַן.

— מאַלטשאַט!

אַ סאַלדאַט פּראַלט אויף די אייזערנע טיר און שרייט: — וואַראַך

נין!...

— צו אַלדי רוחות מיט דיין וואַראַנע! אוי, מאַמעלע, דו צאַריצע הימלישע, פאַלט מיר אַרײַן דער וואַראַנין אין די הענטעלעך — צערייס איך אים.

דער סאַלדאַט גייט לענגויס די וואַגאַנען און רופט אַלץ אויס דעם נאַמען. דאָס רופן דערווייטערט זיך פאַמעלעך. און וויפל די סאַלדאַטן האָבן ניט געוואַלט, איז דער רוף אַרײַנגעדרונגען אין זיי ווי דער אָסיענדיקער רעגן אין דער פּרעמדער „פּאַלשע“.

אין אַ וואַגאַן האָט זיך פּלוצעם צעפּראַלט אַ טיר. דאָס שווערע טיר־אייזן האָט אַ סקריפע־געטאַן. ביי דעם אַרײַנגאַנג איז געשטאַנען אַן איינ־געשרומפענער נאַסער סאַלדאַט אין אַ שינעל וואָס איז אים אומגעלומפּערט געהאַנגען אויף די אַקסל. דאָס סאַלדאַטסקע היטל אַראַפּגערוקט ביו צו די ברעמען. די שפּיציקע גאַמבע — אַרויסגערוקט. ער האָט אויסגעזען ווי אַ נאַכטפּויגל.

— וואָס פּאַפט איר דאָ, אַדלערלעך? — האָט ער שאַרף אויסגע־פּייפט מיט די ציין — ניט ווייט שטייען פיר וואַגאַנען מיט באַביאַנקעס!... זיי גייען אויס נאָך אַ גוט וואַרטעלע... נאָך אַ גלעט איבער די קעפעלעך... און איר? עך, מוזשיקעס!...

ער האָט געלאַכט. דאָס מויל איז אים גרויס געוואָרן, אויסגעקרימט און פון די ליפּן האָט געשלאָגן אַ שוים. ער האָט די פיענע אַפּגעווישט מיט אַן אַרבל און געסאַפּעט.

— דוראַק... וואָס באַלטאַיעסטו?

— אַניט זאָל איך פּרונן. ס'איז אמת, איסטינאַיאַ פּראַוודאַ, קינדער־לעך... אַליין מיט זיי גערעדט... זיי זענען מיד באַפּאַלן די קראַסאָוויצעס... איינער, וואָס איז געלעגן מיטן איבערגעדעקטן שינעל און אַראַפּ־גערוקטן היטל איבערן פנים איז אויפגעשפרונגען.

— קומט, לאַמיר גיין.
זיי זענען אַוועק, פון די איבעריקע וואַגאַנען האַבן אַרויסגעקוקט
פאַרחידושטע סאַלדאַטן.
— קומט, צו-גאַסט, צו באַרישניעס. אַ גאַנצער טראַנספּאָרט.
— זיי שטייען, די אַרעמע, אויף די זייטיקע רעלסן.
מען איז געשפרונגען איבער די באַן-פּלאַנטן, איבער די רעלסן-
קלעצער. אַ סאַלדאַט, וואָס איז געשטאַנען אויף שמירה האָט זיי לאַנג
נאַכגעקוקט. פון אַלע זייטן זענען אַנגעקומען גרופּעס זעלנער.
— סיי ווי קאָן מען ניט שלאָפן אין אַזאַ נעכטעלע.
— לאַמיך אַנקוקן אַ ווייבערישע ראַזשע. שוין ס'דריטע יאָר ווי
כ'האַב רעכט ניט אַנגעקוקט אַ באַביאַנקע...
— דער עשאַלאַן אונדזערער וועט אַפּגיין ערשט ביי טאַג.
— האַבן מיר אַ גאַנצע נאַכט פריי.
פון די פיר וואַגאַנען פּאַלן קליינע ליכט-פּאַסן, עס איז אַ שטילקייט
פון אַ רעגנדיקער האַרבסט-נאַכט. מען הערט דעם רעגן-געקייקל אויף די
וואַגאַן-דעכער, אויף די ווענט.
— טייבעלעך, איר זענט אַוודאי אויסגעגאַנגען פון בענקשאַפט?
אַ סאַלדאַטסקער געלעכטער, אַ ברוסטיקס, אַ כריפעדיקס קייקלט זיך
אין דער פינצטערניש און שלאַגט זיך אַן אין די קליינע וואַגאַן-פענצטער-
לעך.
פון אַ טיר, אַן אַפּגעלענטע, קוקט עמעצער אַרויס. דאָס פנים איז
פאַרשאַטנט. הינטער דעם שאַטן — אַ ציטערנדיק ליכט.
— איר זענט רוסישע? — רופט אַ פרויען-שטים פון וואַגאַן.
— ווער דען זענען מיר, טאַטאַרן, טערקן?
— אמתע רוסן! — שרייען די סאַלדאַטן.
טירן האַבן זיך צעפּראַלט.
פון די וואַגאַנען טראַגט זיך אַ ריח פון טריקעניש, פון וואַרעמקייט.
די זעלנער זענען צוגעקומען נענטער ביז צו די אַריינגענג. זייערע פנימער
— פייכטע, גלאַנציקע, צעהיצטע, מיט מיילער אויפגעעפנטע און נאַזלעכער
צעשפּרייטע, זענען געווענדט צו די פרויען.

מענדל מאן

— ער האָט אייך געמוטשעט דער גערמאַניעץ?
די פרויען — צונויפגעדריקטע אויפן שטרוי, פאַרהילטע אין קאַצן,
אין מאַנטלען, האָבן זיך פאַמעלעך אַנגעהויבן אויפצוועצן. זיי האָבן דער־
זען ביי די אָפענע טירן פייכטע פנימער פון סאָלדאַטן.
— העי, באַרישניאַ, באַרישניאַ! קען מען אַריינגיין? דאָס רעגנדל
שטאַרקט זיך. וואָס לאַזט איר מיך אין דרויסן? איז דיר ניט אַ שאַד
אַ רוסישע נשמה?

אַ פרוי האָט זיך צעלאַכט.

אַן אויסגעצויגענער סאָלדאַט איז געבליבן אין דער טיר.

— שרעקט זיך ניט, פייגעלעך, כ'בין ניט קיין קאַרשון.

אין שכנותדיקן וואַגאָן האָט מען געקלאַפט מיט די פויסטן אין דער
טיר אַריין. אַ פרויזש געשריי איז געבליבן הענגען אין דער נאַכט. אַ
געלעכטער האָט זיך געקייקלט ווי אַ דונער.

— וואָס ביסטו אַזוי זויער? ווייז די שליפיעס?

עמעצער האָט אַראַפגעריסן דעם צודעק פון אַ פרוי. — לאַזט אייך
אַנקוקן, וואָס זשאַלעוועט איר? וואָס זענט איר אַזוי זשעדנע? וואָס,
מיר זענען ניט קיין רוסישע מענטשן? ציגיינער זענען מיר? אַזוי נעמט
איר אויף קעמפער? די וואָס האָבן אייך באַפרייט?

אין די ענגע וואַגאָנען האָבן זיך אַריינגעשפאַרט וואָס אַמאָל מערער
סאָלדאַטן. טייל זענען געווען האַלב־שיפור. צווישן די סאָלדאַטן איז אויס־
געבראַכן אַ קריגעריי.

— זע נאָר ווי ער שטופט דאָס זיין ראַזשע. וואָסי, מיין נשמה איז
פון טראַטשינעס? איך בין דען פון ליים געקנאַטן? נעם אַוועק דיין פער־
דישע מאַרדע!

דאָס קריגעריי איז געוואָרן אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער ביז עס
האָט זיך מיט אַ מאָל אָפּגעהאַקט און אַ שווערע סאָלדאַטסקע פויסט האָט
אַ פאַכע־געטאַן. עמעץ איז געפאַלן פון וואַגאָן־טיר אין דער פינצטערניש
אַריין. אַ געיאַמער האָט אויפגעבראַכן די שטילקייט. דאָס האָט געשריגן
דער סאָלדאַט וואָס איז געפאַלן מיטן פנים אויף די רעלסן.
— צוליב נקבות האָט מען אַן אונדזעריקן צעשלאָגן.

ביי דער ווייסל

— ווי די הייליקע זאקאָנביצעס זענען זיי... הערט נאָר די קוויטשע־
רייען... דעם אַנשטעל... דאָס איז די באַצאָלונג... פאַר די גערמאַנצעס האָבן
זיי אַוודאי געציטערט.

— זיי האָבן באַדינט די דייטשן... געשלאָפן מיט זיי... געלעבט מיט
עסעס...

— מען זערקענט, ברודערל... דערפאַר האָט מען זיי געלאָזט לעבן...
זעט, ווי גאַרדע זיי זענען.

— ס'געפעלט זיי שוין ניט דער רוסישער מוזשיק... גיב זיי גער־
מאַנסקע אָפיצירן...

— עפנט! עפנט! — האָט מען אַלץ געזעצט אין דעם אַנדערן
וואַגאָן אַריין.

— אַליאַשקא. וואָס בעטסטו זיך? לאַמיר אויסזעצן די טיר. דאָוואַ!
ראַזאַם!

פון די וואַגאָנען האָט זיך געטראָגן אַ וויסטיק געוויין.
אַ יונגע רוסישע פרוי איז געשטאַנען אין אַן אָפענער טיר און
גערופן אין דער נאַכט אַריין:

— רוסישע מענטשן! רוסישע מענטשן! גייט אַוועק פון דאַנען!
פאַרטרייבט די שיכורים! רוסישע מענטשן, ראַטעוועט!

אין סאַמע מיט פון די געוויינען און הילפס־רופן האָט זיך געטראָגן
אַ הפקרדיק ליד פון אַ סאַלדאַט. דאָס איז געווען אַ ווילדער סטעפֿ־געוואַי,
אַן אויפגעבונדענער, אַ צעוויגטער, וואָס מאַכט פול דעם גאַנצן סטעפ מיט
אימה, וואָס רודערט אויף די סטעפֿ־פייגל, וואָס שלעפט אַראָפּ די וואַלקנס
און פאַרוואַנדלט אַלץ אין ערבֿ־בראשיתדיקן כאַאָס.

אין די פרויען־וואַגאָנען האָבן זיך געצונדן ליכט. הונדערטער פלעמ־
לעך, אומרוקע, וואַנדערנדיקע, פלעמלעך פון קליינע צינד־מאַשינקעלעך
און פון שוועבעלעך. די פלעמלעך האָבן זיך געלאָשן און ווידער אַנגעצונדן.
זיי האָבן אויף רגעס באַלויכטן פייכטע הענט, טיילן פון קערפער.

— לאַז דיך אַנקוקן. לאַז אַ גלעט טאַן דיינע הענט. דיווטישינאַ,
קראַסאָוויצאַ...

צעקרימטע פינגער זענען געבליבן אין דער לופט. זיי האָבן זיך

מענדל מאן

פארטייעט אזוי ווי ס'פארטייעט זיך אַ שפּין וואָס קריכט אַרויס פון אַ פינצטערן שפּאַלט. די הענט האָבן אַ ריס-געטאַן דאָס קאַפּטיכל, דאָס קלייד. אין ליכטשיין האָט זיך אַנטפלעקט אַ נאַקעטער פּרויען-שאַרבן. אַ קאַפּ אָן האָר.

אין דער זעלביקער רגע האָט זיך דערהערט אַ געשריי, אַזאַ שאַרפּס, אַזש ס'האָט זיך געדוכט אַז די ערד איז צעפּאַלן אין צוויי חלקים און די וואַגאַנען זינקען אין אַן אַפּגראַנט אַריין.

דער רעגן איז שטאַרקער געוואָרן. די געשרייען זענען פּאַרלאָרן-געאַנגען אין די ווענט פון די וואַגאַנען. נאָר אַ הייזעריקער געיאַמער האָט זיך געטראָגן לענגויס די רעלסן ביז צום וואַקזאַל.

פון אַ פּאַרקראַטעוועט פענצטערל רופּט אַ פּרוי:
— ראַטע-ע-ווע-ע-עט.

שאַטנס לויפן. מען שפּרינגט אין די וואַגאַנען. דאָס איז אַן אַפיציר מיט צוויי באַגלייטער. פון די פּנימער קייקלען זיך וואַסער-טראַפּנס. מען לייכט מיט טאַשן-לעמפלעך. אין די הענט גליווערן נאַגאַנען.

— אַרויס פון דאַנען! טראַגט אייך אָפּ! סאַלדאַטן, וואָס טוט איר דאָ? כּוועל שיסן!

אַ זעלנער האָט זיך אַרויסגעוויקלט פון די שאַטנס. ער שטייט אַ וואַקליקער און לאַכט. פּלוצעם האָט ער אַ שטויס געטאַן דעם אַפיציר מיטן אַקסל. ביידע פּאַלן. ווידער געשרייען. איצט זענען דאָס פּרוייעשע קולות. די שאַטנס אין די וואַגאַנען באַוועגן זיך. עטלעכע פּרויען זענען אַרויסגעשפּרונגען פון די אַפענע טירן אין דער רעגנדיקער נאַכט אַריין. אַ שאַס. נאָך איינער. פון נאָענט ענטפּערט מען אָפּ. אין דער פינצטערניש טיילט זיך אויס דאָס פייער פון דער לופּע. מען שיסט פון רעוואָלווערן.

— עך, צוליב באַבעס נישטיקע געמאַכט אַזאַ טומל.

— די אַפיצירן נעמען זיך אַן פאַר זונות גערמאַנסקע.

— זיי ווילן אַוודאי מיט זיי אַליין ליגן.

— אַלץ בעסערס נעמען זיי, די קאַמאַנדירן.

— געדאַרפּט זיי לאָזן די ערשטע. אזוי ווי ביי די קיך דער סאַל-

דאַטסקער. דאָס אייבערשטע אַראַפּשעפּן...

ביי דער ווייסל

— ניט אַפטרעטן. האַלט זיך ברידער. אַנטלויף ניט געראַי...
פון דער פּינצטערניש האָבן זיך אויסגעטיילט זעלנער. זיי זענען
געקומען מיט אויטאָמאַטן און געריסן זיך צו די וואַגאַנען.
— מיר וועלן שיסן! — האָט געוואָרנט אַן עלטסטער. — צוריקגיין
צו דעם עשאַלאַן!

אַ טייל איז אָפּגעטראָטן און די איבעריקע האָבן זיך געזאַמלט ביי
די וואַגאַנען. אַ שיכורער זעלנער איז געלעגן מיט אַ פאַרבלוטיקט פנים.
איינער פון די וואַכלייט האָט אָנגעשטעלט דעם אויטאָמאַט אויפן זעלנער.
— שיסט ניט. שיסט ניט. — האָט געבעטן אַ פרוי. — שיסט ניט. —
זי האָט אָפּגעריסן אַ שטיק פון איר קלייד און אַרומגעווישט דאָס בלוט פון
שיכורס פנים.

— מען וויל אייך שענדן און איר האָט נאָך רחמנות אויף זיי.
אין לעצטן וואַגאַן האָט לאַנג אָנגעהאַלטן אַ שיסעריי. דאָס האָבן
די וואַכלייט געשאָסן אין דער לופט איבערצושרעקן די באַפאַלערס.
איינער איז געשטאַנען מיט אַן אויפגעריסענער רובאַשקע און אַנט-
פּלעקט דאָס האַרץ.

— שיסט. אַט זענען מיינע ווונדן. פיר מאַל פאַרווונדעט. געשאַלאַן
זיך ביי מאַסקווע. ביי טולע. ביי קורסק. פאַרווונדעט געוואָרן ביי ברעסט.
שיסט. סוואַלאַטשעס. אויף וועמען ווילט איר שיסן? אויף אַ פּראַנטלער?
זאָגט? דאָס איז די באַצאַלונג?
אַן אַפיציר האָט אים אַ שטויס־געטאַן מיט דער קאַלבע פון אויטאָ-
מאַט.

— אַראַפּ! אַראַפּ פון וואַגאַן!
— שיס! כּוּויל זען אויב דו וועסט דאָס טאָן! אויב דו וועסט שיסן
אויף אַן אייגענעם! — דער זעלנער האָט זיך דערנענטערט מיט דער
נאַקעטער ברוסט צום אַפיציר. — שיס! שיס!
אייין רגע איז געבליבן. דער אַפיציר האָט אַרויסגעלאָזט אַ דעמפּיקן
האַלדז־קול.

— שטיין בלייבן.
ס'האָט אַ קלימפּער־געטאַן דער שלאָס.

דער זעלנער איז געגאנגען גלייך אויפן אויסגעשטרעקטן אויטאמאט ווי אַ שוואַרצער וואַלקן וואָס שווימט אַרויף אויף דער לבנה. אויפן אַפיצירס ברוסט איז געהאַנגען אַ לאַמפּ. זי האָט געמאַכט אַ ליכט־ראַד אויף דעם האַרץ פון זעלנער. אין דעם ליכט האָט מען געזען אַ גרויסע רויטע שראַם. איין רגע איז געבליבן צום שאַס וואָס וועט באַלד פאַלן. דער אַפיציר האָט געמאַכט אַ קליינעם שפּאַן אויף צוריק און אַנגע־טראָפּן די וואַנט פון וואַגאָן. דער זעלנער האָט שוין ניט געקנט אַרויס פון דעם טויט־רינג. נאָך אַן אַטעם־פּוּיזע. באַלד וועט עס געשען. די רגע. פּלוצעם האָט זיך אויפּגעהויבן אַ פּרוי פון פאַרשאַטנטן וואַגאָן־ווינקל און אַ וואַרף־געטאָן זיך אויף דעם אַרויסגעשטרעקטן אויטאמאט. זי איז געבליבן הענגען צווישן אַפיציר און זעלנער.

— שיסט ניט... שיסט ניט... טוט דאָס ניט...

זי האָט געשטאַמלט, גערעדט אין דער פינצטערניש אַריין, געבעטן זיך. זי האָט ניט געקענט וויינען, נאָר אַפּגעהאַקטע וויינענדיקע קלאַנגען האָבן צענומען די הערצער.

דאָס איז געווען אַנבאָ סאַמועלאָונאַ קאַרינאַ.

דער סאַלדאַט האָט אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ, אויסגעקערעוועט זיך און איז אַוועק. ער איז פאַמעלעך אַראַפּ פון וואַגאָן און פאַרשווונדן אין דער נאַכט.

די שיסערייען האָבן זיך איינגעשטילט.

אין אַ וואַלקנדיקן פאַר טאַג זענען די פיר וואַגאָנען צוגעשטעפּעט געוואָרן צו אַ לאַסט־צוג וואָס איז געגאַנגען צום מירזח.

אַנבאָ ליגט אַן איינגעקאַרטשעטע און פאַרשטעלט זיך דאָס פנים מיט די הענט. זי וויינט ניט. זי האָט ניט קיין טרערן. די אויגן אירע זענען גרויס געוואָרן פון דער נעכטיקער נאַכט. די ווייסלעך זענען אַרויס פון די אויגן־לעכער. זי קען אַזש ניט פאַרמאַכן די לעדלעך. זיי ציטערן. זאָל קיינער ניט זען איר פנים.

נעכטן האָט זי זיך אַנייגעקנוילט און געבליבן ליגן אויף דער פאַדלאַגע פון וואַגאָן. זי האָט ניט געהאַט קיין כוח צו ראַנגלען זיך. איר

ביי דער ווייסל

האָט זיך געדוכט אָן אין אַן אורוואָלד האָט זיך צעבושעוועט אַ שטורעם, בליצן צערייסן די פינצטערע ביימער־קרוינען. די שטאַמען צעשפענען זיך און אין דער מיט פון צעהפּקרטן וואָלד לויפט אַננאַ. לויף ניט קינד מיינס... לויף ניט... וועסט פון שטורעם ניט אַנטלויפן... נידער אַראָפּ צו די וואַרצלען... נידעריקער... אַט אַזוי... נעם אַרום דעם וואַרצל־געפלעכט און וואַרט איבער... עס וועט זיך אויסלייטערן... איז דאָס די שטים פון דער מאַמען? און אַזוי, אַ צוגעדריקטע צום דיל האָט זי דערהערט די געשרייען, די שיכורע קולות, דאָס געוויין, די געלעכטערס און די שיסערייען. און אַז זי איז אויפגעשפרונגען האָט זי דערזען אַ ליכט־ראַד, אַן אויפגעריסענע ברוסט מיט אַ שלעכט־פאַרהיילטער שראַם און אַ שוואַרצע לופע פון אַן אויטאָמאַט. איין רגע איז געבליבן, זי איז וואַך געוואָרן. דער קאַלטער שוידער פון שטאַל האָט איר געפרעסט דעם שטערן. דאָס איז ניט קיין אורוואָלד. דאָס זענען מענטשן. לעבעדיקע מענטשן. זי האָט גערעדט צו די סאָלדאַטן, צו די אָפיצירן. זי האָט איינעם אַנגעכאַפט פאַר די אַקסל און אַריינגעשריגן אין פנים אַריין: באַדענק זיך, רוסישער מענטש! דו האָסט אַוודאי אויך אַ פרוי, וואָלסט געוואָלט, אַז זי זאָל איצט אַזוי באַפאַלן ווערן? גיב אַ טראַכט: דיין טאַכטער שלאָפט אין בעטעלע, דיין פרוי רוט. זיי מיינען אַז דו פאַרטיידיקסט די היים — און דו הפּקרט! וועסט זיי קענען קוקן אין פנים אַריין נאָך דער מלחמה? זאָג! זאָג! דו וועסט זיי ניט קענען קוקן אין די אויגן אַריין.

אַ סאָלדאַט האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ. ער האָט געשעפטשעט: — ניט געוויסט אַז ס'זענען דאָ רוסישע... ניט געוויסט... אַ משוגעת... אַנטשולדיקט...

איינער האָט זיך געקלאָפט מיט די פויסטן אין האַרץ אַריין. — גיב מיר אין פרצוף, דו טאַכטער רוסישע... גיב מיר מיטן קולאַק... מיט דער פויסט... כ'בין ווערט... גיב מיר קלעפּ... נאָ, שלאָג! שלאָג! דאָס וועט מיר לייכטער מאַכן... פאַרוואָס שווייגסטו?... שלאָג...

דער זעלבער האָט אונטערגעשטעלט זיין פנים און געוואַרט אויף אַ קלאָפּ. — נו, פאַטש מיך אויס... פאַטש... איך קאָן ניט אויסהאַלטן דיינע רייד...

דער צוג לויפט. עס איז שוין ליכטיק. דורך די טיר־שפאלטן זעט מען פעלדער. אַננאָ וויל ניט אַוועקנעמען די הענט פון פנים. די רעדער קלאַפן אין די רעלטן און איר גוף וויגט זיך מיטן ריטמישן געקלאַפּ.

מען רעדט צו איר. עמעצער גלעט איר די פינגער. דאָס איז אַ שטיל פרויען־געשעפטש. זי הערט ניט קיין ווערטער נאָר זי פילט די וואַרעמקייט וואָס שלאָגט פון דער פּרעמדערס שטילע רייד. דאָס געשעפטש פילט אַננאָ אַפּ אין זיך. זי ציטערט מיט. די וואַרעמקייט פון דער פּרעמדער גיט זיך איר איבער. ס'איז איר גוט. איצט הערט זי שוין ווערטער, אַזעלכע ווייטע און נאָענטע רייד. ווער רעדט דאָס צו איר? אַננאָ ציטערט. זי ציטערט מיט די פינגער אויפן פנים. מען שעפטשעט צו איר ייִדיש. אויף דעם לשון פון איר מאַמען. זי קען דאָס דאָזיקע לשון קוים פאַרשטיין. זי פילט עס אַבער אַפּ אַזוי ווי מען פילט דער מאַמעס ליפּן־געציטער. אירע פינגער האָבן זיך איינגעקלאַמערט אין די מילדע פּרעמדע הענט.

— רייד צו מיר... רייד צו מיר... כ'וויל הערן... איך מוז הערן...

ס'היילט מיך... אַזוי רעדט מיין מאַמע... רייד צו מיר...

אַננאָ האָט זיך געבעטן ביי דער פּרעמדער מיט די הענט, מיט די ליפּן די פאַרטריקנטע, מיט די גרויסע צעשראַקענע אויגן. זיי זענען אין די ווינקלען פייכט געווען און טרערן זענען געבליבן הענגען, טרערן ליכטיקע, ריינע, ווי פאַרטאַגיקע טוי־טראַפּנס.

דער אומגעריכטער געשעפטש פון דער פּרעמדער און די פאַרגליי־ווערטע טרערן אין די אויגן־ווינקלען האָבן איר דערלייזט. ווידער איז אויפגעשווומען די היים. די טרויעריקע און נאָענטע היים אין מאַסקווע. געבליבן איז נאָר דאָרט די אַלטע איינזאַמע מאַמע מיט די אַפּגעפּרעמדטע אייניקלעך. ווידער האָט זי דערהערט דעם געשעפטש פון יענעם ייִדישן בחור אין פעלדשפיטאַל הינטער מאַסקווע. אַן אומגעריכטער געפליסטער אין ייִדיש פון אַ צעפּיבערטן — — —

די פּרעמדע האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבן אַננאָ און האַלטנדיק זיך ביי די הענט האָבן זיי שווייגנדיק געקוקט צו די האַרבסטיקע פעלדער, צו די געל־ברוינע, צו די גראַז־זילבערדיקע וואַלדפאַסן, צו די ווערבעס און שווימענדיקע וואַלקנס די פּיאַלעטע.

ביי דער ווייסל .

— דאָס איז פּוילן. — האָט אַנבאַ געזאָגט.

זי האָט געזען מנחמען, אין די נעפלדיקע פּאַרטראָגן איז ער איר אַנטקעגן־געגאַנגען פון די נידעריקע וואַלקנס אַרויס, פון די ווערבע־וועג־לעך, פון די טרויעריקע לאַנקעס. זי האָט אים געזען וואַנדערן ביי די וואַקזאַלן צווישן די סאַלדאַטן.

די סאַוועטן האָבן פּאַרשטאַרקט די וואַך ביי דער ווייסל. פון יענער זייט טייך האָבן די דייטשן פּאַרנומען דעם גאַנצן ווייסל־ברעג פון וואַרשע. איצט זענען געשטאַנען די צוויי פיינטלעכע אַרמיען איינע אַנטקעגן דער צווייטער, אָפּגעטיילט פון דעם טייך.

ביי נאַכט האָבן זיי רעפלעקטאַרן גענישטערט אין די וואַלקנס, גע־וויגט זיך איבער די אומרויקע וואַסערן און געפלאַנטערט זיך ביי די קוסטעס פון ברעג. די ליכט־פּאַסן זענען געקומען פון ביידע זייטן טייך. טייל מאַל האָבן זיי זיך צונויפגעגאַסן, די קעגנאיבערדיקע רעפלעקטאַר־זיילן, און פּאַרגליווערט געבליבן אין מיטן דער ווייסל ווי אַ לאַנג־דערטרונקען זעגל־שיפל וואַלט אומגעריכט אויפגעטויכט מיט ווייסע מתים און צעריסענעם ווייסן זעגל.

וואַרשע שטעלט נאָך אַ ווידערשטאַנד. מען הערט דאָס אַרטילערישע פּייער. אין מיטלשטאַט ברענט. דאָס זענען די לעצטע גסיסה־צאַפּלענישן פון דער ראַנגלענדיקער שטאַט.

עס איז אַ ווינטיקע האַרבס־נאַכט ביי דער ווייסל. דער טייך איז אומרויק. אין די קוסטעס ביים ברעג שאַרכט עס יעדע רגע. די ווייסל־כוואַליעס שלאַגן זיך אַוואַי אָן אין אַ קוסט, אָן אַרויסגעשוואַנקענעם מיט די וואַרצלען און די וואַסערן פּאַטשן אין ברעג.

מנחם האָט שמירה. ער גייט טריט־ביי־טריט. נאָך האַלבער נאַכט טוישט זיך די וואַך. הינטער אים גייט גריגאַרי לאַטישעוּ.

דער טייך איז ברייט, פול מיט שאַטנס. וואַרשע זעט איצט אויס ווי אַ פּאַרבּרענטע שיף וואָס וויגט זיך אויף וואַסערן און די מענטשן פון דער שיף זענען פּאַרשוונדן אין די כוואַליעס. אין פאַר טאַגס וואַרפט דער טייך אַרויס די דערטראַנקענע. זיי ליגן אַנגעשוואַלענע ביים רעכטן ברעג אַזוי ווי די טונקעלע געהילצער.

מענדל מאן

פלוצעם ברעכט אויס אַ שיסעריי. פון יענער זייט טייך קומען אַפֿן קלאַנגען פון ביקסן שאַסן. אין טייך פליעסקעט ווי מען וואַלט געוואָרפֿן פישנעצן. דערנאָך ווערט שטיל. די ליכטוואַרפערס ווערן שאַרף. ס'איז אַזאַ שאַרפקייט וואָס קאָן דורכשניידן אַ מענטשישן גוף אויף צוויי העלפטן. נאָענט הערט מען טריט. דאָס גייט מען ביים טייך, אַטאָ דאָרט, ביי די קוסטעס.

— סטאַי. סטאַי.

וואַכלייט לויפן צו די שאַטנס. די שאַטנס זינקען איין. זיי ווערן אומבאוועגלעך ווי צוגעוואַקסענע צום ברעג.

ווידער אַנטלאַפענע פון דער שטאַט. אַ קליינע גרופע מענטשן, צורנויפגעדריקטע, זיי שטייען ציטערנדיקע און ס'רינט פון זיי וואַסער. אַ ליכט־ראַד היפעט אַרום אויף זייערע פנימער, אויף די הענט. ניט ווייט וויגט זיך אַ שוואַרץ פישער־שיפל, אַ ליידיקס און קלאַפט זיך אָן אין ברעג. ניט אַלע זענען דערשווומען. צוויי שיפלעך זענען אונטערגעגאַנגען.

די מענטשן קוקן צום טייך. זיי זוכן אויפן פאַרשאַטנטן ברעג.

— ניט רירן זיך פון אַרט! שטיין בלייבן! אַפגעבן דאָס געווער!
מנחם איז נאָענט צוגעגאַנגען. ער האָט געוואַלט אַריינקוקן אין זייערע פנימער, געוואַלט הערן אַ וואָרט.

מען וואָרט איצט אויף דער וואַך. און אַז די וואַכלייט וועלן קומען וועט מען די מענטשן אַוועקפירן אין שטאַב פון פּאַלק.

אַ לייטענאַנט טרעט ניט אַפּ פון די מענטשן. עס איז פאַרבאָטן מיט זיי צו ריידן. מנחם קאָן לאַנג ניט בלייבן שטיין.

— געגאַנגען! וואָס זוכסטו, סאַלדאָט?

דעם אַפיצירס קול איז אַ באַפעלערישס. מאַרגן וועט מנחם גיין צום שטאַב. ער וועט זיך עפעס דערוויסן פון כאַטשאַפּן. ער וועט לאַכן דער גרוזינער מיטן גרויסן מויל געלע ציין. — פּאַליאָקי פּלאַכאַ דראַליס... פּלאַכאַ, מיכאַיל... דערנאָך וועט ער ווערן ערנסט, דער כאַטשאַפּ און ווינקען מיטן לינקן אייגל. — יעוורעיעס זוכסטו? האַהאַהע... אַוודאי זענען זיי יעוורעיעס... אויב ניט וואַלטן זיי דאָך ניט אַנטלאַפּן... דאָדאַ, נאָר יעוורער־יעס אַנטלויפן... זיי האָבן מורא פאַרן גערמאַניעץ... אוי, ווען זיי האָבן ניט

קיינ מורא, וואָלטן די יעוורעיעס די ערשטע געגאַנגען אין פּלען... מיר, רוסן האָבן מזל צו אייך... איר קאַנט ניט אַנטלויפן... דו האָסט זיך באַ-ליידיקט, מיכאַיל. עך, דו דוראַק איינער. דאָס מאַך איך דאָך שפּאַס. יעוורעיעס זענען אַ גוט פּאַלק... אַ קלוג פּאַלק... די רוסישע יעוורעיעס זענען אַנדערע... זיי זענען סאַוועטישע מענטשן... דו ביסט אַ פּרעמדער, וועסט זיך אָבער אָננעמען מיט אונדזער סאַוועטישער קולטור. דאָדאַ...

מנחם האָט זיך געשראַקן פאַר כאַטשאַפּן, ער האָט געוויסט אַז כאַטשאַפּ איז אַרומגערינגלט מיט זיינע מענטשן, מיט אַלערליי אונטער-טראַגערס, אַז ער האָט דאָ פאַרשפּרייט אַ גאַנצע נעץ פון אונטערהערער — און דאָך האָט עס ניט אָפּגעהאַלטן פון פירן מיט אים געשפּרעכן.

די וואָס זענען אַריבער אין די נעכט דעם טייך, זענען אויסגעפאַרשט געוואָרן און גלייך אַריבערגעשיקט אין אַ ספּעציעלן זאַמל-פּונקט. מען האָט זיי געשיקט נאָר אין די נעכט מיט אַ פאַרגרעסערטער וואַך.

לענגוויס דעם ברעג רוישן אַ גאַנצן טאָג די „מעסערס“. זיי פּלעזן אומגעשטערט איבער דעם לינקן ברעג. די „יונקערס“ קומען אָן פון מערב מיט שאַרף-געשניטענע פּליגל. די „היינקלס“ האָבן פאַרקייילעכדיקע פּליגל. טייל מאָל הייבט זיך אויף פון די חורבות אָן איינצלנער „פּאַקע-וואָלף“. איבערן רעכטן ברעג פון דער ווייסל נידערט אָן אַר. ער פליט אַזוי שטיל און ס'דוכט זיך אַז ער הענגט איבער דעם טייך. פון מירזח קומען אָן איינצלנע „איליושעס“ און מיג-עראַפּלאַנען. זיי קרייזן ביי דעם שטיין ברעג און פאַרשווינדן דרומדיק הינטער די גרויע וואַלד-פּאַסן.

דאָס זענען די טעגלעכע עראַפּלאַן-באַזוכן פון צוויי פיינטלעכע אַרמיען. דערנאָך ווערט שטיל. אַ האַרבסטיק-לאַנגווייליקע שטילקייט. גראַך גרינע פעלדער אויף וועלכע עס טאַפּטשען בהמות. אַ פּויער שטייט אומ-באַוועגלעך מיט אַ זאַק אָנגעטאָן אויפן קאַפּ. ס'וועט אַוודאי רעגענען, וועט אים דער זאַק באַשיצן פון רעגן און ווינט. אַ פאַרגעסענער סטאַג היי. אַ נאַקעט וועגל מיט קליינע קאַלזשעס. אַ צעבראַכענער צוים נעבן אַ פאַרברענטער ווירטשאַפּט. געבליבן איז נאָר דאָרט אַ הויכער קוימען און אַרום דעם פּלויט — נאַקעטע ווערבעס. אַ יונגע פּויערטע גייט איבער די פעלדער. זי איז באַרוועס. דאָס קלייד איז פאַרבויען ביז די קני, עס זאָל

ניט פייכט ווערן אין די גראָזן. די נאַקעטע פיס ליכטיקן ווי שטיקער זון. אַ קאַלב לויפט איבער דער דאַרפגאַס און פאַרשווינדט אין אַ הויף. די פויערטע וואָס איז אַוועק אין פעלד אַריין פירט איצט פאַרן ציימל אַ גע- פענטעט פערד. דאָס פערד היפט מיט די פאַדערשטע פיס און קלאַפט אין דער פייכטער ערד.

מנחם ליגט אין גרויסן שיער און קוקט דורך די שפאַלטן צו די פעלדער. זיין אויג איז שאַרף. די גראַע נעפל-וועלדער, די דאָזיקע האַרבסט- פעלדער, דער סטאַג היי, דער פויער אין ערב-רעגנדיקן פעלד מיטן זאַק איבערן קאַפּ, די פויערטע מיט די געזונטע באַרוועסע פיס, די פאַרברענטע זאַגראַדע — דאָס אַלץ ווערט אים אַזוי נאַענט, אַזוי אייגן. דאָס ליכט דרינגט אַריין אין זיינע אויגן. ער פילט דעם טרויעריקן פוילישן האַרבסט אין זיך. ער עטעמט מיט דער פייכטעניש.

גריגאָרי לאַטישעוו האָט זיך פאַרבענקט נאָך זיין היים. אין טיפן רוסלאַנד, אין אַ דאַרף האָט ער אַ ווייב מיט קינדער. ער האָט זיי שוין ניט געזען יאָרן. די בענקשאַפט נאָך דער היים לאַזט אים איצט ניט רוען. פון זיין בוזעם-טאַש, ווו ער האַלט פאַרשידענע צעטלען, האָט ער אַרויס- גענומען אַ קליין בילדל מיט איבערגעבראַכענע ראַנדן, אַ צעבויגנס, מיט ריצן, אַ פאַרגעלטס.

— דאָס איז מיין באַלעבאַסטע מיט די טעכטער, אין דער מיט בין איך אַליין...

מנחם האָט געזען אויפן בילדל דעם יונגן לאַטישעוו זיצן אויף אַן אונטערגעזעגטן שטאַם מיט אַ האַרמאַשקע אין די הענט און אויף ביידע שוין צוויי מיידעלעך מיט גרויסע שלייפן אין די האַר און הינטער אים — אַ יונגע פויערטע מיט אַ געבלימלט קאַפטיכל און אַ לאַק אויפן שטערן. ער האָט געשריבן בריוו. גרויסע אומגעלומפערטע בריוו, מיט גרויסע בוכשטאַבן, מיט פלעקן פון טינט. ער האָט זיי געשיקט אויף לאַנגע אַדרעסן אַזש דער גאַנצער קאַנווערט איז באַשריבן געוואָרן: „פאַר טאַטיאַנאַ גאַוו- רילאַוונאַ לאַטישעוואַ פון דאַרף פראַלוקי, קראַסנאַזאַוואַדסקי ראיאָן, טשקאַ- לאַווער אַבלאַסט, פון קאַלכאַז אויפן נאַמען פון דער דריטער פיאַטילעטקע. דאָס לאַנד — ר.ס.ס.ר.“

ביי דער ווייסל

לאַטישעווי האָט איין מאָל מנהמען געוויזן אַ בריוו.
— זעסט ברודערל, מיין האַנטשריפט. אַ ביסל אָפגעוויינט געוואָרן.
לאַנג ניט געשריבן. איצט האָט מיך אַ בענקשאַפט אָנגעכאַפט.
— דו וואַלסט נאָך געדאַרפט צושרייבן דעם נאָמען פון דעם קאַל-
כאַזנעם בריגאַדיר — האָט געזאָגט אַ געוועזענער קאַלכאַזניק. — ס'קען
נאָך אָפליגן דער בריוו אין קאַלכאַז אַ פאַר וואַכן ביז מ'וועט אים איר
איבערגעבן. לאַטישעווי האָט געפירט זיין האַנט אויף דעם פייכטן שטערן.
— ס'איז ניט געבליבן קיין פלאַץ אויפן קאַנווערט. אַלץ איז פאַר-
נומען. איבערשרייבן אויף ס'ניי איז אַ גרויסע האַרעוואַניע. אָפגעמוטשעט
זיך אַ האַלבן טאַג. זי וועט דעם בריוו באַקומען. דער פאַרזיצער פון קאַלכאַז
איז וואַסקאַ טשירקין, אַן אייגענער, מיר זענען צוזאַמען געגאַנגען אויף
יאַגד, ער וועט דעם בריוו אָפגעבן...
דעם פאַרנאַכט איז ער ניט געגאַנגען צו דער פּאָליאַטשקע. זי האָט
זיך געדרייט פאַר דעם שייער און געוואַרט אויף לאַטישעווי. ער האָט זיך
איינגעגראַבן אין היי און שווער געאַטעמט. אַזוי ווי ס'אַטעמען פערד אין
די שטורעם־נעכט ביי פוסטע קאַריטעס.
מוסאַ האָט אים געטרייסלט.
— לאַטישעווי, לאַטישעווי.
— די כאַנדראַ איז אים באַפאַלן.
— לאַטישעווי, מען וואַרט אויף דיר. די פּאָליאַטשקע וואַרט.
ער איז אויפגעשפרונגען און געטרייסלט מוסאַן. ער האָט געוואַלט
שרייען, ביזערן זיך און ניט געקאַנט.
— יעי באַגו, קוק אַרויס, וועסטו איר זען...
לאַטישעווי איז אַרויס פון שייער און זיך גלייך צוריקגעקערט.
— נעם מוסאַ דעם בריוו, גיב אים איבער אין שטאַב, פאַר דער
פּאַסט. פאַרגעס ניט מוסאַ.
— זאָל ער אויך נעמען די פּאָליאַטשקע? זי וועט מיט אים גיין. —
האַט עמעצער געזאָגט.
די סאָלדאַטן האָבן זיך צעלאַכט. נאָר לאַטישעווי איז געשטאַנען אַ
פאַרכמורעטער.

— נעם איר, דו געלער טשאָרט, נעם איר, אַז זי וועט וועלן...
 ער האָט זיך אַוועקגעוואָרפֿן אויפֿן שטרוי. — אַ גרויס רוסיש
 דאָרף, מיט הויכע הילצערנע הייזער פֿון דיקע סאַסנעס. מיט גאַנצעס,
 מיט הויכע טרעפלעך... אַ שורה ברונעמער אין מיטן דער דאָרפֿגאַס... ווייסע
 פֿאַרהאַנגלעך אין קליינע פענצטערלעך. אַ ליכטיק זאַמד אין מיטן דער
 ברייטער גאַס... די ברונעם־קאַרעטעס זענען פֿול מיט אַ בלאַוואַסער...
 אַ טשאַטע טויבן שוועבט איבערן דאָרף... הינער פֿיקן קערנער ביי אַן
 אויסגעשפּאַנטן וואַגן... אַ ווייסע ציג קלעטערט מיט די פֿאַדערשטע פֿיס
 אויף אַ ווערבע. זי גרויזשעט אַרום די ווייכע ווערבע־קאַרע... אַ טויער צע־
 פּראַלט זיך מיט אַ סקריפּעריי... יונגע פֿיערטעס שפּאַרן פֿון דאָרט אַרויס,
 אין פֿאַרביקע סאַראַפּאַנען, רויט־פּנימדיקע, העל־האַריקע, ליכטיק־אויגיקע,
 וויגנדיקע, צעזונגענע... דאָס פֿירט מען דעם זשעניך, גריגאָרי אַפּאַנאַסיעוו
 לאַטישעוון. ער גייט און שפּילט אויף דער נייער גאַרמאַניע... דער ערשטער
 גאַרמאַניסט פֿון פּראַלוקי... הינטער אים גייט זיין כּלה טאַטיאַנע. — — —
 אַווי פּיל יאַרעלעך זענען אַריבער. די קינדער זענען שוין אויס־
 געוואַקסן. זיי האָבן זיך געהאַדעוועט אַן אויפּזיכט. אַליין איז ער געשלאָפֿן
 אין באַראַקן, אויף וואַקואַלן, אין שאַכטעס. געשיקט אַמאַל אַ פּאַר רובּל,
 אַ קורץ בריוול. טייל מאַל איז ס'זוייב געקומען צו אים, דורכמאַכנדיק
 שווערע נסיעות איבער די רחבותן פֿון רוסלאַנד. און איצט איז מלחמה.
 — דו ווייסט, מיכאַיל. איך פֿאַרשטיי דיך איצט. דיין היים איז דאָרט,
 אויף יענער זייט טייך. מיין היים איז ווייט אין הינטערלאַנד. און איבער
 דעם אַלעם איז דאָ איין גרויסער הימל, אַ ניט־אַפּגעטיילטער, אַ הימל מיט
 וואַלקנס, מיט שטערן, מיט לבנה און דאָס זעלביקע ליכט פֿון דער זון
 באַלייכט אַלעמען. די מענטשן זענען אויך די זעלביקע. אַלעמענס טרערן
 זענען געזאַלצן און יעדנס בלוט איז רויט.
 ער האָט גערעדט שטיל. טייל מאַל איז ער געבליבן אַן אומבאַ־
 וועגלעכער ווי ער וואַלט אויף עפעס געוואַרט. מנחם האָט אָבער אַריינג־
 גענומען דעם קאַפּ אין ביידע הענט און געשוויגן. וואָס קאָן מען דען זאָגן
 אין די דאָזיקע האַרבסטיקע נעכט ביי דער טרויעריקער ווייסל? אים האָט
 זיך געדוכט אַז דאָס איז שוין ערגעץ־ווי געשען, מיט יאָרן צוריק. פֿון

ביי דער ווייסל

ווייטן מיזרח זענען זיי אָנגעלאָפֿן אויף פלינקע פּערד. זיי זענען געריטן מיט דער שנעלקייט פון ווינט. גאַנצע האַרדעס זענען אָנגעלאָפֿן, און אַלע אויף גלאַנציקע דינ־פיטיקע פּערד. און איינער אַ רייטער, אַ שיף־אייגיִקער, האַלט אויף זיין רוקן אַ געבונדענעם מענטש. זיי רייטן לענגוויס אַ טייך. די פּערד קלאָפֿן מיט די קאַפּעטעס אין וואַסער. ניט ווייט זעט מען אַ שטאַט. דער רייטער לויפט אַרויס פּאַרנט מיטן פּערד, ער שווימט אַריבער דעם טייך און לעבן אַ הורבה פון אַ הויז, אויף די פּאַרוויסטע שוועלן וואַרפט ער אַראָפּ פון זיך דעם געבונדענעם מענטש. דאָס הויז ברענט. עמעצער רופט אים. דאָס איז זיין ברודער. ער קען זיך אָבער ניט רירן. מנחמען האָט באַגאַסן אַ קאַלטער שווייס. ער וויל אַרומווישן די טראַפּנס פון זיין פנים און ער קאָן ניט. די הענט זענען פּאַרקראַמפּט מיט שטריק, דער רייטער אַנטלויפט. ער הערט דאָס גאַלאַפּירן איבער ליידיקע פעלדער האַרבסטיק פּאַרוויסטע. העי, גוטער מענטש, אַנטלויף ניט. אַנטלויף ניט. בינד מיר אויף די הענט. נאָר די הענט. רייטער. רייטער, ווער ביסטו? אַ גאַט, דאָס איז דאָך אַבילעוו! אַזאַ פנים ווי אַבילעוו... העי, אַבילעוו, דו טאַטער פון אַ דאָרף ביי קאַזאַן... קום. העלף מיר. געדענקסט דאָך מיכאַלן, פון די עשאַלאַנען... אַבילעוו... וואָס וועל איך דאָ ליגן אַ געבונדענער? בעסער דו וועסט מיר אויסשטעכן די אויגן מיטן שפּיז, אַז איך זאָל ניט זען דאָס פנים פון מיין ברענענדיקן ברודער. וואַרפט מיך בעסער אַריין אין די פלאַמען. פּאַרטיליקט מיך. נאָר לאַזט מיך ניט ליגן אויף דער שוועל פון מיין היים אַ געבונדענער!...

לאַטישעווס אומעט און בענקשאַפט איז ניט תּמיד אַרויסגעשווומען אויבן־אויף ווי די טונקעלע וואַסערן פון אַ טייך־דעק אין פּאַרוואַלקנטע פּאַרנאַכטן. עס זענען אים ווידער באַפּאַלן די זאָרגלאַזע שעהן ווען ער האָט געטרונקען בראַנפֿון פון פּלאַש און געזונגען אויסגעלאַסענע „שאַס־טושקעס“. ראַביצעוו איז געוואָרן אין שייער אַן אַפּטער גאַסט. דער פּערמער פּויער איז געקומען אין די פּאַרנאַכטן אַן אויפגעלייגטער און געבראַכט פּולע טאַשן מיט פּאַרבייסעכץ. מען איז געזעסן אויף די בעטלעך, געקלאַפּט זיך אין די פּולע גלעזער.

ער האָט געקענט טרינקען דער ראַביצעוו. נאָך יעדן טעפל בראַנפֿון

האָט ער אַ וויש־געטאַן דאָס מויל מיט דער דלאַניע און געגלייזלט די אויגן.
— וואָס שיקלסטו, אַלטער, מיט די אויגן ווי אַן אויסגעקראַכענער
האַן נאָך יעדן שלונג וואַסער?

אַן אויפגעבונדן געלעכטער האָט פול געמאַכט דעם שייער.
— מיכאַיל, שטעל אונטער דעם גאַרגל. עפן דעם שלינגער. זעט
נאָר ווי ער קרעמפירט זיך, אַזוי ווי אַ באַרישניאַ — האָט גערופן לאַטישעווי.
— פאַרגיס די צרהלעך. מיט רוסן איז גוט צו טרינקען. נישטאָ קיין בעסערע
מיטטרינקערס אויף דער גאַנצער וועלט. זיי וועלן דיר אַוועקגעבן דאָס
נשמהלע. זיי וועלן דיר אַוועקשענקען דאָס האַרץ! אַפילו נישטערע שוין,
וועלן זיי אייביק געדענקען, אַז דו האָסט מיט זיי געטרונקען! ניט ווי די
פאַליאַקן, וואָס אַז דו טרינקסט מיט זיי — איז היט דיין גאַרגל, אַז זיי
זאָלן דיר אים ניט איבערשניידן. זיי לאַפּען שיכורעהייט מיט די שליפיעס
אַזוי ווי משוגע־געוואָרענע הענער! מיכאַיל, קום אַהער, גוט איז צו זויפן
מיט רוסישע מוזשיקעס — נאָר ביטער איז מיט זיי מלחמה צו האַלטן!...
לאַטישעווי האָט איבערגעקערט אַ פּלאַש און געגאַסן אין מנחמס
בלעכן טעפל.

— גענוג.

— נו שווייג! ווער פּרעגט דיך! איך באַפעל! איך בין דער גאַסט־

געבער!

אין דער טיר האָט זיך באַוויזן מוסאָ מיט אַ צייטונג אין דער האַנט.
— זעט... דאָ שרייבט מען וועגן אַנטיפּ... מען האָט אים דערשאַסן...
ער האָט געפאַכעט מיט דער צייטונג, גערעדט אומפאַרשטענדלעכע
רייד ביז לאַטישעווי האָט אים די צייטונג אַרויסגעריסן פון די הענט. אין
דער סאַלדאַטישער פּראַנט־צייטונג איז איבערגעגעבן געוואָרן אַז מיט
עטלעכע טעג צוריק האָט זיך דורכגעריסן דורך דער ווייסל אַ גרויסע גרופע
רוסישע געפאַנגענע, וואָס די דייטשן האָבן זיי אויסגעניצט קעגן די אייגענע
ברידער. בשעת דעם דורכגיין די ווייסל האָבן זיי באַשטראַפט דעם פאַר־
רעטער אַנטיפּ וואָס האָט דעזערטירט פון דער אַרמיי הינטער מאַסקווע
און פאַרקויפט זיין נשמה דעם טייוול. איצט האָט ער באַקומען זיין פאַר־
דינטע שטראַף.

ביי דער ווייסל

לאַטישעווי האָט געלייענט פאַמעלעך יעדעס וואָרט און בשעתן לייַען
נען געפירט מיט דער לינקער האַנט איבערן שטערן.
— נו, גוט אים, דעם אַנטיפּן, אַזאַ סוואַלאַטש.
ביינאַכט איז די קאַמפּאַניע געשטאַנען אויסגעשטעלט אויף דער
דאַרף־גאַט און עטלעכע אַפיצירן האָבן געלייענט ביים ליכט פון אַ רע-
פלעקטאַר באַפעלן פון שטאַב.
מען איז געגאַנגען דורך פעלדער דורכגעזאַפטע מיט רעגן־וואַסערן,
דורך זייטיקע וועגן.

— וואָס קריכט איר ווי בלינדע אַקסן? געלאַפּן! געלאַפּן!
מען איז געשפרונגען איבער קאַנאַוועס, איבער קוסטעס און צוימען.
— גיכער! גיכער! לייַדאַקעס צעבאַלעוועטע! שיפורים! אַפּגע-
וויינט זיך צו שטעלן אַ טריט! פּויל געוואָרן! ווי פּערד לאַנג ניט גער-
שפּאַנטע!...

אַנאַ איז איבערגעשיקט געוואָרן קיין פּראַגע ביי וואַרשע.
נאָך דעם ווי די דאָזיקע פּאַרשטאַט איז באַפּרייט געוואָרן אין דער
העלפּט פון חודש סעפטעמבער, האָט זיך דער גאַנצער רעכטער ווייטל-
ברעג, אַזש ביז יאַבלאַנע געפונען אין סאָוועטישע הענט. די אינטענדאַנטור,
די סאַנבאַטאַליאַנען און אַלערליי אַדמיניסטראַטיווע אַפּטיילונגען פון דער
אַרמיי האָבן זיך אַנגעהויבן איינצולאַקירן אין פּראַגע. די פּאַרשטאַט פון
וואַרשע האָט ניט געליטן אַזוי ווי די איבעריקע פּוילישע שטעט. די גאַסן
זענען גיך אַפּגערייניקט געוואָרן, עטלעכע טראַמוויי־ליניעס זענען אייב-
געשטעלט געוואָרן. אַ סך געביידעס זענען דאָ ליידיק געווען נאָכן אַנטלויפן
פון די דייטשן.

אין אינעם פון די ניי־אַנטשטאַנענע מיליטערישע שפיטאַלן, אויף
די מיזרח־ראַנדן פון פּראַגע איז אַנאַ סאַמועלאָוונאַ קאַרינאַ באַשטימט
געוואָרן אַלס דאַקטאָרין. די שול־געביידע איז ממש דורך געציילטע טעג
פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מוסטער־שפיטאַל. גרויסע לאַסט־וועגענער מיט
אייזערנע בעטלעך, מיט מאַטראַצן, מיט בעט־וועש, אַ שטאַב פון באַדינער,
פלעגערנס, סאַניטאַרינס. אַ קוך מיט אַ גרייטן פּערסאָנאַל און דאַקטוירים.

און מיט אַ טאַג־צוויי שפּעטער נאַכן איינאַרדנען דעם שפּיטאַל — אַ טראַנספּאַרט פּאַרווונדעטע און קראַנקע פּון די פּראָוויזאָרישע פעלד־שפּיטעלער, פּון די קליינע צייטווייליקע לאַזאַרעטן וואָס זענען צעוואָרפּן געווען איבער דעם מירזחדיקן ווייס־ברעג.

דער דאָזיקער ניי־אַנטשטאַנענער שפּיטאַל האָט געהערט צו דעם טייל פּון דער אַרמיי צו וועלכן עס האָט אויך געהערט דער פּאַלקאָוויק יעפּימאַוו, דער קאָמאַנדיר פּון מנהמס פּאַלק.

ווידער האָט אַננאַ קאַרינאַ אָנגעטאַן דעם ווייסן כאַלאַט. עס איז איר אויסגעקומען אַז דאָס איז אַ חלום. זי האָט זיך אַלץ געזען אין די זומפּיקע פעלדער פּון פּאַלעסטיע, אין די חושכדיקע נעכט — אַ געיאַנטע פּון דייטשן דורך וויסטיקע שטעגן און וואַלד־פּאַלאַנעס. כאַטעס פּאַרברענטע. פּויעריים דערשראַקענע. וואַלד־ידן פּאַרטריבענע, פּאַרצווייפּלטע, שטאַרבנדיקע. זי האָט דערזען זשיליגען. איר אַטעם איז פּאַרהאַקט געוואָרן און דאָס האַרץ האָט זיך אָפּגעשטעלט. זי האָט ניט געקאַנט איינהאַלטן די גלייכוואַג. גער־וואַלט רייסן פּון זיך דעם ווייסן דאָקטאָר־כאַלאַט, געוואַלט שרייען, נאָר אַן אַנמאַכט איז איר באַפּאַלן, אַזאַ מידקייט וואָס האָט געליימט אירע הענט, אָפּגענומען דאָס לשון.

ס'איז שטיל אין לאַנגן שפּיטאַל־קאַרידאָר.

אַננאַ אין אַריין אין אַ גרויסן צימער. אַ טונקל ליכט פּאַלט אויף צוויי שורות בעטן. די פענצטער זענען שוואַרץ. זי טראַגט שטעקשיך און גייט אויף די שפּיצן פינגער. דער ערשטער, ביי דער טיר עטעמט שווער. די קינבאַקן פּון קראַנקן טונקעלן זיך אַרויס, די פּאַרריסענע נאָז מיט די נאָזלעכער בולטן זיך אַרויס פּון זיין פּנים. אַננאַ קוקט אויף דעם טאָוול וואָס הענגט צו פּוסנס פּון קראַנקן. — זאַכאַרטשענקאַ — לייענט זי מיט די לעפּצן. דערנאָך לייגט זי צו אירע פינגער צו זיין פּולס. דער קראַנקער עפּנט לייכט, קוים צו מערקן אַ שמאַל שפעלטל פּון איין אויג און פּאַרמאַכט עס צוריק. די ווונד זיינע איז אַ טיפע. אַ שפּליטער אין דער ברוסט. פּאַרווונדעט געוואָרן ביים דעראַבערן פּראַגע.

פּון די פענצטער זעט מען די פּאַרטונקלטע גאַס. איבער די דעכער הענגען וואַלקנס. האַרבסטיקע וואַלקנס וואָס צערינען אין דער פינצטערניש.

ביי דער ווייסל

ערגעץ צאפלט אַ שטערן און קאָן זיך ניט פאַרלעשן. ווידער איז אויפגע-
שווומען זשילינס פנים. זי טרייבט עס פון זיך. גראַד איצטער, ווען זי איז
באַפרייט געוואָרן פון געפאַנגענשאַפט, ווען זי איז צוריק אין אַ שפיטאַל
איז צוריקגעקומען יענע נאַכט מיט זשילינען אַזוי שאַרף. איר איז אויס-
געקומען אַז זי איז גענטער געוואָרן צו יענער פאַסירונג און אַז מיט יעדער
נאַכט ווערט זי גענטער צו דער גרויליקער איבערלעבעניש אין וואַלד.
אַנטלויף. אַנטלויף. גיי אוועק פון דאַנען. — האָט איר עמעצער ווי גע-
שעפטשעט אין אויער אַריין. — אומעטום וואַרט אויף דיר זשילין. ער איז
דאָ. ער גייט דיר ווידער אַנטקעגן. וואַרף אַראָפּ דעם דאָקטאָר-כאַלאַט...
מיש זיך אויס מיט די היימלאַזע, וואָס קומען איצט אין דער דאָזיקער פאַר-
שטאַט פון די לעכער אַרויס... מיש זיך אויס מיט די טרויעריקע יידן... דו
באַגעגנט דאָך זיי אויף די גאַסן פון פראַגע... דו דערקענסט דאָך זיי לויט
דעם טרויער... לויט דער פאַרלאָרנקייט... לויט דער איינזאַמקייט... זוך אַזוי
ווי זיי אַ דאָך איבערן קאָפּ... זוך אַ שפּליטער פון דיין משפּחה... זוך... זוך...
זוך אַננא, דו טאָכטער פון מאַסקווער ייד טאַמועל קאַרין... קער זיך ניט
צוריק צום נעכטן... וואַרעם דו ביסט פונקט ווי זיי... עס וואַרטן אויף דיר
היימלאַזע... און צווישן די היימלאַזע דער שוואַרץ-אויגיקער און שמאַל-
אַקסלידיקער ייד מנחם...

— דאָקטאָר אַננא טאַמועלאָוואַ...

ווער רופט עס איר? אַ קראַנקער? גוט, וואָס עמעצער רופט מיך.
זי איז שרעקלעך דאַנקבאַר געווען דעם מענטשן פאַרן שטילן נאַכט-רוף.
דאָס איז געווען די דאַנקבאַרקייט פון אַ מענטש וואָס האָט זיך פאַרפלאַג-
טערט אין אַ פינצטערן קעלער און קען ביט געפונען קיין ליכטיקע טרעפּ
וואָס זאָלן אים פון דאָרט אַרויספירן און פלוצעם עפנט עמעצער אַ טיר
און ס'פאַלט אַ שפּאַלט ליכט.

דער רוף „דאָקטאָר“ איז געבליבן הענגען אין אַ ליכט-אַפשיין. זי

האַט דערזען אַ וואַכעדיק פנים פון אַ קראַנקן.

— אַ, דאָס איז דאָך איסאַק פאַרבער.

איין איר אויסרוף איז געווען אַ טאָן פון חידוש. ער איז אַ ייד, דער

פאַרוונדעטער.

מענדל מאן

א סך יידן ליגן אין דעם שפיטאל. ביז איצט האָט זי זיך ניט פאַר-
האַלטן אויף קיין איין רגע לענגער בעבן זיין בעט, כאַטש זי האָט עס
געוואָלט טאָן. נאָר איין מאָל, פאַרבייגייענדיק, האָט אַננא אים געפרעגט:
באַקומט איר בריוו פון דער היים? — זי האָט געזען ווי ער האָט פאַרשלאָסן
די אויגן. — שטרענגט אייך ניט אָן. — פאַרבער האָט געציטערט מיט דער
אונטערשטער ליפ. זי פילט זיך נאָך איצט שולדיק פאַר דער דאָזיקער
פראַגע.

— דאַקטאָר — שעפטשעט ער.

אַננא האָט זיך צוגעבויהן און אַנגענומען זיין האַנט.

— פאַרוואָס שלאָפט איר ניט? עס איז דאָך שפעט.

— כ'בין אומרויך.

— עס טוט אייך וויי?

— גיין.

— כ'האָב אייך, ניט ווילנדיק ווייגעטאָן, געפרעגט אויב איר באַ-

קומט בריוו פון דער היים. איצט פאַרשטיי איך אַלץ.

פאַרבער האָט געשוויגן.

אין הויף רוישט אַ לאַסטמאַשין. דאָס טויער סקריפעט. מען הערט

טריט פון דער וואַך. נאָנעט האָט מען געעפנט אַ טיר.

— איך שטאַם פון אוקראַינע, פון דער שטאָט שפּאַלע. געווען ביזן

קריג אַ לערער פון געשיכטע אין אַ מיטלשול. בין אַ קאַפיטאַן פון אַ טאַנק-

איינהייט. מיין גאַנצע משפּחה איז אומגעקומען. כ'בין דרייסיק יאָר אַלט.

איצט האָבן אים שוין ניט געציטערט די ליפן. ער האָט זיך אַ ביסל

אונטערגעהויבן. אַננא האָט פאַרראַכטן דעם קישן.

— „פאַר שפּאַלע האָב איך באַצאַלט. פאַר נאָך אַזעלכע שפּאַלעס.

מיר האָבן זיי אַרומגערינגלט, די דייטשן, ביים דניעפר. זיי האָבן געהאַט

נאָר צוויי וועגן: אין געפאַנגענשאַפט אָדער אין קבר אַריין. כ'בין באַ-

שטימט געוואָרן איבערצוגעבן די אַרומגערינגלטע דייטשן דעם פאַרשלאָג

צו קאַפיטולירן. דאָס איז געווען אָנהייב פּעברואַר. כ'האָב גערופן צו זיי

אויף דייטש דורך אונדזערע הילכער, אַנגעזאַגט אַז אַ פאַרלאַמענטאַריער

וועט צו זיי אַרויס. זיי האָבן אָפּגעשטעלט דאָס פייער און געוואַרט. כ'האָב

ניט געהאט קיין חשק זיי צו זען פון דער נאָענט. באַפעל איז אָבער באַפעל. איך בין געווען אין שטאָב דער דייטש־קענער. זיי האָבן מיך אָפגעוואַרט אויפן הפקר־שטח. מען האָט מיר פאַרבונדן די אויגן און געפירט. מען האָט מיך ערגעץ געלאָזט וואַרטן. עמעצער האָט עפעס געשעפטשעט. כ'האָב געשוויגן. דערנאָך האָט מען מיך אַריינגעזעצט אין אַ מאַשין. מען פירט מיך איבער אַ שאַסיי. שפעטער דורך אַ דאָרף. אַ טירל סקרופעט. מען פירט מיך אַריין אין אַ כאַטע מען נעמט מיר אַראָפּ דעם טוך פון די אויגן. די שטוב איז פול מיט דייטשישע אָפיצירן. איך גיב איבער דעם פאַרחתמעטן קאַנווערט. זיי לייענען אים. דער אולטימאַטום ענדיקט זיך מאַרגן 11 אַזייגער. כ'האָב זיך צוריקגעקערט צו אונדזערע פּאָזיציעס. פאַרן אויסגאַנג פון אולטימאַטום האָבן זיך אָפגערופן די דייטשישע האַרמאַטן. פון צוויי וועגן — אין געפאַנגענשאַפט אָדער אין קבר — האָבן זיי אויסגעקליבן דעם קבר.

אַננאָ האָט אים געוואַלט איבעררייסן.

— איר טאָרט זיך ניט אַנשטרענגען. עס מאַכט אייך מיד. ער האָט אַוועקגעלייגט זיינע פינגער אויף איר האַנט און פאַרגעזעצט :

— „דעם 17טן פעברואַר איז דאָס באַיקאווע פעלד ביי קאַרסון פאַר־וואַנדלט געוואָרן אין דעם קבר פון דייטשישע דיוויזיעס. אין אַ שניי־נעפל האָבן זיך געצאַפלט די צעשלאָגענע דייטשישע פּאַלקן זוכנדיק שוץ קעגן אונדזערע טאַנקן וואָס איך האָב זיי אַריינגעפירט פון אַלע זייטן. ווייסע שטורעם־ווינטן פון שניי האָבן אַלץ פאַרהילט. מען האָט נאָר געזען אויף עטלעכע טריט פון זיך. טאַלפעס דייטשן זענען געזונקען אין שניי... זיי זענען געלאָפן גלייך אויפן פולעמיאַטן פייער... ס'האָט זיך געטראָגן איבערן פעלד אַ וויסטיקער מענטשן־געוואַי אויסגעמישט מיט פאַרטויבנדיקע שיסערייען און געפייף פון שניי־בוריאַן... ביינאַכט האָט זיך די שלאַכט פאַרשטאַרקט... דער געוואַי איז נאָך הילכיקער געוואָרן... אין די קאַמפן זענען אַריינגעטראָטן אַלץ נייע פּאַלקן. גענעראַל קאַניעוו האָט אַליין אָנגעפירט מיט דער דאָזיקער שלאַכט... אויף זיין באַפעל האָבן אַ שפאַרגעטאַן מיט אַ ברייטן פּראַנט טאַנקן. און פון דער קעגנאיבערדיקער זייט פעלד האָבן זיך אַ לאַזגעטאַן די קאַזאַקישע עסקאַדראַנען... פון לינקס זענען

מענדל מאן

אנגעקומען דורך דעם שניי־שטורעם ריזיקע פאנצער־מאשינען... און אין דער רגע האבן זיך אריינגעריסן די קאזאקישע עסקאדראנען אויף פערד, גלייך אויף די דייטשן... די פערד האבן געהירושעט... ס'האט אפגעהילכט דער נצחון־געשריי און ס'האבן געבלענדט אין שניי די שפיזן און די פאר־כלוטיקטע שווערדן... צומארגנס האט מאסקווער ראדיא געמאלדן אז א בריגאדע פון דער אכטער דייטשישער ארמיי וואס איז געווען ארומגע־רינגלט ביים דניעפר, איז צעגראמירט געווארן. 52 טויזנט דייטשן זענען געפאלן אין שלאכט און 11 טויזנט האבן זיך איבערגעגעבן אין געפאנגענ־שאפט". — — —

אנא האט ארומגעווישט דעם שווייס פון פארבערס פנים. ער זעט איצט אנדערש אויס ווי פריער. זיין ריידן האט איר בארוקט און גע־שטארקט.

ס'איז נאך האלבער נאכט. מען הערט שוין אפילו ניט די טריט פון די וואכלייט. זיי שטייען אנגעשפארט ביי ווענט. א געדיכטע גראקייט לאזט זיך אראפ פון די הימלען. מען זעט ניט קיין הייזער און ניט קיין וואלקנס. וואס טוט זי אזוי שפעט ביים פענצטער. אזויפיל שעה איז נאך געבליבן צו אכט. אכט אזייגער דארף זי קומען אין אפערראציע־זאל. מען וועט ארויסנעמען די שפליטערס פון איסאק פארבער. מען וועט דערנאך אפערירן זאכארטשענקאן. זי איז ניט מיד. ס'איז איר גוט אין דעם דאזיקן שפיטאל אין דער פארשטאט פון ווארשע. נעכטן האט זי לאנג געקוקט צו דער ווייסל, געזען די שטילע ברעגן פון דעם געל־מוטנעם טייך. אויף טייל ערטער זענען די וואסערן טונקל־גרא. ווארשע איז נאענט. איבער דער ווייסל טונקלען זיך די אויפגעריסענע בויגנס פון די בריקן. גוט וואס זי איז אזוי ווייט פון מאסקווע. דאס דערווייטערט איר פון יענער אנא פון וואלד און פון דער רענגנאכט אין די וואגאנען. זי האט ליב די פרעמדע גאסן פון פראגע, די האלב־לערע מיט אויפגעבראכענע טויערן, צעשפלי־טערטע גזימסן און צעהאקטע פענצטער. שעהן איז זי ארומגעגאנגען איבער די גאסן און זיך איינגעהערט אין פוילישן לשון, אויפגענומען די פרעמדע שפראך וואס האט איר אפגעקלונגען טייל־מאל אזוי נאענט. איצט דערקענט זי שוין ווער פון די פארבייגייער עס איז א יוד. זיי זענען אזוי ווינציק, זי

ביי דער ווייסל

קען זיי אונטערשיידן לויט די אויגן, לויט די טריט און לויט דעם צער וואָס זיי טראָגן אין די מידע פנימער. ניט איין מאָל איז זי אויפגעציטערט געוואָרן פון אַ פנים וואָס איז איר אַנטקעגן־געגאַנגען. דאָס איז ער! עמעצער האָט איר נאָכגעקוקט, פאַרהאַלטן זיך. זעט אויס, אַז קיינעם פון זיי איז ניט איינגעפאַלן אַז די יונגע העל־האַריקע פרוי אין מיליטערישע קליידער פון אַ סאַוועטישן אַפיציר איז אַ יידישע.

אין צימערל איז קאַלט. די שויבן גראָען. זיי זענען פאַרלאָפן מיט גרויסע טראָפּנס. זיי טריפּן ניט אַראָפּ. פון דער דרויסנדיקער גראָען שיין לייכטן זיי אַזוי ווי טרערן.

אַנאַ האָט זיך איבערגעדעקט מיטן שינעל. זי וועט שוין אַזוי איבערוואַרטן ביז פאַר טאַג. דער שלאָף האָט איר אָבער גובר געווען.

די דייטשישע עראָפּלאַנען באַווייזן זיך ניט מער זייט אייניקע טעג איבער דער ווייסל. פון גאַר ווייט הילכט אָפּ אַן עכאַ פון אַן אַרטילעריש שיסעריי. ביידע זייטן ברעג זענען באַוואַכט. ביי טאַג זעט מען די וואַכ־פּאַסטנס. מען זעט די זעלנער פון די צוויי פיינטלעכע אַרמיען ביי די קוסטעס, מען דערקענט די פּאַזיציעס לויט די העלע זאַמד־אַנשיטן. אויף טייל ערטער זענען זיי פאַרמאַסקירט מיט האַרבסטיקע צווייגן. אין די נעכט לויכטן אָפט פייערלעך און פאַרלעשן זיך. אַ רעפּלעקטאַר וויגט זיך אַזוי ווי די הימלען וואָלטן זיך געוואָלט מיט פעכערס אָפקילן. אָפט מאָל טיילט זיך אָפּ אַ שטיק שוואַרצער נאַכט־וואַלקן און שווימט אויף מערב, ער גינדערט צו דער ווייסל, און ווען ער דערגרייכט יענע זייט טייך, שיילן זיך פונעם וואַלקן אַרויס שוואַרצע פליגל פון אַ נאַכט־באַמבאַרדירער. ער פלייט איצט איבער דעם מערב־ברעג און האָט שוין דערגרייכט אַלטשטאַט. אין דער נאַכט־שטילקייט הערט מען דעם מאַטאַר־געזשום. ער איז אַזאַ ווייטער און דאָך ציטערן מיטן געזשום די הערצער פון די וואַכפּאַסטנס אויף ביידע זייטן. דער עראָפּלאַן טראָגט זיך איבער די חורבות פון אַלט־שטאַט און באלד וועט ער דערגרייכן דאָס געטאַ — דאָס טויטע האַרץ פון טויטן וואַרשע.

די זענטי־אַרטילעריע שווייגט.

מענדל מאן

דער אומרו פון דער נאכט גיט זיך איבער ניט נאָר די וואַכלייט,
נאָר אויך די קוסטעס, די ביימער, די וואַלקנס און דעם טייך.

אַזוי ווי פייגל דערשפירן אין זייערע נעסטן דעם געפלאַטער פון
אַ קאַרשון אונטער די וואַלקנס — אַזוי דערשפירן סאַלדאַטן די סכנה אין
דעם געזשום פון אַן איינזאַמען עראַפלאַן. די ווייסל ווערט אומרויק. אַ שאַטן
לויפט דורך דער ברייט פון טייך, דערנאָך פאַרקערעוועט דער שאַטן צוריק
און קלאַמערט זיך ביים הויכן ברעג. אויף איין אַרט האָט זיך די ווייסל
צעזילבערט. מען זעט די אומרויקע וואַסערן, די גערונצלטע, ווי ס'וואַלט
אויף יענעם אַרט זיך איבערגעקערט אַ ריזיקער פיש מיטן בויך אַרויף און
ס'גלאַנצן דעם פישס העלע שיפן.

מנחם גייט לענגוויס דעם מיזרחדיקן ברעג. דער אויטאָמאַט הענגט
אים אויפן אַקסל. ער שפירט דעם דיסק ביים רוקן. ס'איז קאַלט אין די
נעכט ביי דער ווייסל. אַ פייכטער ווינט נעמט דורך ס'געביין. ער האָט
איינגעצויגן דעם שינעל און אויפגעשטעלט דעם קאַלנער.
— מיכאַל, בלייב שטיין. — האָט געזאָגט לאַטישעוו — קום אַהער,
מיר וועלן פאַררייכערן.

— מ'טאָר ניט. ס'איז אַן אַפענער פלאַץ.

— לאַמיר אַריין אין די קוסטעס.

לאַטישעוווּס שטים איז אַ ברוסטיקע. זיי האָבן זיך אַראַפגעזעצט אויף

די קני.

— ס'איז ניט ווייט צו די פרעסטלעך...

אַ פלעמל האָט באַלויכטן לאַטישעוווּס גרויסע הענט און דאָס פנים.

אַ סך גוטסקייט טראַגט דער דאָזיקער רוס — האָט מנחם געטראַכט.

— דו ביסט דאָך פון דער געגנט... זאָג, ווי אַזוי זענען דאָ די

ווינטערס? קאַלטע? מיט אַ סך שניי? מיט זאָווייעס?...

זיי האָבן לאַנג גערעדט ביז עס זענען אויסגעגאַנגען די ציגאַרן.

דערנאָך האָבן זיי ווידער פאַררייכערט.

דאָס איז געווען אַן אויסטערלישער שמועס, וואָס מנחם און לאַטישעוו

האָבן צווישן זיך געפירט. אַ שמועס אַ כאַאַטישער. געפרעגט האָט לאַטישעוווּ;

וועגן די פעלדער, וועגן די וועלדער, וועגן די פּאַליאַקן, וועגן יידן. ער

האָט געוואָלט וויסן פאַרוואָס די דייטשן הרגענען אויס אַלע יידן. — דו דערצייילסט ניט אַלץ, מיכאַזיל, ניט אַלץ. עפעס זאָגסטו מיר ניט. דו נאַרסט, ווילסט ניט זאָגן. די דייטשן דערצייילן אויך ניט דעם אמת. זיי פאַרריידן די ציין. זיי זאָגן עפעס אַנדערש, זוכן אויס פאַרשיידענע מעשיות, אַבער דעם אמת פאַר וואָס זיי ברענגען אום יידן זאָגן זיי אויך ניט. מיין שכל זאָגט מיר, דער פראַסטער מוזשיצקער שכל, אַז דאָ איז פאַראַן אַן אַנדער סיבה, זאָג, מיכאַזיל.

וויפל מנחם האָט אים ניט אויפגעקלערט, איז ער אַלץ געבליבן פאַר- עקשנט, דער לאַטישער, אין זיין אומגלויבן. — הרגענען מענטשן... סתם... ניין, ברודערל... עפעס האָבן די יידן אַפגעטאָן און זיי דערצאָרנט, די גערמאַנצעס...

ער איז געזעסן אַזוי אויף די קני, ניט באַרירנדיק מיט דעם געזעס די ערד. — זיין פאַלשע איז שיין, נאָר כ'וואָלט דאָ ניט געבליבן. צופיל בלוט איז איינגעזאָפט אין אייער ערד, אין די טייכן אייערע. דאָס בלוט פון דער ערד מאַכט אומרוק די מענטשן, מאַכט ווילד זייערע אויגן. אַפילו די שטוב־חיות זענען דאָ אַנדערע ווי ביי אונדז. ביי אונדז, אין רוסלאַנד, זענען זיי מילדערע, נענטערע צום מענטש. דאָ זענען זיי נענטער צו די הפקרדיקע וואַלד־חיות. די הינט האָבן דאָ ניט איין מאָל גענישטערט צווישן געפאַלענע מענטשן, געלעקט זייער בלוט... די קראַען האָבן אויס־ געפיקט מענטשישע שוואַרצאַפּלען... הונדערטער דורות פון הינט און פייגל וועלן ירשנען די פאַרווילדקייט... ביי אונדז, אין ראַסיי, איז אַנדערש... ביי אונדז איז אַלץ ליכטיקער... קלאַרער...

— קום, לאַמיר אַרויס פון די קוסטעס — האָט מנחם געזאָגט. זיי האָבן זיך אויפגעשטעלט און זענען אַוועק האַרט מיטן ברעג. לאַטישער האָט גערעדט: — כ'האָב אַמאָל באַקומען אַ וואַלפּיכע־הונט. זי האָט זיך ביי מיר לאַנג געהאַדעוועט. איין מאָל בין איך אַוועק אויף יאָגד. כ'האָב געהאַט אַ פרייען זונטיק. מיין הונט לויפט פאַרויס. זי איז פריילעך די וואַלפּיכע. ביים ראַנד פון וואַלד האָב איך דערזען אַן אמתן וואַלף. כ'האָב אויסגעשאַסן און ניט געטראַפּן. מיין הינטיכע האָט זיך אַ טראַג־געטאָן צום וואַלד. ס'איז אַריבער אַ שעה, צוויי — די הינטיכע איז ניט צוריקגעקומען.

מענדל מאן

כ'בין אַוועק אַ היים אַ טרויעריקער. דאָס איז געווען וויעסנע. זומער בין
איך גראָד פאַרבייגעגאַנגען דורכן וואַלד, האָב איך באַמערקט, ווי פון
וואַלד־ראַנד זענען אַרויס צוויי וועלף. זיי האָבן פריילעך אַרומגעשפרונגען
און באַלד נעלם געוואָרן. כ'האַב ניט געקאַנט רוען. עס איז מיר אויסגע־
קומען אַז איינע פון די צוויי איז מיין הינטיכע. צומאַרגנס בין איך ווידער
געקומען צום וואַלד־ראַנד. די וועלף זענען דאָ! כ'האַב אויסגעשאָסן און
אַוועקגעלייגט דעם וואַלף. כ'האַב אָפּגעשינדן די פעל און געבראַכט איר
אין דאָרף אַריין. אין האַרבסט בין איך געגאַנגען פאַרגרייטן האַלץ. טראַכט
איך מיר: כ'וועל אַ קוק־טאַן אויף דעם אָרט וווּ כ'האַב אָפּגעשוּנדן דעם
וואַלף. אַז כ'בין צוגעקומען האָב איך מיינע אויגן ניט געגלויבט; לעבן
דעם סקעלעט פון וואַלף איז געלעגן מיין טויטע הינטיכע. אויף דער פעל
האַט מען ניט געזען קיין סימנים פון אַ קויל און ניט קיין סימנים פון וונדן.
איצט איז מיר אַלץ קלאָר געוואָרן; נאָך דעם ווי איך האָב דעם וואַלף
דערשאָסן האָט זיך אַוועקגעזעצט מיין הינטיכע ביים דערשאָסענעם וואַלף
און פון אָרט ניט אָפּגעטראַטן ביז זי איז אויסגעגאַנגען פון הונגער. כ'דערקאַן
דאָס לויט דער איינגעפאַלנקייט פון דער הינטיכע. אַט, דאָס הייסט ליבע.
ליבע צווישן חיות. דאָס קאַן נאָר פאַסירן אויף אונדזער ערד... אין אונדזערע
וועלדער און פעלדער... אין רוסישע... די בעלי־חי זענען אַנדערע, מיכאַל...
אַנדערע ווי אין פּוילן... די מענטשן זענען ביי אייך אויך אַנדערע... זיי
האַבן מוטנע אויגן אַזוי ווי די ווייסל וואָס געהערט איצט צו קיינעם ניט,
ניט צו די גערמאַנזעס, ניט צו אונדז, ניט צו די פּאָליאַקן. זי איז אַ הפּק־
טייך. איבער איר קיינט דער טויט. קוק זיך צו, מיכאַל, וועסטו זען אין
דער פינצטערניש ווי טויטע פליגל הענגען איבער די וואַסערן... קוק זיך
צו... דאָ, אויף דער ערד, ווילט זיך שרייען, וויינען, צאָרענען — אויף
אונדזער ערד מוזסטו זינגען! קענסט ניט זיצן אין די אַוונטן און שווייגן...
איצט פאַרשטיי איך דיר, מיכאַל... איך פאַרשטיי... דו ביסט ניט קיין
פּאָליאַק און ביסט ניט קיין רוסי... דו קענסט ניט זינגען ווי אַן אונדזעריקער
און קענסט ניט צאָרענען ווי אַ פּאָליאַק...

ער האָט נאָך אַ סך גערעדט, דער לאַטישעווי. מנחם איז געגאַנגען
אַ שווייגנדיקער. ער האָט ניט געגלויבט, אַז דער דאָזיקער רוסי טראַגט אין

ביי דער ווייסל

זיך אַזאַ רייכע וועלט. אַט דער הויכער רוס, מיט די שיפלעכע אויגן, גריבלדיק־רוי פנים און ריזיקע הענט, מיט די אומגעלומפערטע באַוועגונגען, דער וואָס פרייט זיך ווי אַ קינד מיט אַ ניקלנער צינד־מאַשינקעלע צו פאַפיראַסן ווען ער עפנט עס דורך אַ דרוק אין אייבערשטן דעקל, דער וואָס זיצט אַזוי אומבאַהאַלפן אין די פויערישע כאַטעס ביי פאַליאַקן און טרינקט טיי פון אַ קופערנעם שעפער, דער לאַטישעו וואָס פלאַנטערט זיך מיט די טריט ווען ער גייט אויף אַ שמאַל ליין־טעפעכל און שעפטשעט דערביי פאַרטיידיקונגס ווערטער — אַז דער דאָזיקער רוס זאָל האָבן אין זיך אַזוי פיל ליבשאַפט צו גאַטס וועלט און צו אירע באַשעפּענישן.

מנחם האָט אים ניט איין מאָל געזען אַ שיכורן, אַ צעפלאַמטן, אַ בייזן; ווען ער האָט געדונערט מיט ביטערע קללות צו די הימלען, צו גאַטס מאַמעס־מאַמע און צום גאַנצן ערדישן באַשאַף. איצט איז ער אַן אַנדערער. דאָס זענען זיינע פאַרוואַלקנטע שעהן נאָך וועלכע עס לייטערט זיך אויס. ניט שטענדיק איז דער הימל ריין. ס'זענען אָבער פאַראַן צייטן ווען אַ בלאַקייט ווי פון איין גאַס, אַ בלאַקייט אַ פאַספּאַרדיקע באַדעקט אים פון ראַנד צו ראַנד. אַזאַ איז איצט לאַטישעו אין מנחמס אויגן.

אין דעם טאָג, ווען אַננאָ האָט געדאַרפט דורכפירן די אַפּעראַציע איבער דעם קאַפיטאַן איסאַק פאַרבער, איז זי געבליבן לענגער אין איר צימער. פאַר טאָג האָט זי זיך געפונען אין בעט, אין די קליידער, און ניט געקאַנט דערמאַנען זיך, וואָס עס איז נעכטן געשען, פאַרוואָס זי האָט זיך אַזוי אַוועקגעוואַרפן אויפן געלעגער. זי האָט זיך אויפגעזעצט. די פרימאַרגן קעלט פון האַלב־פוסטן חדר האָט איר אַרומגענומען. אַננאָ האָט זיך דער־שראַקן פאַרן דריבנעם ציין־געציטער, אַזאַ דריבנער און גיכער ווי ס'וואַלט זיך אַ שאַט־געטאַן אַ האַגל אויף שויבן.

מען קלאַפט אין טיר. שטילע, איינצלע קלעפּ. ס'ציטערן איר די אַקסל. דער שינעל וואַרעמט ניט.

— אַננאָ סאַמועלאָוואָ... אַננאָ סאַמועלאָוואָ...

דאָס איז די הויפט קראַנקן־שוועסטער, יעקאַטערינאַ יורעוואָ.

— איין רגעלע... שוין...

מענדל מאן

די טיר האָט זיך לייכט געעפנט. די קראַנקן־שוועסטער איז הויך, ברייט. איר פנים איז פריש ווי פון ווינט צעפאַטשט, מיט אַ געזונטער רויט־קייט אויף די באַקן. זי לאַכט, און אין פנים ווערן חן־גריבלעך. אַננאָ איז שטיל. דאָס פנים — מיד. אַנשטאַט אַ שמייכל קומט אַרויס אויף איר פנים אַ גרימאַסע. די ליפן זענען בלייך.

— מען וואָרט שוין, אונטן, אין זאַל.

אַננאָ גייט איר נאָך. אין באַד־צימער וואָרפט זי פון זיך דעם שינעל, די קליידער. זי לאַזט אויף זיך קאַלטע שטראַמען וואָסער. זי וויל אַפּקילן דעם קאַפּ אין דעם קאַלטן וואָסער. דאָס צייטערניש שטאַרקט זיך און טרעט פּלוצעם אָפּ.

אין קאָרידאָר האָט זי זיך אַנגעטראָפּן מיטן אַלטן דאָקטאָר, דעם פּאָליאַק לעשניאַק. די קראַנקע זענען שוין אין כירורגישן זאַל. עס זענען נאָך געבליבן עטלעכע פרייע מינוטן ביז די קראַנקן־שוועסטער וועט ענדיקן די צוגרייטונגען. אַננאָ האָט זיך אַוועקגעזעצט לעבן אַ קליין טישעלע מיט צייטונגען. מען גריסט זיך צו איר. זי עפנט אַ צייטונג און לויפט מיטן בליק.

מיט אַ מאָל האָט זי זיך אַ טרייסל געטאָן. אותיות האָבן גענומען שווינדלען. זי האָט זיך אויפגעשטעלט. מען רעדט צו איר. דאָס איז דער דאָקטאָר לעשניאַק. די צייטונג צאַפּלט אין אירע הענט. זי לייענט צום הונדערטסטן מאָל אַ מיטטיילונג פון הויפט־קאָמאַנדיר: „דער פּאָליט־קאָמיסאַר ניקאָליי פּיאָדאָראָוויטש זשילין איז דערהויבן געוואָרן צום ראַנג פון פּאָלקאָוויק און עס איז אים צוגעטיילט געוואָרן אַן אויסצייכענונג פון סוואַראָווין פון ערשטן ראַנג פאַר באַזונדערע פּאַרדינסטן ביים אייננעמען פּראַגע און פאַר די אַפּעראַציעס ביי דער ווייסל“.

— אַננאָ סאַמועלאָוואָ... וואָס איז אייך? אַננאָ?

— עס איז גאַרנישט... עס איז מיר ניט גוט...

זי איז געלאָפּן איבערן קאָרידאָר, געלאָפּן אויף די טרעפּ, אַריינגע־פּאַלן צו זיך אין צימער און צוגעהאַקט די טיר אַזש ס'האַבן אַפּגעקלונגען די שוויבן. דערנאָך איז זי געגאַנגען הין־אח־צוריק.

אונטן, אין כירורגישן זאַל ליגט דער קראַנקער. צוערשט וועט מען

ביי דער ווייסל

אָפּערירן דעם קאַפּיטאַן פאַרבער. פון פענצטער זעט מען די ווייסל, מען זעט די טונקעלע וואַסערן. אין די וואַסערן שווימען וואַלקנס, שוואַרצע, געוויקלטע. פאַרוואַס שפּיגלען זיך די וואַלקנס אַזוי אומהיימלעך אין דעם טייך? עס קוקן אַריין נאַקעטע צווייגן פון אַ הויכן קאַשטאַן-בוים. דער ווינט וויגט זיי און די צווייגן רירן אָן די שוויבן. פון דעם באַריר יאַמערט עפעס אין צימער. איר בעט איז צעוואַרפן. די ווייסע שאַנק — צעפּראַלט, און אויף דעם נאַכט־טישעלע ליגט איר אַוונט־ברויט וואַס זי האָט נעכטן ניט פאַרזוכט.

ווידער טריט אויף די טרעפּ. דאָס זוכט מען איר. אַ גאַט, וואַס געשעט מיט מיר? זי האָט געעפנט די טיר און עמעצן אַנטקעגן־געגאַנגען.

— יעקאַטרינאַ יורעוונאַ...

די קראַנקן־שוועסטער לאַכט ניט דאָס מאַל. זי איז טרויעריק.

— איר זענט קראַנק, אַנגאַ?...?

— ס'איז גאַרנישט....

און אַז אַנגאַ איז אַריין אין כירורגישן זאַל האָבן שוין אַלע געוואַרט אויף איר. די וויסקייט און די שטילקייט האָט איר באַרוקט. דער דאַקטאָר לעשניאַק שעפטשעט עפעס אַזוי שטיל. זי דערקאַנט דאָס לויט זיינע אויגן. אַ סך מילדקייט האָט אין זיך דער אַלטיטשקער פּאָליאַק. זי האָט זיך איינ־געקוקט אין קראַנקנס פנים. דאָס איז דאָך דער קאַפּיטאַן פאַרבער. איר שטערן האָט זיך געקאַרבט. זי האָט זיך איבערגעבויגן און געקוקט אין פאַרבערס גרויסע פייכטע ברוינע אויגן.

— האַסט מוראַ? האַלט זיך. עס איז אַ קלייניקייט. גיב אַ שמייכל,

קאַפּיטאַן. עס וועט אַלץ דורכגיין גוט. איר זענט דאָך אַ סאָלדאַט? פאַרגעסט עס אויך איצטער ניט...

באַלד וועט מען פאַרדעקן זיין פנים. נאָך אַ וויילע. די קאַרבן אויף אַנגאַס שטערן ווערן אַנגעצויגן, שאַרף. זי דערפילט שוין דעם ריח פון כלאַראַפּאָרם. אירע נאָזלעכער ציטערן. עס דערוואַכט אין איר דער כירורג. די ליפּן שליסן זיך. אַ קראַנקן־שוועסטער רופט איר. זי גייט מיט אויפגע־הויבענע הענט און עס דוכט זיך איר, אַז דאָס זענען פליגל ווייסע, נאָך ניט צענומענע, ווי פון אַ פויגל וואַס גרייט זיך צום גרויסן פלי.

מענדל מאן

וידער איז צוגעפאלן אַ נאַכט מיט אַ דראַבנעם רעגן. דער רעגן האָט אָנגעהויבן צו פּאַלן צוזאַמען מיט דער טונקלעניש וואָס איז אָנגע-שווומען פון דער ווייסל. אויף איינעם פון די דעכער רייסט דער ווינט לויזע בלעכן. זיי קלאַפּן אַ גאַנצן אָונט און מאַכן פול אַננאַס צימער מיט אַ מאַנאַטאַנער בלעך־פּויקעריי. דער רעגן שלאַגט זיך אָפּ אָן די שוויבן און מען הערט די טראַפּנס פּאַלן. זי האָט געעפנט אַ בוך, געוואַלט לייענען און ניט געקאַנט. אין קאַרידאָר איז פּוסט. די קראַנקן־שוועסטער שלייכן אַרום אין שטעק־שיך. מען הערט נאָר אַ געסקריפּ פון אַ טיר, אַ שאַרן פון פּיס און אַ הוסטן פון אַ קראַנקן.

אַננאַ קאַן זיך קיינ אַרט ניט געפינען. עס טרייבט איר פון צימער צו די קאַרידאָרן און פון די קאַרידאָרן ווידער אין איר צימער. זי האָט זיך פּלוצעם פאַרהאַלטן. מען הערט טריט. אפשר איז זשילין געקומען איר באַזוכן. ער איז אין פּראַגע! ער האָט זיך דערוואַסט אַננאַס אַדרעס. ער וואַרט אַוודאי אויף איר. זי איז געלאַפּן צו די קאַרידאָרן, אַרומגעדרייט זיך איבער די זאַלן וווּ ס'ליגן די קראַנקע. זי וועט אַוועק פון דאַנען. דאָ איז זשילין. זי וויל אים ניט זען. זי קען אים ניט זען.

אַננאַ האָט זיך פאַרהאַלטן ערשט ביי דער וואַך וואָס איז געשטאַנען אונטן, ביים אַרויסגאַנג פון שפיטאַל. אַ דרימלדיקער זעלנער האָט זיך אויפגעכאַפּט און געקוקט אויף דער דאַקטאָרין מיט גרויס חידוש. זי איז געשטאַנען אויף די טרעפּ אין ווייסן כאַלאַט מיט צעשויבערטע האָר. די קעלט און די פייכקייט פון דער גאַס וואָס האָט זיך אַריינבאַקומען אין דעם אונטערשטן קאַרידאָר האָבן איר ווי אויפגעוועקט.

— סאַלדאַט... האָט זיך קיינער ניט געפרעגט אויף מיר?...

אַננאַ האָט ניט דערקאַנט איר קול. זי איז נאַענט צו אַ געוויין.

— קיינער ניט, דאַקטאָר...

זי איז געלאַפּן צו זיך אין צימער, האַסטיק צעפּראַלט די טיר, אָנגע-צונדן דאָס ליכט. זאָל ליכטיק זיין. זי האָט פאַרהאַנגען דאָס פענצטער, פאַרמאַכט די טיר און אויסגעבעט דאָס געלעגער. אַננאַ איז ביז געוואָרן אויף זיך פאַר די מינוטן פון שרעק און געפאַלנקייט. אין מיטן דער נאַכט איז זי אַראָפּ אין זאַל וווּ ס'זענען געלעגן פאַרבער

און זאכארטשענקאָ. זי איז געשטאָנען אָנגעבויגן איבער די בעטן און זיך איינגעהערט אין זייער שטילן רעגולערן אָטעמען. אָננא האָט געפילט ווי די שאַרפע, אָנגעצויגענע קאַרבן פון איר שטערן פאַרשוונדן. דער אומרו טרעט אָפּ. איצט איז זי אַן אַנדערע. זי וועט זיך מער ניט שרעקן פאַרן רעגן־געפויק אויף די שויבן, ניט פאַרן בלעך־געקלאַפּ אויף די דעכער און ניט פאַרן אומבאַקאַנטן געשאַרד אין פינצטערן צימער.

אָננא האָט געטריבן פון זיך זשילינס פנים, דאָס צעהיצטע, דאָס גליטשיקע, מיט די שטעכיקע אייגעלעך ווי די זייע־בעכערלעך פון פאַר־טרוקנטע דערבער. זי האָט צוגעהאַלטן די אויערן ניט צו הערן דאָס געשריי פון שיפורע סאַלדאַטן אויפן וואַקזאַל צווישן דעם געפייף פון לאַקאַמאַטיוון, און דעם געראַנגל אין פינצטערע וואַגאַנען.

זי האָט זיך געשראַקן פאַרן שלאַף. אָננא האָט מורא געהאַט אַז זי וועט ווידער אַריינגעוועבט ווערן אין מיטן פון דער דאָזיקער הפּקּרדיקער נאַכט. און אַז זי איז איינגעשלאַפן האָט זיך אַ לויטערקייט געשפּרייט אויף איר פנים.

פאַר טאָג האָט זי זיך אויפגעכאַפּט אַ באַרו־קטע. בעתן פּרימאַרגן באַזוך ביי די קראַנקע איז איר געקומען אין זינען אַריין מנחם. זי איז דאָס מאָל זיכער געווען אַז ער לעבט. אַז ער איז דאָ ערגעץ נאָענט.

די האַלב־אויסגעליידיקטע פאַרשטאַט פּראַגע ווערט מיט יעדן טאָג אַלץ מער באַפעלקערט. מען קומט אַהער פון די מירוח־געביטן. מען אַנט־לויפט פון וואַלין — דאָרט רוען ניט די אוקראַינער. די „באַנדעראַוועסע“ באַפאַלן רוסן, פּאָליאַקן און די לעבן־געבליבענע יידן. מען מאַרדעט אויף די וועגן, אין די צוגן, אויף די וואַקזאַלן און אַפילו אין די היימען. די באַ־פעלקערונג זוכט שוץ ביי די רוסישע גאַרניזאַנען און אַז זיי רוקן זיך צום מערב — גייען נאָך גאַנצע דערפער מיט פּערד און בהמות, מיט ווייב און קינד. ס'שלעפן זיך לאַנגע טאַבאַרן פון ציווילע אין די פוסטריט פון דער פאַרויס־מאַרשירנדיקער אַרמיי ביז זיי בלייבן ערגעץ, די איבערגע־שראַקענע אויף וואַקזאַלן מיט האַב און גוטס.

ביי טאָג זענען די פּראַגער גאַסן איבערפּולט. עס זוכן דאָ שוץ די

מענדל מאן

לעבן־געבליבענע יידן, נאָרוואַס אַרויסגעקומענע אויף דער ליכטיקער שיין פון קעלערן, פון די אַלערליי באַהעלטענישן, פון וועלדער. מיט אויסגע־צערטע פנימער, טונקעלע, געקנייטשטע, אַריינגעזעצטע אויגן, פאַרלאַך שענע, אין קליידער אויסגעריבענע. עס וואָגלען איבער די גאַסן יונגע ייִדישע פרויען, טייל פון זיי טראָגן נאָך דעם אַרויפגעצווונגענעם גויִשן שטאַלץ, ביי אַ טייל הוידעט זיך נאָך אויף אַ קייטלע אַ צלמל. אַלע האָבן זיי אין די טאַשן קריסטלעכע דאַקומענטן און מען רופט זיך נאָך אויף גויִשע נעמען. עס ווילמען דאָ אויף יעדן ראַג געוועזענע פּאָליציי־לייט, די וואָס האָבן געדינט דעם נאַצי; דאָרף־עלטסטע, בירגערמייסטערס, דייטשישע מיטהעלפער צו שחיתות, „שמאַלצאַוויקעס“ — שאַנטאַזשיסטן. זיי זענען זיך אָנגעלאָפּן ווי די קראַען פון גאַנץ מיזרח־פּוילן. אין דעם גרויסן המון פלאַנטערן זיך אַרום פּאַזנער פּאָליאַקן וואָס זענען אין אַקופאַציע־צייט געוואָרן פּאָלקס־דייטשן, און פאַרנומען אין די מיזרח־שטעט פון פּוילן וויכטיקע דייטשע פּאַסטנס. ס'זענען זיך דאָ אָנגעלאָפּן די שענקערס און רעסטאָראַציע־אייגנטימער פון די שטעטלעך אַרום דער ווייסל — די וואָס האָבן געהאַנדלט מיט די דייטשן און געמסרט יידן. עס זענען דאָ די אויס־געפאַשטע קאַלבאַס־סוחרים — די טרייע נאַצי־דינער. עס זענען געקומען מיט זייערע משפחות פּוילישע אַרבעטער, אַרעמע, אויסגעמאַגערטע, אַפגע־ריסענע זוכן אַרבעט און אַ דאָך איבערן קאַפּ. עס האָבן געצויגן קיין פּראַגע די אַלע וואָס האָבן ניט באַוויון אַפּצוטערען אויף דער לינקער זייט ווייסל צוזאַמען מיט די דייטשן. זיי האָבן געהאַפּט אַז די היטלער־אַרמיען וועלן ווידער אַריין אין דער פּאַרשטאַט. פון דערפער וואָס זענען פּאַרוויסט געוואָרן אין די שלאַכטן זענען געקומען די פויערים מיט ליידיקע זעק אונטער די אַרעמס. עס לאַקן זיי די ריזיקע פאַרמעגנס וואָס ליגן אין פּראַגע ממש אויבן־אויף. זיי דאַרפן זיין נאָענט פון וואַרשע — דאָרט האָבן די יידן פאַרגראָבן אונטער יעדן שטיין אוצרות גאַנצע. אַ ליאָדע טאַג וועט די סאָוועטישע אַרמיי אַריין אין דער הויפט־שטאַט. פאַרן גאַלד וואָס מ'זעט געפינען אין די חורבות וועט מען קאַנען זיך אויסבויען נאָך בעסערע כאַטעס ווי די פּריעדריקע. ציגלנע, מיט בלעכערנע דעכער. זיי האָבן רעכט אויף דעם גאַלד. דאָס איז פּויליש גאַלד, פאַר וואָס זאָל עס אַריינפאַלן אין

פרעמדע הענט, אין הענט פון אַזלעכע וואָס דאַרפן עס ניט, בפרט אַז זייערע ווירטשאַפטן אין דאַרף זענען פאַרוויסט געוואָרן צוליב דער מלחמה — דאַרף די דאָזיקע מלחמה אָפגעבן צוריק וואָס זי האָט צוגענומען.

ביינאַכט זענען די גאַסן פּוּסט. מען זעט ניט קיין לעבעדיקן מענטש. נאָר וואַכפּאַסטנס באַווייזן זיך אויף די גאַסן־קרייצונגען. זיי קומען אָן אומגעריכט אין קליינע געפאַנצערטע אויטאָס.

טייל מאָל פלעגט מען געפינען אין די פינצטערע געסלעך, לעבן דעם וואַקזאַל, אַ דערמאַרדעטן רוסישן זעלנער. עס פלעגט אין יענע טעג טרעפן, אַז מען האָט דערשאָסן לעבן־געבליבענע יידן אין סאַמע מיטן טאַג. מען פלעגט דערשיסן יידן אויף די הינטערשטאַטישע וואַקזאַלן. אָפט מאָל איז אין מיטן טאַג אויסגעבראַכן אַ העפטיק שיסעריי. די שאָסן האָבן אַנגעהאַלטן אַ צייט־לאַנג ביז אַ גערויש פון אַ שווערן פאַנצער־וואַגן האָט אויפגעשוידערט די גאַסן.

גאַסן־פרויען, געליבטע פון דייטשישע אָפיצירן — די וואָס האָבן זיך פאַרקויפט צו די אַקופאַנטן — האָבן זיך אַרומגעדרייט אין פראַגע. מען האָט זיי דערקענט לויט די פּוּטער־מאַנטלען, לויט דעם צירונג, לויט די גוטע קליידער און פרצופים אויסגעכאַליעטע און געפאַרבטע. זיי האָבן זיך איצט געחנדלט צו די רוסן, געזוכט די סאָוועטישע אָפיצירן און געדרייט זיך נעבן די געביידעס וואָס זענען באַזעצט געווען פון דער סאָוועטישער אַרמיי. זיי האָבן שוין געקענט עטלעכע רוסישע ווערטער מיט וועלכע זיי האָבן געמאַניעט צו זיך.

דער פּאַלקאַוויק יעפימאַוו האָט באַקומען אַ באַפעל אַריבערצופירן זיין איינהייט קיין פראַגע. די קאַשאַרן זענען שוין געווען פאַרגרייט. זיי האָבן זיך געפונען ניט ווייט פון וואַקזאַל. אַ ליידיקע פאַבריקס־געביידע איז אויף גיך איבערגעאַרבעט געוואָרן אין אַ קאַזאַרמע.

לאַטישעוואָ האָט אויפגעלעבט. די פּאַליאַטשקע פון דאַרף האָט זיך אים דערעסן. איצט וועט ער פון איר פטור ווערן. ער וועט איינשטיין אין אַ שטאַט. גאַטס וועלט איז שייך. די גאַסן זענען ברייטע, די הייזער — געמויערטע און מענטשן — אַ געוואַלד. די פוילישע פויערטע האָט אים אַ שטיק וועגס באַגלייט. זי האָט לכבוד דער שיידונג אַנגעטאַן די זונטיק־

דיקע קליידער און אריינגעפלאכטן א גרינע לענטע אין בלאַנדן גרעק.
יעפּימאָוס מענטשן זענען צוגעטיילט געוואָרן צו באַוואַכן די מילי-
טערישע אַביעקטן פון פּראַגע.

מנחם האָט איין נאַכט געהאַט שמירה אין אַ גרויסן האַלץ־לאַגער —
דאָ האָבן די סאַפּיאָרן געגרייט אַ פּאַנטאָן־בריק צו דער ווייסל. דערנאָך
האַט ער באַוואַכט לאַגערן פון אינטענדאַנטור, געביידעס פון מיליטער־
פּאַסטנס, פון שטאַבן, אַן אַפּיצירישע קאַנטינע. ער איז געשטאַנען אויף
דער וואַך אַ פּאַרשלאָסענער, אַ שווייגנדיקער, מיט אַנגעשפיצטע אויערן
און זיין בליק איז תמיד געווען געוואַנדן צו יענער זייט ווייסל, תמיד האָט
ער געזוכט די קאַנטורן פון וואַרשע. טייל מאָל האָט ער געזען אַ נעפּלטיי
איבער זיין היימשטאַט, טייל מאָל האָט זיך בולט אויסגעטיילט דער פּאַר-
וויסטער זאַמעק, די רוינירטע אַלטשטאַט און טייל מאָל איז אים אויסגע-
קומען אַ וואַרשע לעבט, וואַרשע איז גאַנץ, אַז ס'פלעמלען ליכטלעך אַזוי
ווי שטערן, אַז מען דערוואַרט אים אויף יענער זייט, אַז עס איז גאַרנישט
געשען, נאָר אַ וויסטער חלום איז עס געווען...

איין נאַכט האָט ער געהיט אַ מיליטערישן שפיטאַל. דאָס איז געווען
אַ קאַלטע רעגנדיקע האַרבסט־נאַכט. ער האָט ניט געקאַנט איינשטיין אויף
איין אַרט. עס האָט אים געטריבן צו גיין אונטערן רעגן הינדאָן־צוריק. די
גאַס איז פּוסט. ווייט־ווייט האָט מען אויסגעשאַסן. מען ענטפּערט אַפּ מיט
אַ גאַנצער סעריע. מנחם ציילט זיינע טריט. דאָס שפיטאַל איז האַלב־פּאַר-
טונקלט. אויף דעם אייבערשטן שטאַק לייכט זיך אין עטלעכע פענצטער.
אין איין פענצטער האָט זיך אַנגעצונדן אַ שאַרף ליכט. מען פּאַרהענגט
דאָס פענצטער מיט אַ טוך, ס'זאָל ניט דורכלייכטן קיין שייך. די שטילקייט
פון שפיטאַל רופּט אים. ער וועט אַריינגיין און אַ שמועס־טאָן מיט אַ
מענטשן. ס'איז טרויעריק צו שווייגן אין אַזאַ נאַכט. ער וועט ניט אויס-
האַלטן די שטומקייט. זי דריקט אים. וויפּל איז נאָך געבליבן ביז זעקס
אין דער פּרי? איצט איז איינס ביינאַכט. דער רעגן הערט ניט אויף. שיפע
רעגן־פעדעם בריען אים דאָס פנים. ער האָט אויפגעשטעלט דעם קאַלנער.
צוויי־הונדערט טריט ביז צום צוים און צוויי־הונדערט ביז די ביימער. אַ
לאַסט־מאַשין האָט זיך פּאַרהאַלטן. דער הויפּט־טויער עפּנט זיך. מען טראַגט

עפעס אַראָפּ. מנחם גייט מיט געמאַסטענע טריט. די מאַשין איז אַוועק. מען האָט געבראַכט אַ פאַרווונדעטן. ווער קאָן זיין דער פאַרווונדעטער? זיכער אַ זעלבער פון דער וואַך וואָס איז באַפּאַלן געוואָרן אין רוקן. אפשר איינער פון די ציוויל־תּושבים? ווי זעט ער אויס? און אפשר איז דאָס אַ מענטש וואָס האָט זיך דורכגעריסן פון יענער זייט ווייסל?

מנחם איז געבליבן ביי די טרעפּ. ער וועט אַריינגיין און פרעגן דעם סאַלדאַט וואָס שטייט ביי דער טיר. ווער זענען די קראַנקע וואָס ליגן אין דעם שפיטאַל? פאַרוואָס איז אַזוי שטיל? שלאָפּן דען אַלע? ניין, ניט אַלע שלאָפּן. אָט צאַפּלט זיך אַן אומרויק ליכט אין אַ פענצטער אויף דעם ערשטן שטאַק. ווער קאָן דאָס זיין וואָס צינדט נאָך האַלב נאַכט ליכט און לעשט עס אויס? אַ קראַנקן־שוועסטער? אַ פּלעגערין? אַ דאָקטאָר? — — — דאָס איז שוין אַזוי לאַנג, אַזוי ווייט פון דאַנען, ערגעץ ביי מאַסקווע. אַ ייִדישע דאָקטאָרין... זי בייגט זיך איבער זיין בעט. עס איז טונקל, אָבער אירע אויגן לייכטן. דערנאָך איז אַלץ פאַרדעקט געוואָרן מיט שניי... אויך דאָס בלוט ביי מאַסקווע איז פאַרדעקט געוואָרן מיט שניי, מיט אַ פּוּכ־ווייסן שניי און נאָך דעם האָט זיך אַראָפּגעלאָזט די נאַכט, אַ חשכות־דיקע, קלעפיקע, פינצטערע נאַכט אין די אוראַלער שאַכטעס. איצט איז ער ווידער געקומען צו דער ווייסל. עס איז אָבער האַרבסט. שפעטער האַרבסט.

עמעצער רופּט. מען קאָנטראַלירט די וואַכפּאַסטנס.

מנחם דערקענט די שטאַב־מענטשן. אויך כאַטשאַפּ איז דאָ. פאַרן שפיטאַל האָבן זיי זיך פאַרהאַלטן. דער זייגער איז שוין פיר. ערגעץ קלינגט אין אַ קלויסטער. דאָס קלינגער־קומט פון נאָענטן קלויסטער. אַזאָ כּרייִ פּעדיקער געקלאַנג. ער לויפט פון די טרעפּ און מעלדט זיך:

— דער סאַלדאַט מיכאַיל איסאַקאָוויטש איז אויף זיין פּאַסטן...

אַנשטאַט אַן ענטפּער האָט זיך עמעצער בייזלעך צעברומט. די מאַשין איז פאַרשוונדן אין דער נאַכט. ווידער גייט ער ביז די ביימער און צוריק. הונדערט, הונדערט און צוואַנציק, צווייהונדערט טריט. עס איז גרויליק שטיל אויף ביידע זייטן ווייסל.

דאָ, אויף דער זייט ווייסל, איז עס די שטילקייט פון געוועטיקטע

וואס כאפן אפ די אטעמס נאך אזויפיל נצחונות. דאס איז די רוזקייט פון אן ארמיי וואס ווייסט אז זי האט שוין מנצח געווען, דאס איז די שטילקייט פון א בעל-חי וואס איז זיכער אז דער פאנג איז זייער. אויף יענער זייט ווייסל איז עס א שטילקייט פון א צעווילדעוועטער חיה, א פארווונדעטע, אן אפגייענדיקע אין בלוט וואס אין שיכרות פון אומקום פארצוקט זי אלדאס לעבעדיקע וואס ס'פאלט נאך אריין אין אירע שפאגעס. דאס איז די שטילקייט ווען דער קרבן ליגט שוין א דערווארגענער און איבער דעם קרבן סאפעט מיט סמיקער סלינע די חיה.

ווארשע האט קאפיטולירט.

די צוויי-חדשימדיקע קאמפן פון די אויפשטענדלער מיט די דייטשן האבן זיך פארענדיקט. די געהיימע ראדיא-סטאציע רעדט צום לעצטן מאל. ערגעץ אין מיטלשטאט, אויפן בוידעם פון א פארוויסטער געביידע, צווישן אויפגעריסענע ווענט, אונטער איינגעפאלענע טרעפ רעדט א פרוי מיט א געבראכענער שטים. די העשנדיקע רייד טראגן זיך אין עטער.

„ — — — ווארשע גייט אונטער! הערט פעלקער פון מערב! עס קומט אום א שטאט פון העלדן! פון דער שטאט וועט בלייבן נאך א זכר אויף וועלכן צוקונפטיקע דורות וועלן דארפן בויען א נייע שטאט! עס שטארבן פון הונגער זקנים, קינדער, מאמעס! דא רעדט די שטים פון אונטערגייענדיקע ווארשע! מיר זענען געווען פריי צוויי חדשים. היינט גייען מיר ווידער אין געפאנגענשאפט... די דייטשן וועלן אבער קיין מאל ניט פארנעמען ווארשע — ווייל ווארשע עקסיסטירט מער ניט, ווייל דאס וואס איז געבליבן איז א בארג חורבות...”

צומארגנס גייען מענטשן איבער דעם ציגלברוך. זיי קומען פון קעלערן, פון באהעלטענישן, זיי גייען צווישן די חורבות פון דער אונטער-געגאנגענער שטאט. פרויען מיט קינדער אויף די הענט, זקנים פאריאושטע, מענער פארווונדעטע, ינגלעך וואס האלטן זיך ביי די הענט און עטעמען מיט פארברענטע ליפן, זיי קוקן מיט גרויסע איבערגעשראקענע אויגן. עס גייען יונגע מיידלעך, נאך קינדער מיט צעפ צעפלאכטענע — און ארום די רייען — דייטשן, דייטשן. הונדערטער, טויזנטער, מיט פיסטאלעטן, מיט

ביי דער ווייסל

אויטאמאטן, מיט שפיצרוטן. עמעצער לייגט זיך אַוועק אויף אַ שטיק גזימס און גראַבט איין דעם קאַפּ אין קאַלטן שטיין. אַ דייטש פאַרהאַלט זיך און קלימפערט מיטן שלאָס פון אויטאמאט. ער לאָזט דורכגיין איין רייע, נאָך אַ רייע. באַלד וועט עס געשען. אומעטום צעוואַרפענע, צעטראַטענע באַ-ריקאַדן, האַלב־פאַרשאַטענע קעגן־טאַנק־קאַנאַוועס. מען פאַלט און מען הייבט זיך ווידער אויף. אַ יונגע פרוי פירט אַ זקן. די ברילן פאַלן אים אַראָפּ. ער וויל זיך איינבוֹיגן. אַ דייטש האָט זיך פאַרמאַסטן מיט אַ שפיצרוט.

פאַר אַ קלויסטער האָט זיך פאַרהאַלטן דער המון. מען טרייבט דאָרט אַריין די מענטשן. דער קלויסטער איז געבליבן אַליין אין אַ ים פון פאַר-וויסטונג. אַ טייל פון דאָך איז אויפגעריסן. די פאַרביקע וויטראַזשן זענען צעשטערט. עס זענען נאָר געבליבן שטיקלעך גלאַז אויף די צעבויגענע וויטראַזשן וועלכע זען אויס ווי צעפליקטע פישער־נעצן. די מענטשן זענען אַוועקגעפאַלן מידע אויפן קאַלטן שטיין. קינדער וויינען. מאַמעס טוליען זיי צו זיך מיט פאַרקראַמפטע הענט. צופוסנס פון אַלטאַר ליגן פאַרהלשטע. די ענגשאַפט ווערט מיט יעדער רגע גרעסער. אַ זקן ספאַזמירט. ער שלאָגט זיך מיטן קאַפּ אָן שטיין. די פרויען זענען געקליידט אין שוואַרץ. שוואַרצע קאַפטיכלעך, שוואַרצע קליידער, טייל טראַגן אויף די אַרעמס שטיקער שוואַרץ־צעצויטלטע אַרעמבענדער. מיט אַ מאָל ווערט שטיל. אַן עסעסמאַן איז אַריין אין קלויסטער. ער איז אַרויף אויבן־אָן ביזן אַלטאַר. ער קוקט אויף די מענטשן מיט אַ פאַרשטיינערט פנים.

— איר מוזט ליידין. דאָס האָבן געטאַן אייערע, זיי האָבן אַרויסגערופן דעם אויפשטאַנד, די אויסוואַרפן און באַנדיטן. די יידן האָבן דאָס געטאַן און דער גרעסטער אויסוואַרף איז ער! — און דער עסעסמאַן האָט אַנגעוויזן אויף דעם געקרייזיקטן וואָס איז געהאַנגען אויבן־אָן ביים אַלטאַר אויף אַ גרויסן טונקעלן צלם. ער איז געהאַנגען מיט אַן אַראַפגעלאָזטן קאַפּ. אַן אַנגעטוענער אין דער דערנער־קרוין.

שטומע רייען אויפשטענדלער גייען צו די דייטשישע פּאַסטנס. טייל טראַגן אויף די אַקסל ביקסן מיט אַראַפגעלאָזטע לופעס צו דער ערד. אויבן־אָן גייט אַן אַפציר מיט אַ וויסער פאַן. מיט עטלעכע רגעס פריזער זענען זיי געשטאַנען און געזונגען דעם פוילישן הימן. דאָס איז געווען אַ שטיל

מענדל מאן

געזאנג וואָס איז אַפּט איבערגעריסן געוואָרן פֿון אַ האַלדזגעשטיק. אַ יונגער, מיט אַ פנים פֿון אַ קינד, האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני און אַ קושגעטאָן דעם ברוק. אַ גלח שעפטשעט אַ תפילה — ער בענטשט די אַוועקגייענדיקע אין אומבאַקאַנטן.

אין דער דאָזיקער נאַכט האָבן יידן געמאַכט פרווון דורכצורייסן זיך די ווייסל און דערגרייכן פּראָגע. זיי זענען אָבער צוריקגעשטויסן געוואָרן פֿון ווייסל־ברעג דורך דער דייטשישער וואַך. טייל האָבן זיך געלאָזט אויף דרום מיט דעם ברעג, אָבער אומעטום האָבן זיי אָנגעראַפּן אויף דייטשן. עס איז פֿאַר זיי געבליבן נאָר איין וועג — צוריק קיין וואַרשע, צו די חורבות פֿון געטאָ, און אויף די חורבות אויסוואַרטן אויף דעם אַריינמאַרש פֿון דער סאָוועטישער אַרמיי.

זייט דעם דערשטיקן דעם אויפשטאַנד פֿון יידן אין געטאָ, האָבן די דייטשן ניט געהאַט אַזעלכע גוטע מעגלעכקייטן צו פֿאַרטיליקן לעבן געבליבענע יידן ווי איצטער, בעת דער קאַפיטולאַציע פֿון די פּאַליאַקן. איצט איז לייכט געווען צו אַנטדעקן די טויזנטער אויסבאַהאַלטענע, די פֿון די בונקערס און פֿון דער „אַרישער זייט“. צענדליקער טויזנטער מענטשן האָבן געמוזט אַרויס פֿון די חורבות פֿון שטאָט, דורכמאַרשירן די פּלעצער, די פּאַרוויסטע גאַסן און גיין אין דער ריכטונג פֿון פּרושקאַוו. וואַרשע ווערט אויסגעליידיקט פֿון מענטשן. וואַרשע ווערט אָפּגעמעקט פֿון דער ערד. אַלע מוזן אַוועק. ווידער זענען אַרויס אויף דער ליכטיקער שיין די אַלערליי שאַנטאַזשיסטן, די אַלערליי דייטשישע מיטהעלפּער. זיי האָבן גענישטערט אין די רייען, געזוכט אין דעם המון. יידן. יידן. דאָס וואַרט איז געלעגן אויף אַלעמענס ליפּן. מען האָט זיך געקוקט אין די פּנימער אַריין מיט פּאַרדאָכט. דאָס אַנטפלעקן אַ ייד אין המון איז אויפגענומען געוואָרן מיט גלייכגילט פֿון די אַרומיקע און אַפּט מיט דערלייכטערונג. מען האָט זיך געפילט אַליין זיכערער. גוט וואָס די דייטשן האָבן נאָך אַלץ צו טאָן מיט זשידעס, וואָס זיי זענען מיט די זשידעס באַשעפּטיקט. דאָס וועט אַפּווענדן דעם צאָרן וואָס ס'טראָגן אין זיך די זיגער צום ווידערשפּעניקן. די געפּאַלענע פּאַליאַקן האָבן זיך געטרייסט — דאָס איז געווען די טרייסט פֿון באַשפּיגענע און געטראַטענע, וואָס עס זענען דאָ נאָך מערער באַשפּי-

ביי דער ווייסל

גענע און געטראָטענע — די וואָס מען דערשיסט גלייך אויפן אָרט. הייסט דאָס אַז אונדזערע ליידן זענען ניט אַזוי גרויס, אַז דער דייטש ווייזט אַרויס צו אונדז, פּאַליאַקן, אַ לייטזעליקייט, אַז ער האָט אונדז ניט געשליידערט, ניט געקוקט אויף זיין זיג, צום סאַמע אַפּגרונט אין וועלכן ער שלייידערט די יידן.

די איינציקע וואָס האָבן ניט געפּאָלגט דעם באַפעל פון שטאַב פון די אויפשטענדלעך אַפּצוגעבן דאָס געווער און אַוועקגיין אין געפּאַנגענ־שאַפט זענען געווען די יידן. זיי האָבן אין די חורבות איינגעאַרדנט קליינע פּאַרפעסטיקטע בונקערס און געהערשט אין די נעכט איבער דער וויסטעניש. — שמעון גראָס וועט ניט אַפּטרעטן — האָבן גערעדט צווישן זיך די פּאַליאַקן — ער וועט בלייבן אויף די חורבות. זיי זענען געווען זיכער אַז ער לעבט, אַז ער איז דאָ אין וואַרשע און זאַמלט אַרום זיך לעבן־גע־בליבענע יידן, אויך די וואָס זענען באַפּרייט געוואָרן אויף גענשאַ־גאַס פון דייטשישן לאַגער.

אויפן לידיקן שטח פון געטאָ האָבן די אַלייטע אַראַפּגעוואַרפּן, אין די לעצטע טעג פון אויפשטאַנד, זעק מיט עסן. דאָס איז שוין אַבער געווען אַ הפּק־שטח צו וועלכן די אויפשטענדלעך האָבן ניט געקענט דערגרייכן. אין די נעכט האָבן די באַוואַפּנטע יידן געזוכט צווישן די חורבות די זעק מיט פּראַוויאַנט. זיי האָבן עס געטאָן אין די פינצטערסטע נאַכט־שעהן. די זעק זענען געווען צעפּליקט און די שפייז־פּראַדוקטן צעשאַטן איבער דעם שטיין־ברוק. אויף טייל ערטער האָבן געטליעט וואַלקנס רויך. מיט אַ טאַג פּרזער האָבן דייטשישע עראַפּלאַנען געוואַרפּן צינד־באַמבעס. זעט אויס אַז זיי האָבן באַמערקט סימנים פון די פּאַראַשוט־אַראַפּוואַרפּן. די רויך־וואַלקנס האָבן איצט פּאַרדעקט די באַוועגונגען פון די מענטשן און אונטערן רויך־פּאַרהאַנג האָבן זיי צונויפגעקליבן די סוכאַרעס, די שאַכטלעך קאַנ־סערוון און זיי געזאַמלט אין די באַהעלטענישן.

וואַרשע האָט זיך אויסגעליידיקט פון איינוווינער. די דייטשישע עראַפּלאַנען זענען געפּלויגן איבער דער שטאַט און אַבסערווירט דאָס אַוועק־גיין פון דער באַפעלקערונג. זיי האָבן אַראַפּגעלאָזט זיך נידעריק און גע־האַנגען איבער דער שטאַרבנדיקער שטאַט.

ביינאכט איז אויסגעבראָכן אַ שיסעריי ביי די ברעגן פון דער ווייסל. פון ביידע זייטן האָט מען זיך געוואָלט דורכרייסן. פון דער מערבדיקער זייט האָט ווידער געמאַכט אַ פרווּ אַ קליינע גרופע, צווישן זיי יידן. זיי האָבן זיך אַריינגעוואָרפן אין דער ווייסל אַריין אויף פישער־שיפלעך. די דייטשן האָבן געעפנט אַ פייער. אין דער זעלביקער צייט האָט זיך געשלייכט אַ גרופע פון דער פראַגער זייט וואָס האָט געוואָלט דערשלאָגן זיך צום מערב־ברעג. די סאָוועטישע וואָך האָט געעפנט אויף זיי אַ שטאַרק פייער. דאָס זענען געווען די אַנטלויפערס פון דער סאָוועטישער זייט קיין וואַרשע. ס'שיסעריי האָט אָנגעהאַלטן ביז די שאַטנס אויף דער ווייסל זענען פאַרשוונדן.

די דייטשן האָבן זיך אין די נעכט צוריקגעצויגן פון די חורבות. זיי האָבן נאָר באַוואַכט די הויפט־אַרטעריעס דורך וועלכע עס איז דורכגעגאַנגען דער וועג פון צפון וואַרשע קיין דרום און פון מערב ביז דעם ווייסל ברעג. דער איבעריקער שטח איז אין דער נאַכט געוואָרן הפקר. די גאַנצע וואָך איז קאָנצענטרירט געוואָרן, נאָכן דערשטיקן דעם אויפשטאַנד, ביי דעם ווייסל־ברעג. דאָס פרעמדע הילפס־מיליטער איז באַוואַכט געוואָרן פון עסעס־גרופן. טייל באַטאַליאָנען פון די רוסישע און אוקראַינישע אַריבער־לויפערס און געפאַנגענע זענען אַנטוואָפנט געוואָרן און אָפגעשיקט קיין דייטשלאַנד. די נייע יאַרגענג וואָס זענען נאָרוואָס מאַביליזירט געוואָרן אין דייטשלאַנד, האָט מען איבערגעגעבן דאָס באַוואַכן די פאַרנומענע געביטן ביי דער ווייסל. אין וואַרשע האָבן זיי געזוכט מלחמה־שלל און שוין גאָר נישט געטראָפן. די „וואַסאַווצעס“, די „קאַמינישטשאַקעס“ זענען געווען אָנגעשטאַפט מיט גאָלד, מיט אַלערליי ווערטזאַכן וואָס זיי האָבן אָנגעראַכעוועט ביי דער ציוויל־באַפעלקערונג. אין איינער פון יענע נעכט, נאָך דעם ווי עס איז פאַרשוונדן אַנטיפס איינהייט, האָבן זיך אַריינגעריסן די יונגע מאַביליזירטע דייטשן אין די קאַשאַרן פון פרעמדן הילפס־מיליטער און מיט געווער אין די הענט אָפגענומען דעם רויב און זיך מיט דעם פאַרמעגן אַליין געטיילט. אַ טייל פון הילפס־מיליטער האָט דעזערטירט. די באַנדעס האָבן זיך אַרומגעדרייט אין דעם פאַרוויסטן וואַרשע אין עסעס־קליידער, גענישטערט אויף די וועגן און אַז ס'האָט זיך געמאַכט אַ געלעגנהייט זענען

ביי דער ווייסל

זיי באַפאַלן וואַכפּאַסטנס, באַפאַלן היימלאַזע, אַנטלויפּנדיקע פּון דייטשישע צעשיסונגען, באַפאַלן יידן, זיי האָבן געזויפּן, געשיפורט, פּאַרגוואַלדיקט און אין שייסערייען מיט פּוילישע פּויערים זענען אַ סך פּון זיי אומגעקומען. אַ טייל האָט זיך אָבער דורכגעריסן אַ וועג קיין דייטשלאַנד און אין דעם וואַנדערוועג געזייט פּאַרוויסטונג און טויט. דאָס זענען געווען די מאַראַדערן פּון דער דאָזיקער מלחמה.

עס האָבן זיך געשטעלט שיינע האַרבסט־טעג — די געשענקטע טעג פּון גאַלדענעם פּוילישן האַרבסט. פּאַר טאַג איז די ווייסל ווי געשליפענער בורשטין און אין די אַוונטן — ווי גרינער פּאַספּאַר. די הימלען זענען הויך און דורכזעעוודיק און עס דוכט זיך, אַז דאָס מענטשישע אויג איז ביכולת איצט צו זען אַזש דעם זיבעטן הימל, גענוג נאָר אויפצוהייבן דעם קאַפּ צו גאָטס הייכן.

פאַר מנחמען זענען דאָס אָבער געווען טרויעריקע קאַזאַרמע־טעג. אפשר די טרויעריקסטע זייט ער האָט ווידער דערזען די ווייסל.

— דאָרט האָט זיך אַלץ געענדיקט. — האָט אים נעכטן עמעצען אַריינגעשעפטשעט אין אויער און באַרירט מנחמס אַקסל. יענעמס ציטערנ־דיקע שטים וויברירט נאָך איצט אין מנחמען. ער פילט איר ווי מען פילט דעם געציטער פּון מוסקלען נאָך אַן אויפרייס.

און אַז ער האָט געהערט דאָס ווייטע נאַכט־שיסעריי פּון יענער זייט ווייסל איז אים אויסגעקומען אַז דאָס פייער איז געצילט אין זיין האַרץ אַריין. איצט קומען דאָרט אום נאָר יידן, די וואָס זענען פּון דער שטאָט ניט אַפּגעטראָטן. דאָרט שטאַרבן יידן. אויף די וואַכפּאַסטנס איז ער אַרומגע־גאַנגען אַן אַנגעשפיצטער. ער האָט געדריקט ביז ווייטיק דעם אויטאַמאַט און פּאַרביסן די ליפּן. אויף דעם געלעגער איז ער געווען אומרוק. ער האָט זיך מער ניט צוגעהערט צו די געשפרעכען פּון די סאַלדאַטן אויף די פּריטשעס ערב דעם איינשלאָפּן, ניט מיטגעלאַכט, און אַז אין די פּרייע שעהן האָבן זיך קאַמפּאַניעס זעלנער געלאָזט צו די זייטיקע פּראַגער געסלעך מיט אַ האַרמאַשקע איז מנחם געבליבן אַליין אין דער קאַזאַרמע.

— מיכאַילן איז באַפאַלן דער ניט־גוטער — האָט געזאָגט לאַטישעוון.

— וואָס טרויערסטו זונעלע? אַזעלכע באַביאַנקעס גאַלדענע און דו?

מענדל מאן

אזוי האבן זיך געצויגן טעג.

מען האָט אָנגעהויבן מנחמען אויסצומיידן.

— לאַזט אים, ער טרייבט אָן אויף אונדז אַזאַ אומעט אַזש ס'וויילט

זיך וויינען.

ער איז געשטאַנען איינער אַליין און געקוקט צו די פאַרנאַכטיקע הימלען. אַ טשאַטע פייגל האָט זיך געטראָגן פון מירורח קיין מערב. די טשאַטע איז געפליגן נידעריק איבער די דעכער. עס האָט אויסגעזען ווי אַ שוואַרצע כמאַרע וואָלט צעפיצלט געוואָרן פון אַ ביזן שטורעם. די שוואַרצע פייגל האָבן אָנגעיאָגט אַן אומעט וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אימה. עס האָט געשראַקן די נאַכט וואָס דאַרף צופאַלן איבער דער ווייסל.

ער איז איינזאַם געווען סוף האַרבסט ביי דער ווייסל, איינזאַם אין

די קאַשאַרן און נאָך איינזאַמער אין די שמירה־נעכט.

אין די טעג האָט ער געצייכנט. דאָס איז געווען אַן אימפעטיק צייכענען אויף אַלערליי פאַפירן וואָס זענען אים נאָר אַריינגעפאַלן אין די הענט. ער האָט געצייכנט מיט בליי, מיט אַ פען, מיט שטיקער קויל. די סאַלדאַטן פלעגן אים אַרומרינגלען און קוקן אויף די האַסטיקע און קורצע שטריכן, אויף די אָפּגעהאַקטע, צעריסענע, און פון די אַלע צייכנס האָט זיך מיט אַ מאָל אויסגעפורעמט אַ פנים, אַזאַ היימיש און אייגן פנים.

— עך, פאַטערלעך הייליקע, ווי אזוי ער מאַכט דאָס? ווי סקלאַדנע.

וואָס פאַראַ הענט דער מיכאַיל האָט, אַזעלכע טייוללשע.

נאָר אין די ערשטע טעג האָבן זיי אים אַזוי באַווונדערט, דערנאָך איז ער געזעסן אַליין און געצייכנט. אָט איז די ווייסל מיט די אַרעמס פון אויפגעריסענע בריקן און ווי פון אַ נעפל שיילט זיך אַרויס די שטאַט. ס'איז פאַר טאַג, דער טייך איז קלאַר, דער הימל הויך, רייך. אויף אַ צווייטער צייכענונג זעט מען די ווייסל ביינאַכט, אַ צעשניטענע פון רעפלעקטאַרן, איין ברעג איז פאַרטונקלט מיט קוסטעס, מיט גראַזן; דער צווייטער ברעג איז באַלויכטן פון פלאַמען. און אָט איז ווידער די ווייסל — אַן אויפגערודערטע, אַן אויפגעשטורעמטע, ווי די וואַסערן וואָלטן זיך געריסן צו די הימלען. און אָט זענען בימער מיט צעריסענע קרוינען, מיט צע-

ביי דער ווייסל

שפאלטענע שטאמען, ערגעץ איז געבליבן אן איינזאמער אָקער אויף אַ פעלד. דער אָקער איז שוין האַלב־פאַרוואַקסן מיט בוריאַן. און ווידער חורבות, חורבות פון גאַסן, פון מערק, דענקמעלער צעוואַרפענע, באַריקאַדן צעטראַטענע, לעצטע פאַרטיידיקער — אַ גראַנאַט־שליידערער מיט אַ ייִדיש פנים אין אַלטשטאָט — אַ ייִדיש מיידל אַ געטאַקעמפּערין, איצט שלייכט זי אין אַ וויסטעניש פון אויסגעברענטע הייזער — און באַלד, נאָך דער צייכענונג, גאָר עפעס אַנדערש: דער מיוזח־ברעג פון דער ווייסל — סאַוועטישע סאַלדאַטן באַדן זיך אין טייך — — מען שפילט אויף אַ האַרמאַשקע — אַ קאַווקאַזער טאַנצט — אין די קאַשאַרן אויף די פּריטשעס — אַ געמיטלעכער שמועס פון צוויי זעלנער — סאַלדאַטן אין פּויערישע כאַטעס — אַ יונגע פּויערטע מיט רוסישע זעלנער — — צעשמייכלטע פּנימער — און מיט אַ מאַל אַ צייכענונג פון פּוילנס באַטשנע וועגן, די בלאַטיקע, די מיט ווערבעס און איבער זיי אַ שאַטן פון אַ ייד. — טשאַטעס קראַען איבער טרויעריקע הימלען — ייִדישע גאַסן פון וואַרשע — די שמאַלע מילע — אַ גאַסן־פאַרקויפּער — — אַ ייִנגל אַ בייגל־הענדלער — און די אַלע צייכענונגען מיטן זיך אויס מיט פּנימער, צענדליקער פּנימער פון רוסן; אַט איז אַבילעוו, ראַביצעוו, מוסאַ און אַט דאָס פנים פון כאַטשאַפּן מיט די שטעטיקע אויגן.

ווידער רעגנדיקע טעג. טעג מיט נעפלען אין די פאַרטאַגנס, מיט נעפלען אין די פאַרנאַכטן. עס האַבן זיך אַנגעהויבן די שפעטע האַרבסט־ווינטן, די לעצטע קליאַן־בלעטער, די ברוינ־רויטע האַט דער ווינט געטריבן איבער די וועגן. די קוסטעס, די וועלדלעך — אַלץ איז געוואָרן גראַ און נעפלדיק־לייכט. געדוכט האַט זיך אַז אַטאָ די אומעטיקע גראַקייט וועט צערנען ווערן אַזוי ווי די וואַלקנס און עס וועט בלייבן נאָר אַ חלל. ניט קיין ערד און ניט קיין הימל, ניט קיין וואַלקן און ניט קיין טייך, נאָר אַן אויסמישעניש וואָס האַט ניט קיין נאַמען.

אין דעצעמבער זענען געפאַלן שנייען. צוערשט אַ פייכטער געלער שניי וואָס איז גלייך צעטייעט געוואָרן. דערנאָך האַבן זיך אַנגעהויבן די קעלטן. ווידער שנייען אויסגעמישטע מיט בייסיקע דריבנע רעגנס. אין פאַרטאַגס איז די ערד פאַרצויגן געווען מיט אַ גלאַזיק אייז, אַ בלאַלעך־

מענדל מאן

גראַער, אַ געשליפענער. אין די מיטאָג־שעהן האָט געטייעט.
אין יאָנואַר האָבן זיך געשטעלט פּרעסט און עס זענען געפּאַלן
פּוּכיקע שנייען.
די ווייס־ברעגן זענען נענטער געוואָרן. די שניי־וויסקייט האָט
זיי דערנענטערט.

אין אַזאַ יאָנואַר־טאָג האָט מנחםס איינהייט דערגרייכט וואַרשע.
עס האָט געבושעוועט אַ שניי־זאָוואַיע. די שאַרפע שנייען האָבן
געברייט דאָס פנים און געפּראַשעט די אויגן.

די חורבות פון דער שטאָט זענען געלעגן אונטערן שניי. אַפילו די
אויסגעקרימטע שוואַרצע אייזנס, די סטערטשנדיקע זיילן, די אויסגעברענטע
פענצטער־לעכער און די הפּקרדיקע טויערן ווי די היילן אין בערג, האָבן
איצט קיינעם ניט געשראַקן. די זאָוואַיע האָט דאָס אַלץ אויסגעמישט מיט
די הימלען, מיט דער פּאַרשנייער ערד, מיט די פּאַרשנייעטע סאַלדאַטן,
וואָס האָבן זיך געטראָגן איבער דער טויטער און ווייסער שטאָט.

מנחם גייט מיט אויפגעריסענע אויגן. די שנייעלעך טייען ניט אויף
זיינע ליפּן, ניט אויף דעם פנים. עס ווייעט פון אים מיט קעלט. אים דוכט
זיך, אַז ער איז אַ שפּליטער פון אַן אייז־קריע וואָס דער שטראָם טראָגט
איבער אַ הפּקר־טייך.

דאָס אַרטילערישע פייער ווערט נענטער און נענטער. פון יענע
זייט חורבות טראָגט זיך אַ דראַבנע פּויקעריי אַזוי ווי פון ווערבּלען. ווייסע
שאַטנס, באַזעגעלעכע, פּאַלן צו דער ווייסקייט פון די חורבות.

ווער גייט עס אים אַנטקעגן מיט אַ ווערבּל־פּויקעריי ? אַ, ווי נאַענט
עס איז שוין די פּויקעריי ! וווּ זענען די אייגענע ? לאַטישעווי גריגאָרי,
וווּ ביסטו ? וואַלקאָוו, רוף זיך אָפּ ! וואָס שווייגסטו, ראַביצעוו ? — — —
מנחם קען ניט פּאַרשליסן די אויגן. זיי טוען אים וויי. די שניי־
נאַדלען שטעכן אים אויס די שוואַרצע־פּלען. ער גייט אַבער אַלץ פּאַרויס.
עמעצער שרייט. מען לויפט אים נאָך. ער קען זיך אַבער ניט אומקערן
און ניט אַפּשטעלן. — — —

ניין, דאָס איז ניט קיין געשריי פון אייגענע, דאָס איז דאָס געוואָז
פון דער שניי־זאָוואַיע — — —

ביי דער ווייסל

קיינער רופט אים ניט, קיינער לויפט אים ניט נאך. דאָס לויפן אזוי
די שאַטנס אין שניי — ווייסע שאַטנס פון אַ ווייסער שטאַט. — — —
— מי—כאַ—אַ—אַ—אַ—י—ל — — —
ווער רופט מיך? ווער? פון וואָנען נעמען זיך פלוצעם וואַלקנס
אָזוי נידעריק איבער דעם קאַפּ? איז דער הימל אַראַפּגעפאַלן? איז עס
אפשר נאָר אַ נעפל? בליצט עס דען אין אַ שניי־שטורעם? ווער וויל
דאָס צערייסן די ווייסע שטילקייט איבער מיין קאַפּ? — — —
מנחם האָט זיך אַראַפּגעלאָזט אויף אַ קליין פאַרשנייט בערגל. דער־
נאָך האָט ער זיך אַראַפּגעקייקלט פון בערגל און געבליבן ליגן צווישן
פאַרשנייטע שטיינער. מיט די הענט האָט ער אַוועקגעשאַרט דעם שניי און
דערפילט שפּליטערס פון גזימסן. ער האָט געריסן דעם שניי און געוואַרפן
אים אָן אַ זייט. עס האָט זיך אַנטפלעקט פאַר אים אַ גיפּענער קראַנץ פון
בלעטער אויף אַ זייל. זיינע פינגער זענען פאַרהילצערט געוואָרן. ער האָט
מיט די פינגער־שפיצן באַרירט די בלעטער און עס איז אים אויסגעקומען
אַז זיי וואַרעמען אים. דערנאָך האָט ער געהערט ווי זיינע פינגער פויקן
אַפּ אין שטיין. און עס איז אים געוואָרן אויסטערליש גוט. — — —
— — — פון אוראלער שאַטעס לויפט אַ צוג. ער לויפט איבער
פאַרשנייטע פעלדער. נאָך מיטאַג טייעט דער שניי — — — פון אַ בוים
טריפן טראַפנס, דער שניי אַרום בוים ווערט פול מיט געלע פאַקן־גריבלעך
— — — מאַרפּאָ מיטן ווייסן שאַל דרייט זיך איינע אַליין אַרום אויפן
אוראלער וואַקזאַל — — — כאַטשאַפּ לאַכט מיטן זשאַווערדיקן פּרצוף.
אַנטיפּ איז פאַרכמורעט און פון זיינע שפיזיקע אויגן לוייערן אַרויס היענעס
— — — אַבילעוו וויינט אין די נעכטעלעך. ער וועט שוין מער ניט זען
זיין ווייב פון דאָרף שאַרינינאָוו נעבן קאַזאַן און ניט די דריטע כאַטע זיינע
פון עק דאָרף — — — ראַביצעוו וועט ניט צוריקקומען צו זיין דאָרף לעבן
פּערם און לאַטישעוו וועט פאַרלאָרן גיין אויף די פּרעמדע פּוילישע פעלדער
— — — מנחם קוקט אַרויס פון צוג וואָס לויפט פון אוראל צום פּראַנט.
ער האָט אויסגעטרונקען מיט שאַריפּינען — — — העי, איר אַרעמע און
אומגליקלעכע, וואָס אייער חלום איז צו הערן דאָס זידן פון היימישן
סאַמאָוואַר! — — — פּאָד גאַראַדאָם וואַרשאַוואַי — — — ווער זינגט דאָס

מענדל מאן

אין מיטן דער שניי-וויגוע? לאַזט מיך דאָ, אויף די חורבות! ווהיין פירט איר מיך... איך בין דאָך ענדלעך אָנגעקומען אויפן אָרט... פון דאַנען בין איך געלאָפן אין דער וועלט אַריין... פון דאַנען האָט מען מיך פאַרטריבן... דאָ איז מיר גוט, צווישן די גזימסן אונטערגעבעט מיט שניי אויף היימישער ערד... נעמט אַוועק די נעפלן פון מיינע אויגן, פאַרטרייבט די כמאַרעס! ווי נידעריק זיי שפרייטן זיך... פון וואַנען דער טונקעלער פלעק אויפן שניי? איז דאָס בלוט! — —

אין פראַגער שפיטאַל.

עמעצער רעדט צו מנחמען, דאָס איז אַזאַ ווייטע שטים ווי זי וואָלט געקומען פון יענער זייט טייך, ווי מען וואָלט גערעדט צו אים אין אַ חלום. ער פילט נאָר גוטע און מילדע הענט אויף זיין שטערן. מען האָט זיך איבערגעבויגן איבער זיין בעט. אַרום איז שטיל. מען שעפטשעט צו אים, דאָס איז אַ חלום. דער חלום איז אַזוי ווייט. הינטער מאַסקווע. אין אַ דאָרף אַ פאַרשנייטן. ער וועט ניט עפענען די אויגן. ער האָט מורא אַז עס וועט פאַרשווינדן די זעונג. זאָל עס דויערן. זאָל עס אָנהאַלטן. דאָס איז אַננאַ. דאָס איז איר קול.

מיט אַ מאָל איז געוואָרן ליכטיק. מנחמען איז אויסגעקומען אַז די בלעטער אויף דעם גזימס וואָס ער האָט אויסגעגראָבן פון שניי ווערן וואָס אַ מאָל גרינער און גרינער.

ביכער פון זעלבן מחבר

1. די שטילקייט מאַנט, לידער, לאַדזש, 1945
2. ירושה, לידער, רעגענסבורג, 1947
3. אדם באהל, סיפורים, עם עובד, תל-אביב, 1952
4. אויפגעוואַכמע ערד, דערציילונגען, פאַרלאַג „די גאַלדענע קייט“, תל-אביב, 1953
5. בכפר נמוש, רומן, פאַרלאַג קיבוץ המאוחד, תל-אביב, 1953
" " " ספריה לעם, צווייטע אויפלאַגע, 1956
6. אין אַ פאַרוואַרלאַזטן דאָרף, ראַמאַן, פאַרלאַג „קיום“ בוענאָס-איירעס, 1954
7. בשערי מוסקווה, פאַרלאַג עיינות, תל-אביב 1955
8. En una aldea abandonada (שפּאַניש), ראַמאַן, בוענאָס-איירעס, 1956
9. ביי די טויערן פון מאַסקווע, פאַרלאַג, יידישער קולטור-קאָנגרעס, ניו-יאָרק, 1956
10. נאַכט איבער גלושינאַ, פאַרלאַג, פּרין-ביבליאָטעק, תל-אביב, 1957

